

**ÖZBEKİSTAN'DA EMİR TİMUR İLE İLGİLİ
EFSANE VE RİVAYETLER**

Esmâ ÖZELÇİ

**Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
2023
Her Hakkı Saklıdır.**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI BİLİM DALI

Esmâ ÖZELÇİ

ORCID ID: 0000-0001-6766-0474

ÖZBEKİSTAN'DA EMİR TİMUR İLE İLGİLİ EFSANE VE RİVAYETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

ERZURUM – 2023

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR danışmanlığında **Esmâ ÖZELÇİ** tarafından hazırlanan “Özbekistan’da Emir Timur İle İlgili Efsane Ve Rivayetler” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından **Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir. 28.08.2023

Kabul / ~~Ret~~ - İmza

Jüri Başkanı Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
(Ad-Soyad-Unvan) *Atatürk Üniversitesi*

Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY
(Ad-Soyad-Unvan) *Atatürk Üniversitesi*

Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi Doç. Dr. Murad HALMET
(Ad-Soyad-Unvan) *Kastamonu Üniversitesi*

Aslı Islak İmzalıdır.

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"ÖZBEKİSTAN'DA EMİR TİMUR İLE İLGİLİ EFSANE VE RİVAYETLER"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre teze yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

28.08.2023

Esmâ ÖZELÇİ

Aslı Islak İmzalıdır.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	XVIII
ABSTRACT	XIX
ÖN SÖZ.....	XX
KISALTMALAR	XXI
TABLolar DİZİNİ.....	XXII

GİRİŞ

I. TEZİN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	1
II. EMİR TİMUR'UN HAYATI.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİR TİMUR İLE İLGİLİ EFSANE VE RİVAYETLERİN İNCELENMESİ

1.1. TUHAF RÜYA	11
1.1.1. Efsanenin Özeti	11
1.1.2. Tarihi Unsurlar	11
1.1.3. Dini Unsurlar	13
1.1.4. Halk Kültürü Unsurları.....	14
1.1.5. Sosyal Unsurlar	16
1.1.6. Anlatının Fonksiyonu	17
1.2. ÇOCUKLUK DERSLERİ.....	17
1.2.1. Efsanenin Özeti	17
1.2.2. Tarihi Unsurlar	17
1.2.3. Dini Unsurlar	19
1.2.4. Halk Kültürü Unsurları.....	19
1.2.5. Sosyal Unsurlar.....	20
1.2.6. Anlatının Fonksiyonu	21
1.3. AYRILIK ACISI.....	21

1.3.1. Efsanenin Özeti	21
1.3.2. Tarihi Unsurlar	21
1.3.3. Dini Unsurlar	22
1.3.4. Halk Kültürü Unsurları.....	23
1.3.5. Sosyal Unsurlar	23
1.3.6. Anlatının Fonksiyonu	23
1.4. ÖĞRETMENİN MÜJDESİ	23
1.4.1. Efsanenin Özeti	23
1.4.2. Tarihi Unsurlar	24
1.4.3. Dini Unsurlar	24
1.4.4. Halk Kültürü Unsurları.....	25
1.4.5. Sosyal Unsurlar	26
1.4.6. Anlatının Fonksiyonu	26
1.5. HAFIZ TİMUR	26
1.5.1. Efsanenin Özeti	26
1.5.2. Tarihi Unsurlar	27
1.5.3. Dini Unsurlar	27
1.5.4. Halk Kültürü Unsurları.....	27
1.5.5. Sosyal Unsurlar	27
1.5.6. Anlatının Fonksiyonu	28
1.6. SİHİRLİ MERDİVEN.....	28
1.6.1. Efsanenin Özeti	28
1.6.2. Tarihi Unsurlar	28
1.6.3. Dini Unsurlar	29
1.6.4. Halk Kültürü Unsurları.....	29
1.6.5. Sosyal Unsurlar	31
1.6.6. Anlatının Fonksiyonu	31
1.7. BABA FETVASI	32
1.7.1. Efsanenin Özeti	32
1.7.2. Tarihi Unsurlar	32
1.7.3. Dini Unsurlar	34
1.7.4. Halk Kültürü Unsurları.....	36

1.7.5. Sosyal Unsurlar	37
1.7.6. Anlatının Fonksiyonu	37
1.8. ÖLÜM İLE KARŞI KARŞIYA	37
1.8.1. Efsanenin Özeti	37
1.8.2. Tarihi Unsurlar	38
1.8.3. Dini Unsurlar	39
1.8.4. Halk Kültürü Unsurları.....	39
1.8.5. Sosyal Unsurlar	39
1.8.6. Anlatının Fonksiyonu	40
1.9. İLK ZAFER.....	40
1.9.1. Efsanenin Özeti	40
1.9.2. Tarihi Unsurlar	40
1.9.3. Dini Unsurlar	43
1.9.4. Halk Kültürü Unsurları.....	43
1.9.5. Sosyal Unsurlar	44
1.9.6. Anlatının Fonksiyonu	44
1.10. ÇÖLDEKİ MÜCADELE	44
1.10.1. Efsanenin Özeti	44
1.10.2. Tarihi Unsurlar	45
1.10.3. Dini Unsurlar	46
1.10.4. Halk Kültürü Unsurları.....	46
1.10.5. Sosyal Unsurlar	46
1.10.6. Anlatının Fonksiyonu	46
1.11. ÜÇ YÜZ BİRİNCİ ASKER.....	46
1.11.1. Efsanenin Özeti	46
1.11.2. Tarihi Unsurlar	47
1.11.3. Dini Unsurlar	48
1.11.4. Halk Kültürü Unsurları.....	49
1.11.5. Sosyal Unsurlar	49
1.11.6. Anlatının Fonksiyonu	49
1.12. KILIÇ VE TUZ	50
1.12.1. Efsanenin Özeti	50

1.12.2. Tarihi Unsurlar	50
1.12.3. Dini Unsurlar	52
1.12.4. Halk Kültürü Unsurları.....	52
1.12.5. Sosyal Unsurlar	53
1.12.6. Anlatının Fonksiyonu	53
1.13. ANLAŞMADA GİZLENEN HİLE.....	54
1.13.1. Efsanenin Özeti	54
1.13.2. Tarihi Unsurlar	55
1.13.3. Dini Unsurlar	57
1.13.4. Halk Kültürü Unsurları.....	57
1.13.5. Sosyal Unsurlar	58
1.13.6. Anlatının Fonksiyonu	58
1.14. BAĞIMSIZLIK VE ADALET YOLUNDA	59
1.14.1. Efsanenin Özeti	59
1.14.2. Tarihi Unsurlar	60
1.14.3. Dini Unsurlar	62
1.14.4. Halk Kültürü Unsurları.....	63
1.14.5. Sosyal Unsurlar	63
1.14.6. Anlatının Fonksiyonu	63
1.15. MAĞLUBİYETE DÖNÜŞEN ZAFER	64
1.15.1. Efsanenin Özeti	64
1.15.2. Tarihi Unsurlar	64
1.15.3. Dini Unsurlar	65
1.15.4. Halk Kültürü Unsurları.....	65
1.15.5. Sosyal Unsurlar	66
1.15.6. Anlatının Fonksiyonu	66
1.16. BAYRAMDA DÖKÜLEN KAN	66
1.16.1. Efsanenin Özeti	66
1.16.2. Tarihi Unsurlar	67
1.16.3. Dini Unsurlar	68
1.16.4. Halk Kültürü Unsurları.....	68
1.16.5. Sosyal Unsurlar	69

1.16.6. Anlatının Fonksiyonu	69
1.17. BOZULAN DOSTLUK	69
1.17.1. Efsanenin Özeti	69
1.17.2. Tarihi Unsurlar	70
1.17.3. Dini Unsurlar	71
1.17.4. Halk Kültürü Unsurları.....	72
1.17.5. Sosyal Unsurlar	72
1.17.6. Anlatının Fonksiyonu	73
1.18. SARAY MÜLK HANIM	73
1.18.1. Efsanenin Özeti	73
1.18.2. Tarihi Unsurlar	73
1.18.3. Dini Unsurlar	74
1.18.4. Sosyal Unsurlar	74
1.18.5. Anlatının Fonksiyonu	74
1.19. TİMURBEK'İN AMACI.....	75
1.19.1. Efsanenin Özeti	75
1.19.2. Tarihi Unsurlar	75
1.19.3. Dini Unsurlar	76
1.19.4. Halk Kültürü Unsurları.....	76
1.19.5. Sosyal Unsurlar	76
1.19.6. Anlatının Fonksiyonu	76
1.20. RAMAZANIN ONUNCU GECESİ.....	76
1.20.1. Efsanenin Özeti	76
1.20.2. Tarihi Unsurlar	77
1.20.3. Dini Unsurlar	78
1.20.4. Halk Kültürü Unsurları.....	79
1.20.5. Sosyal Unsurlar	79
1.20.6. Anlatının Fonksiyonu	80
1.21. SOYGUNCULARIN CEZASI	80
1.21.1. Efsanenin Özeti	80
1.21.2. Tarihi Unsurlar	81
1.21.3. Dini Unsurlar	83

1.21.4. Halk Kültürü Unsurları.....	84
1.21.5. Sosyal Unsurlar	85
1.21.6. Anlatının Fonksiyonu	85
1.22. FARS DİYARINDAKİ GÖRÜŞMELER	85
1.22.1. Efsanenin Özeti	85
1.22.2. Tarihi Unsurlar	86
1.22.3. Dini Unsurlar	88
1.22.4. Halk Kültürü Unsurları.....	89
1.22.5. Sosyal Unsurlar	89
1.22.6. Anlatının Fonksiyonu	89
1.23. FAZİLETLİ ŞEHİR İNSANLARI	89
1.23.1. Efsanenin Özeti	89
1.23.2. Tarihi Unsurlar	90
1.23.3. Dini Unsurlar	91
1.23.4. Halk Kültürü Unsurları.....	92
1.23.5. Sosyal Unsurlar	92
1.23.6. Anlatının Fonksiyonu	92
1.24. TUHAF DAĞLARIN ZEHRİ	93
1.24.1. Efsanenin Özeti	93
1.24.2. Tarihi Unsurlar	93
1.24.3. Dini Unsurlar	94
1.24.4. Halk Kültürü Unsurları.....	95
1.24.5. Sosyal Unsurlar	95
1.24.6. Anlatının Fonksiyonu	95
1.25. İNSANLIK VE İNAYET	96
1.25.1. Efsanenin Özeti	96
1.25.2. Tarihi Unsurlar	96
1.25.3. Halk Kültürü Unsurları.....	101
1.25.4. Sosyal Unsurlar	102
1.25.5. Anlatının Fonksiyonu	102
1.26. TAŞKENT’TEKİ MESELE.....	102
1.26.1. Efsanenin Özeti	102

1.26.2. Tarihi Unsurlar	103
1.26.3. Dini Unsurlar	105
1.26.4. Halk Kültürü Unsurları.....	105
1.26.5. Sosyal Unsurlar	105
1.26.6. Anlatının Fonksiyonu	106
1.27. VOLGA KIYISINDAKİ KUTLAMA.....	106
1.27.1. Efsanenin Özeti	106
1.27.2. Tarihi Unsurlar	106
1.27.3. Dini Unsurlar	108
1.27.4. Halk Kültürü Unsurları.....	108
1.27.5. Sosyal Unsurlar	109
1.27.6. Anlatının Fonksiyonu	109
1.28. ÂLİMLER KURULTAYI	109
1.28.1. Efsanenin Özeti	109
1.28.2. Tarihi Unsurlar	110
1.28.3. Dini Unsurlar	110
1.28.4. Halk Kültürü Unsurları.....	111
1.28.5. Sosyal Unsurlar	111
1.28.6. Anlatının Fonksiyonu	111
1.29. KÜLÜN ALTINDAKİ KÖZ	111
1.29.1. Efsanenin Özeti	111
1.29.2. Tarihi Unsurlar	112
1.29.3. Halk Kültürü Unsurları.....	114
1.29.4. Sosyal Unsurlar	114
1.29.5. Anlatının Fonksiyonu	114
1.30. SON SAVAŞ	114
1.30.1. Efsanenin Özeti	114
1.30.2. Tarihi Unsurlar	115
1.30.3. Halk Kültürü Unsurları.....	116
1.30.4. Sosyal Unsurlar	117
1.30.5. Anlatının Fonksiyonu	118
1.31. TİMURBEK'E SIĞINAN PRENS	118

1.31.1. Efsanenin Özeti	118
1.31.2. Tarihi Unsurlar	118
1.31.3. Dini Unsurlar	120
1.31.4. Halk Kültürü Unsurları	122
1.31.5. Sosyal Unsurlar	123
1.31.6. Olağanüstü Unsurlar	124
1.31.7. Anlatının Fonksiyonu	124
1.32. BEŞİNCİ İKLİM MEMLEKETİ	124
1.32.1. Efsanenin Özeti	124
1.32.2. Tarihi Unsurlar	124
1.32.3. Dini Unsurlar	125
1.32.4. Halk Kültürü Unsurları	126
1.32.5. Sosyal Unsurlar	126
1.32.6. Anlatının Fonksiyonu	126
1.33. TEHLİKELİ SİLAH	126
1.33.1. Efsanenin Özeti	126
1.33.2. Tarihi Unsurlar	127
1.33.3. Halk Kültürü Unsurları	127
1.33.4. Sosyal Unsurlar	127
1.33.5. Anlatının Fonksiyonu	128
1.34. GİZEMLİ ŞİFACI	128
1.34.1. Efsanenin Özeti	128
1.34.2. Tarihi Unsurlar	128
1.34.3. Dini Unsurlar	129
1.34.4. Halk Kültürü Unsurları	129
1.34.5. Sosyal Unsurlar	129
1.34.6. Anlatının Fonksiyonu	129
1.35. PATAN'DAKİ TEHLİKE	130
1.35.1. Efsanenin Özeti	130
1.35.2. Tarihi Unsurlar	130
1.35.3. Dini Unsurlar	130
1.35.4. Halk Kültürü Unsurları	131

1.35.5. Olağanüstü Unsurlar.....	131
1.35.6. Anlatının Fonksiyonu.....	131
1.36. GAİPTEN GELEN SES	131
1.36.1. Efsanenin Özeti	131
1.36.2. Tarihi Unsurlar	132
1.36.3. Halk Kültürü Unsurları.....	133
1.36.4. Sosyal Unsurlar	133
1.36.5. Olağanüstü Unsurlar.....	133
1.36.6. Anlatının Fonksiyonu.....	134
1.37. YILAN KALE MUHAFAIZLARI.....	134
1.37.1. Efsanenin Özeti	134
1.37.2. Tarihi Unsurlar	134
1.37.3. Dini Unsurlar.....	134
1.37.4. Halk Kültürü Unsurları.....	135
1.37.5. Sosyal Unsurlar	135
1.37.6. Anlatının Fonksiyonu.....	135
1.38. GİZEMLİ ŞARAP	135
1.38.1. Efsanenin Özeti	135
1.38.2. Tarihi Unsurlar	136
1.38.3. Dini Unsurlar.....	136
1.38.4. Halk Kültürü Unsurları.....	136
1.38.5. Sosyal Unsurlar	137
1.38.6. Anlatının Fonksiyonu.....	137
1.39. EDİGE’NİN NİYETİ.....	137
1.39.1. Efsanenin Özeti	137
1.39.2. Tarihi Unsurlar	138
1.39.3. Sosyal Unsurlar	138
1.39.4. Anlatının Fonksiyonu.....	138
1.40. LİTVA PRENSİNİN GERÇEKLEŞMEMİŞ RÜYASI.....	139
1.40.1. Efsanenin Özeti	139
1.40.2. Tarihi Unsurlar	139
1.40.3. Dini Unsurlar.....	140

1.40.4. Halk Kültürü Unsurları.....	140
1.40.5. Sosyal Unsurlar	140
1.40.6. Anlatının Fonksiyonu	140
1.41. MÜSLÜMAN OLAN HİNTLİLER	141
1.41.1. Efsanenin Özeti	141
1.41.2. Tarihi Unsurlar	141
1.41.3. Dini Unsurlar	141
1.41.4. Halk Kültürü Unsurları.....	142
1.41.5. Sosyal Unsurlar	142
1.41.6. Anlatının Fonksiyonu	142
1.42. KOMUTAN LUNİ'NİN OYUNU	142
1.42.1. Efsanenin Özeti	142
1.42.2. Tarihi Unsurlar	143
1.42.3. Halk Kültürü Unsurları.....	143
1.42.4. Sosyal Unsurlar	143
1.42.5. Anlatının Fonksiyonu	143
1.43. BRAHMAN'IN KEHANETİ	144
1.43.1. Efsanenin Özeti	144
1.43.2. Tarihi Unsurlar	144
1.43.3. Dini Unsurlar	145
1.43.4. Halk Kültürü Unsurları.....	145
1.43.5. Olağanüstü Unsurlar.....	146
1.43.6. Sosyal Unsurlar	146
1.43.7. Anlatının Fonksiyonu	146
1.44. KAN YUTAN BABA	146
1.44.1. Efsanenin Özeti	146
1.44.2. Tarihi Unsurlar	147
1.44.3. Dini Unsurlar	147
1.44.4. Halk Kültürü Unsurları.....	148
1.44.5. Sosyal Unsurlar	148
1.44.6. Anlatının Fonksiyonu	148
1.45. KOMUTANIN TEKLİFİ	148

1.45.1. Efsanenin Özeti	148
1.45.2. Tarihi Unsurlar	149
1.45.3. Dini Unsurlar	150
1.45.4. Halk Kültürü Unsurları	150
1.45.5. Sosyal Unsurlar	150
1.45.6. Anlatının Fonksiyonu	151
1.46. KÖTÜLÜK EDEN DEĞERİNİ KAYBEDER	151
1.46.1. Efsanenin Özeti	151
1.46.2. Tarihi Unsurlar	152
1.46.3. Dini Unsurlar	153
1.46.4. Halk Kültürü Unsurları	154
1.46.5. Sosyal Unsurlar	154
1.46.6. Anlatının Fonksiyonu	154
1.47. İSLAM ÂLEMİNİN ÖNDE GELENLERİ	154
1.47.1. Efsanenin Özeti	154
1.47.2. Tarihi Unsurlar	155
1.47.3. Dini Unsurlar	157
1.47.4. Halk Kültürü Unsurları	157
1.47.5. Sosyal Unsurlar	157
1.47.6. Anlatının Fonksiyonu	157
1.48. DAĞLIK KARABAĞ'DA	158
1.48.1. Efsanenin Özeti	158
1.48.2. Tarihi Unsurlar	158
1.48.3. Dini Unsurlar	160
1.48.4. Halk Kültürü Unsurları	160
1.48.5. Sosyal Unsurlar	161
1.48.6. Anlatının Fonksiyonu	161
1.49. YILDIRIM BAYEZİD	161
1.49.1. Efsanenin Özeti	161
1.49.2. Tarihi Unsurlar	162
1.49.3. Dini Unsurlar	163
1.49.4. Halk Kültürü Unsurları	163

1.49.5. Sosyal Unsurlar	164
1.49.6. Anlatının Fonksiyonu	164
1.50. YILDIRIM VE DEMİR.....	164
1.50.1. Efsanenin Özeti	164
1.50.2. Tarihi Unsurlar	165
1.50.3. Dini Unsurlar	167
1.50.4. Halk Kültürü Unsurları.....	167
1.50.5. Sosyal Unsurlar	167
1.50.6. Anlatının Fonksiyonu	167
1.51. İSLAM'IN HOŞGÖRÜSÜ GENİŞ.....	167
1.51.1. Efsanenin Özeti	167
1.51.2. Tarihi Unsurlar	168
1.51.3. Dini Unsurlar	169
1.51.4. Halk Kültürü Unsurları.....	169
1.51.5. Olağanüstü Unsurlar.....	170
1.51.6. Sosyal Unsurlar	170
1.51.7. Anlatının Fonksiyonu	170
1.52. OĞUL OLAN KRAL.....	170
1.52.1. Efsanenin Özeti	170
1.52.2. Tarihi Unsurlar	171
1.52.3. Dini Unsurlar	172
1.52.4. Halk Kültürü Unsurları.....	172
1.52.5. Sosyal Unsurlar	173
1.52.6. Anlatının Fonksiyonu	173
1.53. KARABAĞ'DAKİ MATEM.....	173
1.53.1. Efsanenin Özeti	173
1.53.2. Tarihi Unsurlar	174
1.53.3. Dini Unsurlar	175
1.53.4. Halk Kültürü Unsurları.....	175
1.53.5. Sosyal Unsurlar	176
1.53.6. Anlatının Fonksiyonu	176
1.54. ÖDÜL VE CEZA	176

1.54.1. Efsanenin Özeti	176
1.54.2. Tarihi Unsurlar	177
1.54.3. Dini Unsurlar	178
1.54.4. Halk Kültürü Unsurları	178
1.54.5. Sosyal Unsurlar	179
1.54.6. Anlatının Fonksiyonu	179
1.55. BAHTİYAR CİHANGİR	180
1.55.1. Efsanenin Özeti	180
1.55.2. Tarihi Unsurlar	180
1.55.3. Dini Unsurlar	182
1.55.4. Halk Kültürü Unsurları	183
1.55.5. Sosyal Unsurlar	183
1.55.6. Anlatının Fonksiyonu	184
1.56. KAPLAN İLE KARŞI KARŞIYA	184
1.56.1. Efsanenin Özeti	184
1.56.2. Tarihi Unsurlar	185
1.56.3. Dini Unsurlar	185
1.56.4. Halk Kültürü Unsurları	187
1.56.5. Olağanüstü Unsurlar	188
1.56.6. Sosyal Unsurlar	188
1.56.7. Anlatının Fonksiyonu	188
1.57. SAHİPKIRAN'IN SON BİLMECESİ	188
1.57.1. Efsanenin Özeti	188
1.57.2. Tarihi Unsurlar	189
1.57.3. Dini Unsurlar	190
1.57.4. Halk Kültürü Unsurları	192
1.57.5. Sosyal Unsurlar	192
1.57.6. Anlatının Fonksiyonu	193
1.58. GÖKYÜZÜ OĞLUNUN DAVASI	193
1.58.1. Efsanenin Özeti	193
1.58.2. Tarihi Unsurlar	193
1.58.3. Dini Unsurlar	194

1.58.4. Halk Kültürü Unsurları.....	195
1.58.5. Sosyal Unsurlar	195
1.58.6. Anlatının Fonksiyonu	196
1.59. KADER	196
1.59.1. Efsanenin Özeti	196
1.59.2. Tarihi Unsurlar	196
1.59.3. Dini Unsurlar	199
1.59.4. Halk Kültürü Unsurları.....	200
1.59.5. Sosyal Unsurlar	200
1.59.6. Anlatının Fonksiyonu	201
1.60. DÜNYA GÖZÜNDE SAHİPKIRAN'IN ŞÖHRETİ GRAND TİMURBEK	201
1.60.1. Efsanenin Özeti	201
1.60.2. Tarihi Unsurlar	201
1.60.3. Dini Unsurlar	202
1.60.4. Halk Kültürü Unsurları.....	202
1.60.5. Sosyal Unsurlar	203
1.60.6. Anlatının Fonksiyonu	203
1.61. BÜYÜK ŞÖVALYENİN YANINDA.....	203
1.61.1. Efsanenin Özeti	203
1.61.2. Tarihi Unsurlar	204
1.61.3. Dini Unsurlar	204
1.61.4. Halk Kültürü Unsurları.....	204
1.61.5. Sosyal Unsurlar	205
1.61.6. Anlatının Fonksiyonu	205
1.62. YILDIRIM YUTAN DEMİR.....	205
1.62.1. Efsanenin Özeti	205
1.62.2. Tarihi Unsurlar	205
1.62.3. Dini Unsurlar	206
1.62.4. Halk Kültürü Unsurları.....	206
1.62.5. Anlatının Fonksiyonu	206
1.63. “EMİR TİMUR - BÜYÜK ŞÖVALYE!”	206
1.63.1. Efsanenin Özeti	206

1.63.2. Tarihi Unsurlar	207
1.63.3. Dini Unsurlar	208
1.63.4. Halk Kültürü Unsurları.....	209
1.63.5. Sosyal Unsurlar	209
1.63.6. Anlatının Fonksiyonu	210
1.64. SAHİPKIRAN'IN FİLOSU	210
1.64.1. Efsanenin Özeti	210
1.64.2. Tarihi Unsurlar	211
1.64.3. Dini Unsurlar	212
1.64.4. Halk Kültürü Unsurları.....	213
1.64.5. Sosyal Unsurlar	213
1.64.6. Anlatının Fonksiyonu	213

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE EFSANE VE RİVAYETLER

2.1. TUHAF RÜYA	214
2.2. ÇOCUKLUK DERSLERİ.....	217
2.3. AYRILIK ACISI	220
2.4. ÖĞRETMENİN MÜJDESİ	224
2.5. HAFIZ TİMUR	225
2.6. SİHİRLİ MERDİVEN	226
2.7. BABA FETVASI	229
2.8. ÖLÜM İLE KARŞI KARŞIYA	234
2.9. İLK ZAFER.....	237
2.10. ÇÖLDEKİ MÜCADELE	241
2.11. ÜÇ YÜZ BİRİNCİ ASKER.....	242
2.12. KILIÇ VE TUZ	246
2.13. ANLAŞMADA GİZLENEN HİLE.....	248
2.14. BAĞIMSIZLIK VE ADALET YOLUNDA	251
2.15. MAĞLUBİYETE DÖNÜŞEN ZAFER	255
2.16. BAYRAMDA DÖKÜLEN KAN	256
2.17. BOZULAN DOSTLUK	259

2.18. SARAY MÜLK HANIM	262
2.19. TİMURBEK'İN AMACI.....	263
2.20. RAMAZANIN ONUNCU GECESİ.....	264
2.21. SOYGUNCULARIN CEZASI.....	266
2.22. FARS DİYARINDAKİ GÖRÜŞMELER	272
2.23. FAZİLETLİ ŞEHİR İNSANLARI	276
2.24. TUHAF DAĞLARIN ZEHRİ	280
2.25. İNSANLIK VE İHANET.....	287
2.26. TAŞKENT'TEKİ MESELE.....	293
2.27. VOLGA KIYISINDAKİ KUTLAMA.....	297
2.28. ÂLİMLER KURULTAYI	301
2.29. KÜLÜN ALTINDAKİ KÖZ	307
2.30. SON SAVAŞ	311
2.31. TİMURBEK'E SİĞINAN PRENS	316
2.32. BEŞİNCİ İKLİM MEMLEKETİ.....	326
2.33. TEHLİKELİ SİLAH.....	330
2.34. GİZEMLİ ŞİFACI	334
2.35. PATAN'DAKİ TEHLİKE.....	337
2.36. GAİPTEN GELEN SES	340
2.37. YILAN KALE MUHAFIZLARI	342
2.38. GİZEMLİ ŞARAP	344
2.39. EDİGE'NİN NİYETİ.....	349
2.40. LİTVA PRENSİNİN GERÇEKLEŞMEMİŞ RÜYASI.....	350
2.41. MÜSLÜMAN OLAN HİNTLİLER	353
2.42. KOMUTAN LUNİ'NİN OYUNU	355
2.43. BRAHMAN'IN KEHANETİ	357
2.44. KAN YUTAN BABA	360
2.45. KOMUTANIN TEKLİFİ	364
2.46. KÖTÜLÜK EDEN DEĞERİNİ KAYBEDER	368
2.47. İSLAM ÂLEMİNİN ÖNDE GELENLERİ	371
2.48. DAĞLIK KARABAĞ'DA.....	374
2.49. YILDIRIM BAYEZİD.....	377

2.50. YILDIRIM VE DEMİR.....	381
2.51. İSLAM'IN HOŞGÖRÜSÜ GENİŞ.....	384
2.52. OĞUL OLAN KRAL.....	386
2.53. KARABAĞ'DAKİ MATEM.....	389
2.54. ÖDÜL VE CEZA	392
2.55. BAHTİYAR CİHANGİR	396
2.56. KAPLAN İLE KARŞI KARŞIYA.....	401
2.57. SAHİPKIRAN'IN SON BİLMECESİ	406
2.58. GÖKYÜZÜ OĞLUNUN DAVASI	414
2.59. KADER	417
2.60. DÜNYA GÖZÜNDE SAHİPKIRAN'IN ŞÖHRETİ	425
2.61. BÜYÜK ŞÖVALYENİN YANINDA.....	427
2.62. YILDIRIM YUTAN DEMİR.....	429
2.63. “EMİR TİMUR - BÜYÜK ŞÖVALYE!”	431
2.64. SAHİPKIRAN'IN FİLOSU	435
SONUÇ.....	452
DİZİN	462
KAYNAKÇA	476
ÖZ GEÇMİŞ.....	495

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZBEKİSTAN'DA EMİR TİMUR İLE İLGİLİ EFSANE VE RİVAYETLER

Esmâ ÖZELÇİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

2023, Sayfa: 495+XXII

Jüri: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY

Doç. Dr. Murad HALMET

Bu çalışmada Özbekistan'da Hemdem Sadikov tarafından hazırlanmış olan *Amir Temur Hayotidagi G'aroyibotlar* (Emir Timur'un Hayatındaki Olağanüstülükler) başlıklı eserde yer alan 64 efsane ve rivayet Türkiye Türkçesine aktarılmış, aktarılan metinler yedi ayrı alt başlıkta incelenmiştir.

Çalışmanın amacı, tarihte mücadeleleriyle ön plana çıkan ve Özbek halkı için önemli bir isim olan Emir Timur'un Özbek edebiyatında efsane ve rivayetlerde hangi özellikleri ile yer aldığı göstermektir.

Tez çalışması giriş dâhil üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde amaç, yöntem, kapsam başlıklarına ve Emir Timur'un hayatı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde aktarması yapılan metinlerin özetlerine yer verildikten sonra metinler tarihi unsurlar, dini unsurlar, halk kültürü unsurları, sosyal unsurlar, olağanüstü unsurlar ve anlatı fonksiyonlarına yer verilerek incelenmiştir.

İkinci bölümde ise Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılan metinler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emir Timur, Özbek edebiyatı, efsane, rivayet.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

LEGEND AND REPRESENTATIONS ABOUT EMIR TIMUR IN UZBEKISTAN

Esma ÖZELÇİ

Advisor: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

2023, Page: 495+XXII

Jury: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

Assoc. Prof. Dr. Mayramgül DIYKANBAY

Assoc. Prof. Dr. Murad HALMET

In this study, 64 legends and narrations in the work titled *Amir Temur Hayotidagi G'aroyibotlar* (Extraordinary in the Life of Emir Timur) prepared by Hemdem Sadikov in Uzbekistan were translated into Turkey Turkish, and the transferred texts were examined under seven different sub-titles.

The study aims to show the characteristics of Emir Timur, who has come to the fore with his struggles in history and is an important name for the Uzbek people, in the legends and rumors of Uzbek literature.

The thesis consists of three parts, including the introduction. In the introduction, the aim, method, scope titles, and information about Emir Timur's life are given. After giving the summaries of the texts quoted in the first chapter, the texts were examined by including historical elements, religious elements, folk culture elements, social elements, extraordinary elements, and narrative functions.

In the second part, there are texts transferred from Uzbek Turkish to Turkey Turkish.

Keywords: Emir Timur, Uzbek literature, legends, rumors.

ÖN SÖZ

Tarihi içerisinde elde ettiği başarılar ile adından çokça söz ettiren ve tarihte yer edinen birçok önemli şahsiyet olmuştur. Bu şahsiyetlerden biri de Emir Timur'dur. Emir Timur tüm Türk dünyasında olduğu gibi Özbekistan halkı için de önemli isimlerden biri olmuştur. Yedi iklim hükümdarı, Sahipkiran, İslam'ın kılıcı gibi farklı ünvanlar ile de anılan Emir Timur, Semerkant'ı başkent olarak ilan ettikten sonra imar faaliyetleri ile günümüzde hala ilgi odağı olan pek çok yapı inşa ettirmiştir. Ayrıca din adamlarına, sanatçılara oldukça önem vermiş ve bu isimleri Semerkant'ta bir araya getirmiştir. Bu da Emir Timur'un savaşçı bir kişiliğinin olmasının yanında medeniyete ve gelişime verdiği önemi göstermektedir.

Özbek halkı Emir Timur'a çok değer vermektedir. Öyle ki, tarihi kişiliğinin yanı sıra Özbek edebiyatı Emir Timur ile ilgili efsane ve rivayetler bakımından oldukça zengindir. Hazırlanan bu çalışmada ulaşılabilen efsane ve rivayetlerin incelenmesi ile Emir Timur'un Özbek edebiyatına nasıl yansıdığı ele alınmaya çalışılmıştır.

Tez konumun belirlenmesinden hazırlanmasına kadar geçen süre içerisinde desteğini her zaman hissettiğim, her zaman anlayışlı ve yapıcı bir şekilde süreci yürüten saygıdeğer ve kıymetli danışmanım Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak tüm eğitim hayatım boyunca bir an olsun bana olan inançlarını kaybetmeyen, her zaman arkamda duran, bana her imkânı sağlayan sevgili annem Ayşe ÖZELÇİ ve babam Erol ÖZELÇİ'ye, her zaman yapabileceğime inanan ve beni destekleyen, tezim ile ilgili daima fikir alışverişi yaptığım ve bu çalışmanın hemen her aşamasını sabırla dinleyen ablam Esra ÖKSÜZ'e ve kız kardeşlerim Eda Nur ÖKSÜZ ile Emine ÖZELÇİ'ye teşekkür ederim.

KISALTMALAR

Ed.	: Editör
C.	: Cilt
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Bkz.	: Bakınız
ve diğ.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Emir Timur'un Olağanüstü Kişiliği.....	455
Tablo 2. Emir Timur'un Olağanüstü Dinî Temsil Kabiliyeti.	457
Tablo 3. Emir Timur'un Olağanüstü Askeri Yeteneği.	458
Tablo 4. Emir Timur'un Çevresinde Bulunan Kişiler ve Emir Timur'un Bu Kişilerle Etkileşimi.	461

GİRİŞ

I. TEZİN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Emir Timur, Semerkant'ı merkez alarak Moğolistan, Deşti Kıpçak, Hindistan, Mısır ve Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada imparatorluk kurmuştur. O, geniş toprakları fethetmesi, Türkistan'ın en parlak dönemini başlatmasıyla tarihte önemli bir yere sahip olmuştur. Sahipkıran Emir Timur, sadece yaşadığı dönemle sınırlı kalmayarak Özbek halkı için bugün dahi önemli isimlerden biri olmuş ve adeta bu coğrafyanın halkı Emir Timur'u "ata"ları olarak görmüşlerdir. Zekâsı ve hırsıyla önemli işler başaran Emir Timur, Türkistan'da ve özellikle Özbekistan sahasında efsaneleşmiş isimlerden biri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Özbekistan sahasında Emir Timur ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara ek olarak da halk arasında oluşup araştırmacılar tarafından derlenerek yazıya geçirilen ve günümüze ulaşan çeşitli efsane ve rivayetler mevcuttur. Özbekistan sahası Emir Timur ile ilgili efsane ve rivayetlere sahip olması bakımından son derece zengindir. Emir Timur Türk tarihinin ortak tarihi kahramanıdır. Bu kahramanı kendi torunları olan Özbek halkının nasıl gördüğünü, Emir Timur'u nasıl nitelendirdiğini tespit edebilmek için Özbekistan'da Emir Timur ile ilgili efsane ve rivayetlerin incelenmesi önem arz etmektedir. Amacımız, efsane ve rivayetlerdeki Emir Timur ile tarihte yaşayan ve tarihi kaynaklarda yer alan Emir Timur arasındaki benzerlik ve farklılıkların bulunup incelenmesidir.

Tezin kapsamı, 2007 yılında Taşkent'te Hemdem Sadıkov tarafından yayımlanan *Amir Temur Hayotidagi G'aroyibotlar* (Emir Timur'un Hayatındaki Olağanüstülükler) adlı derlemede yer alan altmış dört metinle sınırlandırılmıştır.

Tezin inceleme yönteminde öncelikle bu tez çalışmasında incelenecek olan altmış dört metin Türkiye Türkçesine aktarılmış ve bu metinlerde tematik inceleme yapılmıştır. Efsane ve rivayetler "–miş'li geçmiş" zaman ile anlatılmasına rağmen metinlerin Türkiye Türkçesine aktarılmasında efsane ve rivayetlerdeki fiil çekimlerinde kullanılan zamanlara sadık kalınmıştır. Efsane ve rivayetlerin içerisinde yer alan şiirler ve beyitler metin içerisinde Özbek Latin alfabesi ile yazılmış, Türkiye Türkçesi aktarmaları ise dipnotta verilmiştir. Efsane ve rivayetlerin içerisinde anlatılan diğer halk edebiyatı

ürünlerinde (masal, hikaye vb.) ise yine metinde kullanılan zaman eklerine sadık kalınmıştır.

Tez çalışmasının giriş bölümünde amaç, kapsam ve yöntem; sonrasında Emir Timur ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde her bir rivayet kendi içinde ayrı ayrı incelenmiştir. Her bir rivayetin incelenmesinde şu başlıklara yer verilmiştir:

1. Efsanenin Özeti: Bu başlıkta her bir efsane epizotlarına göre özetlenmiştir.

2. Tarihi Unsurlar: Emir Timur, tarih sahnesinde büyük bir cihangir olarak yer almıştır. İncelemesi yapılan rivayetlerde Emir Timur'un mücadeleleri ve tarihte yer alan farklı kişiler ile tarihi olaylar yer almaktadır. Bu başlıkta tarihi olayların ve tarihi kişilerin Türkiye'de ve Özbekistan'da hazırlanmış olan tarihi kaynaklarda yer alıp almadığına bakılmıştır. Tarihi kaynaklarda yer alan olay ve kişiler hakkında bilgilere yer verilmiş, farklı şekilde karşımıza çıkan olay ve kişilerin farklılıklarına değinilmiştir. Aynı tarihi olayların ve tarihi kişilerin farklı rivayetlerde tekrar yer alması halinde tekrara düşmemek için daha önce geçtiği rivayetlerin isimleri parantez içinde yazılarak verilmiştir.

Elimizde mevcut olan tarihi kaynaklarda yer almayan kişi ve olaylar olması halinde incelemesi yapılan metinlerde bu durum belirtilmiştir.

3. Dini Unsurlar: Emir Timur'un hayatında yer alan dini kişiler ve dini unsurlar bu başlıkta incelenmiştir. Emir Timur'un çevresinde daima din adamları bulunmuş ve Emir Timur din adamlarının meclislerine katılmıştır. Tarihi unsurlarda olduğu gibi dini unsurlarla ilgili olan bu başlıkta da aynı kişi ve unsurlarla ilgili tekrara düşmemek için sadece bir rivayetin incelenmesinde bilgi verilmiştir. Daha sonraki başlıklarda tekrar yer alan ortak dini kişiler ve unsurların hangi incelemede geçtiği ile ilgili parantez içinde bilgi verilmiştir. Dini unsurların yer almadığı anlatılarda bu başlığa yer verilmemiş, doğrudan bir sonraki başlığa geçilmiştir.

4. Halk Kültürü Unsurları: Efsane ve rivayetler birer halk anlatısı olduğundan içerisinde halk kültürüne dair pek çok unsur barındırmaktadır. Yerleşim türleri, ulaşım, geçim kaynakları, beslenme ve mutfak, giyim kuşam, halk hekimliği, halk meteorolojisi, ölçü ve uzunlukla ilgili kavramlar, gelenek ve görenekler (doğum, ölüm, evlenme vb.), spor ve oyunlar, halk müziği, halk edebiyatı ürünleri, atasözü ve deyimler bunlardan bazılarıdır. Bu başlıkta yapılan incelemede bu unsurlara yer verilmiştir. Diğer

başlıklarda olduğu gibi tekrara düşmemek adına farklı anlatılarda yer alan aynı halk kültürü unsurları ile ilgili tek bir incelemede bilgi verilmiştir. Sonraki incelemelerde farklı anlatılarda geçen ortak unsurlarla ilgili metinlerin isimleri parantez içinde yazılarak verilmiştir. Halk kültürü unsurlarının yer almadığı anlatılarda bu başlığa yer verilmeden doğrudan bir sonraki başlığa geçilmiştir.

5. Sosyal Unsurlar: Aşk, nefret, intikam, kutlama, esaret, tutsaklık gibi sosyal unsurlara yer verilmiştir.

6. Olağanüstü Unsurlar: Rivayetlerde yer alan olağanüstü unsurlar bu başlıkta incelenmiştir. Olağanüstü unsurların yer almadığı rivayetlerde bu başlık ayrıca yazılmamış ve doğrudan bir sonraki başlığa geçilmiştir.

7. Anlatının Fonksiyonu: Amacımız Özbek halkı için efsane ve rivayetlerde nasıl bir Emir Timur'un olduğunu tespit etmektir. Metinlerin tamamı Emir Timur ile ilgili olduğundan her bir metinde Emir Timur'un hangi yönüyle ön plana çıktığı tespit edilerek bu maddede verilmiştir.

Tezin sonunda incelemesi yapılan rivayetlerde bir bütün olarak nasıl bir Emir Timur'un karşımıza çıktığını gösterebilmek amacıyla bu başlığa yer verilmesi gerekli görülmüştür. Ayrıca tezin sonuç bölümünde “anlatının fonksiyonu” maddesinden yola çıkılarak dört tablo hazırlanmıştır. Bu tabloların hazırlanmasında anlatı fonksiyonlarının kendi arasında sınıflandırılması esas alınmıştır. Anlatı fonksiyonlarından aynı ya da benzer olan fonksiyonlar tek bir tabloda verilmiştir. Bu tablolar ile rivayetlerde karşımıza çıkan Emir Timur'un özellikleri bir arada gösterilmiştir.

İkinci bölümde ise, Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarması yapılan altmış dört efsane ve rivayet metni yer almaktadır.

II. EMİR TİMUR'UN HAYATI

Emir Timur cesur bir asker, yanındaki askerlere cesaret veren bir komutan, çevresindeki olayları gözetken ve buna göre hareket eden iyi bir siyasetçi, doğru insanlara doğru görevler verebilen iyi bir yönetici, gerekli gördüğü durumlarda katı kurallar alabilen güçlü bir lider olmuştur. Yaşadığı dönem ve kurduğu devlet içerisinde

Müslümanların emiri, Türklerin beyi ve Moğolların damadı ünvanlarını taşımıştır (Alan, 2020: 90, 93).

1402 yılında vuku bulan Ankara Savaşı ile tanınan ve hem mücadeleleri hem de zaferleri ile tarihte adından çokça söz ettiren Emir Timur'un tam adı Emir Timur İbn Emir Taragay'dır (Ali, 2008: 5). Emir Timur, Emir Taragay ve Tekina Hatun'un çocuğu olarak Keş şehri yakınlarında bulunan Hoca İlğar köyünde dünyaya gelmiştir. Emir Timur'un doğum tarihi kimi kaynaklarda 8 Nisan 1336 olarak verilirken kimi kaynaklarda 9 Nisan 1336 olarak yer almaktadır (Fayziyev, 1995: 13; Macit, 2021: 12; Alan, 2020: 17). Emir Timur'un babası eski bir Türk şehri olan Hoca İlğar köyünün nüfuzlu beylerinden biri olmuştur (Qadirov, 2007: 9). Yapılan araştırmalarda Emir Timur'un çocukluk yılları ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte o, çocukluğundan itibaren keskin zekâsı ve düşünerek hareket etmesi ile ön plana çıkmıştır. Emir Timur bir yandan okula devam ederken bir yandan da ok atma, mızrak kullanma, ata binme gibi çeşitli alanlarda eğitim alarak kendisini geliştirmiştir (Fayziyev, 1995: 15; Ali, 2008: 6). Bunun yanında henüz küçük bir çocukken dahi oynadığı oyunlarda hükümdar olarak ülke yönetmesi dikkat çekmektedir (Fayziyev, 1995: 15; Ali, 2008: 6). Çocuk yaşta aldığı bu eğitimler ve henüz çocukken oynadığı oyunlarda kendisini hükümdar olarak görmesiyle ileride eşine benzerine az rastlanan bir cihangir olmuştur.

1358 yılında Emir Kazagan'ın öldürülmesiyle Maverâünnehir bölgesinde karışıklıklar meydana gelmiş ve bu karışıklıkların yaşandığı dönemde Emir Timur tarih sahnesindeki yerini almıştır. Fayziyev (1995), Emir Timur'un ortaya çıktığı dönemdeki Maverâünnehir ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Cengiz Han ve Batuhan'ın geçtiği yerlerdeki köy ve şehirler viran edilmiş, su kanalları kullanılamaz hale gelmiştir. Cengiz Han, ikinci oğlu Çağatay Han'a Maverâünnehir hükümdarlığını vermiştir. Çağatay ulusundan olan Moğol hanları bölgede yarım asır boyunca hükümdarlık yapmıştır. Bölgenin kalkınması ve halkın refah düzeyinin artması için hiçbir girişimleri olmamıştır.” (s. 15). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Emir Timur bölgenin ve bölge halkının zor günler geçirdiği bir süreçte tarih sahnesindeki yerini almıştır ve verilen büyük mücadeleler neticesinde 9 Nisan 1370 tarihinde Maverâünnehir hükümdarı olarak Timurlular Devleti'ni kurmuştur (Ali, 2008: 6). Emir Timur sıradan halkın içinden çıkarak kendisini yetiştirmiş olan bir hükümdardır. Emir Timur'un hâkimiyetini

ilan ettiği yıllarda sadece Cengiz Han soyundan olan kişiler han olurken o, bu duruma bir önlem olarak devletin başına geçmeden önce kukla han olarak Suyurgatmış'ı tahta çıkartmış ve Semerkant'ı başkent ilan etmiştir. Böylece kendi faaliyetlerini kimi zaman Suyurgatmış'ın adı ile devam ettirmiş kimi zaman ise divan adına yürütmüştür (Alan, 2020: 294). Emir Timur'un otuz beş yıllık hâkimiyetinde kurduğu devletin sınırları Hindistan ve Ganj Nehri'nden Aral Denizi'ne, Tanrı Dağları'ndan İstanbul Boğazı'na kadar uzanmıştır (Ali, 2008: 6-7).

Emir Timur, birçok evlilik yapmıştır. Bu evliliklerinde kimi zaman siyasi olarak hükümdarlığını da düşünerek hareket etmiştir. Elimizdeki kimi kaynaklarda Emir Timur'un ilk eşlerinin adları Olcay Terken Ağa, Turmuş Aka ve Tulun Aka olarak verilmiştir (Alan, 2020: 27; Aka, 2022b: 19). Özbekistan'da hazırlanmış olan kaynaklarda ise Emir Timur'un ilk eşinin Turmuş Aka, ikinci eşinin Olcay Terken Ağa olduğu ifade edilmiştir Ayrıca Emir Timur'un hükümdar olduktan sonra Saray Mülk Hanım ile evlenerek "koregan" yani "han damadı" ünvanını aldığı da kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır (Fayziyev, 1995: 53-54; Ali, 2008: 17). Kaynaklarda Çolpan Mülk Aka, Dilşad Aka, Tuman Aka, Tükel Hanım ve Ruh Perver Aka'nın isimleri de Emir Timur'un eşleri arasında verilmektedir (Fayziyev, 1995: 61-62).

Emir Timur'un evliliklerinden iki kızı ve dört oğlu olmuştur. Sahipkıran Emir Timur'un ilk çocukları 1356 yılında dünyaya gelen Cihangir Mirza ve Ömer Şeyh Mirza'dır. Cihangir Mirza'nın annesi Turmuş Aka iken, Ömer Şeyh Mirza'nın annesi Tulun Aka'dır. İki ayrı eşinden çocuk sahibi olması aynı anda iki ayrı evlilik yaptığının bir göstergesidir.

Emir Timur'un ikinci çocuğunun adı Aka Begi Hanım'dır ve o, 1359 yılında dünyaya gelmiştir. Aka Begi Hanım'ın annesi Turmuş Aka'dır. Diğer kızı 1362 yılında dünyaya gelen Sultan Baht Begim'dir. Onun annesi ise Olcay Terken Ağa'dır. Bir diğer oğlu 1366 yılında Mengil Bika'nın dünyaya getirdiği Miranşah Mirza'dır. Son çocuğu da 1377 yılında dünyaya gelen Şahruh Mirza'dır ve Şahruh Mirza'nın annesi Tagay Türkan Aka'dır (Fayziyev, 1995: 63-66; Ali, 2008: 16-17). Emir Timur'un Bibi Hanım ünvanını alan eşi Saray Mülk Hanım'dan (Ali, 2008: 42) çocuğu olmamıştır.

Büyük bir hükümdar olan Emir Timur, hâkimiyet yıllarında çeşitli mücadelelere katılmış ve pek çok bölgeye sefer düzenlemiştir. 1370 yılında ilan ettiği hâkimiyeti

sonrasındaki ilk seferi 1371 yılında Harezm üzerine olmuştur. Bu ilk seferinden zafer ile ayrılmıştır (Aka, 2022b: 22). Daha sonrasında da Moğolların, Horasan'ın, Hindistan'ın üzerine çeşitli seferler düzenlemiştir. Ayrıca Üç Yıllık, Beş Yıllık ve Yedi Yıllık olarak adlandırılan seferleri olmuştur.

Üç Yıllık Sefer olarak adlandırılan yürüyüşü Emir Timur'un uzun batı harekâtının ilk adımı olarak nitelendirilmektedir. Bu sefer Azerbaycan bölgesi üzerine olmuştur. Emir Timur Azerbaycan topraklarını kendi memleketi olarak görmüştür. Bu sebeple bölgedeki Celayirlilerin varlığı ve bölgenin 1385-1386 yıllarında Toktamış Han ve askerleri tarafından yağmalanması neticesinde de Üç Yıllık Sefer gerçekleştirilmiştir. Emir Timur'un ordusu zafer kazanılan bölgelerde yağma yapmasına karşın Azerbaycan topraklarından sadece askerin nal hakkı alınmıştır. Emir Timur bölgeyi hâkimiyeti altına almış olmasına rağmen Toktamış Han ile olan mücadelesini geciktirerek saldırıya geçmemiştir. Tüm bu olaylar Emir Timur'un Azerbaycan topraklarına olan bakış açısını ve kendi hâkimiyetini sağlamlaştırmak gayesinde olduğunu ortaya koymaktadır. (Macit,2021: 21-24; Aka, 2022b: 27-28).

Emir Timur 1386-1388 yılları arasındaki Üç Yıllık Sefer'i (Ali, 2008: 34) sonrasında Toktamış'ın üzerine ilk seferini gerçekleştirmiştir. Toktamış, Emir Timur'un Azerbaycan bölgesinde olmasını fırsat bilerek doğuya, Maverâünnehir bölgesine, yönelmiştir. Bölgede kendisine karşı gelecek büyük bir güç bulunmaması Toktamış için bir avantaj olmuştur. 1388 yılında Toktamış'ın büyük ordusu ile ilk olarak Emir Timur'un oğlu Ömer Şeyh karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşmada Toktamış'ın ordusu bozguna uğratılmıştır. 1390 yılında ise Emir Timur, Toktamış'ın üzerine yürümüş ve bunun bir neticesi olarak Toktamış, Savran kuşatmasını kaldırmıştır. Toktamış gönderdiği elçiler ile pişmanlığını dile getirmiş olsa dahi Emir Timur bunun bir hile olduğunu bildiğinden Toktamış'a onun yaptıklarını anlatan bir mektup ile cevap vermiştir. Mektuplaşmalar sonrasında Emir Timur ve Toktamış 1391 yılında Kunduzca'da karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşma Emir Timur'un zaferi ile sonuçlanmış ancak Toktamış ele geçirilememiştir (Alan, 2020: 59; Macit, 2021: 29; Aka, 2022b: 29-30).

Emir Timur Beş Yıllık Sefer'ini 1392-1396/1397 yılları arasında gerçekleştirmiştir (Ali, 2008: 34; Alan, 2020: 65). Sahipkiran Emir Timur, bu sefer

harekâtında önce Buhara'ya gelmiştir. Buradan Güney İran ve Fars'a geçmiş ve hâkimiyetini tanımayan Şah Mansur ile mücadele etmiştir. Bu mücadeleden yaralı olarak kaçan Şah Mansur sonrasında öldürülmüştür (Alan, 2020: 66; Aka, 2022b: 31). Bu dönemde Osmanlı topraklarında da siyasi birliğin olmaması dikkat çekmektedir. Emir Timur, Fars ve Mazenderan bölgelerini hâkimiyeti altına aldıktan sonra Celayir hükümdarı Sultan Ahmet'in üzerine yürümüştür. Ancak Emir Timur'a karşı koyacak gücü olmayan Sultan Ahmet, Dimaşk'a gitmiştir. Emir Timur ise Karamanoğulları'na, Dulkadiroğulları'na, Kara Koyunlular'a ve Ak Koyunlular'a, Sivas ve Kayseri hâkimi Kadı Burhaneddin'e mektuplar göndererek kendisine itaat etmelerini talep etmiştir. Gönderilen bu mektuplara Karamanoğulları olumlu cevap vermiştir. Dulkadiroğulları ise Emir Timur'u Suriye'ye yürümesi iç teşvik etmek amacıyla desteklemiştir. Ayrıca Emir Timur mektuplardan cevap gelmesini beklediği süre zarfında da Musul, Mardin ve Diyarbakır'ı ele geçirmiştir. Emir Timur cephesinde bu olaylar yaşanırken itaat talebini kabul etmeyen Kadı Burhaneddin de kendisine gelen mektubu Berkuk ve Yıldırım Bayezid ile paylaşmıştır. Bunun bir neticesi olarak da Yıldırım Bayezid, Berkuk, Toktamış ve Kadı Burhaneddin bir ittifak kurmuştur. Bu ittifak güçlü ve uzun soluklu olamamıştır. Gerek Kadı Burhaneddin'in ölmesi gerek Emir Timur'un geriye dönerek Toktamış'ın üzerine gitmesi ittifakın dağılmasında etkili olmuştur (Alan, 2020: 66-67; Macit, 2021: 30-31; Aka, 2022b: 31-33). Beş Yıllık Sefer'den geriye dönen Emir Timur yeniden Toktamış Han'ın üzerine yürümüştür. 15 Nisan 1395 tarihinde Emir Timur ve Toktamış Han ikinci defa karşı karşıya gelmiş ve bu karşılaşmada Emir Timur, Toktamış Han'ı bir kez daha mağlubiyete uğratmıştır (Macit, 2021: 34; Aka, 2022a: 39; Aka, 2022b: 34).

Toktamış ile olan mücadeleden galibiyet ile ayrılan Emir Timur, Yedi Yıllık Sefer öncesinde maddi kaynak temin etmek için Hindistan'a seferler düzenlemiştir. Ayrıca Firuz Tuğluk'un vefatı üzerine Tuğluk Hanedanlığı'nda yaşanan taht mücadeleleri ve Emir Timur'un gaza ve cihat anlayışı da Hindistan üzerine sefer düzenlenmesinde etkili olan sebeplerdendir. 1398 yılında Emir Timur ve ordusu Hindistan seferi için harekete geçmiştir. Hindistan üzerine ilerlerken pek çok kale fethedilmiştir. Emir Timur 1398 yılının Aralık ayında Tuğluk Hanedanlığı'nın tahtında oturan II. Mahmud ile mücadeleye girişmiş ve bu mücadeleden zaferle ayrılmıştır. Bu zaferden bolca ganimet ve fil ele geçirilmiştir (Alan, 2020: 68; Macit, 2021: 35-36; Aka, 2022b: 35-36).

Emir Timur Hindistan seferi sonrasında 1399-1404 yılları arasında Yedi Yıllık Sefer için harekete geçmiştir. Yedi Yıllık Sefer, Emir Timur'un en uzun seferi olarak nitelendirilmektedir (Alan, 2020: 69). Emir Timur'un bu sefere çıkmasının sebeplerini Macit (2021) şu şekilde sıralamıştır: Emir Timur'un iki büyük rakibi olan Kadı Burhaneddin'in ve Sultan Berkuk'un ölmesi, Miranşah'ın avlanırken attan düşmesiyle aklî dengesini kaybetmesi ve yönetimde tutarsız davranışlar sergilemesi, Miranşah'ın eşi Hanzade'nin Emir Timur'un huzuruna gelerek kendi yaşadığı sıkıntıları ve bölgede yaşanan olaylar anlatması, Emir Timur'un asıl gayesinin Orta Doğu'yu ve Anadolu'yu ele geçirmek olması (s. 36-38).

Emir Timur, Miranşah'ın sebep olduğu sorunların önüne geçmek için Miranşah'ın yerine önce Mirza Ebubekir'i daha sonra da Mirza Ömer'i tayin etmiştir. Böylece Yedi Yıllık Sefer'de öncelikli olarak Miranşah meselesi çözülmüştür (Macit, 2021: 40). Daha sonra Emir Timur Gürcistan üzerine iki ayrı sefer düzenleyerek Gürcistan'ın tamamını hâkimiyeti altına almıştır. Kendisi için gerekli koşulları sağlayan Emir Timur, Anadolu topraklarına girmek için de geçerli bir sebebe ihtiyaç duymuştur. Emir Timur'un yakalamak istediği Sultan Ahmet ve Kara Yusuf'un Osmanlı Devleti'ne sığınması ise mücadele için aranan geçerli sebep olmuştur. Emir Timur'un aradığı bu iki hükümdar Osmanlı Devleti'ne sığınırken Sahipkıran bir yandan Sivas Kalesi'ni kuşatma altına almıştır. Ardından da Malatya ele geçirilmiş ve Emir Timur ile ordusu Suriye'ye yönelmiştir. Ordu; Hama, Humus, Ba'lebek ve Dimaşk'ı hâkimiyeti altına almıştır (Macit, 2021: 42-44). Yedi Yıllık Sefer'inde Bağdat'ı da ele geçiren Emir Timur, Sivas'ta iken Yıldırım Bayezid ile mektuplaşmıştır. Bu mektuplarda Emir Timur, Yıldırım Bayezid'in kendisine itaat etmesini istemişse de Yıldırım Bayezid bunu kabul etmemiştir. Yedi Yıllık Sefer içerisindeki önemli mücadelelerden biri de iki büyük hükümdar olan Emir Timur ve Yıldırım Bayezid'in karşı karşıya gelmesidir. Emir Timur'un Kara Yusuf ve Sultan Ahmet ile ilgili talepleri, Anadolu'daki beyliklerin Emir Timur'u Yıldırım Bayezid'e karşı kışkırtması, Emir Timur'un Sivas'ı ele geçirmesi gibi çeşitli sebeplerin yanı sıra iki büyük hükümdar olan Emir Timur ve Yıldırım Bayezid'in cihan hâkimi olmak istemeleri nihayetinde onları karşı karşıya getirmiştir (Alan, 2020: 73, 77; Macit, 45-46).

Yıldırım Bayezid ve Emir Timur 1402 yılında vuku bulan Ankara Savaşı'nda mücadele etmişlerdir. Bu savaş Emir Timur'un zaferi ile sonuçlanmıştır. Zafer

sonrasında Emir Timur gittiği her yere Yıldırım Bayezid'i de götürmüştür ve Yıldırım Bayezid 1403 yılında vefat etmiştir. Bayezid'in vefatı sonrasında Emir Timur İzmir ve Foça'ya sefer düzenleyerek bu bölgeleri ele geçirmiştir. Nihayetinde Emir Timur bir yıl içerisinde çeşitli bölgelerde konaklamaya devam ederek önce Keş'e gelmiş daha sonra da Semerkant'a geçmiştir (Alan, 2020: 83-84; Macit, 2021: 48-49).

Emir Timur son seferini ise Doğu'ya Çin'in üzerine yapmak istemiştir. Ancak bu seferi tamamlayamadan 18 Şubat 1405 tarihinde 69 yaşındayken dünyaya gözlerini yummuştur (Macit, 2021: 51; Aka, 2022a: 67; Aka, 2022b: 48).

Pek çok mücadeleye katılan Emir Timur, iyi bir hükümdar olmasının yanında imar faaliyetlerine de önem vermiştir. Hâkimiyeti altına aldığı bölgelerden getirilen usta ve sanatkârlar Semerkant ve çevresinde çeşitli köyler inşa etmiş, hanımlara özel bahçeler kurmuşlardır. Emir Timur tarafından yaptırılan Taht-ı Karaca, Dilgûşâ, Çınar ve Şimal bahçeleri; Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrinin bulunduğu Yesi'de yaptırılan imaret; Bibi Hanım Mescidi ve Gök Saray mimari yapılara örnektir (Aka, 2022b: 136-137).

Tarım ve ticaret faaliyetleri de Emir Timur'un önem verdiği konulardan olmuştur. O, tarıma elverişli olan her bir toprağın işlenmesini istemiş, göç ettirme politikası ile ele geçirilen topraklara pek çok topluluğu göç ettirmiş ve bu bölgelerde tarım faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamıştır. Ayrıca tarımın devam etmesi için su kanalları da açtırmıştır (Aka, 2022b: 145). Ticaret konusunda da diğer bölge hâkimlerine mektuplar göndererek karşılıklı tüccarların gidip gelmesini teklif etmiştir. Bunun yanında Semerkant'ta dokuma imalathanesinin bulunması, baharat ticaretinin yapılması da dikkat çeken ticari faaliyetlerdendir (Aka, 2022b: 150).

Emir Timur din adamlarına, âlimlere ve sanatkârlara da önem vermiştir. Kendisi de küçük yaşta Kur'an'ı Kerim'i ezberleyerek hafız olmuştur (Tursunova, 2021: 78). Din adamlarının meclislerine katılmış, kendisi için pirlar seçmiş ve gerekli gördüğü durumlarda onların fikirlerini almıştır. Şeyh Şemsüddin Külal, Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi, Mir Said Bereke gibi isimler Emir Timur'un çağdaşı kabul edilen pirlar arasındadır (Ali, 2008: 15-16).

Emir Timur, sadece savaş sahnesinde değil hayatın hemen her alanında yer alan ve kendini geliştiren bir isim olmuştur. Hükümdarlığının ve komutanlığının yanı sıra

adaleti, cesareti ve cömertliği ile düşmanlarını korkutan ancak çevresindekilere güç ve güven veren bir cihangir olarak tarihte yerini almıştır. Önemli zaferlere imza atan bu şahsiyet bugün dahi adından söz ettiren ve gerek bilimsel gerek edebi çalışmalara konu olan bir isim olmaya devam etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EMİR TİMUR İLE İLGİLİ EFSANE VE RİVAYETLERİN İNCELENMESİ

1.1. TUHAF RÜYA

1.1.1. Efsanenin Özeti

1. Tekina Hatun'un doğumu iyice yaklaşmıştır. Kocası Emir Taragay büyük bir heyecan içindedir.
2. Bir süre sonra Emir Taragay'ın erkek bir çocuğu olduğu haberi gelir. Çocuğun erkek olacağı önceden müjdelenmiştir. Emir Taragay bu müjde gerçekleştiğinden sevinç içindedir.
3. Emir Taragay önceden bir rüya görmüş, rüyasını Şeyh Şemsüddin Külal yorumlamış ve Emir Taragay'ın bir erkek çocuğu olacağını müjdelemiştir.
4. Bölgedeki Moğol baskınları sonucu halkın yaşadığı zorluklar ve çektiği sıkıntılar anlatılır.
5. Emir Taragay'ın erkek çocuğu olduğu için köyde ziyafet verilir ve dualar edilir.

1.1.2. Tarihi Unsurlar

İncelemesi yapılan rivayette Emir Timur'un Hicri 25 Şaban 736 Salı günü, Miladi 9 Nisan 1336'da Şehrisebz yakınlarındaki Hoca İlğar köyünde doğduğu bilgisi yer almaktadır.

Rivayette olduğu gibi tarihi kaynaklarda da Emir Timur'un doğum tarihi Miladi 9 Nisan 1336 ve doğum yeri Şehrisebz yakınlarındaki Hoca İlğar köyü olarak verilmektedir (Ali, 2008: 5; Macit, 2021: 12; Aka, 2022a: 14; Aka, 2022b: 17).

Keren'in (1999) hazırlamış olduğu *Amir Temur Saltanati* adlı çalışmada ise Emir Timur'un doğum tarihi Miladi 8 Nisan 1336 olarak verilirken doğum yeri Şehrisebz yakınlarındaki Hoca İlğar köyüdür. Özbekistan'da hazırlanmış olan bir diğer çalışmada da Emir Timur'un doğum tarihi Miladi 8 Nisan 1336, doğum yeri de yine diğer araştırmacıların belirttiği gibi Şehrisebz yakınlarındaki Hoca İlğar köyüdür (Shoymardonov, Eshpulatov ve Sultanova; 1996: 40).

Tarihi kaynaklarda ve rivayette yer alan bilgiler arasında bir farklılık olmadığı dikkat çekmektedir.

Rivayette ismi geçen ve elimizdeki mevcut kaynaklarda yer alan isimlerden biri Barlas Beyi Emir Taragay'dır. Emir Taragay, "Tuhaf Rüya" rivayetinde ve kaynaklarda Emir Timur'un babası olarak geçmektedir. Anlatıda hem dini özellikleri ve din âlimleri ile olan ilişkileriyle hem de askeri özellikleriyle ön plana çıkar. Bunun dışında Emir Taragay'ın gençliğini askeri birliklerde ve savaşlarda geçirdiğinden ve sonrasında istifa ederek hizmetleri karşılığında "tarhan" ünvanını aldığından söz edilir.

Tarhan ünvanı kaynaklarda "tarkan" şeklinde de geçmektedir. Bu ünvan halkın arasında devlete bağlılığı ve hizmetleri ile ön plana çıkan kişilere verilmiştir. Babadan oğula geçen bir ünvan değildir (Açıkgöz, 2016: s. 11).

Tarihi kaynaklara bakıldığında ise Ali (2008), Emir Taragay için şu ifadelere vermektedir: "Emir Taragay Barlas kabilesinin nüfuzlu bir aksakalıydı. Türkistan'ın o dönemki hükümdarı Emir Kazagan'ın güvenini kazanmış olan saygıdeğer beylerden biriydi. Çağatay ulusu beylerinin kurultaylarına katılırdı. Askeri işlere eğilimi yoktu, takvalı bir Müslümandı, zamanını dervişler ile geçirirdi" (s. 5). Ayrıca Ali aynı çalışmada Şerefüddin Ali Yezdî'nin "Taragay Bey âlimlere ve Salihlere ve muttakilere müşfik ve şefkatli bir kişiydi ve onların meclisine katılırdı..." (s.5) ifadelerine yer vererek Emir Taragay'ın askeri işlere ilgisinin olmadığını, daha çok âlimler ve dervişler ile vakit geçirdiğini, dini işler ile meşgul olduğunu ifade etmektedir.

Aka (2022a, 2022b) da Emir Taragay'ın Barlas kabilesinin reisi olmasına rağmen siyasi işlerle ilgilenmediğini, zamanını derviş ve âlimler ile geçirdiğini, dindar bir bey olduğunu ve idari işlerle akrabası Emir Hacı'nın ilgilendiğini belirtmiştir (s. 16, 18).

Tarihi kaynaklarda ve rivayette geçen Emir Taragay'ın kimi özelliklerinin farklı olduğu görülmektedir. Tarihi kaynaklarda askeri yönüne vurgu yapılmazken incelemesi yapılan bu rivayette gelecekte yedi iklim hükümdarı olacak olan Emir Timur'un babası olarak askeri yönüne vurgu yapılmıştır.

Tekina Hatun, Emir Timur'un annesidir (Aka, 2022a: 14; Aka, 2022b: 17). Ali (2008), Tekina Hatun'un 1318(?) yılında Buhara'da doğduğunu, Buhara âlimlerinin lideri şariat kanunları yorumcusu bilge Ubeydullah el-Buhari'nin kızı olduğunu, 1334 yılında 16 yaşında iken Emir Taragay ile evlendiğini ve evlendikten iki yıl sonra 1336

yılında Emir Timur'u dünyaya getirdiğini ifade etmiştir (s. 5). Tekina Hatun'un Emir Timur'un annesi olması ile ilgili anlatıda ve elimizdeki mevcut kaynaklarda yer alan bilgilerde bir farklılık bulunmamaktadır.

Özbek halkının içerisinde doksan iki kabilenin olduğu bilinmektedir (Ali, 2008: 5) ve Emir Taragay ile oğlu Emir Timur'un mensup olduğu Barlas kabilesi bu kabilelerden biridir. Anlatıda da Emir Taragay'ın Barlas Beyi olduğu ifade edilir.

Tuhaf Rüya rivayetinde dönemin Moğol baskısına da yer verilmiştir. Baskıcı Moğollar halkı zor durumda bırakarak halkın sahip olduğu her şeyi talan etmiştir. Tarihte 1219/1220 yılında Moğolların Maverâünnehir bölgesine yaptıkları baskınlarla bölgeyi talan ettikleri ve halkı katlederek bölgeyi ele geçirdikleri yer almaktadır (Özgüdenli, 2003: 179).

Şehrisebz, "yeşil şehir" anlamına gelmektedir. Bir diğer adı Keş'tir. VII. yy. da Semerkant'ın 50 km. güneydoğusunda kurulduğu tahmin edilmektedir (Taşağıl, 2022: 314). Semerkant ve Buhara'nın siyasi anlamda gelişmesi ile Keş şehri Sâmânîler döneminde boş kalarak harabeye dönmeye başlamıştır. Emir Timur'un Keş şehrine yakın olan Hoca İlğar köyünde doğması ile birlikte XIV. yy. da şehir yeniden önem kazanmıştır. Şehrisebz, Emir Timur döneminde yapılan imar faaliyetleri ile gelişim göstermiştir (Taşağıl, 2022; 314).

1.1.3. Dini Unsurlar

Örnek alınan, yol gösteren, tecrübe sahibi olan, ahlaki değerleri olan ve öğreten, işaret ve davranış ile öğüt verebilen, Allah yolunda olan ve bu vasıfları taşıyan kimseler şeyh olarak adlandırılmaktadır (Öngören, 2010: 50-51). Rivayette Şeyh Şemsüddin Külal, Emir Taragay'ın rüyasını yorumlayarak gelecekteki doğacak çocuğunun cinsiyetini doğum öncesinde müjdelemiştir. Ali (2008) Emir Timur'un pirlerini iki gruba ayırmıştır: Birinci grupta Hoca Ahmet Yesevi gibi Emir Timur doğmadan önce yaşayan ve vefat eden pirler yer alırken, ikinci grupta Emir Timur döneminde yaşayan yani onun çağdaşları olan pirler yer almaktadır. Şeyh Şemsüddin Külal, Emir Timur'un çağdaşı olan pirler arasındadır (s. 40-41). Şemsüddin Külal hem Emir Taragay'ın hem de Emir Timur'un hocalığını yapmıştır. O, Emir Timur'un sürekli olarak akıl danıştığı bir isim olmuştur (Tezcan, 2007: 429).

Emir Taragay'ın rüyasının yorumunu dinleyen bahadırlar dua eder, “melekler duaya âmin desin” derler. Dua etmek, duaya âmin demek ve melekler dini unsurdur.

1.1.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Taragay'ın bir rüya görmesi ve bunu yorumlatması bir halk kültürü unsurudur. Rüyalar ve rüyaların yorumlanması insanlar için eski zamanlardan beri önemli olmuştur. Rüya da görülen olaylar ve varlıklarla ilgili yorumlar yapılmış ve bu yorumlara kaderin tayin edilmesinde sıklıkla başvurulmuştur. Halk edebiyatı ürünlerinden olan masal ve destanlarda da rüya motifine yer verilmiştir (İşankul, 1997: 119; Koca, 2018: 752).

İncelemesi yapılan bu rivayette Emir Taragay, kendisine ve bahadırlara bir erkek çocuğun doğduğu müjdesini getiren ebe kadının başından aşağıya para saçmaktadır. Özbek kültüründe doğum sonrası uygulamalar arasında yer alan bu uygulama “söyünçi (haber verme)” olarak adlandırılmaktadır. Haber verme uygulamasına göre müjde getiren kişiye hediye ya da para verilmektedir (Solmaz, 2018: 133).

Emir Timur dünyaya geldikten sonra kırk gün boyunca tuzlu su ile yıkanmış ve yağ ile tedavi edilmiştir. Kırk sayısına halk kültüründe mitolojik ve dini olarak özel anlamlar yüklenmektedir.

Günlük yaşantımızda, atasözleri ve deyimlerde de kırk sayısı sık sık kullanılmaktadır. Doğum sonrasında annenin ve bebeğinin kırkının çıkmasının beklenmesi de bir halk kültürü uygulaması ve inanışıdır (Güvenç, 2009: 87). Özbek halk kültüründe kırk çıkarma “çille” olarak adlandırılmaktadır (Solmaz, 2018: 134). Rivayette Emir Timur'un kırk gün boyunca yıkanması ve tedavi edilmesi de Özbek halk kültüründe yer alan doğum sonrası uygulamalardan çille ile ifade edilebilen bir halk kültürü unsurudur.

Türk kültüründe eski dönemlerden bu yana yeni doğan çocuklar hem sağlıklı olmaları hem de doğum sonrası kirlerinden arınmaları için tuzlu su ile yıkanmaktadır. Tuz ile yıkamanın sağlık açısından terleme, kokma, pişiği önleme gibi faydalarının olduğuna inanılmasının yanında manevi olarak koruyuculuğuna da inanılmaktadır (Kayabaşı, 2013: 48-49). Çevirisi yapılan rivayette Emir Timur'un kırk gün tuzlu su ve

yağ ile tedavi edilmesi sağlıklı bir birey olması ve hastalıklardan korunması için uygulanan bir halk hekimliği örneği olarak anlatıda yer almaktadır.

Türk kültüründe doğumdan ad vermeye, düğünlerden zaferlere kadar çeşitli olaylar neticesinde ziyafet verildiği bilinmektedir. Verilen ziyafetler toy olarak adlandırılmıştır (Koçak, 2020: 154). Emir Taragay'ın bir erkek çocuk sahibi olduğu gün düğün ve bayram havasında geçmiştir. Emir Taragay'ın bir erkek çocuk sahibi olması ve Şeyh Şemsüddin'in müjdesinin gerçekleşmesi ile kutlamalar yapılmıştır. Emir Taragay kırk gün kırk gece ziyafet vermiş, bu ziyafete bütün köy halkı ve civar köylerden insanlar katılmıştır. Ziyafet ve kutlamalarda koyunlar ve kuzular kesilmiştir.

Eşine benzerine az rastlanan bu büyük kutlamaya oldukça fazla kişi katılmış ve kutlamaya gelenler yanlarında hediyeler de getirmiştir. Yeni doğan çocuğa gelen misafirlerin hediyeler getirmesi eski dönemlerden beri Türk halklarında yaygın olan bir halk kültürü uygulamasıdır (Yüce ve Khamrabaeva, 2020: 324).

Misafir ve misafirperverlik Türk halk kültüründe dini ve milli bir sorumluluk olarak ayrı bir öneme ve yere sahiptir (Toprak, 2019: 75).

Türk kültüründe gelen misafire en iyi yemeklerin ikram edilmesine, en güzel sofraların kurulmasına önem verilmektedir. İkramlar, kutlamaların ve törenlerin vazgeçilmez birer parçasıdır. Türkistan coğrafyasında hemen her toplumda ikram edilen yemeklerin arasında pilav yer almaktadır (Cengiz ve Türkan, 2019: 958).

Doğum sonrası büyük ziyafet öncesinde Emir Taragay bahadırlara kımız ve kurut ikram etmektedir.

Anadolu'da ve Türkistan coğrafyasında kurut yaygın olarak hazırlanmakta ve tüketilmektedir. Kurut; süt, yoğurt veya ayrandan güneşte kurutularak hazırlanmaktadır (Dinçel ve Alçay, 2017: 32).

Kımız ise kısrak sütüne su ile şeker katılarak yapılan ve kımız mayası ile mayalanan bir Türk içeceğidir (Yangılar, Oğuzhan ve Çelik; 2013: 128). Türk kültürüne ait yiyecek ve içecekler rivayette de yer almıştır.

Özbek misafirperverliğinin bir simgesi olan pilavı; Özbek halkı bayramlarda, toplantılarda ve merasimlerde, doğum günlerinde, düğünlerde ve taziyelerde

yapmaktadır. Emir Taragay’ın bir erkek çocuk sahibi olduğu için verdiği kutlamada da gelen misafirlere çorba, pilav ve kebablar ikram edilmiştir.

Özbek pilavı en basit ve sade hali ile et, yağ, pirinç, soğan, havuç, su ve tuz ile yapılmaktadır (Yurt ve Achilova, 2022: 401).

İncelemesi yapılan bu anlatıda ziyafete çiftçiler ve zanaatkârlar katılır. Bu ifadelerden halkın zanaat ve tarım ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Moğol baskınlarında halkın hayvanlarına zarar verilir. Halk zanaat ve tarımın yanı sıra hayvancılıkla da uğraşmıştır. Anlatıda yer alan meslek grupları da halk kültürüne örnek oluşturmaktadır.

Emir Timur tarıma elverişli her bir arazinin değerlendirilmesini istemiş, tarım için elverişli arazilerin boş kalmaması için çalışmalar yapmıştır. Hâkimiyeti altına aldığı memleketlerdeki pek çok kişiyi başka bölgelere göç ettirmiştir. Böylece bu bölgeler iskâna açılmıştır. Ayrıca tarım yapılması için kanalların açılması bir başka tarıma teşvik etme uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır. (Alan; 2020: 338-339; Aka, 2012: 178-179; Aka, 2022a: 97; Aka, 2022b: 145).

Rivayette “Mehmon kelar eshikdan, rizki kelar teshikdan.” (Misafir gelir kapıdan, rızkı gelir delikten/ misafir kısmeti ile gelir) atasözü kullanılmıştır. Bu atasözü “bir yere misafir geldiğinde evde yiyecek bir şeylerin bulunması ya da beklenmedik bir yerden misafirin gelmesi ile yiyeceğin de gelmesi” olarak tanımlanmaktadır (Aksu, Akalın ve Toparlı, 2022: 392).

1.1.5. Sosyal Unsurlar

Emir Taragay’ın doğan erkek çocuğu için verdiği ziyafete yoksullar, dilenciler ve dervişler katılmıştır. Gelen kimsenin geri çevrilmediği ve herkesin yiyip içip eğlendiği bu ziyafet sosyal unsurlardan eğlenceye örnektir.

Emir Taragay’ın erkek çocuk müjdesini getiren ebe kadının başından paralar saçması ise hediyeleşme kültürüne örnektir.

1.1.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur'un daha doğmadan büyük bir insan olacağı ve çağdaşlarından farklı olacağına vurgu yapılmaktadır.

1.2. ÇOCUKLUK DERSLERİ

1.2.1. Efsanenin Özeti

1. Çocuk, bahadırlar ve bakıcı sandalın etrafında toplanır; bakıcı kahramanlık ve cesaret konulu “Vur Tokmak” masalını anlatır.

2. Her anlatıldığında yeni eklemeler yapılarak hayal dünyası zenginleştirilen masal, çocuk ve bahadırların ilgisini çeker.

3. “Vur Tokmak”ın maharetini duyan bahadırlar sahip olma hayaline dalarken çocuk iftira ve adalet kavramları ile tanışır.

4. Masal bittikten sonra çocuğun hocası olacak bahadırlar kendi kahramanlıklarını anlatır.

1.2.2. Tarihi Unsurlar

Bu rivayette çocuğun cesaretini arttırmak ve ufkunu geliştirmek için Hatem Tay, İskender, Aristo, Rüstem, Bilge Zal ve Zalim Dahhak ile ilgili çeşitli efsane ve masallar anlatılmıştır.

Rivayette isimleri geçen Hatem Tay, İskender Zülkarneyn ve Aristo tarihi birer kişiliktir. Hatem Tay, cahiliye döneminde yaşamıştır. Yaşadığı dönemde cömertliği ile meşhur olmuş bir şairdir (Tülücü, 1997: 472). Cömertliği ile övülecek insanlar genellikle Hatem Tay'a benzetilmiştir. Zamanla Hatem Tay etrafında birbirinden farklı hikâyeler türemiştir. Onun cömertliği zamanla bir atasözü halini dahi almıştır. (Tülücü, 1997: 472; Baydemir, 2009: 124).

Baydemir (2009), İskender ve Zülkarneyn'in tarihte farklı kişiler olduklarını ancak hayat hikâyelerindeki benzerlik sebebiyle kimi zaman karıştırıldıklarını kimi zaman da tek bir kişi olarak düşünüldüklerini ifade etmiştir (s. 110).

İskender'in asıl adı Alexandos'tur. İslam tarihinde daha çok efsanevi kişiliği ile ön plana çıkan İskender, Makedonya kralıdır. Milattan önce 356'da Makedonya'da dünyaya gelmiştir. Aristo'dan dil, edebiyat, siyaset ve felsefe dersleri almıştır. Kurduğu büyük imparatorluk ve ulaştığı görkemli zaferleri ile hem destan ve efsanelere konu olmuş hem de kendinden sonra gelenlere ilham kaynağı olmuştur (Kaya, 2000: 555).

Aristo, İlkçağ Yunan filozoflarındadır. İslam felsefesi üzerinde önemli etkileri olmuştur. 367 yılında Atina'ya giderek Eflatun Akademisi'nde Eflatun'dan dersler almıştır. 343-342 yılında İskender'e ders vermesi için Pella Sarayı'na davet edilmiştir. Sekiz yıl süre ile İskender'e dersler vermiş ve "cihan imparatoru yetiştiren üstat" ünvanı ile meşhur olmuştur (Kaya, 1991: 375).

Rivayete baktığımızda Emir Taragay, bahadırlarının savaşlarda kazandıkları tecrübeler ile oğluna İskender'in hocası olan Aristo'dan daha iyi bir terbiye vereceklerini söyler. Emir Taragay'ın bu ifadesinden anlatıda geçen İskender Zülkarneyn isminin aslında Büyük İskender için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Büyük İskender'in ve Zülkarneyn'in doğudan batıya kadar pek çok yere hâkim olması (Baydemir, 2009: 110) ve cihan hükümdarı olacak olan Emir Timur'un hayatları benzerlik göstermektedir.

Bakıcının masalı bittikten sonra savaş hatıralarını anlatanlar Ebû Muslim, Celaledin Mengübertî ve Mahmut Târâbî'dir. Kendi kahramanlık anılarını anlatan bu isimler de tarihi birer kişiliktir.

Ebû Muslim'in asıl adı Ebû Muslim-i Horasânî'dir. 100 (718/719) yılında İsfahan ya da Merv'de dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Ebû Muslim-i Emevi Hanedanlığı'nın yıkılmasında ve Abbasilerin hilafete geçmesinde önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda İran, Özbekistan, Türkmenistan, Dağıstan ve Anadolu'da önemli bir kahraman olarak kabul edilen Ebû Muslim-i Horasânî efsaneleşmiş bir isimdir (Yıldız, 1994: 197, 199).

Tarihi kaynaklarda Celâleddin Hârizmşah olarak kayıtlara geçen Mengübertî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Babası Hârizmşah Muhammed, annesi Hint asıllı Ay-Çiçek Hatun'dur (Gülbüz, 2012: 30). Türk-İslam tarihinin en cesur ve bahadır hükümdarlarından biri olarak gösterilen Mengübertî, Moğollarla ve Gürcülerle yaptığı

mücadelelerde büyük bir şöhrete ulaşmıştır (Taneri, 1993: 250). İncelemesi yapılan rivayette de Mengübertî'nin Moğollarla mücadelelerine yer verilmiştir.

Mahmud Târâbî, aslen Buhara'nın Târâb köyünden olan bir esnaftır. Buhara'da Moğollara karşı ve dönemin Burhan ailesine karşı halka dayalı bir ayaklanma başlatmıştır (Öngül, 1992: 431). Bu ayaklanma Mahmud Târâbî İsyanı (1238) olarak tarihe geçmiştir (Özbayraktar, 2017: 212). Rivayette Emir Timur'a kahramanlıklarını anlatan isimler hakkında elimizdeki kaynaklarda bilgiler yer almaktadır ancak çocuk yaştaki Emir Timur'un bu isimler ile bir araya gelip gelmediği ile ilgili mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

1.2.3. Dini Unsurlar

Emir Taragay şeyh kerametinin gerçek olmasına bakmadan çocuğu Emir Timur'un Allah'a kulluk etmesini istemektedir. Allah'a kulluk etmek dini bir unsurdur.

Rivayette dini bir kişilik olarak ise Zülkarneyn'in adı geçmektedir. Zülkarneyn ise Kur'an'ı Kerim'de adı geçen, kendisine büyük bir güç ve imkân verildiği bildirilen bir isimdir. Bazı âlimler tarafından peygamber olarak düşünülürken bazı âlimler Zülkarneyn'i salih bir kul olarak nitelendirmiştir (Öztürk, 2013: 565).

1.2.4. Halk Kültürü Unsurları

Rivayette geçen sandal halk kültürü unsurudur. Sandalın ne amaçla kullanıldığı ile ilgili aktarması yapılan rivayette bilgiler yer almaktadır. Kâse ise Türkistan coğrafyasında kımız, çay gibi içecekleri içmek için kullanılan bir ev eşyasıdır.

Boza; XI. yüzyıldan bu yana Türklerin yoğun olarak yaşadığı Anadolu'da, Balkan ülkeleri, Kırım, Kafkasya, Türkistan ve bazı Arap ülkelerinde hazırlandığı ve tüketildiği bilinen bir içecektir (İgüs, 2016: 102). Bu içecek darı irmiği, su ve şekerden üretilir ve daha çok kışın tüketilir (Süren ve Kızılelli, 2021: 50).

İncelemesi yapılan bu rivayette çocuğun ve bahadırların severek dinlediği “Vur Tokmak” masalı anlatılır. Masallar içerisinde olağanüstü özellikler barındırır. Masalların iyiyi, doğruyu gösterme ve ahlaki olarak ders verme niteliği vardır. Bu rivayette anlatılan ve halk edebiyatı ürünleri içerisinde yer alarak bir halk kültürü

unsuru olan “Vur Tokmak” masalında da çocuk iftira ve adalet kavramları ile tanışmıştır. Han olacak kişinin adaletli olması gerektiği düşüncesini öğrenmiştir.

Cenkmeler, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi ile birlikte Hz. Ali’nin etrafında şekillenen, kahramanlıkların anlatılmasıyla ideal insanı ön plana çıkaran dini ve kahramanlık konulu anlatılardır (Saluk, 2018: 72). İncelemesi yapılan rivayette Ebû Muslim, Celaleddin Mengübertî ve Mahmud Târâbî çocuk yaştaki Emir Timur’a örnek teşkil etmesi için kendi cenkmelerini anlatır. Cenkmeler halk kültürü unsuru olarak anlatıda yer almıştır.

Rivayette sırası ile “Pul bolsa changalda sho’rva” (Paranın açamadığı kapı yoktur) atasözü ve “Otang ham puli onang ham pul” (Dini iman para) deyimini kullanılmıştır. “Paranın açamadığı kapı yoktur.” atasözü “Paranın çözemeyeceği hiçbir şeyin olmadığı, paranın her sorunu ve engeli ortadan kaldıracığını” ifade etmektedir (Aksu ve diğ., 2022: 419). Dini iman para deyimini ise, “Paradan başka düşüncesi olmayan insanlar” için kullanılmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 369).

Emir Taragay çocuğunun biniciliği ve kılıç sanatını öğrenmesini ve gelecekteki sınavlara bir iyi şekilde hazırlanmasını ister. Kafesoğlu (1998), ata binmenin, ok atmanın, cirit ve kılıç sanatının bozkır kültüründe önemli bir yer tuttuğunu, sosyal hayatta bir spor olarak görülen bu meşgalelerin aynı zamanda askeri anlamda bir sefer hazırlığı niteliğinde olduğunu ifade etmiştir (s. 287). Esin (2017) ise Türklerin küçük yaşlarda ata binmeyi öğrendiğini belirtmiştir. Emir Timur da babasının da teşviki ile bu yönde eğitimler alır.

1.2.5. Sosyal Unsular

Çocuk yaştaki Emir Timur; anlatılan masallar, destanlar, efsaneler ile mertlik, cesaret ve kahramanlık kavramlarını benimser. Masal vasıtası ile iftiradan korkması gerektiğini ve bir hanın adalet vasfını taşıması gerektiğini öğrenir.

Emir Taragay oğlu Emir Timur’un terbiye almasını isterken tıpkı Aristo’nun İskender’i eğittiği gibi iyi bir eğitimden geçmesini ister.

Mertlik, cesaret, kahramanlık, adalet, iftira ve terbiye sosyal hayatın içerisinde yer alan unsurlardır.

1.2.6. Anlatının Fonksiyonu

Henüz çocuk olan Emir Timur küçük yaşta adaletli, cesur, mert ve kahraman bir kişi olmayı öğrenir.

1.3. AYRILIK ACISI

1.3.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Taragay ve oğlu, keramet sahibi Şeyh Şemsüddin Külal'ın huzuruna gelir.
2. Şeyh, çocuğa uzun bir ömür ve baht dileyerek dua eder. Kur'an'ı Kerim'i açarak çocuğa Timur adını verir.
3. Emir Taragay oğlunu han ile tanışmaya götürdüğünde muhafızların saldırısına uğrarlar.
4. Bahadırlar geride kalarak savaşır. Emir Taragay ve Emir Timur geri döner. Moğollarla yapılan mücadelede İslam Bahadır ve Karaca Barlas dâhil otuz bahadır ölür.
5. Emir Timur ölen bahadırların öcünü almak için yemin eder ve “Güç adalette” cümlesini kendine slogan yapacağını söyler.

1.3.2. Tarihi Unsurlar

Emir Taragay tarhan olduğunu söyleyerek yolun açılmasını ister. Tarhan ünvanı ile ilgili önceki rivayetlerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Muzaffer Barlas'ın Timurlu Devleti'nde Hüseyin Baykara döneminde çeşitli görevler aldığı bilinmektedir (Aydın, 2020: 119-126). Ancak Emir Taragay ve Emir Timur'un yanında yer alarak mücadeleye katılması ile ilgili elimizdeki kaynaklarda mevcut bir bilgi yer almamaktadır.

Karaca Barlas'ın tarihi kişiliği, Emir Timur ve babası Emir Taragay ile mücadeleye katılması ile ilgili elimizdeki kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1.3.3. Dini Unsurlar

Bu anlatıda mürit, mezarlık, dua, Kur'an'ı Kerim'den isim vermek, duaya el kaldırmak, duaya âmin demek, yemin etmek dini unsurlardır. Şeyh Şemsüddin Külal ise dini bir kişilik olarak rivayette geçmektedir.

Şeyh Şemsüddin Külal ile ilgili daha önceki rivayet incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Emir Taragay, kendisine müjde veren Şeyh Şemsüddin Külal'ı oğlu Emir Timur'a hocalık yapması için tayin etmiştir (İnternet kaynakçası 3).

Aka (2022b), "... Timur, Ceyhun Irmağı'nı geçtikten sonra doğduğu Keş şehrine gelip, burada Şeyh Şemsüddin Kular'ın mezarına gidip, onun ruhundan yardım isteğinde bulunup..." ifadelerini kullanmıştır. Emir Timur'a hocalık yapan Külal öldükten sonra da Emir Timur'un yardım isteğinde bulunduğu bir isim olarak kaynaklarda yer almaktadır.

Şeyh Şemsüddin Külal, Kur'an'ı Kerim'i açar. Emir Taragay'ın oğluna "Timur" adını verir. İslamiyet'in kabul edilmesi ve Türkler arasında yayılması ile birlikte çocuklara hoca, âlim, imam gibi dini kişilerin isim vermesi yaygınlık kazanmıştır (Kızıloğlu, 2021: 53). Emir Timur'a isim veren Şeyh Şemsüddin Külal da bir din büyüğüdür.

Emir Timur'a Kur'an'ı Kerim'den isim verilmiş olmasına rağmen Timur Türkçe kökenli bir sözcüktür. Eski Türkçe ve Orta Türkçede "temür" şeklinde geçmektedir (Gülensoy, 2007: 275). Kur'an'ı Kerim'in 57. suresi olan Hadîd suresinin tefsirinde Allah'ın dinine ve peygamberlerine yardım eden, hak ve adaleti ayakta tutmak isteyenlerin bu gayelerini gerçekleştirebilmek için demirle sembolize edilen maddî güce ve siyasî otoriteye sahip olmaları gerektiği ifadeleri yer almaktadır (İnternet Kaynakçası 2). Emir Timur'un tarihte siyasi bir güce sahip olması, adaleti sloganı yapması gibi unsurlara bakılarak Emir Timur'un Kur'an'ı Kerim'den "demir" ismini alması zamanla efsaneleşmiştir.

1.3.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Taragay ve oğlu Emir Timur saraya gittiklerinde görevliler pilav ikram eder. Pilav, Özbek kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bir ikramlık olan pilav ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Saçı, eski Türklerden başlayarak günümüzde hala devam eden bir uygulamadır. Düğünlerde uygulanması ile bilinen saçı, zamanla bütün sevinç gösterilerinde uygulanmaya başlamıştır. Saçı için genellikle av kanı, süt, kırmızı, darı, buğday, meyve, altın, para gibi halk için önem arz eden ürünler tercih edilmiştir. Bu uygulama genellikle koruyuculuğuna inanıldığı için yapılmıştır (Kurtoğlu, 2009: 89-90). Anlatıda Emir Timur’a dua eden Şeyh aynı zamanda Emir Timur’un başından buğday saçır. Bu olay saçı geleneğine ve halk kültürü unsurlarına örnektir.

1.3.5. Sosyal Unsurlar

Saygı, cesaret ve adalet metinde kullanılan sosyal unsurlardır.

Eski zamanlardan beri yaşanan muhite gelen kişilere saygı gösterilmiş ve ikramda bulunulmuştur. Bu rivayette de saray görevlileri Emir Taragay’a ve oğlu Emir Timur’a saygı göstermiştir.

Emir Timur, şehzade karşısında cesur bir davranış sergiler. “Vur Tokmak” masalı ile adalet kavramını öğrenen Emir Timur, bu rivayette yaşanan olaylar neticesinde adaleti kendisine slogan yapar.

1.3.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur cesaret sahibidir ve adalet onun sloganı olacaktır.

1.4. ÖĞRETMENİN MÜJDESİ

1.4.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur’un edepli, ahlaklı ve zeki olması hocası Molla Alibek’in dikkatini çeker.

2. Emir Timur'un annesi Tekina Hatun oğlunun sol eli ile yazı yazdığını görür ve bu durumu kocası Emir Taragay ile paylaşır.

3. Emir Taragay o haftanın perşembeliğini götürmek için Molla Alibek'in yanına gider ve Emir Timur'un iki elini kullanması durumunu sorar. Molla Alibek rivayetlere dayanarak böyle kişilerin doğudan batıya kadar hükümdar ve fermanberdar olacağı müjdesini verir.

4. Emir Taragay heyecan içinde Pir Şemseddin Fahirî'nin yanına gelir. Şemseddin Fahirî, Emir Timur'un eğitimi ile ilgilenmesi yönünde ona öğüt verir.

5. Emir Taragay binicilik konusunda oğlu Emir Timur'a hocalık yapar.

6. Emir Timur bir yandan eğitimine devam eder bir yandan da derslerden sonra antrenman yapar.

1.4.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette isimleri geçen Molla Alibek, Muhammed Taragay, Tekina Hatun tarihi kişiliklerdir.

Muhammed Taragay, Emir Timur'un babasıdır. Tekina Hatun ise Emir Timur'un annesidir. Emir Taragay ve Tekina Hatun hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Molla Alibek hakkında elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

1.4.3. Dini Unsurlar

Emir Taragay önce Emir Timur'un hocası ile görüşür. Ardından piri Şeyh Şemseddin Fahirî'nin yanına gider. Şeyh, Emir Timur için babasına birtakım nasihatlerde bulunur. Emir Timur'un Kur'an'ı Kerim okumasını tavsiye eder. Yine Şeyh Şemseddin Fahirî'nin bir tavsiyesi olarak öğle namazından sonra oğlu ile antrenmanlara başlar. Öğle namazı vakti hem dini bir ibadet hem de bir zaman ifadesi olarak anlatıda yer almıştır.

Emir Taragay, oğlu Emir Timur ve çobanlar sofrada yemek yedikten sonra dua ederler.

Şeyh Şemseddin Fahurî dini bir kişiliktir. Kaynaklarda Emir Timur'un ilk tanıştığı mutasavvıf olarak geçmektedir (Yüksel, 2008: 241; Akkuş ve Zeki, 2019: 372).

1.4.4. Halk Kültürü Unsurları

Perşembelik, her perşembe ders veren hocaya götürülen hediyedir. Tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak götürülen hediyeler, kimi zaman aynı kimi zaman nakdi şekildedir. Emir Taragay da oğlu Emir Timur'un hocasına perşembelik götürür.

Çadır genellikle göçebe toplumlar tarafından kullanılmıştır. Özellikle hayvancılık ile uğraşan Türkler için çadır mekân kavramını karşılayan önemli bir unsur olmuştur. Bunun yanı sıra çadırlar savaşa katılan askerler için de kolay taşınabilen ve kurulabilen barınaklar olmuştur (Bozkurt, 1993: 158; Işık ve Bilici, 2020: 124). Rivayette çobanlar çadırdaki yaşamaktadır. Onlar, Emir Taragay ve Emir Timur'u çadıra davet ederler.

Çobanlık, hayvanların evcilleştirilmesi ve sürüler halinde otlatılmasıyla ortaya çıkmış olan bir meslektir (Begiç ve Öz, 2020: 106). Rivayette Emir Taragay ve Emir Timur binicilik dersleri için çobanların olduğu yere gider. Çobanlık bir meslek olarak halk kültürü unsurlarına örnektir.

Bunun yanında rivayette halk kültürü unsuru olarak yayla geçmektedir. Yayla ya da yaylak, yaz mevsiminin geçirildiği yerdir (Gümüşçü, 2019: 669). Ögel (1978), yayla veya yaylak olarak adlandırılan yerlerin önem kazanmasını hayvan otlağı olmasından ileri geldiğini ifade etmektedir (s. 22). Rivayette de Emir Timur çobanların olduğu yere yani yaylaya gider. Metinde yaylanın işlevi hayvan otlatılan yer olarak ön plana çıkmaktadır.

Bozkır kültüründe hayvan beslemek ön plandadır ve at, hayvan beslemede önemli bir yere sahip olmuştur (Durmuş, 2017: 22). Türklerde at avlanmanın yanında sürü ve akınlar için de kullanılmıştır (Durmuş, 2021: 2). Emir Taragay da ileride büyük bir hükümdar olacak olan Emir Timur'a küçük yaşta binicilik dersleri verir, Emir Timur da okuldaki derslerinden sonra yaylaya giderek çalışmalara devam eder.

Emir Timur, babası ile çobanların konuşmalarını dinlerken ayran içer. Ayran yoğurdun sulandırılmasıyla ya da sulandırılan sütün önce yoğurda işlenmesi ve ardından su oranı yüksek yoğurda tuz ilave edildikten sonra homojen hale getirilmesiyle

yapılmaktadır (Süren ve Kızılelli, 2021: 49). Eski zamanlardan beri Türklerde toplu yemek yemek bir gelenek olmuştur Toplu yemeklerde, ziyafetlerde, özel günlerde konuklara ikram edilen içecekler arasında ayran yer almaktadır. Bu da eski zamanlardan günümüze ayranın Türk halk kültüründeki yerini göstermektedir (Güler, 2010: 29).

Bu rivayette “Qari bilganni pari bilmas” atasözü kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine “İhtiyarın bildiğini peri bilmez.” olarak aktarılan bu atasözü, babasının öğütlerini dinleyen Emir Timur’un içinde bulunduğu durumu anlatmak için kullanılmıştır.

Anlatının içerisinde Emir Timur’un hocası iki elini kullanan kişilerin önemli işler başaracağını rivayet edildiğini söyler. Anlatı içerisinde yer alan rivayet bir halk edebiyatı ürünüdür. Rivayetin tanımını Ayverdi (2010), “1. Bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma. 2. Nakledilen haber veya söz. 3. Halk arasında söylenen söz, söylenti.” olarak yapmıştır (s. 1029). Rivayet, O'zbek Tilining Izohli Lugati’nde ise şu şekilde tanımlanmaktadır: “Rivayet; nesilden nesile geçen sözlü hikâye, anlatma, efsane.” (Ma’rufov, 1981: 624).

1.4.5. Sosyal Unsurlar

Ahlak, edep, saygı rivayette geçen sosyal unsurlardır.

1.4.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, kendi akranlarından farklı olarak iki elini kullanır ve yeteneğini geliştirmek için eğitimler alır.

1.5. HAFİZ TİMUR

1.5.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur 3 yıl içinde Kur’an’ı Kerim’i ezberler ve babası Emir Taragay bir ziyafet verir.

2. Şeyh Şemseddin ve Molla Alibek, Emir Timur’a sorular sorar.

3. Emir Timur soruların hepsine doğru cevap vererek hafız ünvanını alır.

1.5.2. Tarihi Unsurlar

Molla Alibek, rivayetlerde Emir Timur'un hocasıdır. Ancak elimizdeki mevcut kaynaklarda Molla Alibek ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Rivayette çocuk yaştaki Emir Timur Kur'an'ı Kerim'i üç yıl içinde ezberleyerek hafız olur. Tursunova (2021) da Emir Timur'un Kur'an'ı Kerim'i üç yılda ezberlediğini belirtmiştir (s. 78). Rivayette yer alan bu bilgi mevcut kaynakta da yer almaktadır.

1.5.3. Dini Unsurlar

Kur'an'ı Kerim, Yasin suresi, Resulullah, Zerdüş, ümmet, ahiret, peygamber, ibadet, Allah, hafız, âlim ve Şeyh Şemseddin bu rivayette geçen dini unsurlardır.

Yasin suresi Kur'an'ı Kerim'deki 36. suredir. Şeyh Şemsüddin sure numarasını söyleyerek Emir Timur'un hangi sure olduğunu bilmesini ister. Molla Alibek ise Yasin suresinin 69 ve 70. ayetlerinin mealini sorar. Emir Timur da doğru bir şekilde ayetlerin mealini açıklar.

Şeyh Şemseddin (Fahurî) ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi). Rivayette Şeyh Şemsüddin, Emir Timur'a hafızlık ünvanı verilmeden önce sorular sormaktadır. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'a hafız ünvanı verilmeden önce şeyhlerin soru sorması ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

1.5.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Taragay, çocuğu Emir Timur'un hafızlık kutlamasını yapmak için ziyafet vermektedir. Ziyafet vermek bir halk kültürü unsurudur ve ziyafet vermek ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

1.5.5. Sosyal Unsurlar

Emir Taragay oğlu Emir Timur'un Kur'an'ı Kerim'i üç gün içinde ezberlemesinden dolayı gurur duyar.

Emir Timur adap ile ilgili sorulan soruya cevap verir.

Gurur ve adap sosyal unsurdur.

1.5.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur kuvvetli bir hafızaya ve ezber yeteneğine sahiptir.

1.6. SİHİRLİ MERDİVEN

1.6.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Taragay oğlu Emir Timur ile birlikte eski dostu Samir Tarhan'ı yaylaya götürür.
2. Emir Timur yaylada binicilikle ilgili yeteneklerini sergiler.
3. Emir Taragay, Samir Tarhan'dan oğluna hocalık yapmasını talep eder. Ayrıca savaş tecrübelerini de Emir Timur'a öğretmesini ister.
4. Samir Tarhan bu teklifi kabul eder. Emir Timur'a iki eliyle de kılıç kullanmayı öğretir. İki ay sonra Emir Timur istediği şekilde iki eliyle de kılıç kullanır.
5. Emir Timur bir gün bir rüya görür ve rüyasını Samir Tarhan'a anlatır. Samir Tarhan, Emir Timur'un rüyasını hayırlı bir rüya olarak yorumlar.
6. Emir Timur vakti geldiğinde sağ elinden ve sağ kolundan yaralanacağını rüyasında görmüştür ve bunu otobiyografisinde yazar.

1.6.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette olduğu gibi Emir Timur'un Tüzükatı'nda da ayağından ve kolundan yaralandığına dair bilgi verilmiştir (Şakirov ve Aslan, 2010: 35, Yağlı, 2016: 167).

Emir Taragay, bu rivayette eski dostu olan Samir Tarhan'dan oğluna hocalık yapmasını istemektedir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Samir Tarhan hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Emir Taragay hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

1.6.3. Dini Unsurlar

Rivayette Samir Tarhan, Şeyh Şemsüddin ve Emir Said Külal'ın Emir Timur ile ilgili verdiği önceki müjdeleri hatırlar.

Emir Said Külal, 683 (1234) yılında Buhara'nın Sûhârî köyünde dünyaya gelmiştir. "Külal" kelimesi Farsça "çömlekçi" anlamına gelmektedir. Emir Said'in mesleği de çömlekçilik. Emir lakabı ise Hz. Peygamber'in soyundan olduğuna işaret etmektedir. Emir Said Külal, Bahâeddin Nakşibend'in mürididir. 28 Kasım 1370 yılında vefat eden Külal, doğduğu köye defnedilmiştir (Algar, 1995: 137-138). Elimizdeki kaynaklarda Emir Said Külal'ın Emir Timur ile ilgili bir müjde vermesine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Şeyh Şemsüddin ile ilgili daha önceki rivayetlerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Bu anlatıda Samir Tarhan, Emir Timur'un rüyasını dinledikten sonra ismi geçen iki şeyhin verdiği müjdeleri hatırlar. Emir Timur'a bu rüyanın hayırlı bir rüya olduğunu söyler. Elimizdeki kaynaklarda Samir Tarhan hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Dua etmek ve Peygamber naibi ise anlatıdaki diğer dini unsurlardır.

Çeşitli İslam devletlerinde devlet adamlarına yardımcı olan veya devlet adamlarının olmadıkları yerlerde ve zamanlarda işlerini devam ettiren yardımcılara naip denilmektedir. Hz. Muhammed de Medine dışına çıktığında yerine vekiller bırakmıştır. İbn Ümmü Mektûm, Muhammed b. Mesleme gibi sahabiler Hz. Muhammed'in naipliğini yapmıştır (Avcı, 2006: 311). Rivayette Samir Tarhan, "Peygamber naibi onu koruyup kollayacak." diyerek Emir Timur'un korumada olduğunu ifade etmektedir.

1.6.4. Halk Kültürü Unsurları

Dede Korkut Hikâyeleri'nde ziyafetlerde ve misafirlikteki ikramlar ile ilgili "Dirse Han dişi ehlinin sözü ile büyük bir ziyafet verdi, dilek diledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi" (Ergin, 1969: 12) ve "...Oğul çoban karnım açtır, bir şeyin var mıdır yemeğe dedi. Çoban der: Evet ağam Kazan, geceden bir kuzu pişirmişimdir, gel bu ağaç dibinde inelim yiyelim..." (Ergin, 1969: 40- 41)

ifadeleri yer almaktadır. Misafire koyun ve kuzu kesilmesinin eski zamanlardan bu yana Türklerde süregelen bir halk kültürü unsuru olduğu anlaşılmaktadır. Rivayette de Emir Timur ve babası Emir Taragay’a koyun ve kuzu kesilip ikram edilmiştir.

Tandır, kilden et kalınlığı 3-5 cm olarak inşa edilen, iki açıklığı ile silindir şeklinde başlayarak yukarıya doğru koni şeklini alan ve toprağa gömülerek kullanılan bir ocak olarak tanımlanmaktadır (Ayduslu, 2016: 22). Bu ocak ısınma ve ekmek, kebab gibi çeşitli pişirme işlemleri için kullanılmıştır (Ayduslu, 2016: 21; Köşklü ve Özkul Fındık, 2021: 264). Rivayette misafirlere tandır kebabı ikram edilmektedir.

Misafirler hazırlanan sofraya davet edilmektedir. Bu da misafirperverliğin bir göstergesidir.

Kımız, kâse, misafir ve misafir ağırlama önceki rivayetlerde olduğu gibi bu rivayette de halk kültürü unsuru olarak yer almaktadır. Bu unsurlarla ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Yayla, halk kültürü unsurudur. Bu halk kültürü unsuruyla ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Emir Taragay, oğlu Emir Timur’un ileride katılacağı savaşlara iyi hazırlanmasını istemektedir. Taragay, Emir Timur’a binicilik derslerini kendisi verir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi). Kılıç kullanmayı ve kılıçbazlığı, ok atmayı, tuzak kurmayı ve nişancı olmayı da eski dostu Samir Tarhan’dan öğretmesini ister. Emir Timur, babası Emir Taragay’dan ata binme dersleri almıştır ve bu rivayette Samir Tarhan’a ata binmekle ilgili hünerlerini gösterir. Ancak elimizdeki kaynaklarda Samir Tarhan’ın Emir Timur’a hocalık yapması ve Emir Timur’un ata binme hünerlerini izlemesi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Okçuluk, avcılıktan savaşa hayatta kalmak amacıyla bir yaşam biçimi olarak toplumlarda önemli bir yere sahip olmuştur. Türkler de okçuluğu bir yaşam şekli olarak benimseyen halklardandır (Küçük, 2018: 180). Günlük hayatta gerek okçuluk gerek ata binmek Türkler arasında bir spor faaliyeti de olmuştur (Kafesoğlu, 1998: 285).

Tarihte hemen her millet hem günlük yaşantısını devam ettirebilmek için hem de katıldıkları çeşitli savaşlarda mücadele edebilmek için kimi araç ve gereçleri kullanmıştır. Mızrak, kılıç ve ok bu araç ve gereçlerin arasında yer almaktadır (Küçük,

2018: 180). Bunun yanında Türkler diğer diğer milletlerde olduğu gibi yakın mücadelelerde kargı, mızrak, süngü, kalkan ve kılıç da kullanmıştır (Kafesoğlu, 1998: 285). Emir Timur'un da kılıç kullanmayı bilmesi ve iyi bir kılıç ustası olması istenmektedir.

Türkler avlanmada başarılı olmak için çeşitli taktikler geliştirmiştir. Avlanmak için içerisinde tuzak ve pusu olan bir yöntem kullanmışlardır. Avlanmada kullanılan tuzak ve pusu savaşlarda kullandığında hile yapmak olarak tabir edilmiştir. Savaşlarda düşmanı şaşırtmak için beklenmedik zamanlarda bu taktiklere başvurulmuştur (Onay, 2015: 520-521). Emir Timur'un da katıldığı savaşlarda düşmana karşı yapacağı hamleler için tuzak kurmayı öğrenmesi istenmektedir.

Rivayette Emir Timur, babası Emir Taragay ile Samir Tarhan'ı dikkatle dinler, bu durumu ifade etmek için “jon qulog'i bilan tinglamoq” (can kulağı ile dinlemek) deyimini kullanılmıştır. Bu deyim Saraçbaşı (2010), “Büyük bir dikkatle, ilgiyle dinlemek.” olarak tanımlamaktadır (s. 271).

Rüya ve rüya yorumlama ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Bu rivayette Emir Timur rüyasında önce sağ ayağını daha sonra da sağ elini hareket ettiremez. Ancak gaipten gelen sesi dinler ve merdivenden yukarıya çıkar. Basamakların her biri Emir Timur'un bir yıllık ömrüne denktir. Emir Timur kaç basamak çıktığını bilmez ancak zamanı geldiğinde rüyasında olduğu gibi mücadelelerde sağ ayağından ve sağ kolundan yaralanır. Emir Timur'un rüyası gerçek olmuştur.

1.6.5. Sosyal Unsurlar

Şeref, kahramanlık, korkaklık, fedakârlık, ihanet, şan ve düşmanlık rivayetteki sosyal unsurlardır.

1.6.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur başına gelecek olumsuz olayları öncesinde bir şekilde haber alır.

1.7. BABA FETVASI

1.7.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Taragay ve oğlu Emir Timur Şehrisebz'deki bir kabristana giderek dua eder.

2. Emir Taragay oğlu Emir Timur'a kendilerinin Çağatay soyundan olduklarını ve koregan ünvanını taşıdıklarını anlatır. Kendisinden sonra oğlu Emir Timur'un bu ünvanı kullanacağını söyler.

3. Emir Taragay oğluna nasihatte bulunur ve evlilik hakkında düşüncelerini sorar. Emir Timur ise evlenmek istemediğini söyler, kendi ilgi alanlarını sıralar.

4. Durumdan memnun kalan Emir Taragay, birkaç gün sonra camide toplanan cemaatin önünde her şeyini oğlu Emir Timur'a devrettiğini açıklar.

5. Emir Taragay kendisine manevi bir hoca olarak Taybadlı Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi'yi seçer ve ondan yardım ister. Şeyh kendisine nasihat verir.

6. Şeyh Zeynüddin bir iltifat göstergesi olarak Emir Timur'a kemerini, takkesini ve yüzüğünü hediye eder. Bu yüzükte "Güç adalette." yazmaktadır.

7. Emir Timur, Şeyh Mir Said Külal'ın duasını almak için yola koyulur. Mir Said Külal, Acem şairlerinden birinin beytini okur ve Emir Timur o anda beyti ezberler.

8. Mir Said Külal, Emir Timur'un yedi cihan hükümdarı olacağını müjdeler. Müjdenin ardından Emir Timur, Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrini ziyaret eder ve müritlere düşmanları yenerse bir dergâh yaptırma sözü verir.

1.7.2. Tarihi Unsurlar

Emir Taragay ve Emir Timur'un 1352 yılında yaptığı kabir ziyareti ile ilgili elimizdeki kaynaklara bir bilgi bulunamamaktadır.

Emir Timur'un soyu vefatından sonra torunu Uluğ Bey tarafından Türkistan'ın kuzeyinden getirilerek Semerkant'ta yontulduktan sonra mezarına dikilen siyah yeşil taşın üzerine yazılmıştır. Bu taş üzerinde Karaçar Noyan adı da geçmektedir (Togan, 1972: 75; Alan, 2020: 28; Aka, 2022b: 17-18). Çağatay Han, Cengiz Han'ın ikinci

oğludur. Çağatay Hanlığı'nın kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Babası Cengiz Han tarafından yasayı düzenlemek ve uygulamakla görevlendirilmiştir (Yuvalı, 1993: 176). Aka (2022b), Çağatay'ın babası Cengiz Han'ın sağlığında dahi Cengiz Han'ın koyduğu yasalarda en yüksek yetkiye sahip olduğunu ifade etmektedir (s. 11). Anlatıda yer alan bilgilere göre Karaçar Noyan, Çağatay Han'a damat olarak koregan ünvanını almıştır. Elimizdeki kaynaklarda anlatıda yer alan bu bilgiler mevcut değildir.

Cengiz Han'ın devletinde geleneklere göre Cengiz soyundan olmayanlar han olamamaktadır. Emir Timur'un hâkimiyeti altına aldığı ilk topraklardan biri ise Cengiz İmparatorluğu sınırlarındaki Türkistan olmuştur. Emir Timur geleneklere uygun olarak bu toprakların başına Cengiz Han soyundan gelen bir hanı geçirmiştir. Kendisi de Çağatay hanedanının kurucusu ve kollayıcısı olduğunu söyleyerek Cengiz soyundan biri ile evlenmiştir. Böylece “koregan” ünvanını almıştır (Yağlı, 2016: 24). Golden (2018), Emir Timur'un “koregan” ünvanını hiçbir zaman kullanmadığını, bu ünvanı Cengiz soyundan gelenlerle evlenerek aldığını ve meşru bir iktidara sahip olduğunu ifade etmektedir (s. 151). Ayrıca Ali (2008), Emir Timur'un 1370 yılında devletin başına geldiğinde Saray Mülk Hanım ile evlenerek koregan ünvanını aldığını belirtmiştir (s. 42). Bu ünvan kaynaklarda “küregen”, “güregen”, “küregen” şekillerinde de geçmektedir (Yağlı, 2016: 24; Golden, 2018: 151; Aka, 2022b: 17).

Tarihi kaynaklara göre Emir Timur koregan ünvanını yaptığı evlilikler neticesinde almaktadır. Ancak rivayette Emir Taragay oğlu Emir Timur ile yaptığı konuşmasında koregan ünvanından bahseder ve kendisinden sonra bu ünvanın oğlu Emir Timur'a geçeceğini söyler. Bu durum rivayette ve elimizdeki mevcut kaynaklarda farklılık göstermektedir.

Şehrisebz ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Rivayette Mir Said Külal ipek gibi bir Semerkant kâğıdından şiir okur. Semerkant, kâğıdı ile meşhur olmuştur ve İslam topraklarındaki en kaliteli kâğıtlar burada imal edilmiştir (Arat, 1970: 73; Aydın, 2009: 483).

Yedi iklim teorisi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu kavramın kozmolojik yedi iklim teorisi ve coğrafi yedi iklim teorisi olarak ele alındığı görülmektedir (Ağar, 2006: 195, 198).

Kozmolojik yedi iklim teorisinin temellerinin oluşmasında İbn Hurdazbin'in Batlamyus'un "Geographica" eserini tercüme etmesi, Halife Mansur döneminde Cundişapur Mektebi vasıtasıyla Bağdat'a ulaşan Siddhanta vb. Hind astronomi eserleri ve Kur'an'ı Kerim ayetlerinde geçen yedi rakamı etkili olmuştur (Ağarı, 2006, 195-196).

Coğrafi yedi iklim teorisini ise Müslüman coğrafyacılar bilmektedir ancak kullanma şekilleri farklı olmuştur (Ağarı, 2006: 198).

Pala (2002), yedi iklimi eski coğrafyacıların dünyayı ayırdıkları yedi bölge ve kuşak olarak tanımlamaktadır (s. 494). Bunların dışında yedi iklim klasik edebiyatta "tüm dünya" anlamında da kullanılmıştır (Gökcan, 2020: 140). Rivayette yedi iklim ifadesi ile Emir Timur'un dünya cihangiri olacağı anlatılmaktadır.

1.7.3. Dini Unsurlar

Yafes, Nuh'un üç oğlundan biridir (Harman, 2013: 174). Türk soyu ile ilgili kaynaklarda kimi efsaneler yer almaktadır. Bilinen bir efsaneye göre Nuh, dünyayı üç oğlu arasında paylaşmıştır. Nuh oğlu Yafes'e Türk, Slav, Ye'cuc ve Me'cuc ülkelerini ve Çin'i vermiştir (Harman, 2013: 175; Kurt, 2018: 79). Türkçenin önemli kaynaklarından biri olan Divanı Lügati't Türk'te de Türklerin soyunun Yafes'e dayandığı bilgisine yer verilmiştir (Kâşgarlı Mahmud, 2018: 10). İncelenen rivayette de Emir Taragay soylarının Nuh aleyhisselamın oğlu Yafes'e dayandığını belirtir.

Emir Timur din adamlarına saygı göstermiş ve onların sözlerine itibar etmiştir. Kaynaklara göre Zeynüddin Ebubekir Taybadi'yi "piri" olarak nitelendirmiştir (Ali, 2008: 40). Rivayette de Emir Timur, Taybadi'yi kendisine manevi hoca olarak seçer. Bunun yanında Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi, Emir Timur döneminde yaşamış olan bir başka ifade ile çağdaşı kabul edilen pirlerdendir (Ali, 2020: 40). Kemer, takke ve yüzük Şeyh Ebubekir Zeynüddin'in kişisel eşyalarıdır. Rivayette Şeyh Ebubekir bu eşyaları Emir Timur'a hediye eder. Ali (2008) de Zeynüddin Ebubekir Taybadi'nin içerisinde "Rasti, rusti" yazan yüzüğünü Emir Timur'a hediye ettiğini ifade etmiştir (s. 41).

Bahâeddin Nakşibend, 718/1318 yılında Buhara yakınlarındaki bir köyde dünyaya gelmiştir. 791/1389 yılında doğduğu köyde vefat etmiştir. Nakşibendiyye tarikatının kurucusudur (Algar, 1991: 458; Kehya, 2018: 39).

Nakşibendiyye tarikatı, Kādiriyye'den sonra en yaygın olan tarikat olarak bilinmektedir. Timur dönemindeki kültür ve kurumların bir bölümünün Orta Asya'dan Hint alt kıtasına geçmesinin Nakşibendiyye tarikatının Hindistan'daki oluşum sürecine zemin hazırladığı ifade edilmektedir (Algar, 2006: 335, 338).

Rivayette Bahâeddin'in Nakşibendi tarikatını kurmadan önce Emir Timur ile kısa süreli karşı karşıya geldiği ifade edilir. Ancak elimizdeki kaynaklarda Bahâeddin Nakşibend ile Emir Timur'un gerek Nakşibendiyye tarikatı kurulmadan önce gerek tarikat kurulduktan sonra görüştüklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Hoca Ahmet Yesevi; Hoca Ahmed, Ata Yesevî, Türkistan Piri, Pîr-i Türkistan isimleri ile de tanınmaktadır (Demir, 2017: 160). Hoca Ahmet Yesevi'nin doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte araştırmacılar Sayram'da XI. yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiğini ve 1166 yılında vefat ettiğini ifade etmektedir (Eraslan, 1989: 160; Demir, 2017: 161; Okassova, 2019: 3). Babası Hz. Ali'nin soyundan geldiği kabul edilen Şeyh İbrahim, annesi Şeyh İbrahim'in halifelerinden olan Musa Şeyh'in kızı Ayşe Hatun'dur (Eraslan, 1989, 160; Demir, 2017: 161). Küçük yaşta annesini ve babasını kaybeden Hoca Ahmet Yesevi'yi ablası Gevher Şehnaz büyüttüştür. Ablası ile beraber Yesi'ye giden Yesevi, burada Arslan Baba'dan ders almıştır (Eraslan, 1989: 160; Demir, 2007: 161; Çelik, 2017: 129). Hoca Ahmet Yesevi, Hz. Muhammed'in sünnetlerine bağlı bir zat olmuştur. Bunun yanında Yesevilik tarikatının kurucusudur (Tosun, 2013: 487; Demir, 2017: 161-162). Emir Timur, Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrini ve müritlerini ziyaret eder. Bunun yanında Emir Timur dua eder ve eğer mertebesi yükselirse bir vakıf yaptırma sözü verir. Emir Timur'un Hoca Ahmet Yesevi için bir vakıf ve kabristan yaptırmadan önce Ahmet Yesevi'nin müritleri ile görüşüp söz vermesi hakkında elimizdeki kaynaklarda mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

Rivayette ismi geçen bir diğer dini kişi Mir Said Külal'dır. Emir Timur, Mir Said Külal'ın duasını almak ister. Önceki incelemelerde Emir Said Külal hakkında bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven).

İncelemesi yapılan daha önceki rivayetlerde çocuk yaştaki Emir Timur, dinlediği masal ve efsaneler sonrasında ve tanık olduğu mücadeleler neticesinde “Güç adalette” ifadesine kendine slogan yapacağını söyler. Hediye edilen yüzükte de “Rasti, rusti” yazmaktadır. “Güç adalette”, “Hakikat doğrulukta” anlamına gelen bu sözlerin Emir Timur’un yüzüğünde kazılı olduğu kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır (Yüksel, 2004: 88; Ali, 2008: 36).

Anlatıda kalenderler zikir çeker. Zikir, TDK Türkçe Sözlük’te (1998), “1. Anma, söyleme, sözünü etme. 2. (bir tarıkata bağlı olanlar için) Tanrı’nın adını art arda söyleme işi.” olarak tanımlanmıştır (s. 2514). Öngören (2013) de zikir kelimesini anmak, hatırlamak, unutmamak olarak ifade etmiştir (s. 409). Ateş (1966), bu anlamların yanı sıra zikir kelimesinin şan, şeref, övgü, namaz ve dua anlamlarını taşıdığını belirtmiştir (s. 235).

Peygamber naibi ile ilgili daha önceki rivayet incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven).

İslam, Müslüman, Muhammed, Kur’an’ı Kerim, mürit, türbe, derviş, kalender, dergâh, ümmet, medrese, cami, kabir, kabristan, dua etmek, ahiret, cemaat, duaya âmin demek, şeyh, nur yüzlü olmak ve alnında yücelik görmek rivayette yer alan diğer dini unsurlardır.

1.7.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Taragay, oğlu Emir Timur’a evlilik hakkındaki düşüncelerini sorar. Emir Timur ise ilgi alanlarını ilim, binicilik, kılıç sanatı ve mızrak olarak sıralar. Binicilik, mızrak ve kılıç sanatı ile ilgili bilgilere daha önceki rivayet incelemelerinde yer verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi, Sihirli Merdiven).

Gazel, İslamiyet’in kabulü ile gelişen ve eski şiirde sıklıkla kullanılan bir nazım şeklidir. Tekke tasavvuf edebiyatında daha çok ilahi aşkı anlatan şiirlerde kullanılırken eski Türk edebiyatına ait şiir geleneğinde daha çok aşk, sevgi, kadın, güzellik gibi konularda yazılan şiirlerde kullanılan bir nazım şekli olmuştur (İpekten, 1996: 440; Aça, 2014: 274).

Beyit, aynı vezinde yazılmış iki mısradan oluşan nazım birimi olarak tanımlanmaktadır (Çetin, 1992: 66). Emir Timur'un ezber yeteneğini ölçmek için yedi beyitlik bir gazel okunur ve Emir Timur ikinci bir tekrara ihtiyaç duymadan yedi beyitlik gazeli ezberler. Yaşanan bu olay Emir Timur'un güçlü bir hafızaya sahip olduğunun göstergesidir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda bu olayla ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

1.7.5. Sosyal Unsurlar

Olgunluk yaşı, adalet, cesaret, utanmak, evlilik rivayette yer verilen sosyal unsurlardır.

1.7.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, şeyhlerle ve dervişlerle iletişim halinde olan bir lider olmuştur.

1.8. ÖLÜM İLE KARŞI KARŞIYA

1.8.1.Efsanenin Özeti

1. Çobanlar Karahıtayların saldırısına uğrar. Karahıtaylar üç çobanı öldürür ve bin koyunu kovalar. Bunun üzerine çobanlar Samir Tarhan'dan yardım istemeye gelir.

2. Samir Tarhan, Emir Timur ve iki yüz asker ile çobanların öcünü almak için yola koyulur.

3. Aksakallar soyguncuların yerini söylemez. Karahıtaylar saldırıya geçer. Emir Timur ustalıklı kılıç kullanır ve mücadele eder.

4. Aksakallar teslim olurlar ve soyguncuların hangi kabileden olduğunu söylerler.

5. Kabile reisi şeriata uygun bir biçimde kan bedeli ödemeyi teklif eder ve konuşarak anlaşma sağlanmış olurlar.

1.8.2. Tarihi Unsurlar

Anlatıda çobanlar Samir Tarhan'dan yardım ister, Samir Tarhan bu yardıma Emir Timur ile gider. Ancak Samir Tarhan hakkında ve çobanların ondan yardım istemesi ile ilgili elimizdeki kaynaklarda mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

Anlatıda Karahıtayların Semerkant'ın kuzeyinde yaşadıkları ifade edilir. Semerkant, Özbekistan'ın tarihi bir şehridir. Emir Timur tarafından başkent yapılmıştır. Emir Timur Semerkant'ı başkent yaptıktan sonra şehre farklı bölgelerden ilim adamlarını ve sanatkârları toplamıştır. Tarih içerisinde çeşitli mücadelelerde harap olan şehir; Timur dönemindeki imar faaliyetleri ile ilim, sanat ve edebiyat merkezi olmuştur. Emir Timur döneminde inşa edilen yapılardan birkaçı Bibi Hanım Mescidi ve Gûr-ı Emîr'dir (Alyılmaz, 2002: 307; Aydın, 2009: 481, 483; Çoruhlu, 2009: 485).

Hıtaylar, Moğol asıllıdır. Pekin'de iki yüzyıl süren hâkimiyet dönemlerinde büyük ölçüde Çinlileşmişlerdir. Hıtaylar, Müslüman Türk toplulukları arasında İslamiyet'e karşı olmuşlardır. Bu sebeple Müslümanlar, Hıtayları “putperest kâfirler” olarak nitelendirmiştir. Yeh-lü Ta-şi tarafından ise Karahıtaylar Devleti kurulmuştur. Araştırmacılar, Türk-İslam kaynaklarında Hıtay olarak ifade edilen Kuzey Çin'deki Liao İmparatorluğu'ndan ayırt edilebilmesi için bu devlete “Karahıtay” adının verildiğini ifade etmektedir (Grousset, 1980: 167-168; Taşağıl, 2001: 415; Delibalta, 2019: 34-35). Rivayette Samir Tarhan ve Emir Timur'un Karahıtaylar ile olan mücadelesine yer verilmiştir. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu mücadele ile ilgili bir bilgi mevcut değildir.

Soyguncular Karahıtayların Ak Marburj kabilesine mensuptur. Elimizdeki kaynaklarda bu kabile ile ilgili mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

Sahipkırın; galip gelen, bahtiyar, kutlu, cihangir gibi çeşitli manalarda kullanılmaktadır. Astrolojide ve efsanelerde de çeşitli anlamları bulunmaktadır. Venüs, dostluk ve sevginin koruyucusu iken Jüpiter iyi şansın, mutluluğun ve neşenin simgesi olarak nitelendirilmektedir. Sahipkırın ifadesi de terkip müneccimleri tarafından “Jüpiter ve Venüs'ün bir burçta toplandığı anda doğmuş olan” şeklinde ifade edilmektedir. Tarihte Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, Kaçar hanedanı Nâsırüddin gibi pek çok isim Sahipkırın ünvanını kullanmıştır. Ancak sahipkırın ünvanı bilhassa Emir Timur'u niteleyen, Emir Timur ile bütünleşen bir ünvan olmuştur (Ali, 2008: 34;

Alan, 2019: 443-444). Sahipkıran ünvanı ilk kez bu rivayette geçmektedir. Emir Timur'un hocası Samir Tarhan, Karahıtaylar ile yapılan mücadelesi sonrası Emir Timur'un gerçek bir sahipkıran olacağına inandığını söyler.

1.8.3. Dini Unsurlar

Emir Timur medresede eğitim alır ve öğle namazını kılar.

Samir Tarhan, soyguncuların yerinin söylenmesi için aksakala bir Fatiha okunacak kadar zaman tanır. Fatiha, Kur'an'ı Kerim'in ilk suresidir ve bu anlatıda Fatiha suresinin okunması kadar geçecek olan zaman, izin verilen süreyi ifade etmek için kullanılmıştır.

Samir Tarhan ve Emir Timur Akmarburj kabile reisinin huzuruna geldiklerinde edilen duaya ve sofrada yapılan duaya el açarlar.

1.8.4. Halk Kültürü Unsurları

Yayla, çoban, koyun kesmek, çadır, kılıç, kımız, kâse, sofrta kurmak diğer rivayetlerde olduğu gibi bu anlatıda da halk kültürü unsuru olarak kullanılmıştır. Önceki rivayetlerde bu unsurlar ile ilgili bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Taş rivayette geçen bir diğer halk kültürü unsurudur.

Taş, bir uzunluk ölçüsü birimidir. Bir taş yaklaşık sekiz mil yani altı kilometreyi karşılamaktadır (Ma'rufov, 1981: 210).

1.8.5. Sosyal Unsurlar

Çobanlar, Samir Tarhan'dan yardım isterler. Onlar Karahıtayların kendilerine yaptıklarından ötürü öç almak isterler. Öç almak sosyal unsurlardan intikama örnektir. Samir Tarhan onlara yardım eder. Samir Tarhan'ın bu davranışı ise yardımlaşma örneğidir.

Emir Timur, cesareti ve insanlığı ile nam salmıştır.

Kabile reisi ile kan bedeli konusunda anlaşarak barış sağlarlar. Bu olay uzlaşmaya örnektir.

1.8.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur çıktığı ilk mücadeleden itibaren çeviklik ve cesaret göstererek mücadele etmiştir.

1.9. İLK ZAFER

1.9.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur ve arkadaşları savaş antrenmanları yaparken arkadaşları Emir Timur'a lider gözüyle bakar. Annesi Tekina Hatun bundan gurur duyar ve oğluna dua eder.

2. Emir Taragay, oğlu Emir Timur ve arkadaşlarının kendi başlarına hareket etmelerini istemez. Onlara liderlik yapacak birinin olmasını ister. Emir Timur'u Emir Kazagan'ın yanına götürür.

3. Emir Kazagan, Emir Timur'u huzuruna almak ister ve gelecekte kendisinin damadının olmasını istediğini açıkça dile getirir.

4. Emir Kazagan'ın torunu Olcay Terken Ağa ve Emir Timur avda tanışır. Olcay Terken Ağa'nın abisi Emir Hüseyin de Emir Timur'u kendi tarafına çekmek ister.

5. Emir Hüseyin, Olcay ile Emir Timur'un evlenmesi için Belh şehrini başlık parası olarak ister.

6. Emir Timur kıvrak zekâsı ile bir plan yapar. Belh şehrini alır ve Emir Hüseyin'e verir. Başlık parasını öder. Ayrıca Emir Hüseyin'e adaletli olması için nasihatte bulunur.

7. Sabah Emir Timur ve askerleri geri döner. Emir Timur annesinin vefat ettiğini öğrenir.

1.9.2. Tarihi Unsurlar

Tekina Hatun, Emir Timur'un annesidir. Emir Taragay ise Emir Timur'un babasıdır. Şehrisebz ise Özbekistan'da bir şehirdir. Tekina Hatun, Emir Taragay ve Şehrisebz ile ilgili önceki rivayet incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Maveraünnehir, Amuderya ve Siriderya arasında kalan bölgeye verilen isimdir. İslam tarihçileri ve coğrafyacılar tarafından yapılan bir isimlendirme olan Maveräünnehir ifadesi Arapçada “nehrin ötesi” anlamına gelmektedir (Özgüdenli, 2003: 177; Celal, 2016: 223). Maveräünnehir bölgesinin eski dönemlerden bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yaptığını ifade eden Celal (2016), IX- XII. yüzyıllar arasındaki Moğol istilasının ve XIV. yüzyıldan sonra Timurluların hüküm sürdüğü dönemin bölgedeki iki önemli gelişme olduğunu belirtmiştir (s. 223). Özgüdenli (2003) ise Maveräünnehir bölgesinin Timurlular döneminde ekonomi ve kültür anlamında zirveye ulaştığını, Timurlu hâkimiyeti sonrası vuku bulan mücadeleler neticesinde önemini yitirdiğini ifade etmiştir (s. 179).

İncelemesi yapılan rivayette Emir Kazagan’dan “Maveräünnehir hâkimi” olarak söz edilmektedir. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Emir Kazagan 1347 yılından 1360 yılına yani ölümüne değin Maveräünnehir’de hüküm sürmüştür (Togan, 1972: 81). Elimizdeki mevcut kaynaklarda yer alan bilgi ile anlatıda yer alan bilgi örtüşmektedir.

Emir Kazagan, kış aylarını Amuderya boyundaki Sali Saray’da yaz aylarını ise Munk şehri civarında geçirmiş ve göçebe bir reis olarak hayatını devam ettirmiştir. XIV. yy. da Kaşka Derya boylarında Kazan Han tarafından Zincir Saray Köşkü yaptırılmıştır. Kazan Han’ın ülkede güç sahibi bir iktidarlık kurmak istemesi kabile reislerinin arasını açmıştır. Kazagan, ayaklanarak bir Moğol şehzadesini han ilan etmiştir. Bir süre devam eden mücadeleler sonrasında 1346 yılında Kazan Han öldürülmüş ve Maveräünnehir yönetimi Kazagan’a geçmiştir. Çeşitli mücadelelere katılan Kazagan 1357/1358 yılında damadı Kutluğ Timur tarafından öldürülmüştür (Ali, 2008: 32; Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 32; Aka, 2022b: 15-16; Çinar, 2022: 1260; Gök ve Türker, 2022: 118-119). İncelemesi yapılan rivayette Emir Kazagan, Emir Timur’u önce kendi hizmetine almak ister. İleride de torunu Olcay Terken Ağa ile Emir Timur’un evlenmesini ve Emir Timur’un kendisinin damadı olmasını ister. Elimizdeki kaynaklarda Emir Kazagan ve Emir Timur’un yapmış olduğu bu görüşme ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu görüşmenin yanı sıra 1358 yılında Maveräünnehir hükümdarı olan Emir Kazagan’ın öldürülmesiyle birlikte on taneye yakın beylik ortaya çıkmıştır. Bu beylikler arasında mücadeleler baş göstermiştir. 1360-1361 yıllarında Tuğluk Demirhan

Maveraünnehir bölgesine bir baskın düzenlemiştir. Bölgede Tuğluk Demirhan'a karşı gelecek hiçbir güç yoktur. Emir Timur da bu karışıklıkların olduğu dönemde tarih sahnesinde çıkmıştır (Ali, 2008: 32).

Olca Terken Ağa, Emir Kazagan'ın torunu ve Emir Hüseyin'in kız kardeşidir. Olca Terken Ağa ile birlikte Turmuş Ağa ve Tulun Ağa'nın Timur'un ilk eşleri olduğu ifade edilmektedir (Togan, 1972: 81; Togan, 1973: 4; Alan, 2020: 27; Yağlı, 2016: 65; Aka, 2022b: 19). Ali (2008) ise Emir Timur'un ilk eşinin Turmuş Ağa, ikinci eşinin Olca Terken Ağa olduğunu belirtmiştir (s. 42). Emir Timur'un Olca Terken Ağa ile evlenmesi bir ittifak evliliği olarak değerlendirilmiştir. Emir Timur, Olca Terken ile evlenerek dönemin önemli beyleri ve emirleri ile de akrabalık bağı kurmuştur. Bu durum Timurlu Devleti'nin kurulması ve yükselmesinde öneme sahip olmuştur (Koçak, 2020: 24; Tombuloğlu, 2020: 324).

Belh, Horasan'ın dört büyük siyasi merkezinden biridir. Coğrafi konumu ile Amuderya'nın güneyinde yer alan Dehâs Irmağı üzerinde, Kûhibâbâ Dağı'nın eteklerinde yer almaktadır. Bulunduğu konumla pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca din, ilim ve medeniyet beşiği olarak da önemli bir yere sahip olmuştur (Yazıcı, 1992: 410; Mahdi, 2011: 220-221).

Emir Timur'un faaliyetlerine başladığı dönemde Belh ve bazı yerlerin yönetimi Emir Hüseyin'in elindedir (Alan, 2020: 31; Yağlı, 2016: 16). Emirler arasında mücadeleler devam ederken Emir Hüseyin'in güçlenmesi diğer emirleri rahatsız etmiştir. Hem diğer emirler ile hem de Emir Timur ile arası açılan Emir Hüseyin bir müddet sonra Emir Timur ile karşı karşıya gelmiştir. Belh, 1300'lü yıllarda Timurluların idaresine geçmiştir. Belh alındıktan sonra da 10 Nisan 1370 yılında Emir Timur kendisini hükümdar ilan ettirmiştir (Alan, 2020: 32-33; Mahdi, 2011: 229).

İncelemesi yapılan rivayette, Emir Timur'un Olca Türkan Ağa ile evlenmesi için başlık parası ödemesi gerekir. Emir Hüseyin başlık parası olarak Belh şehrini ister. Emir Timur bu isteği yerine getirir. Ancak elimizdeki kaynaklarda Belh şehrinin başlık parası olarak Emir Hüseyin'e verildiğine dair bir bilgi mevcut değildir.

1.9.3. Dini Unsurlar

Emir Timur'un annesi oğluna gösterilen saygıyı görünce aklına şeyhin kerameti gelir. Şeyh kerameti anlatıda yer alan dini unsurlardan biridir. Ayrıca Emir Timur'un annesi Tekina Hatun oğlunun kötülüklerden korunması için "Allah korusun!" diyerek dua eder.

Emir Timur Belh şehrini almak için yola çıktığında yanında bir kervan vardır. Bu kervanda şeyhler de yer almaktadır.

Belh şehrine giren kalenderlerin zikir çekmesi, zafer ganimeti için Şehrisebz camilerine pay ayrılması, Belh şehrinde halkın kalenderlere sadaka vermesi anlatıda yer alan diğer dini unsurlardır.

Nakşibendi tarikatı ile ilgili önceki efsane incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası).

1.9.4. Halk Kültürü Unsurları

Binicilik, kılıç kullanmak, ok atmak ve pusu kurmak mücadele ve hayatı devam ettirmek için öğrenilmektedir. Bu unsurlar ile ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven, Hafız Timur, Öğretmenin Müjdesi).

Rivayette "Bo'ladigan bola boshindan malum" (Adam olacak çocuk bokundan belli olur) atasözü kullanılmıştır. Bu atasözü şu anlamlara gelmektedir:

"1. Bir çocuğun büyüdüğünde neler yapıp yapamayacağı çocukluk çağındaki davranışlarından belli olur. 2. Yeni bir işe başlayan kişinin başarılı olup olamayacağı ilk günlerindeki çalışmasından anlaşılır." (Aksu ve diğ., 2022: 113). Emir Timur'un daha küçük bir çocukken gösterdiği liderlik vasfı gelecekte yapacağı önemli işlerin habercisidir. Bu durumu anlatmak için atasözüne başvurulmuştur.

Tekina Hatun, Emir Timur'un arkadaşlarının kendi oğluna lider gözüyle bakmalarından ve saygı göstermelerinden ötürü çok büyük bir mutluluk duyar. Anlatıda bu mutluluk "Boshi, ko'kka yetmoq" (başı göğe ermek) deyiimi ile ifade edilmiştir. Bu deyim, "Beklenmedik bir mutluluğa ermek, çok sevinmek." anlamına gelmektedir (Saraçbaşı, 2010: 179).

Anlatıda Olcay’ın Emir Timur’a duyduğu sevginin sebepleri anlatılırken “qadr-qimmatini tushunmoq” (kadrini kıymetini bilmek) deyimini kullanılmıştır. Bu deyim “Değerini bilmek.” Anlamına gelmektedir (Saraçbaşı, 2010: 698).

Başlık parası ve görücü de rivayette yer alan diğer halk kültürü unsurlarıdır.

1.9.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur’un Olcay için Belh şehrini alması ve Hüseyin’e vermesi Olcay’a duyduğu sevgiden ötürüdür. Emir Timur’un sevgisi sosyal unsurlara örnektir.

İftira, adalet, aç gözlülük, cimrilik, üzüntü, teselli etmek, itaat etmek, cesaret, sebat ve özgüven de sosyal unsur olarak kullanılmıştır.

1.9.6. Anlatının Fonksiyonu

Genç yaştaki Emir Timur hem arkadaşlarının hem de kendisinden büyüklerin dikkatini çeker ve girdiği ilk mücadeleden zafer kazanır.

1.10. ÇÖLDEKİ MÜCADELE

1.10.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur ve askerleri ava çıkar. Avlandıkları bölgede bir kabile yaşamaktadır. Bu kabiledelikler, Emir Timur’un kendi topraklarında avlandıklarını gerekçe göstererek onun ceza ödemesini isterler Eğer Emir Timur bu cezayı ödemezse hem onun hem de yanındakilerin öldürüleceğini söylerler.

2. Emir Timur avları vererek uzlaşmak ister. Kabiledelikler kabul etmez. Savaşın başlayacağını anlayan Emir Timur yanındaki arkadaşlarına atlara binmeleri için işaret verir ve savaş başlar.

3. Emir Timur ustalık ile kılıç ve ok kullanır. Elli kişiye karşı mücadele eder. Bu mücadelede tüm gücünü tam anlamıyla hisseder.

4. Gücünü fark eden Emir Timur, bunun Allah’ın hediyesi olduğunu ve ordu komutanlığı dışında bütün Maverünnehir hükümdarlığını hâkimiyetine alması gerektiğini düşünür.

5. O gün Emir Timur'un bir oğlu dünyaya gelir. Allah'ın bir inayeti olduğunu düşünerek oğluna Muhammed Cihangir adını verir.

1.10.2. Tarihi Unsurlar

Emir Timur'un soyu, katıldığı mücadelelerde gösterdiği bahadırılıkları ve sağlamlığı şanınin artmasına ve yayılmasına katkı sağlamıştır. O, pek çok emir ve beyi etrafında toplamıştır. Bu emirlerden biri de Emir Caku Barlas'tır. Caku Barlas, Emir Timur'un ilk saltanat yıllarındaki mücadelesinde yer almıştır. Barlas boyundandır. Caku Barlas'ın Emir Timur divanında asker toplama, nizam ve inzibat ile ilgilenme, ganimeti paylaşırma gibi görevleri olan tavacılardan olduğu kaynaklarda yer almaktadır (Şakirov ve Aslan, 2010: 29; Yağlı, 2016: 54-55; Yağlı, 2020: 222, Aka, 2022b: 128).

Rivayette Azizüddin, İku, Rüstem ve Azat ile birlikte Caku Barlas'ın, Emir Timur'un sınıf arkadaşı olduğu anlatılır. Mevcut kaynaklarda Azizüddin, İku ve Azat ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte elimizdeki kaynaklarda Caku Barlas hakkında bilgiler bulunmasına rağmen Emir Timur ile sınıf arkadaşı olmalarıyla ilgili bir bilgi mevcut değildir.

Ali (2008), Emir Timur'un oğulları ile ilgili şu şekilde bilgi vermiştir: Emir Timur'un ilk oğlu Cihangir Mirza, ikinci oğlu Ömer Şeyh Mirza, üçüncü oğlu Miranşah Mirza ve dördüncü oğlu Şahrüh Mirza'dır (s. 16-17). Efsanede Muhammed Cihangir'in Emir Timur'un oğlu olduğu ifade edilir. Ancak elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilere göre Emir Timur'un Muhammed Cihangir adında bir oğlu yoktur. Bunun yanında Elimizdeki kaynaklarda Muhammed Cihangir, Emir Timur'un torununun adı olarak verilmektedir (Fayziyev, 1995: 70; Ali, 2008: 16; Alan, 2020: 86).

Sahipkıran ünvanı ile ilgili daha önce yapılan anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ölüm ile Karşı Karşıya).

Yedi iklim ile ilgili daha önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası).

1.10.3. Dini Unsurlar

Rivayette Emir Timur'un kendi gücünü tam anlamıyla hissettiği gün bir oğlu olur. Emir Timur bu durumu Allah'ın bir inayeti olarak değerlendirir ve oğluna Muhammed Cihangir adını verir.

1.10.4. Halk Kültürü Unsurları

Kabile, avlanmak, ok, kılıç, Emir Timur'un çocuğuna isim vermesi halk kültürü unsurudur.

Ok ve kılıcın halk kültüründeki yeri ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi, Sihirli Merdiven).

1.10.5. Sosyal Unsurlar

Ağırbaşlılık ve öğüt bu rivayette geçen sosyal unsurlardır.

1.10.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur kendisine verilen gücün Allah'ın bir lütfu olduğuna inanır.

1.11. ÜÇ YÜZ BİRİNCİ ASKER

1.11.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Hüseyin haberci ile bir mektup ve hediyeler gönderir. Emir Hüseyin Herat halkına merhamet ile yaklaşmayı teklif eder. Mektupta Herat halkının Emir Timur'u görmek istediğini yazılıdır.

2. Derviş olayın gerçek yüzünü anlatır. Emir Hüseyin Belh isyanı sonrasında Herat'a yürümüştür. Herat'ta Emir Bekir kendisini ölümle tehdit eder.

3. Emir Timur kayınbiraderinin açgözlülüğünü bilmesine rağmen kendisine yardım için sefer hazırlığına başlar. Emir Timur, Azizüddin ve üç yüz birinci asker olarak Olcay Terken Ağa yola koyulur.

4. Emir Bekir teslim olur. Emir Hüseyin ise tebrik dolu sözlerle Emir Timur'u karşılar. Olcay Terken Ağa bu esnada abisinin yalancı olduğunu söyleyerek oradan uzaklaşır.

5. Olcay Terken Ağa, Emir Timur ve Azizüddin geri döner. Yolda Türkmen çobanlara misafir olurlar. Çobanlar dikkatli olmaları için onları uyarır.

6. Gece yarısı kindar Türkmenler Olcay Terken Ağa'yı ve Emir Timur'u yakalayarak kuleye kapatır. Bayram günü ikisini de öldürmek için planlar yaparlar. Azizüddin gelir, Olcay Terken Ağa'yı ve Emir Timur'u kurtarır.

7. Yıllar sonra dahi herkes Emir Timur'un karşısında diz çökerken Azizüddin her zaman Emir Timur'un yanında ayakta durur.

1.11.2. Tarihi Unsurlar

Emir Hüseyin ile ilgili daha önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Bu rivayette Emir Hüseyin'in Herat'a yürümesi ve Emir Bekir'in tehditleri sonrasında Emir Timur'dan yardım istemesi anlatılmaktadır.

Efsanede Emir Hüseyin'in Herat'a giderek kendisine itaat edilmesini istemesi üzerine Emir Bekir bu duruma karşılık vermiştir. Elimizdeki kaynaklarda Emir Bekir hakkında ve rivayette anlatılan olayla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Şehrisebz ve Semerkant ile ilgili daha önceki efsane incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya, Ölüm ile Karşı Karşıya).

Buhara, Özbekistan'ın tarihi şehirlerinden biridir. Şehrin bulunduğu bölgedeki ormanlık alan itibarıyla avlanma için elverişli bir yere sahip olması, tarıma uygun arazilerin yer alması, ticaret, el sanatları gibi çeşitli geçim kaynaklarının bulunması Buhara'yı her zaman önemli kılmıştır. Buhara gerek geçim kaynakları bakımından zengin olması gerek kurulduğu konum itibarıyla tarih içerisinde pek çok millete ev sahipliği yapan bir şehir olmuştur. Şehri önemli kılan bir diğer husus ise Bahâeddin Nakşibend önderliğindeki Nakşibendiyye tarikatının Buhara'da ortaya çıkmasıdır. Buhara Timurlular döneminde siyasi anlamda çok etkin bir şehir olmamıştır (Şeşen, 1992: 363-366; Arslan, 2018: 30-33).

Özbekistan'ın başkenti olan Taşkent; Karamazar Dağı'ndaki yer altı kaynaklarına yakın olması, İpek Yolu'nun da buradan geçmesi ile 6-8. yy. da önemli bir gelişme göstermiştir. Timurlular, Çağatay Hanlığı'ndan sonra şehrin hâkimiyetini ele geçirmiştir. (Muhammedcanov, 2011: 145-147). Emir Timur'un çıktığı sefere anlatıda yer verilen şehirlerden birçok gönüllü katılmıştır.

Anlatıda Emir Timur ve kendisi ile birlikte sefere çıkanlar Amuderya'dan geçer. Ceyhun ve Belh Nehri olarak da bilinen Amuderya, Orta Asya'nın büyük nehirlerinden biridir (Esin, 1991: 98).

Olca Terken Ağa ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Bu rivayette Olca Terken Ağa, abisi Emir Hüseyin'i kurtarmak için giden Emir Timur ordusuna erkek kıyafeti ile katılan üç yüz birinci askerdir. Ayrıca anlatıda Emir Timur ile birlikte Türkmenler tarafından kaçırılarak zindana atılır. Türkmenler Emir Timur ile Olca Terken Ağa'yı bayram günü öldürmeyi planlar ancak Azizüddin gelip ikisini de kurtarır. Mevcut kaynaklara bakıldığında Emir Timur ile birlikte Türkmenler tarafından kaçırılarak zindana atılan Emir Hüseyin'dir. Emir Timur, İlyas Hoca Oğlan'ın hizmetinde görevli olan emirlerin yaptıklarına karşın Emir Hüseyin'in yanına gitmiştir. Emir Timur ve Emir Hüseyin birlikte Horasan'a gitmek istedikleri esnada Türkmenler tarafından yakalanmışlardır. İkisi de altmış iki gün hapis yattıktan sonra serbest bırakılmıştır (Aka 2022a: 18; Aka, 2022b: 20-21). Rivayette Emir Timur ile zindana atılan Olca Terken Ağa'dır ve ikisini kurtaran kişi Azizüddin'dir. Ancak elimizdeki kaynaklarda Emir Timur ile birlikte zindana atılan kişi Emir Hüseyin'dir. Rivayette ve kaynaklarda yer alan bilgilerde farklılıklar mevcuttur.

Anlatıda ismi geçen ve Emir Timur'un çocukluk arkadaşı olan Azizüddin ile ilgili elimizdeki kaynaklarda mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

1.11.3. Dini Unsurlar

Derviş, pir ve dua etmek dini unsurdur.

Hz. Davud demiri işleyerek zırh yapan bir peygamber olarak bilinmektedir. Allah, Hz. Davud'un İsrailoğulları ile olan savaşta kendisini koruması için ona zırh yapmayı öğretmiştir. Hz. Davud'un zırh yapan ve zırh giyen ilk kişi olduğu ifade edilmektedir

(Harman, 1994: 22). İncelemesi yapılan anlatıda Emir Timur'a Hz. Davud'un zırhı hediye olarak gönderilir.

1.11.4. Halk Kültürü Unsurları

Göçebe yaşam, çoban, çadır, bayram halk kültürü unsurudur.

Çadır ve çoban ile ilgili daha önceki efsane incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi). Efsanede çobanlar Emir Timur, Olcay ve Azizüddin'i misafirperverlik göstererek karşılar.

Efsanede at bir ulaşım aracı olarak kullanılmıştır.

Anlatıda dervişler sınıçılık görevini yerine getirir. Sınçı; atın yaşını, cinsini, rahatsızlıklarını hemen anlayan, gelenek içinde yetişmiş uzman kimse olarak tanımlanmaktadır. Sınıçılık ise bu işi yapan kimsenin meslek adı olarak sözlükte yer almaktadır (Ma'rufov, 1981: 53).

1.11.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur'un zindana atılması sosyal unsurlardan tutsaklığa örnektir.

Emir Hüseyin mektubunda Herat halkının mutluluk ve memnuniyet ile beklediğini ifade eder. Ayrıca halkın özür dilediği belirtilir ve kendilerinin merhamet göstererek bu halkı affetmelerini talep ederler. Emir Hüseyin'in mektubu haberleşme aracı olarak kullanılmış bir iletişim ögesidir. Ayrıca mektup ile birlikte hediyeler de gönderilir. Bu durum da sosyal unsurlardan hediyeleşmeye örnektir.

Anlatıda yer verilen diğer sosyal unsurlar ise çobanların Emir Timur ve yanındakilere misafirperverlik göstermesi, Emir Hüseyin'in zafer sonrası Emir Timur'u övmesi, Türkmenlerin kindarlığı ve oç alma niyetleri, Azizüddin'in daima alçakgönüllü olması ve Hüseyin'in açgözlülüğüdür.

1.11.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur kendisinden yardım isteyenleri geri çevirmeyen ve kendisine yapılan iyiliği unutamayan bir kişidir.

1.12. KILIÇ VE TUZ

1.12.1. Efsanenin Özeti

1. Olcay başından geçen olayları Emir Kazagan'a anlatır. Emir Kazagan; oğlu Abdullah'ın, torunu Hüseyin'in ve Tuğluk Demirhan'ın kendisine karşı suikast ve fitne girişimleri olduğunu bilir. Tüm bunlara karşı sadık bir komutan olan Emir Timur'un yanında olmasını ister.

2. Emir Kazagan, Emir Timur'u has askerlerinin komutanı yapar. Komutan olan Emir Timur, Emir Kazagan'a düzenlenen suikast girişimlerini önler.

3. Kabul töreninde Kazagan'a saygısızlık yapan beş komutana karşı Emir Timur cesurca kılıç çeker. Onları saraydan çıkartır. Emir Kazagan bu durum karşısında mükâfat olarak Emir Timur'a Şadmanbey Kalesi ile Harezm ve Batı vilayetlerinin yönetimini verir.

4. Emir Timur her zaman sadık bir komutan olur. Kazagan Maverâünnehir'i Emir Timur'a vermeyi vasiyet etse de bu gerçekleşmez.

1.12.2. Tarihi Unsurlar

Maveraünnehir bölgesi ile ilgili önceki rivayet incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Anlatıda Maverâünnehir için mücadele eden isimlerden Emir Kazagan'ın Maverâünnehir bölgesini Emir Timur'a vasiyet ettiğinden ancak Emir Timur'un bölgeye mücadeleler neticesinde hâkim olacağından bahsedilmektedir.

Emir Kazagan rivayette kendisine suikastlar düzenlenen ve bunlara karşı Emir Timur'u has askerlerinin komutanı yapan bir hükümdardır. Şimşirgil (2017) de Emir Timur'un Emir Kazagan'ın hizmetinde yer aldığını ifade etmiştir (s. 40). Bu bağlamda anlatıda yer alan bilgiler ile mevcut kaynaklardaki bilgiler örtüşmektedir. Emir Kazagan hakkında ise daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer).

Olcay Terken Ağa; Emir Kazagan'ın torunu, Emir Hüseyin'in kız kardeşi ve Emir Timur'un eşi olarak rivayette karşımıza çıkmaktadır. Olcay'ın bu üç özelliği tarihi kaynaklarda da yer almaktadır. Olcay ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer).

Semerkant ile ilgili daha önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ölüm ile Karşı Karşıya). Bunların yanında Aydın (2009), Semerkant hakkında bilgi verirken şehrin ilk zamanlarda Maverâünnehir bölgesinin yönetim merkezi olduğunu ve Semerkant için Maverâünnehir’in limanı denildiğini belirtmektedir (s. 481, 483).

Tuğluk Demirhan, Çağatay Hanlığı’nın ilk hükümdarıdır. İlyas Hoca, Tuğluk Demirhan’ın oğludur. Tuğluk Demirhan Maverâünnehir hâkimiyetini ele geçirince bu bölgenin yönetimini oğlu İlyas Hoca’ya bırakmıştır. Maverâünnehir hanı olan İlyas Hoca hem Emir Timur hem de Emir Hüseyin ile mücadele etmiştir. Bu mücadeleler neticesinde ise Maverâünnehir hanlığını kaybetmiştir. Rivayette Tuğluk Demirhan’ın oğluna Maverâünnehir tahtını vermek istediği bilgisi mevcuttur. Elimizdeki kaynaklarda da Tuğluk Demirhan’ın oğlu İlyas Hoca’yı Maverâünnehir hanı yaptığı bilgisi yer almaktadır (Çinar, 2019: 110-114).

Anlatıda çetelerin baskınlarından söz edilir. Kebek Han döneminde Moğollar arasında İslamiyet yayılmıştır. Kebek Han’dan sonra tahta geçen Tarmaşirin’in döneminde de diğer İslam ülkeleri ile olan siyasi ve ticari ilişkiler gelişmiştir. Çağatay Hanlığı’nda İslami kurallar benimsetilmeye çalışılmıştır. İslami kuralların benimsetilmeye çalışılmasıyla birlikte ayaklanmalar baş göstermiştir. 1345 yılında hanlık, Maverâünnehir Çağataylıları ile Doğu Çağatay Hanlığı olarak ikiye ayrılmıştır. Maverâünnehir Çağataylıları hem göçebe yaşam şeklini hem de Moğol gelenek ve göreneklerini bir süre daha sürdürmüştür. Maverâünnehir halkı kendisini “Çağataylılar” olarak isimlendirmiştir. Maverâünnehir halkının Doğu halkları için bir başka ifade ile Moğollar için kullandığı isim ise “çete”dir. Çete “haydut” anlamına gelmektedir (Yuvalı, 1993; 177-178; Çinar, 2019: 100-102; Orta, 2019: 13).

Anlatıda Emir Timur, Emir Kazagan’ın damadı olarak yer almaktadır. Tarihi kaynaklarda da Emir Timur’un, Kazagan’ın torunu Olcay Terken Ağa ile evlenerek Kazagan’ın damadı olduğu bilgisi yer almaktadır. Emir Timur ve Olcay Terken Ağa’nın evlenmesi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer).

Rivayette Emir Timur’un otobiyografisinden bir bölüm yer alır. Bu bölümde Emir Timur, Kazagan’ın güçlü bir hükümdar olduğunu ve kendisine gösterilen saygıdan ötürü Emir Kazagan’a karşı nankörlük etmeyeceğini ifade etmiştir. Elimizdeki kaynaklarda otobiyografide yer alan bu ifadelerle ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

1.12.3. Dini Unsurlar

Anlatıda derviş, kalender ve Müslümanlık dini unsur olarak geçmektedir. Emir Timur din adamları ile her zaman iletişim halinde olmuştur. O, derviş ve kalenderlerden oluşan bir istihbarat teşkilatı ile Emir Kazagan'a karşı çıkarılan fitnelere ve düzenlenen suikastlara karşı çözümler bulmuştur.

1.12.4. Halk Kültürü Unsurları

Av, ok ve kılıç diğer anlatılarda olduğu gibi incelemesi yapılan bu anlatıda da halk kültürü unsuru olarak kullanılmıştır.

Av ve avcılık hakkında daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven). Anlatıda avlanmaya çıkan Emir Kazagan'dır.

Ok atmak ve kılıç kullanmak ile ilgili daha önce bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven). Emir Kazagan'a karşı düzenlenen suikastlarda ansızın atılan oklar vardır. Yine saygısızlık yaptığı halde saraya gelen beş komutana karşı Emir Timur kılıcını ustalıklarla çeker ve onları saraydan kovar.

Anlatıda geçen bir diğer halk kültürü unsuru da kılıca ve tuza saygıdır.

Eski dönemlerden bu yana Türklerin kültür tarihinde tuz hakkı veya tuz-ekmek hakkı; vefayı, güveni, hak ve hukuku anlatan bir unsur olmuştur. Yabancı kişilerin bir şekilde birbirlerinin yemeklerini yemesi, aynı sofrada bulunması aralarında ömür boyu sürecektir olan dostluk ve samimiyetin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu dostluk ve samimiyet aracılığı ile bu kişiler birbirlerine karşı kötülük yapamaz olmuşlardır. Bunun dışında misafir olarak gelen kişiye ekmek ve tuz ikram edilmesi ve misafirin bunu yemesi artık misafirin güvende olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (Elçin, 2004: 652-653; Torun, 2005: 29).

Elçin (2004), tarihi ve edebi eserler ile folklor ürünlerinden yola çıkarak tuz ekmek hakkı ile ilgili çıkarımlarda bulunmuştur. Elçin'in yaptığı çıkarımlara göre Türkler ekmeğini yedikleri insanlara kötülük etmez ve tuz ekmek hakkına riayet etmemek en büyük kötülüktür (s. 661).

Eski Türkler demiri kutsal görmüşler ve demirden bir savaş aleti olarak kendi kılıçlarını yapmışlardır. Gerek demirin kutsal kabul edilmesi gerek demirden yapılan

savunma aletleri ile kendilerini, aile bireylerini ve mensup oldukları toplumları korumaları bakımından bu savunma aletleri zaman içerisinde kutsal kabul edilmiştir. Bu savunma aletlerinden biri olan kılıcın her zaman özel bir yeri olmuş ve kılıca olağanüstü kuvvetler yüklenmiştir (Bikkul, 1961: 20; Çolak, 2018: 2156). Bunun yanında Çolak (2018) kutsal kabul edilmesi ile de ön plana çıkan kılıcın; çeşitli törenlerde, yeminlerde ve dualarda yer aldığını ifade etmektedir (s. 2156).

Anlatıda Emir Timur, Maverâünnehir'i alabilmek için kimisi tuza kimisi kılıca saygı gösteren kişilerden kendisine destek olacak güçler hazırlar. Tuza saygı gösterenler onun sofrasından daha önce yemek yiyen, kendisi ile samimiyeti olan kişilerdir. Kılıca saygı gösterenler ise hem Emir Timur'un kendisini ve çevresini savunma gücüne inanlar hem de onun kılıcından korkarak saygı gösteren kimselerdir.

1.12.5. Sosyal Unsurlar

Emir Hüseyin'in açgözlü olması başına çeşitli olayların gelmesine sebep olur.

Olca Terken Ağa yaşadıkları olayları Kazagan'a anlatır. Bu yaşananlar neticesinde Emir Hüseyin bu rivayette münafıklığı ve alçaklığı ile tasvir edilen bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Emir Hüseyin'in yaptıklarına karşı Emir Timur'un yardıma gitmesi de onun mertliği ve cömertliği olarak ifade edilmektedir. Ayrıca Emir Timur, Emir Kazagan'ın gözünde sadakatli bir askerdir.

Emir Kazagan'a karşı fitne çıkaran isimler olduğu gibi sabırsızlıkla onun ölmesini bekleyen bir torunu vardır. Emir Timur fitnecileri saraydan çıkarır ve Emir Kazagan tarafından mükâfatlandırılır. Emir Timur'un mükâfat alması sosyal unsurlara örnektir.

Ayrıca saygı göstermek, utanmak, nankörlük etmek de anlatıda yer verilen diğer sosyal unsurlardır.

1.12.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur güvenilir ve sadık bir komutandır.

1.13. ANLAŞMADA GİZLENEN HİLE

1.13.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur köye geldiğinde babası Emir Taragay'ı ölüm döşeğinde görür. Oğlunu son kez gören Emir Taragay, şeyhin kerameti gerçekleştiği için Allah'a şükreder ve dünyaya gözlerini yumar.

2. O esnada elçiler Semerkant'ta çıkarılan fitnelerle ilgili istihbarat getirir. Ayrıca Emir Kazagan da şehit olmuştur. Abdullah ise Semerkant tahtını ele geçirir. Ancak vilayet komutanları arasında birlik yoktur.

3. Emir Timur'un amcası Hacı Barlas çetelerin geldiğini haber alır ve Horasan'a kaçar. Emir Timur ise Semerkant'ta kalarak kendisine Barlas yiğitlerinden bir ordu kurar.

4. Tuğluk Demirhan ise Maveräünnehir hükümdarlarına kendisine katılmalarını emreden mektuplar gönderir.

5. Emir Timur piri olan Şeyh Şemsüddin Külal'ın nasihatlerini hatırlar. İkinci mektubun gelmesi ile kararı netlik kazanır. Hazırladığı hediyelerle Tuğluk Demirhan'ın huzuruna gitmek için yola çıkar.

6. Yolda hediyelerin bir kısmı diğer komutanlar tarafından alınır. Ancak Emir Timur öfkesine yenik düşmez. Tuğluk Demirhan'ın huzuruna giderek baş eğer.

7. Tuğluk Demirhan, Emir Timur'un hediyeleri karşısında şaşkınlığını ve hayranlığını gizleyemez. Tam bu esnada Emir Timur başka hediyeleri de olduğunu ancak bu hediyelerin bir kısmının komutanlar tarafından aldığını söyler. Emir Timur'un amacı zekâsını kullanarak hem hakanın güvenini kazanmak hem de komutanlar arasında anlaşmazlık çıkarmaktır.

8. Hakan sinirlenir. Hediyelerin toplatılmasını emreder. Emir Timur'u da Şehrisebz valisi yapar.

9. Hakanın oğlu da kendi hünerlerini göstermek maksadıyla Emir Timur'a avlanmayı teklif eder. Emir Timur onun niyetini anlar ve avlanmayı kabul eder.

1.13.2. Tarihi Unsurlar

Emir Taragay ile ilgili önceki rivayet incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Bu rivayette Emir Taragay oğlu Emir Timur'u son kez görür ve vefat eder. Rivayette Emir Taragay'ın ölüm tarihine yer verilmemiştir. Elimizdeki kaynaklarda Emir Taragay'ın ölüm yılının 1360 olduğunu ifade edilmiştir (Ali, 2008: 31; Yağlı, 2016: 277).

Rivayette verilen bilgilere göre Emir Kazagan avlanırken katiller tarafından öldürülür ve öldürülmesine Tuğluk Demirhan öncülük eder Emir Kazagan'ın ölüm tarihi rivayette verilmemiştir. Kaynaklara göre 1358 yılında Emir Kazagan avlanmak için Sali Saray'dan ayrıldığında Tuğluk Demirhan tarafından pusuya düşürülmüş ve öldürülmüştür. Tuğluk Demirhan Oyrat kabilesinden Burulday'ın oğlu ve aynı zamanda da Emir Kazagan'ın da damadıdır (Ali, 2008: 32; Yezdî, 2013: 32). Emir Kazagan'ın öldürülmesi ve bu olayda Tuğluk Demirhan'ın rol oynaması rivayette ve kaynaklarda aynı şekilde yer almaktadır.

İncelemesi yapılan anlatıda Cengiz soyundan gelenlerin kendi aralarında mücadele ettiği ifade edilir. Çeteler, Maveräünnehir'e saldırır. Bunun yanında efsanede Emir Hüseyin ile Abdullah'ın yağmacılara karşı iş birliği yapamadığı bilgisi geçmektedir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da çeteler ve Maveräünnehir halkı ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: 1358-1359 yıllarında Emir Kazagan'ın oğlu Abdullah Semerkant'ı başkent yaparak tahta oturmıştır. Abdullah'ın tahta geçmesi ile başlayan karışıklıklar birkaç yıl devam etmiş ve sonrasında ise hâkimiyet Emir Hüseyin'e geçmiştir (Yuvalı, 1993: 178; Yağlı, 216: 277). Buna göre Abdullah ve Emir Hüseyin rivayette olduğu gibi tarih içerisinde de birlikte hareket edememişlerdir.

Çeteler hakkında daha önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Kılıç ve Tuz). Bu rivayette çetelerin bozkırda göçebe bir yaşam sürdüğü ve Maveräünnehir'den ganimet almak maksadıyla saldırılar düzenlediği anlatılır.

Hacı Barlas, Emir Timur'un amcasıdır. Ayrıca Şehrisebz vilayetinin hâkimi olan Hacı Barlas, 1360-1361 yılında Tuğluk Demirhan'ın geldiğini haber almış ve Horasan'a kaçmıştır (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 35-36; Alan, 2020: 32; Çınar, 2020: 205; Azizov, 2020: 115; Boborahimov, 2022: 101; Shavqatulloev, Toshboltayev ve

Jo'ramurodov, 2022: 979). Rivayette de yer verilen bu bilgiler, kaynaklarda yer alan bilgiler ile örtüşmektedir.

Rivayete göre Tuğluk Demirhan, Hacı Barlas'ın Horasan'a kaçtığını ve Emir Timur'un Barlas beylerini bir araya toplayarak bir ordu kurduğunu anlar. Tuğluk Demirhan, Maveräünnehir hükümdarlarına mektup göndererek onların kendisine katılmasını emreder. Elimizdeki kaynaklarda Tuğluk Demirhan'ın Maveräünnehir hükümdarlarına mektup göndermesi ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Rivayete göre Emir Timur amcası Hacı Barlas'ın Horasan'a kaçması ve Tuğluk Demirhan'ın gönderdiği mektuplar üzerine stratejik bir plan yaparak yola çıkar. Tarihi kaynaklarda ve rivayette yer alan bilgilere baktığımızda kimi farklılıklar dikkat çekmektedir. Anlatıya göre Emir Timur amcası Hacı Barlas kaçarken Keş'te kalır. Burada Barlas yiğitlerini bir araya toplayarak kendisine bir ordu kurar. Tuğluk Demirhan'ın gönderdiği mektuplar sonrasında piri olan Şemsüddin Külal'ın nasihatlerini de hatırlayarak Tuğluk Demirhan'ın huzuruna gitmeye karar verir. Tüm bunların yanında Tuğluk Demirhan'ın huzuruna giderken yanına hediyeler de alır. Anlaşmaya riayet etmeyen komutanlar bu hediyelerin bir kısmına el koyar. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilere göre ise Emir Timur ilk olarak amcası Hacı Barlas ile bir görüşme yapmıştır. Emir Timur bu görüşmede amcasına memleketin başıboş kalmasını istemediğini bu sebeple de vilayetine giderek padişahın hizmetine erişeceğini söylemiştir. Emir Timur 1360/1361 yıllarında henüz 24-25 yaşlarında Maveräünnehir bölgesine yapılacak olan seferi önlemek maksadıyla Keş bölgesinde Tuğluk Demirhan'ın komutanları ile görüşerek anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma neticesinde de koşulların uygun hale gelmesiyle birlikte Tuğluk Demirhan'ın hizmetine katılmıştır (Azizov, 2020: 115; Çınar, 2020: 205; Tursunova, 2020: 47; Shavqatulloev ve diğ., 2022: 979). Rivayette Emir Timur'un Tuğluk Demirhan'ın huzuruna gitmeden önce komutanlar ile yaptığı anlaşmadan söz edilmemektedir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da Emir Timur'un götürdüğü hediyeler ve bu hediyelerin komutanlar tarafından alınmasına yer verilmemiştir.

Emir Timur, Tuğluk Demirhan'ın huzuruna geldikten sonra onun güvenini kazanmıştır. Bunun bir neticesi olarak da amcası Hacı Barlas'ın yerine Şehrisebz hâkimi olarak tayin edilmiştir (Alan, 2020: 32; Azizov, 2020: 115; Aka, 2022a: 17;

Aka, 2022b; 20; Bobojonova, 2022: 559; Shavqatulloev ve diğ., 2022: 979). İncelemesi yapılan rivayette de Emir Timur Şehrisebz hâkimi olarak tayin edilmektedir. Tarihi kaynaklarda ve rivayette yer alan bilgiler arasında bir farklılık yoktur.

İlyas Hoca ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Kılıç ve Tuz). Rivayette Emir Timur’a yeteneklerini göstermek isteyen İlyas Hoca, Emir Timur’a avlanmayı teklif etmiştir. Bu olay ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi yer almamaktadır.

1.13.3. Dini Unsurlar

Emir Taragay son nefesinde şeyhin kerameti gerçekleştiği için Allah’a şükreder.

Emir Taragay henüz Emir Timur dünyaya gelmeden önce bir rüya görmüş ve bu rüyayı Şeyh Emir Said Külal yorumlamıştır. Emir Taragay’ın gördüğü rüya ve Şeyh Emir Said Külal’ın yorumu “Tuhaf Rüya” anlatısında geçmektedir. Emir Said Külal’ın mucizesi, Emir Taragay vefat etmeden gerçekleşmiştir.

Rivayete göre Emir Timur Şemsüddin Külal’dan nasihat alarak Tuğluk Demirhan’a bağlılığını bildirme kararı almıştır. Yağlı (2016), Emir Timur’un Tuğluk Demirhan’a karşı ne yapması gerektiği yönünde Zeynüddin Ebubekir Taybadi’ye mektup yazarak fikir alışverişi yaptığını ve Zeynüddin Ebubekir Taybadi’nin öğütlerine riayet ederek Tuğluk Demirhan’a bağlılığını bildirdiğini ifade etmektedir (s. 45). Rivayette ve elimizdeki kaynaklarda Emir Timur’un akıl danışıp nasihat aldığı kişi farklılık göstermektedir.

1.13.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur, Tuğluk Demirhan’a hediyeler götürmüştür. Bu hediyelerin arasında Türkmen ve İran halıları¹ da vardır.

İncelemesi yapılan rivayette içinde bulunulan durumların daha iyi anlatılabilmesi için deyimlere yer verilmiştir. Bu deyimlerden biri “Ko’zlari chaqnab ketmoq” deyimidir. Türkiye Türkçesinde “gözlerinin içi gülmek” şeklinde karşılığı bulunan bu deyim “Çok sevinmek. Bu hali gözlerinin parıldamasından belli olmak.” şeklinde

¹ Türkmen ve İran halıları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Toomajnia, 2021: 251-262.

tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 525). Emir Taragay vefat etmeden Şeyh Emir Said Külal'ın kerametinin gerçekleştiğini görür ve çok sevinir. Emir Taragay'ın bu sevinci deyim ile anlatılmıştır.

Emir Timur'un getirdiği hediyeleri gören Tuğluk Demirhan'ın içinde bulunduğu durumu anlatmak için “og’zi ochilib qolmoq” (ağız açık kalmak) deyim kullanılmıştır. Saraçbaşı (2010), bu deymi “Çok şaşırmak, şaşakalmak.” olarak tanımlamıştır (s. 46).

Emir Timur getirdiği hediyelerin diğer komutanlar tarafından alındığını en uygun zamanda Tuğluk Demirhan'a söyler. Anlatıda bu durum “fursatni g’animat bilmoq” (fırsatı ganimet bilmek) deymi ile ifade edilmiştir. Bu deyim “Çıkan fırsattan en iyi şekilde yararlanmak.” olarak tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 471).

Ata binmek ve kılıç sanatı da anlatı da geçen diğer halk kültürü unsurlarıdır ve daha önceki incelemelerde bu unsurlar ile ilgili bilgi verilmiştir (Bkz.: Çocukluk Dersleri).

1.13.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur, Tuğluk Demirhan'a götürdüğü hediyelerle birlikte ona saygı göstermiş ve zekâsını kullanarak onun güvenini kazanmıştır. Bunun dışında Tuğluk Demirhan'a götürülen hediyelerin bir kısmını komutanlar almıştır. Emir Timur, Tuğluk Demirhan'ın karşısında bu durumdan utandığını dile getirmiştir. Utanmak sosyal unsurlara örnektir. Emir Timur'un götürdüğü hediyeler ise sosyal unsurlardan hediyeleşmeye örnektir ve bu hediyeler aynı zamanda stratejik bir planın parçasıdır.

Sarayda çıkan fitneler sonucunda Emir Kazagan öldürülmüştür.

Tuğluk Demirhan'ın gönderdiği mektuplarda çetelerin vahşiliklerine de yer verilmiştir. Mektuplar haberleşme aracı olarak kullanılmıştır.

1.13.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur zeki ve stratejik planlar yapan bir komutandır.

1.14. BAĞIMSIZLIK VE ADALET YOLUNDA

1.14.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur'un yaptığı plan işe yarar ve çetelerin komutanları yurtlarına döner. Tuğluk Demirhan'ın düşmanları da harekete geçer.

2. Tuğluk Demirhan'ın oğlu Maveräünnehir hükümdarı, Emir Timur da onun veziri olur. İlyas Hoca döneminde zorbalık, yağmacılık ve düzensizlik artar.

3. Emir Timur bir çözüm olarak casus ve sofileri toplar, onlar çeteleri yok eder. Semerkant halkı Emir Timur'a mektup yazarak haydutları göndermesini ister.

4. Emir Timur'un emrinde askerler toplanır. Emir Timur rüyasında savaşı ve Hz. Muhammed'i görür. Sonrasında esir düşenler kurtarılır ve kutlama yapılır. Herkes Emir Timur'u tebrik eder, casuslar gizlice tebrik etmeye gelir gibi davranarak Emir Timur'a suikast düzenler. Bu suikastı Nakşibendi velileri önler.

5. Tuğluk Demirhan, Yedisu'dan yola çıktığını haber gönderir. Pir, Emir Timur'a batıya çekilerek güç toplamasını nasihat eder ve ansızın Tuğluk Demirhan ölür, İlyas Hoca da öldürülür. Emir Timur da Türkmen zindanlarında iki aydan fazla kaldıktan sonra kurtulur.

6. Nakşibendilerin hizmetlerini anlatan bir olay örnek verilir. Emir Timur iki yüz kırk üç atlısı ile on iki bin kişilik Karşı ordusunu mağlup eder. Emir Timur çeteler ile mücadeleye girişir. Amuderya'da pusu kurar. O esnada Harzemşah, Emir Timur'un teklifini reddeder. Emir Hüseyin, Emir Timur'un yanına gelir. İlyas Hoca, Emir Timur'u öldürmesi için Tökel Bahadır'a talimat verir.

7. Emir Timur ve Emir Hüseyin zafer kazanır. Mahan Hanı Alibek iki emiri de yakalar. 1362 yılında onları zindana atar. Emir Timur 62 gün sonra kurtulur ve Sistan'da görünür. Ayrıca kale saldırısında sağ kol ve ayağından yaralanarak topal kalır.

8. 1363 yılında Tuğluk Demirhan'ın ordusu ile Emir Timur ve Emir Hüseyin karşı karşıya gelir. İki emir plan yaparak ansızın Tuğluk Demirhan ve çetelerin üzerine saldırarak zafer kazanırlar.

9. Maveräünnehir bölgesindeki çetelere karşı da zekice bir plan yaparak küçük bir kurban karşılığında zafer kazanırlar. Maveräünnehir boyunca öç almak için ant içerek ilerler.

1.14.2. Tarihi Unsurlar

Rivayete göre Emir Timur, Tuğluk Demirhan'ın huzuruna giderek bağlılığını bildirir. Tuğluk Demirhan oğlu İlyas Hoca'ya Maveräünnehir bölgesinin yönetimini verir. Emir Timur ise İlyas Hoca'nın yanında görev alır. Mevcut kaynaklarda da İlyas Hoca'nın Maveräünnehir bölgesinin hâkimi olduğu, Emir Timur'un İlyas Hoca'nın yanında görev aldığı ifade edilmiş; İlyas Hoca ve yanında yer alan emirlerin tutum ve davranışlarının zalimane ve rahatsız edici olduğu belirtilmiştir (Akbiyık, 2003: 118; Alan, 2020: 32; Yağlı, 2016: 17; Macit, 2021: 13; Aka, 2022a: 18; Aka, 2022b: 20).

Anlatıda Semerkant halkı bir araya gelerek Emir Timur'a bir mektup yazar. Bu mektup ile Emir Timur'dan isyan çıkartarak haydutları göndermesini talep ederler. Elimizdeki mevcut kaynaklarda bu konu ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur, İlyas Hoca ile karşı karşıya gelmeden önce rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Yağlı (2016), Timur Tüzükatı üzerine yaptığı çalışmasında Emir Timur'un savaş öncesinde bir tepeye çıkarak Allah'a dua etmesi, Hz. Muhammed ve yakınlarına salavat getirmesi ve sonrasında duyduğu sesle ilgili bilgilere yer vermektedir (s. 46).

Rivayete göre Emir Timur on iki bin kişilik Karşı ordusuna iki yüz kırk üç atlısı ile hücum eder ve bu mücadele zafer ile sonuçlanır. Ali (2008), Emir Timur'un iki yüz kırk üç atlısı ile 1366 yılında Karşı şehrinde bir mücadelesi olduğunu ifade etmiştir (s. 39). Rivayette ve kaynaklarda yer alan bilgiler örtüşmektedir.

Harezm bölgesi bulunduğu konum itibariyle Maveräünnehir hükümdarı olan Emir Timur'un odak noktalarından olmuştur. Emir Timur Kat ve Hive'nin kontrolünü sağlayan Hüseyin Sofi'ye bir elçi göndermiştir. Elçi aracılığıyla Kat ve Hive'nin kendisine bırakılmasını istemişse de Hüseyin Sofi bölgenin sadece kılıçla alınacağını söylemiştir (Alan, 2020: 35). Rivayette de Harzemşah Emir Timur'un teklifini reddeder. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgiler anlatıda yer alan bilgiler ile örtüşmektedir.

İncelemesi yapılan anlatıda Emir Timur, İlyas Hoca'nın yanından ayrılarak Emir Hüseyin ile bir araya gelir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da Emir Timur'un İlyas Hoca'nın yanından ayrıldığı ve Emir Hüseyin'in yanına gittiği ifade edilmiştir (Alan, 2020: 32; Aka, 2022a: 18; Aka, 2022b: 20-21).

Anlatıda yer alan diğer bilgilere göre Emir Timur ve Emir Hüseyin Mahan hâkimi Alibek tarafından yakalanarak zindana atılır. Altmış iki gün zindanda kalan Emir Timur kendi tedbirleri ile zindandan kurtulur. Aka (2022a, 2022b), Emir Timur ve Emir Hüseyin'in Mahan'da altmış iki gün zindanda kaldıklarını ve sonrasında serbest bırakıldıklarını ifade etmiştir (s. 18, 21). Anlatıda Emir Timur'un kendi imkânları ile kurtulması ile kaynaklarda serbest bırakılmış olması farklılık göstermektedir. Bunun dışında Emir Timur zindandan kurtulduktan sonra Sistan'a gider. Mevcut kaynaklara göre Emir Timur Sistan'a Melik Fahriddin'in yardım çağrısı üzerine gitmiştir. (Aka, 2022a: 18; Aka, 2022b: 21). Rivayette Melik Fahriddin'in yardım istemesi ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur Sistan'dan ayrılırken yolda karşı karşıya kaldığı mücadele sonrasında sağ koluna ve sağ ayağına isabet eden ok ile sakat kalmıştır. Elimizdeki kaynaklarda da Emir Timur'un sağ ayağından bu karşılaşmada yaralandığı ifade edilmektedir (Aka, 2022a: 18; Aka, 2022b: 21). Bir başka kaynakta ise Emir Timur'un sağ kolunun ve sağ ayağının sakat olduğu bilgisi verilmekte ancak hangi olay ve tarihte sakat kaldığına dair bir bilgi verilmemektedir (Ali, 2008: 43). Shavqatulloev, Toshboltayev ve Jo'ramurodov (2022) da Emir Timur'un sağ kolundan ve sağ bacağından yaralandığını ifade etmiştir (s. 980).

İncelemesi yapılan bu rivayette 1363 yılında Tuğluk Demirhan ile Emir Hüseyin ve Emir Timur'un karşı karşıya geldiğinden söz edilmektedir. Mevcut kaynaklara göre Emir Timur önce Tuğluk Demirhan'a itaatini bildirmiştir. İlyas Hoca Maverâünnehir bölgesinin hâkimi olduktan sonra Emir Timur ile Emir Hüseyin bir süre birlikte hareket etmiş ve Tuğluk Demirhan bölgeden çekilmiştir. Yaşanan mücadeleler emirler arasında gerçekleşmiştir (Alan, 2020: 32). Rivayette yer aldığı gibi Emir Timur ve Emir Hüseyin, Tuğluk Demirhan ile karşılaşmamıştır.

Anlatıda baskıncı çetelerin zorbalık ve yağmacılıklarına, zorla kız kaçırmalarına değinilmiştir. Çoşkun (2020) da çete olarak adlandırılan Moğolların yağmacılık,

yolsuzluk ve ahlaksızlıklar yaptığını belirtmiştir (s. 329). Bunun dışında çeteler hakkında daha önceki anlatı incelemelerinde de bilgi verilmiştir (Bkz.: Kılıç ve Tuz).

Maveraünnehir'deki çetelere karşı hile ile ferman çıkarılması, casusların Emir Timur'a suikast düzenlemesi, Tuğluk Demirhan'ın Yedisu bölgesinden ordusu ile yola çıkması, Emir Timur'un Tökel Bahadır ile mücadelesi ile ilgili elimizdeki mevcut kaynaklarda bir bilgi yer almamaktadır.

Anlatıya göre Emir Timur rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Emir Timur yetmiş kişiyi esaretten kurtarmıştır, buna binaen Hz. Peygamber'in Emir Timur'a soyundan yetmiş kişinin hükümdar olacağını müjdelediğine anlatıda yer verilmiştir. Emir Timur bu rüyayı otobiyografisine yazar. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un yetmiş kişiyi esaretten kurtardığı ifade edilirken (Şakirov ve Aslan, 2010: 29) gördüğü rüya ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

1.14.3. Dini Unsurlar

Anlatıda yer alan Hz. Muhammed (sav.)'in ümmetinden kabul edilen seyitler, Emir Timur'a yardım eden sofiler, Müslümanlık, dervişler ve Nakşibendi velileri dini unsurlardır.

Emir Timur, seyitleri ve diğer esirleri zindandan kurtarır ve halk Emir Timur'a dualar eder. “Allahutaala Timur'un yardımcısıdır!” ifadesini kullanırlar. Bu ifade bir dini unsur örneğidir.

Halk Emir Timur'dan yardım istemek için bir mektup yazar. Bu mektupta “Allahutaala'nın gazabına uğrasınlar...” ifadesine yer verilir. Bu ifade dini unsurlardan bedduaya örnektir.

Emir Timur din adamları ve ulemalar ile vakit geçiren, onların meclislerine katılan ve nasihatlerini dinleyip uygulayan bir komutan olmuştur (Ali, 2008: 5; Yüksel, 2008: 241; Aka, 2022a: 16; Aka, 2022b: 18). Bu anlatıda da dervişlerin Emir Timur'un hizmetine asker toplamaları, Emir Timur'a düzenlenen suikastı önlemeleri ve onu gizli bir koruma halkası içine almaları Emir Timur'un din adamları ile olan ilişkilerini örneklemektedir. Bunların yanında rivayette “Yesevi ve Nakşibendi tarikatlarının mucizeleri...” ifadesine yer verilmiş ve bu durum çeşitli örneklerle izah edilmeye

çalışılmıştır. Ancak rivayette de belirtildiği gibi gerek İlyas Hoca'nın ölümü gerek Emir Timur'un zindandan kurtulması tarihi olaylar olarak nitelendirilmiştir. Bu olaylarla ilgili elimizdeki mevcut kaynaklarda yer alan bilgilere “tarihi unsurlar” başlığında yer verilmiştir.

Emir Timur, rivayette İslam'ın kılıcı olarak nitelendirilmektedir. Mevcut kaynaklarda Emir Timur için kullanılan bu sıfat ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

1.14.4. Halk Kültürü Unsurları

Halk edebiyatı ürünlerinde rüya motifi sıkça kullanılmıştır. Rüya ve rüya yorumlama ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). İşankul (1997), Emir Timur'un gördüğü rüyaların hayatını ilgilendirdiğini iyi bir şekilde idrak ettiğini bu sebeple de rüyalarını yorumlattığını ve bu yorumlar doğrultusunda yapılması gereken ne varsa yaptığını ifade etmektedir (s. 120). Bu anlatıda Emir Timur ordusunu kurduktan sonra rüyasında savaşı görür.

1.14.5. Sosyal Unsurlar

Çeteler halka karşı zorbalık ve yağmacılık yapar. Bu durum düzensizliği de beraberinde getirir. Çetelerin tutum ve davranışlarına karşı adalet çağrısında bulunanlar olur. Bu kişiler zindana atılır. Bu durum sosyal unsurlardan adaletsizliğe ve esarete örnektir. Çetelerden öçlerini almak isteyen insanlar harekete geçer. Bu olay sosyal unsurlardan intikama örnek olarak anlatıda yer almaktadır.

Emir Timur yetmiş kişiyi esaretten kurtarmıştır. Esaretten kurtulmak sosyal unsurlardan özgürlüğe örnektir. Ayrıca Emir Timur rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Emir Timur yetmiş kişiyi esaretten kurtardığı için soyundan yetmiş kişinin hükümdar olacağı müjdesi verilir. Emir Timur'un aldığı bu müjde mükâfat almaya örnektir.

1.14.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur din adamların desteğini alan ve stratejik planlar yapan bir isimdir.

1.15. MAĞLUBİYETE DÖNÜŞEN ZAFER

1.15.1. Efsanenin Özeti

1. 1365 yılında dervişler İlyas Hoca'nın geldiğini haber verir.
2. Bağımsızlık mücadelesinde Şeyh Hasan önderliğindeki Maverâünnehir ve Horasan Serbedarîleri Emir Timur'un yanında yer alır ve ona yardım ederler.
3. Çinaz yakınlarındaki mücadelede Emir Hüseyin ordunun komutasını ele alır. Bu durum Emir Timur'u öfkelenendirir ancak Emir Timur Olcay'a olan sevgisinden dolayı öfkesine yenik düşmez.
4. Yağmurun bastırmasıyla her yer çamur olur ve Emir Timur'un askerleri düşman karşısında üstün gelir. Ancak İlyas Hoca gizli tümenini de savaşa dâhil eder.
5. Emir Timur'un tavsiyelerini dinlemeyen Emir Hüseyin'in ordusu geri çekilir ve Emir Hüseyin kaçar. Kazandıkları zafer artık onların mağlubiyeti olur.
6. Bu mücadele tarihe Çamur Savaşı olarak geçer ve İlyas Hoca için başkent Semerkant'ın yolları açılır.

1.15.2. Tarihi Unsurlar

İlyas Hoca, 1364 yılında Emir Timur ve Emir Hüseyin ile olan mücadeleden mağlubiyet ile ayrılır. Ancak Maverâünnehir'i kaybetmek istememiştir ve 1365 yılında bir ordu kurarak tekrar yola çıkmıştır. 1365 yılında Çinaz yakınlarında Emir Timur ve Emir Hüseyin ile İlyas Hoca karşı karşıya gelmiştir. Tarihte bu savaş Çamur Savaşı (Loy Jangi) olarak bilinmektedir. Başlangıçta İlyas Hoca'nın atları çamura saplanmış ancak Emir Hüseyin'in Emir Timur'u dinlememesi ve kendi başına hareket etmesiyle savaşta mağlup olmuşlardır. Savaşı İlyas Hoca kazanmıştır. Yenilgiye uğrayan Emir Timur ve Emir Hüseyin geri çekilmiştir (Ali, 2008: 39; Azizov, 2020: 116; Coşkun, 2020: 330; Shavqatulloev ve diğ., 2022: 980). Çamur Savaşı ile ilgili rivayette verilen bilgiler tarih kaynaklarda yer alan bilgiler ile örtüşmektedir.

Sebzevar eski adı ile Beyhak, İran'daki şehirlerden biridir. Sebzevar, Serbedarîler için önemli bir şehir olmuştur. Serbedarîlerin bağımsızlık hareketi bu şehirde başlamıştır (Konukçu, 1992: 57; Coşkun, 2016: 1).

Serbedarî; siyasi, sosyal, ekonomik, dini ve diğer pek çok sebepten ötürü ortaya çıkmış bir harekete mensup olan kişileri ifade etmek için kullanılmıştır. Serbedarîlerin bir başka ifade ile Serbedarî Hareketi'nin meydana gelmesinde Moğolların verdiği zararlar en önemli sebeplerden biri olmuştur. Moğolların Sebzevar'daki yıkımları halkı zora sokmuştur. Bölge ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Halk, en temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorluk çekmiştir. Tüm bu olanlara karşı Serbedarî Hareketi halkın direniş hareketi olarak vücut bulmuştur (Coşkun, 2016: 16; 2020: 329). Rivayette verilen bilgilere göre Serbedarîler, Emir Timur'a yardım etmek maksadıyla onun yanında yer alır. Bunun dışında Emir Hüseyin Serbedarîlerden hoşlanmadığından onlara şüphe yaklaşır. Ancak elimizdeki mevcut kaynaklarda bu bilgiler yer almamaktadır.

Rivayete göre, Emir Hüseyin mağlubiyet sonrasında Amuderya kıyılarında sefer hazırlığı yapmıştır. Elimizdeki kaynaklarda da Emir Hüseyin'in kış mevsimini Amuderya'da geçirdiği belirtilmiştir (Azizov, 2020: 116).

Emir Hüseyin ile ilgili daha önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Emir Hüseyin bu anlatıda Emir Timur'un tavsiyelerini dinlememesi ve Serbedarîlere karşı olumsuz tutumu ile ön plana çıkmaktadır.

1.15.3. Dini Unsurlar

Emir Timur'un hayatında önemli bir yere sahip olan dervişler bu anlatıda da dini unsur olarak yer almaktadır. Dervişler, Emir Timur'a İlyas Hoca'nın geldiğini haber vermiştir.

Şeyh Hasan, rivayete göre Sebzevar'daki Serbedarîlerin lideridir. O, dervişler aracılığı ile Emir Timur'a selam ve dua göndermiştir. Elimizdeki kaynaklarda da Şeyh Hasan'ın Serbedarîlerin dini lideri olduğu bilgisi mevcuttur (Coşkun, 2016: 48). Bunun dışında Serbedarîlerin uğradıkları saldırılar sonucunda Emir Timur'dan yardım istedikleri de kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır (Coşkun, 2016: 94).

1.15.4. Halk Kültürü Unsurları

“Ko'z-quloq bo'lmoq” (göz kulak olmak) deyimini “Birinin ya da bir şeyin korunmasında dikkatli davranmak, onu kollayıp gözetmek.” şeklinde tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 516). Bu deyim anlatıda olumsuz anlama gelecek şekilde

kullanılmıştır. Serbedarîlerden hoşlanmayan Emir Hüseyin, onlara şüphe ile yaklaşmış ve göz kulak olmuştur. Bir başka ifade ile yaptıklarını daima gözetlemiş ve takip etmiştir.

Anlatıda kullanılan bir başka deyim ise “quloq solmoq” (kulak asmak/asmamak) deyimidir. Kulak asmak/asmamak deyimini “Önem vermek ya da vermemek, dinlemek ya da dinlememek.” şeklinde tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 817). Rivayette deyim olumsuz anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Emir Hüseyin istediği gibi davranmış ve Emir Timur’un tavsiyelerine kulak asmamıştır.

1.15.5. Sosyal Unsurlar

Bağımsızlık anlatıda karşımıza çıkan ilk sosyal unsurdur. Emir Timur yurdu haydutlardan kurtarmak için bağımsızlık mücadelesine başlamıştır.

Diğer sosyal unsurlar şüphe ve öfkelenmektir. Emir Hüseyin Serbedarîlere şüphe ile yaklaşır. Emir Timur da Emir Hüseyin’in komutayı kendi eline almasına öfkelenir.

1.15.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur mağlubiyete rağmen öfkesine yenik düşmemiştir.

1.16. BAYRAMDA DÖKÜLEN KAN

1.16.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur halk ile beraber hareket ederek vatanını Moğollardan kurtarır. Çamur Savaşı’nı kazanan İlyas Hoca Semerkant’a gelir. O, Semerkant’a gelince büyük kapıların ardından saldırı başlar.

2. Moğollar geri çekilir. İlyas Hoca da önce Semerkant’ı ardından Maveräünnehir’i terk eder ve vatanında düşmanları tarafından öldürülür.

3. Semerkant’ta Mevlanazade ve Ebubekir Kalavi’nin vasıtasıyla kazanılan zafer kutlanır. Halk, Moğol zulmünden kurtulur. 1366 yılında Emir Timur ve Emir Hüseyin Semerkant’ta ordu kurarlar. Huzurlarına gelen gençleri de tebrik ederler.

4. Kutlamalarda hiç kimse Emir Hüseyin'i tebrik etmez. Herkes onun taht için mücadele ettiğini bilir. Hüseyin önce Serbedarîlerden kurtulmak ister ve tutuklanmalarını talep eder. Bu Hüseyin'in bir oyunudur. Emir Timur, Hüseyin'in bu teklifini kabul eder.

5. Ebubekir Kalavi idam edilir. Mevlanazade kurtulur. Bayram havasında geçen zafer kutlamalarında kan dökülür.

1.16.2. Tarihi Unsurlar

Anlatıda İlyas Hoca Semerkant'a gelir. Serbedarîlerin saldırısı sonrasında Moğollar ve İlyas Hoca geri çekilir. İlyas Hoca önce Semerkant'ı ardından da bütün Maverâünnehir'i terk eder. 1366 yılında Emir Timur ve Emir Hüseyin Serbedarîlere öncülük eden iki ismi Semerkant'ta tebrik eder. Anlatıda yer verilen olaylar elimizdeki mevcut kaynaklarda da yer almaktadır. İlyas Hoca'nın Semerkant'a geldiği dönemde kendisine karşı gelecek hiçbir güç bulunmamaktadır. Şehir, bey ve emirler tarafından terk edilmiştir. Medrese talebesi Mevlanazade Semerkandi ve dokumacıların aksakalı Ebubekir Kalavi şehrin savunulmasına öncülük etmiştir. Efsanede de bu iki isme yer verilmiştir. Ayrıca bu isimlerin yanında tarihi kaynaklarda keskin nişancı olarak bilinen Mevlana Hurdaki Buhari'nin de ismi geçmektedir. Bu isimlerin öncülüğünde gerçekleşen Serbedarî savunması sonrasında İlyas Hoca önce Semerkant'ı ardından bütün Maverâünnehir'i terk etmiştir. Bu olay sonrasında 1366 yılında Semerkant'a gelen Emir Timur ve Emir Hüseyin, Mevlanazade Semerkandi ve Ebubekir Kalavi'yi tebrik etmiştir (Azizov, 2020: 116; Coşkun, 2020: 330; Shavqatulloev ve diğ., 2022: 980-981).

Halk hem Serbedarîleri hem Emir Timur'u tebrik ederken hiç kimse Emir Hüseyin'in adını dahi ağzına almaz. Emir Hüseyin ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Bu anlatıda, Emir Hüseyin ara bozuculuk yapması ve Serbedarîlerden kurtulmak için bir plan yapması ile öne çıkar. Onların idam edilmesini ister. Elimizdeki kaynaklarda ve rivayette de yer aldığı gibi Ebubekir Kalavi idam edilmiştir. Mevlanazade ise Emir Timur'un himayesinde karargâha götürülmüştür (Azizov, 2020: 116; Shavqatulloev ve diğ., 2022: 980-981).

Çamur Savaşı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Mağlubiye Dönüşen Zafer).

1.16.3. Dini Unsurlar

Zaferle birlikte dervişler ve erenler hayır sadakası toplar.

Zafer sonrasında Emir Timur’a hamdüsenalar okunur. Bu iki örnek anlatıda dini unsur olarak yer almaktadır.

1.16.4. Halk Kültürü Unsurları

Halk, Moğol zulmünden kurtulduktan sonra çiftçilik ve ticaret ile ilgilenir. Halkın geçim kaynağı olan çiftçilik ve ticaret birer meslek grubu olarak anlatıda yer almaktadır.

Emir Timur döneminde ticarete önem verilmiştir. Emir Timur ticaret yapılan yollarda ribatlar yaptırmıştır. Ayrıca diğer devletlere mektuplar göndererek karşılıklı olarak tüccarların gelip gitmesi yönünde teşvikte bulunmuştur (Aka, 2012: 178-179; Aka, 2022a: 95; Aka, 2022b: 150).

Halkın bir diğer geçim kaynağı olan tarıma da büyük önem verilmiştir. Emir Timur’un tarım ile ilgili faaliyetleri hakkında daha önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Emir Hüseyin Serbedarîlerin öldürülmesini ister. Onun amacı halk arasında itibar sahibi olan Serbedarîleri ortadan kaldırmak ve aynı zamanda Emir Timur’u zor durumda bırakmaktır. Serbedarîlerin öldürülmesini talep ederek iki gayesine de hizmet eden bir iş yaptığını düşünür. Emir Hüseyin’in bu düşüncesini anlatmak için de “Bir o’q bilan ikki quyonni urmoq” (Bir taşla iki kuş vurmak) deyimini kullanılmıştır. Bu deyim “Bir eylemle, işe yarar iki sonuç elde etmek.” olarak tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 229).

“Qordon qutulib yomg’irga tutilmoq” (Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak) deyimini ise “Bir tehlikeden, güç bir durumdan kaçarken daha büyük bir tehlikeye, daha büyük güç bir durumun içine düşmek.” şeklinde tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 1177). Anlatıda halkın yağmacılardan kurtulmuş olmasına rağmen bey ve emirler

arasındaki kan davalarının baş gösterecek olmasından ötürü yaşayacakları sıkıntılı günlere işaret etmek için bu deyim kullanılmıştır.

1.16.5. Sosyal Unsurlar

Zafer sonrasında zenginlerin fakirlere deve, koyun ve kuzu bağışlaması bir yardımlaşma örneğidir.

Halkın birbirine karşı olan düşmanlıklarını unutarak misafir olmaları aralarındaki bağların iyiye gittiğine işaret etmektedir. Bu durum sosyal unsurlardan barışa örnektir.

İlyas Hoca zafer sonrasında Semerkant'a ganimet alma ümidiyle ve zafer kazanmış olmanın verdiği güvenle böbürlenerek gelir. Ancak Serbedarîlerin savunması sonrasında talihsizlik içinde şehirden ayrılır. Ümitlenmek, böbürlenmek, talihsizlik ile Emir Hüseyin'in alçaklığı, açgözlülüğü ve Moğolları geri gönderen Serbedarîlerin idam edilmesine sebep olan ihanet sosyal unsurlara örnektir.

1.16.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur daima iyi niyetlidir.

1.17. BOZULAN DOSTLUK

1.17.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur'un eşi Olcay Terken Ağa ansızın vefat eder. Onun vefatı Emir Timur'u derinden üzer. Emir Timur o güne değin eşi Olcay Terken Ağa için Emir Hüseyin'i her zaman affetmiştir. Eşinin ölümü üzerine Emir Hüseyin ile arasındaki kardeşlik bağları kopar.

2. Emir Timur ile Emir Hüseyin'in ilk mücadelesi Maverâünnehir tahtı içindir ve bu siyasi bir mücadeledir.

3. Emir Timur Cengiz Han soyundan olan Kabul Şah'tan yardım ister. Nakşibendilerin yeni lideri olan Mir Said Bereke de Emir Timur'a destek olma sözü verir. Emir Hüseyin de Moğol soyundan olduğunu söyleyerek tahta oturmak ister.

4. Kurultay toplanır. Kabul Şah Maveräünnehir hükümdarı ilan edilir. Emir Timur ile Kabul Şah daha önceden birbirini tanıyan iki dosttur.

5. Kabul Şah hükümdar olmasına rağmen tahtta oturmaz ve uzak bir kalenderhanede yaşamaya devam eder. Bundan sonraki bütün mücadeleler de onun adıyla yapılır.

1.17.2. Tarihi Unsurlar

Emir Timur'un eşi Olcay Terken Ağa, Emir Hüseyin'in kız kardeşidir. Olcay Terken Ağa ve Emir Timur'un evlenmesi ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Olcay Terken Ağa'nın vefat etmesi ile Emir Timur ile Emir Hüseyin'in arasındaki tüm bağlar kopmuştur (Aka, 2022a: 19; Aka, 2022b: 21). Kaynaklarda yer alan bilgiler ile rivayette yer alan bilgiler örtüşmektedir.

Rivayette Olcay Terken Ağa öldüğünde Emir Timur otuz beş yaşındadır. Yağlı (2016), Olcay Terken'in 1366 yılının baharında vefat ettiğini ifade etmiştir (s. 278). Emir Timur 1336 yılında dünyaya gelmiştir. Bu durumda Olcay Terken Ağa vefat ettiğinde Yağlı'nın da verdiği bilgileri dikkate aldığımızda Emir Timur otuz yaşındadır. Bu bilgi rivayette ve elimizdeki mevcut kaynaklarda farklılık göstermektedir.

Rivayette Olcay Terken Ağa'nın vefatından sonra Kabul Şah hükümdar ilan edilmek istenir. Kabul Şah, Emir Timur'un eski dostudur. Emir Timur'un yardım isteğini geri çevirmez ve Maveräünnehir tahtına geçer. Kaynaklara göre Kabul Şah, İlyas Hoca'nın yenilmesinden sonra tahta geçen isimdir. Kabul Şah, Tuva Han'ın torunlarından. Ayrıca bu dönemde henüz Olcay Terken Ağa vefat etmediğinden Emir Timur ve Emir Hüseyin arasındaki dostluk ilişkisi hala devam etmektedir. Olcay Terken Ağa'nın vefatından sonra tahta oturan ve Cengiz Han soyundan olan isim Suyurgatmış'tır (Aka, 2022a, 19; Aka, 2022b: 21). Olcay Terken Ağa'nın ölümü sonrasında Maveräünnehir hükümdarı olan isim rivayette ve elimizdeki mevcut kaynaklarda farklılık göstermektedir. Ayrıca rivayette Kabul Şah'ın dini yönlerinden ve Emir Timur ile olan dostluğundan bahsedilmektedir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Kabul Şah'ın dini yönleri ve Emir Timur ile olan dostluğu üzerine bir bilgi yer almamaktadır.

Hanlar merkeze bağı kağanlık kurultaylarının toplanması ile seçilmiştir (Aslan ve diğ., 2020: 233). Anlatıda da kurultay ile hükümdar seçildiğinden söz edilmektedir.

Emir Hüseyin'in ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Bu rivayette Emir Hüseyin'in kurultaya katılması, konuşma yapması ve tahta oturmak istemesine yer verilmiştir ancak elimizdeki mevcut kaynaklarda bu bilgiler yer almamaktadır.

1.17.3. Dini Unsurlar

Maveraünnehir hükümdarı olarak ilan edilen Kabul Şah, Nakşibendi tarikatındadır. Kabul Şah; sarık giyen, namaz kılan, dünya malına saldırmayan ve kızlara göz dikmeyen, hafız olan ve aynı zamanda adaletli ve takva sahibi bir isim olarak tasvir edilmektedir. Kabul Şah ile ilgili verilen bu özellikler birer dini unsurdur. Ancak elimizdeki kaynaklarda Kabul Şah'ın Nakşibendi tarikatından olması ve dini özellikleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur'un Mir Said Bereke ile iletişim halinde olduğu ve Bereke'nin tasavvuf ehline mensup bir isim olduğu elimizdeki mevcut kaynaklarda yer almaktadır. Kaynaklara göre Emir Timur, Said Bereke ile 1370'ten önce tanışmıştır. Mir Said Bereke, daima Emir Timur'un manevi destekçisi olmuştur. Emir Timur'un Toktamış ile olan mücadelesinde Emir Timur'un yanına gelmesi ve "korkma" diyerek desteklemesi, 1391 Kunduzca Savaşı'nda Emir Timur'a dua etmesi bu desteklere örnek niteliğindedir. Bunun yanında Mir Said Bereke özellikle Belh'in hâkimiyet altına alınmasında büyük bir rol oynamıştır. (Tezcan, 2007: 430; Tosun, 2007: 411). Mir Said Bereke vefat ettikten sonra Emir Timur'un kendisi ve ailesi için yaptırdığı Gur-i Emir Türbesi'ne defnedilmiştir (Tezcan, 2007: 430). Mir Said Bereke'nin rivayette Nakşibendi tarikatının vefat eden şeyhi Şeyh Şemseddin Fahurî'nin yerine geçtiği ve Emir Timur'u destekleyip ona yardım edeceğinden söz edilmektedir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Kabul Şah'ın tahta geçtiği dönemde Mir Said Bereke'nin yardım edeceğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Şemsüddin Külal ile ilgili önceki rivayet incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Rivayette Şemsüddin Külal'ın Nakşibendi tarikatının vefat eden lideri

olduğu ifade edilir. Elimizdeki kaynaklarda Nakşibendi tarikatına mensup olması ile ilgili bir bilgi mevcut değildir.

Zeynüddin Ebubekir Taybadi hakkında daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası).

Emir Said Külal hakkında daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven). Anlatıda yer alan bilgilere göre Emir Timur, Emir Said Külal'ın tavsiyesi üzerine Zeynüddin Ebubekir Taybadi'nin dergâhındaki Kabul Şah ile tanışıp dost olur fakat bu bilgi elimizdeki kaynaklarda mevcut değildir.

“Hak dost ya Allah” cümlesi de anlatıda yer alan dini unsurlardan biridir.

1.17.4. Halk Kültürü Unsurları

Rivayette halk kültürü unsuru olarak deyim yer verilmiştir.

“Hayot-mamot jangi” (hayat memmat meselesi) deyimini “Ölüm kalım meselesi; yok olmamak amacıyla mücadeleye girişmek.” olarak tanımlanmaktadır (İnternet Kaynakçası 1).

1.17.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur'un eşi Olcay Terken Ağa için vefalı ve sadık bir dost betimlemeleri kullanılmaktadır. Olcay Terken Ağa'nın her zaman Emir Timur'un yanında olmasından ötürü bu ifadeler kullanılmıştır. Emir Timur'un eşine duyduğu sevgi ve saygı da anlatıda geçen diğer sosyal unsurlardır.

Emir Timur ile Emir Hüseyin iki dost iken Olcay Terken Ağa'nın ölümü ile onların dostluğu son bulmuş ve yerini düşmanlık almıştır. Bu durum “kardeşlik bağlarının kopması” olarak anlatıda ifade edilmiştir.

Rivayette karşımıza çıkan bir diğer sosyal unsur, Emir Hüseyin'in konuşma yaparken kendi ecdadını övmesidir.

1.17.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, eşine duyduğu sevgiden ötürü tüm olumsuzluklara karşı sakin kalmıştır.

1.18. SARAY MÜLK HANIM

1.18.1. Efsanenin Özeti

1. Belh alınır ve Emir Hüseyin öldürülür. Böylece Emir Timur ile Emir Hüseyin'in arasındaki mücadeleler sona erer.

2. Seyitler ve Şehrisebz halkı Emir Timur'a hediyeler verir. Emir Timur da hem safdaşlarına hem de dervişlerle kalenderlere kazanılan ganimetten hediyeler verir.

3. Olcay Terken Ağa'nın vefatından sonra ilk defa Saray Mülk Hanım Emir Timur'un dikkatini çeker. Saray Mülk Hanım, Emir Hüseyin'in haremindendir ve Kazan Han'ın kızıdır.

4. Saray Mülk Hanım özgür bırakılır. Emir Timur'un eşi olur ve Bibi Hanım ünvanını alır.

1.18.2. Tarihi Unsurlar

Emir Hüseyin Semerkant hâkimi olduktan sonra halktan yüksek miktarlarda paralar talep etmiştir. Bu durum hem Emir Timur ile hem de diğer emirler ile arasının açılmasına sebebiyet vermiştir. Emir Hüseyin, Keyhüsrev'in kardeşini öldürdüğü için Belh'te yakalanarak öldürülmüştür. Emir Hüseyin'in öldürülmesinin üzerine Emir Timur Belh hâkimiyetini ve Emir Hüseyin'in hazinesi ile haremını ele geçirmiştir. Bu haremde Kazan Han'ın kızı olan Saray Mülk Hanım da vardır. Emir Timur ile Saray Mülk Hanım evlenmiştir. Saray Mülk Hanım'a Emir Timur'un hareminde "Bibi Hanım" ünvanı verilmiştir (Alan, 2020: 33; Ali, 2008: 42; Aka, 2022a: 19-20; Aka, 2022b: 21). Tarihi kaynaklarda yer verilen bu bilgiler rivayette yer alan bilgilerle aynı doğrultudadır. Anlatıda yer alan bilgilere göre Emir Timur ele geçirdiği hazineden emir, bey, derviş ve kalenderlere de vermiştir. Şehrisebz halkı da Emir Timur'a kılıç hediye etmiştir. Kaynaklarda Emir Timur'un aldığı ganimetten bahsedilmekte ancak

yanındakilere verdiği hediyeler hakkında ve Emir Timur'a hediye edilen kılıçla ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Olca Terken Ağa'nın ölümü hakkında daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). İncelemesi yapılan bu rivayette Emir Timur, Olca Terken Ağa'nın ölümünden sonra ilk defa Saray Mülk Hanım'da Olca'yın bakışlarına benzeyen bakışları görür.

1.18.3. Dini Unsurlar

Mir Said Bereke ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). Bu rivayette Mir Said Bereke, Emir Timur'a kutsal dokumadan örülmüş bir sarık; seyitler ise nakkare ve bayrak hediye eder. Tosun (2007), Emir Timur ile Mir Said Bereke'nin bir savaşa giderken karşılaştıklarını ve Bereke'nin Emir Timur'a davul ve bayrak hediye ettiğini ifade etmiştir (s. 411). Bir başka kaynakta da Mir Said Bereke'nin Emir Timur'un yaşadığı dönemde yaşayan pirlere olduğu ve Emir Timur'a nakkare ile bayrak hediye ettiği ifade edilmektedir (Ali, 2008: 16). Rivayette ve elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgiler birbiri ile örtüşmektedir.

Derviş ve kalenderler her zaman Emir Timur ile beraber olan dini şahsiyetlerdir. Bu anlatı da Emir Timur yanında olan derviş ve kalenderlere ele geçirdiği hazineden hediyeler verir.

1.18.4. Sosyal Unsurlar

Saray Mülk Hanım'ın Emir Timur'a saygı göstermesi sosyal unsurdur.

Emir Timur'un cömert ve yiğit davranarak safdaşlarına hazineden vermesi ve halkın da Emir Timur'a hediye vermesi sosyal unsurlardan hediyeleşmeye örnektir.

Emir Timur, Saray Mülk Hanım'ı ilk gördüğünde çok beğenir ve haremine alır. Sevgi ve aşk bu anlatıda yer alan sosyal unsurlardan bir diğeridir.

1.18.5. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, Olca Terken Ağa'yı çok seven bir eştir ve onun bakışlarının benzerini gördüğü Saray Mülk Hanım'ı haremine alır.

1.19. TİMURBEK'İN AMACI

1.19.1. Efsanenin Özeti

1. Müneccimler Emir Timur'un yıldızına bakarak uzun ömür, devlet ve kudret sahibi olacağını ve yedi iklim hükümdarı olacağını söyler.

2. Emir Timur, tüccarlar için kervanların güvenliğini sağlar. Çiftçiler için yeni yerleşim yerleri ve su kanalları açar.

3. Emir Timur yıllarca Moğollarla mücadele eder. Bu yüzden Çağatay tahtına geçmek istemez. Eşi Saray Mülk Hanım kurultayı toplayarak halk tarafından seçilmesini teklif eder.

4. Emir Timur Kabul Şah'ın yerine tahta Suyurgatmış'ı han olarak çıkarmayı düşünür. Kendisi de koregan sıfatı ile hâkimiyeti elinde tutmayı planlar.

1.19.2. Tarihi Unsurlar

Emir Timur Saray Mülk Hanım ile evlendikten sonra han damadı olmuş ve “koregan” ünvanını almıştır. Saray Mülk Hanım han damadı olarak Emir Timur'un hükümdarlık yapabileceğini söyler. Emir Timur'un han damadı olması ve koregan ünvanını alması ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası).

Kabul Şah'ın tahta oturmasıyla ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). Kabul Şah'ın vefat tarihi ile ilgili rivayette ve elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Rivayette Emir Timur, Kabul Şah'ın ölümü üzerine Suyurgatmış'ı tahta çıkartıp adına para bastırmayı planlamaktadır. Emir Timur elimizdeki mevcut kaynaklara göre 1370 yılında Suyurgatmış'ı tahta oturtmuştur (Ali, 2008: 33; Aka, 2022a: 19).

Hükümdarların seçilmesi için kurultay toplandığı ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). Rivayette Saray Mülk Hanım eşi Emir Timur'a kurultayı toplamasını ve halkın takdiri ile hükümdar seçilmesini tavsiye eder.

1.19.3. Dini Unsurlar

İncelemesi yapılan diğer rivayetlerde olduğu gibi bu rivayette de derviş ve kalenderler dini unsur olarak yer almaktadır. Derviş ve kalenderler Emir Timur'u Allah'ın elçisi, İslam'ın kılıcı, Müslümanların kurtarıcısı olarak övmektedir ve Emir Timur'un Cedi Takımyıldızı'nın korumasında olduğunu düşünmektedirler. Emir Timur için yapılan övgü ifadeleri dini unsurlara örnektir.

Anlatıda dini bir kişilik olarak karşımıza Mir Said Bereke çıkmaktadır. Mir Said Bereke hakkında daha önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk).

1.19.4. Halk Kültürü Unsurları

Anlatıda Moğol zulmünden kurtulan halk rahat ve özgür bir şekilde tüccarlık, çiftçilik ve esnafılık mesleklerini icra etmeye devam eder. Bu meslek grupları halkın geçim kaynağını oluşturmaktadır. Tüccarlık ve çiftçilik ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bayramda Dökülen Kan).

1.19.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur tüccarların, çiftçilerin ve esnafların gözünde disiplinli, adaletli ve güçlü bir isimdir. Bu özelliklerinden ötürü de Emir Timur'un hâkimiyet sahibi olması istenmektedir. Emir Timur için verilen bu özellikler aynı zamanda birer sosyal unsurdur.

1.19.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur zekâsı ile stratejik planlar yapmaktadır.

1.20. RAMAZANIN ONUNCU GECESİ

1.20.1. Efsanenin Özeti

1. Belh'e çeşitli şehirlerden vekiller gelir. Bu vekillerden bazıları Emir Timur'u çeşitli şekillerde alay konusu yapmaya çalışır.

2. Dervişler ve kalenderler her an Emir Timur'un adını söylerler ve Emir Timur'un yanında yer alırlar. Müneccimler de Emir Timur'a "sahip-ül kıran" ünvanını verir.

3. Mir Said Bereke, Emir Timur'a öğüt verir. Halkın isteği ile Emir Timur tahta geçer. Yemin töreni yapılır. Emir Timur 1369 yılında Maverâünnehir hükümdarı seçilir.

4. Emir Timur Keş'e gider ve babasının kabrini ziyaret eder. Daha sonra başkent Semerkant'a gider. Bu devlet tarihe Timurlular Devleti olarak geçer.

1.20.2. Tarihi Unsurlar

Müneccimler Emir Timur'a "sahip-ül kıran" (sahipkıran) ünvanını verir. Sahipkıran ünvanı ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ölüm ile Karşı Karşıya).

Anlatıda Emir Timur 771/1369 yılında Maverâünnehir hükümdarı olur. Tarihi kaynaklara baktığımızda da Emir Timur 1370 yılında tahta geçmiş ve bu tarihte Timurlular Devleti kurulmuştur. Semerkant da bu devletin başkenti olmuştur (Alan, 2020:33; Ali, 2008: 6; Aka, 2012: 177; Aka, 2022a: 20; Aka, 2022b: 22; Shavqatulloev ve diğ., 2022: 981). 2013 yılında Ahsen Batur'un hazırladığı "Zafername" tercümesinde de Emir Timur'un 711 Ramazan ayında, Miladi 1370 yılında tahta geçtiği ifade edilmektedir (s. 98). Kaynaklarda Emir Timur'un hâkimiyetin başına geçmesi 1370 yılında iken rivayette bu tarih 1369 olarak kaydedilmiştir.

Emir Timur Saray Mülk Hanım ile evlendikten sonra han damadı olmuş ve koregan ünvanını almıştır. Emir Timur'un koregan ünvanını almasıyla ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası). İncelemesi yapılan bu anlatıda seyitler ve savaşçılar Emir Timur'u koregan olarak kabul edip itaatlerini bildiren mektuplar gönderir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda bu mektuplar ile ilgili bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur tahta geçtikten sonra Belh'ten önce Keş şehrine giderek babasını ziyaret eder ardından Semerkant'a geçer. Emir Timur'un Keş ve Semerkant'a gittiği bilgisi elimizdeki mevcut kaynaklarda da yer almaktadır (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 99). Ancak mevcut kaynaklarda kabir ziyareti ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Harezm, Herat ve Merv'den gelen elçiler bağımsızlıklarını korumak isterler. Emir Timur'u hırsız ve soyguncu olarak itham ederler. Ayrıca Emir Timur'un sakatlığı ile dalga geçerler. Kaynaklara baktığımızda bu şehirlerden gelen elçiler ve söyledikleri ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Kurultay ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). Anlatıda kurultay katılımcıları Mir Said Bereke'nin yapacağı açıklamayı bekler.

1.20.3. Dini Unsurlar

Rivayete göre Mir Said Bereke, Emir Timur'a kemer, kılıç ve yakut küpe hediye eder. Elimizdeki mevcut kaynaklara göre Mir Said Bereke, Emir Timur'a sadece davul ve bayrak hediye etmiştir (Tosun, 2007: 411). Verilen hediyeler anlatıda ve elimizdeki mevcut kaynaklarda farklılık göstermektedir.

Zikir ile ilgili daha önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası). Anlatıda derviş ve kalenderler "Allahu Ekber" diyerek bağırır ve "Timurbek" diyerek Emir Timur'un adını zikrederler. Bu zikir Emir Timur'a yapılan bir övgü, onu hatırlamak ve anmak için yapılan bir eylemdir.

Yüksel (2008), Emir Timur'un ibadet eden, dinin gerektirdiği gibi yaşayan ve cami ile medreseler yaptıran bir hükümdar olduğunu ifade etmektedir (s. 241). Bundan ötürü diğer rivayetlerde olduğu gibi bu rivayette de İslamiyet ve Müslümanlık dini unsur olarak yer almaktadır.

"İslam'ın kılıcı" ifadesi rivayetlerde Emir Timur için kullanılan bir ünvandır. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Emir Timur için kullanılan bu ünvan ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Mir Said Bereke, Emir Timur'un hükümdar olmasından sonra ona beyanda bulunur. Bu beyanda kanun olarak Allah'ın iradesini ve adaletini benimsemesini öğütler.

1.20.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur döneminde ticaret ve tarım faaliyetlerinin gelişmesi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya, Bayramda Dökülen Kan). İncelemesi yapılan bu anlatıda tüccarların kullandığı ticaret yolları artık baskıncılardan kurtulur. Ticaret yapmak isteyenler için güvenli bir ortam oluşur. Bunun üzerine tüccarlar da sürekli “Timurbek” diyerek övgüde bulunur.

İnsanoğlu kendisini nelerin beklediğini her dönemde merak etmiş ve gelecekte haber almak için falcılığa başvurmuştur. Falcılığın kişinin kendi kaderi dışında gerekli koşulların sağlanması halinde başka kişilerin kaderi ile ilgili de bilgi verebileceğine inanılmıştır (Beydili, 2004: 211). Türkler arasında da falcılık hem dini törenlerde hem günlük hayatta sıklıkla yer almış, zaman içerisinde halk edebiyatı ürünlerinde de bir motif olarak kullanılmıştır (Gümüş, 2021: 3). Müneccimlik ise yıldızların durumuna göre yorumlar yapılan yıldız falcılığını ifade etmektedir. (Fehd, 2000: 124). Birçok komutanda olduğu gibi Emir Timur’un yanında da müneccimleri yer almıştır Emir Timur’un yanındaki müneccimlerin sefer zamanlarını tayin ettikleri, aralarında Emir Timur ile birlikte sefere katılanların olduğu bilinmektedir (Yürekli, 2022: 330). Bu anlatıda müneccimler parlayan bir yıldızı göstererek Emir Timur’un yıldızının parlamadığını söylerler.

Anlatıda yer alan bir diğer halk kültürü unsuru karnay ve surnaydır. Ma’rufov (1981), karnayı “Bakırdan yapılan, uzun, ağzı geniş, üflemeli bir çalgı.” olarak tanımlarken (s. 369), surnayı “Deliklerinin parmaklarla kapatılıp açılması ile ses çıkartan üflemeli bir müzik aleti.” şeklinde tanımlamıştır (s. 87). Bu iki müzik aleti Özbek halkının milli çalgılarıdır. Bu çalgılar genellikle kutlama, bayram ve düğünlerde birlikte kullanılmıştır (İbrohimova ve Usmanova, 2022: 121).

1.20.5. Sosyal Unsurlar

Belh’e gelen vekillerin kendi bağımsızlıklarını korumak istemesi, Mir Said Bereke’nin Emir Timur’a adaletli olması için uyarıda bulunması anlatıda yer verilen sosyal unsurlardır.

1.20.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur herkesin güvenini kazanmış olan bir komutandır.

1.21. SOYGUNCULARIN CEZASI

1.21.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur otobiyografisinde yer verdiği bir yazı ile oğullarına vasiyette bulunur.
2. Küçük Lur'dan geçen hacılara yapılanlardan dolayı Emir Timur rahatsız olur. Komutanlarıyla konuşur. Luristan şahının Maveräünnehirli askerleri öldürdüğüne dair haber gelir. Luristan'a doğru yola çıkılır.
3. Emir Timur'un huzuruna değirmencilik yapan bir aksakal getirilir. Emir Timur, değirmenci ve değirmencinin oğlu olan Mahmut Şahabeddin ile konuşur.
4. Emir Timur aksakal ile yaptığı konuşmadan çok etkilenir. Aksakalın oğluna altın gönderir ve bir ordu tayin eder. Aksakalın oğlu Gayo, Luristan'a düzenlenen seferde Emir Timur'un yanındadır. Gayo'nun yardım ve yönlendirmeleri ile yol alırlar.
5. Ordu gece dinlenir ve sabah mücadele başlar. Emir Timur mücadelede en ön safta yer alır. Luristan padişahı Emir Timur ile teke tek mücadele etmek ister. Emir Timur bu teklifi kabul eder ve askerlerin meydandan çekilmesini ister.
6. Emir Timur iki eliyle kılıç kullanmakta ustadır. Luristan padişahı bu kılıçlardan birini bırakmasını ister. Emir Timur sağ elindeki kılıcı bırakır. Şah Efrasiyab ölür.
7. Emir Timur Luristan halkına seslenir. Şahı askerlerinin kanı için öldürdüğünü söyler. Halkla savaşmaz. Luristanlılar teslim olur.
8. Emir Timur Allah karşısında ne kadar aciz olduğunu düşünür. Geri dönmek için yola koyulur. Yol göstericilik yapan Gayo'nun son isteği Emir Timur'u öpmek olur. Emir Timur izin verir. Gayo'ya geçimini sağlaması için de hediyeler verir.

1.21.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Emir Timur'un otobiyografisinden bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde Emir Timur'un yoksulluğa ve dilencilığe karşı aldığı önlemler anlatılır. Emir Timur'un yazdığı yahut yazdırdığı düşünülen (Yağlı, 2016: 11) Timur Tüzükatı'na baktığımızda Emir Timur dilencilğin önüne geçmek için dilencilere aylık nafaka verilmesini uygun görmüştür. Çalışmak için gücü olanların çalıştırılmasını emretmiş, çalışamayanlara da yine dilencilğin önüne geçilmesi amacıyla günlük yiyeceklerinin ve nafakalarının verilmesini istemiştir (Şakirov ve Aslan, 2010: 117-120; Yağlı, 2016: 258).

Otobiyografiden alınmış olan aynı bölümde rivayette hırsızlık ve soygunculuk durumlarında şehrin emniyet amirinin sorumluluklarına değinilir. Eğer emniyet amiri hırsız bulamazsa ceza olarak kolunun kesileceği anlatılır. Timur Tüzükatı'na baktığımızda hırsızlık yapanların "Yasa"ya göre cezalandırılması emredilmektedir (Şakirov ve Aslan, 2010: 94). Emniyet amiri olan darugaların ceza alması ile ilgili ise mevcut bir bilgi bulunmamaktadır. Rivayette ve Timur Tüzükatı'nda dilencilik ve hırsızlara ceza verilmesi ile ilgili verilen bilgiler arasında bir farklılık yoktur. Rivayette darugalar ile ilgili yer alan bilgiler ise Timur Tüzükatı'nda mevcut değildir.

Anlatıda otobiyografiden olan bir başka bölümde Emir Timur'un savaşta askerlerinden dahi ön saflarda yer alarak mücadele ettiğinden bahsedilir. Timur Tüzükatı'nda Emir Timur'un en ön safta mücadeleye katılığını anlattığı bir bölüm bulunmamaktadır. Ayrıca Emir Timur yine aynı bölümde oğullarına nasihatte bulunur. Oğullarını soygunculara karşı dikkatli olmaları konusunda uyarır. Timur Tüzükatı'nda da saltanatın başına geçecek oğulları için öğütler yer almaktadır (Şakirov ve Aslan, 2010: 91-94; Yağlı, 2016: 227-230).

Hâkimiyet altına alınan bölgelere gönderilen ilk Çağataylılar olarak bilinen darugalar, Emir Timur'un merkez teşkilatında görevlendirilen kişilerdir. Darugaların bu bölgelerde düzeni korumak, asker toplamak, halkı tarım yapmaya yönlendirmek ve teşvik etmek, mali işleri düzenlemek gibi idari ve askeri görevleri olmuştur (Alan, 2020: 311, 314; Aka, 2022a: 87; Aka, 2022b: 134-135). Ramatov, Nazarova ve Hasanov (2023), darugaların maliye divanı tarafından göreve getirildiğini ve sosyal düzeni sağlayan memurlardan olduklarını ifade etmiştir (s. 206). Anlatıda da darugaların şehir

yönetiminin güvenliğini sağlayan ve olumsuz durumlara müdahale eden görevliler olduğu belirtilir. Darugaların görevi rivayet ve kaynaklarda farklılık göstermemektedir.

Aka (2022a, 2022b), Emir Timur'un hacıların kervanlarına düzenlenen saldırı sebebiyle Luristan'a gittiğini ve burada Luristan şahı olan Melik İzzeddin'i cezalandırdığını ifade etmiştir (s. 27, 27). Rivayette ve kaynaklarda hacıların kervanlarına yapılan saldırılar ve Emir Timur'un bu saldırılar üzerine hücumla geçmesi ile ilgili verilen bilgiler örtüşmektedir. Rivayette Luristan şahının adı Atabek Efrasiyab bin Yusuf Şah iken kaynaklarda yer alan bilgilere göre Emir Timur'un mücadele ettiği şahın adı Melik İzzeddin'dir. Bunun yanında elimizdeki mevcut kaynaklarda Yusuf Şah ve Efrasiyab (Kurtuluş, 2003: 226; Küçükbeğir, 2017: 19) isimleri iki ayrı kişinin adı olarak geçmektedir ve Emir Timur'un bu isimlerle mücadele ettiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur Luristan şahı ile mücadele ederken kendisine hocalık yapan Samir Tarhan'ın nasihatlerini hatırlar. Elimizdeki kaynaklarda Samir Tarhan hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Kurultay ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). Hacılar karşı kötülükler yapılır ve Maverâünnehirli askerler öldürülür. Bu olayların üzerine Emir Timur Luristan'a doğru atını sürer ve onun bu kararı kurultay tarafından onaylanır.

Rivayette Osman Bahadır, Emir Timur'a Luristan şahının yaptıkları ile ilgili haber getirir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda bu bilgi yer almamaktadır.

Anlatıda geçen bir diğer isim Gayo'dur. Gayo, İyzetegirman'da yaşayan ve değirmencilik yapan bir ihtiyardır. Emir Timur ve ordusuna Luristan'a giderken rehberlik yapar. Luristan'daki mücadele sonrasında Gayo'nun son isteği Sahipkıran'ı öpmek olur. Emir Timur hem Gayo'nun kendisini öpmesine izin verir hem de ona geçimini sağlaması için hediye verir. Elimizdeki kaynaklarda Gayo'nun rehberlik yapması ve Emir Timur ile görüşmesi ile ilgili mevcut bilgi bulunmamaktadır.

Sahipkıran, Emir Timur'un kullandığı ünvanlardan biridir. Sahipkıran ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ölüm ile Karşı Karşıya).

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Mahmut Şahabeddin, 1246-1325 yılları arasında yaşamış olan bir şahsiyettir (Durmuş, 2010: 417-418). Hayatı üzerine bilgi veren kaynaklarda Emir Timur ve Timurlular Devleti hakkında bir bilgi yer almamaktadır.

Maveraünnehirli askerlerin öldürülmesi sebebiyle Luristan padişahı ve askerleri ile yapılan mücadele, Emir Timur ve Luristan şahının tek teke mücadele etmesi, bir köy olan İyzetegirman ile ilgili elimizdeki mevcut kaynaklarda bir bilgi yer almamaktadır.

1.21.3. Dini Unsurlar

Beytullah diğer adı ile Kâbe, İslam inancında namaz kılarken ibadet edenlerin yüzünü döndüğü bir kıbledir. İslam'ın şartlarından olan hac ibadeti de Kâbe'ye gidilerek yapılmaktadır. Kâbe'ye giderek hac ibadetini yerine getiren kişilere ise hacı denilmektedir (Harman, 1996: 382; Yaşaroğlu, 2001: 21). Rivayette Emir Timur hacılara yapılan kötülüklerden rahatsız olur. Emir Timur, halkı Allah'ın bir emaneti olarak görür. Kötülüklerin önüne geçilmesi gerektiğini, memleketin kötü insanlardan temizlenmesi gerektiğini savunur. Ayrıca Emir Timur kötülüklere müdahale edilmemesi ve halkı korunmaması halinde kıyamet gününde Allahutaala'nın hesap soracağını söyler.

Allah'ın kılıcı ifadesi tarihte Hâlid b. Velîd için kullanılmıştır. Hâlid b. Velîd, Mekke'de dünyaya gelmiştir. İslam ve İslam davetine karşı babası ve diğer kabileler gibi düşünüp hareket etmiştir. Hâlid b. Velîd, kendisinin gayret ve kahramanlıkları ile Müslümanların yanında olmasının daha hayırlı olacağını yazılı olduğu bir mektup almış ve Müslüman olmuştur. Müslüman olduktan sonra Mûte Savaşı'na katılmıştır. Bu savaşta gösterdiği başarı ile Hz. Muhammed tarafından “seyfullah” yani “Allah'ın kılıcı” ünvanına layık görülmüştür (Fayda, 1997: 289-290). Rivayette, Emir Timur öldürülen askerlerin katillerini cezalandırmak için harekete geçer. Askerler ise Emir Timur'u hem askerin babası hem de Allah'ın kılıcı övgüleriyle yüceltir. Elimizdeki kaynaklarda “Allah'ın kılıcı” ünvanı Hâlid b. Velîd' e verilmiştir. Emir Timur'un bu ünvanı kullandığına dair bir bilgi yer almamaktadır.

Ölüm dünya hayatının son bulmasıdır. Anlatıda, Gayo, Gayo'nun babası ve Emir Timur'un arasında ölüm korkusu üzerine bir konuşma geçmektedir.

1.21.4. Halk Kültürü Unsurları

TDK Türkçe Sözlük'te (1998) kalpak kelimesi “kesik koni biçiminde deri kürk veya kumaştan yapılmış başlık” olarak tanımlanmaktadır (s. 1175). Arıkan ve Kallımcı (2008) kalpağın sadece Kırgız Türklerine ait olmadığını, Özbek Türkleri de dâhil pek çok Türk milletine ait bir baş giyimi olduğunu ifade etmiştir (s. 34). Anlatıda Emir Timur'un sohbet ettiği aksakalın başında büyük bir kalpak vardır.

Türk toplumunda yaşlılara saygı gösterilmiş ve sözlerine değer verilmiştir. Türkistan coğrafyasında yaşları itibarıyla saygı gösterilen kişiler aksakal olarak adlandırılmıştır. Türk toplumunda yaşlı kişilerin öneminin ve değerinin eserlere yansıdığını da söylemek mümkündür. Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig alegorik bir eserdir. Bu eserdeki sembol ve temsilcilerden biri olan Odgurmuş, bilgeliği ve yaşlılığı temsil ederken, Dede Korkut hikâyelerinin ana ismi olan Korkut Ata halkın akıl hocası olmuş ve yaşından ötürü kendisine saygı gösterilmiştir (Sarıkavak, 2017: 282). Rivayette Emir Timur değirmencilik yapan bir aksakal ile tanışır. Aksakal ile sohbet eder ve onun söylediklerinden kendisine bir ders çıkartır. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un değirmencilik yapan bir ihtiyarla sohbet etmesi ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

“İldizdan qo'porib tashlamoq” (kökünü kazımak) deyiimi “Hiçbir kalıntı bırakmamak, bir daha üreyemez duruma getirmek.” şeklimde tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 805). Hacılar karşı yapılanlardan rahatsızlık duyan Emir Timur, kötülük yapanları ortadan kaldırmak ve kökünü kazımak ister.

Bir meslek grubu olan değirmencilik anlatıda yer verilen halk kültürü unsurlarından biridir.

Ziyaret etmek; toplumlarda tanışmak, hal hatır sormak maksadıyla yapılmaktadır. Emir Timur da ihtiyar adamı ziyaret eder.

Emir Timur ve asker konaklamak için çadır kullanır. Çadır ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

At ise Emir Timur ve askerler tarafından bir ulaşım aracı kullanılmaktadır. Türklerde ata binmek önemli bir yere sahip olmuştur. Bununla ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çocukluk Dersleri).

1.21.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur ve askerleri yapılan kötülük karşısında öçlerini almak ister ve hepsi intikam ateşi ile yanar. Emir Timur, halk arasında kötü niyetli olan ve kötülük yapan kimseyi istemez. Emir Timur öcünü almak maksadıyla Luristan şahını cezalandırmak ister. Bu ceza yaptıklarının bir karşılığı olacaktır. Emir Timur halkından olan kişilerin yoksulluk çekmesini istemez ve gerekli önlemleri alır.

İntikam ateşi, kötü niyetli olmak ve yoksulluk anlatıda yer verilen sosyal unsurlardır.

Selamlaşmak, bireyler arasında ve toplum içerisinde bir iletişim ögesi olarak kullanılmaktadır.

Misafire ikramda bulunmak, sofrta hazırlamak her zaman önemsenmiştir. Misafire sofrta kurmak ve misafirperverlik ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Bu anlatıda da misafire koyun ve at eti ikram edilir. Bu durum sosyal unsurlardan misafirlik kültürüne bir örnektir.

Emir Timur'un Gayo'ya Fars ülkesinden büyük bir yer ile bin dinar vermesi ise hediyeleşmeye örnektir.

1.21.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, askerlerine karşı sevgi dolu olan ve kendi canını askerlerinin canına eş değer gören bir komutandır.

1.22. FARS DİYARINDAKİ GÖRÜŞMELER

1.22.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur otobiyografisine Sultan Şah Mansur Muzafferî'nin mescide giderek dua ettiğini yazar. Şah Mansur Muzafferî duasında Allah'ın Emir Timur'u yok etmesini diler.

2. Emir Timur ile Şah Mansur savaşı. Savaş sonrasında Şiraz halkı için af ilan edilir.

3. Emir Timur, Nizameddin Şâmî'yi huzuruna çağırır. Emir Timur, Şâmî'ye bir kız hediye etme sözü vermiştir.

4. Şiraz'a haberci gönderilir. Şemseddin Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî, Emir Timur'un huzuruna gelir.

5. Şîrâzî'nin cömertliği üzerine konuşurlar. Emir Timur, Şîrâzî'nin yazdığı bir beyti okur. Emir Timur ona bu şiiri ne zaman ve nasıl yazdığını sorar.

6. Şîrâzî şiiri nasıl ve ne zaman yazdığını açıklar. Sonrasında Emir Timur Kur'an'dan A'raf suresini okumasını ister.

7. Şîrâzî hafızlık konusunda eksikliğini kabul eder. A'raf suresini okuyan Emir Timur'u över. Şirazi'nin cömertliği karşısında Emir Timur onun başından paralar saçır.

1.22.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Emir Timur ile Şah Mansur savaşı ve Emir Timur bu savaştan zaferle ayrılır. Timur Tüzükâtı'nda ve elimizdeki mevcut kaynaklarda Emir Timur'un Şiraz hükümdarı Şah Mansur ile mücadelesine ve bu mücadeleden galibiyetle ayrılmasına yer verilmiştir (Yüksel, 2004: 92; Şakirov ve Aslan, 2010: 57; Macit, 2012: 34; Yağlı, 2016: 190). Aka (2022b), Emir Timur'un Şah Mansur ile olan mücadelesinde Şah Mansur'un cesur bir şekilde savaşmasına karşın mağlubiyete uğradığını ve 1393 yılında öldürüldüğünü belirtmiştir (s. 31).

Anlatıda Emir Timur, Şah Mansur'u yendikten sonra Şiraz halkı için de genel bir af ilan eder. Timur Tüzükâtı'nda Şah Mansur ile yapılan savaş öncesinde Şiraz halkının Emir Timur'a itaat etmediğine değinilmiş ancak Şiraz halkı için ilan edilen af ile ilgili bir bilgi verilmemiştir (Şakirov ve Aslan, 2010: 56).

Nizameddin Şâmî, Emir Timur ve Timurlular Devleti'ni anlatan Zafername eserini kaleme almış olan önemli edip ve tarihçilerdendir. Şâmî, Tebriz yakınlarında dünyaya gelmiştir. Sultan Ahmet Celayir Bağdat'ı terk etmiş ve Timur Bağdat'a girmiştir. Nizameddin Şâmî ve Emir Timur'un ilk karşılaşması Bağdat'ta olmuştur. Şâmî, burada Emir Timur'a itaat eden ilk kişidir. 1400 yılında Emir Timur ve Nizameddin Şâmî ikinci kez karşılaşmıştır. Nizameddin Şâmî, bu tarihten itibaren Emir Timur Semerkant'a gidene kadar hep onun yanına olmuştur (Bezer, 2010: 330).

Elimizdeki mevcut kaynaklarda ve rivayette Şâmî'nin Timurlular tarihini yazması ve Emir Timur ile görüşmesi üzerine olan bilgiler örtüşmektedir. Ayrıca rivayette Emir Timur, Şâmî'ye on güzel verme sözü verir. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu bilgi mevcut değildir.

Şemseddin Muhammed Hâfız Şîrâzî, İran'ın önemli şairlerindendir (Yazıcı, 1997: 103). İncelemesi yapılan bu rivayette Emir Timur, Şîrâzî'ye ilk olarak bir güzel için Semerkant ve Buhara'yı hediye ettiğini ifade ettiği beytini sorar. Kaynaklarda beyit “Eger an Türk-i Şîrâzî bedest âred dil-i mârâ / Behâl-i hinduyeş bahşem Semerkand ü Buhârâ-râ (Eğer o Şirazlı Türk gönlümüzü tutsak ederse yanağındaki siyah ben için Semerkant'ı ve Buhara'yı bahşederdim” (Yazıcı, 1997: 104) şeklinde yer almaktadır. Yazıcı (1997), bir rivayete göre Emir Timur'un Şiraz'ı aldıktan sonra vergi uygulaması yaptığını ve Muhammed Hâfız Şîrâzî'nin bu beyti ile vergi ödemekten muaf olduğunu ifade etmiştir (s. 104). Emir Timur, Şîrâzî'yi beyitteki cömertliğinden ötürü Hatem Tay'a benzeterek ondan daha yüce bir insan olduğunu söyler. Hatem Tay ve cömertliği hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çocukluk Dersleri).

Emir Timur sonrasında Şîrâzî'nin bir başka beytini okuyarak ne zaman ve nasıl yazdığını sorar. Şîrâzî, bu beyti hakkında açıklamalar yapar. Rivayette yer alan bu olay ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

Anlatıda Emir Timur habercisini çağırarak Şiraz hükümdarından Şâmî için söz verdiği gibi bir kız almak ister. Haberci bu anlatıda başka memleketlere gönderilen bir elçi olarak görevlendirilir.

Emir Timur'un haber alma teşkilatında sofı, tüccar, denizci, sucu gibi çeşitli meslek gruplarına mensup kişiler yer almıştır. Haber alma teşkilatında yer alan kişiler gerek halk arasında gerek diğer memleketlerde görevlendirilmiştir. Emir Timur'un haber alma teşkilatı onun girdiği mücadelelerde ve kazandığı zaferlerde de önemli bir yere sahip olmuştur. Teşkilatta yer alan kişilerin eyaletlerden haber getirme, fethedilecek toprakların durumu hakkında bilgi toplama ve bu bilgileri Emir Timur'a aktarma, fethedilecek topraklarda yaşayan kişilerden Emir Timur'a karşı koyma isteğinde bulunacak olanlar varsa bu kişilere karşı propaganda düzenleme gibi çeşitli görevleri olmuştur (Paydaş, 2009: 36-39).

1.22.3. Dini Unsurlar

Rivayette Şah Mansur Muzafferî Mescid-i Atık'a girer ve dua eder. Duasında Allah'tan Emir Timur'u yok etmesini ister. Rivayete göre Emir Timur bu olayı otobiyografisine yazmış yahut yazdırmıştır. Otobiyografiden alınan aynı bölümde Emir Timur, Hz. Muhammed (sav.)'i örnek göstererek savaş meydanına çıkmadan zafer kazanılmayacağını belirtir. Elimizdeki kaynaklarda bu konuda bir bilgi bulunmamaktadır.

Sultan Şah Mansur Muzafferî'nin dua ettiği cami, Mescid-i Atık, Şiraz'daki camiler arasında yer almaktadır (Özgüdenli, 2010: 183).

Dua etmek, kişilerin gerçek olmasını istediği şeyler için talepte bulunmasıdır ve anlatıda yer verilen dini unsurlardan biridir.

Şükretmek, TDK Türkçe Sözlük'te (1998), "İyilik dolayısıyla hoşnutluk bildirmek." şeklinde tanımlanmaktadır (s. 2103). Emir Timur ölüm ile karşı karşıya gelip ölümden kurtulduğu için Allah'a şükreder.

Haram, dini olarak yapılması yasak olanları ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 1998: 944). Emir Timur, Şîrâzî'ye şiirinde kullandığı dinen haram olan bir durumu sorar.

Zikir çekmek ile ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası). Şîrâzî yazdığı şiir ile ilgili açıklama yapar. Bu açıklamada ariflerin zikir çektiği ifadesi yer alır. Şîrâzî şiiri ile ilgili açıklama yaparken melek ve sabah namazında müezzinin ezan okuması ifadelerini de kullanır. Bu ifadeler anlatıda yer alan diğer dini unsurlardır.

Rivayette Emir Timur, Şîrâzî'den A'raf suresini okumasını ister. Şîrâzî, sureyi okuyamaz ve Emir Timur kadar iyi bir hafız olmadığını beyan eder. Bunun üzerine Emir Timur A'raf suresinin ilk yedi ayetini okur. Şîrâzî'nin Emir Timur karşısında acizliğini kabul etmesiyle başından aşağı altın paralar saçılır. Rivayette anlatılan bu olay ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanında Yazıcı (1997), Şîrâzî'nin Kur'an'ı Kerim'i ezbere bildiğini ve hafız ünvanı aldığını ifade etmiştir (s. 104).

1.22.4. Halk Kültürü Unsurları

At, anlatıda savaş için ve ulaşım amacıyla kullanılmıştır. Türklerde at ve ata binmek ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven, Öğretmenin Müjdesi).

Beyit, bu anlatıda yer alan halk kültürü unsurlarından biridir. Beyit ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası). Emir Timur, Şîrâzî'nin şiirinden beyit okur.

Altın para saçmak bir saç geleneğidir. Saçı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ayrılık Acısı).

1.22.5. Sosyal Unsurlar

Cömertlik hem Şîrâzî için hem de Emir Timur için kullanılmıştır. Şîrâzî bir güzel için Semerkant ve Buhara'nın bahşedileceğini söyleyerek cömertliğini gösterirken Emir Timur Şîrâzî'nin başından altın paralar saçarak cömertliğini gösterir.

1.22.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur âlimlere ve şairlere değer vermiştir.

1.23. FAZİLETLİ ŞEHİR İNSANLARI

1.23.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur elçinin getirdiği haber üzerine Gilan'a gider. Aksakallar onu saygı ile karşılar.

2. Emir Timur şehrin emirini görmek ister ancak şehirde emir yoktur.

3. Emir Timur ve Azizüddin şehirde gezer. Esnaf ve satıcılar Allah'ın ayetlerinde verilen hükümlere uyarak satış yapar. Tüm bunlar Emir Timur için bir ders niteliğinde olur.

4. Emir Timur ferman ile Gilan'dan alınacak haracı kaldırır. Şehre "ilim ve sağlık dergâhı" ünvanı verir.

5. Emir Timur ve Azizüddin tekrar derviş kıyafeti ile şehre gelir. Gilan'ın güzel kızlarını görürler. Azizüddin, Emir Timur'a kızlardan birini almasını söyler ancak Emir Timur seneler önce kadınlar konusunda Allah'a verdiği yemini anlatır. İki arkadaş şehirden ayrılır.

1.23.2. Tarihi Unsurlar

Anlatı, Emir Timur'un otobiyografisinden bir bölüm ile başlar. Emir Timur bu bölümde Gilan kadınlarından kaçtığını ve onların güzelliğini dile getirir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda ve Timur Tüzükatı'nda rivayette yer alan bölüm bulunmamaktadır.

Emir Timur ve askerleri önce Fars ülkesi şehirlerinden biri olan Gilan'ın girişinde dinlenir. Daha sonra elçinin getirdiği haber üzerine Emir Timur, arkadaşı Azizüddin ve görevliler Gilan şehrinde dolaşır. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un Gilan şehrinin girişine gelmesi ve şehirde bir süre dolaşıp halk ile sohbet etmesine dair bir bilgi yer almamaktadır.

Azizüddin, Emir Timur'un yakın arkadaşıdır ve Emir Timur ile Gilan şehrine gider. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Azizüddin ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Azizüddin, Bişruya'da gördükleri ilginç olayları hatırlar. Ancak rivayette verilen bu olaylar hakkında elimizdeki mevcut kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Gil kavmi, Antik Çağ'da Gilan şehrinde yaşayan İranlı bir kabilenin adıdır (Yazıcı, 1996: 68). Rivayete göre bu kabile Müslüman olmasına karşın ülkelerinden geçen Sefîdrûd Nehri'ne sığınır. Ayrıca rivayete göre bu şehrin kadınları çok güzeldir. Elçinin getirdiği haber üzerine Emir Timur ve arkadaşı Azizüddin Gilan'a gitme kararı alır. Emir Timur şehirde önce aksakallarla konuşur. Sonrasında halkın arasında dolaşır. Halkın arasında dolaştığı esnada her şeyin düzen içinde olduğunu görür. Ferman ile Gilan şehrinde haraç alınmamasını emreder. Bu şehre “ilim ve sağlık dergâhı” adını verir. Elimizdeki kaynaklarda elçinin getirdiği haber ve Gilan'a gidilmesi ve burada yaşanan olaylarla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur ve Azizüddin 1363 yılında İlyas Hoca'dan saklanmak için derviş kıyafeti giymiştir. Bu olayı hatırlayarak Gilan'a da yeniden böyle gelmeyi planlarlar.

Elimizdeki mevcut kaynaklarda 1363 yılında yaşanan olay ve Emir Timur'un Gilan'a yeniden derviş kıyafetleri ile gelmesi ile ilgili bir bulunmamaktadır.

Kimi kaynaklarda Kutluk Terken Aka'nın Emir Timur'un kız kardeşi olduğu ifade edilir kimi kaynaklarda ise Emir Timur'un ablası olduğu belirtilir (Şakirov ve Aslan, 2010: 33; Aka, 2022b: 19). Anlatıda Emir Timur, kız kardeşinin kendisine yemek pişirdiği günleri hatırlar.

Emir Timur, Emir Caku ile yaptığı kılıç oyunu mücadelesini de hatırlar. Bu kılıç oyununda Emir Caku iki eli ile kılıç kullanan Emir Timur'un kılıcını yere düşürmüştür. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur ve Emir Caku'nun kılıç oyunu ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur'un haber alma teşkilatı hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Fars Diyarındaki Görüşmeler). Bu rivayette elçi Gilan şehri ile ilgili Emir Timur'a bilgiler getirir.

1.23.3. Dini Unsurlar

Emir Timur ve Azizüddin'in gittiği Gilan'da Gil kavmi yaşar. Anlatıya göre Gil kavmi Müslüman olmasına karşın Sefîdrûd Nehri'ne sığınır. Yazıcı (1996), Gilan'da İslamiyet'in yayılması ile ilgili bilgiler verir (s. 69) ancak bu halkın Sefîdrûd Nehri'ne de inanması ya da farklı inançlara mensup olmaları hakkında elimizdeki kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur ve Azizüddin, İmam Hüseyin bin İshak ile sohbet ederler. Şehir hakkında fikir edinirler. Elimizdeki mevcut kaynaklarda İmam Hüseyin bin İshak hakkında ve Emir Timur ile görüşmesi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur ve Azizüddin pazarda gezerken, satıcı ürünü tartıp bir ayet okur. Emir Timur bu ayetin anlamını sorar. "Tartıyı adaletle yapın, teraziyi eksik tutmayın." (Rahmân: 55/9) rivayette satıcının okuduğu ayetin mealidir.

Emir Timur ve Azizüddin öğle namazı vakti yaklaşırken dükkân sahiplerinin temiz ve beyaz kıyafetler giydiğini görürler. Dükkân sahiplerinden biri A'raf suresinden bir ayet ile neden temiz ve beyaz kıyafetler giydiklerini açıklar. Dükkân sahibi "Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat

israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.” (A’raf: 7/31) ayetini okur. Bu ayet üzerine temiz kıyafetle giydiklerini söyler.

Emir Timur ve arkadaşı bu defa yolda giderken bir aktarın “Ve evful keyle iza kiltum vezinu bil kıstasil müştekim” (İsrâ: 17/35) ayetini okuduğunu duyar. Aktara ayetin anlamını sorarlar, bu ayette de Allah ölçüye dikkat edilmesini ve terazide adaletli olunmasını emretmiştir.

İbadet etmek, Kur’an ayetleri, öğle namazı, şeyh, hafızlık ve fakihlik anlatıda yer alan dini unsurlardır.

Yemin etmek, ant içmek ve Allah’ı ya da kutsal kabul edilen bir şeyi şahit tutmak olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998: 2429; Ayverdi, 2010: 1350). Azizüddin Emir Timur’a Gilan’ın güzel kızlarından alıp götürmesini söyler. Emir Timur ise Emir Caku ile yaptığı kılıç oyunu sonrasında Allah’a yalvarıp yemin ettiğini anlatır.

1.23.4. Halk Kültürü Unsurları

Gilan halkı geçimini dokumacılık, çiftçilik ve meyve sebze satarak sağlamaktadır. Bu meslek grupları birer halk kültürü unsurudur.

Aksakal ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Soyguncuların Cezası). Emir Timur, Gilan şehrine gittiğinde oranın aksakalları ile karşılaşır ve konuşur.

Taş bir ölçü birimdir. Bu ölçü birimiyle ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ölüm ile Karşı Karşıya).

1.23.5. Sosyal Unsurlar

Gilan halkı Çin ipeğinden daha güzel kumaşlar dokur ve bu kumaşları çok daha ucuza satar. Bu durumu gören Emir Timur, Gilan halkına bir çanta altın tenge dağıtılmasını ister. Emir Timur’un bu davranışı hediyeleşme örneğidir.

1.23.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur mücadele etmeye önem vermiş ve bunun için kimi durumları terk etmiştir. Allah’a yemin etmiş ve verdiği sözü tutmuştur.

1.24. TUHAF DAĞLARIN ZEHİRİ

1.24.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur aksakallarla konuşarak Boyarlar hakkında bilgi alır. Aksakallar haydutlardan kurtulmak için Emir Timur'dan yardım ister. Emir Timur da Hindistan seferi öncesinde arkasında güvenli bir şehir bırakmak ister.

2. Emir Timur çadırına gider. Çadırda Emir Timur'u bir yılan sokar. Kedhüda üç gün boyunca Emir Timur'u tedavi ederek iyileştirir.

3. Emir Timur haydutların kervana saldırdığını haber alır. Onları yakalar ve kendisi sorguya çeker. Haydutlardan Boyar'a giden yolları öğrenir.

4. Emir Timur Boyar ülkesine gitmek için iki önlem alarak hazırlık yapar. Emir Azad ıssız yollardan birine giderek haber getirmeyi teklif eder.

5. Dağların ardından Emir Muhammed Azad saldırı işareti verir. Emir Muhammed Azad ile halatların yardımıyla iletişim kurulur. Düşmana saldırı başlar ve yapılan mücadelede Emir Timur Boyar'a doğru ilerler.

6. Mücadeleye sırtında bebek olan bir kadın da katılmıştır. Boyar halkı savaşı kaybeder.

7. Emir Timur kedhüdayı ödüllendirmek ister. Kedhüda kendi isteği ile savaştaki bebeği evlat edinir. Emir Timur da kedhüdaya altın ve binek hayvanları hediye eder.

1.24.2. Tarihi Unsurlar

Kedhüda, Emir Timur döneminde kullanılan bir ünvandır. Zafername'de bu ünvan yer almaktadır (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 130).

Bekmuamedov (1986), Boyar kelimesini "Eski Rusya'da 9-17. yüzyıllar arasında prenslerle birlikte yüksek tabakada yer alan ve devlet yönetiminde büyük presten sonra gelenlere verilen ünvan." şeklinde tanımlamıştır (s. 36). Anlatıda Boyarlar kervanları talan eden ve soygunculuk yapan kişiler olarak ifade edilir. Ayrıca Boyar ülkesi olarak da geçmektedir. Yine Boyar kabilesine mensup olan haydutlar Şiraz'dan gelen kervanların yolunu keser ve İsfan'a gider. Emir Timur Boyar ülkesi ile

yapılan savaşlar sonrasında ülkeyi haydutlardan temizler. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Boyarlar ve yaptıkları ile ilgili mevcut bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur çadırındayken onu bir yılan sokar. Kedhüda yılanın soktuğı yerden ağzı ile kanı emerek Emir Timur'un ilk tedavisini yapar. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'u yılan sokması ve kedhüdanın onu tedavi etmesiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Anlatıda Emir Timur, Emir Latif Bey'i yanına çağırarak Boyar ülkesine giden ıssız yol ile ilgili bilgi toplamasını ister. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Emir Latif Bey ismi ve Emir Timur'un görevlendirmesi hakkında bir bilgi mevcut değildir.

Emir Muhammed Azad önce Emir Timur'a ıssız yollardan birine giderek bilgi getirmeyi teklif eder. Daha sonrasında Emir Timur ve askerlerinin bu ıssız yoldan geçmesini teklif eder. Ancak Emir Muhammed Azad bu ıssız yoldan geçenlerin üzerine taş ve ok atarak suikast düzenler. Emir Timur kendisine suikast düzenlenmesine fırsat vermeden bu durumu fark eder. Elimizdeki kaynaklarda yaşanan bu olay ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Kervansaraylar, kervanların geçici olarak konaklaması ve kervan güvenliğinin sağlanması için kurulmuş olan yapılardır (Eryavuz, 2022: 299). Rivayette kervansarayların halkın haydutlardan korunmak maksadıyla kullandıkları yer olduğu ile ilgili bilgi verilmiştir.

Emir Timur ve ordusu nehri geçerek ilerler. Onların arkasından gönderilen Emir Timur'un elçileri bu anlatıda diğer memleketlere giden yollarla ilgili istihbarat getirmekle görevlidir. Emir Timur'un haber alma teşkilatı hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Fars Diyarındaki Görüşmeler).

1.24.3. Dini Unsurlar

Sabah namazı sonrasında Emir Timur ve ordusu yola çıkar ve ikindi namazı sonrası savaş durur. Zaman ifadesi olarak kullanılan sabah namazı ve ikindi namazı dini unsurdur.

1.24.4. Halk Kültürü Unsurları

Çadır ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi). Emir Timur çadırına girdiğinde kendisini yılan sokar. Kedhüda yılanın soktuğu yeri emerek zehri tükürür. Bu yöntem ile zehrin vücuda yayılmasını önler. Bu yöntem bir halk hekimliği uygulamasıdır (Arı ve Top, 2017: 60; Saygı, 2018: 47; Sarıaydın, 2021: 64). Tedavinin devamı olarak bitkileri Emir Timur'un yarasına bağlar. İnsanların eski zamanlardan bu yana bitkileri tedavi amaçlı kullanması da bir halk hekimliği örneğidir (Doğan, 2023: 87).

Emir Timur ve ordusu ıssız yoldan ilerler ve akşam yemeği için askere kebab hazırlanır. Bir yemek olan kebab, halk kültürü unsurlarından mutfak kültürüne ait bir unsurdur.

Emir Timur aksakallarla sohbet eder ve Boyarlar hakkında onlardan bilgi alır. Aksakallar ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Soyguncuların Cezası).

Boyarlara karşı kılıç, ok ve mızrak kullanılır. Türkler bu ekipmanları bir savunma aracı olarak kullanmaktadır. Bu savaş aletleri ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven).

Zafer sonrası ziyafet verilerek kutlama yapılması eğlence kültürüne örnektir. Ziyafet vermek Türk kültüründe önemli bir yere sahip olmuştur.

1.24.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur'un Emir Muhammed Azad'a içerisinde on bin dinar olan bir çanta vermesi, kedhüdaya on dinar ile binek hayvanların verilmesi hediyeleşme örneğidir.

Emir Timur'un rütbesiz askerlerden başlayarak emirlere kadar olan askeri sofraya davet etmesi ise sosyal unsurlardan ödüle örnektir.

1.24.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur kendisine yapılan iyilikleri mükâfatsız, kötülükleri ise cezasız bırakmaz.

1.25. İNSANLIK VE İNAYET

1.25.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur gerekli konularda kendisine uyarıda bulunmaları için dört vezir tayin eder ve bunu otobiyografisinde yazar.

2. Moğol şehzadeleri Toktamış'a Emir Timur'u kötüler. Toktamış onları dinlerken daha önce Emir Timur'dan aldığı yardımları ve kazandığı zaferleri hatırlar.

3. Emir Timur, Hüseyin Sofi'ye Harezm ile ilgili bir teklifte bulunur ancak bu teklif Hüseyin tarafından reddedilir. Hüseyin Sofi ölür. Yerine geçen Yusuf Sofi ile mücadeleler yaşanır.

4. Emir Timur'un Doğu'da yeni zaferler kazanması Toktamış'ı kıskandırır.

5. Yusuf Sofi'nin ölümü ile bütün Harezm ganimeti Emir Timur'a kalır. Şehzadeler bağışlarla Emir Timur'u tebrik eder.

6. Kıskançlığı artan Toktamış bir plan yapar.

1.25.2. Tarihi Unsurlar

Anlatı Emir Timur'un otobiyografisinden bir bölüm ile başlamaktadır. Emir Timur otobiyografisindeki bu bölümde kendisine seçtiği vezirlerden bahseder. Emir Timur'un seçtiği dört vezirden ikisinin adı Mahmut Şahap Horasani ve Nasrettin Mahmut el-Arami'dir. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un kendisine vezir seçmesi ve bu vezirler hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Anlatıda Toktamış babasının öldürüldüğü yılları hatırlar. Toktamış'ın babası Emir Toy Hoca Oğlan'dır. Mangışlak'ta valilik yapmıştır ve itaatsizlik yaptığı gerekçesiyle Urus Han'ın hâkimiyette olduğu dönemde öldürülmüştür (Kemaloğlu, 2012: 231; Aka, 2022a: 22; Aka, 2022b: 23).

Toktamış rivayete göre babasının kanını yerde bırakmamak için mücadeleye hazırlanır. Maverâünnehir'e Emir Timur'un yanına gider. Timur'un karşısına aç, sefil ve bunalıma girmiş bir halde gelir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da Toktamış babasının ölümünden sonra kendisini tehlikede hissetmiştir. 1376 yılında

Maveraünnehir'e gelerek Emir Timur'a sığınmıştır (Kemaloğlu, 2012: 231; Alan, 2020: 45; Aka, 2022a: 22; Aka, 2022b: 23).

Emir Timur kendisine sığınan Toktamış'ı misafirperverlik ile karşılamıştır. Toktamış'a değerli hediyelerle birlikte Otrar ve Savran'ı hediye etmiştir (Akbiyık, 2003: 121; Kemaloğlu, 2012: 231; Alan, 2020: 45; Aka, 2022a: 23; Aka, 2022b: 24). Anlatıda da Emir Timur'un misafirperverliğine ve Toktamış'a verdiği hediyelere yer verilmiştir.

Rivayette Toktamış, Emir Timur'un Kamedreddin ile olan mücadelesini de hatırlar. Emir Timur 1370 yılında tahta oturmuştur. Emir Timur'un tahta geçmesiyle ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Alan (2020) Emir Timur'un Harezmi seferine çıkarken Kamedreddin'in üzerine asker sevk ettiğini, gönderilen emirler arasında anlaşmazlık çıktığını ve bir sonraki sene yeniden Kamedreddin ile savaştığını belirtmiştir (s. 36). Aka ise (2022a, 2022b), 1375 ve 1376 yıllarında Emir Timur'un Kamedreddin'e karşı iki sefer düzenlediğini ve ikinci sefer sonrasında zafer kazandığını ifade etmiştir (s. 22, 23). Rivayete göre Emir Timur, Kamedreddin'e karşı olan beşinci hamlesinden sonra zafer kazanmıştır. Elimizdeki mevcut kaynaklarda ise ikinci sefer sonrasında zafer elde ettiği ifade edilmiştir. Rivayette yer alan bilgiler kaynaklarla farklılık göstermektedir.

Emir Timur kazandığı zafer sonrasında Kamedreddin'in kızı Dilşat'ı haremine alır. Fayziyev (1995), Dilşat'ın Sultan Üveys Şeyh Hasan Celayirli'nin kızı olduğunu ve 1374-1383 yılları arasında Emir Timur'un eşi olduğunu ifade etmiştir (s. 61). Emir Timur ile Dilşat'ın evliliği kaynaklarda ve rivayetlerde aynı şekilde yer almaktadır. Dilşat'ın babası ise elimizdeki kaynaklarla farklılık göstermektedir.

Urus Han devletin idaresini oğlu Kutluk Boğa'ya bırakmıştır. Toktamış, Emir Timur'dan aldığı destek ile Urus Han'a karşı ilk mücadelesine girişmiş ve Kutluk Boğa ile karşı karşıya gelmiştir. Kutluk Boğa bu mücadelede aldığı darbe sonrasında ölmüştür ancak Toktamış kendisine yapılan yeni saldırılar ile mağlubiyete uğramıştır. Tekrar Emir Timur'un yanına gelerek ona sığınmıştır (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 118; Alan, 2020: 45; Aka, 2022a: 23; Aka, 2022b: 24). Anlatıda Toktamış bu mücadelede koluna gelen ok ile yaralanır ve Siriderya'dan yüzerek geçer. Elimizdeki mevcut kaynaklarda

Toktamış'ın Siriderya'yı yüzerek geçmesi (Alan, 2003: 121) ile ilgili bilgiler yer alırken kolundan yaralanması ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Urus Han, Toktamış ve oğulları arasındaki mücadelelerden haberdar olduktan sonra Emir Timur'a elçi göndermiştir. Elçi, Toktamış'ın kendisine verilmesini talep etmiş ve Toktamış'ı vermemesi halinde Emir Timur'u savaş ile tehdit etmiştir. Toktamış'a karşı her defasında misafirperverlik gösteren Emir Timur bu talebi reddetmiştir (Akbiyık, 2003: 122; Şakirov ve Alan, 2010: 55; Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 119; Alan, 2020: 47; Aka, 2022a: 23-24; Aka, 2022b: 24-25). Anlatıda da yer verilen bu olay ile ilgili bilgiler kaynaklarda yer alan bilgiler ile örtüşmektedir.

Anlatıda elçiler geri gönderildikten sonra Emir Timur, Urus Han'a savaş açar. 1375 yılında Otrar'da Urus Han mağlup olur. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un savaş hazırlığı yaptığı tarihlerde Urus Han vefat etmiştir ve aralarında bir savaş olmamıştır (Aka, 2022a: 24; Aka, 2022b: 25). Timur Tüzükatı'nda ise Emir Timur'un Urus Han üzerine asker gönderdiği ve Urus Han'ın bütün halkının Emir Timur'un buyruğuna girdiği ifade edilmektedir (Şakirov ve Aslan, 2010: 55). Timur Tüzükatı'nda ve rivayette yer alan bilgiler aynıdır ancak bu bilgiler elimizdeki diğer kaynaklarla farklılık göstermektedir.

Emir Timur'un Urus Han'a savaş açmak için hazırlık yapması Toktamış'ın dikkatini çekmiştir. Rivayete göre Emir Timur bu savaş için askerinin “bir yıla kadar yetecek yiyecek içecek, silah, otuz tane ok ile yay, çelikten yapılmış askeri üniforma, mızrak ve kalkan almasını ve her iki atlı savaşçıdan birinde tedbir için bir tane at, her on kişiye bir çadır, iki tane demir kürek, bir tane çekiç, balta, tığ, pişmiş deri, kazan, yüz tane iğne ile kalın ip” hazırlayarak yanına almasını ister. Emir Timur'un askere yaptırdığı bu hazırlığın benzeri kaynaklarda yer almaktadır. Emir Timur 1391 yılında Toktamış ile savaşa hazırlanırken askerler yanlarına bir yıllık erzak ile yay, ok, kılıç, kalkan, at, çadır gibi pek çok ekipman almıştır (Alan, 2020: 316; Aka, 2022a: 82, Aka, 2022b: 129).

Emir Timur'un askerleri katıldıkları savaşlarda ihtiyaçlarının pek çoğunu yanlarında taşımıştır (Aka, 2022a: 82; Aka, 2022b: 129). Alan (2020), askerinin ihtiyaçlarının kimi zaman tüccarlardan ve halktan alındığını kimi zaman ise yağma ve sürek avları ile temin edildiğini de belirtmiştir (s. 316).

Urus Han'ın ölümünden sonra yerine oğlu Timur Melik Oğlan geçmiştir. Toktamış bir kez daha Urus Han'ın oğluna savaş açmıştır. Ancak yeniden yenilgiye uğramış ve bir kez daha Emir Timur'un huzuruna gelmiştir (Alan, 2020: 49; Aka, 2022a: 24; Aka, 2022b: 25). Bir sonraki karşılaşma için de Emir Timur, Toktamış'a yardım etmiştir. Son karşılaşma Karatal yakınlarında yapılmıştır. Bu karşılaşmada Toktamış zafer kazanmıştır. 1378 yılında Toktamış, Ak Orda'da hâkimiyetini ilan etmiştir. Ayrıca Altın Orda'da da bazı şehirleri ele geçirmiştir. Emir Timur'un Toktamış'a yardım etmesi ve Timur Melik Oğlan'ın eğlenceye düşkün olması bu zaferin kazanılmasında etkili olmuştur (Alan, 2020: 49; Aka, 2022a: 24, Aka, 2022b: 25). Kaynaklarda Toktamış 1378 yılında hâkimiyetini ilan ederken rivayette bu tarih 1376 olarak verilmiştir.

Toktamış, önceleri Mamay ile mücadele etmeye cesaret edememiştir. Mamay, 1380 yılında Kulikovskaya Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğramıştır. Bu durumu fırsat olarak gören Toktamış, Mamay'a saldırmış ve 1380 yılında Altın Orda'yı hâkimiyeti altına almıştır (Kemaloğlu, 2012: 232; Aka, 2022a: 28; Aka, 2022b: 27). Kaynaklarda ve rivayette yer alan bu bilgiler birbiriyle örtüşmektedir. Sonrasında Toktamış Han 1382 yılında da Moskova'ya sefer düzenlemiştir. Ryazan ve Suzdal prenslerinin desteği ile başarılı olmuştur (Kemaloğlu, 2012: 232; Aka, 2022a: 28; Aka, 2022b: 27). Toktamış, Moskova ile yaptığı savaşta hileye başvurmuştur (Kemaloğlu, 2012: 232). Rivayette ve kaynaklarda verilen bilgiler aynı doğrultudadır.

Hüseyin Sofi, Harezm bölgesindeki belli vilayetleri yönetmiştir. Emir Timur bu vilayetlerin Çağatay Han'a ait olduğunu söyleyerek bırakılmasını istemiştir. Ancak Hüseyin Sofi bu vilayetleri kılıçla ele geçirdiğini ve kılıçla elinden alınabileceğini söylemiştir. Emir Timur, Hüseyin Sofi'nin cevabı sonrasında Harezm'e yürümüş ve bu esnada Hüseyin Sofi ölmüştür. Yusuf Sofi abisinin yerine geçerek barış isteğinde bulunmuştur (Alan, 2020: 35; Aka, 2022a: 20-21; Aka, 2022b: 22). Kaynaklarda olduğu gibi rivayette de Hüseyin Sofi henüz Emir Timur ile karşılaşmadan ölmüş ve yerine Yusuf Sofi geçmiştir.

Yusuf Sofi barış talebinin yanında yeğeni Süyün'ü de Emir Timur'un oğluna vereceğine dair söz vermiştir. Ancak sözünü tutmamış ve Emir Timur'a karşı savaş açmıştır. Bu savaşta yenilgiye uğramıştır. Yeğeni Süyün (Sevinbike) ile Emir Timur'un

oğlu Cihangir Mirza evlenmiştir (Fayziyev, 1995: 69; Alan, 2020: 35-36; Aka, 2022a: 20-21; Aka, 2022b: 22). Rivayette de yer alan bu olaylar kaynaklardaki bilgiler ile karşılaştırıldığında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

Mirza Cihangir, Emir Timur'un ilk oğludur. Annesi Turmuş Ağa'dır. 1356 yılında dünyaya gelmiş ve 1376 yılında vefat etmiştir (Fayziyev, 1995: 69; Ali, 2008: 41).

Anlatıda Yusuf Sofi, Toktamış'ın kışkırtması ile bir kez daha Emir Timur ile mücadele etmek ister. Ancak savaş meydanına çıkma cesaretini gösteremez ve beklenmedik bir anda vefat eder. Alan (2020); 1379 yılında Yusuf Sofi'nin Buhara bölgesine asker gönderdiğini, Emir Timur'un Yusuf Sofi'yi kuşatmada tuttuğunu ve sonrasında Yusuf Sofi'nin vefat ettiğini ifade etmiştir (s. 36-37). Elimizdeki mevcut kaynaklarda Yusuf Sofi'nin savaş talebi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Rivayette yer alan bu bilgi elimizdeki mevcut kaynaklarla farklılık göstermektedir.

Anlatıda onbaşı, yüzbaşı, binbaşı ve tümen komutanlarının sahip olması gereken nitelikler hakkında bilgi verilir. Onbaşı olmanın şartı cesaret, yüzbaşı olmanın şartı düşünceli olmaktır. Binbaşı olmak isteyenlerin zeki ve lider vasıflarını taşıması gerekir. Tümen komutanlarının ise savaş ilminde donanımlı, yetenekli ve pusu kurma gibi konularda tecrübe sahibi olması şarttır. Bunun dışında rivayette askerlerin aldığı maaş ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Rivayette olduğu gibi mevcut kaynaklarda da onbaşı, yüzbaşı ve binbaşı olacak askerlerin sahip olması gereken özelliklere yer verilmiştir. Bunun yanında kaynaklarda askerlerin maaşları hakkında da kimi bilgilere yer verilmektedir (Şakirov ve Aslan, 2010: 88-90; Yağlı, 2016: 224-226).

Körbaşı "1. Buhara Emirliği'nde silah deposunun lideri. 2. İhtilal yapılana kadar olan dönemde Türkistan'da mahalli polislerin lideri." olarak tanımlanmaktadır (Bekmuhammedov, 1986: 268). Anlatıda ise körbaşılardan görevi savaş öncesinde düşman ile ilgili çeşitli bilgileri aktarmak olarak verilmiştir.

Emir Timur zafer kazandığı yerlerdeki ganimetlerle birlikte orada yaşayan âlimlere ve sanatkârlara da önem vermiştir. Emir Timur'un alim ve sanatkarlara karşı olan tutumu ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ölüm ile Karşı Karşıya).

1.25.3. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur'un Toktamış'ı ilgi ile karşılaması ve ziyafet vermesi misafirperverlik örneğidir. Ayrıca Emir Timur, Toktamış'ı almak için gelen elçilere Toktamış'ı vermez ve misafirine olan saygısını gösterir.

Urus Han, Emir Timur'a bir elçi gönderir. Emir Timur'dan Toktamış'ın verilmesini talep eder. Emir Timur bu isteği kabul etmez. Elçi öfke ile söylenmeye başlar. Emir Timur elçinin öfkelenmesinin üzerine “İt huradi, karvon o'taveradi.” (it ürür, kervan yürür) atasözünü söyler. Bu atasözü “Birtakım değersiz kişilerin sözleriyle gerçekleşmesi doğal olan işler engellenemez.” anlamındadır (Aksu ve diğ., 2022: 326). Atasözü kullanımı halk kültürü unsurlarına örnektir.

Elçi, Urus Han'ın talebinin yerine getirilmemesinin doğuracağı sonuçları “qimmatga tushamoq” (pahaliya mal olmak) deyimi ile ifade eder. Deyimin iki anlamı bulunmaktadır:

“1. Çok para, özveri, emek gerektirmek, kolay elde edilememek.

2. Zarara, sıkıntıya yol açmak” (İnternet Kaynakçası 1).

Anlatıda deyim ikinci anlamıyla kullanılmıştır.

Ayrıca Emir Timur kendisine haber getiren elçi için “Elchiga o'lim yo'q.” atasözünü kullanır. Atasözünün Türkiye Türkçesi karşılığı “Elçiye zeval olmaz.” şeklindedir. Bu atasözü “Bir kimsenin sözünü başka bir kimseye iletmekle görevli olan kişi ilettiği sözden sorumlu değildir. Sözler kırıcı ise bunda aracının suçu yoktur. Onu cezalandırmak gibi bir davranışta bulunulmamalıdır.” şeklinde tanımlanmaktadır (Aksu ve diğ., 2022: 236). Emir Timur da elçinin sadece bir aracı olduğunu bilir.

“Fursatni g'animat bilmoq” (fırsatı ganimet bilmek) deyimi Türkiye Türkçesinde de mevcut bir deyimdir. Deyimin tanımına önceki incelemelerde yer verilmiştir (Bkz.: Anlaşmada Gizlenen Hile). Toktamış Kulikovskaya Savaşı'nda Mamay tümenlerinin yenilmesinden yararlanarak Altın Orda'yı hâkimiyeti altına alır. Bu durum fırsatı ganimet bilmek deyimi ile ifade edilmiştir.

1.25.4. Sosyal Unsurlar

Emir Timur'un askerleri Toktamış Han ile dalga geçerek ona ahlaksız ve korkak derler. Toktamış, Emir Timur'un Doğu'da ulaştığı zaferlere karşı kıskançlık duyar. Bu olaylar sosyal unsurlardan kıskançlık olarak anlatıda yer almıştır.

Toktamış Han, Moskova'ya düzenlendiği seferde başarısız olacağını anlayınca hileye başvurmuştur. Hile haksız rekabet ve zafer kazanmasına yol açmıştır.

Anlatıdaki bir diğer sosyal unsur Sevinbike ile Cihangir Mirza'nın evlenmesidir.

Emir Timur'un Toktamış'ı geri çevirmemesi ve ona hediyeler vermesi sosyal unsurlardan hediyeleşmeye örnektir. Bu unsurlar günlük hayatta mevcuttur ve insanlar arasında yaşanabilir.

1.25.5. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur yardımsever ve misafirperverdir.

1.26. TAŞKENT'TEKİ MESELE

1.26.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur'un özel istihbaratçısı Altın Orda hanının planı ile ilgili bilgi getirir. Toktamış önden bir ordu gönderir ve asıl ordusu ile daha sonra saldırıya geçmeyi planlar.

2. Emir Timur askerlerinin yanına gitmek için Dağıstan'a doğru yola çıkar. Askerin morali Emir Timur'u görünce yerine gelir.

3. Birçok asker öldürülür. Emir Timur'dan yardım etmesini isterler. Ancak Emir Timur sadece Nureddin'in düşmanı yakalaması için ferman verir.

4. Emir Timur, Miranşah ve Tuman Ağa Hoca Seyfeddin'i önden gönderir. Bu darbe ile Toktamış'ın Dağıstan'daki ordusu kırıp geçirilir.

5. Altın Orda askerleri Hokand'ı kuşatmaya başlar. Toktamış esas güçleri ile mücadeleye hazırlanır. Moğol askerleri de Toktamış'ın ordusuna katılır.

6. Kurultayda Emir Timur'un safdaşları açıkça kendi düşüncelerini söyler. Kurultayda kışı Taşkent'te geçirip bahar aylarında Altın Orda'ya gitme kararı alınır.

7. Emir Timur Taşkent'te asker toplarken Toktamış Litva'ya giderek Rus prenslerinden asker toplar.

1.26.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Emir Timur Tüzükleri'nden bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde Emir Timur'un yaşlılara, yetimlere, öksüzlere ve âlimlere karşı olan tutum ve davranışları ile kindar ve hainlere karşı olan davranışları anlatılmaktadır. Rivayette yer alan bu bilgiler elimizdeki mevcut kaynaklarda da yer almaktadır. Emir Timur âlimler ile sohbet halinde olmuş, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermiştir. Hiçbir şekilde meclisine kötülük edenleri almamıştır (Şakirov ve Aslan, 2010: 73; Yağlı, 2016: 203-204).

Emir Timur'un Dağıstan'a gitmesi ve Toktamış'ın Dağıstan ordusunu yenerek zafer kazanması ile ilgili elimizdeki mevcut kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Yine rivayette Toktamış, Sığnak ve Hokand'ı hâkimiyeti altına alır. Ayrıca Altın Orda hanı Dağıstan'a on iki şehzade ve 100 bin asker gönderir. Toktamış'ın bu hâkimiyeti ve gönderilen askerlerle ilgili elimizdeki kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

Dağıstan'daki mücadele sırasında Toktamış, Emir Timur'un peşinden asker gönderir. Miranşah ve Tuman Ağa Hoca gelen askerlere karşı zafer kazanır. Rivayette yer alan bu olay elimizdeki mevcut kaynaklarda da yer almaktadır. Mevcut kaynaklarda 1387 yılında Miranşah'ın Toktamış'ın askerlerini mağlubiyete uğrattığı ifade edilmiştir (Alan, 2020: 53; Aka, 2022b: 28).

Rivayette Şeyh Ömer ile Toktamış savaşı ve Şeyh Ömer yenilir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da bu mücadele ile ilgili bilgi mevcuttur. Toktamış, Savran'a sefer düzenleyerek kuşatmaya almıştır. Emir Timur'un oğlu Şeyh Ömer ile Toktamış karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadelede Şeyh Ömer, Toktamış'ın öncü birliklerini bertaraf etmesine rağmen mevsim koşullarından ötürü kuşatma altındaki Savran'a doğru ilerlememiştir (Aka, 2022a: 31-32; Aka, 2022b: 29-30). Rivayette Şeyh Ömer ordusunun yenildiğine yer verilirken kaynaklarda Toktamış'ın öncü birliklerinin Şeyh

Ömer tarafından bertaraf edildiği ifade edilmiştir. Kaynaklarda ve anlatıda yer alan bilgiler arasında farklılıklar mevcuttur.

Elimizdeki kaynaklarda Şeyh Nureddin'in ismi Emir Timur'un "Yedi Yıllık Sefer"inde geçmektedir (Aka, 2022b: 43). Alan (2020), Şeyh Nureddin'in Fars darugası olduğunu da ifade etmiştir (s. 68). Rivayette Şeyh Nureddin Dağıstan'daki mücadelede Emir Timur'a elçi göndererek yardım ister. Elimizdeki kaynaklarda bu bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur diğer emirlerin düşüncelerini öğrenmek için kurultayı toplar. Emirler hem kendi planlarını hem de düşüncelerini beyan ederler. Emir Timur da bir plan yapmıştır. Kurultaya katılanlar fikirlerini beyan ederken son derece açık sözlü davranırlar. Çünkü Emir Timur yüzüğünde de yer alan "Güç adalette." sloganına sadıktır ve hepsine saygı gösterir. Rivayette verilen bu olaylarla ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi mevcut değildir. Emir Timur'un yüzüğü ve sloganı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası).

Kurultayda konuşan emirler, Emir Caku ve Emir Davut'tur. Emir Caku hakkında önceki rivayet incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çöldeki Mücadele).

Emir Davut, Semerkant darugalığı yapmıştır. Bunun dışında Emir Hüseyin'e karşı bir araya gelen emirlerin arasında yer almıştır (Alan, 2020: 33; Aydın, 2020: 151).

Rivayette Nasreddin Aremir adalet, Mahmut Şahabeddin ise askeri işler için tayin edilmiştir. Emir Timur, Toktamış ile ilgili onlara da fikirlerini sorar. Adalet ve askeri işlere tayin edilen isimlerle ilgili elimizdeki kaynaklarda mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

Kurultayda fikir beyan eden bir diğer isim Şah Melik'tir. Emir Şah Melik, Timurlular devletinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Şah Melik birçok sefere katılmıştır. Seferlerde gösterdiği katkılar neticesinde tarhanlık, atabeglik ve emirlik görevlerine layık görülmüştür. Ayrıca Emir Timur'un ölüm anında yanında olan isimlerdendir. Emir Timur'un vefatından sonra da Şeyh Nureddin ile beraber Sahipkiran'ın vasiyetini yerine getirmeye çalışmıştır (Taşkiran, 2020: 519; Aka, 2022b: 48-49).

Rivayete göre Emir Timur kış mevsimini Taşkent'te geçirir ve bahar aylarında Altın Orda'ya gitme kararı alır. Emir Timur'un bu kararı elimizdeki kaynaklarda da yer almaktadır (Yağlı, 2016; 281; Alan, 2020: 56; Aka, 2022a: 32, Aka, 2022b: 30).

Emir Timur'un haber alma teşkilatı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Fars Diyarındaki Görüşmeler). Bu anlatıda Emir Timur'un özel istihbaratçısı Altın Orda'nın yaptığı plan hakkında bilgi getirir. Böylece Emir Timur kendisine karşı yapılan planlar ile ilgili olaylar henüz vuku bulmadan bilgi sahibi olur.

1.26.3. Dini Unsurlar

Peygamber ümmeti ifadesi dini unsurdur.

1.26.4. Halk Kültürü Unsurları

Anlatıda iki deyme yer verilmiştir. “Butun vujudi quloqqa aylanmoq” bu deyimlerden biridir. Türkiye Türkçesi karşılığı “Pür dikkat dinlemek” olan bu deyim “Çok dikkat etmek.” (İnternet kaynakçası 1) olarak tanımlanmaktadır.

“Fursatni g'animat bilmoq” anlatıda yer alan bir diğer deyimdir. Türkiye Türkçesi karşılığı “Fırsatı ganimet bilmek” olan bu deyim ise “Çıkan fırsattan en iyi şekilde yararlanmak.” (Saraçbaşı, 2010: 471) şeklinde tanımlanmaktadır.

1.26.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur âlim ve ihtiyarlara saygı göstermiştir. İyi olanlara karşılıksız iyilik yapmıştır.

Emir Timur haber getiren elçisine izin vererek elçiyi ödüllendirir. Emir Caku kurultayda Altın Orda ile ilgili düşüncelerini ifade ederken öfkelenir. Merhametsizlik Emir Davut'un bir özelliği olarak anlatıda yer almaktadır. Emir Davut Altın Orda ile ilgili düşüncesini açıklarken katliam düzenlenmesini talep eder.

Emir Timur halk arasından iki komutan seçmiştir. Bu komutanlardan Nasreddin Arermir adaletli olması ile tanınmaktadır.

Saygı göstermek, öfkelenmek, merhametsizlik ve adalet anlatıda yer alan sosyal unsurlardır.

1.26.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur çevresindeki kişilerin düşüncelerini dinler, önem verir ve stratejik planlar yapar.

1.27. VOLGA KIYISINDAKİ KUTLAMA

1.27.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur ordusu ile 1391 yılında sefer için yola çıkar. Emir Timur, Toktamış ile olan mücadelesinin tarihini taş kazıtır.
2. 13 Haziran 1391’de Emir Timur ve Toktamış Kunduzca’da karşı karşıya gelir. Emir Timur bu savaşta ordusunu yedi merkeze bölerek yeni bir savaş yöntemi uygular.
3. Emir Timur savaştan zaferle ayrılır. Yirmi altı gün boyunca zafer kutlaması yapılır.
4. Kutlamalar devam ederken Toktamış elçi gönderir ve af diler. Emir Timur, Toktamış’ın özrünü kabul eder.
5. Emir Timur ordusuyla Semerkant’a döner.

1.27.2. Tarihi Unsurlar

Anlatıda Emir Timur iki yüz bin kişilik ordusu ile Taşkent’ten yola çıkar. 13 Haziran 1391 tarihinde Kunduzca’da Toktamış ile savaşır. Bu savaş Emir Timur’un zaferi ile sonuçlanır. Mağlup olan Toktamış kaçır. Kunduzca’da yapılan savaşın tarihi elimizdeki mevcut kaynaklarda 20 Haziran 1391 olarak verilmiştir. Bu bilgi rivayette ve kaynaklarda farklılık göstermektedir. Bunun dışında Kunduzca’da yapılan mücadele ve sonuçları rivayette olduğu gibi tarihi kaynaklarda da aynı şekilde yer almaktadır. (Yağlı, 2016: 281; Alan, 2020: 59; Aka, 2022a: 33; Aka, 2022b: 30-31, Shavqatulloev ve diğ., 2022: 982).

Emir Timur, Toktamış ile olan mücadelesinde farklı bir strateji uygular. Ordusunu üçlü sisteme göre değil yedi kol düzenine göre yerleştirir. Emir Timur'un bu yeni düzeni anlatıda ve elimizdeki mevcut kaynaklarda yer almaktadır (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 193; Alan, 2020: 59).

Emir Timur kendisine itaat eden ve saygı gösteren ordusunu görünce babası Emir Taragay'ı hatırlar. Emir Taragay ile ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Sonrasında da Türkmen Alibek'in zindanlarında kaldığı günleri hatırlar. Emir Timur altmış iki gün zindanda kaldıktan sonra kurtulmuştur. Emir Timur'un zindanda kalmasıyla ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bağımsızlık ve Adalet Yolunda).

Emir Timur taş ustalarından ve nakkaşlardan Toktamış ile olan mücadelesi için yola çıktığı günü tarihe kazımalarını ister. Bu taşta “Turan Sultanı Timur Toktamış'tan intikam almak için savaşa gitti.” yazılır. Rivayette bu taşın Ermitaj'da olduğu ifade edilmiştir. Araştırmacılar, Karsakpay yakınlarında bu taşın bulunduğunu belirtmiştir. Taşın üzerinde 1391 yılında Emir Timur'un Toktamış ile yaptığı mücadelenin anlatıldığını kaydetmişlerdir. Rivayette de yer verilen bu taşın adı kaynaklarda “Karsakpay Yazıtı” olarak geçmektedir (İlimli Usul, 2016: 274; Razak Uulu, 2019: 279; Aka, 2022a: 33).

Toktamış tarafındaki bayraktar Emir Timur'un adamıdır ve doğru zaman gelince bayrağı düşürür. Şakirov ve Aslan (2010) da bu bayraktarın Emir Timur'un adamı olduğu ile ilgili bilgi vermiştir (s. 57).

Rivayete göre Toktamış, Emir Timur'a elçi göndererek kendisini affetmesini diler. Emir Timur Kur'an'ı Kerim'in üzerine yemin eden Toktamış'ı adalet için tayin ettiği Mahmut Şahabeddin'in de görüşünü alarak affeder. Elimizdeki kaynaklara baktığımızda Toktamış'ın Emir Timur'a elçi göndermediğini görmekteyiz. Rivayette yer alan bilginin tam aksine Emir Timur, Toktamış'a elçi göndermiştir. Toktamış elçinin gönderdiği haber ile barış yoluna gidecek olmasına rağmen sonrasında bundan vazgeçmiş ve Emir Timur'a sert bir üslupla yazdığı mektubu göndermiştir (Alan, 2020: 62; Aka, 2022a: 39). Aka (2022b), Toktamış'ın elçileri ile Emir Timur'dan özür dilediğini de belirtir ancak bu özür 1391 yılında Kunduzca yapılan muharebeden önce gerçekleşmiştir (s. 30).

Kazanılan zafer sonrasında Emir Timur ve ordusu kutlama yapar. Bu kutlama 26 gün sürer. Kutlama sonrasında Emir Timur ile ordusu Semerkant'a döner. Elimizdeki mevcut kaynaklarda yapılan kutlama ile ilgili bir bilgi yoktur. Kazanılan zafer sonrasında Emir Timur ve ordusunun Semerkant'a döndüğü bilgisi ise kaynaklarda yer almaktadır (Şakirov ve Aslan, 2010: 58; Yağlı, 2016: 191; Alan, 2020: 61; Aka, 2022a: 33; Aka, 2022b: 31).

1.27.3. Dini Unsurlar

Mir Said Bereke hakkında önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). Bu anlatıda Mir Said Bereke askere moral vermek için dua eder ve askerler bu duaya “âmin” der.

İncelemesi yapılan rivayette pir yerden toprak alarak düşman tarafına atar. Balcı (2009), kimi kaynakların Hz. Muhammed'in Bedir Savaşı'nda bir avuç toprağı düşmana atarak “yüzleriniz çirkinleşsin” dediğini ve böylece düşman ordusunun mağlubiyete uğradığını belirtmiştir (s. 106). Rivayette yer alan olay ile Hz. Muhammed'in Bedir Savaşı'nda düşmana toprak atması benzerlik göstermektedir.

Toktamış, Emir Timur'a elçilerini gönderir ve bir daha hata yapmamaya yemin eder. Kur'an'ı Kerim'e el basar. Yemin etmek, ant içmek ve Allah'ı ya da kutsal kabul edilen bir şeyi şahit tutmak olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998: 2429 Ayverdi, 2010: 1350).

1.27.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur'un çıktığı seferin uzun ve tehlikeli olması masallarda yer alan “giderse dönmez”, “giderse tehlikeli” olarak nitelendirilen yerlere benzetilir. Masallar, halk edebiyatında yer alan edebi türlerdendir ve içerisinde kalıplaşmış ifadeler barındırır.

Savaş öncesi davul çalınması eski bir Türk geleneğidir (Ögel, 2000: 96). Rivayette de mücadele öncesinde davul çalınır.

Kazanılan zafer sonrası çadırlar kurulur. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Zafer için verilen ziyafette kavurma, pilav ve hamur işleri hazırlanır. İçecek olarak bir şarap türü olan çağır, şarap ve boza ikram edilir.

Boza ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çocukluk Dersleri). Çağır ise bir şarap türüdür (Ma'ruf, 1981: 361).

Türkistan coğrafyasında hemen her toplumda ikram edilen yemeklerin arasında pilav bulunmaktadır (Cengiz ve Türkan, 2019: 958).

Okçuluk, avcılıktan savaşa kadar hayatta kalma amacıyla bir yaşam biçimi olarak toplumlarda önemli bir yere sahip olmuştur. Türkler de okçuluğu bir yaşam şekli olarak benimseyen topluluklardandır (Küçük, 2018: 180). Avcılık beslenme açısından da toplumu etli yemeklere yönlendirmiştir. Bu etli yemeklerden biri de kavurmadır. Kavurma, ziyafette ikram edilen yemekler arasında yer almaktadır.

1.27.5. Sosyal Unsurlar

Zafer sonrasında ziyafet verilmesi eğlence ve kutlama kültürüne bir örnektir.

Emir Timur'un ordusundaki komutanlar önce yeri öper. Böylece Emir Timur'a olan saygılarını gösterirler.

Emir Timur'un savaşçılara mükâfat vermesi sosyal unsurlardan ödüllendirmeye örnektir.

1.27.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur stratejik planlar yapar ve merhametli bir komutandır.

1.28. ÂLİMLER KURULTAYI

1.28.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur Dimaşk'ta âlimleri bir araya toplayarak bir meclis kurar.
2. Bu meclise katılan âlimlere teker teker soru sorarak onlarla tanışır.

3. Âlimlere Kur'an'ı Kerim ayetlerinin nazil olduğu düzende ve birbiriyle bağlantılı konuların dikkate alınarak yeniden yazılmasının uygun olup olmadığını sorar. Âlimler bu konuda delil toplamak üzere dağılır.

4. Bir hafta sonra meclis yeniden toplanır. Âlimler Emir Timur'un sorusu ile ilgili fikirlerini açıklar.

5. Emir Timur âlimlerin kararına katılır ve saygı gösterir. Âlimlere hediyeler takdim eder.

1.28.2. Tarihi Unsurlar

Anlatıda Emir Timur'un Dimaşk'taki mücadelesine yer verilmiştir. Elimizdeki kaynaklarda verilen bilgilere göre Emir Timur Halep, Hama ve Humus'u hâkimiyeti altına aldıktan sonra Dimaşk'a yönelmiş ve Dimaşk kuşatılmıştır (Aka, 2022a: 50). Yine anlatıda Dimaşk'ta iç güvenliğin sağlandığı yönünde bilgi verilir. Alan (2020), Emir Timur'un Suriye seferi sonrasında bölgedeki âlim ve zanaatkârların Semerkant'a götürüldüğünü, bölgedeki tahribat nedeniyle ekonomik faaliyetlerin durduğunu ifade etmiştir (s. 284-285). Bu bilgilere göre Emir Timur rivayette olduğu gibi Dimaşk'ta bulunmuş ve bölgeyi hâkimiyeti altına almak için mücadele etmiştir.

Emir Timur Dimaşk'ta meşhur âlimleri bir araya toplayarak bir meclis kurar ve bu mecliste Şiraz'da yapılan meclisteki meseleyi çözmeyi planlar. Dimaşk âlimler meclisine Emir Timur'un oğlu Şahrüh Mirza da katılır. Emir Timur'un âlimlere önem verdiği, din adamlarının meclisinde bulunduğu kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır (Ali, 2008: 5; Yüksel, 2008: 241; Aka, 2022a: 16; Aka, 2022b: 18). Ancak elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un Şiraz ve Dimaşk'ta âlimleri bir araya topladığı meclisler hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Şahrüh Mirza, Emir Timur'un dördüncü oğludur. 1377 yılında dünyaya gelmiş ve 1447 yılında vefat etmiştir (Fayziyev, 1995: 295; Ali, 2008: 17).

1.28.3. Dini Unsurlar

Müslüman ülkelerdeki meşhur âlimler bir mecliste toplanır ve İslam âlimleri meclisi düzenlenir.

Meclise İmameddin Mağrubi, İbn Haldun, Bahaüddin Halebi, Siraj İskender, Arapşah, Nizameddin Şâmî ve Muhammed İbn Müslim er-Razi katılır.

Elimizdeki kaynaklarda ismi sıralanan âlimlerden sadece İbn Haldun'un Emir Timur ile görüştüğüne dair bilgiler yer almaktadır. Yüksel (2007), 1401 yılında Emir Timur ve İbn Haldun'un Dimaşk'ta görüştüğünü ifade etmiştir (s. 90).

Emir Timur bir araya topladığı âlimlere çeşitli dini sorular sorar. Bu sorularda yer alan şu ifadeler anlatıdaki diğer dini unsurları oluşturmaktadır: Allah'ın Kadir ve Âlim sıfatı, Kur'an'da şeref nüzulü olan ayetler, Müslüman kıblesi ve Kâbe, eski dinler olarak sıralanan Yahudilik ve Hristiyanlık, ayetlerin nazil olması, namaz kılarken secde etmek, abdest almak, Hazreti Osman ve Kur'an'ı Kerim'in kitap haline getirilmesi, Halife Ömer Mescidi, kıyamet günü, Kur'an'da yasak ve haram olan şeyler.

1.28.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur kurultay sonrasında âlimlere ziyafet verir. Bu ziyafet eğlence kültürüne örnektir.

1.28.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur kurultay sonunda âlimlere kaftan ve altınlar verir. Emir Timur'u bu davranışı sosyal unsurlardan hediyeleşmeye örnektir.

1.28.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur âlimlerle aynı mecliste bulunur ve âlimlerin sözlerine önem verir.

1.29. KÜLÜN ALTINDAKİ KÖZ

1.29.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur barış ve huzuru sağlamak için seferler düzenler. Horasan, Fars, Irak ve Şam'ı ele geçirir.

2. Altın Orda'nın başkenti Barku Saray'a taşınır. Barku Saray'daki ticaret faaliyetleri hakkında bilgiler verilir. Toktamış çeşitli iş birlikleri yaparak güç toplamaya çalışır.

3. Emir Timur'dan kaçan askerler Toktamış'a sığınır. Toktamış'a Emir Timur'un hâkimiyeti altına aldığı yerler hakkında bilgi verirler.

4. Toktamış sinirlenerek sinsi planlar yapar. Toktamış ve Emir Timur karşılıklı elçiler göndererek birbirlerinin hazırlıkları hakkında bilgi toplamaya çalışır.

1.29.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Emir Timur'un Tüzükatı'ndan bir bölüm yer alır. Bu bölümde fitne, haksızlık gibi sorunların artmasından ötürü Horasan, Fars, Irak ve Şam memleketlerinin fethedilmesinden bahsedilir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da rivayette yer alan bu bilgiler bulunmaktadır (Şakirov ve Aslan, 2010: 114; Yağlı, 2016: 254).

Anlatıda Batu Altın Orda'nın başkenti olan Aktöbe kıyısına yerleşirken, Barku, Aktöbe'de yeni bir şehir kurar. Altın Orda'nın başkenti de Özbek Han döneminde bu şehre taşınır. Şehri Barku kurduğundan bu şehir Barku Saray olarak adlandırılır. Şehir, konumu itibarıyla önemli bir ticaret merkezidir. Pek çok tüccarın da uğrak noktasıdır. Anlatıda Saray şehri ile ilgili verilen kimi bilgiler elimizdeki mevcut kaynaklarda da yer almaktadır. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Altın Orda Devleti'nin başkenti olan Saray, Batu Han tarafından Volga Nehri'nin kenarında kurulmuştur. Konumu itibarıyla önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Bu şehir farklı yerlerden gelen tüccarlar için ortak nokta haline gelmiştir. Saray şehrinin "Saray Berke", "Saray-ı Cedit" ve "Saray Batu" olarak adlandırıldığı bilinmektedir (Kemaloğlu, 2009: 121-122; Bostancı, 2021: 231).

Anlatıda Saray şehrini Barku'nun kurduğu ifade edilir. Ancak elimizdeki kaynaklara göre Saray şehri Batu Han tarafından kurulmuştur. Bostancı (2021), Berke'nin ilk Müslüman Altın Orda hanı olduğunu ve birçok dini yapı yaptırdığını, bu sebepten ötürü de anlatıda olduğu gibi Saray şehrinin Berke Han ile anıldığını ifade etmiştir (s. 231-232).

Anlatıda Saray şehrinde büyük pazarların olduğu ve bu pazarlarda her şeyin satıldığı bilgisine yer verilir. Ayrıca bu pazarlarda köleler de satılmaktadır. Bostancı

(2021), bu şehirdeki pazarlar hakkında bilgi vermiş, köle ticaretinin yapıldığı ve bunun önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir (s. 232-235).

Toktamış'ın güç toplaması için çeşitli desteklerde bulunulmuştur. Elimizdeki mevcut kaynaklarda bu yardım ve desteklerle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Rivayete göre şehirde hiçbir su kaynağı mevcut değildir. Kaynaklarda ise Saray şehrinin ortasında bir göl olduğu ve içme suyu ihtiyacının nehirden taşınarak giderildiği ifade edilmektedir (Bostancı, 2021: 232).

Anlatıya göre Oktay Noyan ve İsabek Noyan, Emir Timur'dan kaçarak Toktamış'a sığınır. Emir Timur'un hâkimiyeti altına aldığı çeşitli yerler hakkında Toktamış'a bilgi verirler. Elimizdeki mevcut kaynaklarda İsabek Noyan ve Oktay Noyan'ın Toktamış'a sığınması ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Toktamış yeniden güç toplamak ve Emir Timur ile mücadeleye girişmek için Litvanya'nın Büyük Prensi Vitovt, Mısır Sultanı Berkuk ve Türkiye'nin kudretli hükümdarı Yıldırım Bayezid ile gizli bir anlaşma yapar. Elimizdeki kaynaklarda da Toktamış'ın yeniden güç toplamaya çalışması, Berkuk ile anlaşma sağlaması hakkında bilgiler mevcuttur ancak rivayette yer alan Emir Timur'un Mısır'a gönderdiği elçinin öldürülmesi ile ilgili bir bilgi yoktur (Aka, 2022b: 33). Rivayette Litvanya'nın Büyük Prensi Vitovt ve Yıldırım Bayezid ile de anlaşma yapıldığı ifade edilir. Alan (2020), Osmanlı Sultan'ı Yıldırım Bayezid'in bu anlaşmaya dâhil edilmeye çalışıldığı bilgisini vermiştir (s. 61). Ancak rivayette yer aldığı gibi bu anlaşmanın sağlandığı ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi mevcut değildir.

İdiku (Edige), anlatıda Emir Timur'a hizmet eden isimlerden biridir ve casusluk yaptığı yönündeki şüpheleri üzerine çeker. Kaynaklarda İdiku'nun ismi geçmektedir ancak Toktamış ile mücadele döneminde casusluk yaptığı ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur, Toktamış'a Almaklı Şemseddin liderliğinde elçiler gönderir. Toktamış ise Otrak'ı Emir Timur'a elçi olarak gönderir. Elimizdeki kaynaklarda da Emir Timur'un ve Toktamış'ın karşılıklı elçi göndermesi yer almaktadır. Ayrıca Toktamış Emir Timur'un elçisi ile ağır ifadelerin yer aldığı bir mektup göndermiştir (Alan, 2020: 62; Aka, 2022a: 39; Aka, 2022b: 34).

1.29.3. Halk Kültürü Unsurları

“Qovog’i osilmoq” (yüzü asılmak) deyimi “Somurtmak.” anlamına gelmektedir (Saraçbaşı, 2010: 1245). Askerlerin anlattıklarını dinleyen Toktamış’ın yüzü asılır.

Barku Saray’ın konumu ticaret yapılması için elverişlidir. Şehrin ekonomisi ticaret ile sağlanmaktadır. Bu meslek grubu halk kültürü unsurlarına örnektir.

1.29.4. Sosyal Unsurlar

Emir Timur zulüm ve haksızlık, fitne ve düzen bozuculuk karşısında barış ve huzuru sağlamak için seferler düzenler.

Rüşvetçilik yapanlar Emir Timur tarafından cezalandırılır. Toktamış intikam almak ister ve sinsi planlar yapar. Anlatıda yer alan bu olaylar sosyal unsurlara örnektir.

1.29.5. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur zaferleri ile dikkatleri üstüne çeken bir askerdir.

1.30. SON SAVAŞ

1.30.1. Efsanenin Özeti

1. Savaş öncesi Emir Timur ve yakın arkadaşı sohbet eder. Komutanlar iki arkadaşı saygıyla dinler.

2. Kutluğ Timur Altın Orda tahtına oturmak ister. Bunun için Emir Timur’dan Toktamış’ı yakalayıp öldürmek için izin ister. Emir Timur bu görevi Edige’ye verdiğini söyler. Edige ve Kutluğ Timur bir araya gelerek plan yapar.

3. 14 Nisan 1395’te Toktamış saldırıya geçer. Ancak Toktamış’ın ordusu tedbir amacıyla kazılan derin çukurlara düşer. 15 Nisan’da da savaş devam eder.

4. Emir Timur savaşın ikinci gününde geriye düşer. Ancak sadık ve tecrübeli komutanları Emir Timur’u koruyarak mücadeleye devam eder.

5. Savaş Emir Timur’un zaferi ile sonuçlanır. Toktamış’ın ordusu dağılır. Toktamış kaçar.

1.30.2. Tarihi Unsurlar

Azizüddin, Emir Timur'un çocukluktan beri yanında olan arkadaşısıdır. Anlatıda Emir Timur'un Toktamış ile olan mücadelesi öncesinde iki arkadaş sohbet ederler. Azizüddin, Emir Timur ile konuşurken açık sözlüdür ve rahatlıkla espriler yapar. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un arkadaşı Azizüddin ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur'un ordusunda tümen komutanı olarak görev yapan Kutluğ Timur, Toktamış'ı yakalayıp öldürmek için Emir Timur'dan izin ister. Emir Timur bu görevi Edige'ye verdiğini söyler. Toktamış'a karşı zafer kazanan isim Altın Orda tahtına da sahip olacaktır. Edige, Altın Orda tahtına sahip olabilmek için casusluk yapar. Ayrıca Edige ve Kutluğ Timur birlikte plan yaparak Emir Timur'a bu planı açıklarlar. Emir Timur bu planı kabul eder. Toktamış ile mücadeleye başlamadan önce Emir Timur'un ordusunda yaşanan bu olaylarla ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

Anlatıda verilen bilgiye göre Toktamış, 14 Nisan 1395'te saldırıya geçer ve Emir Timur ile olan savaşı başlar. Alan (2020), 14 Nisan 1395'te iki ordunun savaş için karşı karşıya geldiğini ve savaşın 15 Nisan 1395'te devam ettiğini ifade etmiştir (s. 63). Aka (2022a) ise Emir Timur ile Toktamış'ın 15 Nisan 1395'te karşı karşıya geldiğini belirtmiş ancak 14 Nisan 1395'teki ilk karşılaşmaya yer vermemiştir. Kamilov (2022) da Emir Timur ordusu ile Toktamış ordusunun 15 Nisan 1395'te mücadele için karşı karşıya geldiğini ifade etmiştir (s. 726). Mücadelenin yanı sıra rivayette 14 Nisan 1395'te saldırıya geçen Toktamış ve ordusunun Emir Timur'un tedbir amacı ile kazdırdığı kuyulara düştüğü bilgisi yer alır. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu yönde bir bilgi mevcut değildir.

Rivayette Toktamış'ın daha önce Emir Timur'un da yaptığı gibi ordusunu yedi tümene böldüğü anlatılır. Ancak kaynaklarda yer alan bilgilere göre Emir Timur ordusunu yedi tümene bölerek mücadelede yer almıştır (Alan, 2020: 63; Kamilov, 2022: 725). Anlatıda ve kaynaklarda yer alan bilgiler farklılık göstermektedir.

Bu mücadelede Şeyh Nureddin, Allahdad, Vefadar Muhammed Azad ve kardeşi Alişah, Timur Hacı Akbuka isimli asker ve komutanlar Emir Timur'un ordusunda yer alır. Savaşın ikinci gününde koruma halkası ile Emir Timur'u korurlar. Oklarını kullanarak düşmana saldırırlar. Elimizdeki kaynaklarda rivayette yer alan kimi isimlere

yer verilmiştir. Alan (2020), Toktamış'tan gelen hamlenin Allahdad Hüseyin, Şeyh Nureddin ve diğer emirlerin mücadelesi ile durdurulduğunu ifade etmiştir (s. 63). Ayrıca askerin Emir Timur'u koruması ile ilgili verilen bilgi kaynaklarda yer alan bilgiler ile örtüşmektedir.

Muhammed Sultan; Pir Muhammed Cihangir Mirza'nın oğlu, Emir Timur'un torunudur (Fayziyev, 1995: 70; Ali, 2008: 41). Fayziyev (1995), Muhammed Sultan'ın büyükbabası Emir Timur gibi cesur, akıllı, düşmanlara karşı acımasız bir asker olduğunu ifade etmiştir (s. 71). Rivayette Muhammed Sultan, büyükbabası Emir Timur'u korumak için Toktamış'ın ordusuna saldırır. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur ve Toktamış arasındaki bu mücadelede Muhammed Sultan'ın yer aldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Toktamış'ın ordusunda ise Şehzade Günce, Şehzade Bek Yoruk, Davut Sofi ve Oktay öncülüğündeki tümenler savaşmaktadır. Ayrıca İsabek savaş başladığında bilerek geri çekilir. Alan (2020), Toktamış ile mücadele eden isimlerin arasında Könce Oğlan, İsa Bey, Yahya Hoca'nın isimlerini sıralamaktadır (s. 63).

Timur'un ordusundaki Urus Han'ın oğlu Şehzade Hanzade Gülce Altın Orda tarafına geçerek ihanette bulunur. Toktamış'ın ordusunda ise İsabek, Şehzade Yorik ve Taşt Emir ordudan ayrılır. Emir Timur'un komutanlarından Yağlıbay ve Bahadır Osman'ın da desteği ile Emir Timur zafere ulaşır. Alan (2020), Emir Timur ordusunda mücadele eden kimi isimlere yer vermiştir (s. 63). Elimizdeki mevcut kaynaklarda Emir Timur ile mücadele eden bu isimler hakkında bunun dışında bir bilgi bulunmamaktadır.

Toktamış, bu mücadelede yenilmiştir. Yenilgi sonrasında ise bölgeden kaçmıştır (Alan, 2020: 63; Aka, 2022a: 39; Aka, 2022b: 34; Kamilov, 2022: 726). Mücadelenin sonuçları ile ilgili rivayette yer alan bilgiler kaynaklardaki bilgilerle örtüşmektedir.

1.30.3. Halk Kültürü Unsurları

“Qari tovuq qarchig'aydan qo'rkmaydi” olarak verilen atasözünün Türkiye Türkçesi ile karşılığı “Ölmüş eşek kurttan korkmaz.”dır. Bu atasözü “Parasını, pulunu veya itibarını kaybetmiş kişinin ne hırsıza ne de itibarını zedeleyebilecek kişilere karşı korkusu olmaz.” şeklinde tanımlanmaktadır (Aksu ve diğ., 2022: 411). Emir Timur,

Toktamış'ın savaş için kendisinin yaklaşmış olmasına sevinir ve verilen atasözü ile durumu betimler.

“Xo'mraymoq” ifadesi Türkiye Türkçesinde “suratını asmak” deyiimi ile ifade edilmektedir. Suratını asmak “Kaşlarını çatıp yüzüne küskün veya dargın bir anlam vermek, somurtmak.” anlamında kullanılan bir deyimdir (Saraçbaşı, 2010: 1245). İsteği yerine getirilmeyen Oktay Han suratını asarak çadırı terk eder.

Savaşta Emir Timur'un ordusundaki asker ve komutanlar at ve arabaları kullanarak Sahipkiran'ın etrafında koruma halkası oluşturur. Arabaların savaş esnasında kullanılması ve dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda kastedilen atlı arabalardır. Bu unsur halk kültürüne örnek teşkil etmektedir. Ayrıca savaşa katılan askerler, komutanlar ve emirler koruma halkasının dışında da at, ateş açar ve ok kullanmıştır.

1.30.4. Sosyal Unsurlar

Azizüddin ile Emir Timur aralarında konuşur. Azizüddin, Emir Timur'a yeniden Toktamış'a aldanmaması halinde bu savaşın son olacağını söyler. Toktamış'ın Emir Timur'u kandırması hile ve ihanete örnektir.

Emir Timur tedbir amacıyla derin çukurlar kazdırır ve saldırıya geçen Toktamış atlıları bu çukurlara düşer. Emir Timur hem Toktamış'ı beklenmedik bir ihanete uğratmış hem de intikamını almıştır. Bu olay sosyal unsurlardan intikam ve ihanete örnektir.

Emir Timur'un ordusundaki komutanların Azizüddin ile Emir Timur'u saygı ile dinlemesi ve Kutluğ Timur'un saygı göstererek başını eğmesi bir diğer sosyal unsurdur.

Edige Altın Orda tahtına oturmak için Toktamış'ı yakalayıp kellesini getirmeyi teklif eder. Anlatıda Edige için kurnaz, cesur, hile ve düzenbazlıkta usta ifadeleri kullanılır. Toktamış'ı yakalamak istemesi kişisel özelliklerinden kurnazlığına örnektir.

Oktay Han savaş devam ederken Toktamış'tan İsabek'in yakalanmasını ister ve Toktamış'ı zor durumda bırakır. Toktamış'ın endişelenmesi ve teselli vermeye çalışması anlatıda yer verilen sosyal unsurlardandır.

1.30.5. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur tecrübeli ve kendisini seven askerler yetiştirmiştir.

1.31. TİMURBEK'E SIĞINAN PRENS

1.31.1. Efsanenin Özeti

1. Rus yazar Polevoy, Emir Timur'un dehşetinden korkarak Meryem Ana putuna ibadet eden Ruslar hakkında bir yazı yazar.

2. Vasili, Emir Timur ile mücadele etmek ister. Amcası ibadet ederek Allah'tan yardım dilemesini tavsiye eder.

3. Tatar Binbaşı Aytek, Simeon'un huzuruna gelir. Kutluğ Timurhan'dan aldığı öneriyi paylaşır. Aytek ve Simeon, Emir Timur'un huzuruna gitmek için yola çıkarlar.

4. Emir Timur Aytek'i ve Simeon'u misafirperverlik ile karşılar.

5. Simeon başından geçen olayları Emir Timur'a anlatır. Emir Timur'a Moskova'da olup bitenler ile ilgili bilgi verir.

6. Emir Timur, Kutluğ Timur'a Deşti Kıpçak hükümdarlığını verir. Rus Prens Simeon'a ise Moskova'yı ele geçirme görevi verir.

1.31.2. Tarihi Unsurlar

Anlatıda Rus yazar Polevoy'un kutsal kabul edilen put ile ilgili yazdıklarından bir bölüm verilir. Bu bölümde Emir Timur Don kıyılarından Moskova'ya doğru geldiğinde Vladimir'den getirilen put karşısında Rusların gözyaşı döktüğü anlatılmıştır. Acar (2010), Meryem Ana tasvirinin Moskova'ya geldiği tarihin kesin olarak bilinmediğini belirterek Emir Timur'un saldırısına karşılık Meryem Ana tasvirine sığınıldığını ve Moskova'ya getirildiğine dair bir görüş olduğunu ifade etmiştir (s. 5). Ancak Rus yazarın yazısı ile ilgili ulaşabildiğimiz mevcut kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

Barku Saray ateşe verilir. Bu olay Büyük Prens Vasili Dmitrieviç'i rahatsız eder. Dmitrieviç 12 yıl önce babası Dmitri Donskoy tarafından Barku Saray'a gönderildiğini hatırlar. O, 3 yıl burada kalmıştır. Dmitrieviç'in Barku Saray'dan yarlık alması için

gönderilmesi kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır (Akbiyık, 2003; 125). Anlatıda Altın Orda başkentinin Barku Saray'a taşınması, şehirdeki pazarlar ve ticaret için önemli bir konumda olmasıyla ilgili bilgi verilir. Başkent'in Barku Saray olması ve Barku Saray'ın önemi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Külün Altındaki Köz).

Vasili'nin Barku Saray'da doktor olarak görev alan gizli istihbaratçısının getirdiği mektupta Emir Timur'un Altın Orda zaferinden bahsedilir. Yine bu mektupta Toktamış'ın dağılan ordusu ve mağlubiyet sonrası kaçmasına yer verilir. Ayrıca mektupta Emir Timur'un ne kadar güç ve kudret sahibi olduğu anlatılır. Elimizdeki kaynaklarda Vasili'nin gizli istihbaratçısı ve getirdiği mektup ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır. Emir Timur'un Toktamış'ı yenmesi ve Toktamış'ın kaçması ile ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Son Savaş).

Anlatıda Vasili, Metropolit Kiprian'ın huzuruna gitmek için yola çıkar. Amcası Vladimir güç toplayarak beklemesi için Vasili'ye nasihatte bulunur. Vasili'den Prens Kirdiyapa'ya babasının mirası olan Nijniy Novgorod'ı vermesi istenir ancak Vasili kabul etmez. Anlatıda Nijniy Novgorod için verilen mücadelelere de yer verilir. Dmitri, Simeon'u Altın Orda'ya yarlık aldirmaya gönderir ancak elimizdeki kaynaklara göre Altın Orda'ya yarlık almaya Vasili (Alan, 2003: 125) gönderilmiştir. Rivayette yer alan bilgi elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgiyle örtüşmemektedir.

Toktamış, Emir Timur'a karşı Moskova'nın Büyük Prensi Vasili Dmitrieviç ile ittifak yapar. Rivayette yer alan bu ittifak ile ilgili Alan (2003: 124) da bilgi vermektedir.

Anlaşmaya göre Simeon Kirdiyapa'nın ömür boyu Orda'da esir kalması gerekir ancak bilinmedik şekilde Simeon Kirdiyapa Barku Saray'da kaybolur. Elimizdeki kaynaklarda anlatıda yer alan bu bilgiler mevcut değildir.

Kulikovskaya Savaşı anlatıda yer alan tarihi unsurlardan biridir. Bu savaş hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İnsanlık ve İnyet).

Büyük Prens Vasili Dmitrieviç Oka Nehri'nin kıyısında asker toplar. Simeon'un huzuruna Tatar Binbaşı Aytek gelir. Tatar Binbaşı Aytek, Kutluğ Timurhan ile görüşür ve o, Simeon için öneriler almıştır. Simeon, Kutluğ Timurhan ile beraber Emir Timur'un huzuruna gider. Aytek elindeki gümüş parayı gösterir, Barlas saygı ile onları

içeriye davet eder. Emir Timur; Yavuz Julian, kana susamış Diocletianus, vahşi Maximilian'a benzetilir ancak Aytek öyle olmadığını görür. Emir Timur, Simeon'u dinler. Onu dinlerken oğlu Cihangir'i hatırlar. Kutluğ Timur, Deşti Kıpçak'a hükümdar tayin edilir. Simeon'a baba mirasını vermesi istenir. Prens Simeon Kirdiyapa'ya Moskova'yı ele geçirme görevi verilir. Rivayette yer alan bu bilgiler elimizdeki kaynaklarda mevcut değildir.

Anlatıda Kutluğ Timur Deşti Kıpçak'a hükümdar olur. Mevcut kaynaklarda da Kutluğ Timur'un han olduğu bilgisi yer almaktadır (Kafalı, 1970: 114; Akbıyık, 2013: 134).

Emir Timur, Siemon'u dinlerken eşi Olcay Terken Ağa'dan olan ilk oğlu Cihangir'i hatırlar. Cihangir ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İnsanlık ve İnyet).

Sahipkıran, Emir Timur için kullanılan bir ünvandır. Sahipkıran ifadesi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ölüm ile Karşı Karşıya).

1.31.3. Dini Unsurlar

Eski İspanya Katedrali'nde bulunan kadın putu dini unsurdur. Bu kadın putu Bibi Meryem Haççı'dır. Emir Timur'un Moskova'ya yürümesi sonrasında halk, putun karşısında ibadet etmiştir.

Pazarlarda köleler satılır. Kölelerin ah ve feryatları neticesinde Barku Saray Allah'ın gazabına uğrar. Allah'ın gazabı halk için ilahi bir cezadır ve dini unsurdur.

Emir Timur'un Allah'ın kahrını yansıtan bir güç olarak gönderildiğine ve Emir Timur'u def edecek olanın yine Allah olduğuna inanılmaktadır.

Kiprian, Prens'e Emir Timur ile ilgili nasihatte bulunur. Allah'a ibadet ederek Allah'tan yardım dilemesi nasihatidir. Bu nasihatte geçen ibadet etmek ve Allah'tan yardım dilemek dini unsurdur.

Vasili'den Prens Kirdiyapa'ya baba mirasını geri vermesi istenir. Bunu yapması Allah tarafından kabul edilebilir bir davranış olarak izah edilir.

Rahip, Hristiyan dininde genelde manastırda yaşayan din adamlarına verilen isimdir (TDK, 1998: 1842). Emir Timur ordusunun geçtiği esnada gökyüzünde bir değişiklik belirmesi rahipler tarafından felaket olarak yorumlanır.

Prens kilise için mücadele edeceğini ifade eder. Hristiyan dinine mensup kişilerin tapınağı, ibadet alanı kiliselerdir (TDK, 1998: 1322).

Peygamber İsa'nın dininden olan kişiler için kullanılan Hristiyan (TDK, 1998: 1007) ifadesi dini bir unsurdur. Hristiyan dinine mensup olan Simeon kendisine gösterilen saygıdan çok memnun kalır.

Barekallah ifadesi güzel ve takdir edilen bir durum olduğunda kullanılmaktadır. Prens, Emir Timur'un şerefine kaldırılan kadehin hepsini bitirir ve bu davranışı "Barekallah" ifadesi ile takdir edilir.

Anlatıda elçilerin başı Allah'ın her şeyi işittiğini, her şeyi bildiğini, tövbeleri kabul ettiğini söyleyerek Allah'a hamdüsenalarda bulunur. Yine Allah'ın Halim esmasını dile getirerek sonsuz cömertlik sahibi olduğunu ifade eder.

Mir Sair Bereke'nin yanında bir derviş oturur. Dervişin kim olduğu ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. Mir Said Bereke hakkında ise önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk).

Anlatıda Allah'ın isimlerinden Hafur, Halim, Rahim, Celal ve Kerim geçmektedir. Hz. Muhammed aleyhisselama ve ümmetine dua edilir. Herkes duaya "âmin" der. Mir Said Bereke dua sonrasında tilavete başlar. Bu ifadeler anlatıdaki dini unsurlara örnektir.

Allah'ın kılıcı ifadesi anlatılarda Emir Timur için kullanılmaktadır. Bu ifade ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Soyguncuların Cezası).

Halife Ömer, Hz. Muhammed'in yardımcısı ve yakın dostlarından olmuştur. Adaletli olması ile tanınmıştır (Fayda, 2007: 47; Koçak, 2007: 51). Anlatıda Emir Timur'un Kutluğ Timur'a ve Simeon'a cömert davranması Mir Said Bereke'ye Hz. Ömer'in cömertliğini hatırlatır. Hz. Ömer Kendisinden yardım isteyen bir Hristiyan'a yardım etmiştir. Elimizdeki kaynaklarda bu konuyla ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

1.31.4. Halk Kültürü Unsurları

Tatar Binbaşı Aytek ve Simeon, Emir Timur'un çadırına giderek huzuruna çıkarlar. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Binbir Gece Masalları, halk edebiyatının bir ürünüdür ve anlatıda halk kültürü unsuru olarak kullanılmıştır. Binbir Gece Masalları'nın kim tarafından yazıldığı bilinmemektedir. Arapça bir masal külliyatı olan Binbir Gece Masalları'nın içerisinde 264 masal yer almaktadır. Bu masallar bir olay etrafında şekillenen birden çok anlatıdan oluşmaktadır (Ulutürk, 1992: 180). Simeon sofradaki ikramları görünce kendisini Hârûnürreşîd'in huzurunda gibi hisseder. Hârûnürreşîd'in 763 ya da 766 yılında dünyaya geldiği düşünülmektedir. Kur'an'ı Kerim, fıkıh, edebiyat, hadis gibi çeşitli alanlarda iyi bir saray eğitimi almıştır. Hârûnürreşîd; cömert, halkın durumunu takip eden, insanlara yardım eden bir isim olmuştur (Bozkurt, 1997: 258, 260). Ayrıca Bozkurt (1997) Binbir Gece Masalları'nın içerisinde Hârûnürreşîd etrafında yaşanan olayları anlatan bir bölüm yer aldığını ifade etmiştir (s. 261).

Sahipkiran'ın sofrasında çeşit çeşit yiyecekler ve meyveler vardır. Simeon bu sofraya karşısında çok şaşırır. Emir Timur'un bu karşılaşması halk kültürü unsurlarından misafirperverliğe örnektir. Misafirperverlik ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Barku Saray'da ticaret ve pazarlar önemli bir yere sahip olmuştur. Anlatıda halkın meslek olarak tüccarlık yaptığı ve ticaret ile uğraştığı bilgileri verilir.

Anlatıda halk kültürü unsurlarına örnek olarak deyim ve atasözüne yer verilmiştir. "Sichqon sig'mas iniga, g'alvir bog'lar dumiga." atasözünün Türkiye Türkçesi karşılığı "Tilki inine sığamazken bir de kuyruğuna kabak takmış."tır ve bu atasözü iki anlama gelmektedir:

"1.Yapamayacağı kadar ağır bir işi varken başka bir iş daha yüklenmiş.

2. Kendisi sıkıntı durumundayken yanına bir kişi daha almış." (Aksu ve diğ., 2022: 460). Simeon'un davranışları onun yeni düşmanlar kazanmasına yol açacaktır. Bu durumu öngören amcası durumu verilen atasözü ile ifade etmiştir.

“Yuzi tundlamoq” (yüzü asılmak) deyimini “Somurtmak.” anlamında kullanılmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 1245). Vasili, Boyarların bağrıışlarından rahatsız olur ve somurtur.

“Ko’z qamashtirmoq” deyiminin Türkiye Türkçesi karşılığı “göz kamaştırmak”tır. Saraçbaşı (2010), bu deyim tanımı “1. Görenleri hayran bırakmak, onlar üzerinde hayranlık uyandırmak. 2. Keskin ışık ya da parlaklığın gözü etkileyerek bir süre göremez duruma getirmesi.” olarak vermiştir (s. 516). Anlatıda deyim ilk anlamında olduğu gibi mecaz anlamda kullanılmıştır. Çadıra giren Aytek ve Simeon’un karşılaştıkları manzara bu deyim ile ifade edilmiştir.

1.31.5. Sosyal Unsurlar

Anlatıda Emir Timur’un sağlığına kadeh kaldırılır ve tek bir damla kalmayacak şekilde içilir. Ayrıca Emir Timur’un huzuruna gelen Aytek ve Simeon diz çöker. Anlatıda yer alan bu davranışlar Emir Timur’a gösterilen saygının bir örneğidir.

Simeon, Emir Timur karşısında kendisine verilen kadeh kadar büyük bir kadehten daha önce hiç içki içmemiştir. Ancak orada cesur davranarak kadehi eline alır. Simeon’un bu davranışı sosyal unsurlardan cesarete örnektir.

Simeon, huzuruna gelen Tatar Binbaşı Aytek’i nezaket ile karşılar. Bu durum misafirperverliğe verilen öneme ve misafirlere gösterilen saygıya örnektir.

Tatar Binbaşı Aytek ve Simeon, Emir Timur’un huzuruna gider. Barlas Bey’i elini göğsüne koyarak onları içeriye davet eder. Barlas Bey’inin hareketi bir selamlaşma ve iletişim kurma örneğidir. Barlas Bey’i bunu beden dili ile sağlamıştır (Keskin, 2017: 128).

Kölelerin ah ve feryat içinde lanet okuması ve Barku Saray’ın gazaba uğraması intikam örneğidir.

Boris rüşvet karşılığında Altın Orda’dan belge alır. Rüşvete başvurarak hile yapmıştır.

Simeon Kirdiyapa, Orda’da esir olarak alınır. Bu olay esaret örneğidir.

Emir Timur, Aytek ve Simeon’a misafirperverlik gösterir. Onları geri çevirmez ve onlara ayrı ayrı görevler verir. Emir Timur karşısındakilere cömert davranır.

1.31.6. Olağanüstü Unsurlar

Emir Timur ve ordusunun Volga'dan geçerken gökyüzünde sabah ve akşamları görülen kıvıll şafağın görünmesi olağanüstü bir durumdur. Bu durum rahipler tarafından da felaket olarak nitelendirilmiştir.

1.31.7. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur kendisinden yardım isteyenleri geri çevirmez ve huzuruna gelenleri misafirperverlik ile karşılar.

1.32. BEŞİNCİ İKLİM MEMLEKETİ

1.32.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur; oğullarının, torunlarının ve diğer emirlerin gelecek planlarını öğrenmek için bir toplantı yapar. Herkesin fikrini tek tek dinler.
2. Tarihte olumsuzluk yaşamış kişiler ile ilgili örnekler verilir. Aynı zamanda Emir Timur'un başarıları da anlatılır.
3. Emir Timur şehirde düzeni ve adaleti sağlamak ister. Bu konuda âlimlerden yardım ister.
4. Âlimler adaletsizlik yapan ilk ismi Emir Timur'un huzuruna getirir. Suçu onaylanan başmiraba ceza verilir.
5. Emir Timur ve ordusu Hindistan seferine çıkmaya karar verir.

1.32.2. Tarihi Unsurlar

Azizüddin, komutanlar ile birlikte çadırdadır. Azizüddin hakkında elimizdeki kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur Hindistan seferi öncesi oğullarının, torunlarının, görevindeki askerlerinin ve komutanlarının fikrini almak ister. Hepsi bir araya gelirler ve Emir Timur'a fikirlerini sunarlar. Kimi Hindistan seferinin yapılmasını kimi ise bu seferin yapılmamasını ister. Emir Timur nihai karar olarak Hindistan seferine çıkılmasına karar

verir. Anlatıda yer alan bu toplantının yapıldığı elimizdeki kaynaklarda da mevcuttur (Şakirov ve Aslan, 2010: 59-60; Yağlı, 2016:192-194). Miranşah, Emir Timur'un üçüncü oğludur (Ali, 2008: 16) ve hâkimiyet altına alınacak olan yerin beşinci iklim memleketi olacağını söyler. Elimizdeki kaynaklarda Miranşah'ın bu toplantıya katıldığına dair bir bilgi mevcut değildir.

Olçay Terken Ağa, Emir Timur'un vefat eden eşidir. Olçay Terken Ağa hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer). Anlatıda Emir Timur, Pir Muhammed Mirza'yı Olçay Terken Ağa'ya benzetmektedir. Kaynaklarda toplantıda fikrini beyan eden isimler Emirzade Pir Muhammed Cihangir, Emirzade Muhammed Sultan, Emirzade Sultan Hüseyin, Emirzade Şahrüh ve isimleri yazılmamış olan diğer emirlerdir (Yağlı, 2016: 192-194). Rivayette verilen bilgilere göre toplantıda Şeyh Nureddin, Emir Hoca Yusuf, Şah Melik, Miranşah, Pir Muhammed Mirza, Mevlanazade, Emir Rüstem fikrini açıklamaktadır. Rivayette ve kaynaklarda geçen kimi isimler farklılık göstermektedir.

Emir Timur, adaleti sağlamak ister ve haksızlık yapanların tespit edilmesi için emirlerini görevlendirir. Semerkant başmirabı adaletsizlik yaptığı için öldürülür. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu bilgi mevcut değildir.

1.32.3. Dini Unsurlar

Mevlanazade konuşmasında gücün altında olmadığına vurgu yapar. Emirler aralarında Emir Timur'un gücünü gösteren olayları anlatırlar. Bu olaylardan biri Hazreti Ubeydullah olayıdır. Hazreti Ubeydullah, Emir Timur hakkında önce olumsuz yorumlar yapar. Sonrasında Hz. Muhammed'i rüyasında görür ve Emir Timur hakkındaki fikri değişir. Emir Timur'dan özür dileyerek onun pirleri arasında yer alır.

Hazreti Ubeydullah, Nakşibendi tarikatındadır. Hayatı ile ilgili elimizdeki kaynaklara baktığımızda Emir Timur hakkında söyledikleri ve sonrasında Emir Timur'dan özür dileyerek piri olması hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Emir Timur'un pirleri hakkında bilgi veren Ali (2008) de Hazreti Ubeydullah'tan söz etmemiştir. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgiler ile rivayette yer alan bilgiler farklılık göstermektedir.

Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi, Emir Timur'un kendisine yardım etmesini istediği pirlerdendir. İsmi geçen pir hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası). Rivayette Emir Timur'un Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi'den 1381 yılında yardım istediği ve Şeyh Zeynüddin'in Emir Timur'u kendi huzuruna çağırdığı anlatılır. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu bilgi mevcut değildir.

1.32.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur ve komutanlar çadırdaki toplanır. Çadır bir yerleşim yeri olarak göçebe toplumlarda önemli bir yere sahiptir. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

1.32.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur'un isteği üzerine adaletsizlik yapanlar tespit edilir. İlk isim Semerkant şehrinin başmirabıdır. Semerkant başmirabı su dağıtırken zengin ve fakirlere farklı davranarak fakirlerden rüşvet alır. Bu davranış adaletsizliğe örnektir.

Emir Timur başmirabın öldürülmesini emreder. Bu olay sosyal unsurlardan cezaya örnektir.

1.32.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, adaleti sağlamaya çalışır ve etrafındakilerin düşüncelerine önem verir.

1.33. TEHLİKELİ SİLAH

1.33.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur ve Abdal Gilzayi, Firuzabad girişinde karşılaşır. Gilzayi ordusu Emir Timur'un daha önce hiç görmediği bir silah olan "telvar"ı kullanır. Emir Timur ordusunu geri çeker.

2. Binbaşı Latif'in önerisi ile düşman tarafına içi barut dolu deri çantaları atarlar ve Abdal Gilzayi esir alınır. Halk için af ilan edilir.

3. Emir Timur, Gilzayi'ye canı karşılığında bir anlaşma teklif eder. Gilzayi bu anlaşmayı kabul etmez.

4. Ertesi gün Emir Timur ve Abdal Gilzayi karşılıklı anlaşmaya varır. İki düşman dost olur.

1.33.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Emir Timur'un Kor ülkesinin padişahı Kalender Gilzayi ile yaptığı savaş anlatılır. Savaş Firuzabad'da yapılır. Savaş sonrasında Emir Timur ve Kor ülkesi padişahı karşılıklı anlaşma yaparak dost olur. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu savaşla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Mirza Sultan Ebû Said ve Hüseyin Baykara döneminde Firuzabad'da yaşanan olaylar hakkında bilgi verilmektedir (Alan, 2020: 232).

1.33.3. Halk Kültürü Unsurları

Firuzabad girişindeki mücadelede Emir Timur ve ordusu mızrak ve kalkan kullanır. Mızrak ve kalkan, Türklerin yakın mücadelelerde kullandığı savaş araç gereçlerindendir (Kafesoğlu, 1998: 285).

Anlatıda askerler at üzerinde savaşa katılır. At, Türklerin sosyal hayatının yanı sıra askeri hayatının da önemli bir parçası olmuştur. Durmuş (2021), at için “askerle savaşan bir silah arkadaşı” benzetmesini yaparak savaşta kullanılan atın önemini anlatmıştır (s. 5).

Binbaşı Latif, Gilzayilere karşı barut kullanılmasını teklif eder. Bu teklif tüm askerleri şaşırtır. Bu şaşıрма durumu “ajablanmoq” (hayrete düşmek) deyimini ile anlatılmıştır. Hayrete düşmek deyimini Saraçbaşı (2010), “Şaşırp kalmak.” şeklinde tanımlamıştır (s. 590).

1.33.4. Sosyal Unsurlar

Kor padişahının esir alınması sosyal unsurlardan tutsaklığa örnektir.

Abdal Gilzayi'nin Emir Timur'un sorularına korkusuzca cevap vermesi cesaret örneğidir.

Emir Timur ve Kor padişahı karşılıklı anlaşma sağlayarak dost olurlar. Aralarında sağlanan dostluk barış örneğidir.

1.33.5. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur düşmanları ile karşılıklı anlaşmalar yaparak dost olmuştur.

1.34. GİZEMLİ ŞİFACI

1.34.1. Efsanenin Özeti

1. Kimi halklar arasında veba salgını yayılır. Emir Timur ordusunun ilerlemesini hızlandırarak hastalık bölgesinden uzaklaşmak ister.

2. Dori Abjard bölgesinde bazı askerler vebaya yakalanır. Hastalığa yakalanan askerler bölgede bırakılır. Diğer askerler bölgeden uzaklaştırılır. Emir Timur kendisinde de hastalığın belirtilerini hisseder.

3. Ordudaki doktor Emir Timur'u tedavi etmeye çalışır. Emir Timur da veba hastalığına yakalanmıştır.

4. Hastalığın üçüncü gününde Emir Timur Allah'a yalvararak dua eder ve ağrıları biraz hafifler. Emir Timur hastalıktan değil savaş meydanında ölmek ister.

5. Bir ihtiyar kâse ile Emir Timur'a bir şey içirir. Bu ihtiyar Hızır aleyhisselamdır. Bir testi içinde bal getirmiştir. Emir Timur böylece iyileşmeye başlar.

1.34.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Emir Timur ve ordusundaki kimi askerler henüz Hindistan'a girmeden veba salgınına yakalanır. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur ve askerlerinin vebaya yakalanması ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Rivayette ateşi yükselen Emir Timur, anne ve babasını, yakınlarını ve vefat eden sevgili eşi Olcay Terken Ağa'yı hatırlar. Emir Timur'un annesi, babası ve vefat eden eşi Olcay Terken Ağa ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya, Bozulan Dostluk).

Anlatıda yer verilen Dori Abjard ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

1.34.3. Dini Unsurlar

Emir Timur akşam namazından sonra hastalığın ilk belirtilerini fark eder. Akşam namazı anlatıda bir zaman ifadesi olarak yer almıştır.

Emir Timur ölümün Allah'ın bir emri olduğunu bilir ve “Her bir canlı ölümü tadacaktır.” (Âl-i İmrân: 3/185) ayetini hatırlar.

Emir Timur savaş meydanlarında ölmek ister. Allah'a dua eder ve ağırları hafifler. Emir Timur'un dua etmesi Allah'a olan inancının bir göstergesidir.

Tasavvufta ve halk arasında Hızır aleyhisselamın zor durumlarda olanlara yardım ettiğine, hasta olanlara şifa verdiğine inanılmaktadır. (Uludağ, 1998: 411). Bir ihtiyar gelerek Emir Timur'a kâse ile bir şey içirir ve şifa bulacağını söyler. Yine aynı ihtiyar testi ile bal bırakır. Emir Timur'dan başka kimse ihtiyarı görmemiştir. Emir Timur'un yanına gelen Hızır aleyhisselamdır ve Emir Timur'un veba hastalığına şifa vermiştir.

1.34.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur'u tedavi etmek için doktor bitkilerden bir ilaç yapar. İnsanların eski zamanlardan bu yana bitkileri tedavi amaçlı kullanması halk hekimliği örneğidir (Doğan, 2023: 87).

1.34.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur askerlerini veba salgınından korumak için Semerkant'a göndermek ister ancak askerleri Emir Timur'u yalnız bırakmaz. Bu durum Emir Timur'a olan saygı ve bağlılıklarının bir göstergesidir ve sosyal unsurlardan sadakate örnektir.

1.34.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur'un dini inançları son derece güçlüdür ve ilahi güçler yardımcısıdır.

1.35. PATAN'DAKİ TEHLİKE

1.35.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur ve ordusu Patan Irmağı'nın kenarında çadırlarını kurar. Burada şiddetli yağmurlar yağar. Emir Timur'un aldığı önlemle hiçbir asker ve at telef olmaz.
2. Elçilerden biri Patan'da yaşayan bir aksakal ile ilgili haber getirir. Emir Timur, torunu Uluğ Bey ve görevliler aksakalı görmeye gider.
3. Aksakal, Emir Timur'u ve yanındakileri misafirperverlik ile karşılar.
4. Aksakal, bir taşın üstündeki örtüyü kaldırarak önce yağmur yağdırır sonra yağmuru durdurur.
5. Aksakal, Emir Timur'un yıldızının hiç sönmeyeceği ve torunu Uluğ Bey'in gelecekte yıldız ilmi ile uğraşacağı yönünde yorumlar yapar.

1.35.2. Tarihi Unsurlar

Emir Timur ve ordusu Hindistan seferine çıkar. Ordu, Patan Irmağı'na gelir ve çadırlarını kurar. Emir Timur'un ordusunda Gilzayi askerleri de vardır. Orduda yüz yirmi bin asker bulunmaktadır. Burada şiddetli yağmurlar yağar. Emir Timur bu durumu öngörür ve önlem alır. Patan'da bir aksakal ile tanışır. Rivayette yer alan bu bilgiler elimizdeki kaynaklarda mevcut değildir.

Uluğ Bey, Şahruh Mirza'nın oğlu ve Emir Timur'un torunudur (Fayziyev, 1995: 301; Ali, 2008: 42). O, Emir Timur ile birlikte aksakalın evine gider.

1.35.3. Dini Unsurlar

Emir Timur'un Semerkant'tan ayrılırken Allah'a dua etmesi ve cami yaptırmak istemesi, taşınan mescidi, aksakalın evinde yenen yemekten sonra dua edilmesi, aksakalın sorularında geçen Hz. Muhammed (sav)'in ismi ve hafızlık dini birer unsurdur.

1.35.4. Halk Kültürü Unsurları

Karnay ve surnay müzik aletidir. Bu iki müzik aleti ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ramazanın Onuncu Gecesi).

Emir Timur elçilerin getirdiği habere çok şaşırır. Bu durumu anlatmak için “Hatratga solmoq” (hayrete düşmek) deyimini kullanılmıştır ve bu deyim tanımına daha önceki anlatılarda yer verilmiştir (Bkz.: Tehlikeli Silah).

Aksakal huzuruna gelen misafirlere sofraya hazırlar. Misafir ve misafirperverlik ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Aksakal, Uluğ Bey’in gelecekte müneccimlik ilmi ile uğraşacağını söyler. Aksakal ve müneccimlik ile ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Soyguncuların Cezası, Ramazanın Onuncu Gecesi).

Ordunun Patan’da konaklamak için kullandığı çadırlar ile ulaşım ve savaş için yanlarındaki atlar da halk kültürü unsurudur. Çadır ile atın yeri ve önemi hakkında önceki efsane incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi, Çocukluk Dersleri, Beşinci İklim Memleketi).

1.35.5. Olağanüstü Unsurlar

Aksakalın ecdadının gökten indiğini söylemesi, taşın üstünden örtüyü kaldırarak yağmur yağdırması ve taşın üstüne örtüyü örtterek yağmuru durdurması anlatıda yer alan olağanüstü unsurlardır.

1.35.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur’un şanı her yere yayılmıştır.

1.36. GAİPTEN GELEN SES

1.36.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur, Luni Kalesi’ni kuşatması için Said Vakkas’ı görevlendirir. Kor padişahının askerleri ise esas ordunun ilerlemesi için bir yol bulmakla görevlendirilir.

2. Gilzayiler geçiş yolunun bulunduğuna dair bilgi verir. Emir Timur asker ve komutanlarını çadırında toplar ve Luni Kalesi'nin kuşatılması için Said Vakkas'ı tayin ettiğini açıklar. Bu karara herkes şaşırır.

3. Herkes çadırdan çıkar. Emir Timur ile Said Vakkas adırdaki yalnız kalır ve konuşurlar. Emir Timur kaleyi almadan dönmemesini ve cesur davranmasını ister.

4. Said Vakkas çadırdan çıkınca bir ses Emir Timur'a Said Vakkas'ı son kez görmesini söyler.

1.36.2. Tarihi Unsurlar

Said Vakkas, Emir Timur'un vefat eden safdaşlarından birinin oğludur. Emir Timur tarafından Luni Kalesi'ni kuşatmakla görevlendirilir. Luni Kalesi'nin komutanlığını da Kartor yapmaktadır. Kor padişahı ve Gilzayi askerleri de Emir Timur'un sefer yürüyüşünde yanındadır. Ancak elimizdeki kaynaklarda rivayette yer alan bu bilgiler mevcut değildir.

Emir Timur, Said Vakkas'ı Şahruh'un abisi olarak nitelendirir. Şahruh Mirza, Emir Timur'un dördüncü oğludur. 1377 yılında dünyaya gelmiş ve 1447 yılında vefat etmiştir (Fayziyev, 1995: 295; Ali, 2008: 17).

Rivayette Luni Kalesi'ne gidecek olan komutanın tayin edilmesi gerekmektedir. Bu görevi Emir Muhammed Azad, Şeyh Nureddin, Rüstem, Cihan Şah, Allahdad, Şey Muhammed İku Timur, Sultan Hüseyin Bayındır, Gıyaseddin Tarhan isimli komutanlar üstlenmek istemektedir.

Emir Azizüddin, Emir Timur'un yanında yer alan en yakın arkadaşıdır. Emir Timur'un yanında oturur. Emir Şah Melik, Şeyh Nureddin, Muhammed Azad, Caku Barlas isimli askerler ise Emir Timur karşısında ayakta bekler. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un yakın arkadaşı Azizüddin hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Caku, Emir Timur ordusundaki tecrübeli askerlerdendir. Emir Caku, Emir Şah Melik ve Şeyh Nureddin hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çöldeki Mücadele, Taşkent'teki Mesele).

Muhammed Azad, Şeyh Nureddin ve Allahdad isimli komutanlar Emir Timur ile Toktamış'ın arasında geçen son mücadelede Emir Timur ordusunda yer almıştır. (Alan,

2020: 63). Görev almak isteyen diğer komutanlar hakkında elimizdeki kaynaklarda mevcut bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur'un büyük ordu komutanlıklarını oğullarına ya da torunlarına verdiği bilinmektedir. Bu sebeple Halil Sultan, Şahruh'a bakarak geride kimin kalacağını sorar. Halil Sultan, Miranşah'ın üçüncü oğlu ve Emir Timur'un torunudur. 1384 yılında dünyaya gelmiştir. Emir Timur ile birlikte Hindistan seferine katılmıştır (Fayziyev, 1995: 172). Şahruh ise Emir Timur'un dördüncü oğludur. 1377 yılında dünyaya gelmiş ve 1447 yılında vefat etmiştir (Fayziyev, 1995: 295; Ali, 2008: 17).

1.36.3. Halk Kültürü Unsurları

“Jon qulog'i bilan eshitmoq” (can kulağı ile dinlemek) deyimini “Büyük bir dikkatle, ilgiyle dinlemek.” olarak tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 271). Said Vakkas'ın Emir Timur'u dikkatle dinlendiğini anlatmak için bu deyime yer verilmiştir.

Çadır, seferlerde ve sosyal hayatta önemli bir yere sahiptir. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

1.36.4. Sosyal Unsurlar

Kor padişahı Abdal Gilzayı kolay geçiş yolu hakkında Emir Timur'a haber getirir. Bu haber istihbarat örneğidir.

Keskin (2017), selamlaşmayı iletişimi başlatan bir unsur olarak ifade eder (s. 127). Çadıra gelen askerler de Emir Timur ile selamlaşır.

Emir Timur Luni Kalesi'ne gidecek orduya komutanlık yapması için Said Vakkas'ı görevlendirir. Diğer tecrübeli komutanlar yaşça küçük Said Vakkas'ın görevlendirilmesine şaşırırlar ve inanamazlar. Bu olay bir kıskançlık örneğidir.

1.36.5. Olağanüstü Unsurlar

Emir Timur'un Said Vakkas'ı son kez görmesini söyleyen bir ses duyması olağanüstü unsurdur.

1.36.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur yanındaki genç askerleri cesarete teşvik eder ve onun varlığı askere güven verir.

1.37. YILAN KALE MUHAFIZLARI

1.37.1. Efsanenin Özeti

1. Jumba-Yılan Kalesi bir dağ eteğindedir. Kaleyi koruyan muhafızla kadındır. Maverâünnehir ordusu bu duruma çok şaşırır.

2. Emir Timur merdiven hazırlatır ve kalenin etrafına çadırlar kurulur.

3. Gece çadırların etrafına yılanlar gelir. Bazı askerleri yılan sokar.

4. Sabahleyin merdivenleri duvara dikerek kaleye saldırırlar. Barut dolu şişeler yılanların üzerine atılır. Kaledeki kadınlar teslim olur.

5. Hintli kadınlar ile Maverâünnehir askerleri arkadaş olur.

1.37.2. Tarihi Unsurlar

Kalede Hintli kadınlar yaşamaktadır ve kale yılanlar tarafından korunmaktadır. Dağ eteğinde kurulan Jumba-Yılan Kalesi, Emir Timur ve askerler tarafından ele geçirilir. Elimizdeki kaynaklarda Jumba-Yılan Kalesi ve Emir Timur tarafından fethedilmesi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Yılan zehrini ilaç yapmak için toplayan Başhekim Nasreddin Ömer ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

1.37.3. Dini Unsurlar

Emir Timur yatsı namazı kılar.

Vişnu Tanrısı, Hindistan'da yaygın olan Hinduizm inancında yer almaktadır (Demirci, 1998: 113). Kaledeki kadın muhafızlar Vişnu Tanrısı'na inanır.

1.37.4. Halk Kültürü Unsurları

Diğer anlatılarda olduğu gibi incelemesi yapılan bu anlatıda da çadır bir halk kültürü unsurudur. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Başhekim Nasreddin Ömer, yılan zehrini ilaç olarak kullanmak için toplar. Alptekin (2018), anlatıda olduğu gibi yılan zehrinin birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığını belirtmiştir (s. 889).

1.37.5. Sosyal Unsurlar

Kalenin ele geçirilmesi ile Hint kızları ile Maverünnehir ordusunun arasındaki düşmanlık biter ve dostluk başlar.

1.37.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur tedbirli bir komutandır ve eski düşmanları sonrasında dostu olur.

1.38. GİZEMLİ ŞARAP

1.38.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur ve ordusu Kvita Sultanlığı'na gelir. Emir Timur Sultan ile görüşür ve önce Multan'a gitmesi gerektiğini öğrenir.

2. Emir Timur Multan'a gider ve Multan sultanı ile görüşür. Oradan Delhi'ye nasıl gideceğini öğrenir.

3. Ordu beş gün boyunca ilerler ve Marath Kalesi'ne ulaşır. Emir Timur burada ordusuna kendilerini bekleyen tehlikeler hakkında bilgi verir.

4. Marath Kalesi'nin lideri Alaşir'e teslim olması için teklif gönderilir. Alaşir bu teklifi reddeder.

5. Kor padişahının önerisi ile kalenin etrafına kuleler kurulur ve tüneller kazılır.

6. Kırkıncı günün sonunda tünellerde barutlar patlatılır ve Hintliler teslim olur. Alaşir yakılarak öldürülmek üzere cezalandırılır. Alaşir'i yakmak için yakılan ateşi

yağmur söndürür. Emir Timur bunun Allah'ın inayeti olduğuna inanır ve Alaşir'i yakarak öldürmekten vazgeçer.

7. Alaşir esir alınır. Emir Timur askerine Luni Kalesi'ne gitme emri verir.

1.38.2. Tarihi Unsurlar

Anlatıda Emir Timur Kvita sultanının misafiri olur. Kvita sultanı Emir Timur'u Hindistan seferinden vazgeçmesi için uyarır. Veba hastalığından bahseder. Emir Timur'un talebi üzerine Hindistan'a giden yollar hakkında bilgi verir. Emir Timur Kvita sultanının anlattığı yollardan ilerler ve çeşitli zorluklar ile karşılaşır. Nihayetinde Alaşir'i yakalar. Onu yakarak ölüme mahkûm eder ancak tam o esnada yağın yağmurlar ateşi söndürür. Emir Timur bunun Allah'ın bir inayeti olduğunu düşünerek Alaşir'i affeder. Anlatı yer alan bu bilgiler elimizdeki mevcut kaynaklarda bulunmamaktadır.

1.38.3. Dini Unsurlar

Müslüman kavimler Maveraünnehir askerine engel olmaz.

Emir Timur, Alaşir'i yakarak öldürmek ister. Alaşir ise öldükten sonra da yakılacağını ve diri diri yakılırsa cennette mertebesinin yükseleceğini söyler. Kutlutürk (2016), Hinduizm'de ölü yakma törenleri hakkında bilgi verirken bu törenlerin yapılma sebepleri arasında ruhun sıkıntı çekmeden cennete yükselmesi için yapılan bir uygulama olduğunu ifade etmiştir (s. 181). Alaşir de inancından ötürü yakılarak ölmekten korkmaz.

Emir Timur, Alaşir'i yakmak istediğinde yağmur yağar ve ateş söner. Emir Timur bu durumu Allah'ın inayeti olarak yorumlar ve Alaşir'i öldürmekten vazgeçer.

1.38.4. Halk Kültürü Unsurları

Kvita Sultanı Abdullah Vali el-Mülk'ün Emir Timur'u sarayına davet etmesi ve ziyafet vermesi, Multan sultanının Emir Timur'u karşılaması ve akşam yemeğine davet etmesi misafirperverlik kültürüne örnektir.

Kılıç ve barut savaş aracı olarak kullanılmıştır.

“G’ov bo’lmoq” deyiminin Türkiye Türkçesindeki karşılığı “taş koymak” deyimidir. Bu deyim “Birinin işini bozarak, onun isteğine aykırı davranmak.” anlamına gelmektedir (Saraçbaşı, 2010: 1905). Anlatıda olumsuz biçimi ile “engel olmamak” şeklinde kullanılmıştır.

Göçebe kültürün önemli bir parçası olan çadırlar Emir Timur’un bu seferinde de konaklamada kullanılmıştır.

1.38.5. Sosyal Unsurlar

Alaşir’in esir alınması tutsaklık ve öldürülmek istenmesi ceza örneğidir.

1.38.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur Allah’a ve Allah’ın gönderdiği işaretlere inanır, inançlarına göre kararlar alır.

1.39. EDİGE’NİN NİYETİ

1.39.1. Efsanenin Özeti

1. Simeon, Edige ve Kutluğ Timur’un hizmetindedir. Edige, Simeon’a bir mektup yazdırır.

2. Edige mektubu yazdırırken geçmişte yaşadıkları olayları hatırlar. Toktamış kendilerine ihanet etmiştir. Edige ve Kutluğ Timur, Emir Timur’a sığınır. Emir Timur’un ordusunda görev alırlar.

3. Emir Timur’un fermanı ile kendileri için Toktamış ile mücadele ederler. Kutluğ Timur Altın Orda hanı olur.

4. Kutluğ Timur mektubu Simeon’un Vitovt’a ulaştırmasını ister. Simeon gittikten sonra Edige ve Kutluğ Timur kendi aralarında plan yapar.

1.39.2. Tarihi Unsurlar

Simeon Kirdiyapa, Edige ve Kutluğ Timur'un hizmetinde görev başlamıştır. Simeon'a bizzat kendisinin Litvanya'da Vitovt'a teslim edeceği bir mektup yazdırırlar. Elimizdeki kaynaklarda rivayette yer alan bu bilgiler mevcut değildir.

1377 yılında Edige, Kutluğ Timur ve Toktamış; Emir Timur'un sarayında tanışır ve arkadaş olur. Edige ve Kutluğ Timur, Toktamış'ın Altın Orda seferine yardım eder. Ak Orda ve Altın Orda'yı hâkimiyeti altına alan Toktamış, eski dostlarına gereken itibarı göstermez. Alan (2003), Toktamış'ın Kalka galibiyeti ile Altın Orda'da hâkimiyeti ele geçirdiğini ifade etmiştir (s. 124). Yine anlatıda Toktamış'tan itibar göremeyen Edige ve Kutluğ Timur, Emir Timur'un huzuruna geri döndüğü ifade edilir. Bu iki isim Emir Timur'un Toktamış ile olan mücadelesinde Emir Timur ve ordusuna rehberlik yapmıştır (Akbiyık, 2003: 131; Alan, 2020: 56). Ayrıca Emir Timur'un Hindistan seferine çıktığı 1398 yılında Kutluğ Timur ve Edige'nin elçileri gelmiş ve bu isimler bağlılıklarını bildirmiştir (Alan, 2020: 68).

Altın Orda ile yapılan mücadeleler sonrasında Kutluğ Timur han ilan edilir ve Edige ise onun komutanı olur. Kutluğ Timur'un han ilan edilmesi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Timurbek'e Sığınan Prens).

1.39.3. Sosyal Unsurlar

Simeon'a yazdırılan mektup bir haberleşme aracıdır.

Toktamış, Edige ve Kutluk Timur'dan yardım ister. Arkadaşlarının yardımı ile Ak Orda ve Altın Orda tahtını ele geçirir. Ancak tahta oturduktan sonra arkadaşlarına gereken itibarı göstermez. Toktamış'ın bu davranışı sosyal unsurlardan ihanete örnektir.

Emir Timur'un kendisine sığınan Edige ve Kutluk Timur'u iyilikle karşılaması dostluk örneğidir.

1.39.4. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur kendisinden yardım isteyenleri ve kendisine sığınanları geri çevirmez.

1.40. LİTVA PRENSİNİN GERÇEKLEŞMEMİŞ RÜYASI

1.40.1. Efsanenin Özeti

1. Toktamış, Litva'ya gider ve Vitovt'tan yardım ister.
2. Vitovt Toktamış'ı izzeti ikram ile karşılar. Simeon'un getirdiği mektubu okur. Altın Orda bu mektupta Toktamış'ın teslim edilmesini ister ancak Vitovt, Toktamış'ı teslim etmez.
3. Vitovt, Toktamış'a yardım eder ve asker toplar.
4. 1399'da Toktamış ve Kutluğ Timur karşı karşıya gelir. Emir Timur ordusunda engin tecrübeler kazanan Kutluğ Timur mücadeleyi kazanır. Kutluğ Timur ilerlemesini Kiev'de sürdürür.
5. Vitovt, Kiev'deki ilerlemeyi durdurmak için tazminat öder.

1.40.2. Tarihi Unsurlar

Elimizdeki kaynaklara göre rivayette olduğu gibi 1397 yılında mağlubiyete uğrayan Toktamış, Litva'ya giderek Vitovt'tan yardım istemiştir. Vitovt, Toktamış'ın yardım çağrısına olumlu karşılık vermiş ve savaş için asker toplamasına destek olmuştur. Ayrıca Kutluğ Timur, Vitovt'tan Toktamış'ın teslim edilmesini istemişse de Vitovt bu talebe olumsuz cevap vermiştir. 1399 yılında Toktamış ve Kutluğ Timur karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadele Kutluğ Timur'un zaferi ile sonuçlanmıştır (Orhonlu, 1971: 60; Akbıyık, 2003: 140).

İncelemesi yapılan anlatıda 1380 yılında yapılan Kulikovskaya Savaşı'na katılan Rus bahadırların da 1399 yılındaki mücadelede yer aldığı ifade edilmiştir. Kulikovskaya Savaşı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İnsanlık ve İnat).

Ayrıca anlatıda Kutluğ Timur'un zafer sonrasında Kiev'de ilerlediği ve Kiev prensinden üç bin ruble tazminat aldıktan sonra geriye döndüğü bilgisi verilmektedir. Elimizdeki kaynaklarda da Kutluğ Timur'un Kiev'de ilerlemeye devam ettiği ve buradan aldığı vergi ile ilerlemeyi durdurduğu belirtilmiştir (Orhonlu, 1971: 60; Akbıyık, 2003: 140). Rivayette anlatılanlar elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilerle örtüşmektedir.

1.40.3. Dini Unsurlar

Hristiyan bayrağı altında toplanan askerler Müslümanlar ile savaşı. Savaşa katılan tarafların dini inançları birbirinden farklıdır.

1.40.4. Halk Kültürü Unsurları

Anlatıda halk kültürü unsurlarına örnek olarak deyimler kullanılmıştır. Bu deyimlerden ilki “rangi oqarmoq” (beti bezi atmak) deyimidir. Bu deyim “Herhangi bir sebeple kanı çekilip yüzü solmak, korkmak.” anlamına gelmektedir (İnternet Kaynakçası 1). Anlatıda yer verilen bir diğer deyim ise “ko’zları vejo o’ynab ketmoq” (gözleri yuvalarından fırlamak), “Korku, öfke ve telaşı gözlerinden belli olmak.” anlamına gelmektedir (İnternet Kaynakçası 1). Toktamış’ın mektup okunduktan sonraki korkusunu anlatmak için bu iki deyim kullanılmıştır.

Savaşta askerler at kullanır. At, sosyal hayatta ve savaşta önemli bir yere sahiptir. Bununla ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çocukluk Dersleri).

1.40.5. Sosyal Unsurlar

Vitovt’un Toktamış’a destek olması ve asker sağlaması yardımlaşma örneğidir.

Vitovt kendi çıkar ve istekleri üzerine Toktamış’a yardım eder. Edige ise Litva prensini oyalamak için ona misafirperverlik gösterir ve vaatlerini anlatır. Bu olaylar mücadele için uygulanan stratejilere birer örnektir.

Vitovt elçilerden gelen haberler üzerine henüz savaş bitmeden zafer kutlaması yapar. Bu kutlama eğlence kültürüne örnektir.

1.40.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur askeri dehası ile komutanlar yetiştirmiştir.

1.41. MÜSLÜMAN OLAN HİNTLİLER

1.41.1. Efsanenin Özeti

1. Hintli bir grup Emir Timur'un huzuruna gelerek Müslüman olur ve Emir Timur'un ordusunda görev alır.

2. Mecusiler de Emir Timur'un huzuruna gelir. Emir Timur'un yanında kalmak istediklerini söyleyerek Emir Timur'un izni ile yeni vatanlarında kalırlar.

1.41.2. Tarihi Unsurlar

“Güç, adalette” Emir Timur'un sloganıdır ve Emir Timur'un yüzüğüne kazınmıştır. Bu slogan ve Emir Timur'un yüzüğü ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası).

1.41.3. Dini Unsurlar

Anlatıda Emir Timur'un huzuruna iki ayrı grup gelir.

İlk Hintli grup Emir Timur'un Delhi seferinde yanına yer almak ister. Rivayete göre bu grup Parya sınıfına mensuptur ve diğer Hintliler tarafından aşağılanılmaktadırlar. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Parya sınıfına mensup olan Hintliler kirli olarak nitelendirilerek geçici işlerde çalıştırılmıştır (Özen, 2016: 62-63). Emir Timur'un yanına gelen bu grup uğradıkları ayrımcılık sebebiyle ve İslam dünyasında eşitliğin olmasından ötürü Müslüman olurlar. Elimizdeki kaynaklarda Parya sınıfına mensup Hintlilerin Müslüman olması ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

İkinci grup Mecusi dinine mensuptur. Mecusilik, Zerdüştiliğin eski İran inanç ve gelenekleri ile karışması sonucunda ortaya çıkmış olan bir dini inançtır (Gündüz, 2003: 279). Bu gruba mensup olanlar Emir Timur'un yanına gelirler ve kendi ülkelerine dönmezler. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un yanına gelen bu grup hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur, medresede Abdullah Kutb'dan aldığı din derslerini hatırlar. Ancak elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un Abdullah Kutb'dan ders alması hakkında bir bilgi yer almamaktadır.

Bu derslerde hocası Zerdüşçülük, Avesta, Zend, Ahriman hakkında bilgiler vermiştir. Bu ifadeler dini unsurlara örnektir.

1.41.4. Halk Kültürü Unsurları

Mecusilerin asıl mesleği olan çiftçilik ve hayvancılık halkın geçim kaynağıdır. Bu iki meslek grubu halk kültürü unsurlarına örnektir.

1.41.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur haksızlığa uğrayan Parya sınıfına mensup Hintlilere ve Mecusilere adaletli ve hoşgörülü davranır.

1.41.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur İslam inancının yayılmasına öncülük eder.

1.42. KOMUTAN LUNİ’NİN OYUNU

1.42.1. Efsanenin Özeti

1. Filleri durdurmak için karnay ve surnaylar çalınır. Ancak karnay ve surnayların sesi fillerin yönünü ordugaha çevirir.

2. Emir Timur, Said Vakkas’ı Komutan Luni ile ilgili mücadele öncesinde uyarmıştır. O, Komutan Luni’nin tecrübeli ve sinsî bir komutan olduğunu bilir.

3. Filler asker ve komutanları ezer. Kartor bu karışıklık esnasında hücumla geçer.

4. Said Vakkas yaralanır. Kartor, onu kalesinde misafir eder. Hintli bir doktor yaralarını tedavi eder.

5. Kartor, Emir Timur’a bir mektup gönderir ve Said Vakkas’ın durumu hakkında bilgi verir.

1.42.2. Tarihi Unsurlar

Said Vakkas kuşatmayı gerçekleştirmesine rağmen Kartor'un ani saldırısına uğrar. Said Vakkas yaralanır. Kartor'un huzurunda tedavisi yapılır ve Emir Timur'a bu durumu anlatan bir mektup gönderilir. Elimizdeki kaynaklarda Said Vakkas ile Kartor'un mücadelesi hakkında ve Emir Timur'a gönderilen mektupla ilgili bilgi yer almamaktadır.

Şer Bahram Marvazi tünel kazan mühendislerin hocasıdır. Elimizdeki kaynaklarda Şer Bahram Marvazi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

1.42.3. Halk Kültürü Unsurları

Karnay ve surnay ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ramazanın Onuncu Gecesi). Anlatıda filleri korkutmak için karnay ve surnay çalınır.

“Fursatni g'animat bilmoq” (fırsatı ganimet bilmek) rivayette yer alan bir deyimdir. Daha önceki anlatılarda da kullanılmıştır (Bkz.: Anlaşmada Gizlenen Hile).

Said Vakkas ve Kartor'un mücadelesinde balta, kılıç ve mızrak kullanmıştır.

1.42.4. Sosyal Unsurlar

Kartor, Emir Timur'a bir mektup yazar. Said Vakkas'ın durumu hakkında bilgi verir. Mektup haberleşme unsuru olarak kullanılmıştır.

Mücadele sonrasında yenilen Said Vakkas'ı Kartor misafir eder ve bu durumu kendisi için bir avantaj olarak kullanmak ister. Bu durum hileye örnektir.

1.42.5. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, düşmanlarını iyi tanır.

1.43. BRAHMAN'IN KEHANETİ

1.43.1. Efsanenin Özeti

1. 17 Aralık 1398'de Emir Timur ve ordusu Delhi'ye gelir. Delhi'de bulunan Sultan Mahmut ve Malu Han mücadele öncesinde hazırlık yapmıştır.
2. Mücadele öncesinde Emir Timur namaz kılıp zafer için dua eder.
3. Sultan Mahmut ve Malu Han kaçar. Hintliler esir alınır.
4. Brahman, Emir Timur'dan Delhi kuşatmasını kaldırmasını ister. Kuşatmaya son vermezse başına geleceklerden söz eder. Emir Timur içten içe Brahman'ın sözlerini düşünür ancak açık bir şekilde itibar göstermez.
5. Geceleyin ani bir sarsıntı olur. Emir Timur'un "Korkmayın" demesi ile sarsıntı durur.
6. Emir Timur'un sesini duyan askerlerin neşesi yerine gelir. Onlar Emir Timur'u alkışlar ve övgü dolu sözler söylerler.
7. Tan ağarınca tünellere doldurulan barutlarla Delhi'nin taş duvarları yıkılır.

1.43.2. Tarihi Unsurlar

İncelemesi yapılan anlatıda Emir Timur ve ordusunun Delhi'ye mücadeleye için geldikleri tarih 17 Aralık olarak verilmiştir. Anlatıda Labi Havzası'na çadır kurarak konakladıkları ve bir sonraki gün barutlar ile Delhi duvarlarının yıkıldığı anlatılır. Elimizdeki kaynaklarda da mücadelenin tarihi 18 Aralık 1398 olarak belirtilmiştir (Şakirov ve Aslan, 2010: 63; Yağlı, 2016: 282; Macit, 2021: 36).

Anlatıda Emir Timur ile sefere katılan asker ve komutanlardan bir kısmının ismi verilmiştir. Elimizdeki kaynaklarda ise Hindistan seferine katılan kişilerin isimlerine yer verilmemiştir.

Pir Muhammed Cihangir, Emir Timur'un torunudur (Fayziyev, 1995: 70; Ali, 2008: 41). Halil Sultan hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Gaipen Gelen Ses). Anlatıda verilen bilgilere göre Pir Muhammed Mirza ve Halil Sultan, Delhi

mücadelesinde yer alır. Elimizdeki kaynaklarda Pir Muhammed ve Halil Sultan'ın mücadeleye katılıp katılmadığı ile ilgili mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur'un Delhi'deki tedbirleri ve saldırısı sonrasında Sultan Mahmut ve Malu Han mağlubiyete uğrar. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre 18 Aralık 1398 tarihinde Sultan Mahmut ve Malu Han, Emir Timur ile savaşmak için hazırlık yapmıştır. Emir Timur tedbir amacı ile hendek kazdırmıştır. Yenilgiye uğrayan Sultan Mahmut ise rivayette anlatıldığı gibi kaçmıştır (Şakirov ve Aslan, 2010: 62-63).

Emir Timur kendisine kale üzerinden ok fırlatan muhafıza, hocası Samir Tarhan'ın öğütlerini hatırlayarak karşılık verir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda Samir Tarhan hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Şer Bahram Marvazi ve yiğitleri kazdıkları tünellere barut doldurur ve sabah tan vaktinde Delhi'nin taş duvarları yıkılır. Kaynaklarda barut kullanıldığı bilgisi yer almamaktadır ancak Delhi'ye giren Emir Timur'un tahribat yaptığı yönünde bilgiler mevcuttur (Alan, 2020: 68).

1.43.3. Dini Unsurlar

Mevlana Nasireddin Ömer toprağa seccade serer. Emir Timur iki rekât namaz kılar ve zafer için dua eder.

Brahmanizm, Hindistan'daki dini inançlardan biridir. Brahman ise bu dini temsil eden kişilere verilen isimdir (Tümer, 1992: 329). Brahman, Emir Timur ile yaptığı konuşmasında Delhi kuşatmasına son vermezse oğlunun yani Said Vakkas'ın öleceğini ve Sahipkırın Emir Timur'un da yedi yıl içinde vefat edeceğini söyler.

1.43.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur fillerle mücadele etmek için özel olarak demirden yaptırdığı üçgen mızraklar kullanmıştır. Rivayette yer alan bu bilgi elimizdeki kaynaklarda da mevcuttur (Yüksel, 2004: 93). Mızrakların dışında mücadelede kılıçlar da kullanılmıştır.

Savaş esnasında çadırlar konaklama maksadıyla kullanılmıştır. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

1.43.5. Olağanüstü Unsurlar

Gece yarısı yerin aniden sallanması ve Emir Timur'un “Korkmayın” demesi ile sallantının durması olağanüstü unsurlara örnektir.

1.43.6. Sosyal Unsurlar

Hintlilerin esir alınması tutsaklık örneğidir.

1.43.7. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur'un varlığı ordusuna güç verir.

1.44. KAN YUTAN BABA

1.44.1. Efsanenin Özeti

1. Sabah saatlerinde Emir Timur'un ordusu Delhi'ye saldırır. Saflarda yabancı askerler ile Kor ülkesinin askerleri yer alır.

2. Hint askerleri zırh giyer. Kılıç ve telvarlar Hint askerine etki etmez. Savaş uzar.

3. Emir Timur kendi başına şehir merkezine gitmeyi planlar. Şehir merkezine gitmeden önce Kur'an'ı Kerim okur.

4. Binbaşı Latif fillerin geldiğine haber verir. Emir Timur fillere karşı Gilzayı askerlerini görevlendirir.

5. Mücadelede Emir Timur yaralanır. Askerler arasında veba salgını yayılır.

6. Brahman Emir Timur'un huzuruna gelir. Emir Timur'un sorularına cevap verir. Emir Timur, Brahman'ı özgür bırakır.

7. Müslüman Paryalar, Emir Timur ile beraber gitmek ister. Emir Timur Müslüman Paryaların, Hindistan'daki Müslümanların yaşadığı yerlere yerleştirilmesi için Kvita sultanına mektup yazar.

8. Emir Timur çadırında dinlenirken Said Vakkas'ın ölüm haberi gelir.

1.44.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Emir Timur Delhi'ye girer ve büyük bir ganimeti ele geçirir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da Hindistan seferine çıkan Emir Timur ve ordusunun Delhi'den aldığı ganimet ile ilgili bilgiler mevcuttur (Aka, 2022a: 41; Aka, 2022b: 36).

Emir Timur'un Delhi'de ilerlemesinde Kor padişahı da yanında yer almıştır. Elimizdeki kaynaklarda Kor padişahı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Kvita Sultanı Abdullah Vali el-Mülk, Hindistan seferi öncesinde Emir Timur'u veba salgınına karşı uyarmıştır. Emir Azizüddin, Emir Timur'un arkadaşıdır. Askerlerin veba hastalığına yakalanması ile ilgili Emir Timur'a haber getirir. Hindistan seferi ile ilgili elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilerde askerin vebaya yakalanması ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Caku Barlas hakkında önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çöldeki Mücadele). Bu anlatıda Caku Barlas, Said Vakkas'ın ölüm haberini getirir. Elimizdeki kaynaklarda Said Vakkas hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur seferlerinin yanı sıra imar faaliyetlerine de oldukça önem vermiştir. Seferlerden elde ettiği ganimetleri imar faaliyetleri için harcamıştır. Başkent olarak ilan ettiği Semerkant başta olmak üzere Semerkant etrafında kurulan köylerin imarı için önemli çalışmaları olmuştur (Aka, 2022b: 136). Babürname'de de Emir Timur'un Keş'teki imar faaliyetleri ile ilgili çeşitli bilgiler verilmektedir (Arat, 1970: 74-75). Rivayete göre Hindistan seferinden alınan ganimetlerin bir kısmı da imar için ayrılmıştır.

Emir Timur'un özel istihbaratçısı oğlu Said Vakkas'ın öldüğü haberini getirir. Emir Timur'un haber alma teşkilatı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Fars Diyarındaki Görüşmeler).

1.44.3. Dini Unsurlar

Emir Timur Kur'an'ı Kerim alır ve okur. Kur'an'ı Kerim'de okuduğu ayet “İnna fetahna leke fethan mübin” (Fetih: 43/1) ayetidir. Anlatıda ayetin anlamı da “Biz sana apaçık bir fetih vereceğiz.” olarak verilmiştir.

Müslüman olan Hintli Paryalar ve Brahman anlatıdaki diğer dini unsurlardır. Paryalar ve Brahman hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Müslüman Olan Hintliler, Brahman'ın Kehaneti).

1.44.4. Halk Kültürü Unsurları

Çadır konaklamak için kullanılmıştır ve göçebe hayatın önemli bir parçasıdır. Çadır ile ilgili genel bilgiler önceki anlatı incelemelerinde verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Döşek ve kâse günlük hayatta kullanılan birer eşyadır.

Telvar ve balta, savaş aleti olarak anlatıda yer almaktadır.

“Bir po'st bir so'ngak bo'lib qolmoq” (bir deri bir kemik kalmak) deyimini “Çok zayıflamış olmak.” şeklinde tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 219). Bu deyim veba hastalığına yakalanan askerlerin durumunu anlatmak için kullanılmıştır.

1.44.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur, Brahman'ı serbest bırakır. Brahman özgürlüğüne kavuşur. Bu durum tutsaklıktan kurtulmaya örnektir.

Kvita sultanına güvercin ile mektup gönderilmesi haberleşme örneğidir.

1.44.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur kendisinden yardım isteyenleri geri çevirmez, savaş esnasında önemli tedbirler alır.

1.45. KOMUTANIN TEKLİFİ

1.45.1. Efsanenin Özeti

1. Doktor, Said Vakkas'ı dikkatli olması konusunda uyarır. Kartor bir eğlence düzenler. Bu eğlenceye Said Vakkas'ı davet eder.

2. Kartor, şarap ve güzel kızlar ile Said Vakkas'ı sarhoş etmek ister. Said Vakkas, Emir Timur'un Miranşah'a verdiği öğütleri hatırlar.

3. Kartor, Said Vakkas'tan Emir Timur'a bir mektup yazmasını ister. Bu mektupta Emir Timur'un Hindistan gitmesini istemesini söyler ancak Said Vakkas kabul etmez.

4. Said Vakkas öldürülür. Emir Timur oğlunun intikamını almak için yola çıkar.

5. Kartor öldürülür ve Said Vakkas'ın kabrinin üzerine mavi bir kubbe yaptırılır.

1.45.2. Tarihi Unsurlar

Kartor, Said Vakkas'a tuzak kurmuştur. Bir eğlence düzenleyerek Said Vakkas'ı sarhoş etmek ister. Elimizdeki kaynaklarda Said Vakkas ve Kartor hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Mirza Miranşah, Emir Timur'un üçüncü oğludur (Fayziyev, 1995: 165). Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Miranşah 1396 yılında avlanırken attan düşmüştür. Sonrasında da beyninde bir hasar oluşmuş ve devlet işleri ile ilgilenmeyi bırakmıştır (Fayziyev, 1995: 165; Şerefüddin Ali Yezdi, 2013: 322). Bunun yanında sürekli içki içmeye başlamış, haremine birçok kadın almış ve keyfine düşkün bir hayat yaşamaya başlamıştır. Miranşah'ın durumundan haber alan Emir Timur hem Miranşah'ın hem de yanındakilerin öldürülmesini emretmiştir. Sonrasında Miranşah'ın suçu affedilmiş ve Miranşah oğlu Mirza Ebubekir ile birlikte Bağdat'a gitmiştir (Fayziyev, 1995: 165-168; Alan, 2020: 70). Rivayette Said Vakkas, Miranşah'ın keyfine düşkün olmasından ötürü Emir Timur'dan aldığı öğütleri hatırlar. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un Miranşah'a verdiği öğütler ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Aksine Emir Timur oğlu Miranşah keyfe düşkün olduğundan onu cezalandırmıştır.

Emir Timur mücadele esnasında Samir Tarhan'ın nasihatlerini hatırlar. Rivayetlere göre Samir Tarhan, Emir Timur'a iki eliyle de kılıç kullanmayı öğreten hocasıdır. Samir Tarhan hakkında elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

Kartor, Said Vakkas'ın kalbini sökerek onu öldürür. Emir Timur da oğlunun ölümü üzerine Luni Kalesi'ne doğru yola çıkar. Kuşatmanın otuzuncu gününde kale duvarları yıkılır. Kartor öldürülür ve Said Vakkas'ın cenazesi defnedilir. Kabrinin

üstüne mavi bir kubbe yaptırılır. Elimizdeki kaynaklarda Said Vakkas'ın ve Kartor'un öldürülmesi, Said Vakkas'ın kabri hakkında bir bilgi bulunamamaktadır.

Emir Timur'un haber alma teşkilatı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Fars Diyarındaki Görüşmeler). Anlatıda Emir Timur kendisine oğlunun ölümü ile ilgili haberi getiren özel istihbaratçısı ile konuşur. Oğlunun ölüm karşısındaki tutumunu sorarak bilgi alır. Bu rivayette yer alan olaydan da anlaşılacağı üzere Emir Timur'un haber alma teşkilatına mensup kişiler diğer memleketlerden de haber getirme faaliyetlerini yürütmektedir.

1.45.3. Dini Unsurlar

Emir Timur oğlu Miranşah'a öğüt verirken beş vakit namazı özürsüz terk etmediğini söyler. İslam dininde beş vakit namaz Müslümanlara farz kılınmıştır.

Haram, dini olarak yapılması yasak olanları ifade etmektedir (TDK, 1998: 944). Emir Timur oğlu Miranşah'a ülkeyi iyi bir şekilde yönetmek istiyorsa zevk ve sefadan uzak durmasını bir başka ifade ile kendisine haram kılması gerektiğini söyler.

1.45.4. Halk Kültürü Unsurları

Luni Kalesi yakınlarına gelen ordu konaklamak için çadır kurar. Çadır ile ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Savaşta kılıç ve balta kullanılır. Savaş araç gereçleri de bu anlatıda halk kültürü unsurlarına örnek olarak yer almıştır.

1.45.5. Sosyal Unsurlar

Kartor misafir odasında yemek ve şarapların bulunduğu bir masaya Said Vakkas'ı davet eder. Bu odada aynı zamanda rakkaslar ve Hint kızları da vardır. Yapılan hazırlıklar eğlence kültürüne bir örnektir.

Said Vakkas yaralandığı için ümitsizliğe kapılır.

Emir Timur oğlu Miranşah'a tembellik ve acemiliği felaket olduğunu söyleyerek nasihatte bulunur.

Kartor, Said Vakkas'tan Emir Timur'a mektup yazmasını ister. Mektup haberleşme aracı olarak kullanılmaktadır.

Said Vakkas babası Emir Timur'un yaşanan olaylar neticesinde Kartor'dan öç alacağını düşünür. Emir Timur, Said Vakkas'ın ölümü üzerine intikam planı yapar. Kartor'u öldürerek oğlunun intikamını alır. İntikam almak sosyal unsurlara örnektir.

Emir Timur'un habercileri kendisine haber getirir. Bu durum haber almaya örnektir.

1.45.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, oğullarına yapılan kötülükleri cezasız bırakmaz ve intikamını alır.

1.46. KÖTÜLÜK EDEN DEĞERİNİ KAYBEDER

1.46.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur Hindistan seferinden zafer ile Semerkant'a döner. Hindistan zaferinden büyük bir ganimet ele geçirmiştir.

2. Toktamış Han, Emir Timur'u Hindistan zaferi için tebrik eder. Askerler Toktamış Han'ın bir kez daha affedilmesine şaşırır. Emir Timur bu durum ile ilgili açıklama yapar. Kötülük edenlerin kendi değerini kaybedeceğini söyler.

3. Toktamış Han 1400 yılında Altın Orda'ya sefer düzenler. Altın Orda tahtında Şadıbek vardır ve Toktamış Han yenilir.

4. Emir Timur ile Kara Hacı görüşür. Emir Timur bir kez daha Toktamış Han'a yardım edeceğini söyler. Ancak 1406 yılında Edige ve askerleri Toktamış'ı öldürür.

5. Edige tuz hakkına sadık kalır. Kutluğ Timur'dan sonra tahta onun oğlu olan Şadıbek'i çıkartır. Ancak Şadıbek onu ortadan kaldırmak için planlar yapar. Aralarındaki mücadelede Şadıbek yenilir. Tahta Polatbek geçer.

6. 1409 yılında Edige Moskova'yı kuşatır. Edige, kuşatmayı tazminat karşılığında kaldırır ve Altın Orda'ya döner.

7. 1419 yılında Edige ile Toktamış'ın oğulları savaşı. Edige öldürülür. Altın Orda hanlıklara bölünür.

1.46.2. Tarihi Unsurlar

Rivayete göre Emir Timur, Hindistan'daki mücadeleyi kazanır. Sultan Mahmut ve ordusu yenilmiştir. Bu zafer sonrasında Semerkant'a dönen ordu büyük bir ganimet sahibi olur. Elimizdeki kaynaklarda da Emir Timur'un Hindistan seferinden galibiyet ve ganimet ile döndüğüne dair bilgi verilmektedir (Şakirov ve Aslan, 2010: 63; Alan, 2020: 68; Macit, 2021: 36; Aka, 2022a: 41; Aka, 2022b: 36).

Anlatıda Hindistan seferinden zaferle dönen Emir Timur'u Toktamış Han'ın da tebrik ettiğine yer verilir. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu bilgi yer almamaktadır.

Rivayette ve elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilerde Kutluğ Timur'un ölüm tarihi 1400 olarak verilmiştir (Kafalı, 1970: 114). Anlatıda verilen bilgilere göre Kutluğ Timur'un ölümünden sonra Altın Orda tahtına oğlu Şadıbek geçer. Kafalı (1970) ise Kutluğ Timur'un vefatından sonra Altın Orda tahtına geçen ismin Kutlu Bek'in oğlu Şadıbek olduğunu ve Kutlu Bek'in de Kutluğ Timur'un yeğeni olduğunu ifade etmiştir (s. 114). Rivayete göre Şadıbek'in Kutluğ Timur'un oğlu olduğu bilgisi kaynaklarda yer alan bilgiler ile farklılık göstermektedir.

Şadıbek'in Altın Orda tahtına geçmesini Edige istemiş ve yardım etmiştir (Kafalı, 1970: 114). Bu bilgi incelemesi yapılan rivayette de yer almaktadır. Ancak daha sonraları Şadıbek, Edige'yi ortadan kaldırmak için planlar yapar ve bu girişimleri sonrasında mağlup olur. Rivayette yer alan bu olay elimizdeki mevcut kaynaklarda da bulunmaktadır (Kafalı, 1970: 114).

Anlatıda Şadıbek'ten sonra Altın Orda tahtına Şadıbek'in oğlu Polatbek geçer. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilere göre Polatbek Şadıbek'in oğlu değildir. Polatbek, Kutluğ Timur'un iki oğlundan biridir ve Altın Orda tahtına geçmiştir (Kafalı, 1970: 114).

Anlatıda Toktamış'ın kendi adına paralar bastırdığı ve 1406 yılında Edige'nin askerleri tarafından öldürüldüğü bilgisi verilmiştir. Kemaloğlu (2012), rivayette olduğu gibi Toktamış'ın kendi adına para bastırdığını ve 1405 yılında Edige ve askerleri

tarafından öldürüldüğünü ifade etmiştir (s. 232). Rivayette ve kaynaklarda Toktamış'ın ölüm tarihi farklılık göstermektedir.

Emir Timur bir kez daha Toktamış'ı affeder. Asker bu duruma çok şaşırır. Emir Timur askere bir konuşma yapar ve askerler Kunduzca Savaşı'nı hatırlayarak Emir Timur'un sözlerindeki hakikati anlar. Kunduzca Savaşı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Volga Kıyısındaki Kutlama).

Toktamış Litva'ya ve Sibirya'ya giderek yardım ister. Kara Hacı, Emir Timur ile görüşür. Emir Timur bir kez daha Toktamış Han'a Altın Orda'yı alması için yardım edeceğini söyler. Rivayette yer alan bu bilgiler elimizdeki kaynaklarda mevcut değildir.

1409 yılında Edige'nin ordusu Moskova'ya saldırır. Moskova kuşatmasının kaldırılması için Edige'ye üç bin altın tazminat ödenir. Daha sonra Edige, Altın Orda'ya döner. Elimizdeki kaynaklarda 1409 yılında yaşanan bu mücadele ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Anlatıda 1395 yılında Altın Orda'nın büyük bir darbe aldığından bahsedilmektedir. 1395 yılında Emir Timur ve Toktamış Han karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşma ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Son Savaş).

Edige 1419 yılında Toktamış'ın oğulları ile yaptığı savaşta ölür. Altın Orda hanlıklara bölünür. Elimizdeki kaynaklarda Edige'nin ölümü ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Edige 1419 yılına kadar Altın Orda'yı yönetmiştir. Sonrasında Uluğ Muhammed Han başta olmak üzere pek çok isim tahta geçmiştir. Nihayetinde 1502 yılında yaşanan taht mücadeleleri ile birlikte Altın Orda hanlıklara bölünmüştür (Saray, 1989: 539-540; Kamalov, 2008: 108).

1.46.3. Dini Unsurlar

Hindistan seferi sonrasında ele geçirilen ganimetlerden memnun olan askerler şükreder, hamdüsenalar okur.

Emir Timur, Allah'ın bir kulu olduğu için Toktamış'ı affeder.

1.46.4. Halk Kültürü Unsurları

Toktamış tuz hakkını unuttur ve kendisine destek olan Emir Timur'a karşı kılıç kaldırır. Edige tuz hakkına saygı göstererek Kutluğ Timur'un vefatından sonra onun oğlu olan Şadıbek'i tahta çıkartır. Tuz hakkı bir halk kültürü unsurudur. Tuz hakkı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Kılıç ve Tuz). İncelemesi yapılan bu anlatıda tuz hakkına göre hareket etmek ve tuz hakkına karşı gelmek üzerine iki ayrı örnek mevcuttur.

1.46.5. Sosyal Unsurlar

Toktamış Han da Emir Timur'u bu zafer için tebrik eder. Bu bir kutlama örneğidir.

Emir Timur'un Toktamış Han'ın özrünü kabul etmesi barış örneğidir.

Edige, dostu Kutluğ Timur'un vefatından sonra onun torunu olan Şadıbek'i tahta geçirir. Ancak Şadıbek, Edige'yi ortadan kaldırmak için planlar yapar. Bu olay sosyal unsurlardan ihanete örnektir.

Edige Moskova'dan Altın Orda'ya dönerken pek çok Rus'u esir alır. Edige'nin casusları önden giderek kendisine başkent hakkında bilgi aktarırlar Rusların esir alınması tutsaklığa, Edige'ye gizli bir şekilde getirilen haberler ise casusluğa örnektir.

1.46.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur kötülüklere iyilik ile karşılık verir, kötülüklerin karşılıksız kalmayacağına inanır.

1.47. İSLAM ÂLEMİNİN ÖNDE GELENLERİ

1.47.1. Efsanenin Özeti

1. Derviş görünümlü asker Emir Timur'a Yıldırım Bayezid hakkında bilgi getirir.
2. Emir Timur askeri dinlerken Yıldırım Bayezid'in katıldığı savaşları ve zaferleri düşünür.

3. Yıldırım Bayezid'in büyük bir hükümdar olduğunu bilir. Ancak bu dünyanın iki hükümdara dar geleceğini düşünür.

1.47.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Yıldırım Bayezid hakkında birtakım bilgiler verilir.

Rivayete göre Yıldırım Bayezid, Sultan Murat'ın oğludur. Kaynaklarda yer alan bilgilerde de Yıldırım Bayezid'in Osmanlı padişahlarından olan Sultan Murat'ın oğlu olduğu ifade edilir (İnalcık, 1992: 231; Togan, 2019: 476). Rivayette ve kaynaklarda yer alan bilgiler örtüşmektedir.

1389 Kosova Savaşı'nın kazanılmasında Yıldırım Bayezid'in önemli bir payı olmuştur (İnalcık, 1992: 232; Fırat, 2021: 87). Rivayette verilen bilgilere göre de Emir Timur, Yıldırım Bayezid'in Kosova Savaşı'ndaki önemini bilmektedir.

Kosova Savaşı'nda (1389) Sırp, Macar, Bosna, Arnavut, Çek ve Hırvat askerlerinden oluşan güçlere karşı savaşılmıştır. Kosova Savaşı'nda Sultan Murat öldürülmüştür. (Emecen, 2002: 222; Togan, 2019: 484; Fırat, 2021: 88). Sultan Murat'ın ölümü üzerine Yıldırım Bayezid, Kosova Savaşı'nda yer alarak zafer kazanmıştır (Togan, 2019: 484). Rivayette de yer alan bu bilgiler elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgiler ile örtüşmektedir.

Anlatıya göre Kont Lazaroni, katil Miloš'u öldürmüş, on yıl içinde Bulgaristan'ı, Makedonya'yı ve Teselya'yı ele geçirmiştir. Elimizdeki kaynaklarda bu bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur haber getiren askeri dinlerken Yıldırım Bayezid'in Niğbolu Savaşı'na katıldığını ve savaştan zaferle ayrıldığını da düşünür. Yıldırım Bayezid'in 1396 yılında Nikopol şehrinin girişindeki savaşı kaynaklarda Niğbolu Savaşı olarak geçmektedir. Kral Sigismund 1396 yılında Niğbolu'yu kuşatma altına almış ancak Yıldırım Bayezid bu kuşatmayı kaldırmıştır (İnalcık, 1992: 233; Togan, 2019: 484). Elimizdeki kaynaklarda yer alan bu bilgilere anlatıda da yer verilmiştir. Emir Timur haber getiren askeri dinlerken Yıldırım Bayezid'in Niğbolu Savaşı'nda kendisini tam olarak gösterdiğinin farkındadır.

Rivayette Niğbolu Savaşı sonrasında kimi şehzadelerin esir alındığı ve Navarrski için bir ücret ödendiği ve Macaristan Kralı Sigismund'un kaçması ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Emecen (2007) de birçok asilzadenin esir alındığı, fidye ödeyenlerin ülkelerine geri döndüğü ve Macar Kralı Sigismund'un kaçtığı yönünde bilgi vermektedir (s. 91).

Konstantinopolis, Türkler tarafından kuşatmaya alınır ve Manuel hem Yıldırım Bayezid'e haraç öder hem de Müslümanlara bağımsızlık verir. Ayrıca cami inşa edilir ve Türk tüccarlar için pazar açılır. Tüm bunların yanında Manuel yardım bulmak için Avrupa'ya gider. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da Manuel'in, Niğbolu'da Yıldırım Bayezid'in kazandığı zafer sonrasında İstanbul'da cami inşa edilmesini ve Türk mahallesinin kurulmasını kabul etmesi, Avrupa'dan yardım istemesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır (İnalcık, 1992: 233).

İngiliz Kralı Karl, Emir Timur'a bir mektup gönderir. Bu mektupta Emir Timur'dan yardım ister. Alan (2020) ise Trabzon Rum İmparatoru, Bizans İmparatoru ve Pera'daki Cenevizlilerin Emir Timur'a yardım teklifinde bulunmak için elçi gönderdiklerini ifade etmiştir. Emir Timur'dan yardım isteyenler hakkında elimizdeki kaynaklarda bir bilgi yer almazken Emir Timur'a yardım etmek isteyenler hakkında bilgiler verilmiştir.

Emir Timur ve Yıldırım Bayezid iki önemli hükümdardır. Emir Timur “âlemin iki padişaha dar geleceğini” söyler. Alan (2020), Emir Timur ve Yıldırım Bayezid'in karşı karşıya gelmesi ile ilgili çeşitli sebepler sıralamıştır ve iki hükümdarın da cihan hâkimiyeti anlayışında olmasının karşı karşıya gelmelerindeki asıl sebep olduğunu ifade etmiştir (s. 79).

Emir Timur'un haber alma teşkilatına mensup olan kişi, bu anlatıda derviş görünümündeki bir istihbaratçıdır. Emir Timur'a Yıldırım Bayezid ile ilgili topladığı bilgileri aktarır. Emir Timur Ankara Savaşı öncesinde Yıldırım Bayezid hakkındaki her şeyi öğrenmek ister. Bu noktada haber alma teşkilatı önemli bir yer tutmaktadır. Emir Timur'un haber alma teşkilatı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Fars Diyarındaki Görüşmeler).

1.47.3. Dini Unsurlar

Hristiyanlar aynı bayrağın altında Yıldırım Bayezid'e karşı bir araya gelirler. Roma papası bu askerleri cesaretlendirmek için rahip ve keşişleri görevlendirir.

Manuel anlaşma neticesinde İstanbul Boğazı'nda iki cami ve kalenderhane yaptırmayı kabul eder. Emir Timur ve Bayezid Müslüman âleminin iki büyük ismidir.

Anlatıda yer alan Hristiyan, papa, rahip, keşiş, cami, Müslüman ifadeleri dini unsurlara örnektir.

1.47.4. Halk Kültürü Unsurları

Savaşlarda mızrak kullanılmıştır.

Manuel anlaşma sonucunda Türk tüccarları için büyük bir pazar açar. Ticaret bir meslek olarak anlatıda yer almıştır.

1.47.5. Sosyal Unsurlar

Derviş kıyafetindeki bir asker Emir Timur'a Yıldırım Bayezid hakkında bilgi getirir. Dervişin haber getirmesi sosyal unsurlardan istihbarata örnektir.

Emir Timur kendisine önemli haberler getiren derviş görünümündeki askere altın bir arma vereceğini söyler. Bu olay sosyal unsurlardan hediyeleşmeye örnektir.

Sultan Murat babasını öldüren Miloš'tan öç almak ister. Öç almak istemesi intikam örneğidir.

İngiliz Kralı Karl'ın yardım istemek için mektup göndermesi ise haberleşme örneğidir.

1.47.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur'un gayesi cihan hâkimi olmaktır.

1.48. DAĞLIK KARABAĞ'DA

1.48.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur'un özel istihbaratçısı Yıldırım Bayezid ve isyan çıkartanlarla ilgili bilgi getirir.
2. Emir Timur safdaşlarına planını açıklar.
3. 1400 yılında Gürcistan sınırına gelirler. Prens Georgi ile mücadele ederler. Kaleler ele geçirilir. Tiflis teslim olur.
4. Emir Timur Karabağ'da ordu kurar ve askerine dinlenme izni verir.
5. Azizüddin, Emir Timur'a torunun bir çocuğu olduğu müjdesini getirir.
6. Asker ve komutanlar Emir Timur'u tebrik ederler. Hediyeler getirirler. Mühürdar Emir Şah Melik hediyeleri kabul eder.
7. Emir Timur gelecekteki seferleri için askerleri ile toplantı yapmayı planlar.

1.48.2. Tarihi Unsurlar

Emir Timur'un özel istihbaratçısı bu anlatıda Yıldırım Bayezid hakkında ve isyan çıkartanlarla ilgili bilgi aktarır. Emir Timur'un haber alma teşkilatı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Fars Diyarındaki Görüşmeler).

Anlatıda Kara Yusuf'un Yıldırım Bayezid'in yanında olduğu ve Yıldırım Bayezid'den altın ve asker aldığı bilgisine yer verilmiştir. Elimizdeki kaynaklarda da Yıldırım Bayezid'den kaçan Anadolu beylerinin Emir Timur'a sığındığı ve Yıldırım Bayezid'in kendisine sığınan Kara Yusuf'u himaye ettiği ifade edilmiştir (İnalcık, 1992: 233).

Anlatıda Ferec'in adamlarının Yıldırım Bayezid'e yardım ettiğine dair bilgi verilmiştir. Ferec, Celayirli Sultan Ahmet adına şehrin idaresini sağlayan bir beydir. Elimizdeki kaynaklarda Sultan Ahmet'in Emir Timur Suriye'de iken Yıldırım Bayezid'in yanına gittiği ifade edilmiştir (Aka, 2022b: 40).

Emir Timur 1399/1400'te Karabağ'a gelmiştir. Karabağ'da Azerbaycan, Gürcistan ve Arab-ı Irak'ı sindirme çalışmalarını yürütmüştür (Alan, 2020:71; Aka,

2022b: 38). Anlatıda Emir Timur ve ordusunun Karabağ'da bir süre konakladığı ve 1400 yılında Gürcistan ile savaştığına değinilmiştir. Anlatıda verilen bilgiler elimizdeki mevcut kaynaklarda da yer almaktadır. Bu bilgilerin yanında Emir Timur Gürcistan ile savaşmadan önce Prens Georgi'yi İslam'a davet etmiş ancak Georgi bu teklifi kabul etmemiştir. Elimizdeki kaynaklarda anlatıda verilen bu bilgi mevcut değildir.

1400'te Gürcistan ile Emir Timur'un karşılaşması sonrasında kaleler ele geçirilir, Tiflis de teslim olur. Yağlı (2016), anlatıda olduğu gibi Emir Timur'un Gürcistan seferine çıktığını ve Gürcistan'da kaleleri ele geçirdiğini belirtmiştir (s. 196-197). Bunun yanı sıra Emir Timur'a itaatini bildiren Şirvan Şahı İbrahim, Azerbaycanlılar adına altın çadır yaptırır. Elimizdeki mevcut kaynaklara göre Emir Timur 1386 yılında İran'a yönelmiştir. İran üzerinden yürütülen ilerlemede Tiflis alınmış, Şirvan Şahı İbrahim de itaatini bildirmiştir (Alan, 2020: 43). Anlatıda Tiflis'in teslim olduğu tarih elimizdeki mevcut kaynaklarla farklılık göstermektedir. Ayrıca hediye edilen altın çadır ile ilgili elimizdeki kaynaklarda mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur'un torunu Pir Muhammed Mirza Herat gidip Multan'ı işgal eder. Esas ordunun başında yer alan Emir Timur ise Belh üzerinden Hindikuş'ta ilerler. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilere göre Emir Timur Hindistan'a yönelirken Pir Muhammed Mirza'ya Sind Irmağı'na kadar olan yerlerin hâkimiyetini vermiştir (Aka, 2022b: 35).

Rivayette Emir Timur otobiyografisine adaletli ve merhametli olmanın önemini anlatan bir yazı yazmıştır. Bu yazıda halka gösterilen adalet ve merhametin padişahın kudretini yükselttiğini ifade etmiştir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda da Emir Timur'un kötülük yapanlara karşı merhamet gösterdiği, kendi huzuruna geldiklerinde geri çevirmediği ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Şakirov ve Aslan, 2010: 73; Yağlı, 2016: 203).

Emir Timur'un otobiyografisine gönlünden geçenleri yazdığı sırada içeriye Azizüddin gelir. Azizüddin tüm asker ve komutanlar içinde Emir Timur'a en yakın olanıdır. Aynı zamanda Emir Timur'un yakın arkadaşıdır. İçeriye giren Azizüddin torunun bir çocuğu olduğu müjdesini getirir. Elimizdeki kaynaklarda Azizüddin hakkında bir bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur'un asker ve komutanları onu Allah'ın kılıcı diyerek yüceltir. Emir Timur bu durum karşısındaki heyecanını otobiyografisine yazar. Elimizdeki kaynaklarda bu bölüm ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Mühürdarlık, Emir Timur dönemindeki özel ve saygın görevlerden biri olarak bilinmektedir. Mühürdar olan kişiler hükümdara yakın olan kişilerdir. Emir Şah Melik mühürdarlık görevini yerine getiren isimlerden biri olmuştur (Alan, 2020: 308). Mühürdar Emir Şah Melik, Emir Timur'u tebrik etmek için getirilen hediyeleri kabul eder. Kaynaklarda olduğu gibi Emir Şah Melik görevi gereği anlatıda da Emir Timur'un yakınında yer alan bir isim olmuştur.

1.48.3. Dini Unsurlar

Emir Timur, Gürcistan ile savaşmadan önce onların İslamiyet'i kabul etmelerini ister. Emir Timur, Kur'an'ı Kerim'de de merhametli olmaktan söz edildiğini ve Allah'ın bir kimseyi yüceltirse o kişinin hak ve adalete göre davrandığını otobiyografisine yazar.

Namazdan sonra Emir Timur'un torununun çocuğunu tebrik etmeye gelenler olur. Namaz, zaman ifadesini karşılamak için kullanılan dini bir unsurdur.

Emir Timur "Allah'ın kılıcı" olarak yüceltilir. Allah'ın kılıcı ifadesi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Soyguncuların Cezası).

Emir Timur'un mühründe "Güç adalette" ifadesi yer alır. Emir Timur'un yüzüğünde yer alan sloganı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir Emir Timur bu ifadelerin mühründe yer almasını Allah'ın inayeti olarak yorumlar.

Sahipkıran'ın otobiyografisine yazdığı bölümde geçen Allahutaala, Hz. Âdem, melekler ve günah rivayette yer alan diğer dini unsurlardır.

1.48.4. Halk Kültürü Unsurları

At savaşlarda kullanılmıştır. Hindistan seferi sonrasında atların dışında fillerin de savaş meydanlarında olduğu görülmektedir.

Emir Timur'un torunun çocuğu olur ve karnay ile surnaylar çalınır. Karnay ve surnay ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ramazanın Onuncu Gecesi).

Doğan çocuk için hediyelerin getirilmesi bir halk kültürü unsurudur ve önceki incelemelerde bu uygulama ile ilgili bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Karabağ'da dinlenen asker konaklamak için çadır kullanır. Göçebe yaşam biçiminde çadır önemli bir yere sahiptir.

1.48.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur'un torunun çocuğu olur. Dünyaya gelen çocuğu müjdelemek için karnay ve surnaylar çalınır. Asker ve komutanlar Emir Timur'u tebrik eder. Karnay ve surnayların çalması, Emir Timur'un tebrik edilmesi kutlama örneğidir.

Herkes hediyeler getirir. Doğan çocuğa hediye getirmek hediyeleşme örneğidir ve eski bir halk kültürü uygulamasıdır (Yüce ve Khamrabaeva, 2020: 324).

Emir Timur'un özel istihbaratçılarının bilgi getirmesi haberleşme ve casusluk örneğidir.

1.48.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur mücadele öncesinde askeri ile istişare eder ve onların düşüncelerini dinler.

1.49. YILDIRIM BAYEZİD

1.49.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur, torunun çocuğunu gördüğü için büyük bir kutlama yapılmasını emreder.

2. Çadırına gelen özel istihbaratçıları Yıldırım Bayezid hakkında öğrendiklerini anlatırlar.

3. Elçiler, Yıldırım Bayezid'in Emir Timur'un vilayetlerinden de rüşvet istediğini söyler. Emir Timur bu duruma çok öfkelenir. Kara Yusuf da Yıldırım Bayezid'e sığınmıştır.

4. Emir Timur mirzasına bir mektup yazdırır. Yıldırım Bayezid'den Kara Yusuf'u teslim etmesini ister.

5. Yıldırım Bayezid hakaret içerikli bir mektup ile cevap verir.

1.49.2. Tarihi Unsurlar

“Dağlık Karabağ'da” ve “İslam Âleminin Önde Gelenleri” başlıklı anlatılarda olduğu gibi bu anlatıda da Emir Timur'un özel istihbaratçıları Yıldırım Bayezid hakkında bilgi getirir. Emir Timur'un haber alma teşkilatı hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Fars Diyarındaki Görüşmeler).

Emir Timur'un istihbaratçıları Yıldırım Bayezid hakkında duyduklarını anlatırlar. İstihbaratçılardan biri Bursa hâkiminin Yıldırım Bayezid'i suçlu olarak çağırması olayını anlatır. Yıldırım Bayezid hâkim karşısında sıradan bir insan gibi davranıp ayakta durur. Mahkeme sonucunda Yıldırım Bayezid'e para cezası verilir ve Sultan bu parayı öder. Elimizdeki kaynaklarda anlatıda yer alan bu bilgiler mevcut değildir.

İstihbaratçılar Yıldırım Bayezid'in Emir Timur'a ait yerlerde gözü olduğunu ve Emir Timur'a bağlı vilayetlerden rüşvet istediğini anlatırlar. Bir diğer istihbaratçı rüşvet alan hâkimlere Yıldırım Bayezid'in verdiği cezayı anlatır. Elimizdeki kaynaklarda bu bilgiler mevcut değildir.

Anlatıda Emir Timur otobiyografisine yazdığı satırları hatırlar. Bu satırlarda seyit, âlim ve şeyhlerin meclisinde yer aldığı ve Semavi danışmenden kitabına göre meclisinde din erbabı bulunanları yenmenin zor olduğu yazmıştır. Emir Timur'un meclislerinde âlimlerin, saygın kişilerin yer almasına dair otobiyografisinde yer alan bilgiler elimizdeki kaynaklarda da bulunmaktadır (Şakirov ve Aslan, 2010: 82). Ancak Emir Timur'un otobiyografisine yazdığı “meclisinde din erbabı bulunanları yenmenin zor olduğu” ifadesi mevcut kaynaklarda yer almamaktadır.

Emir Timur Hindistan seferi öncesi Berkuk'a elçi göndererek itaat etmesini ister. Ancak Berkuk bu talebi kabul etmez. Anlatıda yer alan bu bilgilere elimizdeki kaynaklarda da yer verilmiştir (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 223-226). Mısır Sultanı Berkuk, Emir Timur'a karşı Yıldırım Bayezid'in yanında yer alır. Tekindağ (1992),

anlatıda olduğu gibi Berkuk'un Emir Timur'a karşı Yıldırım Bayezid'in yanında yer aldığını ifade etmiştir (s. 512).

Rivayete göre Kara Yusuf, Yıldırım Bayezid'e sığınır. Emir Timur Yıldırım Bayezid'e yazdığı mektupta Kara Yusuf'un teslim edilmesini ister. Emir Timur'un mektup yazarak Yıldırım Bayezid'den Kara Yusuf'u korumasını talep etmesi elimizdeki kaynaklarda da yer almaktadır (Alan, 2020: 77). Bunun yanında anlatıda ve kaynaklarda yer alan bilgilere göre Yıldırım Bayezid, Emir Timur'un mektubuna hareket içeren bir mektup ile cevap vermiştir (Daş, 2004: 145).

Kara Yusuf, Karakoyunlulara hükümdarlık yapmıştır. Emir Timur'un Sivas'a geleceğini haber aldıktan sona önce Mısır Memlûk sultanına sığınmak istese de Memlûk sultanı bunu kabul etmemiştir. Kara Yusuf da Yıldırım Bayezid'e sığınmıştır. Bu durumu öğrenen Emir Timur, Yıldırım Bayezid'den Kara Yusuf'un teslim edilmesini talep etmiştir (İnalçık, 1992: 233; Sümer, 2001: 435). Kara Yusuf hakkında anlatıda yer alan bilgiler kaynaklardaki bilgiler ile örtüşmektedir.

1.49.3. Dini Unsurlar

Yıldırım Bayezid camiler yaptırır. Müslümanlara değer verir. Emir Timur mektubunda Yıldırım Bayezid'in Hristiyanlar ile savaşmasından haberdar olduğunu yazar. Yine mektupta kendisinin Allah'ın en ilk itaatkâr kulu olduğunu, Peygamber emri olmadan bir şey yapmadığını dile getirir. Anlatıda yer alan ifadelerdeki cami, Müslüman, Hristiyan, Allah'ın kulu ve Peygamber dini unsurdur.

1.49.4. Halk Kültürü Unsurları

Torunun çocuğunu gören Emir Timur toy kutlaması yapılmasını emreder. Türkistan coğrafyasında olduğu gibi Özbek halkında da yeni doğan çocuklar için yapılan kutlamalara önem verilmiştir. Bu kutlamalar bir nevi düğün, bayram, şölen havasında geçmektedir. Yeni doğan çocuk için yapılan kutlamalar "beşik toyu" olarak ifade edilmektedir (Solmaz, 2018: 133; Yüce ve Khamrabaeva, 2020: 324).

Emir Timur istihbaratçıları ile çadırda görüşür. Çadır ve Emir Timur'un haber alma teşkilatı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi, Fars Diyarındaki Görüşmeler).

Rivayette halk kültürü unsuruna örnek olarak “Qizim senga gapirayotibman, kelinim sen ham eshit” (Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla) atasözüne yer verilmiştir. Bu atasözü “Birisinin hatasından veya eksiklerinden dolayı uyaracağımız zaman uyarıyı daha samimi olduklarımıza söyleriz. Böylece ortamdakilerin ima yollu söylenen sözden üstüne düşen payı almasını umarız.” şeklinde tanımlanmaktadır (Aksu ve diğ., 2022: 365). Emir Timur da Emir Hüseyin’in açgözlülüğünün sonucunun kötü olduğunu örnek vererek Yıldırım Bayezid’i uyarır.

1.49.5. Sosyal Unsurlar

Yıldırım Bayezid hâkim karşısında sıradan halktan olan bir insan gibidir ve kendisine karşı ayrıcalık tanınmaz, kanunların gerekli gördüğü cezayı alır. Bu olay adalete örnektir.

İstihbaratçıların Emir Timur’a bilgi getirmesi, Yıldırım Bayezid ve Emir Timur’un mektuplaşması haberleşmeye örnektir.

Emir Timur’un torunun çocuğu için toy düzenlemesi ise sosyal unsurlardan eğlence ve kutlamaya örnektir.

1.49.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur mücadeleden önce uzlaşma yoluna gitmek ister.

1.50. YILDIRIM VE DEMİR

1.50.1. Efsanenin Özeti

1. Toy hazırlıklarından sonra Emir Timur kurultayı toplar.
2. Asker ve komutanlar yeni bir sefere çıkmak istemez. Yıldırım Bayezid de Müslüman olduğundan bu durumun nasıl açıklanacağını sorarlar.
3. Emir Timur, Yıldırım Bayezid’in sefer hazırlığında olduğunu açıklar. Askere yedi yıl için maaş ödeyeceğini de ekler.
4. Hindistan ganimetlerinden askerin payı ayrılır. Eğlence düzenlenir.

5. 1402 yılında Emir Timur ordusu ile Yıldırım Bayezid ordusu Ankara yakınlarında karşı karşıya gelir. Yıldırım Bayezid aldırış etmediğini göstermek için avlanmaya çıkar.

6. Emir Timur savaş başladıktan sonra çadırına girer. Arkadaşı Azizüddin ile satranç oynar. Yıldırım Bayezid'in güçlü komutanı da ganimet karşılığında Emir Timur'un safında yer alır.

7. Mücadelede Yıldırım Bayezid attan düşer, sıtma hastalığına yakalanır. Sultan Mahmut Han, Yıldırım Bayezid'i yakalayarak Emir Timur'un huzuruna getirir.

1.50.2. Tarihi Unsurlar

Askerler Hindistan seferi sonrasında yorgun olduklarını dile getirerek dinlenmek ister. Hindistan seferi ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Brahman'ın Kehaneti, Kan Yutan Baba). Emir Timur ise asker ve komutanların moralini yükseltmek için mükâfat vereceğini duyurur. Anlatıda olduğu gibi kaynaklarda da askerlerin savaş öncesinde yorgun olduklarını ve Osmanlı ordusunun daha kalabalık ve dinç olduklarını belirttiklerine dair bilgiler yer almaktadır (Macit, 2021: 48). Anlatıda Emir Timur askerlerin motivasyonunu sağlamak için yedi yıl için maaş ödeyeceğini belirtir. Macit (2021) de Emir Timur'un askerlerin motivasyonunu sağladığını ifade etmiştir (s. 48).

Emir Timur, askerlerini dinledikten sonra kendi fikrini açıklar. Onlara Yıldırım Bayezid ve Mısır'ın işbirliği yaptığını anlatır. Mısır Sultanı Berkuk'un Yıldırım Bayezid'in yanında yer alması ile ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Yıldırım Bayezid).

Emir Timur'un torunu olan Pir Muhammed Mirza bir kervan getirecektir. Bu kervanda askere ödenecek olan maaş için ganimet yer almaktadır. Elimizdeki kaynaklarda bu bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur, Şah Melik'e ganimetlerin ayrılması için talimat verir. Şah Melik hakkında daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Taşkent'teki Mesele).

Anlatıda Emir Timur'un Sivas, Halep, Dimaşk ve Bağdat'tan sonra Ankara'ya geldiği ifade edilir. Elimizdeki kaynaklara göre Emir Timur önce Kemah'ı ele geçirmiş ardından Sivas ve Kayseri'yi geçerek Ankara'ya gelmiştir (Alan, 2020: 80).

Ankara Savaşı 1402 yılında Çubuk yakınlarında yapılmıştır. Savaşı Emir Timur kazanmıştır (Alan, 2020: 81-82; Macit, 2021: 48). Rivayette de savaşın tarihi elimizdeki kaynaklarda yer aldığı gibi 1402 olarak verilmiştir. Anlatıda mağlup olan Yıldırım Bayezid'in Sultan Mahmut tarafından esir alınarak Emir Timur'un huzuruna getirildiği ve boynuna ip takıldığı ifade edilmiştir. Elimizdeki kaynaklarda Yıldırım Bayezid'in esir düştükten sonra Emir Timur'un huzuruna getirilmesi ile ilgili farklı bilgiler yer almaktadır. Halaçoğlu (1991) sadece Yıldırım Bayezid'in esir alındığı (s. 211) ifade ederken, Alan (2020), Yıldırım Bayezid'in askerlere esir düştüğünü ve elleri bağlı olarak Emir Timur'un huzuruna getirildiğini belirtmiştir (s. 82). Macit (2021), Yıldırım Bayezid'in esir düşmüş olmasına rağmen Emir Timur'un Yıldırım Bayezid'e karşısında bir hükümdar varmış gibi davrandığını ifade etmiştir. Aka (2022b) ise anlatıda olduğu gibi Sultan Mahmut tarafından esir alındığını belirtmiştir.

Savaş esnasında Yıldırım Bayezid'in yanında yer alan kimi askerler sonrasında saf değiştirerek Emir Timur'un safına geçmiştir (Halaçoğlu, 1991: 211; Alan, 2020: 82). Askerlerin saf değiştirmesi rivayette de anlatılmaktadır.

Rivayette her iki komutanın da mücadeleye karşı rahat bir tavrı olduğu ifade edilir. Emir Timur'un Ankara'ya geldiği gün Yıldırım Bayezid aldırış etmediğini göstermek maksadıyla avlanmaya çıkar. Emir Timur ise savaş günü yakın arkadaşı olan Azizüddin ile çadırda satranç oynar. Elimizdeki kaynaklarda iki komutanın da Ankara'daki karşılaşma öncesinde ve esnasında aldırış etmeyen bir tavrı olduğuna dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Aksine her iki komutan da savaşa hazırlanmıştır. Komutanların oğulları da savaşta mücadele etmiştir (Alan, 2020: 80).

Emir Timur Ankara Savaşı'nda Hindistan'dan getirdiği filleri de kullanır. Kaynaklarda da savaşta fillerden yararlanıldığına dair bilgiler yer almaktadır (Halaçoğlu, 1991: 211; Alan, 2020: 81-82; Macit, 2021: 48).

Yıldırım Bayezid'in ordusunda Sırp Kralı Stefan Lazareviç'in yer aldığı anlatıda verilen bilgiler arasındadır. Halaçoğlu (1991) da Yıldırım Bayezid'in ordusunda Sırp kralının yer aldığını ifade etmiştir (s. 211).

Rivayette Bayezid'in attan düştüğü ve sıtma hastalığına yakalandığı anlatır. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu bilgiler yer almamaktadır.

1.50.3. Dini Unsurlar

Yıldırım Bayezid ve Emir Timur Müslüman birer komutandır.

Emir Timur Allah'ın kılıcı olarak görülmektedir. Allah'ın kılıcı sıfatı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Soyguncuların Cezası).

1.50.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur torununun çocuğu için bir toy düzenlemiştir. Yeni doğan çocuk için toy düzenlenmesi hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Yıldırım Bayezid).

Koyun ve atlar ile ziyafet verilir. Bu eğlence kültürüne örnektir. Eğlence ve ziyafetlerde verilen ikramlarla ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven).

Tüm anlatılarda olduğu gibi bu anlatıda çadır halk kültürü unsuru olarak kullanılmıştır. Çadırın yeri ve önemi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

1.50.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur savaşın olmasını istemeyen asker ve komutanlara cesaret verir.

Ankara Savaşı sonrası Yıldırım Bayezid'in esir alınması tutsaklık örneğidir.

1.50.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur cihan hâkimi olmak için tüm rakipleri ile savaşır.

1.51. İSLAM'IN HOŞGÖRÜSÜ GENİŞ

1.51.1. Efsanenin Özeti

1. Yıldırım Bayezid'in eşi Marya İslamiyet'i kabul ederek Müslüman olur. Emir Timur Marya'yı eşinin yanına gönderir.

2. Marya'nın götürülmesi için Müslüman olan Alman şövalyesi Johannes Schiltberger görevlendirilir.

3. Emir Timur'un geçmişte yaşadıkları ve sorumlulukları üzerine düşünürken uykusu gelir.

4. Uyuyacağı esnada bir ses duyar. Ses Brahman'ın kehanetinin doğru olduğunu söyler.

5. Emir Timur uyanır. Çadırın dışına çıkar. Öğle yemeği hazırlayan askerlerin yanına gider.

1.51.2. Tarihi Unsurlar

Anlatıda birçok tarihi kişiliğe yer verilmiştir.

İlk olarak Sırp Prensi Marya Alivera, Emir Timur'un karşısında diz çökerek saygısını göstermek ister. Emir Timur buna müsaade etmez. Marya eşinin yanına gönderilir. Suçkar (2017), Marya'nın Sırp Kralı I. Lazar'ın kızı olduğunu ve Osmanlıların Sırlar ile yaptığı anlaşma sonrasında Yıldırım Bayezid'in eşi olduğunu ifade etmiştir (s. 130).

Anlatıda Emir Timur, Marya'nın eşinin yanına dönmesine izin verir. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilere göre Marya, eşi Yıldırım Bayezid gibi Ankara Savaşı'ndaki mağlubiyet sonrasında Emir Timur'a esir düşmüştür. Emir Timur kendisine esir düşen Sırp Prensesi Marya'nın Yıldırım Bayezid'in vefatına kadar yanına gitmesine müsaade etmiştir (Suçkar, 2017: 131).

Rivayette Sırp Prensesi Marya İslamiyet'i kabul ederek Müslüman olur. Kaynaklarda da Marya'nın Müslüman olduğu ifade edilmiştir (Şerefüddin Ali Yezdi, 2013: 398). Kaynaklarda ve rivayette yer alan bilgiler örtüşmektedir.

Johannes Schiltberger, kaynaklarda yer alan bilgilere göre 1380-1381 yılında dünyaya gelmiştir. 1396 yılında henüz 16 yaşında Niğbolu Savaşı'nda Türklere esir düşmüştür. 1402 yılına kadar Yıldırım Bayezid'in emirinde kalmıştır. 1402 yılında Emir Timur ile Yıldırım Bayezid arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'nda Emir Timur'a esir düşmüştür (Beydilli, 2009: 228; Öztürk, 2020: 23). Anlatıda Marya'yı Bayezid'in yanına götürmek için Johannes Schiltberger görevlendirilir. Marya, Avrupalı Yunus

olarak tanınan Johannes'i tanır. Yunus'un eski bir Alman şövalyesi olduğunu bilir. Emir Timur'un yanında olan Yunus da İslamiyet'i kabul ederek Müslüman olmuştur. Elimizdeki kaynaklarda Johannes Schiltberger'in Marya için görevlendirildiğine ve Müslüman olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.

Ludmila, Ryazan prensi tarafından Toktamış'a hediye edilmiştir. Emir Timur bunu hatırlar. Marya, Emir Timur'a bu Rus kızını hatırlatır. Elimizdeki kaynaklarda Ryazan tarafından Toktamış'a verilen Ludmila hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur rivayette Ludmila'nın vefat etmeseydi Saray Mülk Hanım'ın yanında küçük melike olarak kalabileceğini düşünür. Saray Mülk Hanım hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Saray Mülk Hanım).

Emir Timur düşüncelere dalar. Gözünün önüne annesi Tekina Hatun, babası Emir Taragay ve vefat eden eşi Olcay Terken Ağa gelir. Tekina Hatun, Emir Taragay ve Olcay hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya, İlk Zafer).

Emir Timur dışarıda öğle yemeği hazırlayan askerleri görünce hocası Samir Tarhan'ı hatırlar. Samir Tarhan hakkında elimizdeki kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

1.51.3. Dini Unsurlar

İslam bir hoşgörü dinidir. Emir Timur İslamiyet'i kabul eden Marya'ya da bunu ifade eder. Allah'ın kulu ve İslam'ın kılıcı olarak nitelendirilen Emir Timur, bu sıfatlar üzerine düşünür. Anlatıda yer alan bu ifadeler dini unsurlara örnektir.

Emir Timur, Şeyh Şemsüddin Külal'ın kerametlerini hatırlar. Şemsüddin Külal dini bir kişiliktir ve hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Emir Timur'un duyduğu ses Brahman'ın kehanetinin doğru olduğunu söyler. Sözü edilen kehanet, incelemesi yapılan diğer rivayetlerin konusu olmuştur. Brahman ile ilgili de önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Brahman'ın Kehaneti).

1.51.4. Halk Kültürü Unsurları

Çadır anlatıda konaklama için kullanılmıştır. Halk kültürü unsurlarına örnektir. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Öğle yemeği için koyun etinden kebab ve pilav hazırlanır. Ayrıca kelle paça ve hasip de hazırlanır. Anlatıda yer alan yemek isimleri halk kültürü unsurlarından yemeklere örnektir.

1.51.5. Olağanüstü Unsurlar

Uzaktan gelen bir ses Brahman'ın kehanetinin doğru olduğunu söyler. Emir Timur'un bilmediği yerden bir ses duyması olağanüstü bir durumdur.

1.51.6. Sosyal Unsurlar

Emir Timur'un karşısında eğilerek saygı göstermek isteyen Marya'ya izin vermemesi İslamiyet'in hoşgörüsüne örnektir.

Marya'nın esaretten kurtularak eşinin yanına gitmesi özgürlüğe örnektir.

1.51.7. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur dini inançları ile yaşar.

1.52. OĞUL OLAN KRAL

1.52.1. Efsanenin Özeti

1. Türk ülkesinden gelen elçiler Kastilya ve Leon Kralı III. Henry don Enrique'ye tanık oldukları olayları anlatır.

2. Emir Timur'un Kral III. Henry don Enrique'ye gönderdiği hediyeler takdim edilir. Sahipkıran'ın Kral III. Henry'e "oğlum" dediği iletilir.

3. Ruy Gonzáles de Clavijo "oğlum" ifadesinin daha önce sebep olduğu mücadeleleri anlatır. Kral bu ifadeden rahatsız olmadığını açıklar.

4. Ankara Savaşı'na tanıklık eden elçi gördüklerini anlatır. Emir Timur'un esir aldığı Yıldırım Bayezid'in son isteklerini yerine getirdiğini söyler.

5. Ruy Gonzáles de Clavijo, Emir Timur'un huzuruna elçi olarak gönderilmek üzere görevlendirilir.

1.52.2. Tarihi Unsurlar

Ruy Gonzáles de Clavijo'dan önce bir elçi heyeti gönderilmiştir. Bu elçiler önce Ege Denizi'ne gitmişlerdir. Sonrasında Emir Timur'un karargâhında ağırlandı. Emir Timur da Kral III. Henry don Enrique'ye bir elçi heyeti göndermiştir. (Clavijo, 1993: 12). Kaynaklarda yer verilen bu bilgiler anlatıda da mevcuttur. Türk topraklarına elçiler gönderilir. Bu elçiler Kral III. Henry'nin huzuruna gelerek Ankara Savaşı ve Yıldırım Bayezid ile ilgili gördüklerini anlatır. Ayrıca Emir Timur da hediyeler ile birlikte Kral III. Henry don Enrique'ye elçi gönderir. Elçiler hem hediyeleri takdim eder hem de Emir Timur'un Kral III. Henry'i çocuğu gibi gördüğünü ifade ederler. Mevcut kaynaklarda Emir Timur'un elçi gönderdiğine dair bilgiler yer alırken gönderilen hediyeler ve kral için kullandığı “oğlum, çocuğum” ifadeleri hakkında bir bilgi yer almamaktadır.

Elçiler Ankara Savaşı'na tanıklık etmiştir ve Kral III. Henry'e hem Ankara Savaşı hem de Yıldırım Bayezid hakkında bilgi verirler. Ankara Savaşı ve savaş sonrası Yıldırım Bayezid'in durumu hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Yıldırım ve Demir)

Elçiler Emir Timur'un Yıldırım Bayezid'e merhametli davrandığı ve Yıldırım Bayezid için bir çadır ayırdığını anlatır. Ayrıca Emir Timur'un Yıldırım Bayezid'in son isteklerini yerine getirdiğinden ve Bayezid'in oğlu Musa'yı tahta geçirdiğinden söz ederler. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgiler anlatıda yer alan bilgiler ile örtüşmektedir. 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı sonrasında Yıldırım Bayezid ve oğlu Musa Çelebi, Emir Timur'a esir düşmüştür. Yıldırım Bayezid 1403'te vefat etmiştir. Sonrasında oğlu Musa, Emir Timur tarafından babasının cenazesi ile birlikte Bursa'ya gönderilmiş ve Bursa kendisine verilmiştir (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 407; Keskin, 2014: 894-895).

Ruy Gonzáles de Clavijo elçinin söylediklerini Kral III. Henry don Enrique'ye açıklar. Cengiz Han ve Hârizmşah Muhammed arasındaki “oğlum” ifadesi sebebiyle çıkan savaşı anlatır. Gürbüz (2012), Cengiz Han ve Hârizmşah Muhammed'in mücadelelerine dair bilgiler vermektedir (s. 30-46) ancak bu mücadelelerin anlatıda yer aldığı gibi “oğlum” ifadesi kaynaklı olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.

Rivayette Emir Timur'un Moskova yakınlarına gitmesi üzerine Vasili Dmitrieviç'in ibadet ederek yardım beklediği de anlatılır. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un Moskova mücadelesi hakkında mevcut bilgi bir yer almamaktadır.

Anlatıda Ruy Gonzáles de Clavijo öncelikle Emir Timur'un Kral III. Henry don Enrique'ye "oğlum" demesi haberi üzerine Kral'a açıklama yapar. Sonrasında Emir Timur'un huzuruna gönderilmek üzere görevlendirilir. Özdemir (2022), Ruy Gonzáles de Clavijo hakkındaki bilgilerin son derece sınırlı olduğunu ifade etmiştir (s. 3). Ruy Gonzáles de Clavijo, III. Henry don Enrique dâhil olmak üzere birçok kralın elçiliğini yapmıştır. Soyu Madrit'e dayanmaktadır. 40'lı yaşlarında iken Emir Timur'un huzuruna gitmek üzere görevlendirilmiştir (Özdemir, 2022: 3).

1.52.3. Dini Unsurlar

Hristiyanlar, Müslümanlar, dua almak, Allah'ın karşısında aciz olmak, yedi yıl önce Dmitrieviç'in Emir Timur'dan kurtulmak için kilisede dua etmesi ve ibadet etmesi ile İblis ifadesi anlatıda yer alan dini unsurlardır.

Ayrıca Ruy Gonzáles de Clavijo elçi olarak gönderilirken de dualar eşliğinde uğurlanır.

1.52.4. Halk Kültürü Unsurları

"Butun vujudi quloqqa aylanmoq" deyiminin Türkiye Türkçesi karşılığı "kulak kesilmek"tir ve "Dikkatle dinlemek." anlamına gelmektedir (Saraçbaşı, 2010: 817). Kralın elçilerin getirdiği bilgileri ne kadar dikkatli bir şekilde dinlediğini anlatmak için bu deyim kullanılmıştır.

"Quloq osmoq" (kulak vermek) anlatıda yer alan bir diğer deyimdir. "Bir şeyi merak ederek anlamak isteğiyle dinlemek." anlamlarında kullanılmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 818). Kral, Gonzáles'ten elçinin anlatacaklarını tüm dikkati ile dinlemesini isterken durumu bu deyim ile ifade eder.

1.52.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur, Kral III. Henry don Enrique'ye elçiler aracılığı ile hediyeler gönderir. Bu olay Sosyal unsurlardan hediyeleşmeye örnektir.

1.52.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur tüm dünya hükümdarlarının dikkatini çeker.

1.53. KARABAĞ'DAKİ MATEM

1.53.1. Efsanenin Özeti

1. Sultan Muhammed'in komutanlık yaptığı tümenler Orta Asya'nın batısına kadar gelir.
2. Yıldırım Bayezid'in hâkim olduğu yerlerin etrafında Smyrna Kalesi inşa edilir. Sultan Muhammed bu kaleyi almaya karar verir. Kaleye Vilgelm hükümdarlık yapar.
3. Sultan Muhammed savaşa başlamadan önce haraç ödemesini ve Emir Timur'un bayrağının kaleye asılmasını teklif eder. Vilgelm bu teklifi reddeder.
4. Sultan Muhammed savaş öncesi önlemler alır. Karşılaşma başlar. Mücadelenin on üçüncü gecesinde kale ele geçirilir.
5. Avrupa'dan değerli hediyeler getiren elçiler gelir. Vizantiya İmparatoru Manuel de haraç ödeyeceğini bildirir.
6. Emir Timur, torununu Semerkant'a çağırır.
7. Emir Timur Gürcistan ve Ermenistan'ı bir kez daha kılıçtan geçirir. Zafer kutlaması yapılır.
8. Kutlamalar devam ederken 1403 yılında Sultan Muhammed'in ölüm haberi gelir. Emir Timur torununun ölümüne çok üzülür.
9. Mir Said Bereke, Emir Timur'un matemine ortak olmak için yanına giden ilk kişi olur. Emir Timur ve Mir Said Bereke birlikte ağlar.

10. Askerler Emir Timur'un üzüntüsünü görünce kendisinin "Allah'ın kuluyum" demesinin sebebini anlarlar.

1.53.2. Tarihi Unsurlar

Smyrna Kalesi'nin kuşatılması kaynaklarda İzmir Kuşatması olarak yer almaktadır. İzmir, Emir Timur tarafından kuşatılmıştır. Emir Timur İzmir'e geldiğinde Muhammed Sultan da yanında yer almıştır. Burada İzmir ve bazı kaleler ele geçirilmiştir (Alan, 2020: 83; Aka, 2022b: 43-44). Rivayette ise Sultan Muhammed'in tek başına Smyrna Kalesi'ni fethettiği anlatılır. Anlatıda yer alan bu bilgiler elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgiler ile farklılık göstermektedir.

Anlatıda Sultan Muhammed kaleyi fethetmeden önce elçi göndererek haraç ödenmesini ve kaleye Emir Timur'un bayrağının asılmasını teklif eder. Ancak bu talep reddedilir. Aka (2022a), İzmir için yola çıkan Emir Timur'un savaş öncesinde elçi göndererek rakiplerini İslam'a davet ettiğini, kabul etmemeleri halinde bunun yerine cizye ve haraç ödemelerini talep ettiğini ve bu talebin kabul edilmediğini ifade etmiştir (s. 58). Rivayette ve kaynaklarda kalenin fethi öncesinde talepte bulunan isimler farklılık göstermektedir.

Kalenin fethi sonrasında Midilli ve Sakız Adası'ndan, Cenova'dan tüccarlar gelerek hediyeler getirir. Manuel de elçi ve hediyeler göndererek bağlılığını bildirir. Elimizdeki mevcut kaynaklarda sadece Manuel'in hediyeler gönderip itaatini bildirdiğine dair bilgi yer almaktadır (Aka, 2022b: 44).

Kale kuşatması sonrası Emir Timur torunu Sultan Muhammed'i Semerkant'a çağırır. Sultan Muhammed Semerkant'a gelmek için yola çıkar. Yolda rahatsızlanır ve 1403 yılında vefat eder. Kaynaklarda verilen bilgilere göre Sultan Muhammed Ankara'ya gitmek için yola çıkmıştır ve yolda rahatsızlanarak 1403 yılında vefat etmiştir (Aka, 2022b: 44). Rivayette Sultan Muhammed'in Semerkant'a giderken rahatsızlandığı belirtilir, kaynaklarda ise Ankara'ya giderken rahatsızlandığı ifade edilir. Ölüm tarihi ise rivayette ve kaynaklarda aynı şekilde yer almaktadır.

Muhammed Sultan'ın vefatı büyükbabası Emir Timur'u çok üzer ve Sahipkiran Emir Timur'u büyük bir matem havası bürür. Fayziyev (1995) de Muhammed Sultan'ın ölümü sonrasında Emir Timur'un çok üzüldüğünü belirtmiş ve ordudaki herkesin siyah

ile mavi kıyafetler giydiğini, beyaz atalara binmenin yasaklandığını ifade etmiştir (s. 71-72).

Sultan Muhammed Smyrna Kalesi'ni fethederken Emir Timur da bir kez Daha Gürcistan ve Ermenistan üzerine gider. Ancak kaynaklarda Emir Timur'un İzmir kuşatmasında bulunduğu, İzmir'e giderken Sultan Muhammed'in de katıldığı ifade edilmektedir (Aka, 2022b: 43). Rivayette yer alan bilgi elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgiler ile örtüşmemektedir.

1.53.3. Dini Unsurlar

Emir Timur kazandığı zaferler ile Hristiyan âlemini ciddi bir şekilde sarsar. Vizantiya İmparatoru Manuel, elçi göndererek Hristiyan âleminin Emir Timur'un hizmetlerine duyduğu saygıyı dile getirir.

Mir Said Bereke, Emir Timur'un matemine ortak olur. Mir Said Bereke hakkında önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk).

Emir Timur'un Sultan Muhammed'in ölümü üzerine duyduğu üzüntü askerin dikkatini çeker. Asker Emir Timur'un "Allah'ın kulu Timur" hikmetinin ne ifade ettiğini anlar.

Emir Timur İslam âleminin tek üstünü olmuştur.

Rivayette anlatılan olaylarda geçen bu ifadeler dini unsurlara örnektir.

1.53.4. Halk Kültürü Unsurları

Kutlamada ikram edilmek üzere koyunlar kesilir ve ziyafet verilir. Ziyafet vermek ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Tüccarların hediyeler getirmesi olayların yaşandığı dönemde bir meslek olarak ticaret ile uğraşıldığını göstermektedir.

Mir Said Bereke, Emir Timur'un çadırına gelerek acısına ortak olur. Emir Timur ve ordusu Karabağ'da konaklamak için çadır kullanır. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

1.53.5. Sosyal Unsurlar

Kazanılan zaferler sonrasında asker kutlama yapar. Yapılan bu kutlama bir eğlence kültürü örneğidir.

Manuel'in elçileri bir mektup getirir. Mektup haberleşme aracı olarak kullanılmıştır.

Kalenin fethi sonrasında tüccarlar değerli hediyeler getirir. Bu durum hediyeleşme kültürüne örnek olarak anlatıda yer alan sosyal bir unsurdur.

Emir Timur torununun ölüm haberi üzerine çok üzülür. Mir Said Bereke kendisini teselli etmeye gelen ilk isimdir. Emir Said Bereke ve Emir Timur birlikte ağlar. Emir Timur'un torununun ölümü üzerine duyduğu matem yas örneğidir.

1.53.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur her insan gibi yakınlarının başına gelen olaylar neticesinde üzüntü duyar.

1.54. ÖDÜL VE CEZA

1.54.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur yedi yıllık seferini tamamlar. 1404 yılında Semerkant'a geri dönülmesi için ferman verir.

2. Sevin Bek'in oğlu Muhammed Sultan'ın vefatının üzerinden bir yıl geçer. Sevin Bek'e oğlunun cenazesini Semerkant'a getirmesi için izin verilir.

3. Emir Timur matemi devam etmesine rağmen hükümdarlık görevlerini aksatmaz. Askere mükâfat ve hediyeler verilir.

4. Zafer kutlamaları devam ederken Semerkant hâkiminin rüşvet aldığı haberi gelir. Semerkant hâkimi ve affedilmesini isteyen devlet memuru idam cezasına çarptırılır.

5. Boş alanda iki genç güreşir. Emir Timur bu gençleri izler. Mücadeleyi kazanan gencin ve onu yetiştiren komutanların isimlerinin Timur olduğunu öğrenir.

6. Mücadeleyi kazanan gence hediyeler verilir.

1.54.2. Tarihi Unsurlar

Emir Timur yedi yıllık seferini tamamladıktan sonra 1404 yılında Semerkant'a dönmüştür (Yağlı, 2016: 284; Aka, 2022a: 61; Aka, 2022b: 46). İncelemesi yapılan rivayette de Emir Timur'un Semerkant'a dönme tarihi kaynaklarda olduğu gibi 1404 olarak verilmiştir.

Sevin Bek Sultan, Emir Timur'un oğlu olan Muhammed Cihangir Mirza'nın eşidir. Emir Timur'un torunu olan Muhammed Sultan'ın ise annesidir (Fayziyev, 1995: 69-71).

Muhammed Sultan hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Son Savaş). 1404 yılı Muhammed Sultan'ın vefatının seneidevriyesidir. Annesi Sevin Bek Sultan'a oğlunun cenazesini Evliya Haydar Mezarlığı'ndan Semerkant'a getirmesi için izin verilir. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilere göre 1404 yılında Muhammed Sultan'ın vefatının üzerinden bir yıl geçmiştir. Bu tarihte Emir Timur henüz Karabağ'dadır. Burada Muhammed Sultan için yemek dağıtılmış ve Kur'an'ı kerim okunmuştur. Ayrıca Muhammed Sultan'ın annesi Sevin Bek'e Sultaniye'ye giderek Muhammed Sultan'ın cenazesini Semerkant'a getirmesi için izin verilmiştir (Fayziyev, 1995: 72; Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 425). Rivayette ve kaynaklarda yer alan bilgiler örtüşmektedir.

Zaferşan Vadisi'nde orduya "Dur!" emri verilir. Vadide askere mükâfatları ve hediyeleri verilir. Emir Timur'un anlatıda adı geçen vadide durması ve askeri ödüllendirmesi ile ilgili elimizdeki kaynaklara bir bilgi bulunmamaktadır.

Askerler Emir Timur'un cömertliğini Hatem Tay'a benzetir. Hatem Tay hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çocukluk Dersleri).

Semerkant hâkimi rüşvet alır ve mahkemece idama mahkûm edilir Hâkime destek olmak için gelen yüksek memur da idamla cezalandırılır. Elimizdeki kaynaklarda Semerkant hâkiminin ve ona destek olan kişinin cezalandırılması ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Boş meydana iki genç g re ir. G re en gençlerden mücadeleyi kazananın adı ve komutanların adı Timur'dur. Emir Timur'un her zaman yanında olan arkadaşı Azizüddin bu durumu Emir Timur'a duyulan sevgi ile açıklar. Emir Timur'un yakın arkadaşı Azizüddin hakkında ve dönemin gençlerine Emir Timur'un adının verilmesi ile ilgili elimizdeki kaynaklarda mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

 skender ve Zülkarneyn'in farklı iki isim olduğu ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Çocukluk Dersleri). Emir Timur ordusuna, ordusundaki askerleri de Emir Timur'a güvenir. Ayrıca ordudaki her bir asker Emir Timur'u çok sever. Emir Timur kendisine sadık olan askerleri ile her yere gidebilece ini düşünür.

1.54.3. Dini Unsurlar

Emir Timur'un  anı bütün  slam  leminde yayılmıştır.

Müslüman  leminde Halife Osman'ın Kur'an'ı Kerim'i kutsal kabul edilmektedir. Halife Osman'ın fermanı ile 7. yüzyılda yazılmış olan Kelamı  erif  zel bir sandıkta Mir Said Bereke ba  seytlerinin huzuruna getirilir.

H . Osman, ilk dört halifeden üçüncüsüdür. Kur'an'ı Kerim'i  o altarak Mekke, Basra,  am gibi çeşitli yerlere göndermiştir. H . Osman'ın kendisi için ayırdığı Kur'an'ı Kerim nüshası "imam mushaf" olarak bilinmektedir (Yiğit, 2007: 438-442; Ma alı, 2020: 242). Anlatıda kutsal kabul edilen ve Halife Osman'a ait olan Kur'an'ı Kerim Mir Said Bereke'ye getirilir. Elimizdeki kaynaklarda H . Osman'a ait olan Kur'an'ı Kerim'in yedi yıllık sefer sonrasında Mir Said Bereke'ye getirilmesi ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Mir Said Bereke hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). Emir Timur bu anlatıda Mir Said Bereke'nin mucizelerini ve kendisine verdiği hediyeleri hatırlar.

Emir Timur herkesçe  slam'ın kılıcı olarak görülür.

1.54.4. Halk Kültürü Unsurları

Semerkant seytlerinin mükâfatları kutlama düzenlenerek verilir. Kutlamalar sosyal unsurlardan eğlence kültürüne örnektir.

Mükâfat ve ganimet dağıtımı sonrasında eğlence düzenlenir. Şarkılar söylenir. Rakkaslar dans eder. Bu eğlencede et, kebab ve ekmek ikram edilir. Eğlencede ikramların olması ziyafete örnektir.

Çadırların içinde ve dışında kutlama devam eder. Boş meydana yiğitler güreşir. Diğer anlatılarda olduğu gibi incelemesi yapılan bu anlatıda da çadır halk kültürü unsuru olarak kullanılmıştır. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

1.54.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur savaşta başarı gösteren erleri binbaşı ve yüzbaşı olarak tayin ederek mükâfatlarını verir. Atları vefat eden askerlere at hediye edilir.

Çadırın önünde güreşen gençlerden mücadeleyi kazanana sırmalı kumaştan elbise ile altın dolu bir çanta verilir.

Şehzadeler tarafından Emir Timur'a mücevherler ile süslenmiş bir taç hediye edilir. Ayrıca filin üstünde duran Sultan Bayezid'in tahtı da Emir Timur'a verilir.

Emir Timur'un askerlere, askerlerin de Emir Timur'a armağanlar vermesi hediyeleşmeye örnektir.

Emir Timur askere ganimetlerden paylarını verir. Maaşlarını da öder. Emir Timur'un bu davranışları sosyal unsurlarda cömertliğe örnektir.

Özel elçiler Emir Timur'a istihbarat getirir. Elçilerin Emir Timur'u bilgilendirmesi sosyal unsurlardan haberleşmeye örnektir.

Semerkant hâkimi rüşvet alır ve mahkemece idama mahkûm edilir Hâkime destek olmak için gelen yüksek memur da Emir Timur tarafından idamla cezalandırılır. Emir Timur rüşvetçilik yapana ve destek olanlara verdiği ceza ile adaletsizliğe son vererek adaleti sağlamış olur.

1.54.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur adaletli ve cömerttir.

1.55. BAHTİYAR CİHANGİR

1.55.1. Efsanenin Özeti

1. Ruy Gonzáles de Clavijo, Emir Timur'un topraklarına gönderilir ve bu topraklarda gördüklerini günlüğüne yazar.
2. Ruy Gonzáles de Clavijo, Emir Timur'un ordu düzeni, tarım ve hayvancılık faaliyetleri, divan işleri gibi çeşitli konularda notlar alır.
3. Emir Timur elçiyi huzuruna davet eder. Elçi, Emir Timur'u saygı ile selamlar, hediyelerle birlikte İspanya kralının mektubunu verir.
4. Emir Timur kralın gönderdiği hediyeleri bekletmeden dağıtır.
5. Çin hükümdarının elçisi gelir. Emir Timur'dan her yıl Çin hakanına haraç ödemesini talep eder. Asker ve komutanlar sinirlenir. Emir Timur haraç ödemeyi kabul etmez.
6. Ruy Gonzáles diğer elçilerden ayrı bir ilgi ile karşılaşır. Kendisine sırmalı kumaştan kıyafet hediye edilir. Ruy Gonzáles de Clavijo amacına ulaştığı için sevinç içindedir.

1.55.2. Tarihi Unsurlar

Sultaniye Episkopu II. Joan'ın Paris Milli Kütüphanesi'nde saklanan hatıranamesinde Emir Timur'un cömertliği ve ne kadar başarılı, kudretli bir hükümdar olduğu yazmaktadır. Elimizdeki mevcut kaynaklarda bu bilgi yer almamaktadır.

Ruy Gonzáles de Clavijo, Emir Timur'un hükümdarlık yaptığı topraklara gelir. Timurlu topraklarındaki gözlemlerini günlüğüne kaydeder. Ruy Gonzáles de Clavijo'nun bu eseri Türkiye Türkçesine "Anadolu Orta Asya ve Timur" olarak çevrilerek yayımlanmıştır.

Ruy Gonzáles de Clavijo'nun verdiği bilgilere göre Emir Timur, kendi topraklarındaki halkları on iki sınıfa ayırır. Birinci sırada Peygamber evlatları, şeyhler ve din adamları vardır. Avrupa'da ilk sırada asker ve komutanlar yer alırken Emir Timur'un sınıflandırmasında ilk sırada din adamlarının yer alması Clavijo'yu şaşırtır.

Elimizdeki mevcut kaynaklarda yer alan bilgilerde de Emir Timur'un tebaasını on iki gruba ayırdığı bilgisi verilmektedir ancak bu sınıflandırmada hangi grupta kimlerin yer aldığına dair bilgi bulunmamaktadır (Şakirov ve Aslan, 2010: 72; Yağlı, 2016: 202).

Emir Timur din âlimlerine ve ilim irfan sahiplerine her zaman önem vermiştir. Bu durum elçilikle görevlendirilmiş olan Ruy Gonzáles de Clavijo tarafından da gözlemlenir. Emir Timur'un âlimler ve din adamları ile olan iletişimiyle ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ölüm ile Karşı Karşıya).

Anlatıya göre Emir Timur'un topraklarında çiftçiden alınan vergi, hasadın yüzde onundan biraz fazladır. Kaynaklarda yer alan bilgiye göre çiftçiden alınan vergi hasılatın %20'si ile %30'u arasında olmuştur (Şakirov ve Aslan, 2010: 90). Vergi alınması anlatıda ve kaynaklarda mevcutken alınan vergi miktarı anlatıda ve kaynaklarda farklılık göstermektedir. Boş toprak kullanımında vergi ödenmemesi ile ilgili elimizdeki kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Ruy Gonzáles de Clavijo çok sayıda kervansaray, cami, medrese ve okulun mevcut olduğunu anlatır. Emir Timur imar faaliyetlerine önem veren bir hükümdar olmuştur, daha önceki incelemelerde Emir Timur'un imar faaliyetlerine önem vermesi ile ilgili bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya, Ölüm ile Karşı Karşıya, Kan Yutan Baba).

Anlatıda Emir Timur'un sarayında divanın bulunduğu ve tüm işlerin divanda yürütüldüğü ifade edilir. Divan beyinin de devlet işlerini yönettiği belirtilir. Alan (2020), Timurlular Devleti'nde emirlerden oluşan bir divanın bulunduğunu ve divan beylerinin de devleti yönetme noktasında hükümdar ile beraber hareket ettiğini belirtmiştir (s. 305-306).

Anlatıda dört vezirin sahip olması gereken nitelikler sıralanır. Emir Timur tarafından görevlendirilen dört vezir, kendilerine verilen görevleri yerine getirmekle sorumludur (Şakirov ve Aslan, 2010: 106).

Elçi Clavijo, vezirlerin niteliklerini tecrübeli, ruhen temiz, yardımsever ve insanlara değer veren olmaları şeklinde sıralar. Kaynaklarda da Emir Timur'un vezirlerini tayin ederken dikkat ettiği nitelikler anlatıda verilen nitelikler benzerlik göstermektedir. Emir Timur vezir olarak tayin edeceği kişilerin akıllı, barışçıl, sabırlı, hoşgörü sahibi, asil ve soyu temiz kimseler olmasını istemektedir (Şakirov ve Aslan, 2010: 94; Yağlı, 2016: 231).

Ruy Gonzáles de Clavijo anlatıda olduğu gibi hazırlamış olduğu eserinde de Emir Timur'un ordusu hakkında bilgi vermiştir. Bu bilgilere göre Emir Timur, ordusunu yüz kişilik kıtalara ayırmıştır. Hem bu kıtaların başında hem de biner ve on biner kişilik kıtaların başında komutanlar yer almıştır, ayrıca tüm ordunun başına da bir başkumandan geçirilmiştir (Clavijo, 1993: 184).

Rivayete göre Emir Timur, engellilere ve acizlere devlet hazinesinden yardımda bulunur. Halk arasında dilencilik utanç verici bir durum olarak karşılanır. Anlatıda yer aldığı gibi Emir Timur'un dilenciliğin önüne geçmek için birtakım önemler alması ve çalışma gücü olmayanlara yardım etmesi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Soyguncuların Cezası).

Anlatıda Ruy Gonzáles de Clavijo'nun mektup ve hediyeler getirmesi altıncı iklimin de Emir Timur'un olduğu şeklinde ifade edilir. İklim teorisi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Sihirli Merdiven).

Ruy Gonzáles de Clavijo, Emir Timur'un huzuruna gelir. Emir Timur bu elçiye "oğlum" diye hitap ettiği İspanya kralının nasıl olduğunu sorar. Ruy Gonzáles de Clavijo hediyelerle birlikte kralın gönderdiği mektubu verir. Kaynaklarda da Emir Timur ve Ruy Gonzáles de Clavijo arasında geçen bu konuşma yer almaktadır (Clavijo, 1993: 141).

Anlatıda Çin hakanın elçisi gelerek Emir Timur'dan haraç ödemesini ister. Clavijo (1993), Çin hakanının elçi göndererek haraç istediğini ancak Emir Timur'un "vergileri kendisinin toplayarak Çin hakanına götüreceği" yönünde bir konuşma yaptığını belirtir (s. 178).

1.55.3. Dini Unsurlar

Ruy Gonzáles de Clavijo, tüm Hristiyan dünyasının Emir Timur'un topraklarındaki elçisidir. Emir Timur ve İslam dünyası ile ilgili bilgiler toplamak için görevlendirilir.

Şeyh Şemsüddin Külal hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Emir Timur henüz dünyaya gelmeden önce babası Emir Taragay bir rüya görür ve Şeyh Şemsüddin doğacak olan çocuğun tüm dünyaya hükümdar olacağını

söyler (Bkz.: Tuhaf Rüya). Anlatıda da Emir Timur kendisine itaat eden hükümdarların olmasını Şeyh Şemsüddin Külal'ın kerametinin gerçekleşmesi olarak yorumlar.

1.55.4. Halk Kültürü Unsurları

Ruy Gonzáles de Clavijo başkent Semerkant'a geldiği ilk günden itibaren izzeti ikramlarla karşılaşır. Bu durum misafirperverliğe örnektir.

Ruy Gonzáles de Clavijo kendisine gösterilen misafirperverlikten hoşnut olur. Semerkant'ın görkemi karşısında Avrupa'daki sarayların dahi duramayacağını düşünür ve kendisini Binbir Gece Masalları'nda gibi hisseder. Binbir Gece Masalları ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Timurbek'e Sığınan Prens).

Ruy Gonzáles de Clavijo defterine Semerkant'ta tahıl, şarap, meyve ve sebze ile etin bol olduğunu yazar. Clavijo'nun yer verdiği ifadelerle göre halk meslek olarak çiftçilik ve hayvancılık ile uğraşır. Meslek grupları halk kültürü unsurlarına birer örnektir. Ayrıca elçi Semerkant isminin “Semiz” ve “kent” kelimelerinin birleşmesi ise oluştuğunu ve sonrasında Semerkant halini aldığını anlatır. Anlatıda yer alan bu bilgiler kaynaklarda da mevcuttur (Clavijo, 1993: 176).

Çin hakanı kendisini gökyüzünün çocuğu olarak adlandırır. O, gönderdiği elçi ile Emir Timur'dan her yıl haraç ödemesini ister. Bu duruma Emir Timur ve komutanları sinirlenir. Ancak elçi sadece haberi getiren bir aracı olduğundan sorumlu tutulmaz ve cezalandırılmaz. Bu durum “Elchiga o'lim yo'q” (elçiye zeval olmaz) atasözü ile izah edilir. Bu atasözünün tanımı ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İnsanlık ve İnayet).

1.55.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur, İspanya elçilerine değerli hediyeler gönderir. Kral III. Henry don Enrique de elçilikle görevlendirilen Clavijo aracılığı ile Emir Timur'a hediyeler gönderir. Emir Timur misafir ettiği Ruy Gonzáles de Clavijo'ya sırmalı kumaştan kıyafetler hazırlanıp verilmesini emreder. Anlatıda yer alan bu olaylar sosyal unsurlarından hediyeleşmeye örnektir.

Clavijo (1993), eserinde Emir Timur'un hediyeleri üç gün beklettiğini ancak İspanya kralının gönderdiği hediyeleri aynı gün açtığını ifade etmiştir (s. 143). Anlatıda da Clavijo'nun eserinde yer alan bilgiler aynı şekilde yer almaktadır.

Ruy Gonzáles de Clavijo bir elçi olmasının yanında bir istihbaratçıdır. Clavijo Hristiyan dünyası için Emir Timur ve devleti hakkında bilgi toplar. Clavijo'nun bu görevi casusluğa örnektir.

Müşterilerin hakkına ihanet edenler ve hırsızlık yapanlar cezalandırılır. Adaletsizliğin önüne geçilir. Bu uygulama sosyal unsurlardan adalete örnektir.

Ögel (2001), Türk kültüründe selamlamayı "baş eğme ve diz çökme" olarak özetlemiş ve Cengiz Han'ın da güneşi sağ dizinin üzerine çökerek selamladığını ifade etmiştir (s. 551). Ruy Gonzáles de Clavijo da Emir Timur'un karşısın gelerek sağ dizini üç kere yere vurur ve ardından ellerini göğsüne koyarak hem saygısını gösterir hem selam verir.

Kral III. Henry don Enrique, Emir Timur'a bir mektup gönderir. Mektup, sosyal unsurlardan haberleşmeye örnektir.

1.55.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur tüm dünyanın dikkatini çeker ve gönderilen elçileri ağırlar.

1.56. KAPLAN İLE KARŞI KARŞIYA

1.56.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur ve büyük bir kervan Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrini ziyaret etmek için yola çıkar. Emir Timur halktan biri gibi kervan ile birlikte yürür.

2. Mir Said Bereke, Emir Timur'a Ahmet Yesevi ve hikmetleri hakkında bilgi verir.

3. Türkistan bölgesine ulaşan ziyaretçiler Hoca Ahmet Yesevi'nin türbesini görür. Bu türbeyi Emir Timur yaptırmıştır.

4. Ziyaret sonrasında kervan geri döner. Emir Timur önce bahadırların avlanmasına izin verir. Daha sonra gençlik yıllarını hatırlar ve kendisi de avlanmaya çıkar.

5. Bir kaplan ile karşı karşıya kalır. Timur adındaki bir asker Sahipkiran'ı korumak için kaplanı öldürür.

6. Emir Timur kaplanı öldüren askeri has askerlerinin arasına alarak ödüllendirir.

1.56.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Usta Abdülaziz hediye edilen büyük kazanları yapan isimdir. Elimizdeki kaynaklarda Usta Abdülaziz hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur, Emir el-Müslim Hârûnürreşîd ile kıyaslanır. Hârûnürreşîd hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Timurbek' Sığınan Prens). Hârûnürreşîd anlatıda olduğu gibi kaynaklarda yer alan bilgilere göre de Emir Timur gibi halkın arasında memleket gezen, sıradan insanların arasında bulunan ve halkın sorunları ile ilgilenen bir kişi olmuştur.

Emir Timur ilk zaferi olan Belh'iyi hatırlar. Emir Timur'un Belh'i zaferi ile ilgili önceki rivayet incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer).

Gençlik yıllarını hatırlayan Emir Timur Siriderya kıyılarına gider. Ava çıkar. Bu esnada Emir Timur'u korumak isteyen bir asker sazlıkta dolaşan kaplanı öldürür. Bu askerin adı da Timur'dur. Ancak elimizdeki kaynaklarda bu avlanma ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.56.3. Dini Unsurlar

Anlatıda verilen bilgilere göre Emir Timur 1394'te Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrine büyük bir türbe yaptırır. Ziyaretçiler için de büyük kazanlar hediye eder. Elimizdeki kaynaklara göre Emir Timur, 1396-1397'de Dilgûşa Sarayı'nı yaptırdıktan sonra Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrine bir türbe yaptırmış ve ziyarete gelecek olanlar için büyük kazanların olduğu bir bina inşa ettirmiştir (Eraslan, 1995: 805-806; Aka, 2022a: 90; Aka, 2022b: 136). Kaynaklarda ve anlatıda yer alan bilgilerde sadece türbenin yapıldığı tarih farklılık göstermektedir. Ayrıca anlatıda Emir Timur'un

Hindistan'dan getirdiği nefrit taşını kabrin üzerine koydurduğu ifade edilir ancak elimizdeki kaynaklarda bu bilgi mevcut değildir.

Hoca Ahmet Yesevi hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası). Anlatıda Hoca Ahmet Yesevi'nin 1103'te Sayram'da doğduğu ifade edilir. Elimizdeki mevcut kaynaklara göre Hoca Ahmet Yesevi'nin doğum yeri anlatıda olduğu gibi Sayram olarak verilirken doğum tarihi kesin olarak bilinmektedir (Eraslan, 1989: 160; Demir, 2017: 161; Okassova, 2019: 3). Doğum tarihi ile ilgili anlatıda verilen bilgiler ile kaynaklarda yer alan bilgiler farklılık göstermektedir. Anlatıda Hoca Ahmet Yesevi'nin babasının adı İbrahim İbni Mahmut, annesinin adı Karasaç olarak verilir. Hoca Ahmet Yesevi hakkında bilgi veren kaynaklara göre ise babasının adı Şeyh İbrahim, annesinin adı Ayşe Hatun'dur (Eraslan, 1989, 160; Demir, 2017: 161). Hoca Ahmet Yesevi'nin annesinin adı ile ilgili rivayette ve kaynaklarda yer alan bilgiler farklılık göstermektedir.

Rivayette Hoca Ahmet Yesevi'nin altmış üç yaşında halvete girmesi hakkında bilgi verilir. Anlatıda olduğu gibi kaynaklarda da Hoca Ahmet Yesevi'nin altmış üç yaşına geldiğinde halvete girerek ömrünün geri kalanını ibadet ile geçirdiği ifade edilmiştir (Eraslan, 1989: 160; Karabulut 2017: 498).

Emir Timur ile beraber kervanda Mir Said Bereke de vardır. Mir Said Bereke hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk).

Rivayette Arslan Baba'nın Hz. Muhammed'den teslim aldığı hurma tanesini 477 yıl sonra yedi yaşındaki Hoca Ahmet Yesevi'ye emanet ettiği anlatılır. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Arslan Baba'nın doğum ve ölüm tarihi belli değildir. Ahmet Yesevi, Yesi şehrinde Arslan Baba ile tanışmıştır. İlk eğitimlerini Arslan Baba'dan almıştır (Algar, 1991: 400; Aytaş, 2017: 879).

Algar (1991), Arslan Baba'nın Hz. Muhammed'den aldığı hurmayı Hoca Ahmet Yesevi'ye vermesini bir rivayet olarak değerlendirmiştir. Yıldız (2017), Arslan Baba'nın hurmayı beş yüz sene sakladığını ve Ahmet Yesevi'ye teslim ettiğini ifade etmiş ve bu hurmanın Ahmet Yesevi'nin Divan-ı Hikmet'indeki bilginin bir sembolü olduğunu belirtmiştir (s. 340).

Emir Timur Semerkant topraklarının kutsal olduğunu düşünür. Çünkü Hazreti Osman'ın kutsal Kur'an'ı Kerim'i Semerkant'tadır. Hz. Osman ve Kur'an'ı Kerim'i ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Ödül ve Ceza).

Dini kişilikler ve anlatıdaki cümlelerde yer alan şeriat sığınağı, dua etmek, kabir ziyareti, Kur'an tilaveti, zikir ve hutbe, sadaka vermek, tespih çekmek dini unsurlara örnektir.

1.56.4. Halk Kültürü Unsurları

Çakırım bir ölçü birimidir. Ma'rufov (1981) çakırımı "Metre ölçü sisteminin kabulüne kadar kullanılan 1.06 kilometreye eşit olan uzunluk ölçü birimi." şeklinde tanımlamaktadır (s. 359).

Toplumlar kendilerini derinden etkileyen çeşitli olaylar neticesinde destanlar söylemiştir. Emir Timur'un zafer ve faaliyetleri de halkı için destan niteliğindeki olayları oluşturmaktadır ve halk bir yandan Emir Timur'u yüceltirken bir yanda da Emir Timur için destanlar söyler.

Anlatıda halk kültürü unsurlarına örnek olarak deyim kullanılmıştır. "Xotirjamlikka berilishi mumkin emas" ifadesi Türkiye Türkçesinde "İçi rahat etmek" deyimini ile ifade edilmektedir. Bu deyim "Endişesinden kurtulup ferahlamak." olarak tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 628). Emir Timur dostundan çok düşmanı olduğu için rahat değildir, deyim olumsuz şekli ile Emir Timur'un içinde bulunduğu durum anlatılmıştır.

"Munkillab qolmoq" (elden ayaktan düşmek) deyimini "Yaşlılıktan ya da hastalıktan dolayı gücünü kaybetmek, yürüyemez, iş göremez olmaz." (Saraçbaşı, 2010: 419) olarak tanımlanmaktadır ve rivayette Mir Said Bereke'nin durumunu anlatmak için kullanılmıştır.

Türkistan'a gelen Emir Timur ve kervan izzetüikramlar ile karşılanır. Bu karşılama misafir ağırlamaya örnektir.

Emir Timur ziyaret dönüşü bahadırların avlanmasına izin verir. Türkler için avlanmak gerek sosyal hayatın gerek askeri hayatın bir parçası olmuştur ve halk kültürü unsurlarına bir örnektir.

1.56.5. Olağanüstü Unsurlar

Hoca Ahmet Yesevi'nin anne karnında duyduğu gaipden sesin kendisine zikir çekmesini söylemesi olağanüstü unsurdur.

1.56.6. Sosyal Unsurlar

Emir Timur Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrini ziyaret edecek olanlar için büyük kazanlar hediye eder. Bu olay hediyeleşmeye örnektir.

Emir Timur kaplanı öldürerek kendisini koruyan askeri has askerlerinin arasına alarak ödüllendirir.

1.56.7. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur din büyüklerine önem verir.

1.57. SAHIPKIRAN'IN SON BİLMECESİ

1.57.1. Efsanenin Özeti

1. Saray Mülk Hanım, eşi Emir Timur'un yüzünde bir üzüntü görür. Emir Timur duyduğu sıkıntı üzerine eşi ile konuşur.

2. Saray Mülk Hanım sıkıntının ne olduğunu anlamaya çalışır. Eşi Emir Timur daha önce yaşadığı birtakım olayları anlatır.

3. Elli yıl önce Emir Timur ava çıktığında bir eve misafir olur. Bu evde yaşayanlar Emir Timur'u çok iyi bir şekilde ağırlar ve Emir Timur'a Peygamber ümmetinden bir kişinin kendisine komutan ve yoldaş olduğunu söylerler.

4. Emir Timur bu kişinin kim olduğunu bilmez. Saray Mülk Hanım eşi Emir Timur'a yardım etmek için daha önce yaşadığı mucizeleri hatırlatır. Her zaman yanında olan pirlerin, azizlerin Emir Timur'u koruduğunu söyler.

5. Emir Timur tekrar başından geçen ilginç olayları anlatır. Sahipkiran bir evliyaya hizmet etmek ister. Şeyh Kutbul Arifin Sadreddîn-i Erdebîlî'nin yönlendirmesi

ile Şahlan Dağı'na gider. Kendisini korumakla görevli olan kişinin başseyisi Seyit Ali Ata olduğunu öğrenir.

6. Emir Timur Yıldırım Bayezid ile mücadelesinin olduğu gece kötü rüyalar görür. Bu rüyaları Zeynüddin Ebubekir Taybadi yorumlar.

7. Emir Timur, Yıldırım Bayezid'e karşı zafer kazanmadan önce rüyasında Hz. Muhammed'i görür ve Hz. Muhammed'in emirlerini yerine getirir. Yıldırım Bayezid ile olan mücadelesinden de rüyasında olduğu gibi zaferle ayrılır.

8. Emir Timur eşi Saray Mülk Hanım ile evlenerek koregan olmuştur. Bu olayı kaderinin bilmececi olarak yorumlar.

1.57.2. Tarihi Unsurlar

Saray Mülk Hanım, Emir Timur'un eşidir ve Emir Timur'un düşünceli halini fark eder. Karı koca sohbet ederler. Saray Mülk Hanım hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Saray Mülk Hanım).

Emir Timur, Saray Mülk Hanım ile konuşurken ilk eşi ve aynı zamanda oğlu Cihangir'in annesi Olcay Terken Ağa'yı hatırlar. Olcay Terken Ağa ve Cihangir ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İlk Zafer, İnsanlık ve İneyet). Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Olcay Terken Ağa'nın Emir Timur'un ilk ve ikinci eşi olması konusunda fikir ayrılıkları vardır. Olcay Terken Ağa ile birlikte Turmuş Ağa ve Tulun Ağa Timur'un ilk eşleri olarak sayılmaktadır (Togan, 1972: 81; Togan, 1973: 4; Alan, 2020: 27; Yağlı, 2016: 65; Aka, 2022b: 19). Ali (2008) ise Emir Timur'un ilk eşinin Turmuş Ağa, ikinci eşinin Olcay Terken Ağa olduğunu ifade etmiştir (s. 42).

Rivayette Emir Timur ve Saray Mülk Hanım'ın 1370 yılında evlendiği ve Emir Timur'un bu evlilik sonrasında koregan ünvanı aldığı bilgisi verilir. Kaynaklarda da Emir Timur ve Saray Mülk Hanım'ın evlendiği yıl 1370 olarak verilmiştir ve bu evlilik sonrasında Emir Timur "koregan" ünvanını almıştır (Ali, 2008: 42). Emir Timur'un koregan ünvanını alması ile ilgili önceki incelemelerde de bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası). Kaynaklarda ve rivayette yer alan bilgiler arasında bir farklılık bulunmamaktadır.

Emir Timur eşı Saray Mülk Hanım ile olan bu konuşmasını 1404 yılında yapar. Elimizdeki kaynaklarda bu bilgi mevcut değildir.

Anlatıda Saray Mülk Hanım, Emir Timur'dan çocuğı olmadığını ve bu sebepten üzgün olduğunu ifade eder. Kaynaklarda da çocukları olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.

1.57.3. Dini Unsurlar

Saray Mülk Hanım, Emir Timur'a önceki zamanlarda anlattığı mucizelere hatırlatır. Bunlardan biri Hızır aleyhisselam mucizesidir. Hızır aleyhisselam ile ilgili daha önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Gizemli Şifacı). "Gizemli Şifacı" anlatısında Hızır aleyhisselamın Emir Timur'u iyileştirilmesi anlatılmaktadır.

Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi ve Emir Timur'a verdiği hediyelerle ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası). Saray Mülk Hanım, eşı Emir Timur'a bunları hatırlatır.

Emir Timur, Şeyh Kutbul Arifin Sadreddîn Erdebîlî'nin huzuruna giderek bir evliyaya hizmet etmek istediğini söyler. Şeyh ise Emir Timur'u Şahlan Dağı'na gönderir ve orada Kutb'u beklemesini söyler.

Şeyh Kutbul Arifin Sadreddîn Erdebîlî, Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin oğludur. Şeyh Kutbul Arifin Sadreddîn Erdebîlî'nin babası Safeviyye ve Erdebîlî olarak bilinen tarikatın kurucusudur. Erdebîlî, babasının vasiyeti ile yerine geçmiştir. Sadreddin Erdebîlî pek çok bölgeye halifelerini göndermiştir. Halifelerinden biri olan Kâsım-ı Envâr'ı Gîlân da Herat'a gönderilen isim olmuştur. Bu halife Emir Timur ve Şahruh döneminde Herat'ta kalarak faaliyetlerine devam etmiştir. Din adamlarına ve âlimlere gösterdiği saygı ile tanınan Emir Timur, Sadreddîn Erdebîlî'ye de aynı saygıyı göstermiştir (Öngören, 2008: 460).

Elimizdeki mevcut kaynaklarda Emir Timur'un Şeyh Kutbul Arifin Sadreddîn Erdebîlî ile görüştüğüne, saygısını gösterdiğine dair bilgiler yer almaktadır. Ancak Şeyh Kutbul Arifin Sadreddîn Erdebîlî'nin yönlendirmesi ile Şahlan Dağı'na gitmesi ve kutbu beklemesi ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Ateş (2002), kutb kelimesinin “velîler zümresinin başkanı, dünyanın ve âlemin mânevî yöneticisi olduğuna inanılan en büyük velî” anlamına geldiğini ifade etmiştir (s. 498). Dini bir terim olan bu kelime anlatıda yer alan dini unsurlara örnektir. Emir Timur Şahlan Dağı’na gider. Kutb olarak karşısında başseyisi olan Seyit Ali Baba’yı görür. Emir Timur ve Seyit Ali Baba birlikte abdest alır ve namaz kılar. Seyit Ali Baba, Emir Timur’un misafir olduğunu ve bütün dualarının kabul olacağını söyler. Seyit Ali Baba, Emir Timur’a yardım etmesi için görevlendirilmiştir. Elimizdeki kaynaklarda Seyit Ali Baba’nın Emir Timur ile birlikte ibadet etmesi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Emir Timur, kutba ayın iman etmesi ile ilgili soru sorar. Kutbun verdiği cevapta iman, Resulullah ve kelimeyi tevhit geçer. Bu olayda geçen namaz kılmak, abdest almak, dua, iman, Resulullah ve kelimeyi tevhit dini unsurdur.

Emir Timur Allah’ın kulu olduğunu söyler. Peygamber ümmetinin komutanlarından birinin Emir Timur’un komutanı ve yoldaşı olacağı misafir olduğu yerde haber verilir. Allah’ın kulu ifadesi Emir Timur’un her ne kadar büyük bir cihangir olsa da her insan gibi üzüldüğünü, sevindiğini kısacası duygularının olduğunu ifade etmekte kullandığı bir tabirdir. Allah’ın kulu ve Peygamber ümmeti ifadeleri dini unsur olarak anlatıda geçmektedir.

Şeyh, Emir Timur’un rüyasında gördüğü kötü mahlûkları Emir Timur’un yaptığı kötülükler olarak yorumlar ve tövbe ederek günahlarından temizlenmesini söyler. Tövbe ettikten sonra Emir Timur yeni bir rüya daha görür. Şeyh tövbe ederek, iyilik yaparak ve Allah’ın da yardımı ile kendi şeytanın yenmesi gerektiğini söyler. Rüya yorumlarında yer alan ifadeler dini unsurdur.

Emir Timur, Yıldırım Bayezid ile olan mücadelesinin arifesinde yaşadığı olayları da eşine anlatır. O dönemde Emir Timur namaz kılar, rüyasında Resulullah’ın miraca çıktığını öğrenir ve sonrasında Hz. Muhammed ile yüz yüze gelme fırsatı bulur. Hz. Muhammed’in emri ile elinde gürz olan kişinin silahını alır. Rüyasının sabahında ise Yıldırım Bayezid ile olan mücadelesinden zaferle ayrılır. Rivayette Emir Timur’un rüyasında yaşanan olaylar Bayezid’e karşı alınacak olan zaferin bir işareti olarak anlatılmaktadır. Emir Timur’un rüyasında Hz. Muhammed ile görüşmesi ve Hz. Muhammed’in emri ile hareket etmesi ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Bu olayda yer alan ifadeler ise birer dini unsurdur.

Saray Mülk Hanım, eşinin Allah tarafından seçilmiş ve Resulullah'ın itibarını kazanmış bir kişi olduğunu görür.

1.57.4. Halk Kültürü Unsurları

Saray Mülk Hanım Binbir Gece Masalları'ndaki Şehrazat'a benzetilir. Binbir Gece Masalları ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Timurbek'e Sığınan Prens).

Halk edebiyatı ürünlerinde rüya ve rüya yorumlama sıklıkla kullanılmaktadır. Rüyaların yorumlanması ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Bu rivayette de Şeyh, Emir Timur'un rüyalarını yorumlar.

Mir Said Bereke, Emir Timur'a hediyeler vermiştir. Emir Timur bu hediyeleri hatırlar. Hediyelerin arasında bir telpak da vardır. Tepesi yuvarlak, düz kürk çizgili bir baş giyimi (Ma'rufov, 1981: 158) olan telpak halk kültürü unsurlarına örnektir. Anlatıda telpak, Emir Timur'a Mir Said Bereke tarafından giydirilmiştir.

Anlatıda halk kültürü unsurlarına örnek olacak deyimler kullanılmıştır.

“Butun vujudi ila tinglamoq” (can kulağı ile dinlemek) bu deyimlerden biridir. “Büyük bir dikkatle, ilgiyle dinlemek.” olarak tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 271). Saray Mülk Hanım'ın eşi Emir Timur'u dinlerken gösterdiği ilgiyi anlatmak için kullanılmıştır.

“Ko'zlari chaqnamoq” (gözleri parlamak) ve “qalbi tovlanib ketmoq” (kalbi yerinden oynamak) deyimleri ise Emir Timur'un yaşadığı duyguları anlatmak için kullanılmıştır. Gözleri parlamak deyimini “Çok sevinmek.” (Saraçbaşı, 2010: 523), kalbi yerinden oynamak deyimini ise “Çok şaşırmak.” (Saraçbaşı, 2010: 709) olarak tanımlanmaktadır.

1.57.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur farklı zamanlarda iki rüya görür. Zeynüddin Ebubekir Taybadi'ye bir mektup yazarak rüyalarını anlatır. Şeyh de mektup ile cevap verir. Mektup bir haberleşme aracıdır.

Emir Timur, Mir Said Bereke'nin kendisine verdiği yüzük, telpak ve kemeri hatırlar. Mir Said Bereke'nin Emir Timur'a bu eşyaları hediye etmesi sosyal unsurlardan hediyeleşmeye örnektir.

Konigil'de dış işler vezirinin şerefine ziyafet verilir. Ziyafet ve kutlamalar sosyal unsurlardan eğlenceye örnektir.

1.57.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur Allah'ın ve pirlerin korumasındadır.

1.58. GÖKYÜZÜ OĞLUNUN DAVASI

1.58.1. Efsanenin Özeti

1. Mir Said Bereke vefat eder. Emir Timur üzüntüsünü yaşamak için Keş'e gider.
2. Çin elçisi Çin hakanının gönderdiği mektubu getirir. Çin hakanı, Emir Timur'u topraklarına gelmemesi hususunda uyarır.
3. Emir Timur askerlerinin sadakatini göstererek elçiye cevap verir.
4. Azizüddin halkın Çin ile mücadeleyi istemediği haberini getirir Ayrıca gördüğü rüyayı anlatır. Rüyasını Çin seferinin kötü sonuçlar doğuracağına yorar.
5. Emir Timur yarın Semerkant'a gittiklerinde tekrar konuşacaklarını söyler. Azizüddin ölümünün yaklaştığını hisseder ve Keş'te kalmak ister. İki yakın arkadaş vedalaşır.

1.58.2. Tarihi Unsurlar

Mir Said Bereke'nin ölümü sonrasında Emir Timur Keş'te yalnız kalmak ister. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un Mir Said Bereke'nin ölümü üzerine Keş'e gelmesi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Emir Timur, Çin elçisinin kendisinden haraç talep etmesine “Vergileri kendim getireceğim.” şeklinde cevap vermiştir. Çin elçisi ve Emir Timur'un cevabı ile ilgili gelişen olaylarla ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Bahtiyar Cihangir).

Çin hakanı Emir Timur'a bir elçi gönderir. O, Emir Timur'u Çin'e gelmemesi konusunda uyarır. Emir Timur'un has askerleri kayadan aşağıya atlar. Emir Timur elçiye tehlike karşısında tereddüt etmeyeceğini böylece anlatmış olur ve elçiye gönderir. Emir Timur'un huzuruna gelen Çin elçisi ve Emir Timur'un verdiği cevap ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

Anlatıda Çin yedinci iklim memleketi olarak verilir. İklim teorisi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası).

Emir Azizüddin çadıra girer. Emir Timur'a getirdiği haberi anlatır. Halk, Çin ile savaşılmasını istemez. Azizüddin, Emir Timur'dan bu sorunu çözmesini ister. Azizüddin hakkında ve Çin seferi öncesi getirdiği haber ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi mevcut değildir.

Emir Timur, Azizüddin'in rüyası üzerine ertesi gün Semerkant'a gittiklerinde Çin mücadelesi üzerine konuşacaklarını söyler. Ancak Azizüddin Semerkant'a gelmeyeceğini, kendi topraklarında kalacağını söyler. Azizüddin torununu Emir Timur'un yanında bırakır. Kaplanı öldüren yiğit, Azizüddin'in torunudur. Emir Azizüddin'in torunu ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bir bilgi yer almamaktadır.

1.58.3. Dini Unsurlar

Mir Said Bereke, Emir Timur'un daima manevi destekçisi olan pirlere aittir. Mir Said Bereke hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bozulan Dostluk). Bu anlatıda Mir Said Bereke vefat eder. Anlatıda ve elimizdeki kaynaklarda Mir Said Bereke'nin vefat tarihi ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Azizüddin'in rüyasında beyaz giyinen on iki molla, Yusuf gibi güzel yiğitler vardır. Azizüddin'in rüyasındaki yiğitler güzellikleri ile Hz. Yusuf'a benzetilmektedir. Hz. Yusuf, güzelliği atasözlerine dahi konu olan bir peygamberdir (Harman, 2013: 4).

Azizüddin rüyasını Allah'ın kendisini uyarması olarak yorumlar.

Azizüddin on gün ömrü kaldığını söyler ve Semerkant'a gitmeyeceği için Emir Timur ile vedalaşırken helallik ister. Emir Timur için her zaman dua edeceğini söyler.

1.58.4. Halk Kültürü Unsurları

Keş'te tek başına kalmak isteyen Emir Timur konaklamak için çadır kullanır. Çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Anlatıda Emir Timur'un yakın arkadaşı olan Azizüddin'in Emir Timur'a her zaman gerçekleri söylediğini anlatmak için "Do'st achitib gapiradi" (Dost acı söyler) atasözü kullanılmıştır. Bu atasözü "Düşman kimselerin aksine dostlar hiçbir çıkar kaygısı gütmenden insana yaklaşırlar ve onun iyiliğini isterler. Bu bakımdan dostunun eksikliklerini, kusurlarını, yanlışlıklarını yüzüne karşı söylemekten çekinmezler. Dostunu memnun etmek için değil doğruyu göstermek için konuşurlar." olarak tanımlanmaktadır (Aksu ve diğ., 2022: 219).

Azizüddin yakın dostu olan Emir Timur'a gördüğü rüyayı anlatır. Rüya ve rüya yorumları halk anlatılarında sıklıkla kullanılmaktadır. Rüya ve rüya yorumlama ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya). Azizüddin de kendi rüyasında gördüklerini yorumlar. Beyaz giyinen on iki mollanın on ikiye bölünen Timurlular Devleti olduğunu, Yusuf gibi güzel delikanlının ise Emir Timur'un kaderi olduğunu düşünür. Azizüddin rüyasının Emir Timur'un Çin ile savaşması halinde Timurlu Devleti'nin yerle bir olacağını anlattığını düşünür.

Divan beyi, Emir Timur'un huzuruna Çin elçisini getirir. Divan beyi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Bahtiyar Cihangir).

1.58.5. Sosyal Unsurlar

Çin hükümdarının gönderdiği elçi Emir Timur'a bir mektup getirir. Mektup, haberleşme aracı olarak kullanılmıştır.

Emir Timur'un has askerleri ve Barlas kabilesine mensup beylerin tereddüt etmeden kayadan aşağıya atlamaları sadakatlerinin bir göstergesidir.

Azizüddin elini göğsüne koyarak hem saygısını gösterir hem de vedalaşır. Azizüddin'in beden hareketleri iletişimin bir türüdür.

1.58.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur hiçbir rakibinden korkmaz ve yedi iklim hükümdarı olmayı amaçlar.

1.59. KADER

1.59.1. Efsanenin Özeti

1. Çin hakanının ölüm haberi gelir. Emir Timur sefer kararını değiştirmez. Kurultayı toplar. Asker ve komutanların fikrini alır.

2. 27 Kasım 1404'te yola çıkılır. Zorlu kış şartları askeri zorlar. Ordu, Otrar'da konaklar.

3. Toktamış'ın elçisi Emir Timur'un huzuruna gelir. Emir Timur Çin seferi sonrasında bir kez daha Toktamış'a yardım edeceğini söyler.

4. Emir Timur soğuk karşısında askerin moralini yükseltmek ister. Soğuk havada saç ve sakal tıraşı olur. Asker, Emir Timur'u bu cesareti için tebrik eder.

5. Emir Timur hastalanır. Eşi ve doktor yanına gelir. Doktor, Emir Timur'u iyileştirmeye çalışır.

6. Emir Timur rüyasında babasını ve ilk eşi Olcay Terken Ağa'yı görür ve öleceğini anlar.

7. Emir Timur, Pir Muhammed Mirza'yı veliaht tayin ettiğini vasiyet eder. Molla Heybetullah'ı çağırır ve Kur'an'dan sureler okutur.

8. 18 Şubat 1405'te Emir Timur vefat eder.

1.59.2. Tarihi Unsurlar

Anlatıda Emir Timur Çin seferine çıkmadan önce Çin hakanının ölüm haberi gelir. Elimizdeki kaynaklarda da Çin seferi başlamadan Çin hakanının öldüğü bilgisi yer almaktadır (Alan, 2020: 86; Aka, 2022a: 64; Aka, 2022b: 47).

Emir Timur Çin seferi ile ilgili safdaşlarının fikrini almak ister ve kurultayı toplar. Macit (2021), Emir Timur'un sefer öncesinde mirza ve emirleri kurultayda topladığını ve safdaşlarının görüşünü aldığını ifade etmiştir (s. 51).

Rivayette verilen bilgilere göre Mirza Halil ve Mirza Ahmet sağ kanatta yer alan ve Taşkent, Şahruiye ile Sayram'da kışlayan orduya komutanlık yapar. Mirza Halil Sultan hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Gaipen Gelen Ses). Mirza Ahmet, anlatıda olduğu gibi kaynaklarda da Emir Timur'un torunu olarak geçmektedir (Ali, 2008: 16).

Mirza Sultan Süleyman sol kanattaki orduya komutanlık yapar. Bu ordu Türkistan ve Sarban sınırlarındadır. Ali (2008), Mirza Sultan Hüseyin'in Emir Timur'un kızı Ağa Begi Hanım'dan dünyaya gelen torunu olduğunu ifade etmiştir (s. 17).

Melik Şah, Şeyh Nureddin ve Hoca Yusuf merkezi orduya komutanlık yapar. Aka (2022a), 27 Kasım 1404'te Emir Timur'un Aksulat'a doğru yola çıktığını, emirler ile beyleri sağ ve sol kanatta görevlendirdiğini ifade etmiştir (s. 66). Ancak elimizdeki kaynaklarda Emir Timur'un hangi isimleri görevlendirdiği ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Emir Timur'un Semerkant'tan sefer için çıktığı tarih rivayette 27 Ekim 1404 olarak verilir. Sefere çıkış tarihi elimizdeki kaynaklarda ise 27 Kasım 1404 olarak verilmektedir (Aka, 2022a: 66; Aka, 2022b: 47).

Yola çıkan ordu kış soğuğu ile karşılaşır. Merkezi ordu Otrar'a ulaşır ve burada konaklar. Emir Timur da askerleri gibi çadırda konaklar. Mevcut kaynaklarda da ordunun ağır kış şartları ile karşılaştığı ifade edilmiştir. Ordunun Aksulat'ta kışlaması emredilmiştir. Merkezi ordu ise rivayette olduğu gibi Otrar'a gitmiştir (Macit, 2021: 51; Aka, 2022a: 66; Aka, 2022b: 47-48). Ordunun kış soğuğu ile karşılaşması ve konakladıkları yerler ile ilgili rivayette verilen bilgiler kaynaklarda yer alan bilgiler ile örtüşmektedir.

Kara Hoca, Toktamış Han'ın güvendiği bir yardımcısıdır. Emir Timur'un huzuruna gelir. Emir Timur'a Toktamış Han'dan bir mektup getirir. Emir Timur, Kara Hoca'ya Edige ve Simeon Kirdiyapa ile ilgili sorular sorar. Anlatıda verilen bu bilgiler kaynaklarda da yer almaktadır. Kara Hoca, Toktamış'ın elçisi olarak Emir Timur'un huzuruna gelerek bir mektup getirmiştir (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 445). Kutluğ Timur Altın Orda hükümdarı olmuştur. Öldükten sonra Edige tahta Şadıbek'i geçirmiştir. Kara Hoca, Emir Timur'a bu bilgileri verir. Kutluğ Timur ve Şadıbek ile

ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Timurbek’e Sığınan Prens, Kötülük Eden Değerini Kaybeder).

Kara Hoca, Simeon Kirdiyapa’nın Moskova’da öldüğünü söyler. Emir Timur Moskova’nın Prens’e verilmesi için verdiği fermanın akıbetini sorar. Emir Timur’un verdiği bu görevler “Timurbek’e Sığınan Prens” anlatısında yer almaktadır.

Anlatıda Kara Hoca Edige’nin Moskova’yı almak istediğini söyler. Emir Timur ise bir kez daha Toktamış’a yardım edeceğini bildirir. Yezdî (2013), rivayette olduğu gibi Emir Timur’un bir kez daha Toktamış’a yardım edeceğini, Çin seferi sonrasında Altın Orda’yı alarak vereceğini açıkladığını ifade etmiştir (s. 445).

Emir Timur, Kara Hoca ile konuşurken yanında Şeyh Nureddin ve Emir Şah Melik vardır. Şeyh Nureddin ve Emir Şah Melik hakkındaki mevcut bilgiler önceki incelemelerde verilmiştir (Bkz.: Taşkent’teki Mesele).

Rivayette havanın çok soğuk olmasından ötürü askerlerin keyfi yerinde değildir. Emir Timur soğuk karşısında askerlere cesaret vermek için dışarıda saç ve sakal tıraşı olur. Ancak bu soğuk Emir Timur’u hasta eder. Elimizdeki kaynaklarda Emir Timur’un askeri cesaretlendirmek için soğuk havada tıraş olması ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır. Kaynaklarda yer alan bilgiler göre Emir Timur Otrar’a geldikten sonra ansızın ateşlenmiş ve hastalanmıştır (Macit, 2021: 51; Aka, 2022a: 67; Aka, 2022b: 48).

Emir Timur, Şeyh Şemsüddin Külal’ın mucizesinin gerçek olup olmadığını düşünür. Şeyh Şemsüddin Külal ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Rivayete göre Emir Timur’u tedavi eden doktorun adı Mevlana Fazlullah Tebrizi’dir. Kaynaklarda Emir Timur’u tedavi eden doktorun ismi Mevlana Fazlullah Tebrizi (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013: 446) ve Mevlana Abdullah-ı Tebrizi (Aka, 2022a: 67; Aka, 2022b: 48) olarak iki farklı şekilde geçmektedir.

Emir Timur, Cihangir Mirza’nın oğlu Pir Muhammed Mirza’yı veliaht olarak tayin eder. Rivayette yer alan bu bilgi kaynaklarda da yer almaktadır (Alan, 2020: 89; Macit, 2021: 51; Aka, 2022a: 67; Aka, 2022b: 48). Pir Muhammed Mirza hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Son Savaş).

Emir Timur hasta yatağında iken rüyasında babası Emir Taragay'ı ve ilk eşi Olcay'ı görür. Emir Taragay ve Olcay Terken Ağa hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya, İlk Zafer).

Emir Timur hastalanınca yanına eşi Saray Mülk Hanım'ı çağırır. Saray Mülk Hanım hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Baba Fetvası, Saray Mülk Hanım).

Emir Timur ateşler içinde yatağından çıkar. Arkasından dostu Azizüddin'in torunu Timur gelir. Elimizdeki kaynaklarda Azizüddin'in torunu Timur hakkında bir bilgi yer almamaktadır.

İncelemesi yapılan anlatıda verilen bilgilere göre Emir Timur 18 Şubat 1405 tarihinde akşam ile yatsı namazı arasında vefat eder. Araştırmacılar rivayette yer aldığı gibi Emir Timur'un ölüm tarihini 18 Şubat 1405 olarak vermiştir (Macit, 2021: 51; Aka, 2022a: 67; Aka, 2022b: 67). Alan (2020) ise Emir Timur'un ölüm tarihinin 19 Şubat 1405 olduğunu ifade etmiştir (s. 89). Özbekistan'da hazırlanan çalışmalarda da Emir Timur'un vefat tarihi 18 Şubat 1405 olarak ifade edilmiştir (Muhammadjonov, 1994: 30; Ali, 2008: 45).

1.59.3. Dini Unsurlar

Emir Timur Çin hakanının ölümünü kader olarak yorumlar.

Kara Hoca Hristiyan dinine mensuptur. Emir Timur'u "İslam'ın kılıcı" diyerek över.

Emir Timur ölmeden önce Molla Heybetullah'tan Kur'an'dan sure okumasını ister.

Emir Timur, Saray Mülk Hanım için bir cami yaptırır. Emir Timur'un rüyasında Olcay Terken Ağa neden kendisi için bir şey yaptırmadığını sorar. Aka (2022a), anlatıda ifade edildiği gibi Emir Timur'un Semerkant'ta Bibi Hanım Mescidi'ni yaptırdığını belirtmiştir (s. 91).

Emir Timur'un son sözü "La ilahe illallah Muhammedü Resulullah" olmuştur. Kader, Kur'an'dan sure okunması, İslam'ın kılıcı ifadesi, Bibi Hanım Mescidi ve kelimeyi tevhid dini unsurlara örnektir.

1.59.4. Halk Kültürü Unsurları

Çin seferinde askerler ata biner. At, savaşların ve askeri hayatın önemli bir parçası olmuştur. Önceki anlatılarda bir halk kültürü unsuru olan ata binmek ile ilgili bilgi verilmiştir (Bkz.: Çocukluk Dersleri, Sihirli Merdiven).

Askerler soğuktan korunmak için kuş tüyünden mont giyer ve telpak takar. Telpak; tepesi yuvarlak, düz kürk çizgili bir baş giyimi (Ma'rufov, 1981: 158) olarak halk kültürü unsurlarına örnektir.

Emir Timur'u tıraş etmek için bir berber gelir. Meslek grubu olarak anlatıda yer alan berber, halk kültürü unsuruna örnektir.

Emir Timur ordudaki askerler gibi kış soğukunda çadırda konaklar. Çadır, Emir Timur döneminde önemli bir yere sahip olmuştur. Uzun seferlere çıkan asker konaklamak için daima çadırı kullanmıştır. Göçebe toplumlarda çadır ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Öğretmenin Müjdesi).

Emir Timur rüyasında vefat eden babasını ve ilk eşi Olcay'ı görür. Bu rüyayı ölümünün yaklaşması olarak yorumlar. Rüya ve rüya yorumları halk kültürü unsuru olarak anlatılarda sık sık kullanılmaktadır.

Şeyh Nureddin, Emir Timur'un nasihatlerinin dikkatli bir şekilde dinlenmesini "ixlos qulog'i bilan tinglamoq" (can kulağı ile dinlemek) deyimi ile ifade etmiştir. Can kulağı ile dinlemek, "Büyük bir dikkatle, ilgiyle dinlemek." şeklinde tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 271).

1.59.5. Sosyal Unsurlar

Toktamış'ın elçisi Kara Hoca, Emir Timur'a bir mektup getirir. Mektup haberleşme amacıyla kullanılmış bir sosyal unsurdur.

Emir Timur vasiyetinde Müslümanların barış, dayanışma ve yardımlaşma içinde olmalarını ister. Emir Timur'un ifadelerinde yer alan barış, dayanışma ve yardımlaşma sosyal unsurlara örnektir.

1.59.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur son nefesine kadar gücü elinden bırakmaz ve iman içinde vefat eder.

1.60. DÜNYA GÖZÜNDE SAHİPKIRAN'IN ŞÖHRETİ GRAND TİMURBEK

1.60.1. Efsanenin Özeti

1. Gammer, Emir Timur'un Aleksandr Makedonski ile bir tutulması gerektiğini yazar.
2. Sultaniye başpiskoposu II. Johannes, Emir Timur'un elçisi olarak Fransa'ya gelir.
3. II. Johannes, Emir Timur'un huzurundayken yaşadıklarını anlatır. O, Emir Timur'a hakaret içeren cümleler kullanmasına rağmen misafirperverlikle karşılaşır.
4. Emir Timur'un servetinin ve ülkesinin büyüklüğünü anlatır. Emir Timur'a bir zamanlar esir düşmüş olan Mareşal Busika da tüm dikkati ile anlatılanları dinler.
5. Kral, Emir Timur için heykel yaptıracağını söyler ve bu heykel yaptırılır. II. Johannes'in hatıraları da kitap olarak hazırlanır.

1.60.2. Tarihi Unsurlar

Hammer'den yapılan bir alıntı ile Emir Timur'un Büyük İskender ile eşit tutulması gerektiği ifade edilir. Büyük İskender 356 yılında dünyaya gelmiştir, Makedonya kralı olarak bilinmektedir. Emir Timur gibi birçok sefere katılmıştır (Kaya, 2000: 555; Yılmaz, 2016: 47).

II. Johannes, Sultaniyeli Johannes adı ile de bilinmektedir. II. Johannes 1398 yılında Sultaniye başpiskoposluğuna getirilmiştir (Altunbaş, 2022: 21). Anlatıda Johannes, Emir Timur'un elçisi olarak Fransa kralının huzuruna gelir. Fransa kralına gördüklerini anlatır. Altunbaş (2022), Johannes'in Emir Timur'un Sultaniye'yi hâkimiyeti altına almasından sonraki süreçlerde saraya yakın olan isimler arasında yer aldığını ifade etmiş; 1398 yılında Emir Timur'un elçisi olarak Venedik ve Cenova'ya,

1402 yılında Ankara Savaşı sonrasında Avrupa'ya, 1403 yılında ise Fransa'ya gittiğini belirtmiştir (s. 8-9).

Saray görevlileri arasındaki Mareşal Busika da Johannes'i dikkatle dinler. Busika, Ankara Savaşı'nda esir alınır ve bir rüşvet karşılığında serbest bırakılır. Ankara Savaşı ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Yıldırım ve Demir). Bu savaşta birçok kişinin esir alındığı bilinmektedir ancak elimizdeki kaynaklarda esir alınan kişilerin isimleri ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Kral, Emir Timur için altından heykel yaptıracağını söyler. "Avrupa Kurtarıcısı" adı verilen bir heykel inşa edilir. Elimizdeki kaynaklarda da Emir Timur'un Yıldırım Bayezid'i yenilgiye uğratmasından sonra Fransızların Emir Timur adına altından bir heykel yaptırdığı ifade edilmektedir. Ayrıca mevcut kaynaklarda da bu altın heykele "Avrupa Kurtarıcısına" ifadesinin yer aldığı belirtilmiştir (Muhammadjonov, 2017: 129).

Başpiskopos, Emir Timur ile ilgili hatıralarını bir kitap olarak yazmak ister ve bu gerçekleşir. Sultaniyeli Johannes'in Emir Timur ile olan hatıraları üzerine yazmış olduğu kitap Türkiye Türkçesine de çevrilmiştir. Ahmet Deniz Altunbaş, Johannes'in eserini "Sultaniyeli Johannes Timur'un Sarayında" adı ile yayıma hazırlamıştır.

1.60.3. Dini Unsurlar

Uzak Sultaniye başpiskoposu II. Johannnes Emir Timur'un elçisi olarak gelir. Emir Timur Müslüman'dır ancak Fransa'ya gelen elçisi Hristiyan'dır.

Paris'e gelen rahibi herkes dinler.

Rahip, Hristiyan ve Müslüman dini unsurdur.

1.60.4. Halk Kültürü Unsurları

Anlatıda halk kültürü unsurlarına örnek olarak iki deyim yer verilmiştir. Her iki deyim de başpiskoposu dinleyenlerin dikkatini vermesi gerektiğini anlatmaktadır.

Kral, Emir Timur'un huzurundan gelen elçiyi çok dikkatli bir şekilde dinler. Bu durum "zo'r diqqat ila eshitmoq" (pür dikkat dinlemek) deyimini ile anlatılmıştır. Bu deyim "Çok dikkat etmek." olarak tanımlanmaktadır (İnternet kaynakçası 1).

Mareşal Busika da anlatılanları çok dikkatli bir şekilde dinler. Bu durum anlatıda “diqqat ila tinglamoq” şeklinde ifade edilmektedir ve Türkiye Türkçesinde “dikkat kesilmek” ile karşılanmaktadır. Dikkat kesilmek deyimi “Tüm dikkatini bir şey üzerinde toplamış gibi bir durum almak.” olarak tanımlanmaktadır (Saraçbaşı, 2010: 360).

Emir Timur kendisine hakaret içerikli cümleler kuran elçiye üç gün boyunca ziyafet verir ve elçiyi misafirperverlik ile ağırlar. Misafirperverlik ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Elçi, üç gün emirlerden birinin çadırında kalır. Çadır konaklamak için kullanılmıştır ve bir halk kültürü unsurudur.

Başpiskopos, Emir Timur’un meyve suyu dükkânı olduğunu söyler. Bu dükkân bir gelir kaynağıdır. Emir Timur döneminde tarım faaliyetleri önemli bir yere sahip olmuştur. Üzüm, elma, portakal gibi çeşitli meyveler yetiştirilmiş ve birçok ürünün ticareti yapılmıştır (Alan, 2020: 339; Aka, 2022b: 148). Ancak elimizdeki kaynaklarda Emir Timur’un meyve suyu dükkânı olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.

1.60.5. Sosyal Unsurlar

Sultaniye episkopunun Emir Timur tarafından esir alınması tutsaklığa örnektir.

1.60.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur Avrupa’da tanınan ve adına kitaplar yazılan, heykeller dikilen bir isimdir.

1.61. BÜYÜK ŞÖVALYENİN YANINDA

1.61.1. Efsanenin Özeti

1. Hadfridin Haçlı Seferi öncesinde büyük bir ziyafet verir.
2. Eğlenceye katılan Baron Schiltberger, Hadfridin ile konuşur. Oğlu Johannes’i Haçlı seferine katılacak orduya almasını ister.
3. Hadfridin bu teklifi kabul eder. Johannes şövalyelerin arasına alınır ve babası ile vedalaşır.

1.61.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Haçlı Seferi'ne katılacak olan Şövalye Hadfridin sefer öncesinde büyük bir ziyafet verir. Rivayette bu ziyafetin tarihi 1396 olarak verilmiştir. 1396 yılında Yıldırım Bayezid'in katıldığı Niğbolu Savaşı yapılmıştır. Bu savaşta Osmanlı ordusu Haçlılar ile mücadele etmiş ve savaş zaferle sonuçlanmıştır (Emecen, 2007: 89-91). Hadfridin'in 1396 yılındaki ziyafetinden sonra katılacağı Haçlı Seferi ile Niğbolu Savaşı ifade edilmiştir. Şövalye Hadfridin hakkında ve Rim Papası IX. Banifatsi'nin sefere davet etmesi ile ilgili elimizdeki kaynaklarda mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

Hadfridin'in düzenlediği eğlenceye Baron Schiltberger de katılır. Hadfridin'den oğlu Johannes Schiltberger'i Haçlı seferi için şövalyelerin arasına almasını ister. Hadfridin bu teklifi kabul eder. Johannes Schiltberger de Haçlı seferine katılan Alman şövalyelerinin arasında yer alır.

Johannes Schiltberger hakkında ve Haçlıların da yer aldığı Niğbolu Savaşı'na katılması ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İslam'ın Hoşgörüsü Geniş).

1.61.3. Dini Unsurlar

Emir Timur Nasranî dininin düşmanı olarak görülür. Rim Papası IX. Banifatsi, Hadfridin'i Haçlı seferine davet eder. Nasranî dini diğer adı ile Hristiyanlıktır.

Allah'a emanet etmek ve Muhammed ümmeti anlatıda yer alan diğer dini unsurlardır.

1.61.4. Halk Kültürü Unsurları

Hadfridin kılıç ustası, at binicisi ve keskin nişancı olarak tanınır. Kılıç ve at halk kültürü unsurudur.

Anlatıda genç Johannes'in babasını dikkatle dinlediğini anlatmak için “jon qulog'i bilan tinglamoq” (can kulağı ile dinlemek) deyimini kullanılmıştır. Önceki anlatılarda da bu deyim kullanılmıştır (Bkz.: Gaipen Gelen Ses).

Rivayette yer verilen bir diğ er deyim “diqqat bilan quloq solmoq” (kulak kesilmek), “Dikkatle dinlemek.” anlamındadır (Saraçbaşı, 2010: 817). Şövalye Vilgelm de Mine Baron’un Schiltberger ile Hadfridin’in sohbetini dinlerken g sterdiğı dikkati anlatmak için kullanılmıştır.

1.61.5. Sosyal Unsurlar

Hadfridin’in arkadaşlarına ziyafet vermesi eğence kültürü unsurudur.

1.61.6. Anlatının Fonksiyonu

Müslüman Emir Timur, Hristiyanlar tarafından düşman olarak görülür.

1.62. YILDIRIM YUTAN DEMİR

1.62.1. Efsanenin  zeti

1. 1396 yılında Johannes Schiltberger Müslüman olur. Müslümanlığa uygun bir isim olarak Frengi Yunus adını alır.

2. Johannes Schiltberger, 1402 yılında Ş hzade Musa ve Yıldırım Bayezid ile birlikte Ankara Savaşı’na katılır. Musa  elebi’nin muhafızı olarak savaşır.

3. Ankara Savaşı Emir Timur’un zaferi ile sonuçlanır.

1.62.2. Tarihi Unsurlar

Rivayette Johannes Schiltberger’in Müslüman olduğu ve Yunus ismini aldığı ile ilgili bilgi verilir. Johannes Schiltberger hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İşlam’ın Hoşgörüsü Geniş). Ancak elimizdeki kaynaklarda Müslüman olması ve yeni bir isim alması ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

1402 yılında Frengi Yunus, Ş hzade Musa ve güçlü bir ordu Çubukabad’a doğru ilerler. Emir Timur ve Yıldırım Bayezid burada karşılaşır. Yıldırım Bayezid’in ordusunda Lazareviç, Bayezid’in oğlu Ş hzade Süleyman  elebi, yeniçerilerden Musa, İsa ve Mustafa yer almaktadır. Büyük oğlu Mahmut  elebi de yedek atlılarla beklemektedir. Yılmaz (2018), İsa Çelebi, Musa Çelebi, Mustafa  elebi ve Süleyman

Çelebi ile Lazareviç'in Yıldırım Bayezid ile birlikte Ankara Savaşı'nda yer aldıklarını belirtmiştir (s. 473).

1402 Ankara Savaşı Emir Timur'un zaferi ile sonuçlanır. Ankara Savaşı ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Yıldırım ve Demir).

Rivayette bu savaşın tarihçiler tarafından "Yıldırım'ı Yutan Demir Savaşı" olarak nitelendirildiği ifade edilir. Elimizdeki kaynaklarda bu bilgi mevcut değildir.

1.62.3. Dini Unsurlar

Johannes Schiltberger, 1396 yılında İslamiyet'i kabul ederek Müslüman olur. Müslüman olması dini unsurlara örnektir.

1.62.4. Halk Kültürü Unsurları

Anlatıda savaşa katılan askerler at, kılıç ve mızrak kullanır.

Savaşın önemiyetini anlatmak için "hayot-memat jangi" (hayat memat meselesi) deyimini kullanılmıştır. Bu deyim önceki anlatılarda da kullanılmıştır (Bkz.: Bozulan Dostluk).

"Xayoliga sig'diolmas" (akla hayale gelmez) deyimini anlatıda yer alan bir diğer halk kültürü unsurudur. "Düşünülmez, inanılmaz; ürkütücü, korkutucu." anlamlarına gelmektedir (Saraçbaşı, 2010: 66). Frengi Yunus'un Yıldırım Bayezid ile Emir Timur'un arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'na tanıklık etmesinin büyük ve inanılmaz bir olay olduğunu anlatmak için bu deyim kullanılmıştır.

1.62.5. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur herkesin dikkatini çeken büyük zaferlere imza atar.

1.63. "EMİR TİMUR - BÜYÜK ŞÖVALYE!"

1.63.1. Efsanenin Özeti

1. Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid, onun oğulları ve Frengi Yunus esir alınır.

2. Emir Timur, Frengi Yunus'u büyük oğlu Cihangir'e benzetir. Ona sarayda tercümanlık görevi verir.

3. Smyrna kuşatmasında Emir Timur'un elçisi ile birlikte tercümanlık yapması için kaleye gönderilir. Şah Melik, kaledekilere teslim olmalarını söyler.

4. Frengi Yunus'un Bavyeracadan tercüme yapması kaledekileri şaşırtır. Yunus burada tanıdığı eski isimleri görür.

5. Tanıdığı simalara Emir Timur'a itaat etmelerini söyler. Ancak kaledekiler bunu kabul etmez. Smyrna Kalesi ele geçirilir.

6. Otrar'da bir eğlence düzenlenir. Emirler bu eğlencede Sahipkıran hakkında konuşur. Yunus da onları dinler.

7. Emir Timur vefat ettikten sonra Yunus bir süre daha Emir Timur'un oğullarının ve torunlarının hizmetinde görev alır.

8. Vatanından ayrılmasının üzerinden otuz yıl geçer ve nihayet vatanına döner. O, Emir Timur hakkındaki hatıralarını kitap olarak hazırlar.

1.63.2. Tarihi Unsurlar

Ankara Savaşı sonrasında Yıldırım Bayezid ve oğulları esir alınır. Ankara Savaşı ve Yıldırım Bayezid'in esir alınması ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Yıldırım ve Demir). Alan (2020), Yıldırım Bayezid'in esir düştükten sonra oğulları ile ilgili bilgi almak istediğini, Şehzade Mustafa'nın bulunamadığını ancak Şehzade Musa'nın bulunduğunu ifade etmiştir (s. 82). Frengi Yunus ve Şehzade Musa da esirlerin arasındadır. Frengi Yunus'un esir alınması ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İslam'ın Hoşgörüsü Geniş).

Emir Timur, Frengi Yunus'u görünce büyük oğlu Cihangir'i hatırlar. Cihangir Mirza, rivayette yer verilen bilgi de olduğu gibi yirmi yaşında vefat etmiştir. Cihangir Mirza hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: İnsanlık ve İnayet).

Frengi Yunus, Emir Timur'un sarayında tercümanlık yapar. İzmir kuşatmasında Emir Şah Melik ile birlikte kaleye gitmesi için görevlendirilir. İzmir Kuşatması ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Karabağ'daki Matem). Elimizdeki mevcut

kaynaklarda Frengi Yunus'un Emir Timur'un sarayındaki tercümanlık görevi ve İzmir kuşatmasında bu görevi yerine getirmesi ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Johannes Schiltberger, Emir Timur vefat ettikten sonra Mirza Şahruh, Mirza Uluğ Bey ve Mirza Ebubekir'in hizmetinde görev alır ve nihayet vatanına döner. Elimizdeki kaynaklarda yer alan bilgilerde Frengi Yunus'un Emir Timur vefat ettikten sonra önce Mirza Şahruh'un daha sonra Miranşah ve Mirza Ebubekir'in hizmetinde bulunduğu sonrasında da vatanına döndüğü ile ilgili bilgi verilmektedir (Öztürk, 2020: 23). Rivayette Mirza Uluğ Bey'in de hizmetinde yer aldığı ifade edilir ancak elimizdeki mevcut kaynaklarda bu bilgi yer almamaktadır.

Şahruh Mirza, Frengi Yunus'a sürekli sorular sorar ve onunla çok sıkı bir iletişim halindedir. Şahruh Mirza, Emir Timur'un oğludur. Şahruh Mirza hakkında önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Alimler Kurultayı).

Otrar'daki eğlencede emir ve komutanlar Emir Timur'un cesareti ve savaşları hakkında konuşur. Şeyh Nureddin, Emir Timur'un Hindistan seferini anlatır. Şeyh Nureddin ve Emir Timur'un Hindistan seferi ile ilgili önceki incelemelerde bilgi verilmiştir (Bkz.: Taşkent'teki Mesele, Son Savaş, Brahman'ın Kehaneti, Kötülük Eden Değerini Kaybeder).

Johannes Schiltberger, Emir Timur ile ilgili hatıralarını kaleme alır. Schiltberger'in kaleme aldığı hatıratı Turgut Akpınar tarafından "Türkler ve Tatarlar Arasında (1394- 1427)" adı ile Türkçeye çevrilmiştir.

Rivayette Emir Timur'un Çin seferi öncesindeki hazırlıkları anlatılır. Emir Timur'un Çin seferi için yola çıkması ve Otrar'a geldiğinde vefat etmesi ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Kader).

1.63.3. Dini Unsurlar

Smyrna Kalesi, Kutsal Yuhani mezhebine mensup olan şövalyelerin himayesindedir.

Müslüman olan Frengi Yunus beş vakit namazını kılar.

Johannes Schiltberger Müslüman olmadan önce Hristiyan dinine mensuptur. Kendisinden haber alamayan yakınları öldüğünü düşünerek onun adına kilisede mum

yakar. Yuhani mezhebi, Johannes için kilisede mum yakılması ve Johannes Schiltberger'in beş vakit namaz kılması dini unsurlara örnektir.

1.63.4. Halk Kültürü Unsurları

Emir Timur, çiftçilik yapması için halkı göç ettirir. Karaşar bölgesinde de Çin seferi için yemek bulmak zor olduğundan bu bölgede nüfusu arttırır. Çiftçilik ve ticaretin geliştirilmesini emreder. Ayrıca ordunun arkasından arabalarla tohum ekilmesi için görevlendirmeler yapar. Emir Timur, tarım faaliyetlerine önem vermiştir. Emir Timur'un tarım faaliyetleri için uyguladığı göç ettirme ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Tuhaf Rüya).

Emir Timur askerin ihtiyaçlarını karşılamak için köylerden kervan sahibi tüccarları davet eder. Ticaret yapılması halk kültürüne örnektir.

Frengi Yunus'un belindeki hançeri gören komutan büyük bir şaşkınlık yaşar. Komutanın şaşkınlığı "lol qolmoq" (dili tutulmak) deyimini ile anlatılmıştır. Dili tutulmak deyimini Saraçbaşı (2010), "Sevinç, şaşkınlık, heyecan gibi nedenlerle konuşamaz olmak." olarak tanımlamaktadır (s. 364).

Asker için at, silah ve gerekli savaş ekipmanları alınır. Bu ekipmanlar halk kültürü unsurlarına örnektir.

1.63.5. Sosyal Unsurlar

Yıldırım Bayezid'in oğullarının, Şehzade Musa ve Frengi Yunus'un esir alınması sosyal unsurlarda tutsaklığa örnektir.

Emir Timur'un esir düşenleri affetmesi ve serbest bırakması sosyal unsurlardan özgürlüğe örnektir.

Baron Schiltberger, Johannes'e hançer hediye etmiştir. Bu durum hediyeleşmeye örnektir.

Otrar'da Sahipkıran bir eğlence düzenler. Eğlence, sosyal unsurlara örnektir.

1.63.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur, yürüttüğü önemli faaliyetler ve insanlara merhametli tutumu ile ön plana çıkar.

1.64. SAHİPKIRAN'IN FİLOSU

1.64.1. Efsanenin Özeti

1. Emir Timur, Yıldırım Bayezid'i yener ve Smyrna Kalesi'ni fetheder. Bu fetih deniz yollarını açar. Emir Timur Konstantinopolis'i ele geçirmek ister.

2. Emir Timur, bu fetih ile ilgili Yıldırım Bayezid ile konuşur.

3. Emir Timur ticaret amacıyla tüccarların gelip gitmesi için Frengi dilinde bir mektup yazdırır ve hediyelerle gönderir.

4. Sultaniye başpiskoposu gemilerin Frengistan'dan temin edilebileceği ile ilgili bilgi verir. Emir Timur, Frengilerin ihtiyacı olan bakırın verilmesi için kendisine bağlı olan ülkelere emir verir. Frengi padişahına bu durumu anlatan bir mektup gönderir.

5. Emir Timur, sefere hazırlanırken bir tepeden Bizans şehrini izler. O esnada Bizans sınırlarına gönderdiği Tukat'ın gemilerinin yandığını görür.

6. Tukat geri döner ve ateşin su ile sönmediği bilgisini verir. Yıldırım Bayezid bu ateş ile ilgili bildiklerini Emir Timur'a anlatır.

7. Emir Timur Bakü'deki sönmeyen ateşi hatırlar. Tukat'ı gemisine toprak doldurarak yeniden ilerlemesi için görevlendirir. Tukat'ın önderliğindeki gemilere atılan ateş, toprak ile söndürülür.

8. Tuğrul, Bizans sultanı olmak için isyan çıkartır. Emir Timur, Tuğrul'u isyan için görevlendiren kişinin Yıldırım Bayezid olduğunu düşünür. Yıldırım Bayezid'e Tuğrul'a gönderilmesi için bir mektup yazdırır.

9. Tuğrul, Emir Timur'a itaat etmeyi kabul etmez. Emir Timur, Tuğrul'u ele geçirmek için sefere çıkar. Dinlenmek için uyurken rüyasında Abdullah Kutb'u görür. Brahman'ın da kehanetini hatırlar. Ölümünün yaklaştığını anlar. Rüyasında Çin Seddi'ni de görür.

10. Rüyadan uyandığında hastalanır ve felç geçirir. Felçli olmasına rağmen seferine devam eder. Tuğrul ile savaşır ve onu esir alır. Tuğrul ile konuşur ve isyan için Yıldırım Bayezid'den emir alıp almadığını öğrenir.

11. Yıldırım Bayezid rahatsızlanır ve vefat eder. Emir Timur, Yıldırım Bayezid'in vasiyetini yerine getirir.

12. Emir Timur bahar aylarında Bizans'ı fethetmeyi planlayarak kış mevsimini geçirmek için Maverâünnehir'e döner. Ancak planını gerçekleştiremeden 1405 yılında vefat eder.

1.64.2. Tarihi Unsurlar

Emir Timur 1402 yılında Yıldırım Bayezid'i yener ve İzmir Kalesi'ni fetheder. Emir Timur'un Yıldırım Bayezid'i yendiği Ankara Savaşı ve İzmir'i ele geçirmesi ile ilgili önceki anlatılarda bilgi verilmiştir (Bkz.: Yıldırım ve Demir, Karabağ'daki Matem).

Emir Timur, Frengi tüccarlarının ve kendi tüccarlarının ticaret için gidip gelmelerini ister. Bu durumu bir mektup göndererek bildirir. Anlatıda yer alan bu bilgi kaynaklarda da mevcuttur. Aka (2022b), Emir Timur'un tüccarların ticaret amacıyla gidip gelmesi ile ilgili Fransa kralına mektup gönderdiğini ifade etmiştir (s. 150).

Rivayete göre Emir Timur Bizans'ın üzerine giderek İstanbul'a sefer düzenlemek ister. Bunun için ordusu ile birlikte Yıldırım Bayezid de yanında gelir. Emir Timur bir süre uzaktan Bizans'ı izler. Aynı zamanda Yıldırım Bayezid ile konuşur ve onun fikrini alır. Bizans'a girmek için gemi ihtiyacı olan Emir Timur, Frengistan padişahına mektup yazarak bakır karşılığında gemi ister. Emir Timur'un gemi talebi kaynaklarda da yer almaktadır. Aka (2022b), Bizans İmparatoru Manuel'in Yıldırım Bayezid'in esir alındığına sevindiğini ancak Emir Timur'un gemi talebi sonrasında İstanbul'a bir sefer düzenleme fikri olduğunu düşünerek şaşırdığını belirtmiştir (s. 44).

Emir Timur bir tepeden Bizans'ı izlerken Tukat'ın kumandanlığındaki gemilerin yandığını görür. Tukat geri döndüğünde ateşin su ile sönmediğini anlatır. Bu ateşin formülü tahta geçen padişahlara öğretilmektedir. Kaynaklarda su ile söndürülemeyen bu ateş "Grejuva ateşi" olarak adlandırılmıştır (Uçar, 1986: 73). Emir Timur'un

gemilerinin de İstanbul'a girmesini engelleyen bu ateş olmuştur. Ayrıca kaynaklarda da anlatıda olduğu gibi bu ateşin suda sönmediği ve nasıl hazırlandığı ile ilgili formülün sadece Bizanslılar tarafından bilindiği ifade edilmiştir (Uçar, 1986: 73).

Emir Timur Bakü'deki sönmeyen ateşi ve toprak ile söndürüldüğünü hatırlar. Tukat'a gemilere toprak yüklemesini ve kendilerine ateş atıldığında toprak ile söndürmesini söyler. Toprak ile ateşin söndüğünü tecrübe edip öğrenirler. Elimizdeki kaynaklarda rivayette yer alan bu bilgi mevcut değildir.

Tuğrul Roma padişahı olmak için isyan çıkarır. Emir Timur son ana kadar mücadele eder ve Tuğrul'u yakalar. Tuğrul esir alınır. Aldığı yaralardan ötürü üç gün sonra ölür. Elimizdeki kaynaklarda Tuğrul ve çıkardığı isyan ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Yıldırım Bayezid Diyarbakır yolunda hastalanır. Emir Timur'dan oğlunu yerine tayin etmesini ister. Emir Timur vergi ödemek şartı ile bu isteği kabul eder. Emir Timur kışı geçirmek için Maveraünnehir'e döner. Yazın Bizans'ı ele geçirmeyi planlar ancak bu planı gerçekleştiremeden 1405 yılında vefat eder.

Yıldırım Bayezid'in vefat etmesi ve Emir Timur'a vasiyeti ile ilgili önceki anlatı incelemelerinde bilgi verilmiştir (Bkz.: Oğul Olan Kral).

1.64.3. Dini Unsurlar

Sultaniye başpiskoposu, Hristiyan manastır ve kiliseleri, Emir Timur'un öğle namazı kılması, akşam namazı kılması dini unsurlara örnektir.

Emir Timur rüyasında hocası Abdullah Kutb'u görür. Hocası Emir Timur'un ölümünün yaklaştığını söyler. Önceki anlatılarda Abdullah Kutb'dan ders aldığı anlatılmıştır. (Bkz.: Müslüman Olan Hintliler). Ancak elimizdeki kaynaklarda bu bilgi mevcut değildir. Emir Timur hocasının söyledikleri üzerine Brahman'ın kehanetini hatırlar (Bkz.: Brahman'ın Kehaneti). Kehanetin gerçekleşmesi için üç yıl kalmıştır. Emir Timur rüyasında üç yılı geçirir ve sabah uyandığında felç olur.

Anlatıda "Lâ yestehirûne sâ'a(ten)(s) velâ yestakdimûn(e)" (A'raf: 7/34) ayetine ve mealine yer verilir. Emir Timur ölümünün geldiğini anlar ve son dakikalarında yine vazifelerini yerine getirmek ister, namaz kılar.

1.64.4. Halk Kültürü Unsurları

Rivayette “fursatni g’animat bilmoq” (fırsatı ganimet bilmek) deyimine yer verilmiştir. Önceki anlatılarda olduğu gibi bu anlatıda da uygun fırsatları değerlendiren kişiler için bu deyim kullanılmıştır (Bkz.: Anlaşmada Gizlenen Hile).

Emir Timur rüya görür ve rüyasında öleceğini anlar. Rüya görmesi ve ölüm ile yorumlaması halk kültürü unsuruna örnektir.

Ziroa, anlatıda tahminen 450-525 metre için kullanılan uzunluk ölçü birimidir ve halk kültürü unsurlarına örnektir.

1.64.5. Sosyal Unsurlar

Emir Timur Frengilere göndermek için bir mektup yazdırır. Mektup ile birlikte hediyeler gönderir. Hediyeleri ticareti faaliyet oluşturmak amacıyla göndermiştir. Bunun dışında bakır karşılığında gemi almak için de Frengistan’a bir mektup yazar.

Yıldırım Bayezid de Emir Timur’u tebrik eden bir mektup yazar.

Emir Timur, Tuğrul’un çıkarttığı isyan sonrasında Yıldırım Bayezid’e bir mektup yazdırır. Bu mektup ile Tuğrul’un Emir Timur’un huzuruna gelmesini ister. Mektuplar sosyal unsurlardan haberleşme için kullanılmıştır.

Emir Timur, Tuğrul’u yakalar ve esir alır. Tuğrul’un esir alınması sosyal unsurlardan tutsaklığa örnektir.

1.64.6. Anlatının Fonksiyonu

Emir Timur hayatının son dakikalarına kadar her anını ibadet ve sefer ile geçirir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE EFSANE VE RİVAYETLER

2.1.TUHAF RÜYA

Tekina Hatun'un doğum gününün yaklaştığı o senenin ilkbaharının hafif nemli baharında Emir Taragay bahadır dostları ile üzüm çardağında sohbet ediyordu.

Emir son derece heyecanlanmıştı. Bahadırlar onu daha önce böylesine heyecanlı görmemişti. Uzun yıllar boyunca nice nice dehşet verici savaşlarda da zorlu zamanlarda da o böylesine heyecanlanmamıştı. Silah arkadaşları hayrete düşmüştü. Emir'e ne oldu? Acaba doğum yapacak eşine duyduğu merhametten dolayı mı böylesine yanıp tutuşuyordu?

Taragay dostlarının sorusunu anladıktan sonra sonunda söze başladı:

— Biraderler! Şaşırmayın. Bugün yarın sizleri hayrete düşüren soruya cevap vereceğim.

Kerevette oturan bahadırlar onu cesaretlendirmeye başladı.

— Kız da erkek de — hepsi evlat. Emirzade olacak.

— İnşallah, sıkıntısız bir doğum yapacak.

Taragay kızarıp bozardı, kendince bir şeyler fısıldadı. Dua ediyordu.

— Emir, Emir! Müjde, müjde!

Ebe kadınlardan biri nefes nefese Emir'e yaklaştı.

— Ne, ne! — kekeleyerek konuştu Emir. Gözlerinde sevinç, şaşkınlık ve korku.

— Kız mı erkek mi! — diye bağırdı sabırları tükenen bahadırlar.

— Erkek, erkek! — diyerek sevinçle cevap verdi ebe.

— Erkek!!! — diyerek memnun bir şekilde bağırp yerlerinden kalktı bahadırlar.

— Gerçekten mi? Emir'in fevkalade bir biçimde gözleri mutluluktan parladı.

Bir avuç altın para ebe kadının başından aşağı saçıldı.

— Azizlerim! Şimdi net bir şekilde söylüyorum dilimin ucundakini. Beşaret sahibi şeyhimiz Şemsüddin Külal'ın beşareti gerçek oldu.

— Hangi beşaret? — diye meraklanıp sordu bahadırlar.

— Önce ağzınızı bir ıslatın — dedi sakın bir şekilde Emir.

Hizmetçinin getirdiği servis tepsisinden ördek şeklindeki kımız kâsesini eline alan Emir kâseleri doldurdu. Ortaya bırakılan bir torba kurut bahadırlar için meşgale oldu.

— Büyük bir ziyafetin öncesindeki küçük bir başlangıçtır, kardeşlerim.

Bahadırlar içkinin sarhoşluğun etkisinde oldukları için Emir kâsesine el bile sürmeden sözüne devam etti:

— Bir yıl kadar önce ilginç bir rüya görüp uyandım. İlginç bir rüya. Düzlük bir ova daymışım. Arap'a benzeyen güzel yüzlü bir yiğit elinde kılıç ile karşımda belirdi. Bana doğru yaklaşıp çelik kılıcını uzattı. "Güneşe doğru salla!", diye bağırdı. Bir şey demeden söyleneni yaptım. Kılıcın ışığından bütün âlem aydınlanmasın mı? Işıkları batıdan doğuya kadar gördüm. İlginç ülkeleri. Uzun bir süre hayal kurdum. Sonra şeyh dostumuzun yanına gidip bu rüyanın anlamını öğrenmek istedim. Keramet sahibi dostumuz benim yakın zamanda bir erkek çocuk sahibi olacağımı ve onun bütün dünyanın fatihi olacağını söyledi. Bugün ben eğer erkek çocuk sahibi olursam gerçekten de şeyhin kerameti gerçekleşecekti; kız olsaydı onun yalancı olduğunu gönlümden geçirecektim. İnşallah, Şeyh Şemsüddin'in kerameti gerçekten de Allah'ın bir lütfuymuş. Allah'a şükür!

— Barekallah!

— Melekler duaya âmin demişlerdi!

Emir Taragay bahtiyar bir halde yanında oturanlara baktı. Kendisi ağzına içki sürmeden dostlarının kadehlerini doldurdu. Bahadırların içkiden sarhoşlukları iyice arttı ve mutlu bir şekilde tebrik üstüne tebrik yağdırdılar.

Böylece hicri 25 Şaban 736 -Salı günü- Miladi 9 Nisan 1336'da Şehrisebz yakınlarındaki Hoca İlğar köyünden Barlas Beyi Emir Taragay ailesinin bir evladı dünyaya geldi. Çocuğu kırk gün boyunca tuzlu suda yıkayıp yağ ile bakımını yaptılar. Çocuk, bahadır gibi büyüsün diye bakıcılar ve mürebbiyeler özenle bakıma başladılar.

Dışarıda bahçeleri ve tarlaları yan yana olan küçük köyde ise kutlama nağme sesleri duyulmaya devam etti. Emir Taragay misafirperverlik kapısını sonuna kadar açarak koyunlar kuzular kesti. Köyde yaşayan bütün bahadır ailelerinin dışında gelip geçen yolcular da sofraya buyur edildi. Kırk gün kırk gece halka ziyafet veren Emir gerçekten de cömertti.

Keş ahalisinin arasında cesareti, cömertliği ve Allah'a olan inancı ile itibar kazanan Emir Taragay asilzadelere de sıradan çiftçi ve zanaatkârlara da aynı şekilde ayırım yapmadan davrandığı için özellikle şeyh, derviş, kalenderler ile olan yakınlığı sebebiyle onun köyüne ziyarete gelenlerin haddi hesabı yoktu. Misafir gelir kapıdan, rızkı gelir delikten derlermiş; tebrik için gelenlerin çoğunun elleri boş değildi. Onlarca koyunu, hayvanı alıp gelen misafirler yerlerine buyur edildi. Çorba, kebab ve pilavın hoş kokuları çevredeki insanları gayriihtiyari köy tarafına götürüyordu. Böylesine bir ziyafetin eşine dünyada pek az rastlanırdı.

Gelin, Tarhan Taragay'ın hanesine!

Yoksullar, dilenciler, dervişler için o gün bayram oldu.

Baskıncı Moğol Hükümdarlığı altında tarlaları kuruyan, hayvanlarından ayrılan, arkları yıkılıp harabe olanlar, genel olarak harabeye dönmüş yerler Maverâünnehir'de çok fazla. Moğol hanları ve hanzadeler arasındaki savaşta tarlalar harap edildi; dükkân sahipleri, ticaret ile uğraşanlar talan edildi; kadın ve kızların ırzına geçildi. Çarşı pazar karışmış, fiyatlar tavan yapmıştı. Her yerde kıtlık vardı. Düzen diye bir şey kalmamıştı. Hiç kimsenin hayatı kanunlar tarafından korunmuyordu, zaten kanunun kendisi de yoktu. Bir zamanlar güllük gülistanlık yaşanan bu ülkenin eski tarihinden sadece Müslümanlık kalmıştı. Buna da şükür!

Grup grup insanların arasındaki tüccarlar ve kervanbaşları da gözüne çarptı. Emir Taragay ve onun bahadırları çoğunlukla Keş civarından geçen ticaret kervanlarını koruyordu. Silahlı koruma vazifesini yerine getiriyorlardı. Yollar tehlikeliydi, eşkıya grubu ne kadar güçlü olsa da Emir Taragay kervanı koruduğu için herkes ondan korkuyordu ve hiçbir eşkıya ona saldıramıyordu.

Bütün gençliğini padişahın askeri birliklerinde geçiren, sayısız savaşta boy gösteren Taragay çok yara aldığı için istifa etmiş ve verdiği hizmete karşılık tarhan ünvanı almıştı. Vergilerden muaf tutulan ve birçok imtiyaza sahip olan tarhan kendisi

gibi savaşlarda ömrünü geçiren kardeşleri ile kendisine hediye edilen büyük bir araziye sahip olan bir köyde yaşıyordu. Birlik beraberlik içinde kardeşçe yaşayan bu bahadırların hepsini bütün bölge tanıyordu. Zaten Şehrisebz vilayetinin hâkimi Hacı Barlas da Taragay'ın küçük kardeşiydi.

Köyde ziyafet üstüne ziyafet verildi. Herkesin karnı doymuş, sofralarda küçük çocuk için dualar edilmişti.

2.2. ÇOCUKLUK DERSLERİ

Dışarıda lapa lapa kar yağıyor. İçeride ise sıcak sandalın² etrafında bahadırlar oturuyordu. Ortada kuru meyveler dizilmiş bir tepsi. Sandalın bir kenarında örtünün altına ayaklarını sokmuş halde oturan küçük çocuk yastığa başını koyup yaslanmış bir halde oturuyordu. Yanında ise söz ustası olan bakıcısı vardı. Bütün kadınlar ağzına bakıyor. O destan ve rivayetler anlatıyordu. Ecdadın mertliği ve cesaretini konu eden kahramanlık destanları anlatıyordu.

Küçük çocuğun gözleri kocaman açılmış, büyüleyici masal âlemi onu içine çekmişti. Efsanevi Rüstem, Bilge Zal, Zalim Dahhak, cömertlikte eşi benzeri olmayan Hatem Tay hakkındaki rivayetler; İskender Zülkarneyn'in seferleri onun ufkunu açıyordu.

Küçük çocuğun, özellikle, “Vur Tokmak” masalını sevdiğini bakıcısı iyi biliyordu. Bu masalın büyüklerin de ilgisini çektiği aşikârdı. Bu yüzden bakıcısı her defasında bu masala yeni yeni tasvirler ekliyordu.

— Bir varmış bir yokmuş, çok eski zamanlarda bir ihtiyar dul yaşarmış. İlk evliliğinden bir çocuğu varmış. Hazırladığı yumakları pazarda satıp geçimini sağlarmış. Tesadüfen, bir gün o yumağı çocuğuna verip pazara göndermiş. Çocuk yumağı satmış, sonra onunla ekmek almak için yola koyulduğunda ilginç bir oyuna denk gelmiş. Bir grup çocuk sopalarla küçük bir yılanı vuruyormuş. Çocuk acıyarak diğer çocukları insafa çağırmış. Yolundan kalma, demiş onlar. Sonra çocuk para çıkarmış, hemen yılanı onun için yakalamışlar.

² Altına girilerek ısınılan örtülü soba. Evlerde çukurca bir yere dört ayaklı bir masa yerleştirilir ve masanın üzerine kalın örtüler kapatılır. Altına kova veya mangalla kömür ya da odun közü konur. Kışın ayaklar örtünün altına sokularak hem ısınılır hem de masanın üzerinde yemek yenir.

— Paranın açamayacağı kapı yoktur, diye söze karıştı birisi.

— Dinin imanın para — diyordu yine bir diğeri.

Küçük çocuk ise masal bölündüğü için sinirlenmiş, bir süredir para hakkında konuşan bahadıra kaşlarını çatarak dik dik bakmıştı.

Böylece çocuk yılanı eline alır almaz düşünceli bir şekilde evine geri dönmüştü. Onlar şimdi bugün ne yiyecekti? Annesi ne derdi ki?

Bu düşünceler ile evine geldiğini de fark etmemiş. Olayı duyan annesi o kadar kızmıştı ki evladına da yılanı da oklava ile vurarak evden def etmişti. Çocuk ağlaya ağlaya yılanı da alıp nereye gittiğini bilmeden yola düşmüş.

Bahadırlar bu masalı çok defa dinlemiş olsa da her defasında şevk ile zengin bir hayal gücüyle yeniden şekillenen masal âleminden etkileniyorlardı. Özellikle, küçük çocuk gözlerini kocaman açıp bakıcının ağzına bakıyordu.

— Çocuğun karnı açılmış, yutkunuyormuş. “Karnın açıldı mı?” — diyerek insan gibi konuşmuş yılan. Sonra ağzından altın tenge çıkarmış. Çocuk da bu parayla pazardan canının istediği her şeyi alıp yılanın yanına geri dönmüş. Karnı doyan çocuk yılan ile onun babası Yılanşah’ın karargâhına doğru yola koyulmuş.

— Babamın ödül olarak teklif ettiği şeyleri alma, — demiş yılan çocuğa, — sen ondan sadece “Vur Tokmak”ı iste.

Çocuk Yılanşah’ın yanına geldiğinde söyleneni yapmış.

Masalın bu kısmına gelindiğinde bahadırların yüzlerinde büyük bir merak belirdi. Hani, şimdi “Vur Tokmak” onlarda olsa! Herkes bu konuyla ilgili kendi fikrini söylüyordu. Moğolların esareti altında ezilen Maveraünnehir halkı için “Vur Tokmak” şimdi ne kadar da lazımdı!

— Çocuk sihirli tokmakla şeytanı döverek ondan “Açıl kapı”yı, “Kaynar sürahi”yi almıştı. Çok zengin olup annesi ile bolluk içinde yaşamaya başlamıştı. “Vur Tokmak” ile çocuk hiç kimseden korkmayan birine dönüşmüştü.

— Öyledir, diyerek — merakla sözünü kesiyordu yüzünde büyük bir yarası olan İslam bahadır. — Böylesine bir silahı olan insan ile kim denk olabilir?

— Bir gün kıskançlık yapanlar yetişkin bir birey olan çocuğun evine girmek istemişler. Yetişkin bir birey olan çocuk “Vur Tokmak”ı yardıma çağırmış. Tam anlamıyla durmadan sopa yiyen hasetçiler hana şikayette bulunmuşlar.

— Han kim? — diyerek sormuştu meraklanan küçük çocuk. Bahadırlar birbirlerine manidar bir biçimde bakıyorlardı.

— Birazdan göreceksin onu, oğlum, — diyordu hayale dalan Emir Taragay, — ben seni han sarayına götüreceğim. Zira sen tarhansın. Onun ekmeğini yemelisin.

Bahadırlar saygıyla küçük çocuğa bakıyordu. Hepsinin aklında şeyhin kerameti. Bu çocuk gelecekte bütün dünyaya hükmeden bir bahadır olacaktı. Cesarete davet eden masal ve rivayetler boş yere anlatılmıyordu. Emir Taragay, İskender Zülkarneyn’in hocasının Aristo olduğunu söyleyerek onlara oğlunun hocası olmalarını belletmişti. Siz savaş ve mücadelelerde pişmiş bahadırlar Aristo’dan daha iyi bir terbiye vereceksiniz, diyerek onları memnun etmişti.

Kıskançlık edenlerin iftirasına inanan han, şehzadeyi yakalamaları için ferman vererek muhafızlarını göndermişti.

Bakıcı derin bir iç çekerek dinleyicilere baktı.

— Allah kuru iftira belasından korusun!

— Han da bu kadar kolay aldanır mı?

Küçük çocuk bu sözleri dinleyerek düşüncelere daldı. Demek, dünyada iftira denen bir şey var. Ondan korkmak gerek. Hanın ise adaletli olması gerek.

— Muhafızlar büyük bir gürültü ile şehzadenin evine baskın yapmışlar. Ama “Vur Tokmak”tan sopa yiyince zar zor kaçmışlar. Bu olaydan haberdar olan han da ordusuyla gelmiş. “Vur Tokmak” ise hanı da ordusunu da acımasızca döverek öldürmüş. Zalim handan kurtulan halk sevinçten şehzadeyi hükümdar yaparak tahta oturtmuş. Böylece dul kadın ve oğlu muradına ermiş. Onlar geçmişteki günlerini unutmamış; her gün dul ve dilencilere, yaşlılara yardım etmişler.

Masalın sonunda hepsi hayale daldı. Sıcak sandal huzura davet ediyor, her ne kadar gözlerinden uyku aksa da küçük çocukta bahadırların maceralarını dinleme isteği ağır basıyordu.

Akçaağaçtan yapılmış kâselerde sunulan boza yüreklerindeki sırları ortaya dökmüştü. Bahadırlar masaldan kendilerince ders çıkarmıştı. Güç zorbaların elinde! Güç gücü yeniyor. Önemli olan “Vur Tokmak” gibi kudretli bir güce sahip olmakta! Ama o “Vur Tokmak”ı nereden bulacaktı? Yılanların insan gibi konuştuğu zamanlar geçmişti.

— Amca, sizi de “Vur Tokmak” dövdü mü? — diye beklenmedik bir anda sordu küçük çocuk, kâsesini içip bitiren ve kuru kayısı yiyen, yüzünde yara izi olan İslam Bahadır’a. Bir anlık sükûneti bahadırların kahkahası bozmuştu.

— Yok, oğlum. Bu Moğol yüzbaşının kılıcının İslam’a bıraktığı hatırası — dedi Karaca bahadır.

Konuşma sırası şimdi Emir Taragay ve onun safında yer alan savaşçıların maceralarına geldi. Hanların ikili mücadelelerine katılan her bir bahadırın kendisine ait bir cenknamesi var. Sohbet sırası yavaş yavaş Araplar ile savaşan Maveraünnehir komutanı Ebû Muslim’e, Moğolların sonunu getiren Celaleddin Mengübertî’ye, Buhara’da halkı yüceltip Moğolları kırıp geçiren Mahmud Târâbî’ye geldi.

Küçük çocuk hayretler içinde bu kahramanların cenknamelerini dinlerken düşleri onu uzaklara alıp götürmüştü.

Emir Taragay ise oğlunun bu mücadelelere olan ilgisini hissederek sohbetinde bu ibretlik işlere vurgu yapmıştı. O, evladının gelecekteki sınavlarına en iyi şekilde hazırlanması için işe girişmişti. Elbette, şeyhin kerameti gerçekleşecekti. Buna ne şüphe! Ama sefer bizden zafer Allah’tan, derler. Bunun için oğlunun binicilik ve kılıç sanatını öğrenmesi için işe koyuldu. Bahadırların bu alanda kendi maharetlerini ona aktarması gerekiyordu.

Emir Taragay, oğlunu gelecekte önemli sınavların beklediğini hissederek onun ilim sahibi olmasının gerekli olduğunu da biliyordu.

2.3. AYRILIK ACISI

Şemsüddin Külal çocukluk arkadaşı, aynı safta yer aldığı cengâver Emir Taragay’ın oğlu ile huzuruna geldiğini duyunca yerinden kalktı.

Şeyh sonunda bu çocuğun parlak istikbali hakkındaki müjdeyi vermişti. Kerametçi sıfatıyla nam salmış olan şeyh, müritleri ile mezarlığın önündeki yüksek tepeye kurulmuş olan küçük bir evde yaşıyordu. Ziyaretçiler ile dolup taşan karargâhta Taragay saygı ile karşılandı. Şeyh çocuğu dizine oturttu, çocuğa dua edip başından buğday saçtı, toprak alıp çocuğun yüzüne gözüne sürdü. Sonra bir şeyler fısıldayarak duasına âmin dedi. Yüzlerce ziyaretçinin gözü önünde çocuğa uzun bir ömür ve baht diledi. Hayatı boyunca Kur'an-ı Kerim'i yüz defa hatim eden Şeyh, Emir Taragay'ın oğluna isim vermek için Kur'an'ı Kerim'i açtı. "Timur!" — dedi, Şemsüddin Kur'an sayfalarından birine dikkatlice bakarak.

Küçük çocuğa bu isim verildi.

Emir Taragay oğlunu han ile tanıştırmak için han sarayına doğru yol aldı. Onların yanında tecrübeli bahadırlar yürüyordu.

Saray görevlileri eski adetleri unutmuş olmalarına rağmen bu yüce Emir'e gayriihtiyari saygı göstererek ona pilav ikram ettiler. Hanın oğullarından bir bu tuhaf "köylüler"ın geldiğini haber alır almaz onları görmek için yanlarına geldi. Şehzade yemek sofrasında oturan baba ve oğul ile alay etti ve onlara güldü.

Timur kukladan yapılmış bu palyaçoya tepside kemikli bir et alarak fırlattı. Muhafızlar hayretler içinde kaldı. Taragay ise şehzadeden çekinmeden ona kemik atan oğlundan ve onun göstermiş olduğu bu cesaretinden dolayı mutlu olmuştu.

Kemiği atan kaprisli şehzade ayaklarını yere vurarak muhafızlarını çağırdı. Ama Emir Taragay oğlunu arkasına alarak bir hükümdar gibi bağırdı:

— Ben tarhanım, yolu açın! Oğlum da tarhan, ona her kim el uzatırsa başı gidecektir!

Bu şekilde konuşan Emir yolda karşılaştığı muhafızları iterek dışarıda atları bekleyen bahadırların yanına geldi. Timur babasını daha önce hiç bu şekilde görmemişti. Genellikle mülayim ve ağırbaşlı olan Emir Taragay'ı tanıyamıyordu. O, kılıcını çekmişti; önüne çıkan Moğol'u keserek öldürecekti. Onun kılıcı düşman kalkanını ve düşman kılıcını kesip atar, kim ona karşı gelirse kaçınılmaz bir sona mahkûm olurdu. Gözleri vahşet ve kan ile dolan Taragay dehşet içindeydi.

Onlar dışarıya çıktığında bahadrlar etraflarını sararak Moğollar ile mücadeleye başlamıştı.

— Emirim, atlara binin!

İslam Barlas iki atı onların yanına getirdi.

— Derhal gidin, emirim!

Taragay güçlü kolları ile oğlunu ata bindirdi.

— Gidelim, oğlum!

Timur, Moğollar ile kılıçlarıyla savaşan bahadırlara bakıp onlara hayran kaldı. Onlar düşman ile serinkanlı bir şekilde ve bu durumdan keyif alarak savaşıyorlardı.

— Dikkat edin, emirzadem!

— Bizi unutmayın, emirzadem!

Taragay atını kırbaçladı. Timur ise arkasından gelen dört bahadrlın yoldaşlığında ona eşlik etti.

Mücadele günden güne kızışıyor, bahadrlar birbiri ardına yenilgiye uğruyorlardı.

Moğolların bir kısmı atları ile onları takip etti.

— Emirim! Sizler gidin. Biz onların gelmesini engelliyoruz.

Karaca Barlas bunları söyledikten sonra atını Moğolların olduğu tarafa doğru sürdü. Üç bahadır ona eşlik etti.

Taragay oğluna seslenerek şunları söyledi:

— Kamçıla atını, oğlum!

— Ya amcamlarım baba?!

— Boş ver, oğlum. Çabucak gidelim!

— Yok, hürmetli babacığım. Ben de savaşacağım.

Taragay şefkatle oğluna baktı ve tek bir kelime etmedi. Timur ise Moğolların bulunduğu tarafa giderek birbiri ardına attan düşen bahadırlara baktı ve elini havaya kaldırdı. Taragay ise ona dehşet ile bağırdı:

— Geriye dön! Peşimden koş!

Timur gayriihtiyari babasının arkasından giderek atına kamçıyı vurdu. Onlar evlerine vardığında Taragay kale kapısının kapatılmasını ve savunmaya hazırlanılmasını emretti.

Akşamüstü ise kırk bahadırdan sadece on kişi geriye döndü.

— Emirim! Emirzadem!

Onlar Taragay ve Timur ile görüştüler.

Onların denk olmayan bir mücadelede düşmanın dikkatini dağıtarak kendilerini takip etmelerine izin vermediklerini, verdikleri mücadeleyi ve gösterdikleri cesareti duyunca Timur'un içi parçalandı.

— İslam amcam! Karaca Barlas! Eyvah! Eyvah!

— Ağlama oğlum, — dedi Emir Taragay, — onlar ne için ve kimin için canlarını feda ettiklerini biliyorlar.

Timur babasının gözlerinin yaşardığını gördü. Saçları ağaran bahadırlar ise başlarını öne eğerek sükût içinde emirin sözlerini onaylıyorlardı.

— Babacığım! Kıymetli amcamlarım, — dedi gözyaşları içinde kalan Timur, — biliyorum. Onlar benim için helak oldular. Kur'an-ı Kerim'in üzerine yemin ederim. Ben onların öcünü alacağım. Moğol soyunu ana toprağımızdan gönderene kadar mücadele etmeye devam edeceğim.

— Âmin ya Rabbi!

Bahadırlar bu duaya el kaldırdılar. Timur sofranın etrafında boş kalan otuz bahadının yerini görünce tekrar ağlamaya başladı.

— Artık ben hiçbir zaman İslam, Karaca Barlas ve diğer hocalarımla hikâyelerini dinleyemeyeceğim. Yazık! Gerçekten bu dünya ne kadar acımasız! Ya adalet olmasaydı!

— Güç — adalette, oğlum! — dedi Emir Taragay derin bir iç çekip.

— İşte bu benim sloganım olacak, baba! — dedi Timur.

Bahadırlar Taragay'a manalı bir bakış attılar.

— Emirim, siz yarın dağa gidiniz. Her ihtimale karşı.

Muzaffer Barlas bunları söyleyerek Timur'un başını okşadı.

— Biz kimin için ve ne için mücadele ettiğimizi iyi biliyoruz. Büyük amacımız uğruna kurban olan dostlarımızın hatırası gönlümüzde ebedi kalacak, emirim!

2.4. ÖĞRETMENİN MÜJDESİ

Daha ilk günlerde Muhammed Taragay'ın oğlunun edepli olması, ahlakı ve keskin zekâsı Molla Alibek'in dikkatini çekmişti.

Timur'un kimi zaman sol kimi zaman sağ eli ile yazması ilginç bir durumdu. O, hocasının verdiği her ödevi mükemmel bir şekilde yapıyordu. Bu yüzden de hocasının sopasından nasibini hiç almayacak olan görünen o ki bu çocuktü.

Tekina Hatun bir gün Emir Taragay'a şöyle dedi:

— Bu çocuk solak olup kalacak. Sol eliyle iş yapıyor.

Babası oğlunu izleyip onun sağ elini de sol eli gibi kullandığını gördüğü için serinkanlı davrandı. O haftaki perşembeliği³ hocaya götürdüğünde oğlunun iki eliyle yazı yazmasının sebebini de sordu. Molla Alibek bir an düşüncelere daldı.

— Oğlunun iyi bir hafızaya sahip olmasının yanında iki eliyle yazı yazması son derece dikkat çekici bir durum. Rivayetlere göre böyle kişiler dünyanın doğusundan batısına kadar hükümdar ve fermanberdar oluyor.

Emir Taragay heyecanlandı. O, bugün oğlu hakkında yeni bir müjde almıştı. O, sevincini içinde tutarak piri olan Şemseddin Fahurî'nin huzuruna çıkmak için sabırsızlanıyordu. Şeyh onu dikkatlice dinledi.

— Oğlunun eğitimi ile ilgilen. O, hem yazı yazsın hem Kur'an-ı Kerim'i okusun. En önemlisi ise o silah kullanmayı öğrensin.

Pirin nasihatine uyan Emir Taragay ertesi gün öğle namazından sonra oğlunu Keş civarındaki yaylaya götürdü. Burada emirin yıkları otluyordu.

³ Her perşembe ders veren hocaya götürülen hediye. Tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak götürülen hediyeler kimi zaman aynı kimi zaman nakdi şekildedir.

Timur'un ata binmeyi öğrenmesi, binicilikle ilgili önemli şeylere vakıf olması gerekiyor. Babası da bu alanda evladına hocalık yapmaya ahdedti.

Çobanlar baba ile oğlunu saygı ile karşılayarak çadıra davet ettiler. Sofrada havadan sudan, ylıkıların durumundan konuştular.

Timur ayrıranından bir yudum alıp çobanlara merakla baktı. Babası ise tıpkı bir çiftçi gibi öylesine sözler söylüyordu ki çobanlar onu can kulağıyla dinliyorlardı. Sofrada dua edildikten sonra onlar dışarı çıktılar. Emir Taragay keyifle atları seyreden oğluna sevgiyle baktı.

— Oğlum, şimdi sen biniciliğin inceliklerini öğreneceksin. İlk dersim: Atının arkasından gidersen tepecek, önünden gidersen dişleyecektir. Öyleyse atının yanı başından gidip sol tarafındaysan sol elinle, sağ tarafındaysan sağ elinle atı yelesinden tutarak hızla kendini üstüne at. Atın nasıl gittiğine bakma, yelesini elinden bırakma, eğer yelesini elinden bırakırsan yere sert bir şekilde düşme ya da ayağının altında kalma tehliken var. Atın üstüne oturduktan sonra iki dizinle atı sıkıca kavrayıp yelesini gevşek bırakırsan ne kadar vahşi bir at olursa olsun bir süre koştuktan sonra kendi kendine sakinleşecektir.

Timur babasının öğüdünü dinliyor ve düşünüyordu. İhtiyarın bildiğini peri bilmez. Şimdi her gün okuldaki derslerden sonra Timur yaylaya gelerek pratik yapar oldu. Medreseye gittiğinde de tahsilinden sonra yaylaya gidip pratik yapmaya devam etti.

2.5. HAFIZ TİMUR

Timur'un üç yıl içinde Kur'an-ı Kerim'in hepsini ezberlemesi hızla bütün Keş'te duyuldu. Emir Taragay bu gurur verici olay münasebeti ile şehir âlimlerine ve saygın kişilere ziyafet verdi.

— Oğlumu imtihan edin, — dedi bahtiyar baba.

İlk soruyu Şeyh Şemsüddin sordu:

— Kur'an'ın 36. suresi nedir?

— Yasin.

— Bu surenin anlamı nedir?

— Resulullah hadislerinde bununla ilgili şöyle demiştir: “Elbette, her şeyin kalbi vardır. Kur’an’ın kalbi ise Yasin’dir. Ben bu surenin ümmetinden her bir kişinin kalbinde olmasını isterim.”

Sonraki soruyu Molla Alibek sordu:

— Bu surenin 69 ve 70. ayetlerinde nelerden bahsediliyor?

— Bu ayetlerde şairler hakkında sözler var. Neden Peygamberimiz Muhammed (sav)’in tıpkı Zerdüş’t gibi, şair olmayın, sorusuna da cevabı var. Zira kendi ümmetine din kurallarını öğreten, gayb âlemi ve ahiret âlemi hakkında haber veren Peygamber’in şair olması uygun olamaz.

Misafirlerden güçlü bir alkış koptu. Molla Alibek ve Şeyh Şemsüddin birbirlerine memnuniyet dile getiren bir bakışla baktılar. Talebe dediğin böyle olur!

— Timur, oturmanın adabı nasıldır? — diye bir soru ekledi misafirlerden biri.

— En hayırlısı dizlerinin üzerine eğilerek oturmak.

— Neden?

— Çünkü Allah’a ibadet ederken dizlerin üzerine oturulur. Bu sebeple bu şekilde oturmak daha iyidir.

Misafirler işte bu cevaptan sonra Timur’a hafız ünvanının verilmesine hep bir ağızdan karar verdiler.

2.6. SİHİRLİ MERDİVEN

Bu defa Emir Taragay yaylaya oğluyla birlikte eski cengâver dostu Samir Tarhan’ı da götürdü. Misafirin şerefine koyunlar kuzular kesildi. Savaşlarda büyüyen ve bütün ömrünü askeri hizmete adayan Samir Tarhan dostunun oğluna sevgiyle bakıyordu.

— Haydi, Timur, — dedi Taragay heyecan içinde, — hünelerlerini bir gösteriversen ya...

Timur üç atı yan yana getirip koşturdu. O, birinci attan üçüncüsüne ve üçüncü attan birincisine atlayarak ata binme maharetini sergiledi. Babasının öğrettiği kement atmayı da gösterdi. Yarı vahşi atlardan birini gözüne kestirip ona doğru at koşturmadan

önce “güya” başka bir atı kasteder gibi davranarak vakit kaybetmeden o hedeflediği atın boynuna kemendi atınca at kement halkasının boynuna nasıl takıldığını dahi anlayamadı.

Timur ok atma üzerine aldığı dersleri de göstererek babasını memnun etti.

— Samir, — dedi Taragay, — şimdi oğlumu sana teslim edeceğim. Kılıç sanatını ona en iyi şekilde öğretsen. Otuz yıl boyunca savaşlarda kazandığın tecrübelerini oğluma öğretirsen. O, sana borçlu kalmayacaktır.

— Beni kim olarak görüyorsun, Muhammed, — dedi Samir Tarhan, — kırk yıllık yakın dostum olarak...

Çobanın sofraya buyur etmesi onun sözünü yarıda kesti. Etrafı tandır kebabının hoş kokusu sardı. Kırmızı dolu kâseler ortada biraz dolaştıktan sonra Samir Tarhan sözüne devam etti:

— Oğlunun methini çok duymuştum. İki eliyle yazıyormuş. Demek ki o iki eliyle de kılıç kullanmaya muktedir. Ben onu kendi kumandama alacağım.

Timur ihtiyar bahadıra saygı ile bakarak oturuyor, babası ise tabaktaki en güzel etleri dostuna doğru uzatıp söylediklerini dikkatle dinliyordu. Samir Tarhan'ın yaşı altmışı geçmiş olmasına rağmen saçlarında bir tane beyaz yoktu. Cüssesinden güç kuvvet yağıyordu. On kâseden fazla kırmızı, bir tabak kebabı yiyip bitirmişti. Sofrada dua edildikten sonra iki emir uzun bir süre sohbete devam etti. İki cengâver gençlik anılarını birbirlerine anlattılar. Timur onları can kulağı ile dinliyordu. Usta kılıçbazlar, nişancılar, tuzaklar, kanlı mücadeleler, kahramanlar ve korkaklar, fedakârlıklar ve ihanetler — hepsinin ama hepsinin onun için, Timur için anlatıldığı Timur'a aşikârdı. Bunlar da birer ders. Tarih dersi.

Ertesi gün ise çalışmalar başladı. Samir Tarhan kendi bahçesinde Timur'u kılıç bölümünde sınavdan geçirdi. Sonra onun sağ elini vücuduna bağladı.

— Emirzadem, şimdi siz tek kollu bir kişisiniz. Savaş meydanında düşman kılıçla savaşıyor, diğer taraftan kullanman gereken sağ kolunu engellemeye çalışıyor. Buna karşılık olarak bir ok veya bir mızrak hamlesi yeterli gelir. Böyle zamanlarda sağ kolunu kullananlar ne kadar bahadır olursa olsun, onların ölüden farkı yoktur. Ama sol

koluyla da kılıç kullanabilen kişiler böyle zamanlarda telaşlanmazlar. İkinci kolunu kullanarak iki kişilik güce sahip olurlar.

Timur'un sol eliyle kılıcı ustalıkla kullanabildiğini gören Samir Tarhan şaşkınlığını gizleyemedi.

— Şimdi emirzadem, sağ kolunuzu deneyelim.

O, Timur'un sol elini bağlayarak sağ eline kılıcı tutuşturdu. Bir iki darbeden sonra kılıç Timur'un elinden düştü.

— Sağ eliniz yeterince kuvvetli değilmiş, emirzadem. Çalışmaları arttıracamız.

Timur iki aylık antrenmandan sonra sağ eliyle arzu ettiği gibi kılıç kullandı.

Samir Tarhan şimdi Timur'un iki eline iki kılıç verdi. O, öğrencisine azimle iki eliyle kılıcı tek bir kılıç gibi kullanmayı öğretti. Timur'un gayreti ve isteği hocasının öğretme isteğini arttırdı.

Samir Tarhan bir gün öğrencisinin ruh halinde bir değişiklik sezdi.

— Size ne oldu, emirzadem?

Timur üzgün bir halde gece gördüğü rüyayı hocasına anlattı:

— Rüyamda karşımda bir merdiven duruyormuş. Merdivenin iki ayağı yerde olsa da yukarısı hiçbir şeyden destek almadan havada asılı duruyormuş. Kendimce, acaba, bu merdivenin yukarısı bir şeye yaslanmıyorsa yıkılmadan nasıl duruyor ya, diye düşündüm. Gaipten şöyle bir ses geldi: “Ey Timur! Yukarıya çıkın!” Ben ona cevaben: “Merdivenin yukarısının hiçbir şeyden destek almadığını görmüyor musun? Bu şekilde yukarıya çıkılmaz, yıkılır”, dedim. Deminki ses tekrar şöyle dedi: “Ey Timur, korkuyor musun?”. Cevap verdim: “Her kim ki aklın izinden yürüyorsa ona korkak denilmemeli. Öyle ki cesurum diyen kişi kendini ateşe atmaz”, dedim.

Samir Tarhan talebesinin hikâyesini dinlerken onun hakkında duyduklarını hatırladı. Şeyh Şemsüddin'in, Emir Said Kûlal'ın müjdelerini. Yedi iklim hükümdarı olacaktı. Onu Peygamber naibi koruyup kollayacaktı. Doğrusu ne zamandır onda semavi bir güç ve idrak seziyordu. Antrenmanlardaki yeteneği, çabucak kavrama kabiliyeti ve kılıcının hamlesi.

Timur hikâyesine devam etti:

— Sesin sahibi tekrar: “Ben sana merdivenden yukarıya çık diyorum. Merdiven yıkılmayacak”. Ben tedbirli bir şekilde ayağımı merdivene attım. Sağlam olduğundan emin olunca yukarıya çıkmaya başladım. Ama sağ ayağımı hareket ettiremediğimi hissettim. O sırada ses tekrar duyuldu. “Neden durdun?” — sağ ayağımı hareket ettiremiyorum”, dedim. Ses: “Bu sana engel değil. Yukarıya çıkıver”. Ben ona itaat ederek yukarıya çıkmaya gayret ettim. Sağ ayağımı sürükleyerek yukarıya çıkmaya başladım. Birden sağ kolumu hareket ettiremedim. Çabalamama rağmen parmaklarım hareket etmese de yukarıya çıktım. Basamaklar bitti. Az önceki ses: “Kaç basamak çıktığını biliyor musun? Bilmesen daha iyi. Çünkü merdivenin her basamağı bir yıllık ömründür. Ne kadar yaşarsan şanın ve şerefın o kadar artar, azalmaz. Bütün âlimlerin, ilim ehlinin ve şairlerin gönlünü hoşnut ederek onlara saygı göster! Eğer sana düşmanlık ederlerse de kızma, hatta kâfir bile olsa hürmet et!” dedi.

Bu nasihatleri sesin sahibinden dinledikten sonra uyandım.

— Bu hayırlı bir rüya, emirzadem, — dedi Samir Tarhan derin bir düşünceye dalarak.

Timur vakti geldiğinde sağ ayağından ve sağ kolundan yaralandığında bu rüyanın sebepsiz olmadığını anladı ve bu durumu kendi otobiyografisinde, aradan kırk sekiz yıl geçtikten sonra kaleme aldı.

2.7. BABA FETVASI

1352 yılının yaz günlerinden birinde Emir Taragay tarhan oğlunu Şehrisebz şehrindeki eski bir caminin yanındaki kabristana götürdü. Baba oğul bir kabrin önünde durarak uzunca dua ettiler.

— Ey Timur , — dedi babası dua edip âmin dedikten sonra, — bil ki biz Çağatay soyundanız. Büyükbabalarımız ise Nuh aleyhisselamın oğlu Yafes soyundandır. Bizlerde en önce Müslüman olan kişi “Karaçar Noyan” isimli bir kişidir. Çağatay Han’a damat olduğu için “koregan” ismini almıştır. Bu övgü hanedanımıza mahsus olduğu için sen de benden sonra “koregan” ünvanını taşıyacaksın.

Babası sıralanmış kabirleri göstererek sözüne devam etti:

— Onlar bizim ecdadımız. Her biri imanlı birer Müslüman olmuş. Senin de onlar gibi İslam dinine gönülden bağlı olman gerek. Dünyada Muhammed (sav) dininden başka daha iyi bir din yoktur. İslam dünya ve ahireti göz önünde tutan bir dindir. Peygamberimiz Muhammed (sav), ümmetliğini yerine getirmeye çalış, değerli âlimlere saygı göster. Akil ve bilge kişilerin sohbetine katıl. İmkânın varsa cami ve medreseler yap. Mirasından cami ve medreselere bağış yap. Bu dünyanın görünen cilvesine aldanma, altın diye sevindiğin zehir olup çıkar.

Kimsesiz kabristanda babasının söylediği sözler şehzadenin açık kalbine kaynak suyu gibi akıyordu. İhtiyar bahadırın büyük hayat tecrübesinden gelen bu öğütlerin gelecekteki hayatı için temel kanunlara döndüğünü Timur gizliden gizliye hissediyordu: “Dünyanın cilvesine aldanma! Âlimlere hürmet et! Akil ve bilgelerin sohbetine katıl! Binalar yap!”

Baba düşünceye dalan oğlunun boyuna posuna heves ve gurur ile bakıyordu.

— On altı bahar geçirmiş olsan da endamın yirmi yaşındaki yiğitlerden bile görkemli görünüyor. Göğsünün genişliği, bileklerinin kalın ve güçlü olması kan birliğimizin temelinin bir timsali. Şimdi senin evlenmen gerek.

Babasının en son sözü Timur’u hayrete düşürdü. Evlenmesine ne hacet?

— Kadınlara karşı bir ilgim yok, baba. Eğitim ve ilme, biniciliğe, kılıç sanatına ve mızrağa ilgi duyuyorum.

Emir Taragay’ın çehresinde sevinç nurları parladı. Kılıca duyulan sevgi hepsinden üstün!

Timur’un müderrislerin düşündüğü gibi âlim değil belki de bir bahadır olarak, elinde kılıç tutup kendi bahtını yapma niyetini öğrendiğinde ise gerçekten bahtiyar hissetti.

Emir Taragay ona hâlihazırda var olan bütün malını mülkünü, kaleyi ve bütün yerlerini, hayvanlarını vereceğini söyledi. Sonra, birkaç gün sonra, onu camiye götürdü; bütün cemaatin önünde niyetini açıkladı.

— Ben Emir Taragay... — dedi o kendi ecdadını bir bir sayıp, — şunu bildiriyorum ki oğlum Timur olgunluk yaşına ulaştı, ona şimdi bütün malımı mülkümü

devrediyorum. Bütün cemaate ve bütün halka söylüyorum ki oğlum Timur gerçekten de muhteşem bir şehzade...

Onu herkes tebrik etti. Gençler ise onda kendi liderlerini gördüler.

— Timur! Gerekirse bunu bil ki kılıçlarımızın sapı senin elindedir.

Emir Taragay'ın oğlu hayatındaki ilk adım olarak kendine manevi hocaları seçmeye başladı. O, Taybadlı Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi'den yardım istedi.

— Ömrümün sonuna kadar pirim olunuz, — dedi dünyevi zevklerden uzaklaşan şeyhe, tahtta olayım ya da zindanda, başıma her ne gelirse gelsin hiçbir zaman merhametinizi benden esirgemeyin!

— Adaletli ol, — dedi şeyh ona cevaben, — aslında sadece adaletin büyük emellere ulaşacaktır. Adalet yolundan sapmadan yürüyen her bir kişinin Peygamber naibi olması mümkündür.

Şeyh Zeynüddin özel bir iltifat belgisi olarak kendi kemerini ona bağlayarak başındaki takkesini de giydirdi. Sonra elindeki yüzüğünü ona hediye etti. Bu yüzüğe “Rasti rusti”, yani “Güç adalette” sözü kazınmıştı.

Aradan çok yıllar geçmiş, işte bu yüzükteki sözlere Timur'un adı ve üç daire eklenmişti. Bu mührü kazınan şeylerin önünde meşhur ve kudretli hükümdarların da boyun egeceğini o zamanlar kim bilebilirdi ki?

Timur büyük bir işe girişerek Maveräünnehir'de itibar kazanan Şeyh Mir Said Külal'ın duasını almaya karar verdi.

O, birkaç koyun sürüp şeyhin yaşadığı yere doğru yol aldı.

Karanlık çökmeye başlarken birden yağmur bastırdı. Timur yağmurdan kendini korumak için koyunları kendi haline bırakarak köye koştu.

Sabahleyin güneş doğmaya başlarken o, utanarak şeyhin yaşadığı mezarlığa doğru yol aldı. Bir de bakıp ne görsün, gece bırakıp gittiği yirmi koyunun hepsi mezarlığın etrafında otuyorlar.

— Ya Şeyh! Kudretin karşısında şaşkıyım!

Timur, Mir Said Külal'ın küçük dergâhında birkaç kişi gördü.

— Muhammed Taragay'ın oğlu ile tanışınız, — dedi pir ve Timur'a yanında bir yer gösterdi. Mir Said Külal, yetmişli yaşlarını aşmış yüzüne yakışan uzun ak sakalları olan, gözlerinin içi parlayan bir ihtiyardı. O, ne zamandır bir konuyla ilgili yakın müritleri ile toplanıyordu.

— Duyduğuma göre sen Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezbere biliyormuşsun. Ayrıca meşhur Arap acem şairlerinin şiirlerini okuyormuşsun.

— Evet, efendim, — diyerek başını salladı Timur utanarak.

Mir Said Külal eline ipek gibi bir Semerkant kâğıdını alarak bir şiir okumaya başladı.

Karo ko'zlerni ishki to abad chiqmas bu konglimdan,

*Bolunmas o'zga tadbiri, kazoi osmondur bu...*⁴

Yedi beyitlik gazeli dinledikten sonra Timur gayriihtiyari gönlünü fetheden bu gazeli ezbere okuduğunu bile fark etmedi.

Meclis ahalisi son derece sessizdi. Şeyh Mir Said Külal elini Timur'un başına koymuş bir vaziyette yüzüne dikkatle baktı.

— Ben bu şehzadenin alnında bir yücelik görüyorum. Bu şehzade öylesine bir makama erişecek ki daha önce hiç kimsenin başaramadığını başaracak. Benim gibi ihtiyar bir adamın bu şehzadenin şanını ve ihtişamını görme imkânı olmasa da meclis ahalisinden hayatta kalanlardan Timur isimli şehzadenin cihangirliğini görenler ve duyanlar olacak.

Mir Said Külal böyle söyleyerek raftan yedi tane ekmeği alıp Timur'a uzattı.

— Keş'e vardığında bunların her birinden bir az yiyip kalanını sakla. Gelecekte dünyanın yedi iklimi senin olacak. Âmin, Allahu Ekber!

Herkes duaya el kaldırdı. Timur sonunda heyecanlandı.

— O, Sahipkıran, — dedi bir yiğit ciddi bir sesle.

— Doğru söyledin, Bahâeddin, — dedi Mir Said Külal, — bu şehzadenin takdirine ihtiyatlı olmayı sana görev olarak vereceğim, evladım.

⁴ Kara gözlerinin aşkı sonsuza kadar çıkmaz bu gönlümden, /Bulunmaz başka tedbir ve ölüm ve gökyüzüdür bu...

Bahâeddin, Timur'a iyilik dolu bir bakış atarak selam verdi. Gelecekteki Nakşibendiler tarikatının kurucusu Bahâeddin Nakşibend'in yüzü nurluydu. Timur onun başının üstünde de böyle bir nur gördü.

Ne olduğunu bilmediği büyü bir güç onu yerine çiviledi.

— Timur, — dedi Bahâeddin gülümseyerek, — yedi ekmek — bu yedi iklim, onun üstündeki kavutlar⁵ yetişen nesli, kuru üzüm ise devlet ile taç ve tahtın işareti. Pirim Mir Said Külal'ın müjdesi bu.

Şeyh Külal'ın verdiği bu muhteşem müjdeden oldukça cesaret bulan Timur artık Türkistan'a doğru yola çıktı. Oraya defnedilen meşhur evliya Hazreti Ahmet Yesevi'nin kabrini ziyaret etti.

Hoca Ahmet Yesevi'nin müritlerinin yaşadığı türbenin harabeye dönmesine çok üzüldü. Bu kadar çaresiz olmaları mümkün mü? Vakıf yöneticisi onun sözünü memnuniyetle dinledi. Timur dizlerinin üstüne çökerek mırıldandı:

— Kapkaranlık geceyi aydınlatan, çölü bahçe yapmaya kadir hazret! Zorlukları kolaylaştır!

Hep beraber duaya âmin dedikten sonra Timur etrafındaki kalenderlere bakarak konuştu:

— İşim kolaylaşır, devlet kuşu başıma konarsa sizlere bütün ömrünüz boyunca yetip artacak bir vakıf armağan edeceğim!

— İnşallah, inşallah! — hep birlikte cevap verdi kalenderler.

— Melekler duaya âmin desin. Âmin, Allahu Ekber!

— Allahu Ekber! — dua etti hepsi Timur'un etrafındaki kalenderler ve dervişler onun gerçekleştirmek istediği büyük maksadını yerine getirmesinde sadık dostlar olmanın mümkün olduğunu düşündüler.

Burada yerleşik hayat süren dervişler ve göçebe olarak yaşayan dervişler Yesevi tarikatında birleşen büyük bir güçtü. Dervişler için bütün şehir, kale kapıları, arzu edilen

⁵ Kavrulmuş ve dövülmüş tahıl ununa şeker veya tatlı yemiş katılarak yapılan yiyecek (TDK, 1998: 1245).

hanedan kapıları açtı. Anlaşılan o ki onlar çok iyi birer elçi, casus, propagandacı ve halkın ruh halinin de cesaretinin de organizatörü oldular.

— Yemin ederek söylüyorum, — dedi Timur elini yukarıya kaldırıp, — eğer dualarınız kabul olur ve mertebem yükselirse zorlu mücadelelerde her ne olursa olsun elime ne geçerse sizleri bunlardan yoksun bırakmam. Ben seytitlerden, âlimlerden ve şeyhlerden hiçbir zaman merhametimi esirgemem.

— Hey, Timur! — diye bağırdı dervişler...

— Hey, Timur! — diye bağırdı kalenderler.

— Eğer Allahutaala'nın inayeti ile düşmanlarla olan mücadeleden galip çıkarsam ilk savaş ganimetiminle büyük bir dergâh yaptıracağım.

— İnşallah, inşallah!

Kalenderler zikre başladı.

2.8. ÖLÜM İLE KARŞI KARŞIYA

Medresedeki çalışmalarından sonra öğle namazını kıldıktan sonra alışkanlık olarak Timur yaylaya doğru yola çıktı. Menzile ulaşınca hocası Samir Tarhan'ın tanımadığı kişilerle sohbet ettiğini gördü. Bildiği kadarıyla onlar çobanlardı, Samir Tarhan'dan yardım istemeye gelmişlermiş. Semerkant'ın kuzeyinde yaşayan Karahıtaylar onların çiftlik hayvanlarının otladığı yere baskın yapıp altı bin koyunu kovalamış. Karşılık veren üç çobanı da öldürmüşlerdi. Dertli çobanlar Karahıtaylardan öçlerini almak ve mallarını geri getirmek için iki yüz asker yollamışlardı. Samir Tarhan'dan onlara komutanlık yapmasını rica ediyorlardı. Cesur ve tecrübeli Samir Tarhan'ın çoğunlukla ticaret kervanlarını koruyan muhafızlara komutanlık yaptığını ve çoğunlukla baskıncılara haddini bildirdiğini biliyorlarmış.

— Ne dersin, Timur? — diye sordu hocası talebesine merakla bakarak. Antrenmanlardan gerçek bir işe geçme fırsatı gelmedi mi, ha?

Timur heyecanlandı.

— Karahıtaylar kaç kişi?

— Yirmi bin kişi vardır, — dedi çobanlardan biri.

— Yirmi bine karşı iki yüz atlı?

— Yok, — dedi şakacı bir sesle Timur, — iki yüz iki.

— Samir Tarhan'ın yüzüne bir şaşkınlık ifadesi yansıdı.

— Yola çıkınız, — dedi çobanlara ve Timur'a baktı.

— Gidelim, emirzadem!

Onlar iki yüz askerin toplandığı yere akşam vardılar.

Samir Tarhan'ın şerefine koyunlar kesilip büyük kazanlar kuruldu. Yarınki sefer öncesinde askerler güç topladı. Besleyici yemeklerden sonra hoca ve talebe geç vakte kadar konuştular.

Seher vaktinde küçük birlik yola koyuldu. Semerkant'tan yirmi taş⁶ ötede yer alan on bir kabileden oluşan Karahıtayların bölgesine vardıklarında güneş tepeye çıkmıştı.

Samir Tarhan kabile aksakallarını huzuruna davet etti. Onlar geldiğinde ise olayı anlatıp soyguncuların kimler olduğunu sordu.

Aksakallar bilmezden geldiler. Samir Tarhan heybeti ile onlara baktı.

— Ben sizlere bir Fatiha suresi okuyup bitirinceye kadar vakit veriyorum. Eğer bu zaman zarfında soyguncularınızın isimlerini ve yerlerini söylemezseniz hepinizi kılıçtan geçiririm.

Aksakalların arasından kızıl yüzlü uzun sakallı ihtiyar adam kahkahalarla gülüp şöyle dedi:

— Sabret, acele etme. Ne zaman sakalın bize yetişirse o zaman böyle konuşursun.

Samir Tarhan'ın işareti ile iki asker onu kollarının altından tutarak çadırın dışarısına sürükledi. Diğer askerler de onu takip etti.

Samir Tarhan kılıcını kınından çıkardı.

— Ben bir kere söylerim. Sonrasında ise kılıcım konuşacaktır.

O sırada etraftan yetişip gelen Karahıtaylar onlara saldırmaya başladı. Timur iki eline iki kılıç alarak önüne gelen dört yiğide doğru atıldı. O, iki kılıcı öylesine ustalık ve

⁶ Bir taş sekiz mile yakın uzunluk ölçüsü (Ma'rufov, 1981: 210).

çeviklik ile kullanıyordu ki usta terziler bile kendi iğnesini böylesine ustaca kullanamazdı.

— Aferin, emirzadem!

Samir Tarhan sıradaki rakibine koşarak atıldı, Timur’a zevk ile yaklaştı.

Aksakallar barış dileyerek, Türkçe teslim olduklarını söyleyip Samir Tarhan’a itirafta bulundular:

— Soyguncular Ak Marburj kabilesinden. Biraz ötede, ak çadırlarda yaşıyorlar.

Kabile reisinin çadırda iki oğlu ile oturduğunu gördüler.

Samir Tarhan ve Timur nezaketle ile selam verdiler. Altmışlı yaşlarını aşmış olan kabile reisi selamı alarak onlara küçük döşekten bir yer gösterdi. Duaya el açtılar.

— Sen Samir Tarhan değil misin? — dedi Türkçe. Onay işaretini görünce oğullarına el işareti ile imada bulundu.

Çabucak sofra hazırlanıp ekmekler dilimlendi. Kâselere kıymıklar koyuldu.

— Namin bize kadar ulaştı, bahadır. Cesaretin ve insanlığınla ilgili çok şey duyduk.

Kabile reisi olayı duyunca üzülerek başını salladı.

— Bizler yağmacıları ordumuzdan gönderdik, Tarhan. Koyunlarınızı iade edip çobanların kan bedelini de şeriat kurallarına göre ödeyeceğiz.

O, Timur’a hevesle bakıyordu.

— Ne güzel bir oğlun varmış, bahadır. Onun yüzündeki mertlik ve cihangirlik ateşini görüyorum.

Sonra tekrar bakışlarını Samir’e çevirdi.

— Soruma cevap ver, bahadır. Kabileimde beş bin askerimin olduğunu bilerek, nasıl cüret ettin buraya gelmeye? Bence bu oğlanın varlığı ve cesareti ile olsa gerek?

— Evet, — dedi Samir Tarhan sözü uzatmadan. Kabile reisi sofrada dua etti.

— Cesaretiniz takdire layık. Şeriata göre herkes için yüz deve kanı bedeli ödenmesi lazım. Buna göre üç çoban için kan bedeli alacaksınız.

Samir Tarhan o gün yüz askerini malları ile geri gönderdi. Kendisi ise Timur ve kalan askerler ile gerekli önlemleri aldı.

— Bazen kılıç yerine uzlaşma ve iyi davranışlar ile amacına ulaşabilirsin, emirzadem.

O, Timur'daki durumu keskin zekâsı ile fark etti. Timur hayatında ilk defa bir insanın kanının döküldüğünü gördü. İlk defa kendisi de savaşıp dört rakibini bertaraf etti. Ölüm karşısında şaşırmadı. Onun için gözü pek bir karşılaşmaydı.

Samir Tarhan şu anda Timur'un gerçek anlamda bir Sahipkıran olacağına inanmaya başladı.

2.9. İLK ZAFER

Adam olacak çocuk bokundan belli olur. Tekina Hatun ne zaman tepede toplanıp savaş çalışmalarının başladığını görse işte bu olayı hatırlardı. Oğlunun kendisi ile yaşıt arkadaşlarının, sınıf arkadaşlarının, bu tepede yaşayan bahadırların çocuklarının Timur'a bir lider gibi bakmalarından ve gösterdikleri saygıdan ötürü başı göğe ererdi. Anne çoğunlukla şeyhin kerametini hatırlayarak oğlunun parlak geleceğinden hoşnut olur, bazen ise yüreğine şüphe düşerdi. Allah korusun! İftiradan, yangın ve sel belasından, felaketten!

Kocası Emir Taragay ihtiyarlığına bakmadan yanındaki bahadırları ile gençlerin “kavgalı dövüşlü” oyunlarına keyifle katılıyordu. Bu ihtiyar dövüşçüler kendi çocuklarına binicilik, kılıç kullanma, ok atma, düşmanın aklını karıştırma, pusu kurma bilgilerini sebat ile öğretmişler, antrenmanlar esnasında onlara kendi hünerlerini göstermişlerdi.

Timur fevkalade yeteneği ile onlar şaşırtmıştı. Ama titiz Emir Taragay savaş ilminde oğlu ve onun gelecekteki safdaşlarının hala ham olduklarının farkındaydı.

Gelecekte beklenmeyen tesadüfler, ağır sınavlar çok. Gerçi o keramete her ne kadar inanıyor olsa da o kerameti gerçekleştirmek için çokça emek, çalışma, zor dersler gerektiğini anlıyordu. Gençler ise ihtiyar bahadırların öğütlerini gençliğe has bir özgüven ile dinliyorlar ve kendilerince münazara ediyorlardı.

Onları koruyacak biri lazım! Emir Taragay böyle düşünüyordu. O, Timur ve onun arkadaşlarının kendi başlarına bir işe kalkışıp sakat kalmalarından endişeleniyordu.

Bir gün Timur'u Emir Kazagan'ın huzuruna götürdü. Semerkant hükümdarı saygın Barlas Beyi oğlunu beğendiğini ve onu kendi hizmetine almak istediğini bildirdi. Emir Taragay'a gelecekte Timur'u kendine damat olarak alma niyetinin olduğunu da açıkça söyleyerek onu son derece memnun etti.

Yaşlanan Maveräünnehir hükümdarı Emir Kazagan'ın sevgili torunu Kamalay-Olcay ile Timur av bölgesinde tanışmıştı. Onun abisi Hüseyin, Timur'u ava çağırma bahanesi ile kendi tarafına çekip alma niyetindeydi.

Olcay Timur'un sadece güzel gözlerine, kapkara saçlarına — bilhassa, zarafetine, yakışıklı olmasına değil; aksine cesaretine, kadir kıymet bilmesine ve namusu için savaşmasına meftun oldu.

Şehzade onun gözünde güzel bir yar olmak dışında sadık bir dost, mutluluk da zorluk da hep beraber olacağı safdaşını görüyordu.

— Kız kardeşimin başlık parası olarak Belh şehrini istiyorum, — dedi Hüseyin görücülere.

Belh bağımsız bir şehir, Kazagan'a bağımlı olamazdı. O şehrin savaş ile alınması gerek. Timur razı oldu.

Kısa bir süre içinde Şehrisebz civarında söylentiler yayıldı. Bir tüccar hacca gitmek isteyenleri topluyormuş.

Hacıların arasında ihtiyarlara göre gençler fazlaydı. Hepsi oldukça iyi silahlanmış. Hacca giden yolda çokça tehlike var. Bu yüzden hacıları hiç kimse garipsemedi. Kervanın biraz önünde yola düşen kalenderler hac hakkında insanların arasında konuşarak yürüyorlardı.

Keş'ten biraz uzaklaşan kervandan ilk menzilde birkaç kişi eksildi. Güçsüzleri, kötü silahlananları, ihtiyarları kervan şeyhi saftan çıkardı.

— Yol uzun, yorulursunuz, — dedi şeyh.

Yol boyunca kervana gençler katıldı. İkinci menzilde şeyh, hacıları bir sıraya dizdi. Onbaşı ve yüzbaşılar tayin edilip develerdeki yükler açıldı. Tahıl doldurulan

küplerden kılıçlar, oklar ve yaylar alındı. Şimdi kervandaki hacı grubu tamamen askere, şeyh ise komutana dönüştü.

— Biz hacca değil, galiba Belh’i almaya gidiyoruz. Dinleyin. Şehre vardığımızda derhal çarşı işgal edilsin. Herkes savaşa hazır olsun.

O esnada Belh’e giren kalenderler zikir çekerek yaklaşan hacıları övüyorlardı.

— İslam’ın kılıçları geliyor, gaziler geliyor! Yenilmez asker geliyor!

Belh’i halkı, gülerek kalenderlere sadaka verdi. Hangi asker amaçsız bir şekilde hacı olur!

Kervan şiddetle kapıdan içeriye girdiğinde herkes hayretler içinde kaldı. Zararsız hacıların yerini baştan ayağa silahlanan sert askerler almıştı.

Kervansaray hiçbir karşılık olmadan ele geçirildi. Çarşının etrafını asker iki halka şeklinde dizilerek kuşattı.

— Cemaat ehli!

Belhliler komutanın yüksek sesini duymuştu.

— Yüce Emir Kazagan buyruğunu dinlemeleri için huzuruma aksakalları çağırın!

Çarşıdaki insanlar nefeslerini tutarak taş kesilmiş. Hiç kimsenin yerinden kımıldamadığını gören komutan sözüne devam etti:

— Aksakallar yok mu? Onlar yoksa şehrin sahibi yok diyerek bahadırlarımı emredeceğim.

— Hey, emir!

Kalabalığın ortasından birkaç kişi önüne gelerek baş eğdiler.

— Ben, — dedi Timur onlara doğru, — Taragay oğlu Timur, sizlere bunu bildiriyorum ki şu anda Belh benim elim ve hükmüm altında. Maveraünnehir’in gerçek hükümdarı büyük Emir Kazagan şehrinizi itaat ettirip kapılarınıza mühür basılmasını bana emrettiler. Şu anda büyük emirinizin torunu vekiliniz oldu.

Olca gelecekteki kocasından gözlerini ayırmadan ona büyülenmiş gibi hayretle bakıyordu. Kader ona böylesine bahadır ve eli açık bir eşi hediye ediyor.

— Hüseyin! İşte size olan başlık param — Belh!

Timur böyle söyleyerek gelecekteki eşi Olcay'a doğru baktı.

— Size tek bir nasihatim var Hüseyin: Adamlarımıza karşı adaletli olun, kötü alışkanlıklarınızı bırakın.

Hüseyin kaşlarını çatmıştı. Ağgözlülüğü ve cimriliği ile bütün Maveräünnehir'de tanındığını ve Timur'un tam olarak bunu kastettiğini iyi biliyordu.

— Eğer insanlara sadece kemikleri atıverirseniz onlar huysuz köpek gibi sizi ısırabilirler.

— Çok doğru bir söz, ağabey, — yüksek sesle güldü Olcay. O, erkeklere özgü bir kıyafetle de son derece şık ve güzeldi. Hüseyin gayriihtiyari bu iki gence, yüzüğe uygun bir yakut gibi birbirleri ile uyumlu olacak olan bu karı kocaya büyülenmiş gibi bakakaldı.

— Dervişler! — dedi bahtiyar Timur, — ben sözümde muvaffak olmamı sizlere hediye ediyorum.

— Hey, Timur! — diye mutlulukla haykırdı dervişler.

— Zafer sana daima yar olsun!

Şehrisebz camilerine de büyük bir hisse ayrıldı.

Nakşibendiyye tarikatı bütün ülkeye Timur'un zaferini ve mürüvvetini övgü ile anlatarak onun destekçilerinin safını genişletmeye başladı.

Sabahleyin Timur kendine has askerleri ile geriye döndü. Hüseyin ise Belh'te kaldı.

Timur'un 22 yaşında elde ettiği bu zaferin mutluluğunun yerini annesi Tekina Hatun'un vefatından duyduğu üzüntü aldı.

Annesi oğlundan ve onun olgunluğundan memnun bir şekilde dünyaya gözlerini kapadı. Sadece bir şey onun gönlünü teselli etti. Timur'a annesinin rızasını almak nasip oldu.

2.10. ÇÖLDEKİ MÜCADELE

Bir sonbahar gününde Timur birkaç askeri ile ava çıktı. Orada yaşayan kabile yiğitleri de bu amaçla toplanmıştı. Onların yüz ifadesi iyilikten haber vermiyordu.

— Burası bizim topraklarımız, her kim iznimiz olmadan avlanırsa cezasını öder. Ödemezse öldürölür.

Timur ağırbaşlılık ile onlara cevap verdi:

— Öyleyse avlarımızı sizlere getirelim, böylece sizler bizden razı olun.

— Avlarınıza muhtaç değiliz ama yerimizden faydalananlar için bin altın ceza ödersiniz. Yoksa elinizi ayağınızı bağlayıp kabilemize götürölüröl.

Timur etrafındaki yedi askeri ile kendi sınıf arkadaşı olan dostları Azizüddin, Caku, İku, Rüstem ve Azadlara sessizce “atlara binin” işareti verdi. Birkaç tane oku dişlerinin arasına alarak ata bindi. Yedi yol arkadaşının kendisi gibi hızlıca ata binemediğini, rakiplerinin onların atlara binmelerine izin vermemek için harekete geçtiklerini gördü. Şiddetle ok attı. Ok rakibin vücuduna saplanınca yere feryat ile yıkıldı. İkinci ok ise bir diğerinin boğazına saplandı. Timur, hocası Samir Tarhan’ın öğütlerini hatırlayarak göz açıp kapayıncaya kadar düşmana fırsat vermeden art arda ok atmaya başladı. Üç düşman yere devrildi. Yine biri atına asılıp kaldı. Timur hızla onun belindeki kılıcını çekip aldı. Düşmanlarıyla iki elindeki kılıç ile mücadeleye girişti. Yoldaşları düşmanların dikkatinin Timur’un üzerinde olmasından faydalananarak atlarına binerek ok atmaya başladılar. Dizginleri dişlerinin arasına aldığıında sağı solu idare etmesi kolaylaşan Timur kılıçlarını öyle bir vuruyordu ki başkalarının kılıç vurması çocuk oyununa benziyordu. Onun kılıcı düşman kılıcına sertçe vuruyor ve fırsat vermeden düşmanı yere yıkıyor, düşmanın yerinden kalkmak için hali kalmıyordu.

Timur bu savaşta kendi gücünü tam anlamıyla hissetti. O, anladı ki onun çift kılıç kullanma hüneryi Allah tarafından ona verilen bir hediye idi. Elli kişiye karşı gelmesinde, bile isteye ölümü göze almasında tuhaf bir sır vardı.

Düşman dehşete kapılıp meydanı terk etmeye başladı. Timur sadece kendi kılıçlarını kullanarak düşman ile savaştı, yoldaşları ise onları oka tutarak komutanlarına yardım ettiler.

Bu mücadele Timur'un zihninde bir devrim yaptı. O Sahipkıran, Allah ona yedi iklim hükümlerliğini vermiş, şu an onun buna binaen gücünü arttırıp tedbirlerini sağlamlaştırması gerekiyordu. O; şimdi sıradan bir ordunun komutanı değil, aksine bütün Maverâünnehir hükümdarlığını ele geçirmesi lazım.

O gün onun bir çocuğu oldu. Bunu da Tanrı'nın inayeti olarak yorumladı ve oğluna Muhammed Cihangir adını koydu.

2.11. ÜÇ YÜZ BİRİNCİ ASKER

Habercinin getirdiği haberi dikkatle okudu.

— Bunu memnuniyet ile haber veriyorum ki, — diye yazıyordu Emir Hüseyin. — Herat sakinleri bizi mutluluk ve memnuniyet ile bekliyor. Toprağa baş koyup bizden özür diliyorlar, onların suçlarını affederek merhamet kapılarımızı genişçe açalım. Büyükbabamıza çok fazla sayıda deveyle hediyeleri, siz aziz dostumuza da layık bir hediye — Hz. Davud'un hazırlattığı çelik zırhı gönderiyoruz. Bütün Herat halkının sizi işte bu zırhla görmeyi nasıl istediğini bir bilseniz! Asıl mesele şu ki yolumuzda bir düşman engeli ortaya çıktı ki onu def etmek için yardımınız lazım...

Mektubu getiren derviş tespahi çevirinceye kadar sükût içinde bekledi.

— Hayırdır? — diye sordu Timur.

Kayınbiraderinin Belh'te çıkan isyan sonrasında şehirden kaçıp, dört bir taraftan gönüllüleri toplayarak Herat'a doğru at koşturduğunu biliyordu.

— Hüseyin'in açgözlülüğü ve her şeye sahip olmaya çalışması onu bitirdi, — dedi derviş kinaye ile. — Pirim size gerçeğin söylenmesini buyurmuş. Olayın aslı şöyle.

Hüseyin Herat'a gelip kendisine itaat edilmesini talep edince oranın hâkimi Emir Bekir karşılık verdi. Şehrin kervansarayına yerleşen Hüseyin kuşatma altında kaldı. Göçebe olarak yaşayan hâkim eğer Hüseyin yakın zamanda Herat'tan ayrılmazsa onu şehrin kapısına asarak öldüreceğini söylemiş.

— Eğer siz hemen yardıma gitmezseniz Hüseyin'in vay haline emirzadem.

Bir sonraki sözünü derviş ayrı bir özenle söyledi. Evet, dervişler onu her türlü nağmeyle övmekte; onun sancağına yüzlerce genci davet etmekteydi.

Timur sefer hazırlığına başladı. Sadece Şehrisebz'den değil; Semerkant, Buhara ve Taşkent'ten de gelen gönüllülerin sayısı 300'e ulaştı. Üç yüz birinci asker erkek kıyafetleriyle donanımlı bir şekilde silahlanan Olcay oldu.

Dervişler askeri postacılık — sınıclık⁷ görevini bu defa da en iyi şekilde yerine getirmişti. Amuderya'dan nasıl geçilmesi gerektiği yönünde önderlik eden askere yakın civardaki bir köyü gösterdi. Birkaç saat içinde oldukça büyük abat köyün yerinde sadece harabe kaldı. Evlerin bütün tahtaları, kamışları sal yapmak için kullanıldı. İnsanların ah vahlarına, evsiz kalanların feryadına sadece Olcay itibar gösterdi.

— Savaş kurbansız ve gözyaşı akıtmadan olmuyordu melikem, — dedi Timur kadının yaşla dolan gözlerine bakarak, — hala önünde nice kanların akması, başların gitmesi mümkün...

Timur'un ordusu Herat'a hızla yaklaştı. Bu esnada Hüseyin casuslardan yardım geldiğini duyunca cesaret bularak Orda'ya karşı birdenbire saldırıya geçmişti. Emir Bekir'in taraftarları karşı taarruza geçer geçmez Timur'un askerlerinin geldiği duyuldu. Güçlerinin denk olmadığını anlayınca teslim olmaktan başka çareleri kalmamıştı.

— Değerli ağabeyim, muhterem dostum, hoş geldiniz, — dedi galip gelen Hüseyin tebrik ile kardeşini karşılayarak. — Gözüm yollarda sizi beklerken ya nasip diyerek düşmanın üzerine atıldım ve onları mahvettim. Artık Herat ahalisi benden başka hükümdara yalvarıp yakaracak değil.

Timur, Hüseyin'in bununla ne demek istediğini düşündü. Münafıklar gibi gülüp duran kayınbiraderine ses etmeden başını öne eğdi.

— Siz beşikten beri yalancı olmuşsunuz! — diye elem ile bağırdı birisi. — Büyükannemin sağ göğsünü emerken sol göğsüne saldırmışsınız.

Hüseyin ürperip böylesine cesaret göstererek suçlamada bulunan askere şaşkınlıkla baktı. Asker görünümündeki kız kardeşine hayretle baktı.

Olcay zıplayarak atına binip kapıya doğru yol aldı. Timur büyük ganimetler vadederek, çaresiz kaldığı gönüllü karşısında utanıp Herat'tan gizlice ayrılmak mecburiyetinde kaldı. Sanki Olcay'ı takip edercesine atını kamçıladi.

⁷ Sınıclık: Atın cinsini, yaşını, rahatsızlıklarını hemen anlayan uzman kimse (Ma'rufov, 1981: 53).

Üç yüz askerden sadece üç kişi Herat'tan geriye dönüyordu. Timur'dan bir adım bile geride kalmayan adım adım takip eden çocukluk arkadaşı Azizüddin kadın ve erkeklerin peşinden çaresizce takip ediyordu. Karşı karşıya geldiklerinde ilk köydeki Türkmen çobanlar onları misafirperverlik göstererek karşıladılar. Olcay ev sahiplerine bakıyordu. Çobanlar gelen genç askerin el çabukluğuyla ineği sağmasını zevkle izlediler. Sadece kadın ve kızların elinden gelen bu işi askerin ustaca yapmasına şaşırmamak mümkün mü?

Timur ve Azizüddin büyük bir iştahla Olcay'ın yüzdüğü koyun etini yere bırakınca ihtiyar Türkmen duaya el açtı. Misafir sofrasına koyulan gümüş sikkelere bakarak başını salladı.

— Eğer az ise işte, biraz daha — dedi Timur bir avuç bozuk para daha dökerek.

— Ayıp oldu, — dedi ihtiyar bozuk paraları toplayıp Olcay'a uzatırken, — misafir Allah'ın lütfu derler.

— Affedersiniz baba, — dedi Azizüddin ellerini göğsüne koyarak, — verdiğiniz ders için teşekkürler.

— İnşallah yüz yaşınızı görürsünüz — diye dua etti Olcay. Onlar ata binmişlerdi; ihtiyar, Azizüddin'in kulağına bir şeyler fısıldadı.

— Ne dedi o? — dedi Timur onlar çadırdan uzaklaşınca.

— Dikkatli olalım, kindar Türkmenler bizden öç almak için ahdetmişler.

Timur söylenenlere itibar etmedi. Onun cesareti ve keyfi yerine geldi. Hüseyin'in münafıklığı onun rahatça hareket etmesini sağlamıştı, şimdilik ona borçlu değildi.

Maveraünnehir'e birkaç günlük yol kalmıştı ki ansızın felaket yaşandı. Gece yarısı dinlenmek için durdukları esnada bir grup çoban üstlerine sürü gibi saldırarak onların silahlarını alıp ellerini ve ayaklarını bağladı.

— Etme bulma dünyası, — diyerek alaycı bir tavırla güldü çobanların lideri olan orta yaşlardaki Türkmen, — Herat'a geldiğinizde neler yaptığınızı hatırlıyor musunuz? İşte, şimdi görüyorsunuz nasıl bir hala düşüldüğünü!

Elleri ve ayakları bağlanan Olcay ile Timur'u kerpiçten yapılmış bir kuleye kapatmışlardı.

— Bayramda onları öldüreceğiz, — dedi lider, — atlara bağlayıp öyle bir koşturacağız ki böyle bir gösteriyi daha önce hiç kimse görmemiştir.

Çobanlar kahkahayla güldü. Olcay'ın tüyleri ürperdi. O esnada yanında Azizüddin'in olmadığını fark eden Timur derin bir iç çekti.

— Azizüddin nerede ki?

Olcay'ın gözlerinde şimşekler çaktı.

— Belki yaşıyordur. Birisi direnerek, bağırıp çağırıyor gibiydi.

Dışarıda rüzgâr uğulduyor, ara sıra muhafızın öksürmesi duyuluyordu.

Timur bu yaşananlara asla bir anlam veremiyor, bütün bu olanlar ona korkunç bir rüya gibi geliyordu. Sahiden böylece ölüp gidiverirse? Ya hayalleri, büyük hedefleri?

Gecenin simsiyah karanlığı çöktü. Böylesine bir kasvet sadece Türkmen çölünde olurdu. Rutubetli yerde sırt üstü yatan Timur'un yüreği de karanlıktı. O, ilk defa ölümün sesini hissettiğinden vücudu titremişti. Müthiş bir ölüm bekliyor. Eli ayağı yabani atlara bağlı dört bir yana koşturuyorlardı. Etleri lime lime oluyordu. Melun liderin söylediğine göre bin bir parçaya ayrılıyordu.

Gayriihtiyari inledi. Olcay korkarak yanı başına yığıldı.

— Size ne oldu? Sakinleşin, hanımım.

Timur'un gözü köşede parlayıp duran şeye takıldı. Yılan? Binlerce kere lanet olsun! Ne elini ne ayağını oynatabiliyordu. Birden ferahladı. Sokmuşsa da sokmuş. Yavaşça ölüyordu. Ata bağlanıp ölmekten bin kez daha iyi bu. Kapı birden gürültüyle açıldı.

— Emirzadem! Olcay!

— Azizüddin!

Karanlıkta bir hançer parıldadı. Elleri ve ayakları serbest kalan esirler dışarıda muhafızın cansız bedenini gördüler.

— Çabuk atlara bininiz!

Nereden geldiğini bilmedikleri Azizüddin ve atlar ölümle burun buruna gelen kadın ve adama müjde gibi geldi. Gecenin karanlığında at koşturan üç atlıyı peşlerinden

hiç kimse kovalamadı. Horasan'dan çıkıp Maveräünnehir kıyılarına ulaştıklarında ne kadar yorulduklarını hissettiler.

— Azizüddin , — dedi attan inen Timur, — ben bu hizmetini ölene dek unutmam.

Daha sonra dostunun alnındaki şişlik, omuzundaki kuruyan kanı fark edip kendini onun kucağına bıraktı. Olcay'ın da gururu incinmişti, onların omuzlarına başını koyarak hüngür hüngür ağladı.

— Oldu şimdi, oldu, — diyordu Azizüddin onları kucaklayarak.

Timur yaşlı gözlerini ona çevirip bir kere daha tekrarladı:

— Bu iyiliğini kıyamete kadar asla unutmayacağım.

Aradan yıllar geçti. Kudretli cihangir olarak tanınan Timur'un önünde bütün diz çökenler, padişahlar bile sürünerek eteklerini öperken Azizüddin dimdik ayakta duruyordu. Bütün cihangir gazabından titrerken bile sadece o Timur'un karşısında ayakta idi.

Timur sınıf arkadaşı olan dostundan hiçbir şeyi esirgemiyordu. Ama Azizüddin ne zenginliğe ne de mertebeye erişti. Alçakgönüllülüğü ile kaldı. Çünkü Azizüddin sıradan halkın vekiliydi. Bu yüzden de halk onu sevip sayar, ona derdini açardı.

İşte şimdi kurtarıcı sıfatıyla o minnettar gözlerdeki yaşları görüp kendini bahtiyar ve kuş gibi hafif hissetti. Hiçbir zaman bu duyguları hissetmemişti.

2.12. KILIÇ VE TUZ

Maveräünnehir hükümdarı Emir Kazagan'ın torunu Olcay'ın başından geçenleri dinlerken düşüncelere daldı. Olcay'ın ağabeyi Hüseyin'in münafıklığını, alçaklığını eşi Timur'un mertliğini ve cömertliğini anlatan emire karşı düşünceleri kesinlik kazanmıştı. İşte, o tahta oturmasının üzerinden on beş yıl geçmişti. Oğlu Abdullah doğru zamanın gelmesini bekliyordu. Torunu Hüseyin ise açıkça onun ölümünü sabırsızlıkla bekliyordu. Emir Kazagan'ın eski Semerkant'taki tahtı kayınbabası Tuğluk Demirhan'ın bakışlarını da kendi üzerine çekmekteydi. Tuğluk Demirhan'ın oğlu İlyas Hoca'ya Maveräünnehir tahtını vermek istediği bir sır değildi. Moğol hanı idaresindeki çetelerin — göçebe Moğol kabilelerinin en güçlü boyu ekonomik gücü iyi olan bu ülkeye hiç hız kesmeden yapılan baskınlardan da haberdar.

Sarayda fitne de vardı. Kâh avda kâh Semerkant'ta başıboş oklar hiç beklenmedik zamanlarda havalarda uçuyordu. Böyle bir durumda damadı Timur gibi sadakatli bir emirin yanında olması tek dileği idi.

— Timurbek has askerlerimin komutanı olacak, — dedi emir Kazagan saray memurlarına, — onun buyruğu benim emrim demektir. O şimdi Timurbek!

Saray görevlileri onun bu sözlerini ihtiyar hükümdarın sıradaki huysuzluğu diyerek kabul ettiler. Ama Timurbek çok geçmeden onlara yanıldıklarını ispatladı. Dervişler ve kalenderlerden oluşan geniş istihbarat teşkilatını oluşturan komutan saraydaki fitnelere zamanında çözümler bulmaya başladı. Birkaç defa emirin canına kastedilen suikastları önledi.

Emir Kazagan ava çıktığında bir grup silahlı fitneci ona saldırdı. Timurbek'in askerleri onları hızla bastırdı.

Saray fitnecileri artık daha dikkatli suikast düzenliyorlardı.

Emirin kabul töreninde beş komutan içeriye girdi. Onların kıyafetlerinin altındaki çelik üniformalar Timurbek'in gözünden kaçmadı.

— Sofraya saygı, — dedi komutanları yiyecek içecek donatılan odaya girip.

Fitneciler bu bereketli sofranın karşısında niyetlerini unutarak kana kana şarap içip lezzetli yemeklerden doyana kadar yerken karşılarında Emir Kazagan belirdi. Onlar konuşmaya başlar başlamaz Emir el kaldırdı.

— Hem ekmeğimi yiyip hem canıma kastetmeye nasıl cüret edersiniz?

— Müslümanlıkta böyle bir şüphe duyulursa sonucu ölümdür, — dedi Timurbek kılıcının sapını tutarak.

Fitneciler utanıp saraydan çıktılar.

Emir Kazagan, Timurbek'e mükâfat olarak Şadmanbey Kalesi'ni hediye etti. Özel ferman ile Maverâünnehir'den ayrılan Harezmi ve Batı vilayetlerini yönetme ve onlara vekillik yapma hakkı verildi.

Bu vilayetleri itaat ettiren Timurbek Semerkant'a döndüğünde ajan görevindeki adamları emire karşı fitne hazırlığı yapıldığını ve ona Kazagan'ın oğlu Abdullah'ın liderlik yaptığını haber verdiler. Dervişler Timur'a fitnecilerin Moğol hanı Tuğluk

Demirhan ile bağlantılı olduğunu, Semerkant tahtına Abdullah'ı geçirmeye geldiklerini de bildirdiler.

Timurbek'in sadakatinden son derece memnun kalan Emir Kazagan sevgili torunu Olcay'ın sevgili eşine vefatından sonra bütün Maverâünnehir'i vaat etti ve bununla ilgili vasiyetname yazdı.

Ama bunu kendisinin gerçekleştiremeyeceğini iyi biliyordu. Timurbek bunun için birkaç yıl mücadeleyle karşılaştı. Kimisi kılıca kimisi tuza saygı göstererek kendisine destek olacak güçler hazırlamaya başladı.

Daha sonra Timurbek Emir Kazagan'ın hizmetindeki mevkiini ve gücünü kendi otobiyografisinde şu satırlarla ifade etmiştir:

— O yeterince güçlü bir hâkim olmasaydı, onun elinden kolaylıkla padişahlığını almaları mümkündü. Ama bana gösterilen saygıya karşı nankörlük edecek değildim.

2.13. ANLAŞMADA GİZLENEN HİLE

Bu defa köye geldiğinde Timurbek babasını ölüm döşeğinde gördü. Emir Taragay oğlunu görünce gözlerinin içi güldü.

— Allah'a şükürler olsun ki keramet sahibi, mekânı cennet pirim Emir Said Külal'ın mucizesi gerçekleşti. Sağ iken buna şahit olduğum için âlemleri yaratan Allah'a sonsuz şükürler olsun.

Taragay, Timurbek'in alnından öpüp başını yastığa koydu. Onun nasıl canını teslim ettiğini oğlu fark etmedi. Emir Taragay yüzündeki tebessümle dünyaya gözlerini yumdu.

Elçiler tam bu esnada Timurbek'e yine müthiş bir haber getirmişlerdi. Semerkant'ta yeni fitneler çıkarılmış, Kazagan katillerin elinde şehit olmuştu.

Gerçekten de Maverâünnehir hükümdarı Emir Kazagan Semerkant civarında avlanırken yerli fitneciler tarafından öldürüldü. Bu fitneye Moğol hanı Tuğluk Demirhan liderlik yapmıştı. Onun sayısız askeri birliği koyun sürüsü gibi Maverâünnehir'e baskın yapmaya başlamıştı. Bozkırlarda göçebe bir yaşam süren, yağmacılığı ve baskıncılığı meslek edinen “çeteler” Moğolistan ve Çungarya'dan Maverâünnehir'e büyük bir ganimet derdiyle saldırmaya başladı. Tam olarak Cengiz

Han dönemindeki yüz elli yıl önce meydana gelmiş olan belanın yeniden Orta Asya’da vücut bulacağı söyleniyordu. Şimdilik Cengiz Han’ın soyundan gelenler birbirleri ile savaşmaktaydılar.

Semerkant tahtını ele geçiren Abdullah ve onun etrafında başıboş dolaşan Hüseyin yağmacılara karşı birlikte hareket edemediler. Her bir vilayetin komutanı kendince bağımsız bir şekilde ortak düşmanlarına karşı mücadele etmeyi akıllarına bile getirmediler.

Şehrisebz komutanı Hacı Barlas Timurbek’in amcasıydı, o çetelerin geldiğini duyunca Horasan’a kaçtı, Timurbek kendini destekleyenlerle Semerkant’ta kalarak kardeşlerinden — Barlas boyuna mensup yiğitlerden muntazam bir ordu kurdu.

Tuğluk Demirhan bu durumu tahmin ederek Maveräünnehir’deki hükümdarlara mektuplar gönderdi:

“Ben Tuğluk Demirhan, hakan oğlu hakan, sana bütün halkın ve ordun ile bana katılmanı emrediyorum”.

Bu mektuplarda yer alan dehşet dolu anlamın altında sayısız çekirge sürüsü gibi bastıran çetelerin vahşiliği de yer alıyordu.

Timurbek kendisine el veren piri — Şemsüddin Külal’ın öğütlerini hatırladı. Düşman galip gelirse ne yapmalı, diye sorduğunda Şeyh “İtaat etmek gerek itaat etmek” cevabını boşuna vermemiş.

Hakandan ikinci kez gelen mektup Timurbek’in karar vermesini hızlandırdı. O, “Eğilen başı kılıç kesmez” sözüne uygun davranarak hediyelerle ve selam ile yola koyuldu. Ona karşı gelen ilk komutanlar hakan için hazırlanan hediyelerin çoğunu elinden aldılar. Anlaşmaya ne olduğunu düşünen Timurbek öfkelerini içine atarak geriye kalan hediyeleri kaldırıp dehşetli Tuğluk Demirhan’ın huzurunda baş eğdi. O, bu sert düşman askerinin zayıf yönlerini görebiliyordu. Çeteler disiplinsizdi, küçük bir anlaşmazlık çıksa dağılıp bu büyük gücü kaybediyorlardı. Hakanın huzurunda o bütün bilgisini ve zekâsını kullanarak onun güvenini kazanmaya hem de hakanın komutanlarının arasında anlaşmazlık çıkarmaya çalıştı.

— Hakanların hakani, — diyerek saygıyla eğildi Timurbek, — siz mübarek ayaklarınızla yurdumuza ayak basıncaya değin yurdumuzda yangınlar arttı, yoksulluğa

yüz tuttuk. Siz teşrif buyurunca yangın ateşleri sönüp gitti. Minnettar halkımızın bu hediyesini kabul ediniz.

Tuğluk Demirhan safkan savaş atlarını görünce ağzı açık kaldı. Deşt sultanı atın değerini iyi biliyordu.

— Zafer yolunuzda kırmızı halı olsun bu kilimler!

Bütün Doğu'ya şöhreti yayılan Türkmen ve İran kilimlerini sıra sıra serdi. Saray hakanı ve onun mülazımları hayranlıkla bir Timurbek'e bir hediyelere bakakaldılar.

— Tövbeler olsun ki, — diyerek devam etti Timurbek bu fırsatı ganimet bilip, — hediyelerimizin çoğunu komutanlarınız almasaydı biz böylesine küçük hediyelerle huzurunuzda utanıp sıkılmazdık.

Birbirinden güzel, türlü nakışlarla işlenen kilimlerin üstüne ayak basan ve zevk içinde alkışlayan hakan birden durdu.

— Ne dedin? Kim cüret etti benim hediyelerimi almaya!

O sinirle ayağını yere vurdu. Gülen yüzü yeniden sert bir hal aldı.

— Tümen komutanı! — diyerek sertçe vurdu o sinirle. — Derhal binbaşılara ferman gönder. Timurbek'in hediyelerinin hepsini bir tanesini bile ayırmadan göndersinler. Daha sonra iznim olmadan halkın mallarına el sürülmesin...

Hakanın karşısında diz çöküp itaat edercesine başını eğen Timurbek yüzünü kaldırdı:

— Amcan Hacı Barlas'ın yerine seni Şehrisebz hâkimi yapıyorum. Yüce ferman hazırlansın.

Tuğluk Demirhan'ın oğlu İlyas Hoca Timurbek'e özel bir iltifat olarak avlanmayı teklif etti. Çevik at binicisi, keskin nişancı ve kılıç ustası İlyas Hoca bu şehzade karşısında kendi yeteneğini göstermek istedi.

Saray prensinin niyetini anlayan Timurbek, onun teklifini memnuniyetle kabul etti.

2.14. BAĞIMSIZLIK VE ADALET YOLUNDA

Timurbek'in hilesi işe yaradı. Hakanın hediyelerinin geri getirilmesi doğrultusunda verdiği buyruk baskıncı çete komutanlarının sinirlerini tepesine çıkarttı. İstemeyi bilen ancak vermeyi hiç bilmeyen çölde yaşayan komutanlar sinirlenerek yurtlarına gitmeye başladılar. Bozkırda hareketlenmeler başlamış, Tuğluk Demirhan'ın düşmanları harekete geçmişlerdi.

Hakan bu haberi duyunca, sinirle atını kamçılayıp bozkıra doğru yöneldi. Hanın oğlu İlyas Hoca Maveräünnehir hükümdarı, Timur ise onun veziri olmuştu. Yeni hükümdar kendi askerlerine halkın arasında yaşamalarına izin vererek baskıncı çeteleri son derece memnun etti. Zorbalık, yağmacılık ve düzensizlik zirveye ulaştı. Sadece Semerkant'ta bir gecede dört yüz kızı zorla kaçıran çeteler kendilerine karşı gelenlerin hepsini kılıçtan geçirdiler. Onları adaletli olmaya davet eden ulemaları ise zindanlara attılar. Bu da yetmezmiş gibi İlyas Hoca'nın emri ile Peygamberimiz Muhammed (sav)'in ümmeti kabul edilen seyitlerden yetmiş kişi isyan çıkarmakla suçlanıp rutubetli bodruma — zindana kapatıldı. Han onların duman ile boğularak öldürülmeleri için hüküm verdi. Haydutlara karşı gizlice planlar yapan Timurbek sorunu çözmek için eline bir fırsat geçtiğini anladı. Çok sayıda casus ve sofi onun emri ile ülkedeki büyük küçük köy ve şehirlerde intikam yeminleri eden şehzadelerden oluşan çok sayıda gruplar oluşturmuştu ve onlar çeteleri bir casus gibi yok ediyorlardı. Tek bir haydut bundan sonra silahsız dışarıya çıkamaz olmuştu.

Semerkant halkının hepsi bir araya toplanıp Timurbek'e mektup gönderdiler. Bu mektupta halkın adına isyan çıkarmasını ve haydutları vatanlarından defetmek için onun öncü olmasını rica ediyorlardı.

“Velilerin izinden giderek, biz âlimler, askerler ve halk, yazıyordu mektupta, — siz, güç ve kudretin parlak yıldızına söz veriyoruz, Müslümanların malına mülküne hatta onların kanununa, şanına, şerefine ve namusuna da açgözlülük ile saldıran menfur baskıncılar olan çeteleri ortadan kaldırmak, def etmek ve yok etmek için varımızı yoğumuzu ve canlarımızı bile esirgemeyiz. Bu yemini bozanlar Allahutaala'nın gazabına uğrasınlar...”

Timurbek mektubu getiren vekillere ciddi bir söz verdi:

— Seyitleri korumak için canımı bile esirgemem. Kararımı bütün köy halkına bildirin. Savaşa hazırlanın!

Dervişler aynı gün Semerkant'ta Timurbek'in sancağı altında sayısız asker toplamaya başladılar. Korkan çeteler varını yoğunu bırakarak karargâha saklandı. İlyas Hoca çaresizlik içinde kalarak ne yapacağını bilemedi. Timurbek ise o gece rüyasında savaşı gördü. Bu konuyla ilgili kendi otobiyografisine şunları yazdı:

— Tam bu gece rüyamda Resulullah'ı gördüm, dedi:

— Sen benim ümmetimden yetmiş kişiyi esaretten kurtardın. Bu cesaretin için sen bir mükâfat alacaksın. Allah mucizelere sahiptir, şimdi senin soyundan yetmiş kişi hükümdar olacak.

Zindanlardan kurtarılan seyitleri ve diğer esirleri halk sevinçle alkışladı. Hepsinin ağzında Timurbek, gönlünde de dilinde de Timurbek vardı. O, bir günde halk kahramanı oldu. Ona dua edenlerin, huzuruna gelerek tebrik edenlerin sayısı belli değildi. Büyük bir mükâfat karşılığında Semerkant'a gönderilen kurnaz ve tecrübeli katiller, ziyarete gelen hayranları gibi davranarak Timurbek'e suikast düzenlemeye kalkıştılar. Ama onlar kılı kırk yaran Nakşibendiler tarikatının zeki vekilleri tarafından yakalandılar. Dervişlerin dikkat çekmeyen koruma halkası, halkın büyük ümitler bağladığı komutanı çepçevre sararak onun hayatını gözleri gibi koruyordu.

Tuğluk Demirhan, Timurbek'e Yedisu bölgesinden büyük bir ordu ile yola çıktığını haber verdi. Pir ona geçici olarak batı tarafına, Harezm tarafına çekilmesini daha sonra güç toplamasını tavsiye etti. Dervişlere düşman tarafında gizlice çalışarak ona yardım etmeleri için görev verdi. Yesevi ve Nakşibendi tarikatlarının nasıl mucizelere kadir olduklarını Timurbek son derece iyi biliyordu. O savaşlarla dolu uzun ve cengâver hayat yolunda Nakşibendilerin karşılık beklemeden çokça hizmette bulunduklarını kendi gözüyle gördü. Kısa bir süre içinde korku dolu rakibi Tuğluk Demir beklenmedik bir anda öldü. Çok geçmeden ona çok cefalar çektiren İlyas Hoca öldürüldü, kendi ise Türkmen Alibek'in zindanında iki aydan fazla kaldıktan sonra bir mucize ile özgürlüğüne kavuştu, korku dolu rakipleri birbiri ardına onun yolundan çekiliverdiler. Bunların hepsini Timurbek kendi otobiyografisine Allah'ın merhameti diyerek yazmıştı. Onun şanına hamdüsena yazan tarihçiler de böyle yazmıştı. Bütün zaferler onun yeteneği ve cesaretine bağlanmıştı. Hiç kimsenin bilmediği, sırlarla dolu,

bilmecelerle dolu Nakşibendi faaliyetlerini, binlerce muhbire sahip, bütün Doğu'ya yayılmış olan güç sahibi tarikatın yaptıklarını kaleme almadılar. Nakşibendilerin canı gönülden hizmet ettiğini, büyük gayeleri olan — bağımsızlık ve adalet için mücadelelerini, tüm halkın sloganı haline gelmiş olan, tam anlamıyla Timurbek'e nihayetinde zafer kazandırdıklarını hiçbir takvim yazarı, hiçbir tarihçi dile getirmemişti. Çok uzaklara gitmeden bir örnek verelim.

Timurbek tamamı iki yüz kırk üç atlıdan oluşan askeri ile on iki bin kişilik Karşı'daki orduya saldırarak şehri ele geçirdiğinde hepsi bunu genç komutanın başarısı olarak gördü. Ama komutan bunun sırrının arkasından gelen dervişlerin işi olduğunu iyi biliyordu.

Çeteler ile ölüm kalım mücadelesine girişen Timurbek, sadık askerleri ile Maveräünnehir'den geri çekilerek Amuderya kıyılarında pusu kurdu. O, farklı yerlere gönderdiği istihbaratçılarından haber bekledi. Günler geçiyordu. Birbiri ardına hoş olmayan haberler gelmeye başladı. Harzemşah onun teklifini reddetmiş, hatta onu hapse atmak için ferman vermişti. Bir şekilde Emir Hüseyin ordusu ile gelmişti. Timurbek'in Harezm'e geldiğini duyan İlyas Hoca Hive hükümdarı Tökel Bahadır'a mektup yazarak Timurbek'i yakalayıp öldürmesini emretti. Tökel Bahadır'ın bin atlı askeri ile Timurbek'in altmış atlı yiğidinin üstüne saldırmasıyla amansız bir mücadele başladı. Tökel Bahadır'ın bin askerinden ellisi, Timurbek'in askerlerinden ise on kişi sağ kalmıştı.

Emir Timurbek ile Emir Hüseyin zafer kazanmış, Türkmenler kendi bölgelerine çekilmişti. Burada ise onları yeni bir felaket bekliyordu. Türkmenlerden Mahan hükümdarı Alibek emirleri yakalayıp onları rutubetli bir depoya — zindana attı. 1362 yılında vuku bulan bu olay onun hayatına son vermeye yetti.

Timurbek kendi almış olduğu tedbirler ile altmış iki gün sonra Türkmen zindanından kurtularak, bağımsızlık mücadelesinin bayrağını göklere çekip Sistan'da görüldü. Ayrıca burada, kaleye saldırdıklarında o sağ kolu ve sağ ayağından ağır yaralandı. Böylece 1362 yılında yani 29 yaşında bir ömür topal kaldı.

1363 yılında Tuğluk Demirhan çetelerden oluşan büyük ordusunu bir araya toplayıp Emir Hüseyin'in ve Timurbek'in birleşen ordusuna karşı geldi.

Siriderya gerisinden sayısız yardımcı güç toplayan çetelerin süvarilerinin sayısı otuz bindi.

Timurbek ve Hüseyin'in ordusunun sayısı ise hemen hemen altı bin kişiyi geçmezdi.

Komutanlar kendilerine özgü bir yol bulup düşmanın kafasını karıştırmak için bir plan yaptı. Çeteler uzun bir yoldan geldikleri için yorulmuşlardı, bu yüzden rakiplerinin ardından at koşturamamışlardı. Onlar terk edilen meydanda çadırlar kurup dinlenmeye başladılar.

Timurbek dört beş kilometre yol aldıktan sonra orduyu durdurdu.

— Düşman şu an bizi beklemiyor. Onları gafil avlayıp birden saldıracağız.

— Onların sayısı çok fazla, — diyerek itirazlarını bildirdi binbaşılar, — derhal kendinize gelin, bizim etrafımızı sardılar.

—Yok, — dedi keskin bir dille Timurbek, — bizim kendi vatanımıza, toprağımıza hükümdar olduğumuzu unutmayın. Yabancı çetelere bunu göstermemiz lazım. Onlar topraklarımızda asla nefes alamasın.

Sakin bir şekilde dinlenen çeteler, kendilerine doğru beklenmedik bir anda gürültü patırtı ile bastıran düşman karşısında paniğe kapıldı. Elllerine silah alıp atlarına binmeden kılıç ve mızrak darbesinden yıkılmaya başladılar.

Timurbek ile Hüseyin güzel bir zafer kazandı. Oldukça çok ganimet ve esir ele geçirildi.

Dervişler bu zaferi bütün Maveräünnehir'de büyük bir şekilde duyurdular. Kendi ordusu ile büyük düşman ordusunu defeden Timurbek'i "İslam'ın kılıcı" diye methettiler. Yolda aniden ölen Tuğluk Demirhan için ise Allah'ın gazabına uğradı, diye düşündüler. Çeteler ile savaşmak, onları öldürmek, yenmek mümkün. Allahutaala Timur'un yardımcısıdır! Dervişlerin, kalenderlerin propagandası güçlenip çetelerin üzerine dört bir taraftan darbeler yağmaya başladı.

Şehir ve kale kapıları, kurtarıcı ordular yaklaşır yaklaşmaz kendi kendine açılırken çeteler için kaçacak bir delik kalmamıştı.

Timurbek'in görebildiği yerlerdeki haydutlar “Barış, barış” diye ellerini kaldırdı. Şehrisebz ve Semerkant'ı yardım merkezlerine dönüştüren müttefik komutanlar Tuğluk Demirhan'ın yerini sahiplenene İlyas Hoca'ya güçlü darbeler indirip onun ordularını mağlup etmeye başladı.

İlyas Hoca esas güçleri ile yeni yardımcı askerleri para ile tutmak için bozkıra yöneldiğinde Maveräünnehir'deki çetelerin sayısı hala çoktu. Onlar farklı şehir ve köylerde önemli sınır noktalarını tutuyorlardı. O anda Timurbek bir kurnazlık düşünerek küçük bir kurban karşılığında zafer kazanmanın yolunu buldu.

Çetelerin komutanları İlyas Hoca adına onun mührünün basılı olduğu fermanları aldı. Bu fermanlarda bozkıra dönülmesi ile ilgili bir emir vardı. Kendileri de yurtlarına çabucak kaçma niyetinde olduklarından bu onlar için çok iyi bir bahane oldu.

İlyas Hoca bozkırda çokça güç toplayınca Maveräünnehir'deki önemli noktaları bırakan çetelere çok sinirlendi.

Daha sonra bu olay sona erince Timurbek oyuna gelen komutanları bağışladı. Acımasızca öç almaya ant içerek Maveräünnehir boyunca yürüdü.

2.15. MAĞLUBİYETE DÖNÜŞEN ZAFER

1365 yılının baharında İlyas Hoca'nın geldiğine dair bir haber getiren dervişler bütün Maveräünnehir ve Horasan'daki Serbedarîler⁸ Timurbek'e yardım etmeye hazır olduklarını da bildirdiler. Sebzevar'daki Serbedarîlerin liderlerinden biri olan Şeyh Hasan'ın selam ve duasını getiren dervişler, silah kervanını da beraberinde getirdiler.

Ana yurdu haydutlardan kurtarmak için bağımsızlık mücadelesinin başladığı sıralarda, Timurbek'in ordusuna tam da bu bağımsızlık mücadelesinde eskiden beri başkaldıran Serbedarîler katılmıştı. Emir Hüseyin onlardan hoşlanmaz, şüphe ile Serbedarîlere göz kulak olurdu. Timurbek ise tam aksine onlardan olabildiğince faydalanıp en riskli ve tehlikeli yerlere gönderirdi. O; Serbedarîler ordusunun insanüstü bir güce sahip olduğunu, her türlü tehlikeli durum karşısında dahi tökezlemeyeceklerini biliyordu.

⁸ 13-14. yüzyılda İran ve Semerkant'ta şehir işçilerinin ve çiftçilerinin feodallerin zulmüne karşı olan mücadelesine katılanlara verilen isim (Bekmuhammedov, 1986: 205).

İlyas Hoca ordusu ile Çinaz yakınlarındaki mücadelede bunu bir kez daha ispatladı. Emir Hüseyin genel komutayı kendi eline aldığını söyleyerek Timurbek'in öfkelerini arttırdı. Olcay'a duyduğu sevgiden ötürü zor da olsa öfkelerini bastırdı.

Tam mücadele kızışmışken aniden sağanak bastırdı. Atlar kayınca savaşçılar çamura bulandı. Timurbek'in özel askerleri düşmanı talan ederek üstün gelmeye başlamıştı. Bilhassa, Serbedarîlerden oluşan piyadeler mızraklar ile çete atlılarını üst üste deviriyorlardı.

İlyas Hoca itina ile saklanan tümeni savaşa dâhil etti. Emir Hüseyin'in ordusu bu yeni güç darbesine dayanamayarak geriye çekilmeye başladı. Timurbek'in tavsiyesine kulak asmayarak, kendi başına iş yapmaya çalışan Hüseyin arkasına bakmadan kaçmaya başladı. Böylece onun kazandığı zafer mağlubiyete dönmüş oldu.

“Loy Savaşı”(Çamur Savaşı) olarak tarihe geçen bu savaş İlyas Hoca'nın zaferi ile tamamlandı. Kazanan için şimdilik başkent Semerkant'a giden yol açılmıştı.

Emir Hüseyin ve Timurbek geriye kalan askerleri ile Semerkant'a gelip dinlendi.

Serbedarîler ile sohbet eden Timurbek, Hüseyin'e şehri müdafaa etmesi için yeterli sayıda güç ve silah ayrıldığının bilgisini verdi. Ama Emir Hüseyin bu teklifi reddederek Amuderya kıyılarında vakit kaybetmeden sefere hazırlanmaya başladı.

Öfkelenen Timurbek iki yüz atlı askeri ile Karşı'ya savaş açtı. O mağlup olan Serbedarîler karşısında başını öne eğen ittifakçılara son derece öfkelenmişti.

2.16. BAYRAMDA DÖKÜLEN KAN

Timurbek başladığı hayırlı işe — vatanını haydut Moğollardan kurtarmaya kendi halkıyla — Serbedarîlerin çalışmalarıyla sonunda ulaştı.

İlyas Hoca “Çamur Savaşı”ndaki zaferden sonra Semerkant'a galip olarak giriyordu. Onun süvarileri gürültüyle sonuna kadar açılmış olan şehir kapısından zorla giriyordu. Onlar büyük bir ganimete sahip olma ümidiyle tereddüt etmeden şehrin sokaklarından böbürlenerek geçtiler. Birden kapılar kapandı, iki duvar arkasından Moğollara doğru oklar, taşlar yağdı.

Süvariler dar sokaklarda hareket edemiyorlardı, birbirlerine çarparak atlardan inmeye başladılar.

Binlerce süvari ve atlarından ayrılan Moğollar şehirden geri çekildi. Bu mağlubiyet İlyas Hoca'da öylesine derin bir iz bıraktı ki o Semerkant civarını, daha sonra ise bütün Maverâünnehir'i terk ederek bozkıra geldi. Talih tamamen ona yüz çevirmiş, İlyas Hoca kendi vatanında düşmanları tarafından öldürülmüştü.

Semerkant çeteler aracılığı ile kazanılan zaferi kutladı. İki tecrübeli emir olan Hüseyin ve Timurbek'in yerine getiremedikleri bu işin üstesinden sıradan halk vekilleri – medrese talebesi Mevlanazade ile işinin ehli olan Ebubekir Kalavi geldi. Onlar emirlerden darbe yiyen düşmanın üzerinden zafer kazanmışlardı. Serbedarîlerin bu iki lideri 1366 yılının baharında Semerkant civarında ordu kuran Emir Hüseyin ve Timurbek'in huzuruna geldiler. Emirler onları saygıyla karşılayarak çeteler üzerinden kazandıkları zaferi tebrik ettiler.

Bütün şehirde ve şehrin etrafında büyük bir tören yapıldı. Bahar bayramı zafer bayramına döndü. Coşku ile beklenen bağımsızlık güneşi bütün ülkeye nur saçıyordu.

Moğolların zulmünde kurtuldukları için zenginler de yoksullarda aynı derecede memnundu. Artık hiç kimse onların malına mülküne el sürmüyordu. Kızlarını, çoluk çocuklarını zorla kaçırıp satmıyordu. Çetelerin zorbalığı son buldu. Artık hiç kimse onların hayatında karışmıyordu.

Huzur içinde ekin ekerek çiftçilik yapsınlar. Esnaf mahsulünü satsın. Tüccar özgürce ticaretini yapsın.

Çeteler üstünden kazanılan zafer şerefine zenginler fakirlere develer, koyunlar kuzular bağışladı. Onlar ise sıra kendilerine geldiğinde bakımsız kalan tarlalara arıklar açmaya, terk edilmiş yerlerde bağ bahçe yapmaya başladılar.

Zindanlardaki bütün esirler özgürlüğüne kavuştu. İnsanlar eski düşmanlıklarını unutarak birbirlerine misafir olmaya başladı. Dervişler ve erenler de hedeflerine ulaştılar, çokça hayır sadakası topladılar. Bayram buluşmalarında kahramanların namı dilden dile dolaştı. Zanaatkârlar Semerkant'ı korumak için büyük bir cesaret gösteren Ebubekir Kalavi'ye, aydınlar ise medrese talebesi Mevlanazade'nin cesaretine övgüler yağdırdılar. Dervişler ise Timurbek'e hamdüsenalar okudular. Uzun zamandır Moğollar ile mücadele ederek sıkıntı çeken kimdi? Bu lanetli çeteler ile yapılan savaşlarda hepsinden çok kan döken Timurbek değil miydi?

Fakat Emir Hüseyin'in adını hiç kimse ağzına almıyordu. Onun alçaklığı, açgözlülüğü herkes tarafından biliniyordu. Timur! Mevlanazade! Ebubekir! Bu isimler yeni doğan bebeklere verilmeye başladı. Bu üç halk kahramanının yaptıkları halk arasında destanlaştı.

Sadece Emir Hüseyin'in yüzü asıktı. O, halkın mutluluğu ile sevinmezdi. Zaten halk neye seviniyordu? Moğolların zulmünden kurtulduğu için. Kendisi ise Moğol evladı. Hüseyin başka bir Moğol boyu olan çeteler ile kendi tahtı için mücadele etti. Maveräünnehir halkını Moğollardan kurtarmak için değil. Asla onun için değil.

Damadı Timurbek en başından sonuna kadar işte bu dervişler ve Serbedarîler ile bunun için mücadele etti, Serbedarîler! İşte onlar Emir Hüseyin için son derece tehlikeli düşmanlar. Önce onları defetmesi lazım. Sonra sıra Timur'a gelecekti. Hüseyin'in yüzü parladı. Aklına gelen müthiş bir fikirle beklenmedik bir şekilde sevinerek alkışladı.

— Serbedarîler tutuklansın!

Divan emiri şaşkınlıkla fermanın devamını dinledi:

— Derhal idam edilsinler!

Timurbek çadırda bahadırlar ile ziyafet sofrasında otururken dervişlerin getirdiği haber üzerine sıçrayarak yerinden kalktı. Has askerleri kuşatmada Hüseyin'in huzuruna gelince cellatların işi kızıışmıştı.

— İdam durdurulsun!

Timurbek'in öfkesinin altından Hüseyin önce çıktı.

— İdam durdurulsun!

Emir Hüseyin tantana ile ittifakçısına dikkatle baktı. Sonra ondan emir bekleyen divan emirine baktı.

— Timurbek'in emri yerine getirilsin! Şimdi memnun musunuz, damadım?

Timurbek ara bozucu kayınbiraderinin oyununa gelmiş olsa da ondan böylesine bir ihaneti beklemiyordu. Hüseyin bir taş ile iki kuş vurmuştu. Serbedarîlerin öldürülmesini emretmesindeki amacı; halk arasında itibarı yüksek rakiplerini yok etmek, bununla birlikte taht için yarışan Timurbek'in adını kötü bir askere çıkarmak ve onun sadık dostları olan — Serbedarîlerin yardımından mahrum etmektir.

Eline fırsat geçmişti. Cellatlar onlarca Serbedarî arasından Ebubekir Kalavi'nin de başını kesmişlerdi. Fakat sadece Mevlanazade celladın baltasından sağ kurtuldu. Timurbek, onu kendi karargâhına götürdü.

1366 yılının Mayıs ayındaki bu büyük bayram günlerinde dökülen kanlar halkın yağmurdan kaçarken doluya tutulmasının habercisiydi. Yağmacıların yerini birbirine karşı kan davası güden hükümdar, bey ve emirler alacaktı. Mert Serbedarîlerin kanı, taht mücadelelerinde dökülen kanların sadece bir damlasıydı.

2.17. BOZULAN DOSTLUK

Olca Terken Ağa'nın beklenmedik bir anda vefat etmesi Timurbek'i derinden etkilemişti. O sadece güzel, vefalı sevgilisinden değil belki de sırdaşı, sadık dostu – meslektaşından da ayrılmıştı.

Olca onun saf gençliğini, mücadelesini, savaşlarını, zafer ve mağlubiyetlerle dolu heyecanlı gençliğini de kendisi ile birlikte alıp götürdü.

Timurbek 35 yaşında dul kaldı. O, bugüne kadar Olca'dan başka kadına bakmamış; onun diğer bey ve emirler gibi çifter çifter hatun ve hizmetçilerle dolu harem odaları bulunmuyormuş. Çünkü o, Olca'nın sevgisi ile mutlu; onun yüzündeki güzellik, letafet ve şefkatten memnundu. Bunun için de o eşine duyduğu muhabbet ve saygıdan ötürü Olca'nın abisi Hüseyin'i çoğu kez affetmişti. Olca'nın ölümü artık onun Hüseyin ile olan son kardeşlik bağlarını koparıp atmıştı.

Eski dostlar artık düşman olmuş, karşılıklı hayat memat mücadelesine hazırlanmaya başlamıştı.

İlk mücadele cenk meydanında değil aksine siyaset meydanında yapıldı.

Timurbek Nakşibendi tarikatına mensup dervişlerden biri olan Cengiz Han soyundan Kabul Şah'tan kendi amaçları için yardım almaya karar verdi. Nakşibendi tarikatına Şeyh Şemseddin Fahuri'nin vefatından sonra liderlik yapan Mir Said Bereke, müridi Timurbek'in fikrini canı gönülden destekledi. Aslen Mekkeli olan Mir Said Bereke kendine el veren bu komutana yardım edeceğine dair söz verdi.

— Ben sadece meclise seçilen hükümdarları tanırım!

Emir Hüseyin böyle deyince kendisinin Moğol hanlarının soyundan olduğunu izah ederek sahipsiz duran Maverâünnehir tahtına oturmaya hakkı olduğunu üstüne basa basa anlatıyordu. Cengiz Han'ın Orta Asya'yı kuşatmasının üzerinden geçen yüz elli boyunca Çağatay ulusu hükümdarları kurultayı seçer ve tasdiklerdi. Hüseyin kurultay daveti talep ederek Maverâünnehir'de Moğol hükümdarlarının devamı olduğunu göstermek istiyordu. Moğol hükümdarlığını sonsuza dek ortadan kaldıracak olan Timurbek'e bu karar ağır gelse de anlaşma yapmayı doğru buldu. Çünkü ülkedeki büyük küçük hükümdarlar da yıllar öncesinden kanlarına işleyen bu âdete meyilliydiler. Bir süredir Çağatay ulusuna bağlı olan yerlerden gelen vekiller kurultayda Emir Hüseyin'in uzun uzadıya yaptığı konuşmasını dinledi. O kendi ecdadını överek Çağatay ulusu için gösterdikleri hizmetleri yücelterek anlatırken dervişler gürültü yaparak sanki baskın yaparcasına konuşmaya dâhil oldular.

— İşte size Cengiz Han'ın asıl ecdadı, — dedi Mir Said Bereke sofi görünümündeki yiğidi topluluğun arasına çağırarak, — işte size Maverâünnehir sultanı!

Kurultaydakiler hayretler içinde kaldılar. Nakşibendilerin piri böyle yaparak yağmacı Cengiz soyunun gerilemeye yüz tuttuğunu ve derviş olduğunu mu ima ediyordu? Yahut bütün Cengiz halkının artık ortadan kalktığını, bertaraf olduğunu mu gösteriyor yoksa alay mı ediyordu?

— Sizler onun sofi sarığı giymesine şaşırdınız mı? — dedi ihtiras ile pir. — Evet, o sofi. O derviş! Bu yüzden de Müslümanlar ondan korkmuyordu. Dünyadan yüz çeviren takvalı bir insan sadece Allahutaala ile iletişim halinde; dünya malına ya da devletinize saldırmaz, kızlarınıza ve kadınlarınıza göz dikmez, açgözlülük yapmaz, herkese adaletli davranır.

Mir Said Bereke'nin kimseden tek bir itiraz duyacak sabrı kalmamıştı, yüksek sesle konuşmaya başladı:

— Kabul Şah! Sizi Nakşibendi tarikatı, Maverâünnehir hükümdarı olarak kutluyor!

Hepsi dikkatlice topluluğun ortasındaki pire ümitli gözlerle bakan kalendere bakakaldılar. Gerçekten de böylesine güçsüz, çirkin ve harap halde olan biri sultan mı olacaktı? İlginç, o kalender külahını bırakıp şahane kıyafetlerle tahta çıkar mı ki? Onun vezirleri, emir ve beyleri ile kendi haremi mi olacaktı?

Tam olarak bu sorulara cevap verir gibi konuşan pirin sesi duyuldu:

— Hazretin kendisi ona yardım edecek. Aklınızda bulunsun, sultan, siz tahta otursanız dahi ruhunuz derviş olarak kalacak. Nakşibendi'nin kendisi yardımcı olacak size!

Kabul Şah titreyerek etrafına bakıp bastonunu yere vurdu.

— Hak dost, ya Allah!

O, Timurbek ile göz göze geldi. Kabul Şah'ın yüzü muhteşem bir renk aldı. Evet, o kardeşi Timurbek'e müjde verircesine Çağatay tahtına oturdu.

Timurbek ile Kabul Şah'ın eski can dostu olduklarını çoğunluk iyi biliyordu. Birkaç yıl önce Emir Said Külal'ın tavsiyesi ile Timurbek piri Ebubekir Taybadi dergâhında derviş sarığını giyerek gaibin sırlarını öğrenirken Kabul Şah ile tanışmış ve bu tanışma daha sonra sağlam bir dostluğa dönüşmüştü.

— Hafız olduğunu biliyorum. Ama sen Kur'an'ı ezberlemiş olsan bile onu kalbinde tam olarak hissetmiyorsun. Ben bunu öğreteceğim.

Onların ikisi birlikte yan yana durup namaz kıldıklarında, Allah ile buluşmalarında Timurbek kendisini başka âlemlerde hissediyordu ayrıca dünyada pek çok şeyi bilmediği ve gaipten sırlara vakıf olduğu için canı gönülden ibadet etmenin gerekli olduğunu anlamıştı. Tabiatına göre şair olan, gerçek manada kendisini Allah'a bağlayan Kabul Şah bu alanda hoca oldu.

Pirin huzurundaki hizmeti bitip evine dönmek için izin aldığıında Kabul Şah ona abi kardeş olduklarını söyleyerek uzunca dua etti. Timurbek o anda canı gönülden gayriihtiyari şunları söylemişti:

— Ben, abi, sizi, Allah nasip ederse elbette Çağatay tahtına oturtacağım.

Kurultay onu hep bir ağızdan hükümdar seçti. Kabul Şah sarayda yaşamak istemiyordu. Pir onu uzak bir kalenderhaneye gönderdi. Ülkede taç ve taht için hükümdarlar mücadelesi bundan sonra onun adı ile devam etti.

Maveraünnehir'de ölüm tohumları çoğalmış, aralarındaki kana susamışlık artmıştı.

2.18. SARAY MÜLK HANIM

İki emir arasındaki beşinci mücadele Belh'inin alınması ve Hüseyin'in öldürülmesi ile sona erdi.

Artık iki tarafın mücadelesi, büyük küçük iktidar sahiplerinin başına buyruk davranmaları son bulmuş; ülkede barışın sağlanmasında ötürü ümitvar olan halk rahat bir nefes almıştı. Moğolları yurttan kovan ve katliam skandallarına son veren Emir Timurbek halk kahramanı olmuştu.

— Sizi büyük işler bekliyor, — dedi Nakşibendilerin piri Mir Said Bereke ona kutsal dokumadan örülmüş sarıgi hediye ederek. Seyitler saygı ile onun emrine nakkare⁹ ve yüksek hâkimiyet nişanı olan bayrağı da vermişlerdi. Şehrisebz halkı ise yüce yurttaşlarına çok güzel bir kılıç hediye etti. Timurbek de cömertliğinden ve yiğitliğinden kendi safdaşlarını mahrum bırakmadı. Emir Hüseyin'in Belh'te saklanan büyük hazinesi emir ve beylere, sadık askerlere paylaştırıldı. Derviş ve kalenderlere de pahalı hediyeler verildi. Hüseyin'den kalan haremdeki güzel kadınlar, sayısız hizmetçiler bahadırlara hediye edildi. Olcay'ın vefatından sonra onun bir benzerini bulamayan Timurbek'in gönlü harap olmuştu. Gözünün önünden geçen güzellere karşı kayıtsız kalan Timurbek'in dikkatini bir kadın çekti. Onun mağrur bakışları ve gururlu duruşu nedendir bilinmez ona merhume Olcay'ı hatırlattı.

— Sen kal, — dedi Timurbek emir verircesine, — benim ayaklarıma su dök!

Kadının güzel gözleri şimşek gibi ona baktı.

— Han kızını hizmetçi mi yapacaksınız, beyim! — dedi kadın. — Ben böylesine bir aşağılanmaya dayanmam.

Kadının elindeki hançer parladı. Kadından gözlerini ayırmadan bekleyen has askerlerden biri hemen hançeri çekip aldı.

Timurbek'in keyfi yerine geldi.

— Gerçekten de hanzadeymişsiniz, — dedi sakın bir ses tonuyla ve kadını durduran asker ve bahadırlara seslendi: — Hakan kızına yol verin! Özgürsünüz, hanzade!

⁹ Kıl kaplı deriden yapılmış ve iki sopayla çalınan bir müzik aleti (Ma'rufov, 1981: 513).

Kadın ona saygı gösterdi ve sevgi dolu bir bakış attı.

Timurbek'i bir zamanlar ilk defa ele geçirip kalbine ateş salan Olcay'ın bakışını hatırlattı bu. Onun nazarında Olcay dirilip karşısına dönmüş gibiydi. Timurbek'in karşısında duran kadın — Kazan Han'ın evladı, han kızı Saray Mülk Hanım, Hüseyin'in hareminin yıldızıydı. Bu yıldızın artık onun hayat yolunu aydınlatması lazım. Ona büyük melike — Bibi Hanım ünvanı verildi.

2.19. TİMURBEK'İN AMACI

Müneccimler Timurbek'in Cedi Takımyıldızı'nın korumasında olduğunu söylüyordu; bu yıldız uzun ömür, devlet ve kudretten haber veriyor ve yedi iklimin ona tabi olacağına işaret ediyordu. Dervişler, kalenderler her yerde onu Allah'ın elçisi, İslam'ın kılıcı, Müslümanların kurtarıcısı diyerek övmeye başladılar. Tüccarlar ise artık kervan yolları güvenli oldu, diyerek Timurbek'in yegâne mutlak hükümdar olmasını isteyip ona para keselerinin ve kervanlarının görevini teklif ettiler. Çiftçiler ise yeni yerleri himayesine verip, kuruyup kalan tarlalara su çıkarmak için barışın daimi olmasını dilediler. Esnaflar da böyle istiyordu. Disiplinli, adaletli ve güçlü bir hâkimiyet gerek! Buna sadece Timurbek'in gücü yeter!

Durumun kendisi de onu Çağatay tahtını ele geçirmeye davet ediyordu. Ama büyük tereddütler ve derin düşüncelerden sonra Timurbek düşündü taşındı ve farklı bir karara vardı.

O, şu ömrünün kırkinci yaşına yaklaştığı bu dönemde faaliyetlerini tarafsız bir şekilde değerlendirip uygun bir karara vardı. Hayatının eşi benzeri olmayan yıllarını vatanını Moğol yağmacılarından kurtarmak için mücadeleyle geçirdi. Şimdi ise tekrar Moğol hükümdarlığının sembolü olan — Çağatay tahtına oturarak Cengiz Han idaresini mi devam ettirecek? Yok, asla! Moğol hükümdarlığına karşı olan nefreti hayatının ta kendisiydi. Demek ki öyle bir şey yapmalıydı ki Cengiz soyu rezil olsun! Onun elinde onlar kuklaya dönsünler! Timurbek'in yaptıkları karşısında dilleri tutulmasın mı?

— Kendinizi han değil belki hükümdar olarak ilan ediniz beyim, — dedi hatunu Saray Mülk Hanım, — çünkü siz sadece Maveraünnehir ile yetinmezsiniz.

Timurbek sevgili zevcesinin bu sözlerinin gönlünden geçen amacı ile bu kadar örtüşmesine son derece şaşırdı. Sahiden de bu güzel kadın takdiri ilahinin hediye ettiği bir yıldızdı. Onun yol göstericisi olacak!

— Geleneklere göre kurultayı toplayın beyim, — dedi Saray Mülk Hanım onun göğsüne başını koyarak, — eğer böyle yaparsanız, kurultayda halk tarafından seçilirsenez bütün dünya size kırmızı halılar serecek.

— Han olarak mı? — diyerek kaşlarını çattı Timurbek.

— Yok, beyim. Hükümdar olarak, han damadı yani benim eşim olarak.

Kadının sözlerindeki bu derin mana onu düşüncelere saldı. Evet, han damadı o. Böylesine mütevazı bir ünvan ile gerçekten de hükümdarlık yapsa fena olmazdı. Vefat eden Kabul Şah'ın yerine o büyük Cengiz evladı Suyurgatmış'ı han olarak tahta çıkartırız. Onun adına paralar bastırırız. Vakti zamanı gelene kadar kukla han tahtta oturuversin. Kendisi ise han damadı koregan sıfatıyla hâkimiyetini elinde tutacaktı.

— Hazretleri de bu fikirde, — diyerek devam etti eşi, — kurultayı Belh'te gerçekleştirmek hususunda tereddütleri var.

— Belh! — Şimşek çakmışçasına irkildi Timurbek. Kesinlikle bu şehirde onun komutanlık yolu başlamıştı. İlk kurban, ilk zafer şehriydi burası!

Şimdi olsa Belh onu hükümdar olarak tayin ederdi. İşte bu tarih, Allahutaala'nın lütfunun vücut bulmuş hali!

Allah'ın kendisi, hakkın kendisi onu ileriye taşımakta. Yeni bir itibara, yeni zaferlere davet etmekte! Pir Mir Said boşuna Belh'i seçmemiş.

2.20. RAMAZANIN ONUNCU GECESİ

Maveraünnehir'in her tarafından gelen insanlara eski Belh gönül kapılarını genişçe açtı. Seyitlerin, âlimlerin, dervişlerin, tüccarların dilinden Timurbek'in adı düşmüyordu. Ayrıca kendi bağımsızlığını korumak isteyen Harezm, Herat, Merv ve diğer şehirlerden gelen vekiller açık bir şekilde Timurbek'i "hırsız", "soyguncu" olarak alay konusu yapıyorlardı. Sakat, aksak diyerek alay edip gülenler de oldu.

Ama onlar her yerde zikir çekerek Timurbek diyerek haykıran kalenderlerin, dervişlerin yüz ifadelerini görünce tek kelime edemediler. Askeri üniforma giyen bahadırların yüzünde de iyiliğe dair tek bir iz yoktu.

— Kim dinimiz İslam’ın zaferini isterse o Timur için ses versin!

Öyle ki çığlıklar Belh şehrinin dört bir köşesinde yankılanıyordu. Müneccimler ise civardaki insanları toplayıp geceleyin gökyüzünde parlayan yıldızları göstererek Timurbek’in yıldızının parladığına işaret ediyorlardı.

— Sahip-ül Kıran! Müneccimler Timurbek’e böyle bir ünvanı, yani yıldızlar sultanı ünvanını takdim ettiler.

Yüzyıllık çınarların etrafında toplanan kurultay katılımcıları yere döşenen keçeyle bakarken Nakşibendilerin piri Mir Said Bereke Timurbek’i onların karşısına çıkardı.

— Timurbek! — dedi Pir ona. — Halka sorun lütfen, onlar sizi istiyor mu?

Binlerce çığlık onun sesini bastırdı:

— Sen bizim sultanımızsın!

— Sen — İslam’ın kılıcı!

— Sahip-ül Kıran!

Mir Said Bereke Timurbek’i keçenin önüne getirerek yüksek sesle ona beyanda bulundu:

— Halkın adına bunu söylüyorum sana, Timurbek! Sana sadece Allah’ın iradesi ve adaleti kanun olsun! Aklında bulunsun: Allahutaala iradesine bağlı kalarak riayet et, şayet adaletten vazgeçersen işte bu gözünün önünde duran keçe parçasından mahrum kalacaksın.

Timurbek pirin sözü bitince halka bakarak şunları söyledi:

— Sizleri huzuruma davet ettiğimde huzuruma gelecek misiniz?

— Evet, evet, elbette! — diyerek eşlik etti binlerce ses.

— Nereye göndersem oraya gidecek misiniz?

— Gideceğiz! Gideceğiz!

Yemin töreninin sonunda Mir Said Bereke ona altın bir kemer, süs işlemleri olan bir kılıç ve yakuttan bir küpe verdi. Davulların, karnay¹⁰ ve surnayların¹¹ sesleri arasında seyitler ve komutanlar Timurbek'i keçeyle alarak gökyüzüne doğru havaya kaldırdı.

— Allahu Ekber! — diyerek üç defa yukarı kaldırıp aşağıya indirdiler. Böylece hicri 771 yılının (Miladi 1369 yılı) 10. Ramazan gecesini Timurbek Maverâünnehir hükümdarı olarak seçildi.

— Biz seyitler, savaşçılar ve halk Timurbek'i koregan olarak kabul ettik, — diye yazılmıştı kurultay ilgili çeşitli halklara gönderilen kurultay mektubunda — ve biz ona hepimiz itaat edeceğimize dair yemin ettik.

Timurbek Belh'ten Keş'e geçip babası Emir Taragay'ın kabrini ziyaret etti. Sonra başkent olarak ilan ettiği Semerkant'a doğru yol aldı. Maverâünnehir'de düzensizlik sona ermiş, merkeze bağlı bir hâkimiyet kurulmuştu. O, tarihe Timurlular Devleti olarak geçti.

2.21. SOYGUNCULARIN CEZASI

“Ben zafer kazanmadan önce de hırsızlara ve soygunculara karşı önlem olarak darugaların¹² açık gözlü olması için etkili girişimlerde bulunmuştum. Mesela, bir daruga şehrin asayişini kendi üstüne kabul ederek aldığı anda kuru kuruya sadece bir görevli değil; aksine sorumluluğun bir yerde olduğunu bilmesi, gece gündüz kendi görevini yerine getirirken gözü açık olması lazım. Eğer bir hırsızlık olayı olursa hepsinden önce daruganın kendisi mesul tutulacaktı. Hırsız bulunmazsa daruganın kolu kesilecekti, hırsızın yerine cezalandırılacaktı... Sonra memleketi kötü gösteren unsurlardan bir diğeri yoksulluktur. Yoksulluğu ortadan kaldırmak için ekonomik durumu güvence altına almak gerekir. Bu amaçla körleri, topalları, ihtiyarlık sebebiyle işsiz kalanları, hayatlarını muhtaç olarak devam ettirenleri yeterli maaş ile temin ettim. Çalışmaya gücü yeten ihtiyarlara iş imkânı sağlayarak onları güvence altına aldım. Maaşı olduğu halde dilencilik meslek edinenlere merhamet göstermedim.

¹⁰ Bakırdan yapılan, uzun, ağzı geniş, üflemlili ve yüksek sesli bir müzik aleti (Ma'rufov, 1981: 369).

¹¹ Deliklerinin parmaklarla kapatılıp açılması ile ses çıkartan üflemlili bir müzik aleti (Ma'rufov, 1981: 87).

¹² Timurlular devrinde emniyet amiri, emniyet müdürü (Bekmuhammedov, 1986: 67).

Ey oğullarım, ben sizlere vasiyet ediyorum. Hanginiz saltanata erişerseniz soygunculara, darugalara, bekçilere karşı dikkatli olunuz. Bunlar hükümet memurları olsalar dahi soyguncular ile birlikte hareket ettikleri pek çok kez görülmüş. Eğer onlara ölüm cezası verilmezse bütün devleti yok edeceklerdir.

“Ben Fatih Timur” otobiyografisinden.

Hicaz’a giden kervanlar Küçük Lur’dan geçtiklerinde bu memleketin hükümdarı, onların hırsızlık yaptıkları yönündeki habere bile aldırış etmeyen Maverâünnehir askerini heyecanlandırdı.

— Onların yaptıkları, açıkçası, Beytullah’a giden hacılara karşı yapılan kötülükler beni rahatsız etti, — dedi Timurbek. — Halk Allahutaala’nın bize verdiği emanettir. O, bizlere yarın kıyamet günü geldiğinde hesap soracaktır! Nasıl olacak, halkın arasında böyle kötü niyetli bir ahali varsa ve biz onları ortadan kaldırmaya ve kökünü kazıyıp kurutmaya gücümüz yettiği halde bu şekilde dikkatsiz olursak! Öyle ki zamanı gelince onların kötü niyetlerini def etmek, şehri ve memleketi o kötü insanlardan temizlemek bizim görevimizin bir parçası olarak vacip ve gereklidir.

Komutanlar onay işareti olarak baş salladılar. Onlardan biri Osman Bahadır yeni bir haber getirdi. Luristan sultanı Atabek Efrasib bin Yusuf Şah kendi topraklarından geçen yüz elli Maverâünnehirli askeri öldürmüştü.

Timurbek şimdi bütün askerlerin intikam ateşiyle yandığını hissetti. Onu askerin babası, Allah’ın kılıcı diyerek yücelttiler. Öldürülen her bir asker onun evladı. O, baba sıfatıyla kendi evlatlarının katillerini cezalandırmak için hiç vakit kaybetmeden Luristan’a doğru at koştu. Kurultay onun kararını onayladı.

...Yüksek dağlar ile örülmüş olan Luristan sınırında asker ateş açtı. Haberciler çok geçmeden birkaç kulübe ve taş değirmen gördüklerini söyleyerek burada yaşayan yerli halktan bir adamı alıp getirdiklerini bildirdiler.

Timurbek’in karşısında başına büyük bir kalpak giymiş olan uzun boylu ve uzun aksakallı ihtiyar hazır bekliyordu.

Selamlaştıktan sonra öğrendi ki bu adam elli yıldır bu “İyzetegirman” olarak adlandırılan köyde değirmencilik yapıyordu. Yüz yirmi yaşındaydı.

— Dişleriniz var mı, babacığım? — diye sordu Mahmut Şahabeddin.

— Ben at değilim ki dişlerimi göresiniz, — diyerek güldü ihtiyar. İki sıra dişleri inci gibi parladı.

Hepsi hayretle ona bakakaldı. O ise bu manzaradan keyif alarak sözüne devam etti:

— Babam yüz yetmiş yaşında.

Timurbek etraftaki ayanlarına soru sorarmışçasına baktı.

— Böylesine mübarek bir insanı gidip ziyaret edelim.

Kendisini Gayo olarak tanıştıran ihtiyarın babası yürüyemediği için kulübede yatıyormuş. Yaşı konusunda da o şöyle bir cevap verdi:

— Okuryazarlığım yok, hesap kitap bilmiyorum. Fakat her yıl kar yağdığında meşe palamudu ağacına bir çizgi çekerim. Bu çizgilerin sayısı yüz elliye ulaştığında ayaklarım yürümez oldu. Oğlum benim yerime gidip her yıl çizgi çekiyor.

Gerçekten de o ağaca gidip gelen onbaşı çizgilerin sayısının yüz yetmiş tane olduğunu onayladı.

— Babacığım, sizin bir isteğiniz var mı? — dedi saygı ile Timurbek.

— Bir isteğim yok, — dedi ihtiyar.

Gayo babasına bir şeyler fısıldadı. Onların söyledikleri anlaşılır bir dildeydi.

— Siz ölümden korkmuyor musunuz? — diye sordu Timurbek.

— Ey iyi niyetli şehzade! Ölüm korkutucu bir şey mi ki insan ondan korksun?

Timurbek ihtiyarın bu cevabını düşündü. O daima ölüm ile burun burunaydı. Onun hakkında kendi düşünceleri vardı ve onları kâğıda yazardı. Bu ihtiyarın sözleri de orada kendi yerini bulacaktı. İhtiyarın bildiğini peri bilmez.

— Ey dünyada uzun yıllar boyunca yaşayan adam — dedi Timurbek ihtiyarı taklit eden bir sesle, — ben bir misafirim. Size yüz yetmiş yıl içinde gördüklerinizi bildiklerinizi sorarak hayat dersi almak istiyorum.

İhtiyar ona hayretle baktı.

— Bu zamana kadar hiç kimseye ders vermemiştim. Sen ilksin, yüce komutan! Benim yaşadığım yıllar ve benimle birlikte olan bu gözlerim dağlar, nehirler, meşe

palamutları, dağların yabani koyun sürülerinden başka bir şey görmemiş. Bundan bir hayat dersi çıkar mı?

Timurbek onun cevabından kendince şöyle bir sonuç çıkardı:

— İnsanın uzun yaşaması her şeyden bihaber olmasına mı bağlı?

O, ihtiyarın kulübesinden çıktığında zihninde yine birçok soru belirdi. Tabiatın görkemli manzarası gönlünü muhteşem hislerle doldurdu.

Çadırdaki onu bekleyen ayanları ve komutanları Sahipkıran'daki değişikliği fark etti. Timurbek onların her birinin yaşı ile ilgilendiğinde ise daha da çok şaşırdılar.

— Yüz yirmi yaşına giren yol göstericimiz Gayo, — dedi Timur, — benim hediye ettiğim atı almadı. Kendi ayaklarını göstererek benim atım bunlardır, bu atlarım çok çabuk hareket edecektir. Başka ata hacet yok, dedi. Sizlerin ayakları nerede?

Topluluktan bir gülme sesi yükseldi. Timurbek de samimi bir içtenlikle gülüyordu. Gayo doğru söylemişti. İyzetegirmen'den çıktıklarında atlılar ile birlikte hareket eder, asla yorulmak nedir bilmezdi. Timurbek ona şefkat gösterdi. O, Gayo'nun babasına bakmak için ordularından birini tayin edip ona bir torba altın hediye etti. Gayo'nun sözlerinde, hareketlerinde ve davranışlarında bir düzenbazlık hissedilmiyordu. O, Luristan hükümdarına duyduğu nefreti saklamıyor ve onun zulmünden cefa çeken yurttaşları adına ondan öç almak için bir fırsat yakaladığından ötürü duyduğu memnuniyeti açıkça dile getiriyordu.

Asker geçmenin mümkün olmadığı bir koruluğa geldiğinde Gayo atlardan inilmesi gerektiğini söyledi. O, bazı meşe palamudu ağaçlarını göstererek “Bu ağaç bin yıllık”, dediğinde hiç kimse bundan şüphe duymadı. Onlar atlarını dizginlerinden çekerek yukarıya çıkmaya başladılar. Dağ arazisi toprak olduğundan atların toynakları kaymıyordu.

— Bu dağdan geçmezsek Hüseyinabad'a ulaşamayız, — dedi Gayo, — ama bu dağdan inmek çıkmaktan daha zor.

Öğlen asker dağın tepesine ulaştı. Şimdi üstü ağaçlar ile kaplanmış yolun tepesinden aşağıya inmek gerekiyordu. Gayo'nun tavsiyesi ile Timurbek askere emir verdi:

— Atların boynuna halat bağlayın, halatın bir ucunu kendiniz tutun, ağaca yakın durun. Eğer atların yuvarlanma tehlikesi olursa hemen halatın ucunu ağaca bağlayın.

Gece yarısı asker aşağıya indi. Elli at ve yüz kişi helak oldu. Geceleyin ay askerin yolunu aydınlatıyordu.

Timurbek onlara dinlenmelerini buyurdu. Seher vaktindeki uykunun ne olduğunu o iyi bilirdi. Aşçıbaşılar koyun ve at etlerini pişirip askerleri saygıyla misafir ettiler.

Timurbek bizzat kendi ateşte pişirilen koyunların karşısında toplanan askerlerin yanına gider ve keskin hançeri ile etten bir parça kopararak ağzına atar ve sonraki sahne herkes tarafından apaçık bilinirdi. Her çadırın etrafındaki onbaşı, yüzbaşı ve binbaşılar Sahipkıran'ın hançerinin değdiği etin başına sürü gibi üşüşürlerdi.

Sabah olduğunda ise düşman ordusu görüldü. Timurbek sıradan bir asker gibi onların üstüne ateş açtı. O sıradan bir asker olarak ordunun önündeki safta yer aldı. Sonraları kendi tercümeyle halinde bunun sebebini şu şekilde açıklamıştır:

“Ben askerlerimin önünde her zaman fedakârlık ile ateş açarak yürürdüm. Ben kendi canımı başka bir askerin canından değerli görmezdim. Doğu'dan Batı'ya kadar hüküm sürmekteyim, bugün de kendi canımın başka bir askerin canından daha değerli olduğunu düşünmedim. Bununla birlikte ölümden de korkmadım. Bu yüzden ecel bana uğramamış olsa gerek. İnsan ne kadar ölümden korkarsa ona ölüm o kadar çabuk gelecektir”.

İki asker birbiri ile çarpıştı. Luristan askerlerinin çoğu gürz ile silahlanmıştı. Onlardan biri Maveraünnehir süvarilerinden birine gürz ile vurarak onu yere düşürdü. İkinci gürz ile ise onu öldürdü. O esnada ona karşı gelen Timurbek'in baltası beline vuruldu. O, feryat ile yere yıkıldı. Birisi ise Timurbek'e sağ taraftan bir kılıç vurdu. Ama onun darbesi zırha çarparak geri döndü. Vurduğu kılıç Luristan askerin kolunu bedeninden ayırdı.

— Timurşah kim?

Luristan padişahının haykırması meydanın üzerinde yankılandı.

— Ben kendim Timurşah ile savaşmak istiyorum. Ben Atabek Efrasiyab'ım.

Uzun siyah sakallı, başına pahalı bir börk giymiş, elinde gürz tutan birisi askerlerin arasından çıkıp geldi.

Timurbek ona cevaben el kaldırdı.

— Ben Tanrı’nın eli Timur, senin teklifini kabul ediyorum. Askerlerine söyle, meydanı boşaltsınlar.

— Ey Timurşah! — diye bağırdı Atabek. — Sen iki elinle kılıç tutuyorsun. Ben ise bir elimle silah tutuyorum. Sen de bir elindeki silahı bırak.

— Hangi elimdeki silahı bırakayım, — dedi Timur sakince.

— Sağ elindeki! — dedi Efrasiyab.

Timurbek gayriihtiyari hocası Tarhan’ın     tlerini hatırladı: “Düşman daima sağ elini etkisiz hale getirmeyi düşünecektir.      sağ eli olmadan her bahadır  l  bir candır, emirzadem”. Timurbek sağ elindeki kılıcı kınına koyarken, düşmanın onun bu elinin sakat olduğundan habersiz olduğunu düşünerek memnun oldu. Sol eline baltasına aldı.

İki komutanın askerleri mücadeleyi sessizce bekliyorlardı. Atabek atını harekete geçirerek Timurbek’e yaklaştı. G rz n  yukarıya kaldırdı. Timurbek de atını hızla koşturdu. Ancak onun hareketi Atabek’e göre tersti. O, atının yularını yukarıya çekti. At iki ayağının üstüne kalktı. Atabek’in g rz s  başına değil, sol ayağına vurdu. Timurbek uzun saplı baltasını düşmana fırlattı. Bu darbe öylesine güçlüydü ki Luristan padişahının kalın kemiğini kesip attı. Onun elindeki g rz s  yere düştü ve kendi eyerinin önüne savruldu. Luristan ordusu, kumandanının cesedini alıp gitmek için hücum etti. Taraflar arasındaki savaş kızıştı. Timurbek’in yankılanan sesi savaşı durdurdu:

— Luristan halkı! Ben sizlerle savaşmak istemiyorum. Öldürülen askerlerimin kanı için Efrsaiyab’ı  ld rd m. Sizler şimdi evlerinize gidip yaşamınıza devam edin. Padişahınızın cesedini alabilirsiniz.

Gayo onun sözlerini onların dilinde tekrarladı. Kılı ların sesi durdu. Meydanda sükûnet h kimdi. Akşam sükûneti.

Luristanlılar teslim olduklarını bildirerek silahlarını bıraktılar. Hükümdarlarının cesedini alarak yaşadıkları yere doğru yola çıktılar.

Dolunay ışığı savaş meydanında yatan binlerce ölü beden üzerine düşüyordu. Bu gecenin ay ışığındaki manzarası Timurbek'i değişik bir hale saldı. Allahutaala'nın canlarını alma ve onları diriltme kudretini hissetti. "Ey Timur! Sen ne kadar kudretli bir cihangir olursan ol bu ölülerden bir tanesini diriltebilir misin?" diye kendine sordu. Ve güç sahibi olan Allah'ın karşısında kendisinin aciz bir kimse olduğunu derin bir şekilde hissetti.

İki taraf savaşta ölüleri toplayarak defnedince Timurbek geri dönmek için ferman verdi. Görev yerine getirilmişti, içi rahattı. Askerler için adaletli bir intikam alındı.

Yol gösterici Gayo, Timurbek ile vedalaşırken ona kendi ricasını ilettiler:

— Ben sizin yüzünüzü öpmek istiyorum, yüce emir. Böylesine bir şans herkese de nasip olmaz.

Timurbek'ten müsaade alan Gayo onun yanına gelerek alnından ve yüzünde öptü. Yüz yirmi yaşındaki ihtiyarın bu saf ve temiz ricası Timurbek'in yüreğini heyecanlandırdı. O, Gayo'ya vatanından gitmesi gerektiğini söyleyerek ona Fars ülkesinden büyük bir yer ve geçimini sağlaması için iki bin dinar¹³ hediye etti.

2.22. FARS DİYARINDAKİ GÖRÜŞMELER

"Sultan Şah Mansur Muzafferî Şiraz şehrindeki Mescid-i Atık'a girip Allah'tan beni yok etmesini isteyerek dua etmeye başladı. Fars halkının Mescid-i Atık hakkında birkaç efsane ve hurafeden ibaret inançları vardı. Güya kimin bir ihtiyacı olursa, bu mescide girip dilerse, mihrap ile minderler arasına nimet koyunca kendi gayesine ulaşır. Fars Sultanı zafer hayalini gerçekleştirmek için Allah'tan beni onun eline düşürmesi için ve iki eli ile iki gözümü oyup, dilimi de kendi eli ile kesip, iki elimi de kestikten sonra başımı almak için yüce Allah'tan yardım istemişti. Ey Müslümanlar! Dua ile düşman üstünden zafer kazanmak mümkün olsaydı Peygamberimiz (sav.) zırh giyip kılıç tutarak savaş meydanına girmek yerine camide oturup düşmanlarının üstünden zafer dilemiş olurdu. O halde Allah'ın kendi Resul'ünün duasını Sultan

¹³ Yaklaşık olarak altın liranın dörtte biri değerinde olan eski bir para (TDK, 1998: 593).

Muzafferî'ye göre kabul etmesi mümkün olurdu. Camiden çıkmadan, savaş meydanına gitmeden dua ederdi. Ama Peygamberimiz büyük savaşlardan Uhud, Hayber savaşlarına katıldı. Ümmeti Muhammed dua ile değil, savaş ile kendi düşmanının üstünden zafer kazanmanın mümkün olduğuna dair sünneti şeriflerini oluşturdular”.

“Ben, Fatih Timur” elyazmasından.

Savaşçı Fars hükümdarı Şah Mansur ile savaşırken bir kez daha ölümden dönen Timurbek Allah’a şükranlarını dile getirerek adamlarına merhamet kapılarını sonuna kadar açtı. O, Şiraz halkına genel bir af ilan etti. Daha sonra huzuruna âlim ve ulemaları çağırdı. O, ilk önce kendi tarihini yazmakta olan Nizameddin Şâmî’yi görmek istedi. Fars hükümdarı ile savaşta Timur’un atı yıkılıp yaya kaldığından ona at getiren ve yanında olan şair ve yazara minnettarlık ile Şiraz güzellerinden on tanesini hediye etme sözü vermişti.

— Bir tane kız bana yeter, — demişti Nizameddin o zaman.

Nizameddin yanında hazır olduğunda Timurbek gülerek kendi verdiği sözü hatırlattı.

— Yüce Emir, — diyerek elini göğsüne koydu Şâmî, — Siz Şiraz halkını affettiniz; ganimet de yok, kız da yok, neyi hediye edeceksiniz?

— Bu konuda endişen olmasın. Şimdi Şiraz valisini çağırıp şehirde tellal dolaştıracağım. Sana uygun olan bir kızı iki bin dinar vererek satın alacağım. Kim kendi kızını sana layık görürse benden parayı alacak, sen ise kızı alacaksın. Tamam mı?

Nizameddin kızarıp utanarak kız gibi başını yere eğdi. Bu razı olduğunun bir işaretiydi.

Şemseddin Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî Timurbek’in huzuruna geldiğinde onu iyi bir halde görünce korkusu biraz azaldı.

— İşte bakınız, — dedi neşe dolu bir sesle Timurbek, — dünyada Hatem Tay’dan daha yüce bir insan. O, sadece altınları değil ve belki de bütün şehirleri bile hediye ediverecektir.

Sonra yüzünde beliren üzüntü hali içinde sordu:

— Nasıl bir güzel için başkentim cennetmekân Semerkant ve Buhara şeriflerini dahi hediye etmeye cüret ettin?

Hâfız-ı Şîrâzî elini göğsüne koyduğunda yüce emirin yüzüne bakmaya cesaret edemedi.

— Sen böylesine cömert misin, şair?

Şîrâzî o an Timurbek’in sesinde bir tehdit hissetmedi. Şairin gönlü Sahipkıran’ın kalbindeki gizli iyi niyeti hissetti.

— Bu yüzden de yüce emirim, böylesine bir durumun için de kaldım, — dedi o fakirane görünümlü kıyafetini ima ederek.

Toplulukta bir kahkaha yükseldi. Bu kahkahayı Timurbek’in kendisi başlattı. O, şaire yanındaki şilteye oturmasını işaret etti. Sonra yüksek sesle bir beyit okudu:

— *Sokinoni harami satru afori malakut*

Boman roh nişin bodai mastona zadand.

Bu şiiri ne zaman ve nasıl yazdığını söyleyiver ki bu küfür sözlerinin manasını anlayalım.

Şemseddin Muhammed Şîrâzî Timurbek’in hafızasının keskinliğini duymuş ve bugün onun canlıca tanığı olmuştu.

— Ben bu şiirimi, — dedi o sakince, — bir bahar mevsimi seher vaktinde söylemişim. O seher vaktinde hava tam istediğim gibiydi. Bütün Şiraz havası gül kokusu ile dolmuştu. Bu ilahi manzara beni mest etti, bülbüllerin nağmelerini duyuyordum, mutluluktan heyecana kapıldım. Sanki ben kâinatın her şeyine ortak gibiydim. Ferişteler bedenime girmiş gibiydi. Ve o anda bu şiiri yazdım.

— Senin söylediklerine bakılırsa melekler seninle birlikte şarap içip mest olmuşlar. Hey, şarabın haram olduğunu bilmiyor musun?

— Ey, yüce emir, bu şarap içmek sözünün anlamı; kemale ermiş, âlim kişilerden marifet, bilim öğrenme anlamındadır. Sıradan şarap içenler mest oluyordu. Kemal sahiplerinden marifet hâsıl eden kişi de mest oluyordu. Meyhane dediğim ise ârifler onunla ilim ve marifet hâsıl edilen yeri kast ederler. O bahar seher vaktinde ben feriştelere ile hararetle bir sohbet içindeydim diye tasavvur ederek “şarap içtiler”, dedim.

— O sana söylenen sır neydi?

— O sabah ferîşteler yaratılış sırlarını bana anlatıyorlar, diye tasavvur edip ilginç bir gayb âlemine girdim ve halimi nasıl bu şiir kalıbına dâhil ettiğimi bilemedim. Arifler çok güzel zikir çektiler, birçok şeyi bildiler, dile getirmek için kendilerini eksik gördüler. Bunun için bu ruh halini anlatmak zordur. Şiir kalıbına sokmak da mümkün değildir. Biz bir şeyi sert yumuşak, sıcak soğuk diyerek söyleyebiliyoruz. Dinleyiciler de bunu anlıyorlar. Ama manevî konuları anlatmak o kadar kolay değil gibi. Arif olmayan sıradan bir insan bile ilkbahar mevsiminin seher vaktinde hafif rüzgârların getirdiği gül kokusundan mest olan bülbülün nağmesini ve sabah namazında ezan okuyan müezzinin sesini duyar duymaz değişik bir hazza kapılır. İşte bu lütfu kim mükemmel bir şekilde tasvir edebildi? Eğer tasvir ettim derse binde birini söyler, ruhuna etki eden tesiri en iyi şekilde tarif edemezdi. İşte hal böyle iken ferîşteler ile nelerden bahsettik, onlar neler dedi, ben neler sordum, bunları söylemeye acizim.

Hâfız-ı Şîrâzî başını önüne eğdi. Timurbek düşünceli bir şekilde söze başladı:

— Ey güzel sözlü şair! İyi söylüyorsun. Kur'an'ı Kerim'i de şiir gibi ezbere bilip bilmediğini sınavıp görmek istiyorum. Söyle, A'raf suresini ayet ayet okuyabilir misin?

— Ben bu konuda eksiğim, yüce emir.

— Olmazsa, dinle. Ben söyleyeyim.

Hâfız-ı Şîrâzî dikkatle Timurbek'in ezbere okuduğu ilk yedi ayeti dinledi.

— Yüce emir, sizin gibi bilgili bir kişinin karşısında kendi acizliğimi itiraf ediyorum. Ben Kur'an hafızı olmadığım gibi karşınızda kendimin hafız olduğunu da söylemiyorum.

Timurbek etrafındaki ayanlarına memnun olduğunu ifade eden bir bakış attı. Bu bakışta kendine has şiir hafızlığı ve yazar gururu açıkça hissediliyordu.

— Cömert bir şaire biz de cömert oluruz.

Şemseddin Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî'nin başından altın paralar saçıldı.

2.23. FAZİLETLİ ŞEHİR İNSANLARI

“Ey benim sergüzeştimin okuyucuları! Ben Timur Koregan bu kadar şöhretim ile Gilan kadınlarından kaçtığımı ve onların beni kaçırdığını itiraf etmeden duramam. Eğer dünyaya cennet diyerek, bu kadınları huri diyerek tarif edersem abartmamış olurum”.

“Ben, Fatih Timur” elyazmasından.

Asker, Fars ülkesinin şehirlerinden biri olan Gilan’ın girişinde dinlenmek için durdu. Bu şehir hakkında elçinin getirdiği haber Timurbek’in son derece ilgisini çekmişti:

— Gil kavmi kendilerini Müslüman kabul ediyordu. Ama ülkelerinden geçen Sefîdrûd Nehri’ne sığınıyorlardı. Kadınları oldukça güzel. Kara kaşlı, mavi gözlüler. Onların fiziğine yakışan mükemmel vücutları mücevher gibi parlıyordu.

— Sanki şair değil misin? — diyerek güldü Timur.

— Ey, yüce emir! Onları bir görseydiniz, siz de şair olurdunuz.

— Neden olmasın, görürüz onları. Sen ne dersin, Azizüddin?

Emir Azizüddin onaylarcasına başını salladı. Onun gözünün önüne Bışruya’da tanık olduğu ilginç olaylar geldi.

O, Timurbek ile şehrin girişinde bir grup sarık dolayan aksakal gördü.

— Ey, Emir, — dedi onlardan biri, — adımlarınız Bışruya’ya mübarek olsun. Bu şehirdeki biz yoksul halk elimizden geldiğince sizi hoş geldiniz diyerek karşılamaktan şeref duyarız.

— Emiriniz kim? — diye sordu Timurbek.

— Şehrimizin emiri yok.

— Emirsiz şehir olur mu? Yasalar nasıl uygulanıyor?

— Ey kendisine yücelik yakışan Emir! Şehrimizde emir olmasa da yasaları örf ve adetlerimize göre kendimiz uyguluyoruz. Kendi gözünüz ile bunu görün. Hoş geldiniz, şehrimize!

O esnada Azizüddin, Timurbek ve onun görevlileri şehre girdi. Sokakların genişliği onları hayran bıraktı. Şehir halkı onları karşılamak için yolun iki tarafında

duruyordu. Herkeste bir tane torba vardı. Torbaların içinden bir şeyler alıp bir kısmını bir ceplerine, yine bir kısmını diğer ceplerine koyuyorlardı.

— Bu insanlar neden boyunlarına torba asmışlar? Torbalardaki şeyleri iki ceplerine ayrı ayrı koymalarının sebebi ne? — diye sordu Timurbek.

Şehrin imamı Hüseyin bin İshak şöyle cevap verdi:

— Torbalardaki şeyler keçi yünüdür. Ondan bir avuç alıp yumuşak kısmını ayırarak bir ceplerine, kalan kısmını yine diğer ceplerine koyuyorlar. Onun yumuşak yünlerinden kumaş dokuyorlar. Şal, kilim...

İmam onları dokuma dükkânına götürdü.

— Bahsettiğim keçi yünlerinden dokunan kumaşa bakın.

Bu kumaş Semerkant'ta çok satılan Çin ipeğinden daha güzeldi.

— Bunun fiyatı ne kadar?

— Yarım dinar.

Bu, Semerkant ve genel olarak Maverâünnehir pazarlarındaki fiyatından üç kat daha ucuzdu. Timurbek bir çanta altın tengenin onlara dağıtılmasını emretti. Ama onlar bu hediye kabul etmediler.

— Ey ulu Emir! Sizin yüzünüzü görmek bizim için altın hazinesinden daha değerlidir. Biz işimizden kazandığımız küçük şeylere kanaat ediyoruz. Fazlasına ihtiyacımız yok.

Onlar pazara girdiklerinde ise Azizüddin yine ilginç bir olaya tanık oldu. Satıcı müşteriye malı tartıp Kur'an'dan bir ayet okudu. Timurbek onun karşısına gidip bu ayetin anlamını sordu. Satıcı hazırcevaplık ile ayetin anlamını anlattı.

— Ey emirler emiri, — dedi satıcı, — ben ne zaman elime terazi alsam Allahutaala'nın hazır ve nazır olduğunu bilerek Allah'ın kullarına eksik tartmayın, dediği bu ayeti tekrarlarım.

Timurbek ve Azizüddin öğlen namazının vakti yaklaşırken yine ilginç bir olaya şahit oldular. Dükkân sahipleri kıyafetlerini çıkartıp tertemiz beyaz kıyafetlerini giymeye başladılar. Timurbek şaşırarak onlardan birine sordu:

— Neden elbiselerini değiştiriyorsun?

O kişi ise A'raf suresinden bir ayet okudu:

— Ey insanoğlu! İbadet edeceğiniz zaman her cami önünde süslerinizi çıkartınız, Allahutaala'nın nimetlerinden yiyiniz, içiniz ama israf etmeyiniz çünkü Allahutaala israf edenleri sevmez! Bu ayete uygun olarak Allahutaala'nın emirlerini yerine getirerek mescide gittiğimizde yeni elbiselerimizi giyiyoruz ve bu şekilde emre uygun olarak Allahutaala'nın huzuruna gidip ibadetimizi yapıyoruz”.

Azizüddin o anda Timurbek'in mahcubiyet içinde söylediği sözlerini iyi hatırlıyordu:

— Bana iyi bir ders verdin. Ben Kur'an hafızı ve fakih olmama rağmen sizler gibi hareket etmiyormuşum. Sen bununla ilgili beni uyardın.

Onlar kendi yaşadıkları yere geri dönerken yolda bir aktar dükkânının önünden geçtiler. Aktarın sözleri ilginçti ama anlamlıydı:

— Ve evful keyle iza kiltum vezinu bil kıstasil müřtekim¹⁴.

Timurbek ona ayetin mazmununu sordu.

— Her ne zaman ölçü ile bir şey satarsanız ölçünün tam olmasına dikkat ediniz. Eğer terazi ile tartıp sattığınız şey olursa iki bölümü eşit olan terazi ile tartıp satınız.

şehir imamı şeyh Hüseyin bin İşhak'ın sohbetinden belli oluyor ki Bışruya'da şimdilik ne hırsızlık ne adam öldürme ve herhangi bir mal kavgası olmuş. şeyhin kendisi çiftçilik yapıyormuş. Onlar şehirden gitmeden önce Timurbek ferman verdi. Timurbek hanedanına mensup hükümet bu şehirden haraç almayacaktı. şehre “dorul-ilm val-amon”, yani ilim ve sağlık dergâhı ünvanı verildi.

Emir Azizüddin işte bunları hatırlayıp Timurbek'in işareti ile arkasından yürüdü. O, derviş kıyafetlerini onun önüne koydu.

— Derviş olup şehre gireceğiz.

Azizüddin onun yüzünde çok kısa süreli bir üzüntü gördü.

¹⁴ İsrâ: 17/ 35.

— Hatırladın mı, bundan otuz yıl önce böyle bir kıyafetle Semerkant'ta yürüdüğümüzü?

Azizüddin hatırlamaya başladı. 1363 yılı. İlyas Hoca'nın casuslarından gizlenerek 48 gün Timur bek'in eniştesi Davut Barlas'ın kalesinde geçen günler. Onlar o zamanlar genç ve delikanlıydılar. Timur bek'in saltanat hevesiyle yanıp tutuşarak yaptığı işler... Kız kardeşi Kutluk Terken Aka'nın pişirdiği yemekler. Satranç oynayarak geçirdikleri boş günler.

Onlar derviş kılığında Gilan'a geldiklerinde öğle vakti geçmişti. Şehir ahalisinin çoğunluğu dokumacıydı.

Azizüddin ile Timur bek bir dokumacı atölyesine girdiler. Orada yumuşak elli, güzel yüzlü dükkân sahibi olan kadınları gördüler. Onların dokudukları ipek kumaşlardan dokumacıların kendileri daha güzeldi. Onların mavi gözlerine bakıp akıllarını kaybetmemeleri ne mümkündü! Bu güzelliğin sırrı nedir? Bu sorulara farklı farklı cevapları vardı. Gilan kadınlarının güzelliği balık eti ile amber kokulu piringten. Sudan, iklimden.

— Celaledin Rumi yanılmış, — dedi Timur bek şaşkınlığını gizlemeden “O, yaratılan şey yaratıcıdan daha güzel”, diye beyit yazmıştı. Masnuu' az sani' zebâterest.

Şair Azizüddin, eğer o yaşasaydı, onu Konya'dan Gilan'a gönderirdim, benim gördüğüm dükkânları gördüğünde yaratılan mı güzelmiş Yaratan mı güzelmiş, bakar ve kendi hatasını bir güzel anlardı.

Timur bek böyle diyerek gitmek için işaret verdi. Yolda yürürken laf arasında Azizüddin ona bu güzellerden alıp götürmesini tavsiye etti.

— Yok, dostum, — dedi sakince Timur bek, — güzellik çok büyük bir beladır. Askere de sultana da. Açıkçası, sultanların felaketi mutluluk, zevk ve güzel kadınlardır. Ben bunu kendim yaşayıp gördüm. Saltanatı elime aldıktan sonra birkaç yıl günlük hayata daldım. Bir gün kendi geleneklerime göre meydana çıkıp kılıç oynamak istedim. Emir Caku'ya teklif ettim. O, bir darbeyle elimdeki kılıcı düşürdü.

Ben iki kılıç serdarı, elimdeki kılıcın ağırlığını ilk defa hissettim. Onun ağırlığını ve yukarı kaldıramadığımı hissedip Allah'a yalvardım. O anda bir ses geldi bana: “Ey Timur! Hakkın söylediklerinden kaçma! Neden kılıç sanatı, ok atma, mızrak atma

çalışmalarına devam etmiyorsun? Düşünmüyor musun, elinde mağlup olan, saltanatı, malından mülkünden ayrılan, tatlı canlarından ayrılanların hepsi onların tembellikleri, ordularından habersiz olmalarının bir sonucu değil mi?” O anda atımı getirmelerini emrettim. Ayanlarıma ordugâhımı Semerkant’tan altı taş uzağa yapmalarını buyurdum. Geniş sahranın ortasında durup iki elimi havaya kaldırıp Allahutaala’ya yalvardım: “Ey Allah’ım! Sen şahit ol. Bundan sonra savaştan dönüp gelmedikçe kadınlar ile münasebetim olmayacak. Savaştan döndükten sonra da haftada bir defadan fazla kadınlarla vakit geçirmeyeceğim. Kalan ömrümde tembellik yapmayacağım. Hiçbir gün savaş çalışmalarını kazaya bırakmayacağım. Bundan sonra daimi duracağım yer ordugâh olsun. Eğer bir ihtiyaç olmazsa şehre gitmeyeceğim”. Biliyorsun Azizüddin, bu yeminime sadık kalıyorum. İşte buna göre de biz bu şehirden erkenden gidelim. Asker Gilan güzelleri ile karşılaşmasın. Onlar bu kadınlara bağlanıp kalırsa moralleri bozulur, bilekleri zayıflardı ve rahatlarına düşkün olurlardı.

2.24. TUHAF DAĞLARIN ZEHİRİ

Buşruya ordusu — âlimler ve bilginler şehirden geçerek Rabati Han mevziinde durdu. Kale şeklindeki büyük kervansaray gözüne takıldı.

— Halk burada haydutlardan kendisini koruyordu, — dedi rehber, — bu menzilden haydutlar geçerken yollarının üstünde olduğu için kendilerine gereken suyu almaya buraya geliyorlardı.

Çevre abat ve manzaralı. Timurbek’in huzuruna bir grup aksakal teşrif buyurdu.

— Hoş geldiniz, yüce emir, — dedi onların başı kedhüda¹⁵, — sayenizde hırsızlardan, soygunculardan kurtulduk.

Timurbek aksakallara sofranın kurulmasını buyurdu. Yemekten sonra aksakallar ile sohbete başladı. Soyguncuların Boyar kabilesinden olduğunu ve sürekli kervanları talan ettiğini öğrendi. Onlar geniş dağlık bir alanda yaşıyorlardı. Bu dağlarda doğal bir şekilde büyüyen büyük ağaçlar çoktu. Çiftçiliğe elverişli bir yer, su çok. Ama kabile ahalisinin çalışmaya gönlü yok.

— Yüce emir, bizi bu soygunculardan kurtarın. Bütün ümidimiz sadece sizsiniz.

¹⁵ Timurlular devrinde mülkî amir (Baydemir ve Ildırı tarafından hazırlanan ve basım aşamasında olan Büyük Özbekçe-Türkçe Sözlük’ten).

Timurbek'in de gönlünde işte bu hırsızları yok etmek, kendisine tabi olan Fars ülkesinde tıpkı Maverünnehir'deki gibi huzuru, güvenliği sağlama niyeti doğmuştu. O, Hindistan seferi öncesinde arkasında kargaşa olmayan ülkeler bırakmanın gerekliliğini iyi biliyordu.

Kedhüda'nın anlatmasına göre, Boyar ülkesine iki dar yol gidiyordu. Bu yollar çok dar dağ yolları olduğu için o mıntıkaya girmek isteyenler hırsız gibi görünüyordu. Söyleyin, nasıl bir tedbir almak gerek?

Aksakallar evlerine ümit dolu bir halde gidince Timurbek çadırına ayak bastı. O esnada bir yılan ona hamlede bulundu. Timurbek yılanı fark eder etmez ayağına diken batmışçasına bir acı hissetti. O, yılanın kaçmasına fırsat vermeden ayağı ile başına bastı. Hızla gelen muhafızlar yılanı vurup öldürdüler. Birisi kedhüdayı getirdi. O, yılan hadisesini görünce yüzü bembeyaz oldu.

— Çabuk ip getirin, — diye bağırdı o, bu ince yılan.

Kedhüda muhafızın hançerini alıp Timurbek'e baktı. Getirilen ip ile sol ayağını dizinden sıkıca bağlayıp hançerin ucunu yılanın soktuğu yere bastırdı. Delinen yerden kan akmaya başladı. O, işte bu yarılan yeri emmeye başladı. Kanı tükürüp tekrar emdi, bir süre dinlendi. Sonra tekrar işini devam ettirdi.

— Vücudunuzdaki yılan zehri yüreğinize ulaşmasın. Zehir çıkana kadar ağrıya katlanacaksınız.

Timurbek kendince güldü. O, bugüne kadar yüzden fazla kez yaralanmış ve ağrılara tamamen alışmıştı.

— Bu yılanın soktuğu kişi kesinlikle ölüyor, — dedi kedhüda bekleyen kanı tükürürken.

— Demek ecelim buradaymış ha, — diyerek şaka yaptı Timurbek. Ama vücudundaki ateşin yükselmeye başladığını hissederek sordu:

— Yılan soktukten sonra ateş olur mu?

— Evet, — diyerek başını salladı kedhüda, — bu ateş yükselerek insanı öldürüyor. İnşallah, siz böylesine bir ölümden kurtulan ilk kişi olursunuz.

— Ben ölümden korkmuyorum kedhüda, — dedi Timurbek sakın bir sesle, — onca yıldan beri ölüm peşimden geliyor. Ben yatakta ölmektense savaşta ölmeyi isterdim.

Kedhüda yanında getirdiği küçük bir çantadan türlü bitkiler çıkarıp Timurbek'in yarasına bağladı.

— Şimdi kıpırdamadan yatınız, yücemiz.

Kedhüda üç gün boyunca tedaviyi devam ettirdi. Hastanın sol ayağında oluşan şişlik yarılınca ateşi de düşmüştü.

— Ben bir şeye şaşırdım, — dedi kedhüda, — yılanlar sıcak havada dışarıya çıkmıyordu. Onların derileri ince, yaz mevsiminde güneşe maruz kalırlarsa ölüyorlardı. Bu dağın arkasında küçük yılan çok. Ama sıcakta dışarıya çıkmazlardı. Bu sizi sokan yılan nasıl oldu da sığağa çıktı, nasıl oldu da çadırınıza girdi?

Onun sözleri Timurbek'i derin düşüncelere saldı. Hayatında ona pek çok kez suikastlar düzenlenmişti. Ama yakın çevresinde onun ölmesini isteyenler olmamıştı. Çadırın etrafında sadık görevlileri ve tecrübeli askerleri olduğu halde suikasta kim cüret etmişti? Kendiliğinden gelen belaya, nereye gidersen deva bulursun? İçerdeki düşman dışarıdakinden tehlikeli. O akşam Timurbek ajan hizmetinin başındaki kişi ile uzun uzun konuştu.

Boyar kabilesi haydutlarının Şiraz'dan değerli malları taşıyan kervanın yoluna çıktığı ve onun İsfan'a gittiği yönünde haber aldı. Onlar bin kişilik grubu alarak kervan yoluna çıktılar. Beş yüz deve ve attan oluşan kervanı yüz kişilik muhafızın koruduğunu görünce onlara koyun sürüsü gibi saldırdılar. Muhafızlar önce karşılık vermedi, dört bir tarafa kaçmaya başladılar. Korumasız kalan kervandaki yüklere hücum eden haydutlar başlarına gelecek olan belayı fark etmediler. Nereden geldiği belli olmayan koyun sürüsü gibi hücum eden atlılar onların etrafını sardı. Savaş kısa ve şiddetli oldu. Kılıç ve mızraklardan sağ kurtulan haydutlar teslim oldular.

Timurbek, esirleri şahsen kendisi sorguya çekti. Anladığı kadarıyla Boyar ülkesine girmek için iki yerdeki dar yoldan başka yol yok. Ülkeyi saran yüksek dağların hepsi bölgeye gidiyor. Ama bu dağlardan geyiklerin geçmesi mümkün. Dağdaki

tehlikeli yerler, düzensiz yerleşen sivri uçlu dağlar insanların yürümesine fırsat vermiyordu.

Tecrübeli kumandan Timurbek iki önlem almaya karar verdi. Çok sayıda barut çantası hazırlamak. Esir haydutları ön safa yerleştirmek. Timurbek'in kendisi ilk grup askere komutanlık yaparak yola çıktı. Nispeten düz görünen yol buyunca yukarıya çıkan askerler barutlu çantaları taşımıştı. Onlar ordu için yol açtı. Barut dökerek düşmanları havaya uçurdular. Zırh giyen savaşçılara beklenmedik bir anda dört bir yandan oklar atıldı. Onlar önlerinde giden esirlere isabet ederek çoğunu öldürdü ve yaraladı. Okçuların kendileri ağaçların üstünde durarak yoldaki savaşçıları rahatça görüyorlardı. Barutçular deri çantaları kalın yapraklar ile saklanan haydutların üzerine attılar. Kalın ağaçlar tutuşunca koruluğun üstünden duman yükseldi. Sonra güçlü bir ateş yükseldi. Koruluktaki ağaçlar yağlı olduğu için ateş çabucak yayıldı. Okçular kendilerini ağaçlardan aşağıya atmaya başladılar ama acımasız ateş onları kendi içine çekti. Bütün ülke ateşler içinde kaldı.

Timurbek'in ordusu yukarıda durarak bu dehşetli manzarayı izliyordu. Birden yağmur başladı. Ama o ateşi söndürmeye yetmedi. On gün yağın yağmurdan sonra ateşin harareti azaldı. Yürümek için bir fırsat doğdu. Nihayet Boyar ülkesi sınırlarına giren ordunun gözünün önünde yemyeşil bir yayla göründü. Ama orada bir tane koyun keçi görünmüyordu. İki günlük yol alındıktan sonra karşılarında bir nehir göründü. Onun iki kıyısındaki toprağın çiftçiliğe ve bahçıvanlığa elverişli olmasına rağmen oralarda ekin ve bağ olmaması yerli halkın ona olan ilgisini açıkça gösteriyordu.

Nehirden hasar almadan geçen ordunun arkasından gönderilen elçiler bir haber getirdiler.

— Biz dağlı bir yere geldik.

— Dağdan doğrudan doğruya geçmek mümkün değil.

— Dağın doğu tarafında ıssız bir yol var. Orayı da haydutlar kapatmışlar. Kim oradan geçmek isterse tepeden taş atarak öldürüyorlar.

Timurbek Emir Latif Bey'i yanına çağırdı.

— İki bin asker ile o ıssız yola doğru gidin. Durumu öğrenip habercileri huzuruma gönderin.

Sonra casuslardan birinin fikrini sordu. Onun getirdiği haber çok net ve ayrıntılıydı.

— Bu haydut tayfasının menzillerinde bol su var, av için bol hayvan var. Onların en temel yiyeceği meşe palamutlarıdır. Ezerek tahıl haline getirip ekmek yapıyorlar. Oraya henüz bir tane ordu gelmemiş.

Emir Muhammed Azad'ın teklifi de ilginçti:

— Bana izin verirseniz yüce emir. Kamina (aciz kulunuz) aklına gelen fikri beyan etse... Yirmi yiğidim ile bu lanetli ıssız yoldan geçsem.

Casus itiraz etti:

— Onlar sizlere taş atmadılar. Ancak gerçek bir ordu geçtiğinde taş yağmuruna tutuyorlar. Böyle örnekler varmış.

Muhammed Azad fikrinin arkasında durdu:

— Ey, yüce emir? Eğer geçmişte bu yoldan geçen bir ordu ile felaket baş vermiş olsaydı onun kötü sonuçları ortaya çıkardı. At ya da insan kemikleri kalırdı. Şimdiye kadar bir tane kemik görmedik. Eğer bizden önce birileri gelmiş olsa bile bizim geçtiğimiz koruluktan dönmüş.

Timurbek risk almaya karar vererek ona izin verdi. Muhammed Azad yirmi süvariye alarak yola düştü. Hepsi onların ardından bakakaldı. Emir ile on altı süvari ıssız bir yoldan geçmişti, kalan dört süvarinin üzerine taşlar yuvarlandı. Dört süvarinin cesetleri ile yol kapandı. Taşların düştüğü noktayı işaretleyen Timurbek özel askerlerinden on kişiyi seçerek cesetleri alıp getirmelerini emretti. Süvariler felaket yerine dikkatli bir şekilde ulaştıklarında dağdan yuvarlanıp gelen taşların dehşet dolu sesi işitildi. Taşlar tekrar ölümlerin üstüne düştü. Bu işin sonunda haydutların bu noktadan başka bir yerden ordunun üstüne taş atmadıkları belli oldu.

Timurbek ıssız bir yolun tepesindeki dağın içinde nispeten daha düz bir noktada bir kişinin işaret verdiğini görünce şaşırdı. Dikkatli bir şekilde baktığında onun Muhammed Azad olduğunu gördü. Düşman onu görmese de ordusunu görüyordu. O, sol tarafa bakarak işaret veriyordu. Onun bu işaretinden sol tarafa yaklaşın, dediği anlaşılıyordu. Demek, düşman sağ tarafta.

Timurbek yanında duran silahtarına emretti:

Emirin işaret ettiği tarafa gideceksin. Onunla konuşma fırsatın olmazsa ince ipi ok ile o tarafa atacaksın. İpin ucuna kement bağlayacaksın. Onlar seni tepeye çekip alacaklar. Tepeye çekildiğinde kendini halata bağlayacaksın.

Emir dosdoğru yerine getirilince ordugâh ile Muhammed Azad arasında halat ile bağlantı kuruldu. Askerler birbirinin peşi sıra iple dağın üstüne çıkıp emirin ordusu ile buluştular. Askerlerin bir kısmı ise sağ tarafta kalarak düşmanın dikkatini dağıttı.

Dağın üstünde başlayan savaş seslerini Timurbek duyuyordu. O ana kadar o, dağ savaşını ve onun akıbetlerini görmemişti. Dağın üzerinden yere düşen insanların müthiş feryatları yankılanıyordu. Onların cesetlerinin yere düşmesi ile birlikte kemikleri kırılıp parçalara ayrılıyordu. Elbette, savaş meydanında ölümün varlığı kaçınılmaz. Bundan kaçmanın imkânı yok. Kılıç darbesi veya mızrak ile vücudun delinmesiyle azap çekerek ölmektense dağdan uçarak ölmek ne kadar hızlı ve kolaymış. Bir ara Emir Muhammed Azad'ın bağırması yankılandı.

— İssiz yoldan geçiverin, yüce emir. Buradan bütün haydutlar çıkarıldı. Yolunuz açık olsun.

Timurbek bu habere sevinmiş olsa da tecrübeli bir komutan olarak tedbirli davrandı. Öncülük eden ordusunun bir kısmını ıssız yoldan geçmeleri için gönderdi. Onlar devamlı yolun emniyeti ile ilgili haber verdiler. Sonra asıl ordu yola çıktı.

Akşam olduğunda asker ıssız yoldan geçerek bir ırmak kenarında durdu. Karşılarında yüksek tepelikler dimdik duruyordu.

Tam olarak burada Timurbek ordugâh hazırlığını emretti. Onun etrafına üç sıra muhafız koyuldu.

Akşam yemeği için askerlere izin verildi. Sayısız odun yakıldı. Onbaşı ve yüzbaşılardan çadırların etrafında kaydattığı kazanlardan, kuyularda pişirdikleri kebablardan insanın iştahını kabartan kokular etrafa yayılmaya başladı.

Timurbek dağdan inip gelen emir Muhammed Azad'ın hikâyesini dikkatle dinledi.

— Ben on altı fedai ile ıssız yoldan geçip dağın tepesine çıktım. Düşmanlar iki gruba ayrılmıştı. Bir grubun elinde karga gagası balyoz, demir çekiç, kazma. Onlar taş söküyordu. İkinci grup ise sökülen taşları çukur bir kenara taşıyordu. Ordugâhtan gönderilen beş yüz kişi bize katılınca onların üstüne hücum etmeye başladık. Onlar en sonunda sert bir karşılık verdiler. Bizden iki yüz kırk kişi helak oldu. Düşmanlardan yüz tanesini esir aldık, kalanların hepsi öldürüldü.

Timurbek onun önüne içinde on bin dinar olan bir çanta attı.

— Bugün bütün fedailerini soframa davet ediyorum, emir.

Bu rütbesiz bir askerden binbaşı ve emirlere kadar verilen en yüksek mükâfattı. Ertesi gün seher vakti sabah namazından sonra yiyip içip dinlenen komutan yola çıktı. Öğlene doğru bir tepeye varınca birden dört bir taraftan ok yağmuru başladı. Boyar haydutlarının ilk ordusunu gördü. Kılıç ve mızrak kullanmada mahir Maverâünnehir komutanı ilk karşılaşmada düşmanın hevesini kırdı. Birbiri ardına patlayan barut ise haydutların arasında korkuya yol açtı. İkinci namazında savaş durdu. Şimdi galip komutan Boyar şehrine doğru yol aldı. Şehir ahalisi — erkeklerden tutun da kadınlara kızlara kadar eksiksiz silahlanarak karşılık vermeye hazır olduğunu bildirdi. Savaşta Timurbek'i şaşırtan bir olay oldu. Bir asker yüzüne kılıç vuran kadından kurtulmak için uzun baltasını kaldırdı. Kadın kamburdu. Ama beklenmedik bir çeviklik ile askerin baltasından korunarak rakibinin omuzuna kılıç vurdu. Zaferinden cesaret bularak ikinci atlıya doğru kılıcını kaldırdı. Ama başına gelen ok darbesinden yere yuvarlandı. O anda bir bebeğin çığlığı duyuldu. Askerleri ile aynı safta savaşan Timurbek bu kadını kambur gösteren şeyin sırtına yüklediği çocuğu olduğunu görünce dehşete düştü. Savaşın gürültüsüne aldırış etmeden attan inerek toynakların altında ezilme ihtimali olan bebeği kaldırıp aldı.

Savaşta hiç kimseye huzur verilmiyordu. Boyar şehrinin ahalisinin hepsi açık meydanda helak oldu. Asker şehre girdiğinde bomboş evleri gördü.

Şehir de bütün ülke gibi haydutlardan temizlenmişti.

Timurbek askerlere büyük bir ziyafet verip galibiyetlerini tebrik etti.

— Seni ne ile tebrik edelim? — dedi o kendisini yılanın zehrinden kurtaran ve gönüllü olarak liderlik görevini yerine getiren kedhüdaya.

— Siz beni istediğimden çok fazlası ile mükâfatlandırdınız, yüce emir. Yurdumuzu hırsız, zorba, haydut kişilerden kurtardınız. İşte bu bana en büyük mükâfat.

— Söyleyiver yine de nasıl bir dileğin var?

— Hiç olmazsa o sizin kurtardığınız bebeği bana verin, siz onu ölümden kurtararak bir sevap işlediniz, ben de ona bakarak kendi oğlum gibi büyüteyim.

Timurbek kedhüdaya on bin dinar ile binek hayvanları verilmesini emretti.

Şimdi cennet gibi bir mekân olan Semerkant’a geri dönebilirdi. O; kendinden, yapılan işten memnundu.

Boyar’daki savaşlar ona birçok şey öğretti. Daha doğrusu dağ koşullarında savaşmayı. Bu derslerin ona gelecekte çok lazım olacağı kesindi.

Hindistan seferi bunu tam anlamıyla doğruladı.

2.25. İNSANLIK VE İHANET

“...Kendi kudretimi saklamak için ben bir elime adalet mumunu ve diğer elime samimiyet mumunu alıp bu iki mum ile bütün ömrüm boyunca kendi yolumu aydınlattım. Bütün yapıklarımda işte bu adalet kaidelerini takip ettim. Ben kendime böylesine gayelere dikkat eden dört vezir seçtim. Onlardan ikisi Mahmut Şahap Horasani ve Nasrettin Mahmut el-Arami idi. Bu iki vezirime daima beni izlemelerini ve eğer ben adaletsizce davranırsam hemen beni durdurmalarını, kimin yalan sözlerine inanırsam ya da yabancı birinin mülkünden faydalanacak olursam derhal beni uyarlamalarını üstüne basa basa söyledim”.

Emir Timur’un otobiyografisinden.

Altın Orda hanı Toktamış gümüş tahtında otururken Moğol şehzadelerinin — delikanlılarının sözlerini dikkatle dinlerdi.

— Timur kendi menfaatini gözeterek size yardım etti. Şimdi ise başka bir niyetle tahtınıza göz dikiyor.

— Demek öyleymiş, neden şimdi ona saygı gösteriyorsunuz?

Cengiz Han’ın soyundan olan asilzade şehzadeler birbiri ardına Timurbek’i kötülemeye başladılar.

Toktamış Han ise tahtta otururken hayale daldı. Gözünün önünde bundan 16 yıl önce — 1375 yılında gerçekleşen olaylar canlandı. O zamanlar babası — Mangışlak hâkimi Emir Toy Hoca Altın Orda ve Ak Orda hükümdarı Urus Han tarafından öldürölünce koruma isteyerek, babasının kanı için mücadeleye hazırlanıp Maveräünnehir'e gitmişti. Emir Timurbek'in Moğolların zorlu bir düşmanı olduğunu Toktamış iyi biliyordu. Timurbek'in tahta çıktığı 1370 yılında Tibet ve İrtiş arasındaki topraklarda hükümdar çetelerin hanı Sultan Kamereddin'e karşı mücadele başlattı. Başkenti Kaşkar olan çetelerin devleti güçlü bir devlet olsa bile Timurbek'in darbesine dayanamadı. Beşinci hamleden sonra Sultan Kamereddin Köktepe civarında tam anlamıyla yenilince devleti Timurbek'in eline geçti. Onun güzel kızı Dilşat hükümdarın hatunu oldu.

Toktamış aç, sefil ve bunalıma girmiş bir halde Timurbek'in huzuruna gelerek baş eğdi. Maveräünnehir hükümdarı o esnada beklenmedik bir misafirperverlik gösterdi.

— Misafir Allah vergisidir diyorlardı, kardeşim. — Timurbek böyle söyleyerek onu fahri yerine geçirip omuzuna sırmalı kumaştan ceket örttü. Değerli hediyeler vererek ziyafete davet etti.

— Fakirim, diye üzölmeyin. Size Otrar ve Savran vilayetlerini hediye ediyorum.

Toktamış çabucak kendisini toparlayıp mükemmel bir Moğol şehzadesi gibi hissetti. Birkaç bin süvari toplayıp düşmanı Urus Han'a karşı hamle yaptı. Altın Orda ve Ak Orda hanı orduları ile ilk karşılaşmasında Toktamış boş hayaller kurduğunu hissetti. Onun süvarilerini tamamen kırıp geçirdiler, kendisi ok saplanan kolu ile Siriderya'dan yüzerek geçmeyi zar zor da olsa başardı. O anda Timurbek'in karargâhında askerler onunla dalga geçip gülüştüler; askerler arasında onun korkak, yardım etmeye değmeyen, ahlaksız bir şehzade olduğu yönünde söylentiler yayıldı. Urus Han ve onun çocukları hakkında ise onlar saygı ile savaşa uygun rakipler şeklinde konuştular. Bunun üstüne Urus Han'dan bir elçi gelerek Timurbek'ten onu, Toktamış'ı, vermesini istedi.

Elçi çok kaba ve kibirli bir sesle hanın isteğini tekrarladı. Bahadırlar, askerler ve emir beyleri Altın Orda vekilinin bu davranışına son derece öfkelen-diler.

— Biz, Müslümanlar misafiri atadan yüce kabul ederiz, — dedi Timurbek sakinliğini koruyarak. — Toktamış misafirimiz. Bu kadarı yeterli, öyle, izaha hacet yok.

— Demek han hazretlerinin talebi yerde kalacak ha, — dedi elçi öfkelenerek, — yakında bu yaptığınız size pahalıya mal olacak.

Timurbek serinkanlılık ile onun tehditlerini dinleyerek omuz silkti.

— İt ürür, kervan yürür, — dedi elini kılıca götüren emire bakarak, — elçiye zeval olmaz.

Bu arada Toktamış Timurbek'in misafirperverliği ve müttefiklerine karşı gösterdiği yüksek hizmete hayran kalmıştı.

Timurbek cömertliğini yüksek tutup, misafirperverliğin bir gereği olarak ordunun başına geçip şahsen kendisi Urus Han'a karşı savaş açtı.

Toktamış o anda dikkatli bakışları ile onun ordusunu, savaş stratejisini, emir ve kurallarına karşı olan itibarı gördü. Timurbek'in savaş ilminde Cengiz Han'ın takipçisi olmadığına, belki de ondan daha da ileri gittiğine kanaat getirdi. Cengiz Han'ın savaş mecmuası "Yasa"nın, Timurbek'in oluşturduğu savaş kanunlarının toplamını oluşturan — "Tüzükler" in karşısında denk olmadığı açıkça görülüyordu. Timurbek'in tüzüklerine göre her bir savaşçının yanında bir yıla kadar yetecek yiyecek içecek, silah, — otuz tane ok ile yay, çelikten yapılmış askeri üniforma, mızrak ve kalkan alması gerek. Her iki atlı savaşçıdan birinde tedbir için bir tane at, her on kişiye bir çadır, iki tane demir kürek, bir tane çekiç, balta, tığ, pişmiş deri, kazan, yüz tane iğne ve kalın ip olması lazım.

Tüzüklere göre barış döneminde orduya gönüllüler alınmış, savaş anında ise mecburi hizmete göre hareket ederek erkekler seferber edilmiş. Her iki üç evden tamamen silahlanmış atlı verilmesi lazım. Toktamış'ı Timurbek'in ordusundaki düzen, görevlileri tayin etme usulü şaşırttı. İlk cengâver birlik — onluğun başı "onbaşı" silah arkadaşları tarafından seçildi. Onbaşı olmak için önemli olan tek erdem — cesaret. Yüzbaşı olmak için ise bu yeterli değil. Onun düşünceli de olması lazım. Binbaşı olmak için ise zekâyâ ve lider vasfına sahip olmak gerek. Tümen komutanlığı için ise savaş ilminde yeterli bilgiye sahip, yetenekli ve hilede usta, pusuya tuzak kurmayı becerebilen, düşmanların arasına casuslar gönderebilen bir komutan olmak gerek. Rütbesiz bir savaşçının maaşı bir at fiyatına denk. Bahadır üç at, onbaşı ise 10 at değerinde maaş alıyordu. Şu ilginç ki askerlerin maaşının miktarı pazardaki fiyatlara denk olup, pazara göre arttırılıp azaltılıyordu. Kırk binden fazla askere Timurbek'in kendisi kumandan, 12 binden fazlasına onun oğulları ve yakın safdaşları lider. Savaş

öncesinde körbaşılar¹⁶ düşmanın yeri, bulundukları durum, güçlü ve zayıf yönleri ile ilgili bilgi aktarıyordu. Süvariler, piyadelerden başka araçları olmadan tüfeksizler, kale yıkıcılar, ateş açarlar ve silahsızlar da askerde bir göreve sahip.

Toktamış 1375 yılının kışında Otrar girişinde hain düşmanı Urus Han'ın ordusu ile Timurbek'in ordusu çarpıştığında şiddetli savaşların sonunda harp ilminin üstünlüğüne tanık oldu. Urus Han tam anlamıyla mağlup olmuş, Altın Orda Moğollarından çok azı Ural'a kaçmayı başarmıştı.

1376 yılının baharında Urus Han'ın öldüğünü duyunca o, tekrar şansını denemek için savaşa hazırlandı. Timurbek'ten aldığı ordu ile Ak Orda'ya doğru at sürdü. Urus Han'ın oğlu büyük bir ordu ile ona karşı geldi. Toktamış yenilince tekrar Timurbek'in huzuruna yardım istemeye geldi.

Maveraünnehir hükümdarı bu defa da onun başını okşadı. Yine büyük bir yardımseverlik göstererek artık onun için de kendisinin savaşmaya gideceğini söyledi. Karatal'ın yanındaki kaderi belirleyen savaşta, Altın Orda ve Ak Orda hükümdarı Urus Han'ın oğlu Timur Melik yenilerek esir düştü ve Toktamış'ın isteği üzerine öldürüldü. Böylece 1376 yılında Ak Orda ve Altın Orda'nın doğu kısmı onun himayesine geçti. Volga kıyılarındaki topraklarda ise Tümen Komutanı Mamay hükümdar oldu, onunla karşılaşmaya Toktamış cesaret edemedi. Moskova'nın Büyük Prensi Dmitri Donskoy 1380 yılında Kulikovskaya Meydanı'nda Mamay'ın tümenlerini yerle bir edince, Toktamış bu fırsatı ganimet bilip ona karşı at sürdü. Mamay kendisine gelemeyen ordusu ile ona dayanamayarak kaçtı ve bütün Altın Orda onun mülkü oldu.

— Bu kimin dönemi?

— Toktamış Han'ın!

Moğol şehzadelerinin — delikanlılarının hamdusenalarında o hayalini gerçekleştirdi.

— Moskova'yı ateşe vererek sayısız ganimeti alan kim?

— Büyük hanımız cesur Toktamış.

¹⁶ 1. Buhara Emirliği'nde silah deposunun lideri. 2. İhtilal yapılanı kadar olan dönemde Türkistan'da mahalli polislerin lideri (Bekmuhamedov, 1986: 268).

Toktamış'ın kısık gözlerinde mağrur bir ateş parladı. O, gayriihtiyari 1382 yılındaki seferini hatırladı. Sonunda güzel bir iş olmuştu ya! O Timurbek'in karargâhında edindiği engin tecrübesini kullanarak beklenmedik bir anda Moskova'nın üzerine yürüdü. Kulikovskaya'daki zaferinden sonra iç huzura kavuşan Büyük Prens Dmitri Donskoy gaflete uğradı. Moskova'yı himaye altına alma amacını gerçekleştirilmeden önce Pereyaslav'a, daha sonra Kostroma'ya gitti. O, ordusunu toplayarak arkadan darbe vurmaya planlamıştı.

Moskova'dan Metropolit¹⁷ Kiprian da kaçtı. Bir liderleri olmadan kendi haline bırakılan Moskovalılar isyan çıkardılar. Zenginler, tüccarlar evlerinden fiçılara doldurdukları şarap ve votkaları sokağa çıkararak kalabalık, büyük bir partiye başladılar.

Toktamış Ryzan Prensi Oleg'in yardımıyla Oka Nehri'nden geçerek Serpuhov'u ele geçirdi ve Moskova girişinde ortaya çıktı. O esnada Litva Prensi Ostey Moskova'ya gelerek şehrin himayesini kendi eline almıştı. Toktamış o anda Rusların elinde bilmediği bir silah gördü. Piyadeler uzun merdivenleri kaldırıp, Moskova duvarlarına yaklaştıklarında birden gümbürtü ile bir ses yankılandı ve duman yükseldi. Onlarca asker ne olduğunu bilmedikleri bir darbeye harap oldu.

Toktamış bu silahın ateş açar bir tüfek olduğunu anladı. Moskova'yı silahla almanın mümkün olmadığını anlayınca hile yapmaya ahdetti. Prens Oleg'in tavsiyesi ile Moskova'daki kederli Nijniy Novgorod prensleri abi kardeş Simeon ve Dmitri Kirdiyapaları huzuruna davet etti. Moskova karşılıksız teslim olursa halkına zarar vermeden arazi vergisi alarak geriye döneceğini onlara söyledi. Sözlerinin inandırıcı olması için yemin etti. Cesur Prens Simeon Kirdiyapa'yı Moskova halkı tanır ve ona güvenirdi. Kapılar açılınca şehir boyarları¹⁸ Prens Ostey önderliğinde onun gelmesine karşı çıktılar. Tam o anda Toktamış'ın işareti ile Altın Orda süvarileri ve askerleri şehre baskın yapıp önlerine geleni öldürdüler, esir aldılar. Moskova tamamen ele geçirilmiş, ateş altında kalmıştı. Vladimir, Zvenigorod, Mojaysk, Volok, Pereyaslav şehirleri de zapt edilmiş, ganimet ve esirlerin sayısı öylesine artmıştı ki onları yüklemeye ve bağlamaya bile halatlar yetişmemişti.

¹⁷ Ortodokslarda patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerine başkanlık eden din adamı (TDK, 1998: 1549).

¹⁸ Eski Rusya'da 9-17. yüzyıllar arasında prenslerle birlikte yüksek tabakada yer alan ve devlet yönetiminde büyük prensten sonra gelenlere verilen ünvandır (Bekmuhamedov, 1986: 36).

— Bizi Maveräünnehir çağırıyor!

— Onların sayısız zenginlikleri!

Şehzadelerin haykırmaları Toktamış'ın yüreğinin bir köşesinde gömülü duran kıskançlık duygusunu uyandırdı. Evet, onun hocası Timurbek'in Doğu'da ulaştığı zaferlere karşı kıskançlığı ortaya çıktı. Ona karşı olan kıskançlığı giderek arttı. Gizli kapaklı bir şekilde o, Harezmi hükümdarı ile Timurbek'e karşı anlaşma sağlamıştı. Bunun için de Timurbek Harezmi'e doğru hareket ettiğinde ilk olarak onun hükümdarlarından vergi ödemelerini talep edince Hüseyin ona ret cevabını verdi.

— Ben, — dedi Hüseyin Sofi Timurbek elçisine, — memleketi kılıç ile fethetmişim, bunun için de onu sadece kılıç ile alman mümkün. Altın Orda hanına itaat edersen olur, ama zorbalığa asla baş eğmem.

Bundan sonra şiddetli bir savaş oldu, Harezmi hükümdarı yenilince onun yerine hükümdar olan Yusuf Sofi ise Timurbek'e barış istediğini bildirdi.

Toktamış Timurbek'e kıskanç Katalonya — Jilyon hâkimi Keyhüsrev'i kullanarak Harezmi hükümdarını yolda öldürmeyi başardı. Yusuf Sofi yeminin bozarak Timurbek'e karşı savaş açtı. Yenilince barış istedi. Güzel yeğeni Süyün'ü Timurbek'in ilk oğlu Cihangir'e verdi. Toktamış iki yıl sonra tekrar Yusuf'u ona karşı kışkırtmayı başardı. Ona büyük bir yardımı oldu. Timurbek'in zayıf yönlerini söyleyerek bu zayıf yönlerinden darbe vurmaya öğretti.

Yusuf Sofi kendi nüfuzuna bir bina inşa edip Timurbek'e teklif gönderdi.

— İki kişi için bu zamana kadar bütün dünya azap çekti — yazmıştı o yapmacık bir şekilde, — insanlar ve ülkenin hayrı için bu iki adamın birbirleri ile olan mücadelelerini, meydanda müzakere etmelerini istedi.

Yusuf Sofi, Timurbek'in aksaklığını ve sağ kolunu iyi kullanamamasını düşününce kolaylıkla onu yenerim diye düşündü. Toktamış da bu düşüncedeydi. Ama Timur beklenmedik bir şekilde bire bir karşılaşma teklifini kabul etti. Savaş meydanına ilk olarak o geldi ve çok yüksek bir sesle düşmanını çağırdı. Ama Yusuf meydana inmekten korktu. Korkudan ve şaşkınlıktan yaptığı tekliften vazgeçip genel bir savaş talep etti.

Savaş zamanında ise beklenmedik bir şekilde öldü. Harezmi'nin bütün zenginliği, yetenekli âlimleri zafer ganimeti oldu.

— Han hazretleri Batu ve Özbek Han'ın yolundan giderek Cengiz Han'ın şanını yüceltecekler.

— Aksak Timur yeter bize!

Şehzadeler bu bağrışlar ile Toktamış'ın yüreğindeki ateşi alevlendirdiler. Horasan, İran, Sistan ve Belucistan'ı ele geçiren Timurbek'in kazandığı zaferlerden sonra kıskançlığı giderek artan Toktamış, şehzadelerin yüreğine dokunan sözlerinden güç aldı:

— Kararım şöyle...

Şehzadeler sevinç ile han planını onayladılar.

2.26. TAŞKENT'TEKİ MESELE

“Bana itaat eden yeni devletlerde saygıya layık insanlara saygı gösterdim. Ben Peygamber ümmetiyle, kanun propagandacılarıyla, âlimlerle ve ihtiyarlarla daha fazla saygı ve itibar ile ilgilendim: Onlara maaş bağladım. Bu ülkenin zengin kişileri benim ağabeyim kardeşim gibi; yetimler, öksüzler ve ihtiyarları ise çocuklarım gibi oldu. Yenilen ülkenin orduları benim ordularıma katıldı. Ben bu ülkelerde halkın saygısını kazanmaya çalıştım. Ne olursa olsun halkı korku ve ümit arasında korudum. İyilere, onların hangi millettten olduklarına bakmadan ben de iyilik gösterdim; kindar kişiler ve hainler ise benim devletimden kovuldu!”

“Emir Timur Tüzükleri”nden.

Timurbek özel istihbaratçısının getirdiği haberi duyunca başını salladı:

— Kurdu ne kadar beslersen besle, göz hep ormanda olur.

Derviş kıyafetindeki elçi ise ekledi:

— Kuduz olan köpek önce kendi sahibini ısırır, Sahipkıran. Köleniz yine bunu söylüyordu...

Timurbek pür dikkat kesilmiş dinliyordu. Elçi bütün casusluğu ile topladığı bilgilerin ışığında Altın Orda hanının düzenlediği planı açıkladı.

— Hizmetin büyük bir mükâfata layık. Sana izin oğlum.

Timurbek tetikte bekleyen bütün askerler ile yola çıkılmasını emretti.

Toktamış'ın Maverâünnehir civarına yaklaşan iki tümen ordusunun önde gelen kısmının olduğu ve yakın zamanda asıl ordusu ile geleceği anlaşıldı. Altın Orda hanı onun dikkatini dağıtmak için Dağıstan tarafına on iki şehzadenin önderliğinde yüz bin atlı asker göndermişti.

Timurbek'in acele etmesi gerekiyordu. Dağıstan tarafındaki askeri düşmana göre üç kat daha azdı. Hemen yardıma gitmeliydi.

Dağıstan'a ulaşan Timurbek, askerlerinin moralinin bozuk olduğunu gördü. Kura Nehri'nin sağ kıyısında sınırı ele geçiren Maverâünnehir askerinin, Sahipkıran'ın şahsi tuğunu ve büyük bayrağını görünce keyfi yerine geldi. Sol kıyıda onlarla alay eden orduya karşı şiddetli bir hücum başladı.

Timurbek sağ kıyıdaki çadırdan savaşı izlemeye başladı. Çöl şehzadelerinin mücadelede kemikleri kırılan süvarileri gerçekten de usta birer savaşçı olduklarını göstermişti. Timurbek'in süvarilerinin çoğu gözünün önünde katlediliyordu.

— Yardım edin, Sahipkıran!

Şeyh Nureddin atlı haberciye böyle başvurdu. Ama Timurbek kıpırdamadan karşısındaki askere şunu sordu:

— Şehzadelerin pusudaki güçleri de bırakıldı mı?

— Öyle, Sahipkıran.

Timurbek atlı haberciye baktı:

— Nureddin'e padişah fermanını ulaştır. Geriye dönmesin, düşmanı yakalayıversin!

Haberci şaşkınlıkla geriye doğru at koşturdu. Şehzadeler çok mutlu olmuş, zafer şiirini okuma arzusuyla hücumu arttırmışlar ve geride kalanları unutmuşlardı sadece ileriye — Timurbek'in durduğu kıyıya doğru hareket geçmişlerdi.

Timurbek'in önden düşman askerine karşı gönderdiği Şehzade Miranşah ve Tuman Ağa Hoca Seyfeddin'in otuz binden fazla seçilmiş bahadırının darbesi şehzade ordusu için hiç beklenmeyen bir felaket oldu. Bu darbe savaşın kaderini belirledi.

Toktamış'ın Dağıstan ordusu tamamen kırıp geçirildi. Fırsatı ganimet bilen Timur hızla Siriderya vahasına at koşturdu. Askerin dinlenmesine izin vermeden yola koyuldu. Sanki Maveräünnehir'de olan olayları sezmiş gibi gerçekten de öncü güçleri ile Siriderya'ya gelen Toktamış ordusu destekle savaşıyordu. Sıgnak'ı el geçiren Altın Orda askerleri Hokand'ı kuşatmaya başladı. Timurbek'in oğlu Şeyh Ömer'in kumandanlığındaki ordu yerle bir oldu. Geride ise hala esas güçleri ile Toktamış'ın kendisi büyük darbeye hazırlanıyordu.

Timurbek'in geldiğini gören Moğol askerleri ganimetlerini yükleyerek Altın Orda tarafına çekildiler. Onlar Toktamış'ın ana ordusuna katılarak havzaya yerleştiler.

Timurbek onları yakalamak için acele etmedi. Casusları ona Toktamış'ın büyük ordusunu ortadan kaldıracak olan savaşa hazır olunduğu yönünde haber verdiler. O, rakibinin imkânlarını tahmin ederek kendi gücünü bir yere toplaması gerektiğini anladı. Önemli bir iş toplantısı talep etti. Timurbek kurultayı çağırdı.

— Düşmanı kendi evinde parçalamamız lazım, — dedi Emir Caku öfkeyle, — ne zamana kadar bu Altın Orda ayağımıza dolaşacak?

O, kurultaya katılanlara kendi planını anlattı.

— Şimdi insanları toplayıp hainlerin hepsine örnek olması için katliam düzenleyeceğiz, — dedi merhametsizliği ile tanınan Emir Davut.

— Sahipkıran çok merhametli ve çabuk güvenen biri, — diye ekledi Şeyh Nureddin, — Toktamış bunu biliyordu ve nankörlük yapıyordu.

Timurbek gençlikteki arkadaşlarına, çok uzun yıllar savaşlardaki safdaşlarına açıkça ve dürüst bir şekilde fikirlerini söyleyivermeyi öğrettiği için onlar hiç çekinmeden acı hakikati onun yüzüne söylemişti. “Güç adalette” diyen sözleri şahsi mührüne kazıtan Timurbek onların bilgisine saygı duyardı. Hata yapmamak, dalkavukluk yapıp kibirlenmemek için kendisine halk ve ordu arasında itibarlı, dürüstlüğü ile tanınmış insanlardan komutanlar seçmişti. Komutanlar iki kişiydi: Birisi hükümdarın halkla ilgili işlerini yürütüyor, diğeri orduya ait politikayı kontrol ediyordu.

Timurbek halkla ilgilenen komutanını çokça sınavıp sonra seçmişti çünkü bu kişinin hükümdarın gazabından, hatta hakikat yolunda ölümden korkmaması gerek.

Halkın içinden çıkan, onların arasında adaletli olması ile tanınan Nasreddin Aremir böylesine saygıdeğer bir göreve tayin edilmişti.

— Ceza verildiğinde adaletli olmak için nasıl bir yol izlemek lazım? — diyerek sorduğunda o şöyle cevap vermişti:

— Kadılar genellikle terazinin iki kefesini kullanır. Birinde suçlar, diğerinde cezalar tartılır. Adalet terazisinin ise üç kefesi olması gerekir. Birincisinde suçlar, ikincisinde cezalar, üçüncüsünde ise suçlunun kendisi tartılsın. Kadılara üçüncü kefeyi vermek lazım.

Nasreddin bununla adil bir şekilde karar vermede her şeyden önce insana bakılması gerektiğine incelikle işaret etmişti.

Askeri işler ile ilgilenen komutanlık görevine savaşlarda tecrübe kazanmış, erlikten komutanlığa kadar yükselen Mahmut Şahabeddin tayin edilmişti. Bu iki komutana hükümdar herkesin yaptığı işi kontrol etme, gizli toplantılara katılma hakkını vermişti. Fakat onların cömert olmamaları, gerçeği gizlememeleri, hükümdarın isteklerine göre davranmamaları gerekiyordu.

— Toktamış'ı yenmek kolay değil, — dedi Emir Şah Melik, — bunun için güçlü bir hamle yapmak lazım.

Timurbek kurultayda sessiz kalarak safdaşlarının görüşlerini dinliyor ve düşünüyordu.

Kurultay, bütün güçleri bir araya toplamaya ve kışı Taşkent'te geçirip baharda Altın Orda'ya gitmeye karar verdi. 1391 yılının kışında Taşkent'e dört bir taraftan tümen tümen piyade ve atlı akımı başladı. Taşkent bu kadar çok askeri kendi kapısında hiç görmemişti. Pazar, kış soğuğuna aldırış etmeyen insanlarla dolmuş; esnaf ve çiftçinin satışları artmıştı. Timur her gün komutanlarının askeri durumu ve keyfi ile ilgili haberleri alıyor, istihbarat komutanının düşman tarafından getirdiği haberleri dinliyordu. Toktamış Litva'dan, Rus prenslerinden gönüllü güçler topluyordu. Yerlere gizli pusular yerleştiriyordu. Onun ordusu 200 binden fazla atlı ve piyadeden oluşuyordu.

Evet, Toktamış basit biri değildi. Onu yenmek için bütün tecrübesini kullanması gerekiyordu.

2.27. VOLGA KIYISINDAKİ KUTLAMA

1391 yılının Mayıs ayında Taşkent'ten Aral Denizi'ne doğru büyük bir kervan yola çıktı. Uzun ve tehlikeli bir sefer başlamıştı. Masallardaki “Giderse dönmez”, “Giderse tehlike” köşesini hatırlatan bu yoldan çok fazla geri dönülmediği belliydi.

İnsanın uzun gecelerde düşündüğü, iyice gözden geçirdiği, ipinden iğnesine kadar komutan kontrolünden geçirilen sefer planı gerçekleşmeye başladı.

İki yüz bin kişilik asker, altı yüz bin at ve yiyecek içeceklerle yüklenen yüzlerce deve Aral'dan kuzeye Kırgız Kaysak çöllerine döndü.

Büyük dağ eteğinde birbiri ardına giden büyük kervan durma emri aldı.

Timurbek muhteşem bir şekilde süslenmiş olan bir yükseklikte durarak iki yüz bin kişilik ordunun saflarını gözden geçirmeye başladı.

Her bir savaşçı bir tane taş alarak gösterilen yere koymaya başladı. Tümen komutanlarından her biri Timurbek'in karşısına gelerek attan iniyor, yeri öpüp saygı gösterdikten sonra övgü dolu sözler — methiyeler okuyarak kendisinin ve emrindeki askerlerinin emirin hayırlı işine sadık olduklarını bildiriyorlardı.

O, uzun yıllar boyunca çok sayıda savaşta tecrübe kazanmış olan ve bu sözleri söyleyen kişileri şahsen tanıyordu. Onlar çocukluğunda, eşi benzeri olmayan gençliğinde beraber olduğu arkadaşlarıydı aynı zamanda.

Timurbek çok değerli bir ipekten dikilmiş kıyafetin içinde uzun, sivri uçlu keçe börkle gururla duruyordu. Börkün ucuna uzunca bir yakut takılmış, onun etrafı inciler ve nadir bulunan mücevherler ile süslenmişti. Askerler savaş müziği seslerinin altında durmadan yürüyerek savaş Tanrısı gibi güvenilir duran hükümdarlarına saygı ile bakıyorlardı.

Timurbek onları izlerken hayal dünyasından gençliğindeki sahneler, arzu ve istekleri ile dolup taşan memnuniyet ve kaygılar, zafer ve mağlubiyetler, kavuşma ve ayrılıklarla dolu geçen hayatı geçiyordu. Böylesine sayısız askere lider olmayı, büyük zaferler kazanmayı babası emir Taragay istemez miydi?

Kendisi de zor zamanlarda Türkmen Alibek'in rutubetli zindanlarında geçirdiği günlerde işte bunu düşünmemiş miydi?

Kendisinden, yaptığı işlerden, elde ettiği neticelerden duyduğu bahtiyarlık duygusunu ilk defa kalbinde hissetti. O, savaşçılara durup dinlenmelerini buyurdu. O, bugünkü yürüyüşü, kendisini bahtiyar hissettiren bugünü tarihe kazımayı düşünerek taş ustalarından ve nakkaş ustalarından taş onun adını kazımalarını istedi.

“Turan Sultanı Timur, Toktamış’tan intikam almak için savaşa gitti”. Taşa kazınan bu yazının 600 yıl sonra Rusya’daki büyük hazine odasında — Ermitaj’da yerini alarak bütün dünyada okunacağını belki de o zamanlar o bile hayal etmemiştir?

Dinlenen savaşçılara onbaşılar, onlara ise yüzbaşılar Timurbek’in adına hazinedeki gümüş tengelerden mükâfat verdi. Keyfi yerine gelen, zenginleşen asker hızla yola düşüp Toktamış’ın pusularını bozarak ilerledi.

13 Haziran 1391 yılında iki ordu Kunduzca’da karşı karşıya geldi.

Sahipkıran’ın sadık dostu Mir Said Bereke dua ederek savaşçıların moralini yeniden yükseltti. On binlerce kişi yüzlerine ellerini sürerek âmin dedikten sonra pir yerden bir avuç toprak ile taş alıp düşman tarafına attı. Davullar çalındı, savaşa başlama fermanı verildi.

Hoca Seyfettin ve Şehzade Miranşah’ın tümenleri Moğolların safına doğru hızlı bir güç ile atıldı.

Timurbek bu savaşta beklenmeyen yeni bir yöntem kullandı. Ordusunu yedi merkeze bölme yöntemini uyguladı. Eski savaşçı düzenindeki cephelere büyük bir önem verilmiş, merkezi kısma daha hızlı olan güçler, arkasına da başkumandan karargâhı yerleştirilmişti. Karargâhta ise büyük yardımcı güçler — özel askerler (savaşta gerektiğinde çağrılan güçler) toplandı. Bir de üstüne Moğolların beklemediği öyle bir yenilik yapıldı ki piyade bölümü hücumun sınır noktasına çıkarıldı. Ordunun sol ve sağ cephelerindeki tümenlerin emirleri, piyadeler ve görevli askerler savaşçı düzeninde saf aldılar.

Toktamış’ın Noyanları (tümen komutanları) engin bir tecrübe ve cesaretle, çölde yaşayan atlıların gücüyle karşılaşınca Moğollar savaş meydanında liderliği ele alamadılar. Birinci ve ikinci gündeki kanlı mücadelelerde iki taraftan da çok kayıp verildi.

Şehzadelerin morali bozulmaya başladı. Toktamış'a zafer kazanacağız, diyerek yemin edenlerin aksine, şimdi zafer ümitleri yok olmaya başladı. Üçüncü günkü savaşta Toktamış'ın bayrağının yere düştüğünü görenler ise atlarını geriye çevirdiler.

Bayraktarın aslında Timurbek tarafından satın alınan biri olduğunu hiç kimse bilmiyordu. Onun en uygun fırsatta ustalık ile bayrağı yere düşürmesi gerekiyordu ve o, bu görevi yerine getirdi. Geri çekilme yavaş yavaş düzensiz bir şekilde kaçmaya döndü.

Toktamış ve onun tümen komutanları Volga tarafına atlarını çevirip var güçleri ile adım adım gelen düşmandan kurtulmayı düşündüler. Komutansız kalan binlerce Moğol, Rus, Litva askeri Volga Nehri'nde boğuldu.

Büyük meydan düşman cesetleri ile dolmuştu. Toktamış aceleden hazinesini de Noyan haremelerini de unutup kaçmıştı. Binlerce asker barış isteyerek teslim oldu.

Timurbek'in ordusu çokça ganimet ve on binlerce esiri ele geçirdi. Volga kıyılarında büyük bir kutlama yapmaya karar verildi. Nehrin ucu bucağı olmayan ufka bağlanan yüksek kıyılarındaki yemyeşil açıklığına sayısız çadır kuruldu.

Her bir onbaşı, yüzbaşı, binbaşı ve tümen komutanı belirlenen açıklıkta resmi ünvanlarına göre çadırlara yerleşti. Çadırların çoğunluğu yuvarlak keçeden oluşuyordu. Bazı Arap, İbrani çadırları, İran örtüleri göze çarpıyordu.

Kadınlar ve kızlar için de ayrı çadırlar kuruldu. Onların çadırları sarı renkli, altın nakışlı ipek ile dikilmiş, dış tarafına ise perdeler takılmıştı. Hepsinin kapısı büyük büyük, onların hepsine ata binerek girilebilir. Çadırları havalandırmak için kapıları dışarıya açılan ipek tasarımla düzenlemişti. Onun ince ipek perdeleri güneşin ışıklarını engelliyordu.

Sahipkırının çadırı padişah karargâhına kurulmuş, haşmeti ile hepsinden ayrılıyordu. Onun etrafına düşmandan alınan develer, hazinedeki nadir eşyalar koyulmuştu.

Çok geniş, kapsamlı bir kutlama düzenlendi. Zafer kazananlara hizmet etmeleri için beş bin esir görevlendirildi. Binlerce esir kadın ziyafet dairelerinde hizmet etmesi için alındı.

Aşçıların işi zorlaşmış, son derece meşgullerdi. Koyun etinden kavurma, at eti, pilav, hamurdan yiyecekler, lezzetli ekmekler hazırlandı.

Timurbek bu defa geleneğe aykırı olarak şarap içilmesine izin verdi. Arkadaşlıkta kendi yerini bilen bahadırlar, hükümdar buyruğunu sevinçle alkışladılar.

Timurbek'in çadırının karşısına büyük şarap şişeleri dizilmeye başladı. Diğer çadırların çeşitli yerlerinde şarap ve şekerli süt ile dolu şişeler yer aldı.

Pahalı kıyafetler giydirilen hizmetçiler ve köleler zafer kazananları eğlendirmeye çalıştı. Müzisyenler, şarkıcı ve çalgıcılar zafer şarkısı söyledi. Sevgi ve muhabbeti terennüm eden şarkılar uçsuz bucaksız ormanların içlerinde de yankılanıyordu.

Bahadırların kafasını dağıtan üç şey onların hizmetinde hazırды. Çağlayarak akan su, masmavi gök ve güzel çehreler.

Timurbek çadırdaki tahtında ihtişamla oturuyordu. Etrafında vezirler, âlimler ve yakın görevlileri yer almış. Parçalanmış kavurmalar deriden yapılmış sofralara yerleştirilmiş. Şarap, çağır¹⁹, boza, şekerli kaymak ve kımızlar doldurulan çirpitler²⁰ göz kamaştırıyordu.

Sakiler diz çöküp bir ellerindeki küçük tabakta kadeh takdim ediyor, diğer ellerinde ise ipek havlu tutuyorlardı. Geleneklere göre kadehler birkaç tur tutulduktan sonra teklif durduruluyordu, büyük kadehler ele alınıyordu. Onları Timurbek'in sağlığına kaldıran insanların son bir damlasını bırakmadan içmeleri gerekiyordu. Bahadırlar, emir ve âlimler şunu iyi biliyorlardı ki her kim mest olup yıkılırsa, tuhaf davranmaya başlarsa onunla alay ediyorlardı. İçkiye dayanan kişiler ise geniş bir meydandaki gibi batır namını alıyordu.

Vakit geç olmasına rağmen etraf aydınlık. Binlerce meşale yanıyordu. Uzakta orman alev alev yanıyor. Dört bir tarafta neşeli gülüşler, kahkahalar yankılanıyordu.

Şafak söktüğünde ise Rus toprağında ilk defa "Kıpçaklar Üzerinden Zafer" diye adlandırılan dramatik müzikal oynanmaya başlandı. Orada müzik eşliğinde binlerce savaşçının zafer cenklerini tekrar eden bir oyun gösterildi.

Kutlamanın yirmi altıncı günü Timurbek'in huzuruna değerli hediyeler ile Altın Orda hanı Toktamış'ın elçileri geldi.

¹⁹ Şarap (Ma'rufov, 1981: 361).

²⁰ Metre ölçü sistemi kabul edilene kadar kullanılan, üç litreye yakın hacme sahip ölçü birimi ve bu hacimdeki şişe (Ma'rufov, 1981: 372).

Onlar hükümdarın ayaklarına kapanıp Toktamış'ın özrünü kabul etmesini istediler.

— Eğer ikinci defa velinimetim Timurbek hazreti cenaplarına el kaldırırsam cehennem azabına müstahak olayım.

Bu Toktamış'ın Kur'an'ı Kerim'e el basarak ettiği yeminiydi.

— Bu kurnaza inanmayın, Sahipkıran!

Emirler, komutanlar böyle diyordu.

— Barku Saray'a ateş açıp bu lanetli başkenti yerle yeksan edelim!

Mir Said Bereke askerlerin bağrıışları durunca el kaldırdı.

— Kur'an'ı Kerim ortaya koyulmuş, biz onun tövbesini kabul etmeye mecburuz.

Timurbek soru sorarcasına askeri işlerle ilgilenen Komutan Mahmut Şahabeddin'e baktı. O tasdik edercesine başını salladı. Daha sonra o, yerinden kalktı.

— Ben Allah'ın kulu Timur, pirimin fikirlerine katılarak Toktamış'ın tövbesini kabul ediyorum. Askere padişah fermanı hazırlansın.

Kutlama durduruldu. Başkentimiz — cennetmekân Semerkant'a dönüyoruz.

2.28. ÂLİMLER KURULTAYI

Dimaşk'ta iç güvenlik sağlandıktan sonra Timurbek Şiraz'da yapılan âlimler meclisinde konu edilen meseleyi burada çözmeye karar verdi. Onun buyruğu ile Müslüman ülkelerdeki meşhur âlimler özel davet mektupları aldılar. Sultan ve hükümdarlara âlimlerin yola çıkmaları için bütün gerekli olan meblağının ayrılması emredildi.

Bir ay sonra Dimaşk'a çağırılan âlimlerin hepsi geldi. Mayıs ayının birinci haftasında İslam âlimlerinin meclisine Timurbek'in kendisi teşrif etti. Onunla birlikte sadece en genç oğlu Şahruh Mirza geldi. Timurbek âlimlerle tanışmaya soru sorarak başladı:

— Kur'an'da Allahutaala'nın sıfatlarından hangisi daha çok zikredilmiş? — diyerek İmameddin Mağrubi'ye sordu.

— Kadir sıfatıdır.

— Ya ondan sonraki?

— Âlim.

Timurbek onaylarcasına başını sallayıp İbn Haldun'a döndü.

— Allahutaala'yı anlatın!

— Kurucu İsrail enbiyalarından bazıları Allahutaala'yı insan gibi göz, kulak sahibi olarak tasavvur ediyorlardı. Mesih dini geldikten sonra Allah'ı üç şekilde — baba, oğul, ruh olarak tarif ettiler. İnsanların hepsinden önce Allahutaala yalnızdır, tektir, görmeye ve duymaya, dokunmaya, hissetmeye ihtiyacı yoktur; diyen İslam dinidir. Allahutaala'nın vasfı bu kadar diyerek kabul edemem ki Allahutaala'nın kudretinin özü, ilminin özüdür. Bunun dışında bir şey diyerek özelliklerini sayamam.

Timurbek ona tebessüm ile baktı.

— Aferin, efendi! Şanınıza yakışır bir ilminizin olduğu belli. Biz kendi kafamıza göre Allahutaala'nın sıfatına, kudretine bir şeyi tasavvur edemeyiz. Senin de söylediğin gibi Allah celle celâluhunun kudreti, ilmi mutlakdır. Demek ki her şeyi biliyor, her şeye gücü yetiyordur.

O, Bahaüddin Halebi'ye döndü:

— Kur'an'da şeref nüzulü olan ayetler kaç tane ve hangileri özel sebepler ile nazil olmuş?

— Ey yüce Emir! Siz Kur'an'da şeref nüzulü olmayan ayeti gösteriniz. Kur'an'da şeref nüzulü olmayan ayet yoktur. Allah tarafından indirilen her bir ayetin nüzulünde bir sebep vardır.

— Sağ ol ey Bahaüddin Halebi, — dedi Timur ve sıradaki âlim Siraj İskender'e baktı: — Müslümanların kiblesi neden değişti?

— İslam dini geldikten sonra, — dedi âlim, — eski dinler, Yahudi, Nasranî (Hristiyan), dinlerinden bazılarının hükümleri kendi halinde kalmıştı. Bunlardan biri şaraptır. Kur'an'da şarapla ilgili dört defa ayet nazil olmuş. Bunların öncesinde şarap içen kendi aklına ziyan edendir, denilmiş olsa dahi kati bir şekilde haram denilmemiş. Çünkü o zamanlar eski dinleri öğretenler şarap içmeyi birden terk edemezdi. Birer birer

o şeyler İslam dini kanunları ile son buldu. İşte bu eski dinlerden kalan, İslam dininde de devam eden işlerden biri Beytül Mukaddes'e bakarak namaz kılmaktı. İslam dininin iptidai dönemi geçtikten sonra ibadet hakkında Müslümanların başka dini takip etmeleri sorununu da Allahutaala kibleyi değiştirerek çözdü ve hiçbir tartışmaya yol vermeyecek bu şekilde yüce secdeye — Beytül Haram'a dönerek namaz kılsınlar, diyerek emretti. Müslümanlar için kiblenin değişmesinden Allahutaala'nın Kâbe'de olduğu, Beytül Mukaddes'te olmadığı anlamı çıkmıyordu. Allahutaala her yerdedir, hazır ve nazırdır. Allahutaala Kur'an'da her tarafa bakarak namaz kılarırsanız Allahutaala için namaz kılmış olursunuz, dedi.

Ömer ibn Hattab Dimaşk'a girdiğinde buradaki kiliseye girip kibleye bakarak namaz kıldı.

Bir Müslüman ateş tapınağında, diğerleri put tapınağında namaz kılıyordu. Eğer buralarda namaz kılmak caiz değil diyenler olursa yerlerinin pis olmasına dikkat etmedikleri için demişlerdir. Eğer temiz olursa namaz kılmaya hiçbir engel yoktur. Böyle yerlerde Kâbe'ye dönüp namaz kılmaktan başka bir şart yoktur.

— Allah iyilik versin, ey Siraj İskender. Senin kalbini ilim nurundan öylesine parlak görüyorum ki İskenderiye feneri gibi ışık veriyor.

Sıra Arapşah'a geldi:

— Ey Arapşah! Söyle lütfen, ayetlerin nazil olması yaklaşık ne kadar sürdü? Yani tam olarak söylemek gerekirse, her ayetin nüzulü ne zaman tamamlandı?

— Ey yüce Emir! Bunda yarım gün zaman çıkıyor. Mesela, Peygamberimize peygamberlik haberi verilmesinden vefatına kadar sekiz bin üç yüz doksan gün yaşamışlar. Bu yirmi üç yıl içinde yüz on dört sure nazil oldu. Bunu böldüğümüzde her bir yarım gün içinde bir ayet nazil oldu şeklinde ortalama bir hesap çıkarmak mümkün.

— Aferin sana, ey Arapşah, isminin yarısı Arapça, yarısı Farsça.

Âlimler yavaşça güldüler. Timurbek bir sonraki âlime soru yöneltti:

— Müslümanların namaz kılarken toprağa baş koyup secde etmelerinin hikmeti nedir?

— Ey, haşmetli emrim, — diye söze başladı Nizameddin Şâmî, — Allahutaala insanı topraktan yarattı. O da çok güzel bir toprak değil, belki de bir balçıktı. Allahutaala'nın Müslümanlara toprağa secde etmelerini buyurmasının sebebi şudur ki başlarını toprağa koyarak kendilerinin topraktan yaratıldıklarını hatırlasınlar. Bununla birlikte başlarındaki gurur ve kibri atarak kendilerinin toprağa karışacak olmalarını bilecekler. Toprağa baş koymanın hikmetleri çoktur. İnsan kendisini alçakgönüllü hisseder. Hakir olduğunu hisseder. Başkalarına aşağılayıcı göz ile bakmaz çünkü topraktan yaratıldığını hatırlar. İncitmemeye dikkat eder.

Timurbek “aferin” diyerek ellerini bağlamış bir şekilde duran Muhammed İbn Müslim er-Razi'ye baktı:

— Müslüman bir insanın abdest aldığında el ve ayaklarını kaç defa yıkaması lazım?

— Ey büyük Emir, bu sorunuz zor. Kışın soğuk su olursa, namaz kılanın ayakları temizse bir defa yıkaması yeterli. Yaz mevsiminde ise hava sıcak olur, abdest alanın el ve ayakları kirli olursa, beş defa yıkasa da yeterli gelmeyebilir. Allahutaala'nın abdest almayı emretmesindeki kastı temizliktir. Bunun için namaz kılan kişi gusül alırsa abdest almasına gerek yoktur. Eğer abdest alan kişinin yüzünde, elinde, ayağında kir çok olursa, su da yeterliyse sayısız bir şekilde temizlenene kadar yıkaması gerek. Eğer abdest alan kişinin elinde, ayağında ve yüzünde pislik yoksa bir defa yıkaması yeterlidir. Bu ciddi konularda Müslümanların birbirleri arasında fikir ayrılığının olmaması hepsinden önemlidir.

Timurbek cevaptan memnun bir şekilde bu ulemalara seslendi:

— Allah'a şükür ki hepiniz bilim sahibi ve akıllı kişilersiniz. Şimdi kurultaya çağırma sebepimi sizlere bildiriyorum. Bugün İslam dünyasının bilge allameleri sizlersiniz. Kur'an ayetlerini önceden nazil olduğu düzende mevzularının birbirine bağlanışını dikkate alarak yeniden yazmak mümkün mü ya da bu işimiz bidat olur mu? Bu sorunun üzerine dikkatli bir şekilde birlikte istişare etseniz. Mükerrer bir kararla gelmenizi istemiyorum. Eğer bu işimiz bidate hizmet ederse ayetlerin kendi yerini değiştirmemeliyiz. Bizden sonra tekrar bir kişinin Allahutaala'nın kitabına el sürmesine sebep olur mu? Bu toplantının birinci maddesine “Kur'an'ı Kerim ayetlerini tahrir etmek mümkün mü?” sorusunu koyuyorum. Biliyorsunuz ki Allahutaala'nın sözleri

Hazreti Osman döneminde toplanıp kitap haline getirildi. Ayetlerin bazıları deriye veya deve kemiklerine yazılmış bazıları sahabeler ezberleyip saklamış. Onları toplama gereği duyulduktan sonra birçok okuryazar ehli Müslüman Halife Osman ibn Affan ile birlikte Kur'an'ı bir araya getirmek için görev aldılar. Ayetlerin Kur'an hafızlarının ölmesi ya da savaşta şehit olmaları ile ortadan kaybolup gitmemesi için böyle yaptılar.

Kurultay katılımcıları toplantının amacını anladıktan sonra tartışmak ve deliller aktarmak için dağıldılar.

Bir hafta sonra kurultayın ikinci meclisi Halife Ömer Mescidi'nde başladı. Timurbek'in emri ile emirzadeler her bir âlimin fikrini ve kurultay kararını kâğıda yazdılar.

Bahaüddin Halebi

Kur'an'ı Kerim ta kıyamete kadar bu şekilde kalacak. Hiç kimse bu şekline dokunmayacak. Sadece Allah Resul'ü kıyamet günü bu Kur'an'a zarar verip başka bir kafiye yazabilecek. Biz sadece ayetlerin Mekke'de, Medine'de nazil olduğunu biliyoruz. Ama günlerini, zamanlarını bilmiyoruz. Bu yüzden biz ayetleri düzene koymak istiyoruz, hangilerinin önce hangilerinin sonra nazil olduğunu kestiremiyoruz. Ayetler yeniden düzenlenince bu delil ile düzenlenmesi mümkün olsa da biz bu delile sahip değiliz. Dünyada ayetlerin nüzul tarihini bilen kimse yok.

İbn-i Haldun

Kur'an ayetlerine redif eklemeye, metinden çıkarmaya yalnız Peygamberimiz kadir. Kur'an'da öyle ayetler var ki İslam'ın başlangıcında nazil olmuş, yine öyle ayetler var ki onlar İslam dini iyice yayıldıktan sonra nazil olmuş. Tek bir görüş için sonraki ayetin hükmünü onlar ya arttırmış ya azaltmış. Onlardan biri zina edenleri cezalandırma hükmüdür. İslam'ın ilk dönemlerinde Allahutaala tarafından zina yapan kadın ve erkekleri cezalandırmak için inen ayette taş tutma hükmü verilmişti. Daha sonra ise Nur suresinde zina yapanların cezalanmasına dikkat çeken hüküm nazil oldu. Sonraki ayet hükmü ile zina yapanlar kamçı ile kırbaçlanmaya mahkûm edildi. Bu ayetin önceki taş atan ayetinden sonra nazil olduğuna şüphe yok. Bugüne kadar zina yapanlara verilen ceza sonraki ayet boyunca yerine getirildi. Hakikat böyle iken biz, taş atmayı emreden ayeti boş verip açığa çıkarmıyoruz. Kesinlikle bu zamanda

Allahutaala'nın kelimini birbirinden ayıramayız. Bunu yapmak Peygamber aleyhisselama özgü bir güçtür.

İmameddin Mağrubi

Osman İbn Affan (r.a.)'ın hükümdarlığı 12 yıla ulaştı. O zamanlar beş yılını ya da başka bir rivayete göre yedi yılını Kur'an'ı Kerim'i bir araya getirmek için harcadı. Hazreti Osman Arap ülkelerinde, İran ile Mısır'da Kur'an'ı ezbere bilen insanları toplayıp yazmak için birkaç kişiyi gönderdi. Sonraki yıllarda Mekke ve Medine'de yaşayan sahabelerden bazıları buralara gidip yerleşerek orada vefat etmiş. Kur'an'ı toplama görevini yerine getiren insanlar ülkelerindeki bilgili kişileri buldu. Hafızlardan bildiklerini yazarak aldılar. Etrafa dağılan Kur'an'ı Kerim ayetleri Medine'de toplanmıştı. Onları öğrenince belli oldu ki önceleri nazil olanları sonrakilerden ayrılmış. Bu, hepsinde zina yapanlar ve şarapçılar hakkındaki ayetlerde de bellidir. İçki içmenin haram olduğuna dair dört ayet vardır. Eğer Allahutaala'nın kelimini yazmadan önce seçim yapma imkânı olsaydı, kâtipler tekrar ayetlerden sonra nazil olan ayetleri seçerlerdi. Ama onlar Hüda'nın keliminin bir kısmının yine bir kısmından ayrılmayacağını biliyorlardı. Resulullah'ın vefatından on dört yıl geçmiş bir zamanda Kur'an ayetlerini redif etmemişler, nasıl olur da biz buna cüret ederiz?

Muhammed İbn Müslim er-Razi

Bizlerin karşılıklı aldığı kararı sizlere ilan ediyorum. Sadr-ı İslam'ın Kuranşinaslık bilgisi yoktu. Herhangi birinin Kur'an ayetlerinden bir sorusu olsa doğrudan Resulallah'a müracaat ettiği için bu ilme ihtiyaç duyulmamıştı. Kur'an ayetlerini bilip anlamak Peygamberimizin vefatından sonra ortaya çıktı. Müslümanlar daha önce Arabistan sınırlarından dışarı çıkmamışlardı. Sonraları Şam, Mısır, İran'a kadar gidip, Arap dilini bilmeyen kavimler ile bir araya gelerek Kur'an'ı tercüme edip anlamlandırmaya başladılar. İşte bu zamanda Arap dili kaidesi, Kur'an'ın anlamını bildirmek için tefsir ilmini öğrenme, bunun için Kur'an metnini çok iyi anlamak gibi zor ilimlere ihtiyaç oldu.

Bu şekilde Kur'an ilminin gelişmesi yedi yüz yıl sürdü. O dönemden beri verilen eğitim ve terbiye ile âlimler Kur'an'ı şimdiki hali ile tercüme ve tefsir ettiler. Bu redife göre kitaplar yazıldı. Geniş bir şekilde dünyaya yayıldı. Eğer biz tekrar yeni bir redif

çıkarmak olursak, Kur'an muhlislerini ikiye böleriz. Neticede şimdiki varlığını da zayıflatmış oluruz.

Bunun için Kur'an rediflerinin değiştirilmemesi gerekir, şeklinde karar verdik.

Âlimler Timurbek'in yüzünde derin bir düşünce gördüler.

— Âlimlerimizin incelemelerine ve çıkardıkları sonuçlara katılıyorum. Bu şekilde kıyamete kadar kalacak.

Ben Allah'ın kulu Timur, bunu kâmil bir inançla söylüyorum ki hiçbir zaman, hiç kimse, hiçbir dönemde buna karşı çıkamayacak. Benim soyum da bu karara itaat edecek. Kur'an'ı Kerim ayetlerini değiştirmek Resulullah'a has olduğu için ona hiç kimsenin el sürmeye hakkı yok. Bu kararın onaylanması ile İslam bilginleri kurultayı sona erdi, diye düşünüyorum.

Timurbek kurultay katılımcılarına büyük bir ziyafet verdi. Ondan sonra âlimlerin omuzlarına altın yaldızlı kaftanlar örtüldü ve mevkilerine yaraşır miktarda altınlar hediye edildi.

2.29. KÜLÜN ALTINDAKİ KÖZ

“Nasıl olursa olsun bir memlekette zulüm ve haksızlık artarsa, halkın barış ve huzurunu korumak için, her tür fitneciye ve düzen bozucuyu yok etmek için o memlekete saldırmak gerek. Gerçek bir hükümdar her bir kavmi ve kabileyi onlara zulüm edenlerden azat etme hukukuna sahiptir. İşte bu bakış açısı ile bakıp ben Horasan'ı fethettim. Fars, Irak, Şam memleketlerini ele geçirdim.”

“Emir Timur Tüzükleri”nden.

Ne zamandır Cengiz Han'ın torunu Batu döneminde Cuci ulusu²¹ Altın Orda'nın başkenti Volga Nehri Aktöbe kıyısına yerleşmişti. Batu'nun abisi Barku ise Aktöbe'nin başladığı yüksek ovada yeni bir şehir kurdu. Özbek Han döneminde ise işte bu Barku'nun kurduğu şehre Altın Orda'nın başkenti taşındı. Şehir kurucusunun adına o Barku Saray olarak adlandırıldı.

²¹ Cengiz Han İmparatorluğunun 1224 yılında bölünmesi ile onun büyük oğlu Cuci Han'a tabi olan kavimler (Bekmuhammedov, 1986: 91).

Özbek Han boşu boşuna başkenti bu şehre taşımamıştı. Barku Saray Moğolistan, Çin, Hindistan, İran'a uzanan, diğer tarafta ise Kırım, Akdeniz ve Batı Avrupa ticaret kollarını bağlayan kervan yolları kavşağına yakın yerlerde bulunuyordu. Mağrur Cuci ulusunun başkenti yararlı madenlerin taşındığı uygun bir yerden dünyanın yarısı ile iletişim kurulan bir yer haline gelmişti. Başkent çevresini, merkezinin nerede olduğunu anlamak zor çünkü Barku Saray duvarlar ile çevrenmemiş.

Moğollar kibirli bakışları ile ordularına kudretlerini gösteriş yapar gibi biz hiç kimseden korkmayız, hiçbir ordu karşımıza gelemez dermiş gibi görünüyordu. Başkent ahalisi yüz yıldır dış savunma duvarları olmadan yaşamıştı. Onlar düşman atlılarının toynağının başkent girişine değmesini hayal bile etmezlerdi.

Hepsi buraya itaat etmeye gelecekti. Büyük Cengiz Han'ın torunları başkente baş koyup ayak bastı.

Şehirde su kanalı, göl ya da kuyu dahi yok. Suyu Aktöbe'den arabalarla büyük toprak kaplarda getiriyorlardı. Başkent her sokağında büyük pazarlar vardı. Buralarda her şey satılıyordu, alınıyordu. Kervansaraylar her zaman kalabalık. Mağrip'ten Maşrik'e kadar olan yerlerden gelen tüccarlar Barku Saray'da hiç eksik olmuyordu. Pazarlardaki en bol mal — bu kölelerdi. Şehir sanki köle ambarını hatırlatıyordu. Zaten işte bu köle ticaretinden gelen önemli gelir Altın Orda hazinesini daima dolduruyordu. Buradan alınan köleler Kırım, Cenova, Venedik pazarlarında satılıyordu. Tüccarlar Barku Saray'da çoğunlukla Rus kızlarını satın alıyordu. Rus kızlarını onlar biraz denk fiyatta yurt dışına satıyorlardı.

Binlerce kölenin lanetine uğrayan, binlerce ah ve feryatları içinde biriktiren şehirde ticaret zirvede. Altın Orda'ya para lazım. Daha çok altın lazım. Toktamış Han kendi gücünü tekrar eski haline getirmek için çok sayıda asker topluyor.

Rus prensliklerindeki Baskaklar²² tüccar getiriyorlar. Sadece Moskova'nın Büyük Prensi Vasili beş bin ruble altın ödedi. Litvanya'nın büyük prensi de ittifakçısı Toktamış'a silah gönderdi. Maveräünnehir'den Timurbek'in gazabından kaçan haydutlar, rüşvetçiliği, görevini suiistimal ettikleri için cezalandırılmış, istifa eden memurlar, binbaşı ve hâkimler, intikam almak isteyen tüccarlar da Toktamış'tan

²² Moğol komutanı; Tatar-Moğol zulmü döneminde (13 yy. ın ikinci yarısı ile 14. yy. ın başları) han tarafından Rusya ve İran şehirlerine mahalli hâkimiyeti kontrol etmek için tayin edilen görevli (Bekmuhamedov, 1986: 35).

koruma talep ederek Barku Saray'a gelmişler. Altın Orda hanı merhametli bakışını onlardan ayırmadan hikâyelerini dinliyordu. Onlara karşı iyi bir tutum sergileyerek ziyafetlerine davet ediyordu. Amacı Timurbek'in savaş stratejilerini, güçlü ve zayıf yönlerini öğrenmek. Bu sebeple Toktamış savaşlarda önce Maverâünnehir askerlerinin hikâyelerini dikkatlice dinledi.

— Sultan Ahmet Kürtler ve Azerbaycan süvarileri ile Sultaniye'de bize karşı çıktı, — diyerek söze başladı Timurbek'in eski binbaşısı, — ama Sahipkıran bir darbe ile onu mağlup etti. Nahçıvan, Uryan, Tiflis ve Şirvan'a zorla girip oldukça büyük bir ganimet aldık. Ermenistan padişahı Tahircan meşhur Van Kalesi'ni viran etmemizden sonra müracaat edip Sahipkıran'ın kapısına geldi.

Eski binbaşının gözlerinden öfke yansıdı. Ganimetini sakladığı için Timurbek'in azabına uğradığını hatırlayarak sessizleşti.

— Şah Mansur Muzafferî ile savaşta Timurbek'in canının tehlikede olduğunu biliyor musunuz? — diye söze başladı eski serhang²³. — Güney Fars, İsfahan'da beş hanlığı bir araya getirerek güçlü bir ordu toplayan bu hükümdar Timurbek'e karşı duran mert bir adam. Podil adlı yerde sert, son derece dehşetli bir karşılaşma oldu. Şah Mansur göze çarpan bir usulle safımızı bölüp geçerek Timurbek'in bulunduğu karargâha at koşturdu. Aslan gibi bir hamle ile karşılaşan süvariye ve piyadeyi devirip ezerek Sahipkıran'ın çadırının önüne yaklaştı.

— Söyle, söyle?! — Toktamış sinirlenerek serhang'a baktı, — sonra ya sonra?

Şunu söyleyeyim nereden geldiği bilinmeyen o afacan, Timurbek'in oğlu Şahruh Mirza karşısında belirdi. On yedi yaşına gelen bu afacan hemen kendisini Şah Mansur'a doğru atmasın mı?! İki de kılıç sanatına tutuşup Timurbek'in etrafında koruma halkası oluşturdu. İki de toza alıştı. Biri aslansa diğeri arslan diyorsunuz! Şahruh'un şansı varmış. Ne olduysa hızla ve keskin bir şekilde Şah Mansur'un başı uçtu. Afacan oğlu babasının karşısına gidip zavallı Şah Mansur'un kellesini Timurbek'in ayaklarına doğru attı. Yüksek sesle konuşmaya başladı:

— Bütün düşmanlarınızın başları atınızın toynağının altına işte böyle düşsün, — dedi.

²³ Kalenin etrafında savunma duvarları kurmakla sorumlu olan görevli (Bekmuhamedov, 1986: 207).

— Durun! — Toktamış'ın rengi değişti. Serhang başını eğerek sessizleşti.

— Şimdi nerede peki? — diyerek dehşet ile sorguladı onu Toktamış.

— Gürcistan'ın Mangal Ovası'nda kutlama yapılıyor, — dedi üzgün bir sesle serhang.

Toktamış'ın yüzü asılarak yumrukları sıkıldı. O, Volga kıyısındaki bundan dört yıl önceki kutlamayı, muhtaç olup ettiği yemini hatırladı. Yüreğinde biriken intikam ateşi sönmemişti.

O, dehşetli bir intikama sinsice hazırlık yapıyordu. Bu amaçla o Litvanya'nın Büyük Prensi Vitovt, Mısır Sultanı Berkuk ve Türkiye'nin kudretli hükümdarı Yıldırım Bayezid ile gizli bir anlaşma yaptı. İşte bunun için de Mısır sultanının huzuruna gelen Timurbek'in elçisi öldürüldü.

— Aynı zamanmış, — dedi Oktay Noyan, — beklenmedik bir anda bastırmak lazım.

— Doğru, doğru, — hep bir ağızdan onayladı şehzadeler, — biz karşınızda hatamızı telafi edeceğiz! Kana kan, cana can alırsız!

— Tümenlerim savaşa hazır, — dedi İsa Bey Noyan, — buyur, hükümdar!

Oktay şüpheli bakışlarla ona baktı. İsa Bey'in abisi Ediku'nun — Edige'nin Timurbek'in huzurunda hizmet ettiğini çok iyi biliyordu. Belki İsa Bey, Timurbek'in casusudur?

Toktamış düşünceye daldığında görevliler ve komutanların tekliflerini dinliyor ve kendince fikir yürütüyordu. O, şimdilik kendi kararını söylemek için acele etmiyordu. Çünkü karargâhta da Timurbek'in casuslarının varlığından endişe ediyordu. Onun bu endişesinin yersiz olmadığını Timurbek'ten gelen elçi de onayladı.

Toktamış büyük ordusunu Kuzey Kafkas'a doğru sürüp savaşın başlaması yönünde başkaldırdığında Timurbek'in huzurundan Almaklı Şemseddin önderliğinde elçiler geldi.

Her zamanki gibi elçilik merasimlerinde uygulanan ayrıntılardan sonra amaca geçildi.

— Han nasıl büyük bir ordu ile Kafkas’a teşrif buyurdu? Buraları zapt edip Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan padişahlarına boyun eğdiren Sahipkıran onu çağırmadı mı ki?

Toktamış ona açık açık maksadını bildirdi. O, güç konusunda kendisini Timurbek’ten aşağıda görmez; bunun için istediği yere, istediği memlekete sefer düzenleyiverirdi.

Şemseddin tecrübeli bir elçi olarak ahlak ve edep çerçevesinde müzakereler yürütmeye başladı. O, Timur’un buyruğunu en iyi şekilde yerine getirerek zamandan kazanmaya çalıştı. Büyük bir ordu toplayan Toktamış, savaş harekâtı planını tam olarak yerine getirmediği için bu müzakereleri durdurmayıp devam ettirmeyi uygun buldu. Yakın görevlisi Otrak’ı Timurbek’in huzuruna gönderip onun planını anlamaya çalıştı. Otrak Maverâünnehir askerlerinin çokluğuna, son derece intizam içinde olmalarına ve uyumlu hareket etmelerine şahit oldu. Hızla görevini yerine getirip geri döndü. Taraflar karşılıklı olarak mücadele etmekte tereddüt duymaya başladılar.

2.30. SON SAVAŞ

Terek Irmağı’nın sağ kıyısında zafer elde eden Timurbek sol kıyıya yerleşen Toktamış’ın askerine bakıp güldü:

— Av kapanına kendisinin gelmesi güzel. Onu takip edersen avlanma fırsatı uzun süre gecikir. Ölmüş eşek kurttan korkmaz. Eğer çekirgede kızıl kanat büyüseydi o her adımda kendisini kargadan korurdu.

— Aferin, Timur, — dedi Azizüddin dostuna keyifle uzunca bir süre bakarak, — ama kendini tavuğa benzetip küçük görme. Sen daima horozsun!

Komutanlar daima Sahipkıran’a esprili davranan, çoğunlukla onunla açık konuşan, esirgmeden dürüstçe eleştiren Azizüddin’in bu sözlerine gülmek için kendilerini zor tuttular. Timurbek’in çocukluk arkadaşı olan Azizüddin’in her türlü şımarıklığına göz yumduğunu onlar biliyordu. Hani, onun davranışlarından binde birini başkası yapsın da görsün ya?!

— Gençliğimiz de su gibi hızlı geçip gitti, — dedi Timurbek elini Azizüddin’in omuzuna koyup, — bak, nasıl hızlı akıyor!

— Ama sen hala aynısın, Timurbek. Hemen şimdi bu lanetli Moğollar ile savaşıyorsun. Otuz yıldır...

— Evet, Aziz. Ama bu savaş son olacaktır.

— Eğer tekrar Toktamış'a aldanmazsan.

— Yok, — dedi kesin bir şekilde Timurbek, — ona iki defa inandım. Bundan sonra ise yok. Lanetli Altın Orda'nın başını kendi başkentinde tıpkı bir yılanın başını ezer gibi ezeceğim. Bu benim Moğollar ile son savaşım olacak.

Komutanlar saygı ve merak ile hükümdarı dinlediler.

— Sahipkıran, izin verirseniz kulunuzun bir arzı var.

Tümen komutanı Kutluğ Timur iki adım yürüyüp saygı ile başını eğdi.

— Söyleyiver, emir.

— Toktamış'ın başını alıp size hediye etme şerefini kulunuza layık görerseniz.

Timurbek'in yüzünde bir gülümseme oluştu:

— Hayda, seni zeki biliyorum niyetini. Ama bu şerefi biz Edige'ye verdik. Tamam, ikinizi de böylesine bir şerefe layık görürüz. Zaten kazanan Altın Orda tahtına da sahip olur...

Edige başını aşağıya eğip elini göğsüne koydu:

— Minnettarım, Sahipkıran.

Moğollardan oluşan tümenin komutanı olan Edige'nin asıl maksadı Toktamış'ın yerine Altın Orda tahtına oturmak. Bu maksatla Timurbek'in hizmetinde laf taşımış. Akıllı, kurnaz ve cesur bu komutan; hile ve düzenbazlıkta işinin ehli. O kudretli geliş ile Cuci halkının tanınmış kişilerinden biri olan tecrübeli komutan Kutluğ ile boy ölçüşemeyeceğini iyice anladığı için kızarıp bozaran rakibinin karşısına geldi.

— Beni rakip görmeyin, aksine büyük maksadınızı yerine getirmede yardımcı olarak bilin, hanzadem!

Kutluğ'un yüzünde bir neşe belirdi:

— Savaş konusunda biraz bilgim var, onu öncelikle sizinle anlaşarak sonra Sahipkıran'ın huzurunda beyan edeceğim.

Aradan çok zaman geçmeden Edige ile Kutluğ hükümdarın çadırına girdiler. Timurbek onların planını içtenlikle kabul etti.

Edige'nin kardeşi İsa Bey Toktamış'ın ordusunda tümen komutanı. O, Moğol komutanı Oktay ile gizli bir şekilde anlaşmış. Savaş başladığında İsa Bey bilerek geri çekildi. Oktay ise arbeye çıkarıp Toktamış'ın ordusundan ayrıldı.

Timurbek Moğol asilzadelerinin anlaşmazlıklarından daima faydalandığı için bu planı da uygulaması gerektiğini düşündü. Ama o Moğol şehzade ve asilzadelerine tam olarak güvenmiyordu. Toktamış'ın ihaneti ona büyük bir ders vermişti.

Timurbek'in düşündüğü gibi düşmanın kendisi sabırsızlanarak, acele edip hücumla başladı. 14 Nisan 1395 yılının gecesinde Toktamış'ın atlıları aniden saldırdılar. Onlar önceden tedbir amacıyla kazılan derin çukurlara düştüler. Böylece beklenmeyen bir ihanet gerçekleşti. Timur'un ordusundaki atlı tümen komutanı Toktamış'ın düşmanı olan Urus Han'ın oğlu Şehzade Hanzade Günce, Altın Orda hanının tarafına geçti. Toktamış'ın ordusu tekrar on bin süvariye ulaştı, Moğolların morali yerine geldi. 15 Nisan'da erkenden el birliği ile saldırıya geçtiler. Bu savaş 1391 yılında Kunduzca'da yapılan savaş gibi düzenli değildi. Toktamış, Timurbek'in halkını koruyarak ordusunu yedi tümene böldü.

Timurbek'in ordusu saf tutarken Toktamış ordusunun Şehzade Günce, Şehzade Bek Yoruk, Davut Sofi ve Oktay öncülüğündeki tümenleri Maveräünnehir ordusunun sol kanadına saldırmaya başladı.

Timurbek etrafını böylesine çevirerek tedbirli davranan tümenden büyük bir kısmını yardım için ayırdı. Moğollar kasten kendi ordularının merkezine çekildiler ve birden geriye dönerek karşı saldırıya geçtiler. Sonunda güçlü bir hamleyle Maveräünnehir ordusu dağıldı. Moğollar yaygara ile Timurbek karargâhını bölüp geçtiler. Sahipkıran'ın himayesindeki atlıları kırıp geçirdiler. Timurbek'in karşısında onun görevlileri ve süvarilerinden oluşan az sayıda destekçisi kalmıştı.

Asıl ordu lidersiz kalmış, zor bir durum ortaya çıkmıştı.

— Ateş açarlar, bu tarafa!

Timurbek şahsi muhafızların lideri Azizüddin'e bu şekilde hitap ederek at ve arabalardan kendi etrafında koruma halkası oluşturdu. At ve arabalarda oturan

savaşçılar henüz hiç kimsenin görmediği silahları ve tüfekleri omuzlarına dayayıp ateş etmeye başladılar. Çok yakınlaşan Moğollar peş peşe ateş ediyorlardı. “Ateş saçan mızrak” olarak adlandırılan tüfekler aralıksız patlasa da saldırıya geçenlerin hevesi kırılmıyordu.

Hükümdarın hayatının tehlike altında olduğunu fark eden Şeyh Nureddin Sabuka ilk olarak Timurbek’in karargâhına doğru at sürdü. O, süvarilerine attan inip yayları kullanarak düşmanı oka tutmalarını emretti. Komutan Muhammed Azad ve onun kardeşi Alişah piyade askerler ile arabaları birbirine bağlayıp ikinci koruma halkasını oluşturdu.

Allahdad, Vafadar gibi komutanların ordusu da Şeyh Nureddin’in etrafına toplanarak Timurbek’i korumak için acele ettiler.

Hemen ilk savaşta liderliği eline alan Toktamış savunmada kalarak ordu komutanlarını elinden çıkaran Timurbek’e karşı yeni yeni askerlerini gönderiverdi. Moğol atlıları sert bir şekilde saldırarak Maveräünnehir’in seçilmiş savaşçıları birbiri ardına saftan çıkarmaya başladılar. Muhammed Sultan kuşatmada kalan büyükbabasına yardım etmek için aceleci davranarak merkezi birliğin güçlü grubuna karşı saldırmaya başladı. Ama onun saldırısı Moğolların güçlü darbesine uğrayarak başarısız oldu.

Timurbek müşkül bir durumda kaldı. O, orduların liderine el vermişti. Şimdi tek ümidi ordu komutanlarının girişi ve yapacaklarıydı. Uzun yıllar boyunca onunla oldukça çok savaşa katılan bahadırlar, her zaman zor durumlarda bile kendisini yok etmeyecek müstakil bir iş yapmaya alışan ve sorumluluktan korkmayan komutanlar, bütün ömrünü savaşta geçirerek bahtını ancak böyle koruyan emirler bu defa da yanılmamıştı. Onlar savaş dairesini belirleyerek kendilerince bağımsız bir şekilde hareket etmeye başladılar.

Emir Hudad Hüseyin piyadeleri ile Şehzade Günce ve Oktay askerinin arkasına geçerek onları oka tuttu. Cihan Şah ve Hoca Seyfettin ise pusudan çıkarak Toktamış’ın sol kanadına ansızın hücumla başladılar. Kuşatma bertaraf edildi.

İlk gün savaş böylece bitti ve Timur için ciddi bir sınav oldu.

İkinci gün de teşebbüs Moğollar tarafından oldu. Toktamış sol kanattaki İsa Bey ve Hacı Bahşi tümenlerini saldırı için gönderdi. Timur’un ordusunun sağ kanadındaki

Hoca Seyfettin'in askerleri bu hücum darbesine dayanamayıp geri çekilmeye başladılar. Böylesine tedbirli bir komutan savaş yöntemini değiştirdi. Emir attan inerek süvarilere de böyle yapmalarını emretti. Onlar kalkanlarını ileriye doğru tutup yaylardan ok atmaya başladı. Geri çekilen askerler utanarak tekrar sınır çizgisine döndüler. Hoca Seyfettin'in savaşçıları kalkanlarını ileriye doğru koyarak, diz çöküp düşmanı ok yağmuruna tuttular. Bahadır Cihan Şah kendi tümeni ile onlara yardıma geldi.

Timur Hacı Akbuka ile Timurbek'in torunu Rüstem kumandanlığındaki tümenler de dehşet dolu bir savaşa giriştiler. İki taraftan piyadeler, atlılar ölmeye başladı. Onlar kâh ileriye atılıp kâh geriye çekilip bitkin düştüler. İkinci günkü muharebe beraberlik ile sonuçlandı.

O günün gecesi Toktamış'ın çadırına Oktay geldi. Oktay Altın Orda ordusunun sağ kanadındaki askerlerinin komutanıydı, kendi yeteneği ve girişimi ile diğer Noyanlardan ayrılıyordu.

— Derhal İsa Bey Han'ı yakalayıp bana getirin, — dedi Oktay, Han'a.

Toktamış sakın bir sesle söze başladı:

— Bu ricanızı savaştan sonraya bırakıyoruz, Oktay. Şimdi zor bir durumdayız, hesap kitap zamanı değil.

— Yok, — dedi inatla Oktay, — şimdi bu işi yapacaksınız. Eğer yapmazsanız emrinizden çıkarak size itaat etmeyeceğim.

Toktamış endişe ile ona teselli vermeye başladı:

— Oktay, düşün bizi. Sabret. Görüyorsun, nasıl zor bir durumdayız. Senin isteğin kör bir adamın aydınlıktan kudret beklemesi gibi.

Oktay ses çıkarmadı. Suratını asarak çadırı terk etti. O gece kendisi ile aynı düşüncede olan Şehzade Yorik ve Şehzade Taştémir ile birlikte Toktamış'ın ordusunu terk etti.

Edige'nin planı yerine getirilmişti. Toktamış zor bir durumda kaldı. Bu teşebbüsü gerçekleştirme maksadıyla ordusunu tekrar saflara dizdi, atlıları ve piyadeleri kanatlara, merkeze dağıttı. Tecrübeli komutanı Yağlıbay'ı sol kanadın başına verdi ve savaşa gönderdi. Onun karşısına Timurbek'in ordusundan Bahadır Osman geldi. İki komutan

kılıç vurup kafa kafaya mücadeleye başladılar. Bahadırlar son derece sert bir savaş verdi. Bahadır Osman üstün gelerek rakibini attan düşürdü. Onun başını almak için mücadele kızıştı.

Timurbek düşmanın zayıf noktasının sol kanat olduğunu fark edince en sağlam güçlerini kesin bir şekilde buraya gönderdi. Bahadır Osman kanlı savaş ateşiyle sonunda sol kanadı dağıttı. Bahadır Yağlıbay'ın cesedini sekiz yüz savaşçı ölülerin arasından çıkarıp aldı. Onun tuğa takılan kellesini gören Altın Orda savaşçıların morali bozuldu. Sol kanat kaçmaya başladı. Timurbek meydan boyunca büyük bir hücumla geçip düşman askerlerini kırmaya başladı. Toktamış askerlerinden Moğol şehzade — veliahtlar, Noyanlar ve askerler paniğe kapılarak dört bir yana kaçmaya başladı. Onların bir grubu Don, Dnipro ve Kırım'a, diğerleri Kafkasya dağlarına doğru at sürdü. Toktamış ise kendi yakınları ile Volga'nın aşağı kısımlarına kaçıp Bulgaristan'a sonra da Litvanya'ya doğru geri çekildi.

Bu savaş yüz elli yıldan fazla Rus topraklarına sahip olup prensleri itaat ve korku altında tutan Altın Orda hanlığının gücüne son vererek onun bel kemiğini kırmıştı.

2.31. TİMURBEK'E SİĞINAN PRENS

“Eğer siz Kremlin'in eski İspanya katedralinin ibadet yerine girerseniz kral kapılarının sol tarafındaki elmaslar ile süslenmiş haçça ve onun etrafındaki Ortodoksların getirdiği sayısız mumların ışığında parlayıp duran puta (kadın putu) gözünüz takılır. Bu mukaddes put, Timur dehşet ile Don kıyılarından Moskova tarafına yürüdüğünde Vladimir'den getirilmişti. Onun karşısında ecdadımız ibadet etmiş, onun karşısında Rusların öfkeli dolu gözyaşları dökülmüş”.

N.A POLEVOY

XIX. Yüzyılda Yaşamış Rus Yazar.

Emir Timur'un ordusu Barku Saray'ı ateşe verip başkentinin, dehşetli Altın Orda başkentinin külünü gökyüzüne savurmuştu. Akıl almaz bir olay! Bu haber Moskova'nın Büyük Prensi Vasili Dmitrieviç'i son derece rahatsız etti.

Bundan on iki yıl önce o, babasının, Dmitri Donskoy'un emri ile o uğursuz şehre Boyarlar ile birlikte gitmişti. O şehirde Moskova prensinin menfaatlerini korumak için

üç yıl kaldığını hatırlıyordu. Ne zamandır Batu Han döneminde Altın Orda başkenti Volga Irmağı Aktöbe kıyılarındaydı. Batu'nun abisi Barku ise Aktöbe'nin ön arazisinde yeni bir şehir kurdu. Özbek Han ise tam bu Barku şehrine başkentini taşıdı. Çünkü Barku Saray Moğolistan, Çin, Hindistan ve İran'a uzanan, diğer taraftan ise Kırım, Akdeniz ve Batı Avrupa'ya giden bir yol kenarında yer alıyordu. Bu şehirde yaşadıkları dönemde Vasili onun duvarlarının, engellerinin, hendeklerinin belirgin bir şekilde görünmemesine şaşırıyordu. Yine şu ilginçti ki Barku Saray'da Rus şehirlerinde olduğu gibi pazar meydanı ahaliden ayrı tutulmamıştı. Pazara herkes uğruyordu. Toz toprak dolu şehir arı yuvası gibi uğulduyordu. Sanki her şey ticaret için yaratılmış gibiydi.

Barku Saray'da halkın çoğunluğu tüccar olup şehrin az bir kısmı devamlı olarak ikamet ediyordu. Güney tarafı Slav kölelerin yaşadığı bölge. Onların aile kurması yasaklanmış. Onlar yer altlarında yaşıyordu, şehir tüccarlarına hizmet ediyorlardı. Büyük köle ticaretinin kızıştığı bu şehirden çok sayıda köle başka ülkelere götürülmemiş miydi? Onların çoğunluğu Rus şehzadeler ve kızlardan oluşuyordu.

Prens Vasili kendi gözü ile kaç defa bu köle pazarındaki hikâyeleri görmüş. Rus köleleri nerelere götürülüyordu, dersiniz? Çin'in başkenti Hanbalık'taki han hizmetinde olan bütün bir askeri birlik işte bu Ruslardan oluşuyordu. Onlardan birkaç bini Mısır sultanlarının ordusunda hizmette.

Bahtsız kölelerin lanetine uğrayan, binlerce ah ve feryadı içinde barındıran Barku Saray'ın Allah'ın gazabına uğrayacağı belliydi.

Vasili Barku Saray'da yaşayan, tabip kıyafeti ile iş gören istihbarat komutanının getirdiği mektubu kâtime uzatarak yüksek sesle okumasını buyurdu.

“— Devletpenahım ali himmet sahibi prence bunu hızlıca haber vermekteyim, Timurhan galip gelerek Altın Orda'nın kaderini belirledi. Toktamış kaçtı, ordusu dört bir yana dağıldı. Şehirde büyük küçük herkes helak oldu. Benim evim de harabeye döndü. Her yerde kan, ölümler, Timurhan'ın askerleri çekirge gibi Volga kıyılarını bastı. Hiç kimseye merhamet göstermediler.

Bunu size bildiriyorum ki büyük fazilet sahibi olan devletpenah, Timurhan insanlara Allah'ın kahrını kendisinde yansıtan bir güç olarak gönderilmiş ve onun önünü dağlar bile kesemiyordu, nehirler ise engel olamıyordu. Söylediklerine göre onun doğduğu gün gökyüzünden üç yıldız kaymış, üç defa gök gürüldemiş. Timur okyanus

diplerinden başlayarak bütün dünyayı zapt etmeye girişmiş. Şimdilerde o; Asur, Babil padişahlıklarını, Sivistiya'yı, Ermenistan'ı ele geçirmiş. Timur ikinci Roma'yı da muhteşem Bizans'ı da istila etmek istiyordu. Dehşet dolu olan Timur, gazapta aslan gibi nereye ayak bassa hepsini dehşete düşürdü...”

Vasili yavaşça geri çekildi. Timurhan Allah'ın gönderdiği bir felaketmiş. Demek ki onu defetmek de Allah'tan.

Boyarların katıldığı konsey de böyle düşünüyordu. Moskova'nın Büyük Prens'i onlarla birlikte Metropolit Kiprian'ın huzuruna doğru yola çıktı.

— Şimdi ne yapacağız, hazret?

Kiprian Prens'e sakince cevap verdi:

— Prens sen Allah'a ibadet et, ona kendi korkularını beyan et. İçtenlikle ibadet et. Zaten Allah'ın kendisi bize gönderdiği bela ve afeti yok etmeye kadirdir.

— Hazret, — dedi merakla Vasili, — ben yüce makam kilisemiz, candan aziz yurdumuz için düşmana karşı yiğit kahramanlarım ile meydana çıkacağım.

— Bu mert bir yüreğin feryadı, — dedi onu desteklercesine amcası Prens Vladimir. — Biz, baban, rahmetli abim ile ne zamandır düşmana karşı istikrarlı bir şekilde direnip Kulikovskaya meydanına çıkmıştık. Bu köleler Mamay ordusunu oluşturuyordu. Ama iki yıl sonra şans bize yüz çevirdi. Toktamış bizi gaflete uğratıp Moskova'yı işgal etti. Binlerce şehzade ve genç kızı köle yaparak şehri ateşe verdi. Etme bulma dünyası, nefret dolu Toktamış'ı Timur mahvetti. Ona Allah'ın kılıcı diye boşuna demiyorlardı. Biz onunla denk olamayız.

— Bu mu sizden beklediğim? — dedi merakla Vasili. — Söylediklerinize göre benim elimi kolumu bağlayıp Timur aksağının gelmesini mi beklemem gerek? Bana yardıma gelen askeri birliğe “Geriye dönünüz. Ben sizlere kumandan olamam”, □— mı demem gerek?

— Öyle değil yeğen, — dedi mülayim bir sesle Vladimir, — gücünü topla, müdafaaya hazır ol ama saldırgan olma. En önemlisi cesur Prens Kirdiyapa'ya baba mirası mülkünü geri ver. Böylece o kendi drujinası²⁴ ile sana göğsünü siper yapacak.

— Çok doğru, — diyerek destekledi onu Metropolit Kiprian, —Nijniy Novgorod onun baba mirası. Bu işi Allah kabul eder.

Prens Vasili öfke ile amcasına baktı.

— Yok, asla! Moskova hiçbir zaman eline geçirdiği mülkü sahibine geri vermedi. Böyle olan bundan sonra da böyle kalacak. Siz de, hazret, beni bu yoldan döndüremezsiniz. Simeon Kirdiyapa hiçbir zaman Nijniy Novgorod'a, Suzdal'a sahip olamaz. Bu benim, Büyük Prens'in sözü!!!

Metropolit Kiprian şaşkınlık içinde Prens Vladimir'e soru sorarcasına baktı. O ise yeğeninin inatçılığından rahatsız olup derin bir iç çekti.

“Tilki inine sığamazken bir de kuyruğuna kabak takmış”, diye boşuna söylenmemiş. Tehlikeli düşman kapının önünde dururken yine kendi içinden düşman arttırman da neyin nesi! Düşmanını dost yapmak yerine! Üstüne üstlük kimi söyleyin: Simeon Kirdiyapa!

Nijniy Novgorod Kirdiyapa'nın babası — Suzdal Prensi Dmitri Konstantinoviç'e tabiydi. O vefatından bir süre önce oğlu Simeon'a onu vasiyet etmişti. Bu kararını tasdiklemek için Simeon'u Altın Orda'ya yarlık almaya gönderdi. Dmitri'nin kardeşi — Gorodets Prensi Boris de Orda'ya gidip handan işte bu şehre sahip olduğuna dair yarlık vermesini istedi. Boris büyük bir rüşvet karşılığında Altın Orda hanından yarlığı aldı. Simeon ise yardım istemeye Moskova'ya, ablası Yevdokiya'nın eşi Dmitri Donskoy'un huzuruna geldi. Moskova'nın Büyük Prensi Dmitri kayınbiraderinin ricasını yerine getirerek Boris'in üzerine ordu ile yürüdü. Boris kendisine ait olan Gorodets'e kaçtı ve Nijniy Novgorod'u Simeon ele geçirdi. Ama aradan bir yıl geçer geçmez Boris tekrar Altın Orda'ya giderek han görevlilerini tutuklamaya başladı. Nihayet altı ay sonra başkent Barku Saray'daki boş uğraşlardan sonra Nijniy Novgorod prenslik fermanını kendi adına yazdırmayı başardı. Simeon tekrar sürgün edildi. Bu esnada Dmitri

²⁴ 1. Savaş filosu; tarım arazilerini harap eden kabile reisinin etrafında toplanan savaşılar, daha sonraları prens ve kral etrafında toplanmıştır. 2. Eski Rusya'da prensin çalışanları, ona yakın olan kişiler, görevliler ve hizmetçiler (Bekmuhamedov, 1986:80).

Donskoy ölmüş, ablası Yevdokiya ona yardım etme noktasında aciz kalmıştı. Simeon'u Boris'in görevlileri hapsettiler. Cesur prens dostlarının yardım ile hapisten kaçıp Altın Orda'ya boyun eğdi. Ama Toktamış onu prangaya vurdu. Moskova'nın Büyük Prensi Vasili Dmitrieviç ile büyük ittifakını güçlendirmiş; Timur'a karşı savaşmak için Toktamış, Boris'e yazılan fermanı yırtarak Nijniy Novgorod ve Suzdal prensliklerini Moskova'ya vermişti. Toktamış ve Moskova arasındaki anlaşmaya göre Simeon Kirdiyapa'nın ömrünün sonuna kadar Orda'da esir olarak kalması gerekiyordu. Ama zeki ve tedbirli Simeon Kirdiyapa Barku Saray'dan gizemli bir şekilde kayboldu.

— Prens Vladimir!

Vasili'nin emrivaki hitabı ihtiyar prensi hayal girdabından çıkardı.

— Sana, bahadır amca, Moskova müdafaasının liderliğini emanet ediyorum. Biz savaşta helak olursak Moskova'nın kaderinden sen sorumlusun. Ben asker toplayacağım.

— İbadet et, yavrum, ibadet! — diye bağırdı Kiprian. — Sadece bir tek kral bizi Timurbek belasından kurtaracak! Zaten Toktamış gibi bir komutanı yok eden düşman ile başa çıkmaya kadir değilsin, Prens! Ona göre Vladimir'e süvari gönder. Keramet sahibi Bibi Meryem haççı getirilsin.

— Doğru, doğru!

— Hak sözünü söyledi hazret!

Boyarların bağrıışlarından Vasili'nin yüzü asıldı. Yok, o hiçbir zaman babası Dmitri Donskoy gibi cesur ve sert olamayacak olsa gerek.

Timurbek'in ordusu Volga'dan geçerken gökyüzünde garip bir değişiklik yüz verdi. Her gün akşam ve sabah gün doğumunda batı tarafında kızıl şafak görünmeye başladı. Rus rahipleri bunu bir felaket timsali olarak tarihe geçirdiler.

Büyük bir ordu Don kıyısında ilerlerken halk ormana gizlendi. Moskova korku içinde ibadet etmeye başladı. Büyük Prens Vasili Dmitrieviç ise Oka Nehri'nin kıyısında asker toplamakla meşgul. Prens Simeon Kirdiyapa ise kendisine sadık drujinası ile Moskova'ya doğru ilerlemekte tereddüt ediyordu. Zor bir görev bu.

Moskova'yı Prens Vladimir — Kulikovskaya Muharebesi kahramanı, Dmitri Donskoy komutanı koruyordu. Onunla mücadele etmek zor.

Prens hayale dalmış otururken huzuruna eski bir tanıdığı — Tatar Binbaşı Aytek teşrif buyurdu.

Simeon onu nezaket ile karşıladı. Aytek Altın Orda'dan kaçarken son derece halis bir görevi yerine getirmişti.

— Zor durumunuzu kolaylaştırmaya geldim, Prens, — dedi o, — ben Kutluğ Timurhan'a senden bahsedip, ondan öneri alıp geldim. Hazırlan!

— Nereye? — diye şaşırarak sordu Prens.

— Timurbek'in huzuruna gidiyoruz. Sahipkıran'ın dergâhına baş koyup gidersen hayrından mahrum kalmazsın. Beni de sonra mahrum bırakmazsın ya, ne dersin?

Simeon sohbet esnasında Aytek'in Timurbek'in generali olan Kutluğ Timurhan'ın tümeninde binbaşı olarak görev aldığını biliyordu. Bu yüzden hepsinin ağzından hükümdar Timurbek'in tasvirini dinliyordu.

— Drujinan, silahların burada kalsın, — dedi Aytek, — sen benim korumam altında gideceksin, Prens!

Simeon ona inandı. Tek kelime etmeden atına binip bu deneyimli adamı takip etti.

Sosna, Don Nehri boyunca yer alan birkaç kilometrelik arazi asker ile dolu. Sayısız çadır, ev, yeraltı deposu birbiri ardına dizilmiş. Ormanın içlerine doğru bir bakış attı. İleride ateşe verilmiş olan Yelts şehrinin harabelerinden dumanları tütüyordu. Çok sayıda koyun, yılkı sürüleri, develer. Yer yer küçük küçük pazarlar. Bazılarında alışveriş yapılıyor. Haddi hesabı olmayan ateşin etrafında askerler daire kurmuşlar.

Simeon daha önce hiç görmediği savaşçılara, onların kıyafetlerine, silahlarına merak ile bakıyordu. Asyalı savaşçılarda ne olduğunu bilmediği silah ve tüfekleri, misket tüfeklerini ve kendisinin bildiği tüfekleri gördü. Çeşitli kılıçlar da onu hayrete düşürdü. Dimaşk, İsfahan çeliğinden yapılmış. Taşı bile kesmeye gücü yeten kılıçlar.

Nihayet onların gözlediği menzil yaklaştı. Timurbek'in çadırı açık bir şekilde görüldü. Kare çadırın eni yüz adım kadar, yüksekliği üç mızrak, köşk şeklindeki orta kısmı mavi renkli ve insan gövdesi kalınlığındaki on iki tane altının üstünde duruyordu.

Çadırın duvarlarında irili ufaklı yakut, zümrüt ve mücevherler parlayarak nur saçmaktaydı. Değerli halılar göz kamaştırıyordu.

Aytek'in elindeki gümüş parayı gören Barlas Bey'i elini göğsüne koyarak içeriye davet etti.

Simeon ayaklarını harekete geçiren güçlü titremeyle çadırın içine ayak bastı.

Bağdaş kurarak şiltelerde oturan kişilerin karşısında ahşap masalar. Üstüne çeşitli yiyecekler koyulmuş. Uzun boylu cüsseli bir bey eli ile perdeyi açtı. Simeon ile Aytek çadırın ağına ayak bastılar. Burası haşmetli görünümü ile göz kamaştırıyordu.

— Diz çök, — diye yavaşça fısıldadı Aytek. Simeon'un karşısında duran, oturan kişiler arasındaki Timurbek'in varlığını düşündü. Diz çöküp başını aşağıya eğdi. Aytek prence bir şeyler fısıldadı.

— Timurbek arzınızı dinlemeye hazır.

İki asker gelip Aytek'i daha sonra ise prensi şiltelere doğru götürdü. Gencecik bir köle ibriği kaldırarak ellerine su döktü. Bir diğeri ise havlu tuttu.

Simeon altın tabaklardaki kavrulmuş etleri, gümüş kadehlerdeki parlayan şarapları, daha önce hiç görmediği meyveleri, farklı yiyecekleri görünce gayriihtiyari "Binbir Gece" masallarını hatırladı. Evet o, Hârûnürreşîd'in huzurunda. Etrafında sadık veziri Cafer, hizmetliler. O düş görüyor.

— Sahipkıran'ın sofrasına bakın diyor, Prens.

Simeon, Aytek'in sesi ile kendine geldi. Yavaşça başını kaldırıp, ondan bakışlarını ayırmadan ağdaki şiltede yastığa uzanmış olan kişiye baktı. Evet, o bütün Avrupa ve Asya'ya şanı yayılan, Rus'u dehşet düşüren Timurbek. Gelişmiş gövdesi açık alnı, geniş omuzları, açık kırmızı renkli ve tertemiz olan yüzü parlamakta. Uzun sakalı kendisine yakışmış. Sesi gür.

— Bu kadehi Timurbek'in sağlığına içmeniz gerek, Prens, — dedi Aytek tercümanlık yaparak.

— Caku — dedi Timurbek o gür sesi ile — misafire en keskin olanından koyuver.

Sofra emiri olarak oturan tümen komutanı Caku gümüş kadehi Aytek'e uzattı.

— Kurallara göre hepsini iç Prens, bir damlası bile kalmasın. Sahipkıran'ın sağlığı için kadeh kaldıran insanın böyle yapması gerekir.

Simeon dibi derin olan böylesine büyük bir kadehten daha önce içmemiş olsa da onu cesurca eline aldı. Bu bir sınav. Bu sınavdan şerefi ile geçmesi lazım.

—Barekallah Prens, — diyerek Aytek atıştırmalıklardan yemesini ima etti, — etrafında şehzade ve komutanların oturduğunu unutma.

Kutluğ Timurhan bir şeyler söyledi. Sohbeta katılanlar gülüştü. Simeon yemekten biraz yedikten sonra havluya silindi.

— Söyle arzını, — dedi Aytek, Timurbek'in işaretini anlayıp.

Simeon kendisini hafiflemiş hissetti. O, Müslümanların adetlerindeki derin manayı anladı. Önce yemek, sonra söz. Misafir kim olursa olsun, kesin bir şekilde hürmet ve izzet gösteriliyordu. Hristiyanlar bilse, örnek alsaydı ne çok değerli şey varmış.

Prensi yine başka bir durum şaşırtmıştı. Timurbek Rus prensleri, Boyar ve rahiplerin tarif ettiği gibi yavuz Julian, kana susamış Diocletianus, vahşi Maximilian'a hiç benzemiyordu. O şu anda karşısında dehşetli, heybetli bir cihangiri değil; belki de savaşlarda ömrü geçmiş, iyiyi ve kötüyü bilen büyük savaşçıyı, misafirperver bir ev sahibini gördü. Birilerinin istek ve şikâyetlerini dinlemekten şikâyetçi olmayan adamın sevgisini hissetti.

Prens başından geçenleri anlattı; Toktamış Han ve Moskova prensinden adalet istediğini, başından geçen işkenceleri anlattı. Aytek onun söylediklerini tercüme etti.

Timurbek düşünceye dalınca bu genç Rus bahadırının kapı kapı dolaşmasını, talihsizliğini, mağlubiyet ve ayrılıklarla dolu hayat hikâyesini dinlerken, fark etmeden geçen, şimdi geri gelmeyecek olan gençliğini hatırladı. Saf gençlik! Güç, gayret, cesaret ve ümitle dolu, paha biçilemez bir gençlik! Eyvah, şimdi o asla geri gelmeyecekti!

Simeon'un gür sesi nedendir bilinmez, ona en büyük oğlu Cihangir'i, 29 yaşında dünyadan göçen sevgili Olcay'dan olan ilk çocuğunu hatırlattı.

O da bir zamanlar taç ve taht için mücadelelerinde hükümdarlardan yardım ve destek istemiş, kimilerine inanmış, çok kandırılmıştı.

— Moskova'da ne konuşuluyor şu an, oğlum? — dedi Timurbek sakın bir sesle.

Simeon onunla şefkat dolu ve nezaket içinde yaptığı bu sohbette, dağ gibi yüce gönlündeki hiçbir şeyi saklamıyor; bütün hakikati anlatıyordu. Moskova korkuya kapılmış. Büyük Prens Vasili Dmitrieviç savaşa ilgili tereddütleri olduğu için asker topluyordu. Ama görevliler, Boyarlar keyfine düşkün. Metropolit Kiprian hepsini ibadet etmeye davet ediyor. Vladimir'den Meryem Ana'nın mucizevi putu Moskova'ya getirilmiş, kiliselerde genç ve yaşlılar ibadet etmekteydi. Gece gündüz Allah'a yalvararak başlarına gelen felaketten — Timurbek belasından kurtarılmayı istiyorlardı. Büyük Prens'ten başlayarak bütün Moskova halkı — vatandaşları kiliselerde dua ediyordu.

— Hristiyanlar şimdi mi Allah'ı hatırlamışlar ha, — diyerek güldü Timurbek, — peki, benim hakkımda ne diyorlar?

— Söylemeye dilim varmıyor, yüce Sahipkıran, — dedi açık yüreklilik ile Simeon.

Mir Said Bereke'nin yanında oturarak pirin hizmetinde hazır ve nazır bekleyen orta yaşlardaki derviş konuşmaya başladı:

— Ama biz biliyoruz bunu. Allah'ın kılıcı, Sahipkıran'ı, büyük Timurbek'i Moskovalılar eski Roma hükümdarları olan yavuz Julian, Diocletianus, Maximilianlarla kıyaslıyorlar.

— Evet, — diyerek başını salladı Simeon, — ayrıca çok saçma efsaneler de söylenmekte. Onları da biliyor olsanız gerek?

— Evet, dedi elçilerin başı mağrur bir şekilde. — Merhametli hükümdar, ilk ve son, büyük ve engin, kâinatın yaratıcısı Allah'a hamdüsena olsun! O her şeyi işitendir, her şeyi bilendir, tövbeleri kabul edendir, cömertliği sonsuz olan Halim'dir, sabrı yüce olandır. Yüce Allah'a hamdüsena olsun!

— Hamdüsena olsun! — diyerek hep bir ağızdan bağırdı âlimler, emirler ve komutanlar.

Timurbek kapının yakınında oturmuş olan ve onun her sözünü kâğıda yazan mirzaya döndü.

— Ben Allah'ın bir kulu Timur, emrediyorum. Tümen komutanı Kutluğ Timur!

— Buradayım, Sahipkıran!

— Deşti Kıpçak'taki hükümdarlığınla hayırlı bir işe öncülük et. Prense baba mirası mülkünü geri ver.

— Başüstüne, Sahipkıran.

— Sen, Rus prensi, — dedi Timurbek keskin bakışlarını eski Nijniy Novgorod ve Suzdal Prensi Simeon Kirdiyapa'ya çevirip, — seni üzen Moskova'ya benim adıma git ve şehri ele geçir!

O, bakışlarını tekrar Kutluğ'a çevirdi:

— Benim seni Kıpçak topraklarına, Ural ve Don kıyılarına hükümdar olarak tayin ettiğimi unutma, işini adaletli bir şekilde yap. Doğru ve dürüst!

— Güç adalette!!!

— Yaşasın adaletperver Sahipkıran!

Kutluğ Timur ve Simeon saygı ile çadırdan çıktıktan sonra Mir Said Bereke yerinden kalktı:

— Sahipkıran'ın bugünkü cömertliği bana dört halifeden biri olan — Halife Ömer cennetmekân hazretleri dönemindeki bir olayı hatırlattı. Şehrin hâkiminden zulüm gören Hristiyanlardan biri Halife Ömer'den medet bekleyerek Irak'a gelmiş. Yolda susayıp bir kulübeye girmiş. İçerideki ihtiyar çamuru karıştırarak guvala²⁵ yapmış. O kapta su tutmuş, Hristiyan susuzluğunu dindirirken onun talep ve isteklerini dinliyordu. Sonra halifenin vaktini almadan onun ihtiyacını karşılamasını söyledi. Guvalaya yazı yazıp Hristiyan'a verdi. Onu şahsen şehir hükümdarına götürmesini anlattı. Hristiyan şaşkınlık içinde kalarak onun söylediklerini yaptı. Hükümdar guvaladaki yazıyı okuyup diz çöktü. Guvalayı yüzüne gözüne sürdü, halifenin emrinin yerine getirilmesini en üst yetkililere bildirdi. O dakikadan itibaren Hristiyan'ı hükümdar ilan ettiğini ve kendisinin şehirden sürgün edildiğini söyledi. Hristiyan bu kadar çamur kurutan ihtiyarın aslında Halife Ömer olduğunu anladı.

— Allah'ın merhameti ne kadar geniş!

²⁵ Duvar yapımında kullanılan, kurutulmuş yassı balçık topu (Baydemir ve Ildırı tarafından hazırlanan ve basım aşamasında olan Büyük Özbekçe-Türkçe Sözlük'ten).

— Allah'ın kılıcı Timurbek'e hamdüsenalar olsun!

Timurbek saf arkadaşlarının neşeli kahkahalarını dinlerken ellerini kaldırdı:

— Ey Gafur, ey Rahim, ey Celal, ey Kerim benim günahlarımı kendi fazlı keremin ile affet! Allahutaala'nın rahmeti Muhammed aleyhisselam ve onun bütün sahabelerinin üzerlerine olsun!

— Herkes duaya âmin! — dedi komutanlar, emir ve âlimler hep bir ağızdan ve duaya el kaldırdılar.

Mir Said Bereke güzel sesi ile tilavete başladı.

2.32. BEŞİNCİ İKLİM MEMLEKETİ

— Bu Rus topraklarından hiç bereket görmüyoruz, — dedi Emir Şeyh Nureddin. Dışarıda üç gündür kuvvetli bir sağanak şeklinde yağan yağmurdan bıkılmış olan Emir Şah Melik de onaylarcasına başını salladı.

— Kuru bir ormandan başka hiçbir şey yok, — diye söylendi Mirza Şahruh.

Çadırda toplanan komutanlar Timurbek'in etrafında ayakta durarak onun konuşmasını beklediler.

— Barku Saray'daki ganimetleriniz yedi ceddinize yetip artar, — diyerek güldü Sahipkıran, — yoksa yanılıyor muyum, Azizüddin?

Emir Azizüddin kahkaha atarak güldü:

— Tabi olan ne kadar çok devlet olursa gözünüze o kadar az görünür, Sahipkıran. Ama yine de bir fikriniz beni düşündürdü. Yiğit malı yolda.

Komutanların arasında oturduğunu gören Timurbek arkadaşına sevgi ile baktı.

— İçimden geçeni buldun, Aziz. Biz geriye dönüyoruz. Başkent Semerkant'a!

— Aferin!

— Müjdelediniz!

Timurbek hamdüsenaları durdurup el kaldırdı:

— Gelecek planımızı büyütelim, biraderler. Haydi, kendi fikirlerinizi söyleyin!

Tümen komutanı Emir Hoca Yusuf cesaretleterek bağırdı:

— Güneye yürüelim, Sahipkıran. O tarafta bizi bolca ganimet bekliyor.

— Bu soğuk Rus toprağı, buz gibi soğuk rüzgârları olan kuzey ülkesi canımıza tak etti. Güneye yürüelim, — diyerek destekledi Şeyh Nureddin.

— Eğer daha açık söylemek gerekirse, — dedi kurnaz bir şekilde Şah Melik, — katılıyorum, güneyin hangi ülkesine?

— Bunu sadece Sahipkıran bilecektir...

— Bu, yüce saygıya layık olanın eline geçen beşinci iklim memleketi olacak. — dedi genellikle konuşmayı pek sevmeyen Miranşah.

Timurbek hayret ile oğluna soru sorarcasına baktı. Miranşah'tan da akıllıca bir fikrin çıktığı gün varmış ya! Belki Allah onun gönlüne bu fikri koymuştur.

— Hindistan!

Bu ses Timurbek'in sevgili torunu Pir Muhammed Mirza'dan geldi.

Sahipkıran belli belirsiz bir sevgi ile ona baktı. Bu; eşi benzeri olmayan sevgilisi, kıymetlisi, dostu, unutulmaz eşi, gözünü açınca gördüğü ilk yâri Olcay'ın gözleri!

Timurbek'in yüzünde sonsuz bir sevgi belirdi.

— Hindistan'ı ele geçirirseniz — diyerek devam etti Pir Muhammed, — oradaki altın ve elmaslar sizi dünya sultanı yapar!

— İnşallah! İnşallah!

— Doğru. Ferişteler duaya âmin desin!

Timurbek sevgi dolu gözlerini torunundan ayırmadan hayale daldı. Ne kadar da benziyor! Olcay da onun gönlünden geçeni bilirdi. Onun torunu da gönlünden geçeni söyledi. Altında güç çok. Ama onun sadece kendisi dünyaya hâkim olmak için yeterli değil.

— Hint altını bele kuvvet, göze nur ve orduya derman olacak — diyerek sözüne son verdi Pir Muhammed.

— İzin verirsiniz ben de kendi aciz düşüncelerimi açıklayayım.

Timurbek ulemaların arasında oturan Mevlanazade'ye merakla baktı.

— Buyurun, Mevlanazade. Söyleyeceklerinizi sabırsızlıkla bekliyoruz.

— Yeri gelince sözünün bir değeri olduğunda babana dahi acıma, demişler atalarımız. Pir Muhammed Mirza'nın altın konusundaki fikirlerine birkaç itirazım var. Sadece altın cihana hâkim değil. Lidya şahı Kres hakkındakileri duymuşsunuzdur. Büyük hazinesi ile şöhret kazanmış bir şahı. Altınları binlerce deveye yük olurdu. Akıbeti ne oldu? İran şahı Kuruş onu yenip bütün devletini ele geçirdi.

Ya Bağdat halifesi Mutasim? Hülagühan başkente yaklaştığında altınları gömdüğü havuzların ve hazinedeki sayısız değerli şeylerin üstüne oturdu da ne oldu? Sonuç olarak kötü Moğol hanı hepsini talan edip halifeyi acı içinde ölüme mecbur etti.

Özellikle ben geçmişten gelen bir örnek ile şunu söyleyeceğim. Altına itaat edip dürüstlüğü unutan Allah'ın azabına uğrayacaktır.

— Kıssadan hisse nedir?

Emir Rüstem'in sorusuna Mevlanazade tebessüm ile cevap verdi:

— Kıssadan hisse şudur ki Sahipkırانımızın yeteneği, askeri tecrübesi ve sizin gibi kahraman bahadırların gücü, her türlü altından daha güçlüdür.

— Aferin, Mevlanazade!

Âlimlerin arasında hareketlenmeler başladı. Onlar birbiri ardına Emir Timur'un gücünü gösteren olayları keyifle anlatıyorlardı. Bunların arasında en meşhuru Yaradan'ın Sahipkırان'a inayeti hakkındaki Hazreti Ubeydullah olayıydı. Bir gün meclisteki toplantıda o: "Timur kana susamış bir Türk, o çok sayıda insanı kırıp geçirdi. Onun şanına dua edilmez!" diyerek açıkça söyledi. Daha sonra hazret gecesine tuhaf bir rüya görüp korktu. Ertesi gün Timurbek'in huzuruna gelerek ona rüyasını anlattı. Hazret rüyasında Peygamberimiz Muhammed (sav)'i ve onun yanında oturan Timurbek'i görmüştü. Ubeydullah, Peygamberimize üç defa saygı ile selam vermişti. Ama Peygamberimiz ona göz ucuyla bile bakmamış, selamına cevap da vermemişti. Bundan son derece endişe ve üzüntü duyan Ubeydullah derin bir üzüntü ile feryat etti:

— Ey Resulullah! Ben senin şeriatının hizmetçisiyim. Timurbek ise çok sayıda insanı kırıp geçiren bir zalim. Ama sen ona bakıp bana önem dahi vermiyorsun!

Peygamberimiz işte böylesine bir feryada cevaben Ubeydullah’a yüzünü gösterdi:

— Evet, aslında Timurbek’in emri ile çok sayıda insan helak oldu. Ama o kendisinin bu günahını benim ecdadıma olan saygısı ile temizledi. Bunun için şüphesiz halkın böylesine bir hükümdara dua etmesi şart.

Hazreti Ubeydullah böyle söyleyerek Timurbek’ten özür diledi ve onun ateşi ile yanan bir hayranı ve saygılı pirlerinden biri oldu.

Âlimler Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi ile ilgili olayı da büyük bir memnuniyetle hatırladılar.

Horasan’ın Herat Nehri kıyılarındaki köylerden birinde yaşayan Şeyh Zeynüddin 1381 yılında karşısına gelen Timurbek elçilerinin isteğini duyunca çok kötü bir söz söyledi:

— Eğer Timurbek bana ihtiyaç duyuyorsa kendisi karşıma gelsin.

Elçiler oldukça şaşırıp endişe ile onun cevabını Sahipkıran’a ulaştırdı. Ama Emir Timur şeyhin böylesine korkusuzca verdiği cevaba öfkelenmedi. Görevlileri ile birlikte şeyhin huzuruna gitti. Saygı ile onun karşısında diz çöktü. Şöhreti tüm İslam âleminde yayılmış olan Sahipkıran’ın mütevazılığından, âlimlere olan saygısından son derece etkilenen Şeyh Zeynüddin onun omzuna elini koydu.

Âlimlerin, bilge ve fazilet sahiplerinin şanı için söyledikleri övgüler ve hamdüsenalar gönlünü her ne kadar hoşnut etse de Timurbek komutanları karşısında böylesine sözlere sınır koyması gerektiğini bilip sakince söze başladı:

— Ulema ehli! Şimdi kısa bir süre Allah’ın kulu Timur’un sözünü dinleyin. Bilim ve onun meşhur kişileri kendi tavsiyeleri ile padişahlara yardım etmişler. Sizler ise bana göre böyle davranmıyorsunuz. Benim amacım ülkede adaleti sağlamak, düzen ve barışı güçlendirmek, halkın yaşam koşullarını iyileştirmek, yurdumuzdaki binaları arttırmak, devletimizi geliştirmektir. Sizlerin bu işleri yerine getirmekte bana tavsiyeleriniz ile yardım etmeniz gerek. Memleketin durumu, divanın suiistimal edildiği ve edileceği, sıradan insanların topraklarındaki hükümdarlar tarafından sıkıştırılması gibi durumların hepsi sizler tarafından bilinmekte. Bunlar hakkında bilgi verirsiniz bu tarz adaletsizlikleri bertaraf etmenin ve şeriat ile kanunlara göre çözüm yollarını söylerseniz iyi olur.

Âlimler Sahipkıran'ın bu davetine cevaben derhal ülkedeki adaletsizlikler hakkında ona bilgiler getirmeye başladılar.

İlk şikâyet Semerkant şehrinin başmirabı²⁶ ile ilgiliydi, o su dağıtırken zenginlere ayrıcalık tanıyarak görevini suiistimal etmiş. Fakirlere rüşvet karşılığında su vermiş.

Timurbek şahitlerini çağırdı. Suçu seytler de onayladı.

— Getirin! — diyerek hüküm verdi Timurbek.

Başmirabı cellada götürüp başını vurdular.

Timurbek'in çadırgâhındaki o yağmurlu günde Hindistan'a gitmekle görevli olan harp grubu bir karar verdi. Beşinci iklim memleketi Sahipkıran'ın ordusu tarafından zapt edilmeli.

2.33. TEHLİKELİ SİLAH

Herat'tan Kabil'e kadar uzanan Kor ülkesinde Maverâünnehir askerlerine eşkıyaların saldırarak iki yüz elli kişiyi öldürdükleri yönündeki bir haber Timurbek'i son derece heyecanlandırdı. Elçilerin verdikleri bilgilere göre eşkıyaların başı ülkenin padişahı Abdal Gilzayı imiş. Ayrıca şunu da öğrenmişti: Onlarda dehşet verici bir silah varmış.

Büyük bir bıçak şeklinde hazırlanmış olan bu ağır silah telvar²⁷ imiş. Gilzayilerin elindeki bu telvar çok tehlikeli, onun keskinliğinden ve ağırlığından darbe yiyen kişi iki ayağının üstünde duramıyordu. Bu konuyla ilgili hakikatler Firuzabad girişindeki savaşta ortaya çıktı. Maverâünnehir ordusunda yetenekli mızrakçılar olduğu için Timurbek onları önden gönderdi. Kendisi de eline uzun bir mızrak aldı.

Gilzayiler ordusu daire şeklini almıştı. Timurbek onların üstüne ateş açtığı anda beklenmedik bir şey oldu.

Timurbek karşısına gelen askere mızrağını doğrulttuğunda o, ona bir şey fırlattı. O kalkanına çarpınca çınlayarak yere düştü. Timurbek'in mızrağı ona saplandı. O esnada atlılarının birbiri ardına at üstünden savrularak yere yuvarlandıklarını gördü. Gilzayiler

²⁶ Büyük arıklardan, su kanallarından su dağıtan kişilerden sorumlu olan, liderlik yapan kişi (Ma'rufov, 1981: 467).

²⁷ Metin içerisinde telvarın nasıl bir silah olduğu izah edilmektedir. Telvar: Büyük bir bıçak şeklinde hazırlanmış olan ağır silah.

bir şekilde atlılara ateş açarak onları at üstünden yere düşüyorlardı. Telvar denen orak şeklindeki bir halka, halkanın bir tarafında incecik bir zincir bağlanmış. Zincirin bir ucu Gilzayilerin elinde, diğer bir ucu atlılar tarafına atılarak, onların bedenine saplanmakta. Sonra o Gilzayı kendi elindeki zinciri çekerek, atlıları yere düşürüp helak etmekte. Telvar bir darbe ile adamı iki parçaya bölüyor. Böylesine bir silahla Timurbek daha öne hiç karşılaşmamıştı. O, derhal geriye dönülmesini işaret etti. O anladı ki eğer kalkanı olmasaydı kesinlikle attan savrulurdu. İşte şimdi 250 askerinin bir tanesinin bile kalmayıp helak olmasının sırrı anlaşıldı. Askere acilen demir kıyafetler giydirmesi lazım.

Gilzayiler meydanı terk eden rakiplerini sakince bekleyip, daire şeklindeki saflarını bozmayarak yerlerinde gururlar duruyorlardı.

Timurbek konseyi toplayıp tehlikeli telvar zincirli halkaları ortadan kaldırmak için nasıl bir çözüm yolu bulmaları gerektiğiyle ilgili düşüncelerini sordu. İlk olarak sözü Binbaşı Latif aldı:

— Neden bizde barut varken düşmanın telvar ve halkasından endişe duyuyoruz? Bence, onların ayaklarının altında barut patlatmamız gerek.

Komutanlar şaşkınlık içinde kalarak, bu kırk yaşındaki tecrübeli binbaşının teklifine hayret ettiler. Bu zamana kadar barut duvarları yıkmak için kullanılmaktaydı. Ama savaşta baruttan faydalanılmamıştı. Binbaşı Latif onların zihninden geçenleri anlayarak deri bir çantaya barut koydu, ona bir iplik yerleştirip ateş yaktı. Sonra düşman tarafı diye düşündüğü yere attı. Etrafa müthiş bir ses yayıldı. Patlamanın sesinden, ne kadar insanı yere savurabileceği anlaşıldı.

Deri çantalar hazırlanıp hepsi barut ile dolduruldu. Geç olmadan düşmanın üzerine gidilmesi konusunda anlaşmaya varıldı.

Askerler ipleri ateşle tutuşturarak Gilzayilerin olduğu tarafa atmaya başladılar. Bazen beklenmedik bir anda patlama meydana gelerek askere zarar verdi. Ama barutlu çantalar Gilzayiler safını dağıtarak onların arasında dehşet uyandırdı. Daire şeklindeki safları bozuldu. İşte böylece onların zayıf tarafları öğrenildi. Atlıların yokluğu da onları aldattı. Timurbek'in atlıları hamle yapmaya başlayıp, mızrak ve kılıçlarını kullanınca düşman askerleri kaçmaya başladılar.

Firuzabad Kalesi muhafızlarının verdiği karşılık bastırıldı. Kor padişahı sokak köşelerindeki mücadelelerde yaralanarak esir alındı.

Timur'un şehir halkı karşılıksız teslim olursa onlar için af ilan edeceğini bildirmesinden sonra savaş sona erdi.

Abdal Gilzayi cesaretini kaybetmeden Timurbek'e, onun sorularına, korkmadan cevap vermeye başladı:

— Askerlerini öldüreceğim. Eğer sen bugünkü savaşta ateş kullanmasaydın bütün askerlerini öldürürdüm, senin kesilen başın şu anda gözümün önünde duruyor olurdu.

— Neden askerlerimi öldürdün?

— Ben Emir Timur diyerek cihana şanı yayılan bir adamın askerlerini öldürdüğümde nasıl haz alacağımı düşünerek onları öldürdüm.

— Sen, Abdal Gilzayi, cesur yürekli bir kişi olsan da küçük düşünüyormuşsun. Bugün üstünden zafer kazandım. Şehrini katletmedim. Halkın mallarını talan etmedim. Halkın canına, malına, namusuna dokunulmasın; saygı gösterilsin, diye emir verdim.

Kor padişahının yüzüne nefret ve aşağılanma yansıdı.

— Bu sözleri kendi şanın şöhretin için söylüyorsun. Eğer sen halkıma şefkat göstermeseydin şehirdeki Gilzayiler bu geceye kadar bütün askerlerini kırıp geçirirdi.

Timurbek yaralı bir halde olsa da ona karşı cesaret gösteren bu kişiyi içinden överek sakın bir şekilde sohbetini devam ettirdi:

— Sen padişah, şariat emrine karşı gelerek iki yüz elli tane askerimi günahsız yere öldürmüşsün, devletler arasındaki komşuculuk ve savaş kanunlarına karşı cellatlık yaptığın için yeniden bir kere daha ölmeyi kabul ettin. Senin üstünden böylesine bir hüküm çıkarılmasına bakmadan bazı şartlarımı kabul edersen ölümden kurtulursun.

— Nasıl şartlar? — dedi alaycı bir şekilde Kor padişahı.

— Her yıl vergi ödeyeceksin. Bundan sonra dış işlerde bana bağlı olacaksın. Gilzayi ordusunun bana hizmet etmesine izin vereceksin.

— Şartlarını kabul etmiyorum. Derhal beni ölüme gönder.

— Daha sağlıklı düşünmen için sabah tan vaktine kadar müddet veriyorum.

Kalender Gilzayi sert bir cevap verdi:

— Bana bin yıl süre versen de şartlarını kabul etmiyorum. Beni öldürürsen bil ki bu ülkede öylesine gruplar var ki onlar benim öcümü senden çıkartarak bütün ordunu gazaba uğratırlar. Bu ülkeden kaçıp kurtulamazsın.

— Tan vaktine kadar iyi düşün. Sabaha kadar fırsat.

Kor padişahı karar verene kadar Timur bek toplantı yaptı. Toplantıda savaşın sonuçları muhakeme edildi, kendisini kanıtlayan ordu komutanları tebrik edildi. Binbaşı Latif emir rütbesine yükseltildi. Savaş esnasında deri çanta yerine küçük testiye barut koyup mancınıkla onu düşmana atan asker yüzbaşılığa yükseltildi. Onun buluşunun orduda daha çok kullanılmasına karar verildi. Kor padişahının takdiri konusunda da fikirler dinlendi.

— Onu düşmandan dosta döndürmek kabul edilebilir, — dedi askeri işlerle ilgilenen Mahmut Şahabeddin.

Nasrettin Aramir de bu teklifi onayladı.

Sabahleyin Abdal Gilzayi yine kararının arkasında durduğunu bildirdi.

— Tekrar söylüyorum. Ben sana vergi ödemeyeceğim. İtaat de etmeyeceğim.

Kor padişahının ölümü göze almış bir halde konuşması komutanlar arasında ona karşı duyulan bir saygı uyandırdı. Timur bek bunu iyice anladı.

— O halde ben sana dostluk şartnamesi teklif ediyorum.

Kor padişahı ona hayret ile baktı.

— Nasıl bir dostluk?

— Yakın zamanda ben Hindistan'a doğru gideceğim. Bana senin gibi kahraman bir hükümdarın cesur yürekli savaşçıları lazım. Onları kendi ordumun safına almak istiyorum.

— Eğer dostluk teklif ediyorsan onu memnuniyet ile kabul ederim. Sen gerçekten de yüce bir cihangir ve cömert bir insan olarak beni mest ettin. Biz, Afganlar, dostluğun ne olduğunu iyi biliriz. İşte bu dostluğu ispat etmek için esir olan yiğitlerimi özgür bırakacaksın.

— Bu şartını kabul ediyorum. Ama benim de bir şartım var. Askerlerine emir ver, benim askerlerime halka atmayı öğretsinler.

Abdal Gilzayi'nin yüzünde keyif dolu bir tebessüm belirdi:

— Sen de kendi askerlerine emir vereceksin, barut doldurmayı ve kullanmayı benim askerlerime öğretsinler.

Askerler Kor padişahının bu teklifi karşısında ne yapacaklarını bilemediler. Kaçınılmaz bir ölümden kurtulan bu insan yine kendi şartını da söylemeye cüret etmişti.

Timurbek onu onaylarcasına başını salladı. Kor ordusu gibi cengâver bir orduya müttefik oluyormuş, iki tehlikeli silah birleşiyormuş, bunun nesi kötü? Sahipkıran haklı. O, kudretli düşmanını sadık bir müttefike dönüştürdü. Sonraki savaşlarda Kor padişahının askeri onun çok işine yaradı. Sonraki olaylar ise Sahipkıran'ın düşüncelerinin ne kadar muhteşem olduğunu ispatlayacaktı.

2.34. GİZEMLİ ŞİFACI

Horasan ülkesini terk eden ordu beklenmedik bir felaketle karşılaştı. Öncü birliklerle giden atlılar birkaç grup insanla karşı karşıya geldi. Onlar casus ya da haydut çetesi değil, büyük ihtimalle kaçaklardı. Onların korkutucu görünüşleri de haberleri de dehşet vericiydi. Hürmüz, Amara, Mahant, Seyf, Suru halklarından veba yayıldı.

Timurbek'in emri ile ordunun ilerlemesi hızlandırılıp hastalık bölgesinden kaçmaya başladılar. Ama Fars ülkesini ele geçiren Maverâünnehir askeri veba belasına yakalandı. “Dori Abjard” bölgesinde dinlenmek için duran askerlerde hastalık belirtileri ortaya çıktı. Onların başı ağrımaya başladı ve ateşleri çıktı.

Timurbek hastaları burada bırakıp, hasta olmayanların çabucak bu bölgeden götürülmesi ile ilgili komutanlara talimat verdiğinde kendisinde de hoş olmayan bir durum sezdi.

— Vebanın devası şimdiye kadar bulunmamış, — demişti baştabip, — ona yakalananlar ya ölüyordu ya da kendi kendine iyileşiyordu. Böylesi nadiren görülüyordu.

Akşam namazından sonra akşam yemeğine oturan Timurbek, göğsünden vücuduna doğru soğuk bir titreme hissetti. Çok geçmeden bu titreme ateşe döndü. Baş

ağrısı arttı. Doktor ona bitkilerden hazırladığı ilacı içirdi. Sonra taşları ısıtarak bir kâsenin içine koydu. Timurbek'in başına kalın şeyler koyup taşa su serpti. Ateşini düşürerek hastalığın başlamasını önlemeye çalışması gerekiyordu. Bir süre terledikten sonra hastaya yeniden bu durum — ateşini düşürme durumu tekrarlandı.

Ateş biraz düşünce, Timurbek uymaya gitti. Sabah uyandığında ise tekrar ateşi çıktı ve baş ağrısı başladı.

— Vebaya yakalandım mı, ey doktor?

Timurbek'in bu sorusuna doktor cevap vermedi. Başını önüne eğdi.

— Ben Allah'ın kulu Timur, ölümden korkmuyorum. Allahutaala'nın “Her bir canlı ölümü tadacaktır”, diyerek haber verdiğini kabul ediyorum. Dünyaya gelen peygamberler, padişahlar öldü, ben de bir gün öleceğim. Fakat meydanda ölmedim, diye üzülüyorum.

Doktor korku içinde başını kaldırdı. Yavaşça fısıldadı:

— Sizin hastalığınız da askerlerdekindedir.

Timurbek halsizleşerek gözlerini yumdu. O gün akşama kadar hastalığa yakalanan hastaları “Dori Abjard”'a göndermeyi vebadan korumak için bir çare olarak görmüştü. Bugün ise kendisi de hastalığa yakalandı. Şimdi kendisinin de o askerler gibi burada kalması ve hiç vakit kaybetmeden orduyu Semerkant'a göndermesi gerekiyordu. Onun bu düşüncesini duyan komutanlar dehşete kapıldı. Onlar kendisine sığındıkları ve canı gönülden sadık oldukları komutanları olmadan hayatlarını asla düşünemiyorlardı.

Üçüncü gün Timurbek'in koltuk altında çıkan şişlik belirginleşmiş, iyice ateşi yükselmişti. Onun bedeninden çıkan ateşle doktorlar da başa çıkamıyorlardı. Hayatında ilk kez Timurbek kendini bilmez bir şekilde sayıklamaya başladı. O kendisini kâh doğduğu köyünde kâh Semerkant'ta kâh Belh'te görüyordu. Vefat eden anne babası, ablası, savaşlarda helak olan safdaşları gözünün önüne geliyor ve ona bir şeyler söylüyorlardı. O, ilk sevgilisi Olcay'ın dert dolu ve yalvaran gözlerini gördü.

Timurbek koltuk altındaki şişliğin ağrısından gözlerini açtı. Ağrı öylesine güçlüydü ki bugüne kadar kılıç ya da mızrak, hatta gürz darbesinde bile bu kadar ağrı hissetmemişti.

Ya vadem dolduysa? Daha önünde yapılmamış ne kadar iş duruyordu? Ya böylece ölüp gidiverirsem diğerleri gibi? Sonuçta o sıradan bir insan değil, Sahipkıran ya! Bunca yıldan beri onu bekleyen ecel onu böylece alıp gidecek mi?

Timurbek halsizleşerek tekrar gözlerini kapattı. O sessizce Allah’a yalvararak kendisine tekrar ömür vermesini, halkı için, vatanı için, hüküm sürdüğü yerler için iyi ve hayırlı işler yapacağını söylüyordu. O gönlündekileri Allah’a bildirirken ağrısı hafiflemeye başladı. Kulağında birinin “Patladı, patladı” diyen haykırışını duyar gibi oldu. İhtiyar birinin sesi duyuldu. Onun elindeki kâseyi ağzına yaklaştırdığını hissetti.

— İç bunu, Timurbek! Hastalığın şifa bulacak.

Bu ses ona çok tanıdık geldi.

— Hızır Dede!

Titreyerek gözlerini açtı. Karşısında gerçekten de bir ihtiyar oturuyordu.

— Şişliğiniz yok oldu, emirim. Şimdi, inşallah, gücünüz yerine gelecek.

Kimin olduğunu bilmediği o tanıdık ses tekrar kulaklarında yankılandı:

— Bu ihtiyarın balından al. Derdine şifa bulacaksın, Timurbek!

O, o! Bağırmak istedi. Hızır aleyhissalam! İkinci kez onu yokluyordu.

İhtiyar yanında getirdiği testi onun karşısına koydu, çıkıp gittiğini dahi hissetmedi. Testide gerçekten de bal olduğunu görünce şaşkınlığı bir kez daha arttı. Rüya mı yoksa gerçek mi?

O hizmetçiyi çağırdı, kendisine bal yedirip ordusuna emir verdi. Bal kadar tatlı bir çiçek kokusu yayıldı. Bedenine sinen bu çiçek kokusundan güç almaya başladı.

— İhtiyar nerede? — diye sordu Timurbek ruhundaki rahatlamayla.

— Hangi ihtiyar? — diye şaşırarak sordu hizmetçi. — Huzurunuz doktorlardan başka hiç kimse gelmedi.

Şüphesiz, bu Hızır dede! Tekrar kaderinde muazzam şeylerle karşılaşılıyor. Acaba ileride onu tekrar nasıl ilginç şeyler beklemekteydi?

— Hindistan! — dediği duyuldu cevap verircesine tekrar o tanıdık, kurtarıcı sesin.

2.35. PATAN'DAKİ TEHLİKE

Emir Timur'un ordusu Patan Irmağı'na ulaştığında güneş dağın arkasına geçmiş olsa da etraf aydınlıktı. İki taraftaki yüksek dağların eteği eğimli değildi, ırmağa doğru azar azar alçalmış. Hangi tarafa bakarsan bak dağlar, tek bir taraftan geçip giden patika bir yol görünmüyordu.

Timurbek dağın eteğindeki yüksekliğe çadırının kurulmasını emretti. Bütün askerin de yükseltiye yerleşmesini söyledi. Hava kararınca hepsi gece uykusuna daldı. Fakat Timurbek'in gözüne uyku girmiyordu. İşte sonunda o beşinci iklim memleketi — Hindistan'a doğru sefere başladı. Yüz yirmi bin kişilik ordusu buna eksiksiz bir şekilde hazırlandı. Onların yirmi bin kişisini Kor padişahının savaşçı Afganları — telvarlı Gilzayiler oluşturuyordu. Yüz yirmi bin askerin yedirip içirilmesini ve ihtiyaçlarının karşılanmasını kendisinden ayrı tutmamıştı. O, Semerkant'tan ayrılırken Allah'a ettiği duayı hatırladı:

— Ey Allah'ım! Biliyorsun, ben kılıç, mızrak ve ölümden korkmuyorum. Er kişinin yatağının savaş meydanı olmasını şeref olarak kabul ediyorum. İsteğin ile ölmeden sağ dönersem sana ibadet etmek için bu şehirde büyük bir cami yaptıracağım.

Güröldeyen bir sesle Timurbek hızla ayağa kalktı. Çadırın dışında duran muhafızlar dikkatli bir şekilde etrafa kulak verdiler. Gökyüzünde gök gürüyor, şimşek çakıyordu.

— Karnay ve surnaylar çalınsın, — dedi Timurbek onlara, — atlar ve komutanlar dağ eteğindeki yükseltiye çıksınlar!

Devam eden gök gürültüsü ve şimşekler bu gece bahar yağmurunun geleceğinin haberini veriyordu. Timurbek'in yüreğinde bir endişe uyandı.

Sağanak şeklinde yağmaya başlayan yağmur büyük bir sel olup askeri sular altında bırakabilir. Bu sel onların bulunduğu ırmağa doğru olan alana Patan'a toplanırsa büyük bir havuz oluşur, göl suyunda askerin boğulma tehlikesi var. Gerçekten de oluşan selin akış yönü askerin durduğu nehre doğruydı. Su giderek yükseliyordu. Ama askerin şansına yağmur yağmadan atlar ve askerler yükseğe çıkarılmıştı. Ay ışığında nehre dönen Patan Irmağı ilginç bir manzara oluşturmuştu. Sabaha doğru yağmur durmuş, bulutlar dağılmaya başlamıştı. Şimdi ordunun durumunu anlamak için fırsat doğdu.

Telef olan yok. Ama birçok sefer teçhizatı su altında kalmış. Onların içinde Timur'un taşınan mescidi de vardı.

Patan'daki yağmur şunu gösterdi, bahar mevsiminde karargâhı derin yerlere kurmamak lazım.

Ordu yola düştü. Hayber Geçidi'ni aşıp Patanlıların yaşadığı köye ulaştı. Geniş göğüslü, sarı saçlı, mavi gözlü insanların her biri boyunlarına kılıç asmış. Patan köyünün sakinleri bölge civarındaki kabilelere hiç benzemezmiş.

Elçilerden birinin getirdiği haber Timurbek'i hayrete düşürdü.

— Bu insanların aksakalı onların ecdatlarının gökten inerek buraya yerleştiklerini söyledi. Söylediklerinde ciddi. Delilleri de varmış, yüce emir.

Timurbek ciddi bir yüz ifadesi ile elçiye baktı.

— O aksakalın yanına götür bizi. Aksakalın evi uzak değildi.

Timurbek, sevgili torunu Uluğ Bey ve görevlileri ile görkemli bir avluya girdi. Onun gelişinden haberdar olan aksakal, oldukça büyük bir misafir odasını onlar için hazırlamış.

Timurbek; uzun boylu, saçlı sakalı beyazlamış olmasına rağmen gözleri yiğitlerinki gibi parlayan aksakala dikkatlice baktı. Bu adamı diğerlerinden ayıran sıfatları aradı. Sofrada envaiçeşit meyveler.

— Geliş sebebinizi biliyorum, — dedi aksakal sevimli bir tebessüm ile — bizimle diğer halklar arasında nasıl bir fark olduğunu merak ediyorsunuz, Sahipkıran.

O, saf Farsça konuşuyordu. Sonra sözlerine Türkçe devam etti.

— Ben karşımda evrenin korumasındaki — her sekiz yüzyılda bir dünyaya gelen bir insan görüyorum.

Aksakal bakışını Uluğ Bey'e çevirdi:

— Bu çocuğun alnında ise yıldızlar parlıyor. O, münecimlik ilminde sahipkıran olacak.

Timurbek'in aksakalın sözlerine olan ilgisi arttı.

— Bunları nereden biliyorsun, ey muhterem zat? Farsça ve Türkçe de biliyorsun?

— Eskiden uzak gezegenlerden uçarak gelen büyük büyükbabalarımızda geleceği görme, düşünceyi okuma ve mesafeyi uzatma yetenekleri varmış.

Yerleşip burada kaldıktan sonra asırlar geçtikçe böylesine faziletler yok olmaya başladı. Biz büyük büyükbabalarımızdan kalan bazı ilimleri muhafaza etmişiz.

— Mesela, neyi?

— Yağmur yağdırmayı, Sahipkiran.

— Haydi, bu hünerini şimdi, hava açıkken gösterebilir misin?

Aksakal yanında el bağlayıp duran hizmetçisinin kulağına bir şeyler fısıldadı. O da bir şeyler söyledi.

— Yemekten sonra göstereceğim.

Timurbek sofraya getirilen yemeklerin, kendisinin sevdiği yemekler olduğunu gördü. İşte kısrak etinden hazırlanmış tandır kebabı. Kımız. Az yağlı kesme çorbası. Çeşitli bitki ve baharatlardan hazırlanmış çorba. Aksakal onun memnuniyetini ve keyif aldığını düşüncelerini okuma yeteneği ile hissetti.

Duadan sonra aksakal onları bir odaya götürdü. Oraya farklı farklı garip heykeller dikilmiş. Odanın tavanında ipek kumaşla örtülmüş olan taşı gördüler.

Aksakal kendince bir şeyler fısıldayarak taşı kaldırdı.

— Şimdi yağmur yağacak, Sahipkiran.

O taşı avluya koyup kumaşı kaldırdı. Ondan bilinmeyen bir nur yayılıyordu. Çok geçmeden havayı bulutlar kapladı ve şimşek çaktı. Gök gürledi.

Timurbek sağanak şeklinde yağın yağmura bakarak düşünceye daldı.

— Ey yüce kişi, — dedi aksakala saygı ile — şimdi yağmuru durdurun.

Aksakal başını eğip avluya çıktı. Yavaşça elindeki kumaşı taşa serip, içeriye girdi. Tekrar bir şeyler fısıldayıp onu yerine koydu.

Uluğ Bey ile Timurbek merakla dışarıya bakmaya başladılar. Yağmur durmaya başladı. Hava açıldı.

— Bunun sırrı ne?

Aksakal tekrar saygı ile cevap verdi:

— Sorunuza soru, Sahipkıran. Siz nasıl ve ne yaparak Kur'an hafızı oldunuz? Bir sonraki. Bin yıl önce Arap kavmini hiç kimse bilmiyordu. Peygamberimiz dünyaya geldi ve onları dünya tanıdı. İki asır önce Moğol kimliğini insanlık bilmiyordu. Cengiz Han geldi ve dünya titredi. Yüz yıl önce Keş ile Semerkant'tan dünya bihaberdi. Siz saltanata geldiniz ve dünya tanıdı onları. Neden?

— Çünkü büyükbabam yıldızlar sahibi Sahipkıran — diyerek istemsizce haykırdı Uluğ Bey ve aksakalla göz göze gelince sessizleşti.

— Araplar da Moğollar da tarih sahnesinden gelip geçti, şehzadem. Birkaç asır sonra onları hiç kimse bilmeyecek. Ama Sahipkıran'ın yıldızı sönmeyecek. Onun saltanatının şanı asırdan asıra güçlenecek.

Çünkü büyükbabanız semavi âleme bizim gibi bağlanmış.

Bunun için onun nuru hiç sönmeyecek.

2.36. GAİPTEN GELEN SES

Güneş tepeye çıktığında Luni Kalesi görüldü. Bu kale de Marath gibi bir tepe üstüne kurulmuştu. İkisinin de aynı mimar tarafından yapıldığı belli. Onu ele geçirmenin de tıpkı önceki gibi biraz meşakkatli olacağını ve çok zaman alacağını Timurbek iyi biliyordu. O, kaleyi kuşatmaya ordusundaki en genç binbaşı olan Said Vakkas'ı yolladı. Kendisi esas ordu ile ileri yürümenin kolay bir yolunu bulmaları için Kor padişahının yiğitlerini gönderdi.

Kale muhafızlarının dikkatini dağıtmak için bütün yollar denendi. Buradaki asıl görev Said Vakkas'ın sorumluluğundaydı. On sekizinci yaşını karşılayan bu komutan Timurbek'in planını can kulağı ile dinledi.

— Oğlum, — dedi Timurbek ona sevgi dolu bakışlarıyla, — sana Şahruh'un abisi olarak gerçekten şehzade olduğunu gösterme fırsatı doğdu. Askerin ile bu kaleyi kuşatacaksın. Ta ki benden haber gelene kadar yerinden kıpırdamayacaksın.

Çadırın içine giren Kor padişahı onların sohbetini böldü.

— Kolay geçiş yolu bulundu, — dedi Abdal Gilzayı istihbarat verircesine, — askerlerin bir kısmı kalenin doğu tarafına geçti.

— Çok iyi, — dedi Timurбек tebrik edip. Has koruma başkanı hazır olduklarında ona komutanları çadıra çağırmasını buyurdu. Emirler, tümen komutanları hemen istişare için toplandılar. Selamlaştıktan sonra Timurбек safdaşlarına bir bir baktı. Emir Azizüddin hemen daha önceki yerini sahiplenerek oturdu. Hepsi ayakta dursa bile onun oturmaya hakkı var. Bu özel durumdan o nice yıllar boyunca faydalanmıştı. Emir Şah Melik, Şeyh Nureddin, Muhammed Azad, Barlas Caku — sınavı geçen askerler onun konuşmasını bekliyor.

Kendi kendine duyduğu gurur ve büyük bir mesuliyet duygusu onu heyecanlandırdı. O sakince kendi planını açıklamaya başladı. Luni Kalesi'nin kuşatmasına bir kısım asker bırakıldı. Kalanlar tekrar yola devam etti. Ama düşmanın bunu bilmemesi lazım. Böyle yapmalıyız ki güya bütün ordu kuşatma işleri ile meşgul. Çadırların hepsi orada kalacak. Kale komutanı Kartor boş bir insan değil. Onun dikkatini dağıtmak zor. Bu yüzden derhal kale duvarlarının altına tünel kazılmaya başlansın. Bu göreve bütün ordu katılım sağlasın. Evet, kimin nasıl bir teklifi var?

Komutanlar birbirlerine manalı bir şekilde baktılar. Şu anda onların çoğu bir şeyi merak ediyordu. Peki, Luni Kalesi'nin kuşatılması ve zapt edilmesi için bırakılan orduya kim tayin edilecekti? Hangi meşhur tümen komutanı veya emir? Büyük güven kuşu kimin omzuna konacak? Hepsini işte bu soru heyecanlandırdı. Emir Muhammed Azad, Şeyh Nureddin, Rüstem, Cihan Şah, Allahdad, Şeyh Muhammed İku Timur, Sultan Hüseyin Bahadır, Gıyaseddin Tarhan gibi meşhur tümen komutanlarının her biri kendilerini böylesine bir şerefe layık görerek umutla Sahipkıran'ın kararını bekliyorlardı.

— Burada kim kalacak? — dedi Şehzade Halil Sultan yanında oturan Şahruh Mirza'ya bakarak. Genellikle Timurбек'in büyük ordu komutanlığını oğullarına ya da torunlarına verdiğini hepsi biliyordu.

— Bugün tümen komutanlığına yükselen Said Vakkas, — dedi Timur.

Çadıra sessizlik, hayret sessizliği çöktü. On sekiz yaşındaki bu şehzadenin bir zamanlar helak olan Timurбек'in eski safdaşının oğlu olduğunu ve onu Sahipkıran'ın

kendi oğlu gibi gördüğünü komutanlar biliyordu. Ama yaşı daha büyük ve tecrübeli komutanlar dururken onu seçilmesi inanılmaz bir durumdu.

— Oğlum, — dedi sözüne devam ederek Timurбек mutlu bir yüz ifadesi ile Said Vakkas’a bakıp, — eğer kale alınmadan geriye döndüğünü duyarsam hoşuma gitmez, üzülürüm. Bunu aklından çıkarma.

— Anlaşıldı, baba! Başınızı yere eğmeyeceğim. Utanmayacaksınız benden!

Toplantıda geceleyin kalenin terk edilmesine karar verildi, herkes çadırdan çıkınca Timurбек kaş göz hareketleri ile Said Vakkas’ı yanında bekletti.

— Rakibin tehlikeli bir adam, oğlum. O Hintli komutanların arasında cesareti ve kurnazlığı ile tanınmış.

İşte bunu bil, kaleye yardım için dışarıdan destek gelebilir.

— Baba, — diye cevap verdi Said Vakkas, — sakın olun. Oğlunuzdan halk nasıl bir yiğitlik bekliyorsa onu yerine getireceğim. Havadan ve karadan gelen düşman ile savaşmaya hazırım.

Timurбек onu bağrına bastı.

— Baban beni ölümden korurken kendisi öldü. Onun hatırası ve saygısı için sana oğlum dedim. Baban olarak söylüyorum. Bu savaş bölgesinden senin ölüm haberin gelirse o yüreğimi acıtmaz. Ama korkaklık yaptığın yönünde bir haber benim başımı öne eğer.

Said Vakkas yaşlı gözleri ile ona baktı:

— Görünen o ki şehit olayım, baba. Başınız öne eğilmesin.

O gidince Timurбек şilteye uzandı. Gözlerini bir an kapayınca kulağına gaip ten bir ses geldi:

— Timur! Oğlunu son bir defa gör. Bundan sonra görmeyeceksin.

2.37. YILAN KALE MUHAFIZLARI

Marath Kalesi ve Luni Kalesi yüksek yerlere kurulmuş olsa da Jumba-Yılan Kalesi bir dağın eteğindeymiş.

Maveraünnehir ordusu kalenin kapısında daha önce hiç karşılaşmadıkları bir manzarayla karşılaştı. Kalenin üstünde erkekler değil, kadınlar yürüyordu. Elllerinde ise ne kılıç ne mızrak. Onlar aşağıdaki askerlere yüksek sesle bir şeyler söylediler. Fergana, Semerkant, Şehrisebz ve Taşkent'in meraklanan yiğitleri ise onlara cevaben bağırmaya başladılar. Görkemli ve cazibeli Hintli genç kızların neler söylediklerini anlamak zor.

Kalenin etrafında susuz bir hendek. Köprü yıkılmış.

Timurbek bu manzarayı görünce bir karar verdi. Derhal merdiven hazırlanmaya başlansın. Kale etrafında çadırlar kurulsun.

Herkes işe koyuldu. Askerlerden tutun da binbaşılara kadar hepsi kendilerince gülüyorlar, açık açık kalenin üstüne bakıyorlardı. Hava kararmaya başladı. Kadınlar da gözden kayboldu.

Düşmanın kendisi nerede? Neden kalede yürüyenler kadın? Tedbir amacıyla çadırların çevresinde ateş yakılmadı. Yatsı namazını kılan Timurbek dinlenmek için çadırına girdi. Uykusu gelmedi. Zırhını giyip beline kılıcını bağladı. Askerin durumunu öğrenmek için dışarıya çıktı. Gece. Muhafızlar dikkatlice yürüyorlardı. Ordugâh tarafına doğru yürürken arkasından gelen görevlilerin ve özel askerlerin dikkatli davranmaları onu memnun etti.

Ordugâhın güneyinden bir ses geldi. Ordugâhın içinde bir çığlık duyuldu. Sonra çığlıklar artarak feryat figana döndü. Sonra yüzbaşılardan "Hazır olun", binbaşılardan ise "Ateşler yakılsın" emirleri yankılandı.

— Yılanlar, yılanlar!

Dört bir taraftan gelen yılanlar meşalelerin ışıyla görünmeye başladı. Timur'un muhafızları kendilerinden tarafa hamle yapmaya hazırlanan yılanları gördüler. Kılıçlar işe koyuldu. Yılanlar etraftaki ışıktan geriye doğru kaçarak kurtuldu. Yüzlerce haşere öldürüldü.

Hepsi yılanları gönderen düşmanların gelmesini bekledi ve bütün gece gözlerini kırpmadı. Çoğunluk gibi Timurbek de uyumadı. O hepsinden daha fazla ince yılan zehrini kendi tecrübesi ile deneyip görmüştü. Yılan sokan askerlerin feryatları da kulağına geliyordu. Doktorlar yılanların zehrini alıyorlardı. Bu zehir hastalara deva oluyordu. Başhekim Nasreddin Ömer böyle diyordu.

Tan ağarınca hazırlanan merdivenler duvarlara dikildi. Hücuma başladılar. Kalenin üstündeki kadınlar görünmüyordu.

Askerler ile Timurbek de kalenin içine indi. Hisar ile gizlenen evlerin arasında boş bir meydan görüldü. Kalenin içinde sekiz yerde bulunan bu boş meydanlar neye yarıyordu? Boş meydanda akrepler görüldü. Onlar sürünüyor, duvara çıkamıyor, aşağıya yuvarlanıyordu. Çıyan dolu meydanın diğer tarafında kadınlar görüldü. Askerlerin arasındaki tercüman onlara laf attı. Karşılıklı konuştular. Anlaşılan o ki kalede erkekler yok, kadınlar Vişnu Tanrısı'na tapan Brahma cemaatine mensup. Yılanları onlar göndermiş. Haşereler kaleden geçilen meydanda sürünüyor. Kadınların cevabından sonra yılanlar saldırıya geçerek birkaç askeri soktu.

Timurbek'in emri ile barut doldurulan şişeler yılanların üstüne atılmaya başlandı. Kadınlar feryat ederek teslim oldular. Patlayıcılar yılanları parçalamakla kalmamış kadınları da korkutmuştu. Esir olan Hintli kadınlar bu kaleyi bugüne dek hiç kimsenin alamadığını söyleyip yılanların kalenin asıl muhafızları olduğunu ve bu sebeple de kalede beslediklerini söylediler.

Timurbek'in ordusu onlarla arkadaş oldu. Brahma kadınları neşeli askerlere şimdi düşman gözü ile değil, belki de kadın gözü ile bakıyordu.

2.38. GİZEMLİ ŞARAP

Ordu hiçbir yerde direniş ile karşılaşmadan Kvita Sultanlığı'nın sınırlarına ulaşmıştı. Yol boyunca karşılaştıkları kavimler Müslüman oldukları için Maveräünnehir ordusunun yoluna taş koymadı. Kvita sultanı Timurbek'i kendi sarayına davet etti. Sultan Abdullah Vali el-Mülk saç sakalı beyazlamış, yaşı büyük bir adamdı. Büyük bir ziyafetten sonra o seferin amacını anlayınca başını salladı:

— Ey yüce emir, bu seferden vazgeçseniz iyi olur. Biliyorum, Hindistan'ı işgal etmeye gücünüz yeter ama yolunuza engel olan bir bela var ki onu yenmek çok zor.

— Nasıl bir belaymış o?

— Veba.

— Ben Fars'ta o belaya yakalandım. Hint vebasından da korkmuyorum.

—Tekrar söylüyorum, yüce emir. Hindistan vebası kendi halkını etkilemedi. Misafirlere bulaştı.

Timurbek başını sallayarak düşüncesinin ve sözlerinin kesin olduğunu bildirdi. Sultana Delhi'ye nasıl gidebileceğini sordu.

— Multan yolundan gideceksiniz. Hindistan Multan'dan sonra geliyor.

Sahiden de ordu buraya ulaştığında Timurbek sultanın sözlerindeki gerçeği anladı. Koruluğun içindeki Multan toprakları çeşitli bitkiler ile kaplanmış. Bu şehirdeki evler tıpkı Azerbaycan'daki Boyer'e benziyor, birbirinden uzak inşa edilmiş. Multan sultanı Timurbek'i karşılamaya sabahın erken saatlerinde çıktı, ona saygı gösterip akşam yemeğine davet etti.

— Delhi'ye varınca yolunuzun üstünde üç tane büyük kale karşınıza çıkacak, — dedi Sultan, —Marath, Luni, Jamna. Onları ele geçirirseniz Delhi'ye ayak bastım, diyebilirsiniz.

— Onların yanından geçsek olmaz mı?

—Yok. Kuzeyde bataklıklar, güneyde koruluklar yol vermez.

Onların sohbeti uzun bir süre aralıksız devam etti. Sultan misafirhanesindeki döşeğe uzandı. Timurbek'in gözüne uyku girmiyordu. O, sultandan aldığı önemli bilgileri düşünüyordu. Birden kulağına kesilen bir ağacın sesi geldi. O, eline kılıcını alarak dışarıya çıktı. Damın üstünde bekleyen muhafızlar da beklenmedik bu sesle hayrete düştü. Hava açık, gökyüzünde yıldızlar parlıyor. Rüzgâr ya da borandan eser yok. Bahçeden ilginç kokular yayılıyor. Bitkilerin, otların kokusu. İlginç olan şu ki ev sahiplerinin bir tanesi bile uyanmamış.

— Yılanlar! — diye bağırdı muhafızlar. Bahçenin içinde binlerce yılan sürünüyor, onların birbirlerine çarpmasıyla o sesler çıkıyordu.

Seher rüzgârı esinceye kadar yılanlar hareket etmeye devam etti. Sonra onlar yavaş yavaş kaybolup gitmeye başladılar. Bu olayı muhafızların gürültüsünden uyanan Multan sultanı açıkladı:

— Buralarda her günün gecesi yılanlar gezer, haşereleri yer, büyük yılanlar küçük yılanları da yiyiverir. Onlara hiç kimse engel olmazsa saldırmazlar. Şehirde hiç kimse geceleri dışarıya çıkmaz. Yılanlar evin içine girmez.

— Demek, her gün bütün evlerde yılan düşüncesi oluyor ha?

— Evet, yüce emir. Siz de yolda koruluklarda bundan daha ilginç olaylar göreceksiniz.

Timurbek Multan'dan ayrılıp koruluğa ulaşınca ağaçların üstünde bağırان binlerce maymun gördü.

— Bu maymunların arasında vahşi olanları da var.

Ordu beş gün boyunca ilerlemiş olmasına rağmen koruluğun sonu görünmedi. Maymunların dışında buralarda hiçbir canlıyla karşılaşmadılar. Korulukta altıncı günün sonuna gelindiğinde ileride bataklıklar görüldü. Oralardan geçmek orduyu bitkin düşürdü. Komutanlar yorulmak nedir bilmeyen, yanlarında sabırla gelen ihtiyar hükümdarlarına saygı ile bakıp, onu örnek alarak ileriye doğru yürüyorlardı. Nihayet Marath Kalesi görüldü. Kalenin önu çöl. Ama onun kuzey ve güney tarafı bataklık.

Orduya durması emredildi. Dört bir tarafa sayısız çadırlar kurulmaya başlandı.

Timurbek çadıra ordu komutanlarını çağırdı. Uzun yıllardan beri sayısız savaş ve mücadelelerde yanında olan safdaşlarına bir bir bakıp yavaşça söz başladı:

— Bugüne kadar bizimle savaşan ülkelerde fülle karşılaşmadık. Şimdi ise muhaliflerimizin asıl silahı olan bu mahlûklarla karşı karşıyayız. Fil öyle bir hayvan ki öküz olsa boynuzu yok, at olsa toynağı yok, bitki yiyen bir hayvan. Yüzmeye boynuzu, tepmeye toynağı olmayan bu hayvandan korkmamız gerek. Filin savaşmaya layık bir şeyi yok fakat cüssesi büyük, hortumu uzun. Bir kılıç darbesi ile hortumunu kesip atmak ya da yaralamak mümkün. Vurulunca kılıç ya da mızrak ile filin karnı yarıılır. Bu sebeple askerlerinize fil ile mücadele etmenin kurallarını öğretin. Yine şunu söylemem gerek askerlerimiz filin ayaklarının altına düşerse dikkatli olsunlar. Güçlü kılıç ustalarımız bir darbe ile filin dizlerini etkisiz hale getirebilir. Askerlere yine şunu da söylemeniz lazım onların kullandığı tekme atan atlar, boynuzu ile yüzen öküzler filden de tehlikeli. Filin üstünde bir sepet var, onun içinde birkaç okçu da olur. Bunlar sizlere doğru gelirken onların tehlikeli arabasının üstünde duran okçuların tehlikesi daha az.

Çünkü arabayı yok etmek, fili yok etmekten daha kolay. Özellikle, sizin gibi demir giyen kişilerin hiç korkmasına gerek yok.

Timurbek onun sözlerini dikkatle dinleyen Kor padişahı Kalender Gilzayi'ye baktı:

— Senin telvarlı askerlerin bu fili vurmada diğerlerine göre daha iyi bir iş çıkarabilir.

Komutanlar sabah erkenden antrenman yapmaya başladı. Marath Kalesi'nin etrafı savaş meydanını hatırlatıyordu. Timurbek geleneklere göre kalenin lideri — Komutan Alaşir'e elçi gönderip teslim olmasını teklif etti. Ret cevabı alınca kaleyi kuşatma işi başladı. Yüksek bir dağa kurulan kale duvarlarını yıkmak için tünel kazmak gerekiyor. Ama kale muhafızları yaklaşan askerlere taş atmaya başladı. Bu manzarayı gören Kor padişahı Timurbek'e döndü:

— Dağın tepesine askeri taştan korumak için birkaç yere ev yapmak lazım. Onlar evi sığınak yaparak tünel kazabilirler.

Bu fikir uygundu. Askerler gecenin karanlığından faydalanarak gerekli şeyleri tepeye çıkardılar. Sonra kalenin etrafında birkaç kule kurmaya başladılar. Bütün görüntü kuleden sağlanıyor gibi gösterilerek evin içinden tünel kazma işi gizlendi. Bu kurnazlığı kaledekiler fark etmedi, bütün dikkatlerini kule inşa eden inşaatçılara verdiler, onlara mancınıklardan taş yağdırmaya başladılar. Bazı evlerin bir tarafı yıkıldı. Askerler onları aynı gece düzletmiş, tekrar daha yükseğini yapmışlardı. Güneş doğduktan sonra onlar aşağıya iniyorlardı. Bu zamanlarda ise Şer Bahram Marvazi önderliğindeki mühendisler iki taraftan tünel kazma işlerini yürütüyordu. Askerler kulenin içindeki tünelden çıkan toprakları geceleyin aşağıya götürüp düşmanın görüş açısından kaldırıyordu.

Bir gün Timurbek kulelerden birinin üstüne beyaz bayrak astırdı. Sonra onun üstüne çıkıp kale komutanını çağırdı. Komutan dışarıya çıkıp onunla göz göze geldi.

— Seni kahraman bir kişi olarak bilirim. Bunun için sana teslim olmayı teklif ediyorum. İki taraftan da kan dökülmesin dersen teslim ol. Sana yüksek bir görev verir, seni dostum kabul ederim.

Komutan kakhaha atarak güldü:

— Peki ya eğer teslim olmazsam?

— Kaleni aldıktan sonra seni demir bir kafesin içine koyup ateşte yakacağım.

Komutan Alaşir tekrar kahkaha atarak güldü:

— Ey Timur Koregan! Biz Hintliler öldükten sonra ruhumuzun cennete gitmesi için yakılırız. Eğer bir kişi diri diri yakılırsa cennette mertebesi daha da arttırılır.

Komutan ve onun askerlerinin özenle savaşa hazırlandıklarını tahmin etmek zor değildi. Kuşatmanın kırkıncı günü Mühendis Şer Bahram tünel hazırlığı ilgili bilgi verdikten sonra Timurbek sabah tan vaktinde barut doldurulan tünellerin iplerinin ateşe verilmesini buyurdu.

Patlama o kadar güçlüydü ki tıpkı deprem olmuş gibi her yer gümbürtü ile sallandı. Kalenin iki duvarı yıkıldı. Hintliler ömürlerinde ilk kez barutla karşılaştıklarından şaşırıp kaldılar. Patlama onların akıllarını aldı.

Maveraünnehir ordusu kaleye yoğun bir şekilde saldırmaya başladı. Hintliler grup grup telim oldular. Alaşir de esir alındı. Onu demir kafese koyup hazırlanan ateş yığının üstüne koydular.

— Sen gerçekten de mert ve cesur bir insanmışsın, — dedi Timurbek, — isteğin üzerine ateşte yanacaksın. Merhamet dilemeyecek misin?

— Ey Timur Koregan! Biz Hintliler en nihayetinde yanacağız. Canlı yakılırsam Nirvana'dan yüksek bir mertebeye yükseltileceğim.

— Sen gerçekten de cennetinde yüksek bir mertebeye layıksın. Ateşi yakın!

Rüzgâr estiği için ateş çabucak alev almaya başladı. Ama çok geçmeden birden gök gürledi ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Ateş söndü.

Bu Allah'ın iradesi olamaz mı, diye bir düşündü Timurbek. Onun aklına Lidya padişahı Kres ile olan olay geldi. Onu esir alan Farslar büyük bir ot yığının üstüne çıkarıp altına ateş koydular. Rivayete göre Kres Allah'a yalvarmış, ibadetlerinin ve birçok iyiliğinin karşılığında onu ölümden kurtarmasını dilemiş. Böylece yağın sağanak yağmur ateşi söndürmüştü. Dehşete düşen Fars padişahı Kiros, Kres'i azat etmekle kalmamış, onu kendi hizmetlilerinin arasına almış. Bu olay bundan 1700 yıl kadar önce

olmuş ama tarih sayfasında yerini almış. Bugün de böyle gizemli bir olay gözünün önünde gerçekleşiyordu.

Timurbek kendi hayatındaki böylesine gizemli olaylara alışkın olmasına rağmen bugünkü hadise onu farklı bir şekilde etkiledi. Bu, şüphesiz, daima onu koruyup güçlendiren Allah'ın ona bir işareti. Yoksa esen rüzgâr birden durur ve yağmur başlar mıydı?

— Alaşır'i kafesinden çıkarıp, kaleye hapsedin.

O, bine yakın askeri kalede bırakarak Luni Kalesi'ne doğru gidilmesini emretti.

2.39. EDİGE'NİN NİYETİ

Prens Simeon Kirdiyapa meşhur bir komutan olan Edige'nin her bir sözünü kâğıda özenle yazıyordu. Buğday renkli, orta boylu, geniş gövdeli Edige ise artık şahsi mirzası olan Simeon'a önemli bir mektup yazdırırken gayriihtiyari dünya işlerindeki ilginç sorunları, kaderin oyunu ve kısmet zinciri üzerine düşündü. Düşünmese olmaz mıydı? Bundan yirmi iki yıl önce o, yirmi beş yaşındayken karşılaştığı Mangıt soylularını — Kumkent Kalesi'nin hükümdarı Kutluk Kaba'nın oğlu Edige, Maveraünnehir hükümdarı Emir Timurbek'in hizmetine girdi. O unutulmaz 1377 yılında meşhur Urus Han'ın torunu Kutluğ Timur da onunla birlikteydi. Onlar Timurbek'in sarayında Toktamış'ı ile de tanıştılar. Üç yiğit birlikte dost olup Sahipkıran'ın ordusunda hizmet etmeye başladılar. Onlar kuvvetli oldukları gençlik çağlarının muhteşem dönemindeki savaşlarda tecrübe kazanıp emir ünvanı aldılar.

Toktamış dostları olan Edige ve Kutluğ Timur'dan Altın Orda tahtını ele geçirmek için savaşta yardım istedi. Onlar kabul edip Toktamış'ın savaş yürüyüşüne katıldılar. O, Ak Orda ve Altın Orda tahtını ele geçirdiğinde ise canı gönülden sevindiler.

Emir Toktamış ise han olunca dostları Emir Edige ile Emir Kutluğ Timur'a layık oldukları itibar ve saygıyı göstermedi. Bu kadir kıymet bilmezliğe karşı öfkelenen emirler Toktamış Han'ın sarayını terk ettiler. Onlar tekrar Emir Timur'un huzuruna döndüler.

Kendilerine büyük bir şefkat ve iyilik gösteren Sahipkıran'a canı gönülden hizmet ettiler. Eski dostları — şimdilerde ise en büyük düşmanları olan Toktamış'a karşı yapılan hamlelerde Timurbek'in tarafında yer alarak canı gönülden savaştılar. Daha sonra ise Sahipkıran'ın fetvasında yer alan kendi mutluluk ve talihlerini yaşayarak görmek maksadıyla Altın Orda tahtı için mücadele etmeye başladılar. Toktamış ve onun oğullarına karşı on beşinci sefer sonunda zafer kazandılar. Kutluğ Timurhan nihayet Altın Orda hanı, Edige ise onun sadık komutanı oldu.

— Yazın, prens, yazın, — dedi Edige, Simeon Kirdiyapa'ya nazikçe bakıp, — öyle bir yazın ki Litvanya'nın büyük prensi koynuna nasıl bir yılan girdiğini bilsin.

Gümüş tahtta tüm görkemi ile oturan Kutluğ Timurhan başını sallayıp komutanın fikirlerini onayladı. O, hanlığın bütün işlerini boşuna dostunun emrine vermemiş. Çünkü meşhur Edige zeki, yüreği zengin, çok akıllı ve anlayışlı. Komutan bilge tabiatı ile âlim ve fazilet sahibi kişilerden fakir kişilere kadar bütün grup vekilleri ile çabucak iletişim kuruyordu. Eğlence ve ziyafetlerinin ise eşi benzeri yoktu şüphesiz!

Edige'nin yirmi oğlu var. Dostu böylesine çok çocuklu. Onlar şimdi Altın Orda'ya bağlı vilayetlerde komutanlık yapmaktalar.

— Bu mektubu, — dedi Kutluğ Timur Edige'ye manalı bir bakış atarak, — şahsen prensin kendisi Litvanya'ya gidip Vitovt'a ulaştırın.

— Tamam, — diyerek onayladı Edige ve Simeon'un gitmesini işaret etti. Prens gidince bana baktı:

— Benim ilginç bir fikrim var, dostum.

— Kulağım sende, dostum, — dedi ilgisini göstererek Kutluğ Timurhan.

2.40. LİTVA PRENSİNİN GERÇEKLEŞMEMİŞ RÜYASI

Tacından, tahtından ve ordusunda ayrılan Toktamış yardım istemeye Litva'ya geldi. O burada asker toplayarak tekrar Altın Orda tahtını ele geçirmek istiyordu.

Litva'nın Büyük Prensi Vitovt onu izzeti ikram ile bekledi. Büyük bir ziyafetten sonra Vitovt asıl maksadına geçti:

— Toktamış Han! Zor bir durumda olduğunu biliyorum. Ama ben sana, şansına inanıyorum.

— Teşekkürler, Büyük Prens. Ben de senin merhametine ve insanlığına inanıyorum. Bana asker ver.

Vitovt şarap dolu kadehi ona uzattı:

— İç bunu, Toktamış. Sohbetimiz uzun olacak.

Ziyafetin sonunda Vitovt, Toktamış'a Prens Simeon Kirdiyapa'nın Kutluğ Timur'dan getirdiği mektubu gösterdi.

— Şu fani dünyanın işleri ilginç, — yazıyordu mektupta — bugün han olsam yarın kaçak biri olabilirim. Şu an zengin olsam yarın belki fakir olurum. Bugün çok dostum olsa yarın bir o kadar düşmanım olur. Toktamış ikimiz için de yabancı biri. Özellikle o benim en büyük düşmanım. Onu benim elime ver.

Prens Vitovt soru sorarcasına Toktamış'a baktı. Onun beti benzi atmış, gözleri yuvalarından fırlamıştı.

— Korkma, han. Ben ona şöyle cevap verdim. İşte, dinle: Ben asla Toktamış Han'ı sana vermem. Aksine seninle, Ey Timur Kutluğ, yiğitler meydanında güçlerimizi sınavalım.

Toktamış zıplayarak yerinden kalktı. Vitovt'un karşısında diz çöküp yalvardı:

— Cenabı Hak, bu cömertliğinizi unutmayacağım. Asla! Söyle, yüce prens, iyiliğinizi nasıl ödeyebilirim?

Toktamış değerli taşlar ile süslenmiş olan kılıcını onun önüne koydu.

— Kılıcın sana şans getirsin, han, — diyerek güldü Vitovt, — ben sana kendi şartımı söylüyorum. Bana Moskova prensliğini ve bütün Rus topraklarının hükümdarlığını hediye edeceksin. Karşılığında sana Altın Orda tahtını geri alıp vereceğim.

— Kabul ediyorum, yüce prens!

Litva prensi savaşa özenle hazırlandı. Altın Orda hükümdarı Kutluğ Timur'a karşı verilen mücadele bayrağının altında Rus prenslerinin dışında savaşçı Alman şövalyelerini, Lehleri, Tatarları, Romenleri ve Podolyalıları da topladı.

Vitovt Kestutoviç ateş açar silahlara da çok büyük bir ümit bağladı. O, engin savaş tecrübesine sahip olan Toktamış'ın savaş yeteneğinden de en iyi şekilde faydalandı. Vitovt'un Hristiyan bayrağı altında Müslümanlara karşı savaşması için yetmiş dört usta Rus prensini de kendi drujinaları ile getirdi. 1380 yılındaki meşhur Kulikovskaya Savaşı'nda kendisini gösteren Rus bahadırları da onların safındaydı.

1399 yılında Vorskla Nehri kıyılarında Kutluğ Timur, Vitovt'un büyük ordusu ile karşı karşıya geldi. Ateş açar uzun namlulu topçu silahları, ateş açar tüfekler ile silahlanan, gruplara ayrılan savaşçı Alman şövalyeleri, Laklar, Leh şlyahacıları²⁸ Rus drujinaları kendilerinin dehşet verici görünümü ile yüreklere korku salıyordu. Toktamış'ın atlıları da savaşa hazır bir halde hücum için işaret bekliyordu. Emir Timur'un ordusunda uzun yıllar görev alıp, pek çok kanlı savaş görerek tecrübe kazanan Kutluğ Timur ile güçlerinin denk olmadığını düşündü. Vakit kazanmak amacıyla o Edige'nin çizdiği plana göre düşman ile müzakerelere başladı. Yardımcı gelene kadar mağrur Litva prensini oyalamalıydı.

Vitovt'un gönderdiği elçileri Kutluğ Timur izzeti ikram ile karşıladı.

— Büyük Prens'in namını paralara yazdıracağım, — dedi o elçilere, — onların Altın Orda hanlığına babalık yapmalarını rica edeceğim.

Litva elçilerinden bu sözü işiten Vitovt gururlandı. Karargâhında eğlence başlatarak hiçbir şekilde mücadele vermeden kazandığı zaferini kutladı.

İşte bu esnada Edige önderliğindeki yardımcı güçler yetişti. Kutluğ gaflete düşen Litva ordusunun arkasından beklenmedik bir darbe indirdi. Savaş gece yarısına kadar şiddetli bir şekilde devam etti.

Vitovt düşman tarafında da tüfeklerin olduğunu bilmiyordu. Onun toplarına karşı cevap olarak ateş açıldığında, şövalyelerin safı dağıldığında o kendi hatasını anladı.

Vorskla Nehri'nin kıyılarındaki savaşta Kiev, Bryansk, Smolensk, Rylsk, Belsk, Polotsk gibi yetmiş dört meşhur Rus prensi, Boyarlar ve Voyevodalar²⁹ helak oldu. Onların arasında Kulikovskaya Savaş kahramanlarından Prens Andrey Polotskiy ve Prens Dmitri Trubçevski de vardı.

²⁸ Orta Avrupa'da dünyevi feodallerin adı; soylulara eşittir (Bekmuhammedov, 1986: 253).

²⁹ Ordu lideri, askeri birlik komutanı, hükümdar, askeri görev; Eski Rusya'da ordu komutanlığı, şehir ya da vilayet liderliği; bütün Slav dillerinde savaş lideri (Bekmuhammedov, 1986: 48-49).

Büyük Prens Vitovt ile Toktamış ise düşman gözetiminden zar zor kaçarak kurtuldu. Kutluğ ise düşmanın izinden giderek Kiev Prenslığı'ne saldırdı. Rus şehirlerinin anası olan Kiev'in karşılık göstermeye aciz olduğunu fark ederek başına gelen felaketten paha biçilemez hediyelerle kurtulmayı düşündü.

Meşhur Edige Kiev Prensinden üç bin altın ruble tazminat aldıktan sonra geriye dönme emri verdi.

2.41. MÜSLÜMAN OLAN HİNTLİLER

Bir menzilde Timurbek'in huzuruna Hint kavminden birkaç kişinin bir talepte bulunmak için geldikleri duyuldu. Tercüman çağırıp onlarla konuştu.

— Yüce emir! — dedi heybetli bir aksakal. — Biz Delhi'yi ele geçirmek istediğinizi duyunca bütün halkımızla beraber hizmetinize geldik.

Timurbek şaşkınlık ile Hint halkının lideri olan aksakala baktı.

— Sizler Hintliler olarak aynı dine mensup olduklarınıza karşı silah doğrultarak neden bana yardım edesiniz ki?

— Biz Hintli olsak da diğer Hintlilerin gözünde pisiz. Bizi insan olarak görmüyorlar. Nefret ile bakıyorlar. Hintlilerin nezdinde pis olarak adlandırılmamız açlık ile ölmemize eş değer. Bizler ömür boyu başkalarının sofrasında oturarak kemik artıklarını kemireceğiz. Hintliler bizi hamallık, çöpçülük, tuvalet temizleme gibi işlerin dışında bir işe almıyorlar. Duyduk ki sizin dininizde böyle ayrımcılıklar yok. Müslümanların hepsi birmiş. Bunun için biz hakir görülenler olarak Müslümanlığı kabul edip dostunuza dost, düşmanınıza düşman olmak istiyoruz.

— Sizler Parya sınıfındasınız değil mi, — dedi Timurbek.

— Evet, yüce emir.

Timurbek onlara iyimser bir şekilde baktı. Sıradan, hor görülen bir halk ondan adalet istemeye geliyor. Demek, onun sloganı olan — “Güç adalette” tüm dünyaya yayılıyor.

— Müslüman olmanız takdire şayan. Hepiniz eşit haklara sahip olacaksınız. Kızlarınızı nasıl Müslüman kavmine veriyorsanız onların da kızlarını alabilirsiniz.

Hangi işi isterseniz tereddüt etmeden yapabilirsiniz. Kadınlarınız mehir ile nikâhlanacak. Boşanma olduğunda onlar nafaka alabilecek. Aç kalmayacaklar.

Aksakallar birbirlerine baktılar.

— Biz, — dedi onlardan yine bir yüce, — kendi isteğimiz ile Müslüman olmaya hazırız. Ama burada bir ricamız var. Biz Müslüman olduktan sonra Hintliler çoluk çocuğumuza işkence edebilir. Bunun için Müslüman olduktan sonra evlatlarımızın Müslüman ülkesinde yaşamaları için onlara bir yer ayırınız.

— Bu ricanızı elbette yerine getireceğim.

O gün “Parya” sınıfına mensup binlerce Hintli Timurbek’in seçtiği âlimlerin katılımı ile İslam dinine kabul edildi. Onlara çeşitli görevler ve işler verildi ve Timurbek ordusunun saflarını doldurdular.

Yine Delhi yolunun üzerindeki bir menzilde Timurbek’in huzuruna Mecusilerin vekilleri de gelerek kendi isteklerini beyan ettiler. Yezd grubuna mensup olan bu kişiler Timurbek’i İran hükümdarlarına benzeterek krallar kralı olarak yüceltiyorlardı. Onlar İran’dan çeşitli sebeplerle sürgün edilmiş ve Hindistan’a gelmişler. Öz vatanlarından ayrılmalarının üzerinden iki asır geçmiş olsa da Farsçayı unutmamışlar, bu dilde konuşuyorlarmış. Asıl meslekleri çiftçilik ve hayvancılık.

— Bazıları bize pis diyerek bizden nefret ediyor. Yok, bizler ehli kitabız. Kur’an’ı Kerim’de haber veriliyor, kitabı olan kavimler pis değildir. Bizim kitabımız ise en eski kitap olan “Zend”dir.

Timurbek’in aklına hocası Abdullah Kutb’un medresede okurken çeşitli dinler hakkında söyledikleri geldi. Zerdüştlere ise bundan aşağı yukarı iki bin yıl önce oluşturduğu “Avesta” kitabında “Zend” ismiyle karşılaşmıştı. O zaman İran’da Zerdüşçülük geniş bir alana yayılıp devlet dini olmuş. Aydınlik ve iyilik lideri Ahriman hakkındaki hikâyeler onun güçlü bir hikmete sahip olduğunu Abdullah Kutb, onlara, medrese talebelerine anlatarak “Avesta”nın aslında Harezmi’de oraya çıktığına işaret etmişti.

— Biz puta tapmıyoruz, tapınağımız da yok. Yalnız ve sadece Allah’a ibadet ediyoruz.

— Ateşe tapmak da puta tapmak ile aynı şey değil mi?

— Biz ateşperest değiliz. Ama ateş temiz bir şeydir. Bunun için ateşe saygı gösteriyoruz. Yüce emir, bizdeki sınıfların tarihi hakkında bir şeyler söyle.

İran'daki gruplar tıpkı Hindistan'daki gibi birkaç sınıfa bölündü. İlk sınıf âlimler, ikinci sınıf savaşçılar — sipahilerdir. Üçüncü sınıf ise işçilerdir. Dördüncüsü ise çiftçilerdir. Ama İran'da “parya” sınıfı yok.

— Sizler Hintliler gibi ölülerinizi yakıyor musunuz?

—Yok, bizler ölüleri dahmalara³⁰ koyuyoruz. Onların kemiklerini toplayıp kemik odalarına koyuyoruz. Biz suyu da yeri de kirletmiyoruz.

— Kendi vatanınıza Kirman Yezdi'ye dönmek istiyor musunuz?

— Yok, yüce emir. Biz oraya gidersek geçinemeyiz. Dilencilik yaparak yaşamaktan utanıyoruz. Açlıktan ölsek de bir kişiye el uzatmayız. Bugün siz İran krallarının kralı, bizlere saygı gösterdiğiniz için memnunuz. İnşallah, ömrünüz uzun olsun. Biz vatanımıza dönmek istemiyoruz. Artık burası bizim vatanımızdır.

2.42. KOMUTAN LUNİ'NİN OYUNU

Kuşatma işlerini gönlündeki gibi yerine getirmiş olmasına rağmen Said Vakkas'ın yüreğinde bir huzursuzluk vardı. Ordugâh muhafızlarından ikisinin yok olması boşuna değil. Düşman onların planını fark etmiş olabilir. Timurbek, Kale Komutanı Kartor'un tecrübeli ve sinsi bir komutan olduğunu söyleyerek boşuna onu uyarmamıştı.

Şer Bahram Marvazi'nin öğrencilerinin — mühendislerin tünel kazma işini bitirdiğini ve sabah kale duvarlarından birinin yıkılmasının olası olduğunu söylemesi Said Vakkas'ın yüreğini biraz ferahlattı. O, sabaha doğru saldırıya geçmeye karar verdi. Bu düşünce ile ordugâhta yastığa baş koydu. O ne kadar uyuduğunu bilmiyordu. Karnay ve surnayların sesinden, gürültüden sıçrayarak yerinden kalktı.

Dışarıya çıktığında ordugâh tarafına doğru gelen vahşi filleri görünce şaşırıp kaldı.

Korulukların arasından geçen filleri korkutmak için çalınan karnaylar tam tersi bir sonuç vererek fillerin yönlerini ordugâh tarafına çevirmişti.

³⁰ Kabrin üstüne kurulan anıt, türbe (Ma'rufov, 1981: 215).

Ortalık karıştı. Çadırları ezip geçen filler korkutucuydu. Onların ayaklarının altında kalan askerlerin feryatları bütün dünyayı sardı. Onbaşı ve yüzbaşılar da askerler gibi afalladı. Filler başka bir taraftan tekrar geriye dönüp korkuyu arttırdılar. Kalede ise fırsatı ganimet bilen Kartor'un savaşçıları ellerinde meşale taşıyarak hücumla başladılar.

Said Vakkas'ın askerleri sayı bakımından çok olan düşman ile savaşmaya başladı. İki taraf da var gücü ile savaşıyordu.

Said Vakkas asker soyundan olduğu için etrafını kuşatan yirmi Hintli ile savaşıyor, yaralarına bakmadan karşısına gelen düşmanı yere düşürüyordu. Bir elinde balta, diğerinde kılıç.

Kartor'un savaşçıları böyle bir bahadırla hiç karşılaşmadıkları için bir askerinin nasıl oluyor da on askeri kısa bir sürede yere düşürdüğüne şaşırmasın edemiyorlardı.

Said Vakkas ağır yaralanmış, baltası elinden düşmüştü. O, sağ elindeki kılıç ile rakibinin boynuna vurduğunda arkasından mızrak saplandı. Onun askerleri kendi kumandanlarını esir alan Hintlilerle mücadele etti. Sert bir şekilde mücadele ederek onu kurtarmaya çalıştılar. Ama güçleri eşit değildi. Kor padişahının savaşçı Afganları da çok sayıda düşmanı öldürmüş olsa da kuşatma halkası gittikçe daralıyordu. Onların tehlikeli silahı — telvar yüzlerce Hintliyi yere düşürmüş olmasına rağmen durum Hintlilerin yararına oluyordu.

Said Vakkas kendine geldiğinde kalenin içinde — Komutan Kartor'u karşısında gördü. Pehlivan gibi boylu poslu, uzun bıyıklı, kırk yaşlarındaki komutan ona ciddi bir bakış attı:

— Kendinize geldiniz mi, emirzadem?

Onun işareti ile Hintli bir doktor, Said Vakkas hazretlerine merhem sürmeye başladı.

— Bugün aziz bir misafirim olacaksınız. Şimdi dinlenin.

Kartor kendisine özel odaya girip eline kâğıt aldı. O, Delhi sultanına kendi kazandığı zaferini yazarak eline düşen Emir Timur oğlunun yaraları ağır olsa da iyileşmesinin mümkün olduğunu ve ondan en iyi şekilde faydalanması hususundaki düşüncelerini açıkladı.

— Bu mektubu hemen Delhi’ye ulaştır — dedi o yardımcısına.

— Başüstüne, hazretim.

Kartor derin düşüncelere daldı. Kaderin hediye ettiği böyle bir hediye hayatta bir kere olurdu.

2.43. BRAHMAN’IN KEHANETİ

17 Aralık 1398 yılında Maverâünnehir ordusu Delhi karşısında saf aldı. Sağ tarafında Emirzade Pir Muhammed, Emirzade Bahadır Süleyman Şah ve diğer emirler; sol tarafında Emirzade Sultan Bahadır Hüseyin, Emirzade Halil Sultan, Cihan Şah ve diğer emirler; ortada Emirzade Rüstem, Emir Şeyh Nureddin, Emir Şah Melik ve Allahdad duruyordu. Timurbek’in kendisi ise ordunun kalbinde duruyor, şehir duvarlarının altında saf tutan Hint ordusunu gözden geçiriyordu. Gerçekten bir haber var.

Sultan Mahmut ve onun başkomutanı Mali Han on bin atlı, yirmi bin piyade, yüz yirmi zincirli savaşçı filler ile onların üstüne ağaçtan yapılmış sepetler yerleştirilmiş, her bir filin üstündeki sepette birkaç okçu. Fil gruplarının arasında “yanan şişeleri” ateşleyen topçular ve çok yükseğe atlayıp uçan — demir uçlu uzun patlayıcı ok atıcılar yer almış.

Timurbek en tehlikeli rakibinin filler olduğunu iyi bildiği için gerekli tedbirleri önceden almıştı. Onun emri ile fillerin hücumunun beklendiği sınır boyunca derin hendekler kazıldı, saman örtülen yüzlerce deve hazırlanmış, onların üzerine ateş koyarak fillerin üzerine salmayı planlamış. Fillerin develerden korktuğunu ona söylemişlerdi. Bunun dışında o, demircilere keskin uçlu muska şeklinde demir mızraklar yaptırmıştı ki onlar ne şekilde olursa olsun havaya atıldığında hiçbir engele takılmaz, yere düşünce bir kenarı muhakkak dik kalırdı. Atlılar da onları fillerin gelme ihtimali olan yollara saplamış.

Timurbek’in işareti ile ordunun önündeki Mevlana Nasireddin Ömer seccadeleri toprağın üstüne serdi.

Timurbek attan inerek, iki rekât namaz kılıp Allah katında zafer diledi. Askerler ve komutanlar Peygamber yaşındaki komutanlarına saygı ile bakıp onun emrini

beklediler. Her biri Allah'ın inayetine layık Sahipkıran için canlarını feda etmeye hazırdı.

Savaş Timur bek'in planının ne kadar doğru olduğunu ilk dakikada gösterdi. Filler yanan develerin darbesinden, yerdeki okların acısından haykırarak Hintli askerlerin safını yerle bir etmeye başladı. Komutanlar, filler birbirine karıştı. Keskin kılıç darbesi ve mızraklar insanları ve filleri yıkıyor, fil bakıcılarının feryadı ile cengâverlerin naraları birbirini bastırıyordu. Timur bek'in torunu Pir Muhammed'in kılıcı ile file saldırmasından cesaret bulan Halil Sultan da yaklaşan filin hortumunu kılıcı ile kesip attı. Sultan Mahmut ve Malu Han savaşı kaybettiklerini görünce kaçıp şehir kapısını ateşe verdiler. Onlar Delhi'yi içeriden korumayı düşündüler. Onlarla beraber savaştan kaçan yedek ordu da başkente saklandı.

Akşam olunca savaş durdu. Yerle bir olan Hintlilerin çoğu esir alındı, kaçtı. Savaş gürültüsü dinince Timur bek şehir kapısına ulaşmış olmalarına rağmen askere dinlenme emri verdi. Artık düşman öfkesi dindi. Darbe yedi.

O, Labi Havzası olarak adlandırılan bölgede çadırlarını kurdurdu. Huzuruna komutanları çağırıp istişare yaptıktan sonra gece karanlığı çöken Delhi'yi görmek için hazırlandı. Kalenin üstünde Hintli muhafızlar. Uzun bıyıklı, demir kalpak giymiş.

Timur bek has askerleri ile sabah ele geçirilmeye mahkûm olan şehir hakkında fikir alışverişi yaparken kalenin üstünden atılan ok onun yakınına düştü. Komutanın keyfi kaçtı, yanındaki muhafızdan yayını aldı. Kendisine ok atan kaledeki Hintli askeri hedefe aldı. Hocası Samir Tarhan'ın öğütlerini hatırladı, yayını çekip gönderdi. Tepedeki muhafızın feryadı duyuldu. Ok onun yüzüne gelmişti.

— Tebrikler, büyükbaba!

Halil Sultan Timur bek'e hayranlık ile baktı. O esnada kalenin üstünden bir ses yankılandı:

— Emir Timur!

Kalenin üstünde mor renk giyinmiş bir kişi görüldü:

— Timur!

O bir şeyler söylemeye başladı. Timurbek yanında hazır bekleyen tercümana onun söylediklerini tercüme ettirdi. Delhi halkının saygın aksakalı, şeceresi yüksek olan bu zat Brahman olup Hintlilerin dışında Müslüman âlimlerin arasında da itibarlıdır. Onun sözlerinin anlamını aynen söylemek gerekirse şöyle:

— Timur! Delhi kuşatmasını durdurup geriye dön, yoksa gazabıma uğrayacaksın. Ömrün kısılacak. Eğer şehre girmeyip savaşı durdurursan yirmi bir yıl yaşayacaksın. Şu an altmış üç yaşındasın. Sözüme kulak vermez ve şehre savaş ile girersen sadece yedi yıl ömrün kalacak.

Timurbek yanında duran Âlim Nasireddin Ömer'e döndü:

— Brahman ne diyor?

— Ey, yüce emir! Siz böyle sözlere önem verecek adam mısınız ha!

Timurbek'in yüzünde biraz düşünceli bir ifade belirdi. Sonra onun yerini kararlılık sahiplendi.

— Ey, Brahman! Bilesin ki ölüm benim eski bir tanıdığım, birbirimize yoldaş olmuşuz. Yiğitliğimden beri ecel kâh karşımda kâh yanımda yürür. Eğer sen beni korkutmak istersen ölümden daha dehşetli bir söz bul.

— Benim söylediklerim gerçek, — cevabını verdi Brahman, — sen geri dönmezsen tatsız bir haber alacaksın.

— Nasıl bir habermiş o?

Oğlunun ölümüyle ilgili.

Nasreddin Ömer endişe içinde Timurbek'e baktı. Ama onun yüzünde hiçbir şey görünmedi. Boğuk bir sesle verdiği cevabı duyuldu:

— Savaş meydanındaki bütün askerlerimin babası var. Dünyada bir tane baba oğul kalmış değil. Eğer onun ölümüyle ilgili bir haber gelirse ben başka babaların oğullarının ölüm haberini duyduğum gibi duyuvvereceğim.

Kaleden Brahman'ın cevabı geldi:

— Sana söyleyecek başka bir sözüm yok.

Vakit gece yarısını geçti. Ordugâhta sükûnet hâkim. Timurbek yatakta yastığa başını koydu. Ama gözüne uyku girmedi. Brahman'ın sözlerinin zehri biliniyordu. Said Vakkas'tan bir haber olmadığı için yüreği huzursuzdu. Brahman'ın sözleri ise onun endişesini arttırdı. Birden yerin altından gelen gürültülü bir ses duyuldu. Sallanmaya başladı.

Şehirden korkutucu bağrışlar ve feryatlar duyuldu. Korkarak uyanan komutanlarda da bir endişe. Bu esnada Timurbek'in göğsünden bir ses yükseldi:

— Korkmayın, yiğitler! Ben sizlerleyim.

Komutanlar kendilerinin saygıdeğer babaları olan liderlerini görünce sakinleşmeye başladılar. Onlar kalenin üstünde konuşan Brahman'ın tehditlerini duydukları için sallanmaya o büyücü Brahman'ın sebep olduğunu düşündüler. Ne ilginçtir ki Sahipkıran “Korkmayın” dedikten sonra birden sallanma durdu. Şimdi onların kendi liderlerinin büyüünün Brahman'inkinden hiç aşağı kalmadığını anladılar.

— Sahipkıran!

— Sahipkıran!

Ordunun gurur dolu alkışları dört bir tarafı sardı.

Timurbek çadırına girerken ordunun neşeli gülüşleri hiç durmamıştı.

— Adalet kılıcı!

— Şeriatın sığınağı!

Delhi duvarlarının altına kazılan tünellere barut dolduran Şer Bahram yiğitleri de cesaretli. Tan ağarınca işler bitti.

Bir işaret ile taş duvarlar yıkıldı. Şehrin kaderi çizildi.

Çadırdaki ise onların lideri rahat bir nefes alıyor. O, ordusunu düşünüyordu. Bunun için de onu bütün asker saygıya layık babaları olarak görüyordu.

2.44. KAN YUTAN BABA

Sabah seher vaktinde Timurbek Delhi'ye saldırmaya başladı. Önündeki safta ona özel hazırlanan bölmeye — yabancı askerlerini yerleştirdi. Onlar ölümü yok sayan, her

türlü acıya dayanıklı kişilerdi. Onların elleri de öylesine güçlüydü ki kaynar suya girseler bile etkilenmezlerdi. Yabancı askerleri gibi sıkıntıyı çabuk ama açık fikirli adamların cesaretini iyi bilen Timurbek onları zor durumlarda ilk sırada kullanırdı.

Yabancılardan sonra şehre Kor ülkesinin Afganları — holigan askerler — dehşetli telvar sahiplerinin girmesi gerekiyordu. Ama durum başka bir hal aldı.

Kale duvarlarının altına koyulan barut patlayınca şehre giren yabancı askerler karşılarında zırh giyen Hintlileri gördüler. Zırh ve kaftan giyen Hintlilere yabancı askerlerin kılıçları etki etmiyordu. Kor askerlerinin telvarları demir kıyafetlere değince kırılıyordu.

Öğle vakti yaklaşmış olmasına rağmen askerler şehir merkezine giremedi. Onlara karşı filler gönderildi. Askerler onlardan korkmasa da hiçbir şeye bakmadan filler onların çoğunu ezdi. Savaş uzuyordu. Akşama doğru işgal edilen son yerde Timurbek toplantı yaptı. O, komutanlara durumu anlattı. Fırsatı elden kaçırmamayı teklif etti.

— Şimdi kendim şehir merkezine gideceğim. Eğer cesedim şehir sokaklarının birinde kalırsa Delhi’yi almanız lazım. Askerlere söyleyin. Şehri aldıktan sonra onu üç gün içinde talan edebilirler. Erkekleri köle, kadınları ve kızları hizmetçi yapsınlar.

Komutanların arasında oturan Timur onlara yeniden kendi vaatlerini tekrarladı.

Çadırdaki yalnız kalan Timurbek eline Kur’an’ı Kerim’i aldı. Genellikle zor bir durumda o her zaman Kur’an’a müracaat ederdi.

— İnnâ fetahna leke fethan mübina³¹, — ayetini okudu ve yüzü parladı. Bu ayette “Biz sana apaçık bir fetih vereceğiz”, diyordu.

Timurbek nihayet mutluluktan kendisini tutamayıp dışarıya çıktı ve ona doğru gelen Binbaşı Latif’i gördü. O nefes nefese gelerek:

— Güney kapısından Hint filleri geliyor, — diyerek haber verdi.

— Fillerin ateşten korktuğunu biliyorsunuz. Barut kullanın.

Sonra yanında hazır bekleyen Kor padişahı Kalender Gilzayi’ye buyurdu:

— Yiğitleri kullanmak için uygun bir fırsat geldi. Fillerin hortumunu kesmek için yetenekli olanları savaşa gönder. Okçuların hepsi fillere nişan alsın.

³¹ Fetih: 48/1.

Onlar düşman göğsüne saplanan bir ok gibi şehrin içine girmeye başladılar. Hintlilerin tek bir tanesi on askeri öldürmeye kadir olan ölüm seline dayanamadı.

Güney kapısı ele geçirilince Timurбек'in ordusu şehrin içine girmeye başladı.

Timurбек'in baltasının sapı elinden kayıp yere düştü. O şaşkınlık içinde lamba ışığında kuruyup kalan kanların kalınlığından baltanın sapının kayıp düştüğünü gördü. Kendisine baktı. Kanlı bir havuza düşmüş gibi zırhları kana bulanmış. Savaş gürültüleri artık duyulmuyordu. Fakat komutanların, ganimet alan askerlerin mutluluğu ve vahşi bağrıları, kadınların ve kızların feryadı duyuluyordu.

Çadırda ise Timurбек'in önüne kaymak doldurulmuş olan kâseyi getiren hizmetçi birden kustu. O utanmasın diye komutan sakince şöyle dedi:

— Tamam, oğlum. Utanma. Biz savaşçılar kan ve yaralara alışkınız. Kâseyi alıp git, başkasını versinler.

Genç hizmetçi yerinden kıpırdamadan tekrar not aldı. Bu sırada çadıra giren Emir Azizüddin bu durumu görüp başını salladı:

— Komutanlarımız da kusma hastalığına yakalandılar. Doktorlarımızın söylediklerine bakılırsa bu veba belirtisiymiş.

Timurбек'in aklına Kvitâ Sultanı Abdullah Vali el-Mülk'ün uyarmak için söylediği sözler geldi.

— Delhi'yi fethetmek için gelenler vebaya yakalanıp tekrar geri dönmeye mecbur kalmışlar. Bu hastalık Delhi halkına etki etmiyormuş. Ama dışarıdan gelenler için felaket.

— Askerler, — dedi Azizüddin, — yürürken ya da hizmet ederken birden kusuyorlar. İki saat içinde halsiz düşüyorlar, hareket edemiyorlar. Doktorların söylediğine göre, iki gün içinde bir deri bir kemik kalırlarmış. Göz çukurları derinleşiyor, ağızları kuruyor, elleri ayakları birbirine dolaşıyordu.

— Esirlerin arasında hasta olanlar var mı?

— Evet. Esirlerden birkaçında bu belirtiler görüldü.

Timurбек'in bir karar vermesi gerekiyordu. Vebanın yayıldığı yerden derhal uzaklaşırsalar askerler iyileşirdi.

— Brahman'ı getirdiler, — başmuhafız bu haberi verdi. Hükümdarın işareti ile dışarıya çıkarak Brahman'ı çağırdı.

— Adın ne?

Kâhin Brahman sakın bir şekilde cevap verdi:

— Gani Hurta.

Tercüman bu ismin ne anlama geldiğini açıkladı:

— Kutsal ateş demek bu.

Timurbek Brahman'a merak içinde dikkatlice baktı. Orta yaşlarda, sakalları siyah. Zayıf. Öz güvenli.

— Yedi yıl ömrümün kaldığını nereden biliyorsun?

— Ey emir, sen benim sözlerimden korktun mu?

— Sen benim nasıl bir irade ve inanca sahip olduğumu, ölümden korkmadığımı, savaştaki cesaretimi bilseydin böylesine beyhude bir söz söylemezdin.

— Ey emir, sen savaş meydanında ölmeyeceksin. Bilesin ki bu iklimin hepsi de bilsin ki Brahmlar ömür boyu nefsinin öldürür, vahşi ve boş heveslerden kaçınır. Brahman verilen vaazın dışına çıkmazsa o kişi geleceği görebilme yeteneğine malik olur.

— Peki, — dedi iğneleyici bir şekilde Timurbek, — kendi geleceğini nasıl görüyorsun? Nasıl öleceksin?

Brahman bunun tehlikeli bir soru olduğunu anladı.

— Göz, dedi Brahman sakın kalarak, — her şeyi görür ancak kendi bedenini göremez.

— Ey Brahman, bu cevabını beğendim. Nihayet güzel bir noktaya değindin. Özgürsün.

Brahman saygı göstererek çıkıp gitti.

Dışarıda ise ağlama ve feryat sesleri duyuluyordu. Ne konuşulduğunu öğrenen başmuhafız durumu bildirdi:

— Yeni Müslüman olan Paryalar siz buradan giderseniz Hintliler bizi öldürür. Bu yüzden bizleri de yanınıza alın, diyerek ağlıyorlar.

Timurbek, Emir Azizüddin'e döndü:

— Kvita sultanına güvercin ile mektup gönderilsin. Müslüman olan Parya halkını Hindistan'daki Müslümanların yaşadığı bölgelere yerleştirsın. Onların özgür ve bağımsız yaşamları için çözüm bulunsun.

Çadıra giren Caku Barlas söze başladı:

— Hazineadaki mücevher, altın ve gümüşler iki bin katıra yük oldu Sahipkıran!

— Toplaya toplaya sürüye teslim etti, dercesine Sultan Mahmut hazinesi bize nasip olmuş, — diyerek güldü Timurbek ve ciddiyetle ilave etti. — Bu pay, saltanatımızdaki imar işleri için harcansın. İlk olarak Semerkant'a, sonra ise Şehrisebz'e!

Komutanlar gidince, Timurbek döşeğe uzanarak derin bir uykuya daldı. Brahman'ın kehaneti aklına geldi. Onun dediklerine inanırsa sadece yedi yıl ömrü kalacaktı. Demek, acele etmek gerekiyor. Saltanat işleri çok. Rum, Çin seferleri...

— Kötü bir haber getirdim, Sahipkıran.

Timurbek korku içinde çadırdaki beliren özel istihbaratçısını — dervişi gördü.

— Oğlunuz Said Vakkas öldürüldü.

2.45. KOMUTANIN TEKLİFİ

Said Vakkas yanına gelen doktora soru sorarcasına baktı.

— Dikkatli olun, emirzadem. Size tuzak kurulmuş.

Bu ikazdan sonra düştüğü ümitsizlikten kurtuldu. Demek ki babasının kalede de gözü kulağı var. O yalnız değil. Yaraları da iyileşti.

Doktor ona merhem sürerken sevgi dolu gözlerini ondan ayırmadı.

Öğleye doğru Kartor onu görkemli yemek odasına çağırdı. Çeşit çeşit yemekler. Şaraplar koyulmuş.

Said Vakkas hayatı boyunca bir defa bile ağzına şarap sürmemişti. Komutanın teşviki ile sürahideki şarabı boşaltmaya başladı.

Odaya rakkaslar, birbirinden güzel Hint kızları geldi. Güzel melodiler neşeli şarkılara bağlandı.

— Hayat ne kadar tatlı ve güzel, — dedi şaraptan sarhoş olan Kartor, — kızlara bakarak. Onlar emrinize amade.

Said Vakkas'ın aklına Timurbek'in nasihatleri geldi. O keyfine düşkün olan oğlu Miranşah'a şöyle demişti:

— Her bir devletin başında bulunan sultanı bekleyen bir felaket vardır. O felaket ise tembellik ve acemiliktir. Her bir devletin başında duran sultan ya da padişah bu felakete yakalanırsa onun tecrübeli bir kişiye yenilmesi hiç şüphesiz kaçınılmazdır. Ben kırk yaşımdan bugüne kadar şarap içmedim. Beş vakit namazı özürsüz terk etmedim. Eğer sen de kendine verilen ülkeleri daima iyi bir şekilde yönetmek istiyorsan zevki, sefayı ve tembelliği kendine haram kabul edeceksin. Eğer bir kâse şarabı dudağına değdirirsen, bir geceni güzel kadınlar ile geçirirsen, ertesi gün çalışamazsın; o gün sorumluluğunda olan devlet işlerinin üstesinden gelemezsin. Gece içtiğin şarap sabah rahatlatarak uyuşukluk hissi verir. Tekrar güzellere rağbet edersin. Ondan sonra günlerin şarap içerek, güzeller ile ilgilenerek geçer. Felakete uğrayıp ölen sultanların hepsi şarap içerek, güzellerle ile sohbet ederek günlerini geçirip mahvolmuşlar. Mesela bir çiftçinin ya da bir demircinin kendi işi yüzünden mahvolduğunu duydun mu? O ömrünün sonuna kadar daima çiftçi ya da demirci olarak kalır. Geçim kaynağı olan işini hiç kimse elinden alamaz. Neden, dersin çiftçi de demirci de hiçbir şekilde şarap ile güzeller işreti ile meşgul olan kişiler olmamıştır. Öyle şeylere harcayacak boş vakitleri de yoktur. Şunu da bilmen gerekir düşmanın ne kadar şarap içerse, güzellere meylederse bu senin menfaatine olur.

Said Vakkas Kartor'un üst üste şarap dolu kâseleri bitirdiğini görünce Timurbek'in öğütlerinin ne anlama geldiğini iyice anladı.

— İçin, emirzadem, için. Belki bu hayatınızdaki son kâsedir. Ha ha!

Said Vakkas gayriihtiyari kâsedeki şarabı bitirdiğini de fark etmedi. Başı dönüyordu, bedeninde bir keyif hissetti. Hayat gerçekten de güzel.

Rakkas kızlardan biri Kartor'un işaretini ile onun karşısına gelip Said Vakkas'ın saçlarını okşadı ve alnından öptü. Rakkas kızdaki yayılan hoş koku ve tazelik emirzadenin sarhoşluğunu arttırdı.

Hayata bir defa geliyorsun. Yiyin, için, sevin. Hepsi geçici...

Kartor tekrar içti. Ağzına hurma alıp çiğnedi.

— Emirzadem, — dedi gözlerini süzerek, — ben sultandan mektup aldım.

O tekrar kendisine şarap doldurdu.

— Eğer siz, — dedi kâseyi içerken, — babanıza mektup yazıp onun Hindistan'dan gitmesini isterseniz, biz sizi serbest bırakırız.

Said Vakkas birden kendine geldi. Gözünün önünde Timur'un görkemli çehresi belirdi.

— Yok, — dedi o kati bir şekilde.

— Yoksa öleceksiniz. Ben sizi en nihayetinde sert bir şekilde cezalandıracağım. Ha ha ha!

— Yok, — dedi Said Vakkas, — babamı küçük görmeyin. O benim adıma sizden dehşet verici bir öğ alacak.

Kartor tekrar şarap doldurdu.

— Ama siz öleceksiniz, emirzadem. İşte bu güzellere, lezzetli yemeklerden mahrum kalacaksınız. Düşün, iyice düşün.

Said Vakkas, gönlünden geçen güçlü isyandan memnundu. Güzel kadınların dansı ise zirveye ulaşmıştı.

Timurbek istihbaratçısının getirdiği haberi dinlerken sakince sordu:

— Ölüm karşısında Said Vakkas ne dedi?

— O sizin azat ettiğiniz Alaşir'i örnek göstererek eğer o şefkat gösterirse sizin de ona merhamet göstereceğinizi hatırlattı. Ama Kartor sizden korkmadığını söyledi...

— Sonra ya sonra...

— Kartor, Timur Koregan gibi bir büyük bir zatın oğlunun yüreğini söküp alan bir komutan olarak tarihe geçmek istediğini bildirdi.

— Oğlum feryat etmedi mi?

— Yok. Fakat göğsü yarıldığında bir nida duyuldu. Yüreği sökülünce gülümsedi.

Bu kötü haber bir anda her yere yayıldı. Timur'a taziyede bulunan komutan ve emirlere şu kısa ferman verildi:

— Onlar hala benim, Allah'ın kulu Timur'un intikam konusunda kim olduğumu bilmiyorlarmış. Said Vakkas'ın göğsünü yarıp yüreğini söküp alan, on bin askerimin kanını döken katili öldüreceğime söz veriyorum. Yarın sabah namazından sonra Luni Kalesi'ne saldıracağız.

Ordunun Delhi'den yola çıkmasının üstünden dört gün geçtikten sonra veba belasından kurtuldular. Anlaşıldı ki veba merkezden yayılıyordu.

Luni Kalesi'ne ulaştıklarında Timurbek'in gözü kale burcundaki içine saman koyulan cesede takıldı. Komutan Kartor kendisi gibi bir kumandan ve bunun üstüne şehzadelik makamındaki Said Vakkas'ı öldürmüş olsa da defneder diye düşünmüştü.

Kaleden birilerinin konuşmaları duyuldu. Tercüman Timurbek'e bunları tercüme etti.

— Komutan Kartor burada durmasınlar, aksi halde Temir Koregan'ı da cezalandırıp oğlunun yanına asarım, diyordu.

Timurbek tek kelime etmedi. Kumandanlar başlayan yağmurun altında çadırları kurmakla meşgul. Hepsi kuşatmanın tıpkı Delhi'deki gibi olacağını biliyordu.

Kuşatmanın otuzuncu günü Luni Kalesi'nin duvarları yıkıldı ve ordu koyun sürüsü gibi içeriye hücum etti. Ordunun ilk safında Timurbek gidiyordu. Ortada yer alan korumalar safındaki uzun bıyıklı, uzun burunlu komutan yüksek sesle:

— Timur! — diye bağırdı.

—Kartor! — dedi Timurbek ona doğru at koştururken. O yaralı sağ elinde kılıç, sol elinde balta tutuyordu.

Kartor onunla çarpıştı. İki taraf kendi askerlerinin mücadelesine istemeden eşlik etti. Hintliler kırk yaşındaki güçlü kuvvetli kumandanları Kartor'un nasıl bir kılıç ustası

olduğunu iyi biliyorlardı. Maveraünnehir askerleri ise Peygamber yaşındaki öz büyük büyükbabaları Sahipkıran olduğu için rahattılar.

Kartor'un güçlü darbesi Timurbek'in sağ elindeki kılıcı uçurdu. Herkes nefesini tutmuş, bu ilginç mücadeleyi takip ediyordu. Kartor neşe içinde galibiyetinden emin bir halde elindeki kılıcı yeni bir darbeye hazırladı.

Timurbek'in aklına hocası Samir Tarhan'ın nasihatı geldi:

— Düşman meydanda rakibinin sağ elini kullanılamaz hale getirirse o nasıl bir bahadır olursa olsun aciz olarak kalır, emirzadem. Bunun için sol elini kullanmayı iyi bil.

Timurbek'in sol elindeki baltası Kartor'un hamlesini geri döndürdü. Bu beklenmedik durum karşısında komutan atın üstünde sağa sola sallandı. Bir sonraki balta darbesi onun beline geldi. Kıpırdıyamayan Kartor'un bir ayağından yakalayan Timurbek onu yere düşürdü. Onlara yol açan askerlere tercümanı çağırmasını emretti. Tercüman yanına geldi.

— Ben oğlum ve askerlerimin intikamı için başını kesip onu çok kötü bir şekilde cezalandıracağım.

Kartor'un gözleri açıktı ancak konuşmuyordu. Timurbek'in amacı zihni ve görüş noktaları çalışan düşmanına ölmeden önce intikamını anlatmaktı.

Timurbek bir darbe ile onun kellesini uçurdu. Kartor'un damarından çeşme gibi akan kan onun dudaklarına sıçradı.

— Ben sözümü tuttum.

— İntikam haktır! — dedi birisi.

Said Vakkas'ın cesedi saygı ile defnedildi ve kabrinin üstüne mavi bir kubbe yapıldı.

2.46. KÖTÜLÜK EDEN DEĞERİNİ KAYBEDER

Hindistan sultanı Mahmut'un ordusunu Delhi girişinde yenerek Semerkant'a zafer ile dönen Timurbek ordusu oldukça büyük olan bu ganimetten son derece memnundu.

Sahipkiran'ın şahsi payı olan altın ve gümüşler, mücevherler, yakutlar ve inciler yirmi file yüklendi. Emirler, komutanlar, tümen komutanları ve binbaşılar, yüzbaşı ve onbaşılardan başlayıp sipahi ve askerlere kadar herkes ganimetlerden memnun bir şekilde Timur'a hamdüsena okudular.

Sahipkiran'ı galibiyet için tebrik edenlerin arasında Altın Orda'nın eski hanı Toktamış da vardı. Timurbek'in onun özrünü kabul edip bu kaçak hana tekrar insanlık göstermesine askerler son derce şaşırılmıştı. Onların yüzlerindeki memnuniyetsizliği gören Timurbek bir açıklama yaptı:

— Huzuruma boyun eğerek gelen Allah'ın her bir kuluna kim olduğuna bakmadan merhamet kapımız açıktır. Dergâhımdan hiç kimse ümitsiz ayrılmayacak, inşallah!

Daha sonra başını eğmiş olan Toktamış'a bakarak yavaşça ekledi:

— Kötülük eden değerini kaybeder.

Komutanlar işte bu önlerinde kısık gözlerini yere dikmiş olarak duran eski han yüzünden Kunduzca'da, Terek kıyılarında helak olan yüzlerce subayı, binlerce askeri hatırlayınca Sahipkiran'ın sözlerindeki hakikati anladılar. Kötülük eden değerini kaybeder. Toktamış öyle değer kaybetmişti. Timur ise yüce fazilet sahibi, heybetliydi.

Toktamış tuz hakkını unutarak kendisine sığınak, barınak, sorumluluk, işveren insana kılıç kaldırdı. Bir değil, üç defa. Bu sebeple de onu affetmek herkesin de elinden gelmezdi.

Toktamış hızla kendisine çeki düzen verip yeni sefere hazırlandı. 1400 yılında Altın Orda hanı Kutluğ Timur'un ölümü ve onun yerine Emir Edige, Temir Han'ın torunun olan Şadıbek'in tahta geçtiğinin haberini alınca kolay yoldan ganimet diyerek Volga'ya doğru at sürdü.

Meşhur Edige ordusu onu bu defa tarumar etti. Toktamış kâh Litva'ya kâh Sibirya'ya giderek güç toplamaya başladı. Onun elçisi Kara Hacı Maveräünnehir'e doğru yola çıkıp Otrar şehrindeki Timur'a uğradı. Sahipkiran işte o an tekrar merhamet göstererek Toktamış'a Altın Orda tahtını alması için yardım edeceğini söyledi.

Ama meşhur Edige elini kolunu bağlamıştı. 1406 yılında askerleri Sibirya'da kaçak hanı yakalamış, kellesini uçurmuştu. Bu olaydan yirmi yıl sonra büyük bir

devletin başı olmuş; kapısında Moskova, Kiev, Ryazan, Tver prensleri yeri öpmüş; adı 17 şehirde basılan paralara yazılan Toktamış Han'ın hayatı trajik bir şekilde son bulmuştu.

Kötülük eden değerini kaybeder. Sahipkıran böyle düşünüyordu.

Meşhur Edige ise tuz hakkını unutmuyarak dostu Kutluğ Timurhan vefat ettiğinde hiç ikiletmeden kendi çıkarlarını düşünmeden onun oğlu Şadıbek'i tahta çıkardı. Ona samimiyet ve sadakat ile hizmet etmeye başladı.

Edige'nin itibarını, yüksek mevkisini ve askerlerin arasındaki saygısını göremeyen Şadıbek ona farklı davranmaya başladı. Açık açık onu ortadan kaldırmak için elinden geleni yaptı.

Edige ile Şadıbek'in destekçileri arasındaki savaş başkomutanın zaferi ile son buldu. Kötülük eden Şadıbek değerini kaybederek kaçmaya mecbur kaldı.

Meşhur Edige Altın Orda tahtına Şadıbek'in oğlu Polatbek'i geçirdi. Onun adına memleketi güçlendirmeye, itaatsizlik yapan Rus prenslerine boyun eğdirmeye çalıştı.

Toktamış'ın oğullarını kendi himayesine alarak onlara yardım eden Moskova'nın Büyük Prensi Vasili Dmitrieviç ise inat etti. Usta diplomat, kurnaz siyasetçi ve tedbirli bir asker olan Edige, Emir Timur'un hizmetindeyken edindiği büyük tecrübesine güvenerek Moskova'ya karşı gizlice çalışmaya başladı.

1409 yılında Edige önderliğindeki yüz bin kişilik piyade ve atlı ordusu ansızın Moskova kapısında belirdi. Gaflete düşen Prens Vasili Dmitrieviç güç toplama bahanesiyle tıpkı 1395 yılındaki gibi başkentten kaçtı. Şehrin savunmasını amcası Vladimir Andreyeviç eline aldı.

Emir Edige Moskova'yı kuşatma altına alarak onu yiyecek içecekten mahrum bıraktı ve dört bir taraftaki yerleri gasp etmeye başladı. Rostov, Dmitrov, Serpuhov, Nijniy tamamen yerle bir edildi. Edige Kolomensk köyüne karargâhını taşıyarak kuşatma halkasını daraltmaya başladı.

Moskova'da huzursuzluk ve panik arttı. Şehrin ihtiyaç sahipleri "Düşmandan önce kendimiz" diyerek zenginlerin, tüccarların depolarını talan etmeye başladılar. Boyarların durumu son derece acınası bir haldeydi.

Kuşatmanın üçüncü günü Edige'nin huzuruna Polat Han'dan bir çopar³² gelip başkente Toktamış oğullarının ordusunun yaklaştığını haber verdi.

Tecrübeli Edige şaşırmadı. O, Moskova'ya elçi gönderip üç bin altın tazminat öderlerse kuşatmayı durduracağını bildirdi. Ölümle karşı karşıya kalan Moskova Boyarları büyük bir sevinç ile razı olup hemen altınları ödediler.

Meşhur Edige büyük bir ganimet ile Altın Orda başkentine doğru yol aldı. Ganimetler ve esirler çok büyük bir kervan oluşturdu. Her bir savaşçıya 40-50 esir Rus düştü.

Tedbirli davranan Edige'nin önünde yürüyen ajanlar başkentin elden gittiğini ve Toktamış'ın oğlunun tahta oturduğunu haber verdiler. Başkomutanın casusları düşman güçlerinin üstün olduğunu da bildirdiler.

Meşhur Edige ordusuna İdil (Volga) Nehri ve Yoyik (Ural) Nehri arasında kendisinin oluşturduğu ulusa doğru yürümelerini emretti. Bu ulus Nogay Hanlığı'nı oluşturuyordu. Bu hanlıkta Edige ve daha sonra onun yirmi oğlu uzun yıllar hükümdarlık yaptı.

Meşhur Emir Edige, 1419 yılında Toktamış oğulları Kerimberdi ve Kadirberdi orduları ile yaptığı savaşta öldü. Emir Timur'un komutanlarından biri, Mangıt soyundan çıkan Emir Edige'nin trajik ölümüyle ilgili tarihçiler şunları yazmış: “Böylece büyük bir irade, kudret ve cesaret sahibi, ayrıca tedbirli ve zeki, Altın Orda'yı siyasi önlemler ve güç ile yeniden kurmaya çalışan Edige'nin hayatı sona erdi”.

Birbiri ardına tahtı sahiplenilen Toktamış oğullarının hükümdarlığı da uzun sürmedi. 1395 yılında Emir Timurbek'in darbesinden sonra bel kemiği kırılan Altın Orda gerilemeye başladı ve Astarhan, Kazan, Kırım hanlıklarına bölündü.

2.47. İSLAM ÂLEMİNİN ÖNDE GELENLERİ

Bu derviş kendisinin güzel yüzü ve tatlı sesi ile insanın gayriihtiyari dikkatini çekiyordu.

³² Atlı, haberci. Özbek hanlıklarında hükümdarın mektubunu ve fermanlarını ya da yerel yöneticilerin hükümdara ulaştırmaları gereken belgeleri bir yerden başka bir yere ulaştıran atlı haberci (Bekmuhammedov, 1986: 251).

Timurbek dinlenme odasında yatarken onun hikâyesini büyük bir dikkat ile dinliyordu.

— Yıldırım gibi hızlı ve şiddetli diyorsun. Yıldırım gibi...

— Evet, Sahipkiran. Sultan Bayezid öyle adlandırılıyordu. Açıkça söylemek gerekirse, Yıldırım Bayezid.

Timurbek gizli işlerle ilgilenen asker beylerinden biri olan derviş kıyafetindeki bu cengâver subayın haberinin doğruluğuna kesinlikle inanıyordu.

— Benim onun hakkında her şeyi öğrenmem, her adımından haberdar olmam lazım bek.

— Başüstüne, Sahipkiran. Görevlilerin, Yıldırım Bayezid'e ait olan orduda ve sultanın etrafındaki muhafızların arasında kendi adamları var.

— Hizmetinden memnunum, bek. Böylesine son derece önemli hizmetine altın bir arma. Yakın zamanda...

Timurbek sözünü tamamlamadan sessizleşti. Henüz erken amacını açıklamak için. Ancak işaretin kendisi şimdilik yeterli.

— O savaşın detaylarını yeniden hep beraber tekrar etmeli ya...

İstihbarattan sorumlu olan komutan Timur'u neyin meraklandığını ve neyin rahatsız ettiğini iyi biliyordu. O, Sahipkiran'da Bayezid'e karşı nasıl bir kıskançlık ya da bencillik uyandığını hissediyordu.

Timurbek onu dinliyor ve düşünüyordu. Kimin savaş tecrübesi fazla? Bayezid ondan her ne kadar genç olsa da çok sayıda savaş görmüş. Babası, Osmanlı Türklerinin hükümdarı Sultan Murat'ın sayısız savaşlarında sayısız kere yer almış. O kendisinin, açıkçası, Kosova Meydanı'nda Sırlar ile olan ve kaderini belirleyen savaşta bahadır ve komutan olarak yer almış. Sırp bahadırı Miloš Obilić dehşet ile Yeniçeri halkasını geçerek savaşı izleyen Sultan Murat'a mızrak saplayarak öldürdüğünde Bayezid şaşırمامıştı. Başkomutanlığı kendi eline alarak Sırların üstünden parlak bir zafer kazandı. Babasının kanın döküldüğü halının daima gözünün önünde durmasını emrederek, katil Miloš'u bulup ondan oç almaya ant içti. Birebir mücadelede onu, Kont Lazaroni'yi, öldürdü. On yıl içinde Bulgaristan, Makedonya, Teselya'yı ele geçirdi.

Yunanistan'da meşhur Argos şehrini yerle bir etti. Onun komutanlık konusundaki yeteneği 1396 yılında Tuna Nehri kıyılarındaki Nikopol şehrinin girişindeki savaşta tam anlamıyla kendini gösterdi.

Avrupa'nın ortasında Yıldırım Bayezid bütün Hristiyan dünyasının seçilmiş ordusuna karşı geldi. Roma papasının bayrağı altında Macarlar, Almanlar, Fransızlar ve Lehlerden oluşan yüz bin kişilik asker toplayan Macaristan Kralı Sigismund ordunun komutanı oldu. Fransız şövalyelerine Mareşal Busika, Alman şövalyelerine Şehzade Fridrih Gogentsollern liderlik yaptı; onların hepsi Avrupa'da ses getiren bahadırlar, kılıç ustaları, keskin nişancılardı. Onların cesaretini arttırmak için Roma papası coşku dolu hatiplerini — rahip ve keşişlerini gönderdi. En iyi şekilde ve eksiksiz silahlanan şövalyeler gururla yürüdüler ve eğer gökyüzü yere inerse mızraklarımız ile kaldırırsınız, diyorlardı. Gerçekten de onların mızrakları, yüksek tuğları soğuk demir ormanlarını hatırlatıyordu. Ama bu ormanı Yıldırım Bayezid'in yeniçerileri dağıttı. Dehşetli savaşta Hristiyan bahadırları her ne kadar cesaret göstermiş olsalar da Türklerin gücüne dayanamadılar. Kont Navarrskiy ve yirmi dört şehzade esir alındı. Sadece Navarrskiy için Fransız Kralı iki yüz bin altın dukat³³ ücret ödemişti.

Avrupa rahatsız oldu. Sınavdan geçen bahadırlar, yetenekli askerler mağlup! Kral Sigismund zar zor kaçarak kurtuldu. Artık kim şefkatli Türk sultanına karşı gelmeye cüret edecekti?

Yıldırım Bayezid ise Eski Roma İmparatorluğu'nun varisi Vizantiya'ya asker gönderdi. Bu ne zamandır cihanı titreten, Sezar, Pompey, Diocletianus gibi komutanları ile meşhur olan Roma'nın sadık çocuğu Vizantiya'yı dehşete düşürdü. Başkent Konstantinopolis Türkler tarafından kuşatma halkasına alındı. İmparator Manuel, Yıldırım Bayezid'e haraç ödemeyi ve başkentte Müslümanlara bağımsızlık vermeyi vadetti. Geçici bir anlaşma hazırlandı.

İstanbul Boğazı'nda iki tane cami, kalenderhane inşa edildi. Bunların yanına Türk tüccarları için büyük bir pazar açıldı. Türkler kara ve deniz tarafından Konstantinopolis'i kuşatmaya aldılar.

³³ 13. yy. dan itibaren Venedik'te kullanılan altın para, daha sonra 2. yy. ın başlarında bütün Avrupa'ya yayılmıştır (Bekmuhamedov, 1986: 81).

İmparator Manuel fırsattan istifade ederek Avrupa padişahlarının huzuruna gitmek için sefere çıktı. Bayezid ile mücadele etmek için yardım istedi. İngiltere, Fransa, İspanya hükümdarları onun için ziyafet verdiler ve yardım noktasında kenara çekildiler. Fransızlar altı yüz şövalyeden oluşan acımasız Hristiyan fedailerini gönderdi ama onlar Türkleri yakından görünce savaşmaya cesaret edemediler. Moskova Prensi Vasili ise Hristiyan âleminin piramitlerine ilahi bir yardım için Rahip Kiprian lider olarak birkaç Rus prensini çok sayıda gümüş hazine ile gönderdi.

Vizantiya hükümdarı tekrar Avrupa'dan sadaka ve yardım istemek için hükümdarların kapısını çaldı. Ama kim yıldırım gibi hızlı ve şiddetli Bayezid'e karşı gelebilirdi?

— Bunun için de Avrupa'nın ümidi yalnızca sizsiniz, Sahipkiran!

Timurbek birden yerinden zıpladı. İşte sorun bu! İngiliz Kralı Karl'ın ona mektup göndermesi boşuna değildi. Venedik, Ceneviz, İspanya hükümdarlarının adamlarının etrafında dolaşmasının sebebi de bu!

— Yıldırım Bayezid Batı'da, siz ise Doğu'da Müslüman âleminin önde gelenlerisiniz, Sahipkiran!

Timurbek derviş görünümündeki bekinin yüzünde farklı bir keyif gördü.

— Ne yazık ki bu âlem iki padişaha dar gelecek gibi, bek.

2.48. DAĞLIK KARABAĞ'DA

Özel istihbaratçıların getirdiği haberler birbirinden kötüydü.

— Bayezid Gürcistan, Ermenistan ve Bağdat'ın kendi mülkü olduğunu söylüyor.

— Bölge hükümdarlarını size karşı ayaklandırıyor.

— Gürcistan Prensi Malik Georgi isyan çıkardı!

— Mısır Sultanı Ferec'in etrafında Yıldırım Bayezid'in adamları çalışıyor.

— Yıldırım Bayezid, öfke dolu düşmanınız Karakoyunlular'ın komutanı Kara Yusuf'a nezaket göstererek ona altın ve asker verdi.

Emirlerin, beylerin ve komutanların katıldığı toplantıda Timur safdaşlarının tartışmalarını dikkatle dinleyip üzerinde geceler boyu çalıştığı planını açıkladı.

1400 yılının baharında büyük ordu Gürcistan sınırına yaklaştı. Prens Georgi'nin savaşa ilgili büyük tereddütlerinin olduğu belliydi. Moskova'nın Büyük Prensi Vasili Dmitrieviç'in gönderdiği mühimmat ile silahlanan cesur Gürcüler kılıç kullanmada da nişancılıkta da Maveräünnehir bahadırlarından aşağı kalmıyorlardı. Küçük gruplar beklenmedik yerlerden hücumla geçiyordu. Prens Georgi hiç geri fırsat vermiyor, dört bir tarafta dolaşıyordu. Timurbek ilk önce anlaşmayla başladı:

— Ya İslam'ı kabul edersiniz ya da hepinizi kırıp geçiririz. Hiç kimseye merhamet gösterilmeyecek.

Georgi kabul etmedi. Acımasız savaş harekâtları sonucunda kaleler birbiri ardına ele geçirildi. Nihayet Tiflis de kazananlara teslim oldu. Sert bir şekilde karşılık veren Gürcülere merhamet gösterilmedi. Ermeniler de katliama uğradı. Timur'a itaat eden Şirvan Şahı İbrahim, Azerbaycanlılar adına ona altın çadır yaptırdı.

Gürcülerin ve Ermenilerin boynuna itaat halkasını takan asker Karabağ'da ordu kurdu.

Sahipkıran bu dağlık Karabağ'ı ilk kez ordugâh yapmıyordu. O; Kafkas'a her geldiğinde bu eşsiz, görkemli ve yeşilliklerle dolu yerde dinleniyordu. Karabağ'ın geniş tarlalarında şimdi at sürüleri ile Hindistan'dan getirilen filler de otliyordu. Bütün kış boyu yemyeşil olan Karabağ'da sayısız çadır kuruldu.

Timur, Hint seferinden sonra dinlenmek için henüz fırsat bulamayan ordusunun burada dinlenmesi için durmaya karar verdi.

Evet, asker bu dinlenmeyi hak etti. O, gözünün önüne seferin zorluklarını getirdi. Torunu Pir Muhammed Herat yolu üzerinden giderek Multan'ı işgal etti. Esas orduya komutanlık yapan Timurbek ise Belh üzerinden Hindikuş'un karlı tepelerinde ilerledi. Kırıp geçiren soğuklar, dağlık alanların pusularından ansızın hücumları geri çevirmek, tepeleri aşip inmeler...

Timurbek yerinden kalktı. O ne zamandır kaleme aldığı otobiyografisine gönlünden geçenleri yazdı:

“Padişahların şöhreti onların kendi halklarına karşı olan merhametidir. Kur’an’da da söylendiği gibi padişah bir günahkârın günahını affederse onunla halkına merhamet etmiş olur. Benim bütün işlerimde işte böyle padişahlar bana ibret oldu. Benim duyduğuma göre eğer Allah bir kimseyi yüceltirse bu kişi bütün yaptıklarında hakkaniyetli ve adaletli hareket eder, kendi halkına karşı merhametli ve şefkatli olursa onun kudreti daha da artar. Aksine o padişah adaletsizlik ve merhametsizlik yoluna saparsa hızla onun kudreti de azalır...”

— Sahipkiran! Müjde verin, müjde!

Timurbek düşüncelerini toparlayınca zamansız huzuruna gelerek onun huzurunu kaçırmaya hakkına sahip olan yegâne kişiyi —Azizüddin’i gördü.

— Torununun çocuğunu gör, dostum, torununun çocuğunu!

Timurbek dostunu kucakladı. O anda altmış yıllık kadirşinasının, çocukluğunun bir yansıması olan emirin saçlarının kar gibi beyazlaması ilk defa dikkatini çekti.

O, altın saplı İsfahan kılıcını ona uzattı.

O esnada dışarıda naralar atılıyor, karnay ve surnayların sesi yankılanıyordu.

— Hayırdır?

— Torununun çocuğunun dünyaya gelmesinin şerefine bu, dostum!

Bütün ordu ayağa kalkarak sevincine ortak oldu.

Timur’un yüreğini ne olduğunu bilmediği huzur veren bir şey kapladı. Heyecanlanarak, omzuna ceketini alıp dışarıya çıktı.

Etrafta ateş yanıyordu. Gürültü, gülme ve neşe dolu sesler duyuluyordu. Çimenlerin üzerine uzanan ince kar etrafta ilginç bir manzara oluşturmuş.

Evet, asker onunla birlikte. Mutluluğunu kendi mutluluğu gibi görüyor. Hiç kimse onları gece yarısında yerinden kaldırarak onu tebrik etmesini buyurmadı. Demek ki böyle bir ordu ile dünyayı ele geçirmek mümkün. Hiçbir düşmandan korkmasına gerek yok. Böylesine sadık bir ordu ile her bir komutan ne kadar gurur duysa yeridir. Demek ki onu Allah’ın kılıcı diyerek boşuna yüceltmemişlerdi.

Bu düşünce onu heyecanlandırdı ve otobiyografisine gönlünden geçenleri yazdı:

“Allahutaala ilk insan olan —Âdem babamızı yarattığında, melekler yaratılan ilk varlıktan memnun olmayıp Allahutaala bu işi iyi yapmadı, diye endişelenmişler. Melekler Allah’ın yarattığı kişinin, şüphesiz, kendi gibileri kandırıyor, verdiği sözleri yerine getirmiyor, onları öldürüyor ve kendisini lanetleyerek Allah’ı insanı yaratmasından pişman ediyorlar, diyerek Allah’ı inandırmak istediler. Allahutaala meleklerle cevap vererek şöyle dedi, insan cahilliği önceden biliyordu, onun çaresini bulacak olanı ve insanlığı yaratarak onların arasındaki suçlulara gerekli cezayı verecek olan kılıcı da göndereceğini söyledi. Bu hikâyenin ne anlama geldiğini iyice düşünüp özünü anladıktan sonra Allah günahlar için ceza veren kılıç olarak kendisini yaratarak insanlığın hâkimlerine dikkate çekmiş diye düşündüm...”

Timurbek yavaşça bir nefes alarak yazmayı bıraktı. Sonra mührüne güç — adalette sözlerini neden kazıtmıştı? Şüphesiz, bu Allah’ın inayeti.

Güneş doğduktan kısa bir süre sonra Timurbek’in çadırına namazdan sonra torununun çocuğunu tebrik etmek için görevliler, komutanlar, âlimler gelmeye başladı. Herkes kendi gücü yettiğince hükümdara uygun hediyeler getirdi.

Onları Timurbek adına mühürdar Emir Şah Melik kabul etti. Tellal her tebrik edenin adını yüksek sesle söylediğinde Timurbek içerideki halının arkasında bulunan delikten onu görüyordu.

Sahipkıran onlarla birlikte katıldığı savaşları, olayları hatırladı. Sınava tabi tutulan cengâver safdaşlarını gizlice izlerken o, gelecekteki büyük seferin onlar için de ciddi bir sınav olacağını düşündü. Bunun için de kurultayı toplayıp gelecek seferin detaylarını muhakeme etmesi gerekiyordu.

Yıldırım Bayezid ile savaşmak çok ciddi ve tehlikeli bir iş. Bu savaş bütün devletin kaderini belirleyecekti.

2.49. YILDIRIM BAYEZİD

Timurbek torununun çocuğunu görmesinin şerefine büyük bir toy kutlaması yapılmasını emrettikten sonra çadırında özel istihbaratçılarını kabul etti. Onlar Bayezid’in kişiliği, hayatı, görevlileri, halk ile olan ilişkileri hakkında bilgi verdi.

— O çok akıllı, tedbirli ve usta bir siyasetçi, — dedi istihbaratçılardan biri, — ben halkın arasında sultan hakkında dolaşan birçok hikâye duydum. Bir gün Bursa şehrinin hâkimi Yıldırım Bayezid’i suçlu olarak mahkemeye çağırmış. Anlatılanlara göre dul olan Bestina isimli Yunan bir kadın, hâkime Sultan’ı şikâyet etmiş. Bahçenin bir kısmını Sultan kendi bahçesiyle birleştirmiş. Hâkim karşısında Yıldırım Bayezid sıradan halktan biri gibi ayakta durmuş, davacı kadın ise oturmuş. Yargıç Allah karşısında bütün Müslümanların eşit olduğunu söyleyip suçlunun kim olduğuna bakmaksızın şeriata göre cezalandırılacağını söylemiş. Dul kadının yerini değiştirip ona para cezası ödemesi ile ilgili Yıldırım Bayezid’e hüküm verdi. Sultan ise bu hükmü yerine getirdi. Bu olay hâkimin değil belki de Bayezid’in itibarını arttırmış, halk arasında meşhur olmuş. Halk ona inanıyor, onun için canını dahi esirgemiyor.

— Bir gün, — dedi ikinci haberci, — sultan rüşvetçilikle ilgili eline düşen hâkimleri cezalandırmak için onları bir eve hapsetti. Onları diri diri yakıp geri vermelerini emretti. Ama halk buna izin vermedi. Kendin her zaman şariat kanunlarına uyuyor musun? Hayatın boyunca ayıplara, kötü işlere izin vermedin mi? Önce kendine bak, iyice düşün, — dediler. Bayezid onların bu sözlerinden sonra hâkimleri affetti.

— Bayezid camiler yapıyor, Müslümanları önemsiyor. Sarayına meşhur âlimleri toplamış. Ulemalar ile bir araya geliyor.

Timurbek gayriihtiyari kendi otobiyografisine yazdığı satırları hatırladı:

“Ben, — diye yazmıştı o, — daima seyitlere saygı ile bakardım. Âlimlere ve şeyhlere hayrandım. Bu insanlar her zaman benim meclisime katılırlar. Onların din meseleleri üzerine söylediklerini ben dikkatlice dinlerdim ve iyi bir şekilde yerine getirirdim. Bu yüzden bana halkın ilgisi yüksekti ve hepsi bana minnettardı. Bu kişilerle olan münasebetimde Padişah Kustanti olayı bana ibret oldu.

Bu adaletli padişah bir gün askerleri toplayıp Ray padişahına doğru sefer çıkmış. Kendi ordusu ile onun ülkesine gelirken Konstantin birdenbire Ray padişahının meclisinde seyitler, âlimler ve şeyhlerin hazır beklediğini duymuş. Bunu öğrendikten sonra Konstantin Ray saltanatını ele geçirmekten vazgeçmiş ve ordusu ile çabucak geriye dönmüş. Geriye dönmesinin sebebini saray aristokratları ve kumandanlarına anlatmış, Semavi denen danışmenden kitabında padişahların meclisinde din erbablarının hazır beklemesinin önemli bir şey olduğu anlatılıyormuş. O kitapta söylenenlere göre

eğer padişahın meclisinde din erbabları hazır beklerse bu padişahı hiç kimse yenemez, denilmiş”.

Demek ki Yıldırım Bayezid’i de yemenin zor olduğu belli.

— Bayezid sizin yerlerinize de göz dikmekte, — dedi elçi. — O, size bağlı vilayetlere ferman göndererek rüşvet talep etti.

— Ne? — dedi Timurbek öfkelenerek ve elçiye dik dik baktı. — Demek, ben onun ilgi alanında mıyım ha?!

— Bayezid’in görevlileri Mısır sultanı merhum Berkuk’un sizin hakkınızda söylediği sözleri hızlı hızlı hatırlattı. “Timur — bu çöl kasırgası. Etrafını dağıtarak ezip geçti ve gitti. Bayezid ise buraya yerleşti”.

Siz Hindistan seferine çıktığınızda ise Berkuk gülerek şöyle demiş: “Çolak tilki arkasına bakmadan kaçtı”.

Timurbek içinden bastırarak gelen gazap ateşini söndüremeyeceğini hissetti. Lanetli Berkuk! O kendisi Hindistan seferinden önce Mısır’a bilge lider Sova elçilerini göndermiş ve Berkuk’tan itaat talep etmişti. Mısır sultanı Bayezid’i koruyarak, elçilerin talebini reddetti. Bilge Sova’yı ise katletti. Evet, bu onun içine dert olmuştu. Âlim kanı intikam istiyordu.

— Bayezid korkunç düşmanınız Kara Yusuf’u kendisine yakınlaştırıp Şehzade Süleyman ordusuna komutan olarak aldı.

Kara Yusuf! Yedi yıldır Kafkas ülkesinde “Kara göz” kabilesinin komutanı, Karakoyunlular hanedanının sahibi olan bu Türkmen onun ayağının altında dolaşıp duruyordu. Timurbek’in gitmesi ile onun atlıları buraya gelerek hükümdar oldular. Kara Yusuf ile pek çok karşılaşma hayal kırıklığı ile bitti. Kâh Mısır’ın kâh Yıldırım Bayezid’in desteği ile Timurbek’in yerlerine saldırdı. Kara Yusuf güya takdiri ezelden gönderilmiş bela gibi ona bir şeyleri işaret ediyordu. Zamanı gelince dünyadan göçtüğünde onun gibi Kara Yusuf’lar onun devletini, ömrü boyunca mücadele ederek ele geçirdiği yerleri bölmediler mi?

İstihbaratçılara izin verilince Timurbek mirzasını çağırdı:

— Söylediklerimi kâğıda yaz. Ben Yıldırım Bayezid’e mektup göndereceğim. Yaz, mirza, yaz.

Timurbek düşüncelere dalıp Bayezid’e söyleyeceklerini tekrar tekrar dilinden düşürmeye başladı:

— Senin zatiâlin herkesçe biliniyor. Böyle bir adamı tanıyıp düşünüp işe girişmek lazım.

Hristiyanlara karşı savaşların ve parlak zaferlerin bizim tarafımızca biliniyor. Biz bu mücadelelerinde sana engel olmadık. Allah’tan zafer diledik. Şimdi ise çok kibirlisin. Hükümlerinde kontrolden çıkarak öylesine fermanlar veriyorsun ki bu iyi bir şey değil. Kendi huzurun ve güven ortamını bozarak başındaki felaketleri arttırıyorsun.

Mirza onun söylediklerini yavaşça kâğıda yazarken Timurbek aklına koyduğu düşüncelerin akışı içerisinde gerekenleri söylemeye çalıştı. Bu düşünceler elbette onun tercüme halinde yer alıyordu.

— Ben kendimi Allah’ın yerdeki en ilk itaatkâr kulu olarak bildim ve onun ya da Peygamber’in emri olmadan bir kere işe girişmedim. Allah’ın emri olmadan yerde yaşayan halkların bir tanesini ziyana uğratmadım. Yüksek mertebelere de halka da aynı şekilde davranmaya çalıştım. Ben hiçbir zaman birisinin malına sahip olmaya çalışmadım ve bunun yanında hiçbir zaman daha fazla zengin olmaya da çalışmadım. Ben hiçbir zaman birisine haset ile bakmadım. Bununla ilgili Emir Hüseyin ile olan olay bana ibret oldu: Kendi halkının malına mülküne karşı açgözlülüğü sonunda onu feci bir ölüme sürükledi...

Timur “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla” şeklinde mektubunu tamamladı. Bayezid’in onunla münasebeti böyle olursa sonunun hayırlı olmayacağını anlattı. Kara Yusuf’u ilk başta teslim etmesini vurguladı.

Bayezid’den cevap da çok gecikmedi. Onun yazdıkları hakaretlerle doluydu.

Yıldırım Bayezid’in huzur anlaşmasının köprülerini yıkarak savaş ateşini yakmaya karar verdiği şimdi anlaşıldı.

2.50. YILDIRIM VE DEMİR

Torununun çocuğunun toy hazırlıklarından sonra Timurbek ferman ile kurultayı çağırdı.

Tecrübeli komutanlar birbiri ardına kendi fikirlerini söylemeye başladılar. Çoğunluk yeni bir sefere karşı. Hindistan seferinde, Gürcüleri ve Ermenileri itaat ettirmek için yapılan mücadelelerde yorulan askere en az iki yıl istirahat verilmesi gerek.

Komutanlar yine hassas bir konuya Sahipkıran'ın dikkatini çektiler. Yıldırım Bayezid Müslüman. Türkler kan kardeşi. Onlara karşı yapılan savaş nasıl açıklanacak?

Timurbek sabırla safdaşlarını, tecrübeli emirleri, bekleri, tümen komutanlarını dinledi. Sonra kendisi onlara bakarak yangın noktasını açıkladı:

— Asker yorulmuş. Doğru. Sizler de yorgunsunuz, — dedi konuşmasını tamamlarken, — ama düşmanın da hazırlık yaptığını biliyor musunuz? Mısır ile Bayezid anlaşarak büyük bir ordu topluyor. Biz onların güçlenmesine engel olmuyoruz.

Sizlere iyi bir haber vereyim. Torunum Muhammed Mirza'nın kervanı sabah gelecek. Sizlere, askerlere geçen yıl ile yine yedi yıl için maaş ödeyeceğim.

Timurbek komutanların arasına geçerek onları cesaretlendirdi:

— Hepinize şimdi mükâfatlar vereceğim. Şah Melik!

Mühürdar Emir yerinden kalktı.

— Hindistan ganimetlerinden askere de mükâfat ayrılısın.

Maaş hakkındaki haber orduda yıldırım hızında yayıldı. Coşkulu ruh hali hepsini sardı. Bu asker artık kendi hükümdarı için her türlü düşmana karşı gelmeye hazırды.

Muhammed Sultan'ın kervanı Semerkant'tan yeni ele geçirilen gümüş tengeleri getirdi. Memurların, komutanların cepleri parayla dolduruldu. Binlerce koyun ve at soyuldu, büyük bir eğlenceye başlandı.

Karabağ'a yeni askerler gelmeye başladı. Onların sayısı dört yüz bini aştı. Cengâver ruhu yüksek ordu Sultan Bayezid topraklarına ayak bastı. Sivas, Halep,

Dimaşk, Bağdat onların baskısına dayanamıyordu. Zaferi kucaklayan asker 1402 yılının baharında Ankara yakınlarında Bayezid'in asıl ordusu ile karşılaştı.

Daha önce hiç mağlubiyet görmemiş olan Yıldırım Bayezid, düşmanı sakin bir şekilde karşıladı. Timurbek'e tam anlamıyla aldırış etmediğini göstermek için binlerce şahin ve av köpeği ile ava çıktı.

Timurbek rakibinin sağladığı bu harika imkândan ustalık ile faydalanarak ordusunu kolayca savaş mevzilerine yerleştirdi. Heybetli fillerin arkasına geçerek düşman ordusunu dehşete düşürdü. Fillerin üzerine ateş açar silahlı keskin nişancılar oturdu. Tüfek tutanlar ise kendi mevzilerinde arabalara oturarak hücum için işaret beklediler.

Bir milyondan fazla piyade ve atlı bu kanlı savaşı bekliyordu. Ne zamandır meşhur Roma imparatoru Pompey Bosfor'un kralı Mitridat ile savaştan dağ yamacındaki iki asker merhametsiz davranma noktasında tereddüt ettiler. Bayezid ordusundaki baskın güç kendisinin damadı olan Sırp Kralı Stefan Lazareviç kumandanlığındaki güçlerden oluşuyor; ordunun büyük bir kısmını Avrupa'nın meşhur şövalyeleri, paralı süvarileri oluşturuyordu. Uzmanlık alanı savaş olan bu şövalyeler büyük bir ganimet umuduyla vahşi savaşçılara kibirle bakıyordu.

Timur savaşın başladığını ima ederek çadırına girdi. Derviş ordu safından çıkıp Timurbek adına askeri savaşa davet etti.

— Gaziler! — dedi derviş. — Şunu bilin ki münecimler gökyüzünde kanlı yıldızların ışığında Allah'ın kılıcı Timurbek'in ismi şeriflerini gördüler. Zafer sizlere yoldaş! İleri, gaziler!

Filler ağır adımlarla Türklere doğru yürümeye başladı. Tüfekler patladı.

Timur çadırında güya hiçbir şey duymamış gibi satranç oynamaya başladı.

— Haydi, hamle sırası sende, Aziz!

Emir Azizüddin de oyuna dalarak savaş seslerini duymadı. O şunu iyi biliyordu, Bayezid'in safındaki komutanların en zorlusu Timur'a satılmış. Hindistan ganimetlerindeki mücevherler şimdi gücünü gösteriyordu.

Gerçekten de öyle oldu. Savaş kızışmaya başladığında Timur'un asıl ordusu geriye çekilmeye başladı, pusuya düşmanı yakınlaştırdı.

Yıldırım Bayezid'in ordusundaki şövalyeler önceden hazırlanan tuzağa düştüler. İşte o zaman Türk ordusunun bir kısmı Timur'un tarafına kaçtı.

Yıldırım Bayezid'e destek olan — seçilmiş şövalyeler, Sırlardan oluşan baskın gücün kumandanı Stefan Lazareviç tecrübeli bir komutan gözü ile Timur askerinin üstünlüğünü, savaş taktiği yönünden son derece ileri olduğunu fark etti. Stefan buna rağmen ordunun bir kısmının ihaneti olmasa bile Asya askerinin tam olarak hazırlık yaptığından ve yetenekli komutanları ile beraber zafer kazanmalarının kaçınılmaz olduğundan emin oldu. O, bu savaşta Avrupa savaş sanatının Timur'un sanatının karşısındaki acizliğini de hissetti. O, yerde yatıp vurulmuş gibi yaparak Sırları hücumu çağırdı. Kayınbiraderini korumak için var gücüyle mücadele etti. Bayezid ordusunu ikiye ayırıp düzensiz bir şekilde çekilmeye başladı. Sultanın etrafında sadece on bin yeniçeri kaldı.

Bayezid attan düştü. O sıtma hastalığına yakalandı.

Çadırda ise Timurbek satranç oynamakla meşguldü.

— Şah! — dedi o neşe ile Aziz'e. — Sen matsın, dostum!

O esnada çadıra Sultan Mahmut Han girdi. Tüm devletin hükümdarı — Maverâünnehir hanı olan komutan Timur'un karşısına boynuna ip bağlanmış olan Sultan Bayezid'i getirdi.

— Kabul et hediyemi, Timurbek!

Yıldırım gibi hızlı ve dehşetli Bayezid gözlerini yere dikti.

— Allah'ın isteği böyleymiş, Sultan, — dedi Timur, — bakın, Allah âlemin yarısını bana, aksağa, kalanını ise sana, köre, hediye etmiş. Ama ikimiz de kıymetli Resul'ün karşısına nasıl acınası ve aciz birer kuluz!

Avrupa şövalyelerini yok eden, kral ve imparatorları dehşete düşüren, nice nice nam salmış hükümdarların boynuna itaat halkasını takan yıldırım gibi hızlı ve şiddetli, muzaffer olan Sultan Bayezid, Timurbek'in karşısında başını yere eğdi.

2.51. İSLAM'IN HOŞGÖRÜSÜ GENİŞ

İslam dinini kabul eden Sırp Prensesi Marya Alivera'yı onun karşısına getirdiklerinde Timurbek onun saf güzelliği karşısında şaşırdı.

Marya onun karşısında diz çökmek isteyince Timurbek buna izin vermedi.

— İslam'ın hoşgörüsü geniş, melike. Biz kadınları cennet kapısı olarak kabul ederiz. Yerinizde durun. Biz sizi Sultan Bayezid'in karargâhına göndereceğiz. Eşiniz ile ikiniz beraber yaşlanın.

Timurbek'in işareti ile onun görevlileri bir yiğidi karşısına getirdiler.

Marya onu hemen tanıdı. Bu yiğit eski Alman şövalyesi, Müslümanlığı kabul eden Avrupalı Yunus'tu. Bavyeralı asilzade oğlu Johannes Schiltberger'di.

— Yunus sizin emrinizde olacak, melike.

Onlar gidince Timurbek düşünmeye başladı. Sultan Bayezid'in sevgili karısı Marya ona bundan yedi yıl önce karşılaştığı Rus hizmetçisi Ludmila'yı hatırlattı. O nihayetinde güzel bir kız, Altın Orda hanı Toktamış'a adanmış. Ryazan Prensi iltifat edercesine onu Toktamış'a hediye etmiş ama kader başka bir hüküm vermişti.

Ludmila vefat etti. O Rus kızı onun aklından hiç çıkmadı. Onunla geçirdiği günler ve geceler hala aklında. Ondandır her zaman gül ve huş ağacı kokusu yayılırdı. Şimdi Marya'yı görünce bu kadının neyi ile Türk Sultanı Bayezid'in en güzide eşi olma derecesine yükseldiğini anladı. O Rus kızı da onun sevgili eşi olabilir, Saray Mülk Hanım'ın yanında küçük melike olabilirdi. Ama acımasız ölüm onu kendisi ile birlikte alıp götürdü. Ölüm! O nice nice safdaşlarını saftan çıkardı. Ama o ona, Timurbek'e, Sahipkiran'a bugüne kadar şefkat gösteriyor. Neden? Ve niye? O bazen kendi kendine konuşurken kaderindeki ilginç olaylar üzerine düşünürdü. Neden o Allah'ın kulu? İslam'ın kalkanı? Sonra o sıradan bir kul — Allah'ın kulu Timur ya? O da insan. Baba, Büyükbaba. Neden ona kader yedi iklim hükümdarı olmak gibi ağır bir görev verdi? İşte bu iklimlerin babası olmak gibi şerefli bir iş yaptı? Gayriihtiyari aklına Şeyh Şemsüddin Emir Said Külal'ın kerametleri geldi. Yedi iklim hükümdarı! Sahipkiran! Gözünün önünden babası Emir Taragay, annesi Tekina Hanım ve Olcay geçti. O tekrarı olmayan çocukluk, ateşli gençlik hani şimdi? Neden onu daima yeni yeni seferlere çağırıyordu? Başka ihtiyaçlara benzeyip neden devri devran sürmüyordu? Sonra artık

onun şanı Mağrip'ten Maşrik'e ulaşmış. Bu kadar savaş ve mücadelelerden sonra onun nihayet huzur içinde ihtiyarlığın sefasını sürmeye hakkı yok mu?

Bu hayaller ile gözlerine uyku bastırıldığını hissetti. Bu da ihtiyarlık belirtisi değil mi?

Timurbek yavaşça yastığa baş koydu. Gözleri nedense puslandı. Uzaklardan bir ses geldi:

— Ey, Timur! Brahman'ın kehaneti doğru. Bu fırsat bir hazine.

O sıçrayarak gözlerini açtı. Çadırda her şey yolunda. Ortalık sakin. Hiç ses seda yok. Ne olduğunu bilmediği bir duygu onu dışarıya çıkardı. Dışarıda askerler öğle yemeği için hazırlık yapıyordu. Koyun etinden kebab hazırlanıyor. Pilavın kokusu geliyor.

O, koyunu ateşte pişiren askerlerden birinin karşısında durdu. Bu güzel koku iştahını açtı. Askerin uzattığı keskin bıçağı alarak, kızarmış etten kesip ağzına attı. Ne kadar da lezzetli!

Görevlilerin işareti ile hizmetçiler leğenlere koyulan bonfile etini getirdi. Birisi kelle paça. Birisi hasip³⁴... Yine, yine diğerleri...

Timurbek onların tadına bakarak derin bir iç çekti. Aklına hocası Samir Tarhan geldi. Onlar antrenmanlardan sonra çobanların çadırında tandır kebabları yerken hocası iki üç ısırıktan sonra elini siler ve ona, Timur'a, iştah ile etleri parçalamadan yiyen şehzadeye zevkle bakardı.

Keşke şimdi onda öyle bir iştah olsa? Bir iki lokmada doyuyordu. Ne tuhaf, insansa sayısız zenginliğin ne gereği var? Kendisi ile mezara götürebiliyor mu ki?

O, bu düşüncelerini kendi yazdığı tercümeyi halinde elbette evlatlarına ulaştıracaktı.

Yine bir gayesi onun zihnini meşgul ediyordu. O, otuz yıldır attan inmeden büyük bir saltanatı yönetiyor. Cengiz Han'ın danışmanı ise dünyayı at üstünde ele geçirebilirsin ama attan inmeden onu yönetmezsin, demişti. Boş bir söz. O, Allah'ın kulu Timur, yedi iklimi attan inmeden yönetmekte ve yönetecekti.

³⁴ Koyunun temizlenen bağırsağına et veya pirinç doldurulup kazanda kaynatılarak pişirilen bir yemek (Ma'rufov, 1981: 690).

2.52. OĞUL OLAN KRAL

Uzak Türk ülkesinden elçilerin döndüğü yönündeki haber bütün Madrid'i heyecanlandırdı. Düklerden kont, baron, markizlere³⁵ kadar bütün soyluların evlerindeki sohbet konusu bile bir yıl önce kral tarafından uzak Türk halkına, meşhur Sultan Bayezid'in huzuruna gönderilen elçilerdi. O nasıl haberler getirmişti?

Hepsi işte bunu merak ediyordu. Kastilya ve Leon Kralı III. Henry don Enrique de hızlı bir şekilde bütün işleri ve merasimleri toparlayıp elçiye kabul etti.

Kendi sarayından başka bir yer görmemiş, henüz hiçbir savaşta ve mücadelede kılıcını kullanmamış olan kral tamamen kulak kesilmişti. Şu anda 24 yaşına giren genç hükümdar bütün Avrupa'yı dehşete düşüren şimşek gibi hızlı ve şiddetli Yıldırım Bayezid'in kötü durumda olduğunu duymuş, bu yüzden de Bayezid karargâhında yer alarak Ankara Savaşı'nı kendi gözleri ile gören elçisinin hikâyesini çok merak ediyordu.

Elçi bir dizini büküp, tam anlamıyla saygısını gösterirken arkadaki muhafızlar üzerine ipek serilmiş bir tepsiyi kral tahtının önüne koydular.

— Öncelikle zatı muhteremlere, — dedi elçi neşeli bir sesle, — Timurbek'in hediyelerini takdim etme şerefine müyesser olduğum için bahtıyırım.

Bunu söyleyen elçi gümüş tepsilerin üstündeki ipek örtüyü aldı. Etraf mücevher ve elmasların, yakut ve zümrütlerin parıltısı ile parladı. Altın ve gümüş paralar doldurulan kutular, değerli takılar, kulplarına inciler dizilen hançerler, muhteşem Doğu kumaşlarından dikilen kıyafetler genç kralı hayrete düşürdü.

— Timurbek siz zatı muhteremlerini kendi çocuğu gibi gördüklerini söylediler...

III. Henry don Enrique karşısında duran zenginliğe hayran kalarak elçinin sözlerinin ne anlama geldiğini de anlamadı. Ama onun yanındaki muhafız kamerger³⁶ Ruy Gonzáles de Clavijo dikkat çekti.

— Bunu söyleyeni, zatı muhteremleri, — diyerek fısıldadı krala, — Timurbek sizi kendisine itaat eden, vasal³⁷ bir hükümdar olarak tanıdığına bir işaret.

³⁵ Marki, bazı Batı devletlerinde kont ile dük arasındaki soyluluk ünvanıdır, Markinin karısı ise markiz olarak adlandırılır (TDK, 1998: 1507).

³⁶ Monarşi devletlerinde saray görevlilerine verilen ünvanlardan bir (Bekmuhamedov, 1986: 113).

³⁷ Başka bir kişiye tabi olan bağımsız hizmetçi (Bekmuhamedov, 1986: 44).

III. Henry şaşkınlık içinde kamergere soru sorarcasına baktı:

— Bundan iki yüz yıl kadar önce zatı muhteremleri, — diyerek sözüne devam etti kamergere, — Tatar hanı Cengiz Han Harezm hükümdarından “oğlum” diyerek bahsettiği için ikisinin arasında savaş çıkmış. Hârizmşâh Muhammed kendisine hakaret ediyor diye düşünerek, Cengiz Han’ın elçilerini öldürmüştü.

— Sonra ise, — diyerek birden söze katıldı elçi, — Hârizmşâh da devleti de yeksan oldu.

— Evet, — dedi şaşırarak kendisini tüm Şark’ta bilge olarak gören Ruy Gonzáles de Clavijo, — tarih boyunca ders çıkarılacak olaylar birçok kez tekrarlanmıştır.

Yerde duran ganimetlerden gözünü alamayan kral güldü.

— Azizim Gonzáles, haydi şimdi sana da Timurbek gibi zengin bir adam oğlum dese yok der misin? Böyle bir devlete sahip olan hükümdar bir babaya çocuk olmanın nesi kötü?

— Tahmin ediniz zatı muhterem, — dedi cesaretle elçi, — eğer kamergere efendi kendi gözleri ile Timurbek’in yurdunu görseydiler bütün ayırımı anlayabilirlerdi. Bin kere duymaktansa bir kere görmek iyidir.

III. Henry don Enrique tahtan inerek tepsideki mücevherleri zevk ile bir elinden diğerine almaya başladı.

— Doğru bir söz, Gonzáles. Biliyor musun, elçi de kâhinmiş. Sen, Gonzáles, beni oğlu olarak “Saygıdeğer babamız” Timurbek’in yanına göndersen.

Kral tahtına oturarak elçiye emir verircesine bir bakış attı.

— Haydi, artık, Denizci Sinbat’ın on iki seyahatinden de ilginç hikâyelerinizi dinleyelim, muhterem elçi! Sen ise, Gonzáles, dikkatlice sözü kesmeden kulak ver. Er ya da geç gideceksin oralara!

Elçi kamergere zafer kazanmışçasına bakarak hikâyesine başladı:

— Bendeniz Bayezid karargâhında bütün savaşı izledim. Aslan yürekli Richard gibi kahraman Hristiyan şövalyeleri Türklerin safında Timurbek ordusuna karşı savaşıyordu. Ama onların çoğu yiğitçe öldü, kalanlar ise esir alındı.

— Bayezid’i demir kafese koyarak Semerkant’a götürdükleri doğru mu? — diye sordu Kral.

— Yok, zatı muhterem. Olay şöyle olmuş...

Timur çadırına esir alınan Yıldırım Bayezid’i getirdiklerinde rakibinin halini görünce alkış tutmadı. Bitkin düşmüş, solgun yüzlü Bayezid’in haline acıdı.

— Merhamet sahibinin yaptıklarını biz bilmiyoruz, Sultan, — dedi Timurbek. — Cihanın yarısını o bana, aksağa, hediye etmişse diğer yarısını sana hediye etmiştir. Ama ikimiz de Allah karşısında ne kadar da aciz kişileriz.

Son zamanlarda Timurbek’e hakaret içeren mektuplar yazarak: “Senin gibi bir aksağa kim saygı gösteriyordu”, “Çöl tilkisi”, “aşağılık kaplan” diyerek elinden geleni ardına koymayan Bayezid’i izzeti ikramı ile ayrılan çadıra yerleştirdi, oğlu Musa’yı da yanına aldırıldı. Başına gelen musibetten hastalanan ve cesareti kırılan Türk sultanı ata binemediği için ona özel tahtirevan — eyer hazırlandı. Sultan Bayezid işte bu eyerde — tahtirevanda Semerkant’a dönerken yolda vefat etti. O ölmeden önce son isteğini söyledi:

— Aileme zarar verme. Şehrimi viran etme.

Timurbek gözünde yaş ile onun vasiyetini yerine getireceğine dair söz verdi. Buna göre Timurbek mağlup olan sultanın kadınlarını — bütün haremmini azat etti. Sultanın matem merasimlerine de katıldı. Yıldırım Bayezid’i kendi başkenti Bursa’ya defnettiler. Timurbek, Bayezid’in tahtına onun ortanca oğlu Musa’yı geçirerek geri döndü. Biz, elçilere, Bayezid huzurundaki diğer Avrupa vekilleri gibi izzeti ikram gösterdi, kendi hediyelerini aldı, muhterem zat.

— İmparator Manuel’in duasını alıp Vizantiya Türk belasından kurtuldu, — diyerek kıssadan hisse çıkardı kral. — Bunu bilin ki, Hristiyan dünyasına gelen Müslüman görünümündeki belayı Timurbek görünümündeki Müslümanlar defetti. Vay canına!

— Şaşırmayın, zatı muhterem. Bundan yedi yıl önce Timurbek’in ordusu Volga kıyılarında Moskova yakınlarındayken tıpkı Vizantiya İmparatoru Manuel’e benzer Moskova’nın Büyük Prensi Vasili Dmitrieviç kiliseye saklanarak putlara sığınmış. Soylu Boyarlardan tutun sıradan halka kadar — hepsi kiliselerde ibadet etmişler.

Timurbek'ten kurtulmanın tek çaresi — ibadet etmek, demiş Papaz Kiprian. Moskova tamamen, canı gönülden ibadet etti ve beladan kurtuldu.

Kamerger Ruy Gonzáles de Clavijo bunları söyleyerek elçiye kibirle baktı.

— Belki Evliya İoan, Timurbek şeklinde dünyaya gelip bizlere uzaktan bakmıştır, efendiler, — dedi III. Henry don Enrique düşüncelere dalıp. — Zaten vahşi Asya çölünde Timurbek gibi mert, yetkin ve cömert bir hükümdar olmasını aklım almıyor.

— Müjdelediniz, dünya hali!

— İspanya topraklarında yedi yüz yıldır Araplar ve Macarlar hüküm sürmekte. Belki bize de Evliya İoan merhamet gösterirse topraklarımızı bu yabancı Araplardan kurtarınız. Böylesine mukaddes bir iş için ben sadece Timurbek'i değil belki İblis'i de kendime, isterse, sevgili babam olarak kabul etmeye hazırım!

Kastilya ve Leon Kralı III. Henry don Enrique kamergerine bakarak sözlerine devam etti:

— Ruy Gonzáles de Clavijo! Biz sizi Timurbek'in huzuruna elçi olarak göndermeye karar verdik.

— Allah yar ve yardımcın olsun!

— Hepimiz Allah'a ibadet ederiz, doğrusu Hristiyan yüreğinden sizin seferiniz için şans diliyoruz.

2.53. KARABAĞ'DAKİ MATEM

Sultan Muhammed komutanlığındaki dört tümen Orta Asya'nın batı sınırlarına kadar ulaştı. Bütün Hristiyan âlemini şiddetle sarsan Osmanlı Türklerinin hakanlığı artık Timurbek'in izinden gitti.

Batı'da olduğu gibi Yıldırım Bayezid'e tabi olan yerlerin etrafında görkemli Smyrna Kalesi inşa ediliyordu. Kalenin bir tarafı denize sıfırdı, oraya gemiler ve sıra sıra kayıklar dizilmiş.

Babası gibi güçlü olan Sultan Muhammed bu kaleyi almaya karar verdi.

İoannitler tarikatına mensup Rodos şövalyelerinin karargâhı olan Smyrna'nın hükümdarı cesur Vilgelm de Mine idi.

Sultan Muhammed'in elçisi ona haraç ödemeyi ve Timurbek'in büyük bayrağını kalenin üstüne asmayı teklif etti:

— Aksi halde savaşıcağız, — dedi elçi, — biz çoğunluğuz. Boşuna kan dökmek istemiyoruz.

Vilgelm etrafındaki şövalyelerle göz göze gelince sert bir cevap verdi:

— Savaşırsak savaşırız. Biz, Evliya İöan'ın savaşçıları asla Muhammed ümmetine baş eğmeyiz.

Sultan Muhammed babası gibi tedbirli olduğunu ordusuna yeniden bir kez daha gösterdi. O acele etmeden kalenin dört bir tarafının çevrilmesini ve deniz ile birbirinden ayrılmasını emretti.

Bir hafta sonra Smyrna Kalesi'nin muhafızları kendileri için bir kurtuluş yolu olan deniz tarafından taşlarla inşa edilen bariyeri gördüler.

Avrupa şövalyeleri var güçleri ile karşılık vermeye ve kuşatmadan çıkmaya çalıştı. Kuşatmanın on ikinci günü Vilgelm tarikatın büyük ustasından yardım istemek için adam gönderdi. Ateş açar tüfeklerin, zembereklerin ve şövalyelerin keskin kılıçlarının dahi kaleyi muhafaza edemeyeceğine inanmıştı.

Her taraftan uzun asma merdivenlerden çıkıp kaledeki şövalyeler ile savaşan Maveraünnehir bahadırlarının darbesine karşı gelemeyen muhafızlar on üçüncü günün gecesi denize döküldüler. Kıyıda onları İönnitler tarikatının büyük ustasının gönderdiği gemiler kurtardı.

Kalede Timurbek'in bayrağı dalgalanıyordu. Çok geçmeden buraya Avrupa'nın zengin şehirleri Midilli ve Sakız adasından tüccarlar boyun eğerek değerli hediyeler getirdiler.

Sultan Muhammed onların arasında Cenova tüccarlarını da gördü. Çok geçmeden Vizantiya İmparatoru Manuel'in gönderdiği elçi de onun karşısında diz çöktü. İmparatorun her yıl Türk Sultanı Bayezid'e ödediği haracı şimdi Timurbek'e ödeyeceğini bildiren elçi altın dolu çantaları onun önüne bıraktı. Sultan Muhammed elçinin saygı ile uzattığı mektubun okunmasını buyurdu.

Tüccarlar, binbaşı ve yüzbaşılar, savaşlarda tecrübe kazanan bahadırlar meşhur Roma padişahının minnettarlık bildiren mektubunu büyük bir dikkat ile dinledi.

— Hristiyan âlemi,— dedi elçi derin bir saygı ile — Timurbek'in büyük hizmetlerini asla unutmayacak.

Sultan Muhammed burada büyükbabasının gönderdiği süvariye de kabul etti. Timurbek veliahdı olan torununa çabucak Semerkant'a dönmesini söyledi.

Fitnecilik ve başına buyrukluğu ile Timurbek'i öfkeliendiren Gürcistan prensleri, dolandırıcı Ermeni hükümdarları Orta Asya'dan dönen ordunun gazabına uğradı. Gürcistan ve Ermenistan'ı yeniden bir kez daha kılıçtan geçiren Timur kendisinin Kafkas'taki daimi yerleşim yeri ona Karabağ'da asker topladı. Emir ve bekler, binbaşı ve yüzbaşılar ile erlere — askerlere kadar bayram havasındaydılar. Güzel dağlı vadilerde kazanlar kaynıyordu. Yüzlerce koyun kesilmiş, zafer kutlaması zirvede.

Bol ganimet alan ordunun keyfi yerinde. Hükümdar nereye davet etse oraya at koşmaya hazırlar.

Timurbek kendisini bahtiyar hissediyor. Şimdi o tam anlamıyla bir cihangir oldu. Korkunç rakibi meydandan çekildi.

Şimdi sadece kendisi İslam âleminin yegâne üstünü!

O bahtiyar, memnun safdaşlarına baktı. Âlimlerin sohbetini dinledi.

Hepsi Sahipkıran'ın âlimler arasında ilginç meseleleri ortaya koyduğunu ve onları çoğunlukla yenerek rahatladığını biliyordu.

Timurbek'in âlimlerin sohbetinde ilim irfan sahiplerinin üstünden kazandığı zaferini her türlü savaş zaferinden üstün gördüğünü de biliyorlardı. Hangi halk, hangi vatan olursa olsun oraların en muhteşem ulemaları, âlim ve sanatkârlarını yanına davet ederek sohbet etmeyi adet edinen Timurbek'in komutanlarına da onlara saygı göstermelerini buyurduğu biliniyor.

Şenlik ateşinin yandığı, şarkıların birbirine karıştığı günlerin birinde kötü bir haber geldi.

Tahtın varisi, Veliaht Şehzade Sultan Muhammed yolda hastalanıp Karahisar'ın doğudaki üçüncü geçidinde canını teslim etmişti. Ömrünün 29. baharında — 1403 yılında dünyadan göçmüştü!

Bayram mateme döndü. Timurbek'in başına gelen musibete ortak olmak için ilk olarak onun çadırına Mir Said Bereke geldi.

Timurbek yaşlı gözlerini silmeden pirin huzuruna çıktı.

— Oğlumdan ayrıldım, pirim, — dedi o ıstırap içinde.

Mir Said Bereke başındaki sarığı çıkararak hüngür hüngür ağladı.

Timurbek pirini bağrına basıp onunla birlikte ağladı.

Komutanlar, ordu liderleri, askerler bu iki büyük adamı sıradan insanlar gibi ilk defa görüyorlardı.

Hiç kimse kendisine dokunmuyor, gözyaşlarını siliyorlardı.

Evlat acısının ne olduğunu anlamayan bir insan var mı?

Timurbek de herkes gibi sıradan bir insanmış. O da insan. Baba. Büyükbaba. İşte bu anlarda asker neden kendilerinin büyük hükümdarlarının “Ben, Allah'ı kulu Timur” şeklindeki emir ve fermanlarında gizlenmiş olan hikmetin ne demek olduğunu anlamışlardı.

2.54. ÖDÜL VE CEZA

1404 yılında Timurbek Semerkant'a yedi yıl boyunca devam eden seferden sonra geri dönülmesi için ferman verdi.

Sevgili torununun senesi geçmiş, Sultan Muhammed'in annesi Sevin Bek'e oğlunun cenazesini zamanında defnedilen Evliya Haydar Mezarlığı'ndan Semerkant'a getirmesine izin verildi.

Parlak bir zaferden sonra başına gelen musibet Timurbek'i çok derinden etkilemiş olsa da o kendisini sıradan bir insanın — kulların duygularından ayrı tutarak hükümdarlık vazifesini yerine getirmesi gerektiğini düşünüyordu.

Zafer kazanan orduyu, komutanları takdir etmesi, tebrik için gelen insanları, çeşitli halkların elçilerini kabul etmesi gerekiyordu. Kimilerine iltifat etmesi kimilerine kahır dağıtması gerekiyor. Hükümdarlık görevi, kuralı böyle.

Bütün Maverâünnehir onun teşrif buyurmasını bekliyor. Semerkant, şanı bütün İslam âlemine yayılan kazananı bekliyor. Timurbek Zaferşan Vadisi'ne geldiğinde askere durmasını emretti. O, uzun süre devam eden seferde şiddetli savaşlarda kendini gösteren erlerini seçip binbaşı ve yüzbaşılığa uygun mükâfatlarını verdikten sonra başkente ayak basmak istedi. Bu vadinin geniş bağrında savaş ganimetlerinin dağıtılmasını emretti.

Zaferşan kıyılarına yüzlerce fil, binlerce deve kervanı geldi. Onlardaki altın, gümüş ve mücevherlerle dolu sandıklar dikkat çekiyordu.

Bu büyük bayrama herkesin ilgisi büyüktü. Askerler, subaylar, binbaşılar, çeşitli ünvanlardaki bek ve emirler keyif içindeler.

— Hiç kimse ganimetten, ödülünden nasipsiz kalmasın.

Sahipkıran'ın emrine göre piyadeler süvari onbaşı, onbaşılar ise yüzbaşı ve sırasıyla binbaşılığa yükselmiş oldu. Atı savaşta ölen atlılara bir değil belki de on safkan hediye edildi. İki atı ölenler yirmi, dört atı ölenler kırk tane safkan aldı. Bazı yüzbaşı ve binbaşılar sürü sürü atlara sahip oldular. Zaten ganimetin de haddi hesabı yoktu. Asker bugüne kadar böylesine büyük bir ganimet almamıştı. Türk sultanlarının uzun yıllar boyunca topladığı sayısız altın ve gümüşlerden, mücevherlerden oluşan hazinesi, Gürcistan, Ermenistan hükümdarlarının değerli taçları, Sultan Bayezid'in görkemli tahtı, külçe altınlar, gümüşler bunların tamamını oluşturuyordu. Her bir sipahi, asker, onbaşı ve ordu komutanı hizmetine göre kendi payını, mükâfatını aldı. En büyük ganimet Semerkant seyitlerine kutlamayla verildi. Bu bütün Müslüman âleminde mukaddes kabul edilen halife Osman'ın Kur'an'ı idi. 7. yüzyılda üçüncü Halife Osman'ın fermanı ile yazılan Kelamı Şerif'i süslenmiş bir filin üstünde özel bir sandıkta Mir Said Bereke baş seyitlerinin huzuruna getirildi.

Ödüllerden sonra vezirlerin raporları dinlenilmiş ve ganimetlerin dağıtılmasına başlanmıştı.

Şehzadeler Timurбек'e mücevherler ile süslenmiş taşları hediye ettiler. Cihangire layık hediye — filin üstündeki Sultan Bayezid'in görkemli tahtı oldu.

Timurbek zafer kazanan ordusunun karşısına kudretli bir hükümdara has görkemli bir kıyafetle tacını giymiş bir vaziyette çıktı. Her asker, sipahi, süvari kendi payını almayı bekliyordu. Altını, gümüşü, takıları, inci ve mücevherleri onlardan esirgemedi. Zira onlar kendi canlarını esirgemenen mücadele etmişlerdi.

Zafer kazanan askere Timurbek bütün seferleri boyunca biriken birkaç yıllık maaşlarının da ödenmesini emretti.

— Yaşasın Timurбек!

— Sahipkıran'ın merhameti sonsuz!

— Cömertlikte Hatem Tay³⁸ gibi!

Timurbek işte bu bayramda kendi öfkesini de gösterdi. Özel habercilerin getirdiği bilgilere göre Semerkant hâkiminin rüşvet aldığını öğrendi. Hepsinin gözünün önünde mahkeme onu ölüme mahkûm etti. Hâkime destek olan yüksek devlet memuru Timurбек'in karşısında diz çöktü:

— Dostumun günahını affedin, Sahipkıran. Ne kadar kan varsa o kadar altın öder. Sadece affedin.

Timurbek dikkatli bir şekilde komutanlarına baktı.

— Alın götürün! — dedi sert bir şekilde.

Semerkant hâkimi gibi ortaya atılan görevli de idam cezasına çarptırıldı.

Güç — adalette! Timurбек'in sloganı işte bu ve o daima kusursuz bir şekilde işliyordu.

Sahipkıran sıradan halktan seçilen hükümdar ve beklere de aynı davranıyordu. Çünkü o vatanın babası. Merhamette de kahrda da aynı.

Halk işte buna şahit oldu. Mükâfat ve ganimet dağıtımından sonra büyük bir eğlence başladı.

³⁸ Cahiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şairi (Tülücü, 1997: 472).

Binlerce kazanda etler pişti. Aşçıbaşılar durmadan hizmet etti. Kebap ustalarının ve fırıncıların işi de yoğun. Bu büyük orduya yığın yığın et, ekmek yetiştirmek kolay mı?

Hiçbir şey esirgenmesin! Herkes keyif sürsün! Doyana kadar!

Özel muhafızlar Timurbek'in bu fermanını yerine getirmeye çalışmış. Padişahın emri vacip!

Çadırlarda beklerin, açıkta sipahilerin kutlaması doruklarda. Zafer methiyesini müzisyen ve sanatçılar söylüyordu. Rakkaslar zarif bir şekilde dönüyordu.

Timurbek, eski Barlas beyleri ve has askerleri ile çevrili uçsuz bucaksız karargâhını gözden geçirdi. O, ordusundaki bütün komutanları, binbaşılı, yüzbaşılı şahsen tanıyordu. Zamanında onlarla sohbet etmek için de vakit buluyordu. Çadırlardan birinin önündeki neşeli bağrışlar Timurbek'in dikkatini çekti.

Boş alanda genç yiğitler güreşmekte. Etraftaki seyirciler ikiye bölünmüş, pehlivanları destekliyorlar. İşte şimdi bıyıkları yere değen şehzade rakibinin omzunu yere deşirdi.

Timurbek zevk ve heves ile galip gelen yiğide baktı. O, seyircilerin bağrış sesleri arasında daireden çıktı. Hükümdar ile göz göze geldi.

— Adın ne, oğlum? — dedi o mülayim bir ses tonu ile karşısında diz çöken pehlivana.

— Timur! — dedi gururla pehlivan yerinden kalkarken.

— Timur!!! — diye bağırıldılar yiğitler.

Sahipkıran'ın yüreğini sıcak bir şeyler gıdıkladı.

— Onbaşın kim?

— Timur!

Onbaşı iki adım öne çıkarak, saygıyla eğildi.

— Peki, yüzbaşın?

— Timur!

Timurbek'in yüzünde bir tebessüm görüldü. İlginç, ordusunda başka kaç Timur varmış ki? Bunun sebebi nedir?

— Gördün mü, — dedi yavaşça Azizüddin, — asker seni ne kadar seviyor. Asker kendi çocuklarına senin adını vermiş.

Timurbek arkadaşının yüzündeki gurur ve sevgiyi okudu. Mütevazı, alçakgönüllü dostu genellikle övgüye yer vermezdi.

— Kazanan için sırmalı kumaştan elbise diki.

Bunu söyleyerek Timurbek altın dolu çantayı pehlivanın önüne attı.

— Yaşasın Timur!

Bu güçlü hitap ona mı yoksa pehlivana mı?

— İslam'ın kılıcına, şeriatın destekçisine aferin!

— Yaşasın cihangirimiz Timur!

Timurbek'in geçtiği her bir çadırdan bu cümleler duyuluyordu.

Evet, böyle bir ordu ile bütün cihanı ele geçirmek mümkün. İskender Zülkarneyn'in ayak basmadığı yerlere de gitmek mümkün. İmanı tam, inancı güçlü, cengâver ve tecrübe sahibi bu ordunun darbesine hiçbir asker karşı gelemezdi.

İlginç, şimdi kazanan Timurbek ordusu hangi tarafa at sürsün ki? Bu bulmacanın cevabını İslam âleminin dışında Avrupa hükümdarları da pür dikkat bekliyorlardı.

2.55. BAHTİYAR CİHANGİR

“Ben Timurbek'in bir savaştan dönüşüne şahit oldum. Görür görmez bu kişinin dünyanın en cesur kişisi olduğuna emin oldum. Ben yakın tarihte Timurbek gibi kudrette, cömertlikte, devlet işlerinde mükemmel bir padişahın dünya geleceğini tahmin etmezdim. İspanya elçilerine gönderilen Timurbek'in değerli hediyeleri yirmi katıra yük oldu. Hediyelerin arasında çok güzel Mesihi kızlar da vardı”.

Sultaniye Episkopu II. Johannes'in Paris Milli Kütüphanesinde saklanan hatıranamesinden.

Kastilya Kralı III. Henry kamergeri Ruy Gonzáles de Clavijo Timurbek'in topraklarında gördüklerini günlük defterlerine kaydetmekle meşgul.

Başkente geldiğinden beri ona gösterilen izzeti ikramdan memnun. “Binbir Gece” masallarındaki gibi ilginç bir dünyadaymış gibi hissediyordu kendisini. Onun gördüğü Avrupa hükümdarlarının sarayı, İngiltere, Fransa krallarının saraylarının bir tanesi bile Semerkant'ın haşmeti karşısında duramazdı. İşte bu şehirde onun sorumluluğuna verilen görevi en derinlerde hissetti. O sıradan bir kralın elçisi değil ve belki de bütün Hristiyan âleminin Timurbek topraklarındaki olağanüstü ve özerk elçisi, istihbaratçısıydı aynı zamanda. Timurbek ülkesinin ekonomisi, hayatı, medeniyeti, savaş ve siyaset potansiyeli üzerine açık ve mükemmel tasavvurlara sahip olması gerekiyordu. O, Clavijo, Hristiyan dünyasını Timurbek'in kılıcında parlayan İslam kudretinden haberdar etmeliydi. Bu kudretin temeli ne? Nasıl oldu da bu Asyalı emirzade uluslararası bir şöhrete ulaştı? Bu bir mucize mi yoksa tesadüf mü?

Clavijo işte bu sorulara cevap arayarak bütün öğrendiklerini ve anladıklarını kâğıda yazmaya başladı.

Timurbek kendi vatanındaki halklarını on iki sınıfa ayırmış. En yukarı tabakalardan birincisi Peygamber evlatları seyitler, şeyhler ve diğer din adamları.

İkincisinde ise âlimler, ilim irfan sahipleri, müderris ve öğretmenler yer alıyor. Tarihçiler ve müneccimler de buraya mensup. Ustalara ve tüccarlara da özel bir sınıf ayrılmış.

Clavijo'yu askeriyedekiler, işte bu sınıftan sonrakine yerleştirilenler şaşırttı. Avrupa'da komutan, subaylar, krallar ilk sıradaki sınıfa mensup. Timurbek gibi büyük bir komutan ise birinci sıraya din adamlarını ve âlimleri koymuştu! Demek ki halkın ruh hali, ahlakı, itikadı ve tefekkür dairesi ile meşgul olan din adamlarının, ilim sahiplerinin faaliyeti önemli ve onların devletin merkezinde olması lazım. Timurbek ilim irfan sahiplerine hazinenin kapısını sonuna kadar açmasının yanında, onlara karşı son derece merhametli. Clavijo'yu görevlilerden dinlediği hikâye son derece şaşırttı.

İspanya elçisini ülkedeki düzen, huzur, zenginlik hayrete düşürdü. Vergiler çiftçinin hasadının yüzde onundan biraz fazlaydı. Boş yerleri kendi yeri gibi kullananlar vergiden iki yıl muaftı. Clavijo defterine Semerkant ile ilgili şeyleri yazmaya başladı.

“Burada herkes her şeye sahip: Tahıl da şarap da meyve sebze de kümes hayvanları da her türlü et de bolca var. Buranın koyunları iri iri, kuyrukları da büyük. Kuyruğu yirmi pound gelen koyunlar var. Koyunlar çok ve ucuz. Diğer hayvanlar da ucuz. Tahıl da çok ucuz, pirinç ise artar artar yeter. Bu şehir ve onun civarındaki yerler öylesine çok zengin ki hayran kalmamak mümkün değil. İşte böylesine zenginlikler olduğu için de Semerkant olarak adlandırılıyor. Onun gerçek adı Semizkent, zengin köy anlamına geliyor çünkü onlarda semiz demek büyük, zengin dolu anlamına geliyordu; kent ise köydür. İşte bu şekilde Semerkant adı ortaya çıkmış”.

Clavijo düşünmeye başladı: Timurbek’in ülkesinde ustalara verilen değer büyük. Pazarlarda alışveriş ve fiyatlar sürekli denetlenmekteydi. Müşterilerin hakkına ihanet edenler, hırsızlar çok sert cezaya çarptırılıyor. Genellikle Timurbek’in ülkesinde hırsızlık, haydutluk yok. Kervan ticareti güvenli. Kervansaraylar çok. Her bir şehirde cami, medrese, okul devlete bağlı. Dilencilik utanç verici bir durum olarak kabul ediliyor. Engelliler, acizler devlet hesabından faydalaniyor. Dervişler, kalenderler için özel menzil yerleri yapılmış.

Clavijo, Timurbek’in devletindeki görevlilerin seçilmesine ve karakterlerine, itibarına dikkat çekti.

Timurbek’in sarayında bütün işleri divan yapıyordu. Divan beyi bütün devlet işlerini yönetiyordu. Dört vezir ise kendilerine verilen alanlarda sorumluluk sahibi. Vezirin hayat tecrübesinin çok, ruhen temiz, yardımsever ve insanlara değer veriyor olması lazım. Dalkavukluk yapan, düzenbazlık yapan, gıybet yapan kişiler böyle bir göreve asla gelemmez. Her bir aday görevli; soyuna bakılarak değil, çalışkan olmasına, kabiliyetine göre seçiliyordu.

Clavijo özellikle dikkatini Timurbek’in ordusuna verdi. Asker henüz Avrupa’da bilinmeyen bir kurallar mecmuasına — Tüzüklere göre yönetiliyordu. Tüzükler Avrupa dillerinde kurallar demekmiş. Buna göre ordu hareket ediyordu. Bu harbi kurallara — Tüzüklere göre ordu savaş zamanı mecburi savaş hizmeti için toplanıyordu, huzur ortamı olduğunda sadece gönüllüler alınıyordu. İki üç bölümden tamamen silahlı atlılar alınıyordu. Ordu onluk, yüzlük, binlik ve on binliklere bölünüyordu. Askere maaş ödeme düzeni de dikkat çekiciydi. Sıradan sipahi ya da asker maaşı bir küheylana denk. Bahadır — onbaşı — üç küheylan, onbaşı — çavuş on küheylan değerine eş maaş

alıyordu. İlginç olan şu ki bu maaşların miktarı pazardaki fiyatlara yani gündelik alışveriş fiyatlarına göre arttırılıp azaltılıyordu. Yüzbaşı — kaptan yüz atlı maaşı, binbaşı — albay bin küheylan değerine eş hak alarak birikimine ilave ödemesi oluyordu. Tümen komutanı — general savaş zamanında halktan yiyecek satın almak için büyük bir meblağa sahipti.

Timurbek'in ordusunun ilk bölümündeki onlukların kurallarına göre oylama yapılarak onbaşılar seçiliyordu. Onbaşılar ise kendi bölümündeki subayları, yani yüzbaşılarını seçiyordu. Bunun yanında subay birliği bağımsız bir şekilde cesur, askerler arasında saygın kumandanlardan oluşuyordu. Hâlbuki Avrupa krallarının ordusunda subaylar esasen şeceresine, saygınlığına, asaletine göre seçiliyordu; sıradan halk böyle bir ünvana layık görülüyordu.

Timurbek'in yüksek subayları — binbaşı, tümen komutanı tayin etme düzeni de Clavijo'nun dikkatini çekti. Bu göreve şahsen Timurbek karar verme yetkisine sahip; savaş biliminde kendisini göstermiş, hile konusunda usta, düşmana pusu, tuzak kurma, rakip ordusunu karışıklığa sürükleyebilecek, yeri geldiğinde düşman askerlerini çeşitli yollarla kendi ağına alabilecek tecrübeli savaşçıları seçiyordu. Avrupa'da ise yüksek sınıfa mensup duklerin, kontların, baronların dışında hiç kimsenin böylesine büyük bir ordu kumandanlığına seçilmediğini düşününce Clavijo'nun düşünceleri iyice netlik kazandı. İşte, söze ne gerek! Kanun — işte bu Timurbek'in zaferlerinin anahtarıdır.

Kamerger Ruy Gonzáles de Clavijo kâğıttan başını kaldırıp kendisine doğru yaklaşan tercümanı gördü.

— Sahipkıran huzuruna çağırıyorlar...

Clavijo muhafızlarını ayağa kaldırdı. Demek Timurbek Semerkant'a gelmişti.

O, divan beyinin vekili ile hükümdar sarayına heyecanla ayak bastı. Vekil ona karşılama merasimini çok iyi bir şekilde anlatmış olsa da o, dizlerinin titremesini durduramadı.

Kudretli Kastilya ve Leon hükümdarı Kral III. Henry'in özerk elçisi, yüksek soylu sınıfından asilzadelere mensup Kamerger Ruy Gonzáles de Clavijo üç defa sağ dizini

bükerek, ellerini göğsüne koyup Timurbek’e saygı gösterdi. Daha sonra muhafızlar onun kollarının altından tutarak iki dizini yere çöktürdüler.

— Oğlum kral nasıl? — Clavijo sakın bir sesle söze başlayan kişiye hayret, korku ve merakla karışık baktı. İşte bu muhteşem tahtta oturarak onunla konuşan kişi bütün Avrupa’yı hayrete düşüren efsanevi Timurbek!

Clavijo yüksek sesle söylenen sözleri anladı. Timurbek İspanya Kralı’na “Oğlum” diyordu. Bu şu demek, III. Henry ona bağımlı demek. Ne çare! Bunu kabul etmemenin çaresi yok. Kral da buna razı olup ona vekâlet vermiş.

Clavijo cevap verirken kralın sağlığından bahsederek, onun mektubunu ve hediyelerini uzattı. Timurbek tahtta gururla otururken karşısında diz çökmüş olan elçiden bakışlarını çekip vezirlerine neşe ile seslendi:

— Bakınız, işte, oğlum — İspanya Kralı’nın bana gönderdiği elçilerine bakınız! O, İspanya Kralı, dünyanın en dışında kalıyor ve bütün Fransız padişahlarının en büyüğüdür. Onlar, Fransızlar, hakikaten büyük bir halktır.

Timurbek’in gözünde sonsuz bir memnuniyet ve gurur belirdi. İşte, nihayet dünyanın en uzağındaki halklar da ona itaatini bildiriyordu. Altıncı iklim de onundu. Şeyh Şemsüddin Külal’in mucizesi gerçekleşiyordu. O, altıncı iklim memleketlerinin hükümdarı! Demek ki çetin mücadelelerde ömrünün geçirmesi beyhude değilmiş. Dökülen kanlar, yaralanan ayağı, kolu, çektiği zahmetlerin bir neticesi bu!

— Oğlum, — dedi o sakince elçiye bakarak, — ben de İspanya padişahına kendi itibarımı göstermek istiyorum.

Bu nezaketin gösterilmesi için İspanya Kralı’nın hediyeleri geleneklere göre üç gün sonra değil aksine hemen saray halkına dağıtılmaya başlandı. Clavijo, Çin hakanının ve Babil hükümdarının elçilerinin yanına gönderildi.

Timurbek Çin hakanının elçisine çok sert bir şekilde baktı.

— Kendini gökyüzünün çocuğu olarak adlandıran Çin hakanı elçisine bakın. Onun ne dediğini biliyor musunuz?

Muhafızlar Sahipkiran’ın öfkeden kendisini zor tuttuğunu hissettiler.

—Ben Allah'ın kulu Timur, altı iklim hükümdarı, Çin hakanına her yıl haraç ödemem gerekiyormuş, Dediğine bakın!

Komutanların arasında sesler yükseldi. Binbaşı ve tümen komutanlarının, emir ve beklerin yüzlerinde şaşkınlık ifadesi belirdi. Fare ölmek isterse kedi ile oynamış, diye boşuna söylenmemiş.

— Elçiye zeval olmaz, dediler. Yoksa böylesi asılsız sözleri için bu Çinliyi darağacına asardım.

Timurbek elçilere bakarken birden yüzü değişti. Soru sorarcasına divan beyine baktı. O, hemen muhafızlara bir şeyler fısıldadı.

Ruy Gonzáles de Clavijo, Çin hakanının elçisinden aşağıda oturduğu için Timurbek'in sinirlendiğini düşündüler.

Clavijo'yu yukarı, fahri yerine geçirdiler.

— Oğlum, İspanya padişahı elçilerine sırmalı kumaştan kıyafet!

Clavijo kendisine sunulan zarif ve değerli elbiseden değil gizli amacına ulaştığı için bahtiyardı. Timurbek'in cengâver ve dikkat çeken gücü Avrupa'ya değil belki de Çin'e at sürüyordu.

Engin savaş tecrübesiyle, sahip oldukları vasıfları ve yetenekleriyle en iyi şekilde silahlanan ve şimdi Semerkant civarında hazır bulunan bu korkutucu ordu ya Avrupa'ya doğru giderse? Kral bu işi def eder.

2.56. KAPLAN İLE KARŞI KARŞIYA

Bu haber bütün Maveräünnehir'de yayıldı.

Timurbek, Hazreti Ahmet Yesevi'nin kabrini ziyaret ediyormuş!

İslam âleminde son derece mübarek bir kişi olarak saygıya layık olan Hoca Ahmet Yesevi'ye, Sahipkıran'ın özel bir ihlas ile baktığını herkes biliyordu. On yıl önce miladi 1394 yılında Hoca Ahmet Yesevi'nin kabrine Timurbek'in emri ile büyük bir türbe kurulmuştu. Ziyaretçiler için hazırlanan büyük kazanlar da Emir tarafından hediye edildi. Altmış kova su alan bu büyük kazanları Usta Abdülaziz yapmıştı.

Semerkant'a bütün şehir ve köylerden yüzlerce ziyaretçi gelmeye başladı. Dervişler, kalenderler, bahadır ve komutanlardan oluşan kervan yola çıktığında ise kervanın uzunluğu iki çakırımı³⁹ geçmişti. Timurbek sıradan halktan biriymiş gibi bir eline baston almış yalın ayak kervanın ortasında gidiyordu. Onun yanında Nakşibendi tarikatının piri Mir Said Bereke, uzun yıllardır hocası ve safdaşı olarak ilerliyordu.

Yol uzun ve meşakkatli. Kervanın çöl ve bozkırı geçip Siriderya'dan geçmesi ve Taşkent'ten Türkistan'a dönmesi gerek. Ziyaretçilerin sağlık sorunu yok.

Kervanın önünde yiyecekler yüklenmiş kervanlar gidiyor.

Sahipkıran hepsini önceden düşünerek ziyaretçilerin gönüllü olması için bütün yolları denemişti.

Yol boyunca geceleyin menzillerde Timurbek şahsen kendisi ziyaretçilerin durumuyla ilgili bilgi alıyordu. Ne gibi eksikler var? Kimin neye ihtiyacı var?

Binlerce ziyaretçi sade bir şekilde giyinmiş olan ve tüm bunların yanı sıra kudretli cihangirin böylesine merhametli olmasından memnuniyet duydular.

— Timurbek ile kimi kıyaslayabiliriz?

— Emir el-müslüm Harun er-Reşid! O da geceleri halkın arasından biriymiş gibi memleketi gezmiş, sıradan insanların nasıl yaşadıklarını görmüş.

Onlar Timurbek'i yüceltiyordu. Onun gençliği, cengâverlikleri üzerine destanlar söylüyorlardı.

Timurbek'in kulağına gelen bu hamdusenalar ne kadar güzel olursa olsun o önceki sorunları düşünüyordu. Hükümdarın hiçbir şekilde içi rahat değildi. Dostlarına göre düşmanları daha çok.

Elden ayaktan düşen Mir Said Bereke ise ona Yesevi'nin hikmetlerinden bahsetti. Rivayetler anlattı.

Hoca Ahmet Yesevi 1103 yılında Sayram'da dünyaya gelmiş. Babası Şeyh İbrahim İbni Mahmut, annesi Karasaç imiş.

³⁹ Metre ölçü sisteminin kabulüne kadar kullanılan 1.06 kilometreye eşit olan uzunluk ölçü birimi (Ma'rufov, 1981: 359).

— Hazret validesinin karnındayken gaipten sesler duymuşlar, — Mir Said Bereke tespih çekerek Timurbek’e baktı. — Zikret, diyordu o ses ve hazret küçük bedeninde titreme hissetmişti.

— Ben seni oğlum bildim, — diyordular Peygamberimiz Muhammed aleyhisselam. — Dört yüzyıl sonra benim takipçim olarak halkı hakikat yoluna davet edeceksin. On dört bin müçtehit⁴⁰ ise sana ihlas ile hizmet edecek...

Halkın arasında yayılan rivayete göre Muhammed aleyhisselam vefatından önce ümmetini toplayarak onlara şöyle demiş:

— Ben kulluk görevimi tamamladım, şimdi emaneti — İslam bayrağını kim kabul edip benim gayelerimi devam ettirecek?

Ümmetinin arasından Arslan Baba çıkmıştı. Onun isteğini duyan Peygamberimiz Allah ile görüştürmek için onun yanına giderek Allah’ın rızası ile emanetini — hurma tanesini Arslan Baba’ya vermişler.

Aradan 477 yıl geçtikten sonra Arslan Baba yedi yaşına gelen Hoca Ahmet Yesevi hazretleri ile çölde karşılaşmış.

— Emanetimi verin, büyükbabacığım, — dedi hazret. Arslan Baba, Allah’a şükrederek hazretin bastığı yeri öptü ve emaneti ona saygı ile uzattı.

Timurbek saygı ile pirin hikâyesini dinliyordu. Git gide yüzünde bir mutluluk belirdi. Semerkant kutsal topraklar! Çünkü burada kutsal Osman’ın Kur’an’ı var.

Ayrıca bu onun niyeti ve arzusu değil miydi?

Hoca pir onu yeniden “şeriatın sığınağı” olarak adlandırdı. Evliya pirin ağzından böylesine bir izahı duymak ne kadar büyük bir şans!

Türkistan bölgesinde onları izzetüikramları ile karşıladılar. Ziyaretçiler Yesevi’nin kabrinin üzerine inşa edilen türbeyi görünce Sahipkıran’ın bu hayrına dualar okudular. Onlar Timurbek’in Hindistan’dan getirdiği değerli nefrit taşının Hazreti Yesevi’nin kabrinde parlayarak durmasına şaşırmışlardı.

Kur’an tilavetleri, kalenderlerin zikri, vaaz verenlerin hutbeleri ile günler geçerken Timurbek Yesevi’nin hikmetlerinin birçoğunu duymuştu. Altmış üç yaşından

⁴⁰ Ayet ve hadislere dayanarak yargıya varan, karar veren din düşünürü (TDK, 1998: 1601).

sonra ömrünü halvette geçiren şeyhin yazdığı mısraların önemini anladı. Neden hazretin altmış üç yaşına geldikten sonra kalan ömrünü geçirmek için yerin altında olduğuyla ilgili anlatılanlar onu derinden etkiledi:

Beshak biling, bu dunyo barcha eldin o'taro,

Inonmagil molingga, bir kun qo'ldan ketaro.

Ota-ona, qarindosh qayon ketdi, fiqr qil,

To'rt ayog'liq cho'bin ot bir kun senga yetaro.

Dünyo uchun g'am yema, Hakdin o'zgani dema,

Kishi molini yema, sirot uzra tutaro.

Ahli ayol, qarindosh, hech kim bo'lmaydur yo'ldosh,

Mardona bo'l, g'arib bosh, umring yeldek o'taro.

Kul Hoja Ahmad, toat qil, umring bilmam necha yil,

Asling bilsang obu gil, yana gilga ketaro.⁴¹

Bol sadaka ve ihsanlar takdim edildikten sonra ziyaretçiler geriye döndü. Gençliğinde verdiği sözleri yerine getirdiği için rahatlayan, kendisini huzurlu ve mutlu hisseden Timurbek yolda bahadırlara avlanma izni verdi.

O istemsizce uzak, tekrarı olmayan gençlik yıllarında kazandığı ilk zaferini — Belh'i almasını hatırladı. O zamanlar askerleri hacı kıyafetinde şehre gelmiş, sonra tekrar askeri kıyafetlerini giyip hızla Belh'i ele geçirmişlerdi. Şimdi ise savaş stratejisini hatırlayarak gençliğine geri döndü. Bahadırlara has giyinip silahlarını astı. Dört nala koşan atına binerek şahinler ve av köpekleri ile Siriderya kıyılarına gitti. Bozkırda bıldırcınlar çok fazlaydı, pır pır uçuyorlardı. Sazlıklarda ise sayısız kuş ve yırtıcı hayvanlar, ördekler ve keklikler çoktu.

⁴¹ Metin içerisinde yer alan bu bölüm Hoca Ahmet Yesevi'nin hikmetleri arasında yer almaktadır ve 140. hikmettir (Hoca Ahmet Yesevi, 2017: 285). Hikmetin Türkiye Türkçesi karşılığı: Şüphesiz bilin, bu dünya bütün halktan geçer ha./ İnanma malına, bir gün elden gider ha./ Ata, ana, kardeşler nereye gitti, fikir eyle/ Dört ayaklı tahta at bir gün sana yeter ha./ Dünya için gam yeme, Hakk'tan başkasına deme,/ Kişi malını yeme, Sırât üzerinde tutar ha./ Çoluk çocuk, kardeş hiç kimse olmuyor yoldaş,/ Yiğit ol garip baş, ömrün yel gibi geçer ha./ Kul Hoca Ahmet ibadet eyle, ömrün bilmem kaç yıl,/ Aslını bilsen su ve toprak, yine toprağa gider ha.

Şimdi ziyaretçilerin yemekleri çeşit çeşit ve lezzetli. Bıldırcın kebabı, keklik kıyması ve kuzu etinden çorba, pilav...

Çobanlardan biri sazlıkta kaplan dolaştığını, etrafı rahatsız ettiğini söyledi. Bu sözler Timurbek'in gençlik yıllarındaki cesaretini uyandırdı.

— O aslanı kendim avlayacağım.

Komutanlar yetmiş yaşını geçmiş olan Sahipkıran'ın bu sözünün üzerine keyiflendiler. Yüzlerce bahadır onun emrini yerine getirip sazlığa yöneldi.

Timurbek elindeki ağır mızrağı ile rakibini bekledi. Kükreyerek sazlıkta bekleyen kaplan Sahipkıran ile göz göze geldi.

— Allahu Ekber!

Mızrak o anda ani bir hareket yapan kaplanı yere yığdı.

— Aferin, Sahipkıran!

Timurbek tam sol tarafında ona fark ettirmeden, gizlenerek onu koruyan bahadıra öfke ile baktı.

— Böyle bir şeye nasıl cüret ediyorsun?

Bahadır ondan vefalı gözlerini ayırmadan cesur bir şekilde cevap verdi:

— Yüreğimin emri ile Sahipkıran!

Timurbek'in yüreğinde bir sıcaklık belirdi. Gönülden gönüle bir sevgi aktı. Bahadır, yüzbaşı ya da binbaşı emri ile değil, kendi yüreği, isteği ile böyle yaptı.

— Adın ne? — diye sordu sakince.

—Timur! — diye gururla cevap verdi bahadır.

Timurbek heyecanını gizlemeden elini yiğidin omzuna attı.

— Onbaşına söyle. Seni has askerlerimin arasına göndersin.

— Başüstüne, Sahipkıran!

— Şimdi de kaplanın derisini yüz, oğlum.

Bütün kervan hükümdarın öldürdüğü kaplanın derisini izlemeye başladı. Askerler arka arkaya yığıldılar. Subay ve binbaşılar elinin gücü yiğitlerinkinden aşağı kalmayan Sahipkiran'a övgülerini bildirdiler.

2.57. SAHİPKIRAN'IN SON BİLMECESİ

Saray Mülk Hanım bu kez kocasının yüzünde anlam veremediği bir üzüntü gördü. Daha dün Konigil'de dış işler vezirinin şerefine verilen ziyafet esnasında da Sahipkiran nedense düşünceliydi. Her ne kadar misafirlerin önünde kendisini mutlu ve neşeli göstermiş olsa da şimdi yüzünde apaçık görülen üzüntünün izleri Saray Mülk Hanım'ın bakışlarından kaçmadı. Otuz beş yıllık evlilikleri boyunca Timurbek'i çok iyi tanımişti. Kocasını nasıl derin bir endişe veya sorunun zor durumda bıraktığını yüreğinden hissediyordu.

— Bir sıkıntıya elli yıldan beri cevap bulamıyorum, hanımım, — Timur bunu söyleyerek karısına sevgi dolu bakışlarla baktı.

— Nedir bu sıkıntı, siz — hazretim, yedi iklim hükümdarı çözemiyorsunuz?

— Ben Allah'ın kulu Timur da sıradan bir insanım, hanımım.

Saray Mülk Hanım'ın yüzünde garip bir ifade belirdi. Timurbek ise bu nurlu simadan sevgi ile dertli bakışlarını çekmeden sözüne devam etti:

— Elli yıl kadar önce meydana gelen bu olay hala gözümün önündedir. Tıpkı geçen geceki gibi, avcılığa merak salan, yolunu kaybetmiş bir erkektim. Aksi gibi çok şiddetli bir yağmur yağmasın mı? Bir an uzaktaki bir tepeye gözüm takıldı. O tarafa atımı sürdüm. Yakınlaşınca gördüm, etrafında otağlar varmış. Ben işte o kamıştan yapılmış otağlardan birine girmeye karar verdim. Ev sahipleri memnun ve samimi kişilermiş. Sofranın etrafında onlarla beraber biraz sohbet ettik. Bu nazik insanlara kim olduğumu, başımdan geçenleri anlattım. Onlar anlattıklarını çok dikkatli bir şekilde dinlediler. Gideceğim sırada ise onlardan biri şöyle dedi:

— Gelecek perdesini örtündün, Emir, senden medet bekliyorlar. Peygamber ümmeti hayatını kendi mübarek sığınaklarına almış, o kişinin komutanlarından biri senin komutanın ve yoldaşın olacak. Ama o kişinin kim olduğunu sadece ölmeden önce öğreneceksin, o kadar.

Timurbek sonraki sözlerini bir bir vurgulayarak söyledi:

— O kişiyi sadece ölmenden önce öğreneceğimi onlar nasıl hissetmişler, hanımım. Zaten, kendileri kimlermiş? Bunu bilmiyorum, üzgünüm.

Saray Mülk Hanım kocasına şaşırması bir şekilde baktı. Ak ipekten gömleği, yakut ve mücevherler ile süslenmiş gerdanlığı, süt gibi beyaz yüzü ve kapkara badem gözleri ile “Binbir Gece” deki Şehrazat’ı hatırlatan bu melek zekâsıyla da Şehrazat’tan aşağı kalmıyordu. Sahipkıran’ın onun dudaklardan dökülen her bir sözü inci misali değerli görmesinin sebebi de buydu.

— Hazretim, hatırlıyor musunuz, daha önce anlattığınız bir mucizeyi?

— Hızır aleyhisselamı gördüğüm mü?

— Yok, hazretim. Ben mekânı cennet olası Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi’nin size söylediği mucizelerden bahsediyorum...

Timur’un hayal dünyasından o an, uzak ve tekrarı olmayan gençliğinde Şeyh’ten aldığı dua ve hediyeler geçti. Ebubekir Taybadi onun beline kemer bağlayıp başına telpak giydirip içerisine “Güç — adalette” sözleri yazılmış olan yüzüğü takarak şunları söylemişti:

— Yeryüzünde bir insan var ki bütün işlerinde sana yardım edecek, seni Peygamber’in komutanı olarak adlandıracak. Şu anda senin onu görebilmen mümkün değil ama öyle bir zaman gelecek ki onun kendisi sana şans dolu bakışlarla bakacak.

Sahipkıran bütün hayatını, görüp geçirdiklerini, öğrendiklerini, tanıdığı kişileri, pir ve şeyhleri, seyit ve âlimleri, — hepsini ama hepsini gözünün önünden geçirirken şeyhin müjdelediği kişiyi onların arasından seçmeye çalıştı. Onu daima koruyup kollayan, ona şans dolu bakışlarla bakan kim? Yetmiş yaşına girmek üzereyken ömrünün geri kalanında kaderin nice nice sınavından sağ salim çıkması için güvenilir bir sığınak olan kişiyi hatırlaması lazım. Ne yazık ki o kişiyi sadece keramet sahibi Şeyh Ebubekir biliyordu, sadece!

— Siz benim derdime bir ikincisini de ekleyerek beni ne yapacağımı bilemez hale getiriyorsunuz, hanımım!

— Hatırlamaya çalışın, hazretim.

Saray Mülk Hanım tekrar ekledi:

— Sizi her zaman koruyup kollayan pirleriniz, büyük büyük azizler, Sahipkıran! Eğer o kişiyi bulursanız geriye kalan bütün dertleriniz kendi kendine çözülecektir, şayet...

Timurbek'in birden yüzünde bir mutluluk belirdi. İşte, sorunun çözümü!

O istemsizce karısına sarılarak onu bağrına bastı. Kapkara saçlarına başını koyup kokladı. Saray Mülk Hanım'dan onu mest eden o koku, otuz beş yıldır vücuduna bir şekilde tazelik bahşeden sihirli bir heyecan yayıldı. Hiçbir şekilde nazenin onu kendine bu kadar yaklaştırmamıştı hiçbir zaman!..

Gözleri... Bu büyülü gözlerde tanıdık bakışı görmüyor muydu? Acele etme, acele etme, sonra. Bu Kamalay'ın bakışı değil mi? Kamalay! Emir Kazagan'ın torunu, gözünü açar açmaz gördüğü ilk kadın! İlk oğlu Cihangir'in annesi ona bakıyordu ya sonra! Ya Rab!

— Yine ne oldu, hazretim!

Saray Mülk Hanım'ın seslenmesi Timurbek'i hayal dünyasından çekip çıkardı.

— Kaderime yazılan ilginç olaylar karşısında şaşkıyım, — dedi düşünceli bir şekilde. — Bazen rüyamda bile görmeyeceğim olaylar geliyor başıma. Bundan iki yıl önce Şeyh Kutbul Arifin Sadreddin-i Erdebilî'nin huzuruna giderek tertemiz hayatı ile tanınan bir evliyaya hizmet etmeyi isterdim, diyerek ondan böyle birini göstermesini istedim. Şeyh bana Şahlan Dağı'na gitmemi söyledi. Orada kayadan çıkan pınarı bulmam gerekiyormuş. Benim orada sabırla kutbu beklemem, sonra ona hizmet etmem gerekiyordu. O kişi gelip, abdest alıp namaz kılmış. Doğrusu, sabah seher vakti pınarın başına bir adam gelip abdest aldı ve namaz kılmaya başladı. Ben yanına gittim, sonra yüzüne bakınca ne göreyim — Aman Allah'ım! — o benim başseyisim imiş. Bu adam üç gün boyunca pınarın başına gelerek abdest alıp namaz kıldı. Üçüncü gün beni düşündüren şüpheden kurtulma ümidi ile onunla konuşmaya çalıştım.

— Seyit Ali Baba! Ben seni hizmetçilerimin arasında en hoşnutsuz olan olarak bilirdim, işte şimdi mertebenin ne kadar yüksek olduğunu görüyorum. Bu şerefli mertebeye nasıl eriştin?

— Saltanatının başlangıcında — dedi o, soruya cevaben, —“Kutbul Arif” sana yardım etmemi emretti. Ben onun emrini yerine getiriyorum.

Bu sözlerden sonra başseyisim ile ikimiz birlikte abdest aldık. Sonra Seyit Ali Baba imam oldu. Ben onun arkasında durdum ve namaz kıldık. Bu namaz bana oldukça büyük bir hoşnutluk başışladı. Sonra kutb bana şöyle dedi:

—Sen Allah’ın misafirisin. Bu nedenle misafirliğin sebebiyle Allah bütün dualarını kabul edecek.

Çok memnun olup ayın iman etmesinin doğruluğunu sordum. Kutb cevap verdi:

—İman Resulullah’a mahsustur. O bir şehir, dışındakiler “La ilahe illallah” diyorlar. Onun içerisindekiler ise “İllallahu la ilahe” diyorlar. Bu şehrin adı “Babülevbab”dır. O öyle bir yer ki orada yaşayan kul bu kelime-i tayyibeyi okur: “La ilahe illallah Muhammeden Resulullah”.

Daha sonra kutb tekrar bir rekât namaz kıldı. Ben de ona eşlik ettim. Bir an, sıradaki secdeden sonra başımı kaldırıp baktığımda ne göreyim, kutb yaşamın anahtarını bırakmış, ahiret âlemine göçüyor. Ben öylesine derinden üzüldüm ki Şeyh Sadriddin’in huzuruna geri geldim ve seferde başımdan geçenleri ona detaylı bir şekilde anlattım. O bana şöyle dedi:

— Hâkimiyet sadece Allah’ın yerdeki komutanı kutba mahsustur: O “Kutbul Arif”in emri ile büyük emiri koruyor. Kutb öldükten sonra ise hâkimiyet onun eline geçer. Sultan Bayezid’in saltanatını Hüda’nın bir kulu koruyor. O ortadan kayboldu ve onun saltanatı sana geçti.

Bu saygı duyulası ihtiyarın sözlerini ben şöyle bir düşündüm. Şimdi şöhretim ve kudretim doruk noktasına çıkmış. Benim de başıma öyle bir gün gelebilir. Herhalde benden sonra yerime adil bir padişah oturur, diye düşündüm.

Timurbek’in bu sözleri Saray Mülk Hanım’ı üzmüştü. Neden onu seven ve bütün ömrü boyunca saygı gösteren bir adama yaşlanınca sahip çıksın? Ölümü düşünürse? Sayısız savaş ve mücadelelerde ecel atına kamçı vuran Sahipkıran’a ne oldu?

— Ben de insanım, Allah’ın bir kulu Timur’um, — dedi Sahipkıran sanki onun aklından geçenleri okumuş gibi.

— Hayır, siz Timurbek'siniz!

Saray Mülk Hanım'ın yüreğinden gelen bu nida ile Emir Timur kendine geldi. Evet, bu doğru. Sahipkıran asla sıradan bir insan olmamıştı. Buna onun hakkı yok. Onun hiçbir zaman insan gibi ağlaması, dertlenmesi, kederlenmesi ya da perişan olması mümkün değil. Allah onun alnına bunu yazmış, kendisine yedi iklim hükümdarı olmayı emretmiş!

— Bayezid ile muharebenin başladığı gün, — diyerek Timur karısına şefkatle baktı, — zihnimi ölümle ilgili tıpkı böyle düşünceler sarmaya başladı, hanım. Ölsem benden sonra saltanatımı kim yönetecek? Oğullarımdan her biri veliahtlığa layık gibi endişeler yüreğimi kaplayarak bana ıstırap veriyordu.

Saray Mülk Hanım yüreğinde tekrar ne olduğunu bilmediği bir acı hissetti. Ölüm! O Timur'suz bir hayatı hiç düşünemiyordu. Sahipkıran'ın ölümünü, gün gelip canını teslim edeceğini hiç aklına getirmemişti. Timur büyük bir çınar gibi. Onun sayesinde sadece o değil — Saray Mülk Hanım, aksine bütün saltanat huzur içinde yaşıyordu.

— O muharebenin ilk gecesinde gördüm Resulullah'ı! Büyük bir ağacın önünde dinleniyormuşum. O büyük yaprakları ile beni güneş ışıklarından koruyormuş, onun dallarının arasında çeşit çeşit kuşlar cıvıldaşıyor, böcekler geziyormuş. Onlardan biri bana şemsiye olan bu ağacın meyvelerinden yiyormuş. Ben de onun meyvelerinin tadına baktım. Ama bazıları tatlı, bazıları ekşiydi. Uyurken ilginç bir ses duydum. Sanki beni koruyan ağaç evlatlarıymış...

— Ağaç sensin, onun dal ve yaprakları — senin evlatların, onun meyvesini yiyen kuş ve böcekler ise nimetlerinden faydalanan halklardır — dedi o ses!

Saray Mülk Hanım'ın vücuduna bir titreme geldi. Kocasının bu sözlerinin o anda zihninde beliren düşüncelerle aynı olması onu dehşete düşürdü.

Timurbek önceden de gördüğü rüyalar ve onların akıbetleri üzerine konuşmuştu.

— Bir gün, — demişti Timur ona, — rüyamda etrafımı korkutucu şeytanlar, domuzlar, çirkin yüzlü erkek ve kadınlar, yırtıcı hayvanlar ve kuşlar sarmış. Korkarak uyandım ve hemen pirim Zeynüddin Ebubekir Taybadi'ye mektup yazdım. Şeyh cevap verdi:

“Rüyanda gördüğün korkunç mahlûklar — senin yaptığın kötülüklerdir, çabucak tövbe ederek günahlarından temizlen”.

Pirimin söylediklerini derhal yerine getirdim. Aradan çok zaman geçmeden tekrar başka bir rüya gördüm. Bu defa güzel bir bahçede dinleniyormuşum. Orada çeşit çeşit kokan çiçekler, güzel meyveleri olan ağaçlar var ve bahçenin ortasından su kanalları akıyor, bir yerlerden sakın bir müzik sesi geliyordu. Rüyamı pirim şöyle açıkladı:

— Resulullah şöyle izah ediyorlardı ki her bir insanın omzunda şeytan durur, insana kötü işler yaptırır. Sen yaptığın kötülüklerle tövbe ederek kendi şeytanına karşı galip geleceksin. Her bir müminin tövbesi, yaptığı iyilikleri ve Allah’ın yardımı ile kendi şeytanını yenmesi lazım.

Saray Mülk Hanım kocasının bir itirafını daha onun ağzından duymuştu. Bu Sultan Bayezid ile savaş arifesindeki günlerin birinde olmuştu.

— Ben kendimi Resulullah’ın hükmüne teslim ettim, — demişti Timur, — namaz kıldım ve uyumaya gittim. Rüyamda bir çöldeymişim. Etrafımda çok sayıda insan. Uzaktan bir ışık göründü, ben o sırada yerimden fırladım. Yolda üç grup köle gözüme takıldı ve dikkate almadan geçip gittim. Biraz önce giden beş kişiye yetiştim. Birdenbire şiddetli bir fırtına başladı. Onlardan biri bu fırtınanın Resulullah’ın gökyüzünde miraca çıktığını anlattığını söyledi. Ben yakınlaştım ve şansına Resulullah ile yüz yüze gelerek saygı gösterdim. Beş kişiden birinde gürz vardı, Muhammed aleyhisselamın emri ile o kişinin elinden silahını aldım. Rüyamda Resulullah’ı görüp onun lütfuna müyesser olduğum için memnuniyet içinde uyandım. O gün sabah erkenden Sultan Bayezid ile savaşa başlayarak elime beyaz bayrağı alıp onun bütün ordusunun kafasını karıştırarak onları yerle bir ettim.

Saray Mülk Hanım kocasına gözlerini dikmiş onun anlattıklarını can kulağı ile dinlerken gözünün önünde onunla geçen otuz beş yıllık hayatındaki olaylar bir bir canlandı. Allah tarafından seçilmiş, Resulullah’ın itibarını kazanmış Timurbek ile onu bağlayan gizemli ipler ne kadar da sağlamış?

Evet, o sevgili kocasından çocuk sahibi olmadı. Ah, ne kadar ağır, dipsiz ne başı ne sonu var bu üzüntünün! O içindeki büyük analık duygusunu, yüreğinde dolup taşan büyük kadınlık sevgisini kendisini seven ve saygı gösteren kocasının çocuklarına ve torunlarına adadı. Akrabalarının çocuklarına ve torunlarına!

Neden üzüldü güzel gözlerin, ey Kazagan kızı!? Sonra bu da Allah'ın kudreti değil mi? Takdiri ezel, kader kısmet, Sahipkıran'ın çözemediği bilmecenin cevabı işte bunda yatıyordur belki de?

— Neden üzüldünüz, hanım?

Timurbek'in endişe dolu seslenmesi hayal girdabındaki Saray Mülk Hanım'ı uyandırdı. Nereden geldiğini bilmediği, çok uzaklardan bir ses duymuş gibi oldu:

— Sen Sahipkıran'ın son dakikada hatırlayacağı, göreceği, elinde canını teslim edeceği meleğisin!

Timurbek karısının yüzünde bir an için semavi bir nur görmüş gibi oldu. Saray Mülk Hanım içinden gelen feryadı, gözlerinde birikip akmaya hazır olan gözyaşlarını gizlemek için kendisini Timurbek'in kucağına attı. Ne kadar korkunç!? Demek ki Timurbek'in ölüm zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Eyvah, şimdi o olmadan, saltanat yıldızı, en güvendiği limanı ve sevgili kocası Timurbek olmadan o nasıl yaşardı bu dünyada?

Saray Mülk Hanım Emir Timur'un göğsünden başını kaldırdığında gözyaşları kurumuş, güzel yüzü hareketsizdi. Ama durumu hemen anlayan Sahipkıran bu hareketsiz çehrede gizlenen kederi yüreğinde hissetti. Neredeyse kırk yıllık hayatında o karısını çok iyi tanımıştı. Yüzündeki her bir hareketi, bakışlarındaki her bir ifadeyi o gayet iyi biliyordu bu yüzden o ister içeride ister dışarıda olsun! Çünkü gönülden gönüle sevgi geçmişti. Yüreğindeki her bir dalga kalbindeki üzüntü ve sevinç — birbirine ayna gibi yansır.

— Dertlerim ile gönlünüzü üzmüşe benziyorum, hanım.

— Hiç de değil, yüce emir, — dedi Saray Mülk Hanım her zamanki tebessümü ile — yedi iklim hükümdarının her sözü mücevher gibidir. Hikmet dolu hikâyeleriniz bir an düşündürdü. Hayat arkadaşımın derdi benim de derdim değil mi, hazret?

Böyle söyleyen Bibi Hanım, kızaran yanaklarını saklamak için bakışlarını yere çevirdi. Timur uzun ve güçlü kolları ile onun omuzlarından tutarak kendine çekti. Bibi Hanım ona hiç yalan söylememiş. İşte kadının bedeni titremeye başladı. İşte o uzun 1370 yılının unutulmaz akşamında, onu nikâhına aldığı gece gibi. Sadık, sadakatte eşi benzeri olmayan hayat arkadaşı hiçbir zaman onun yüzüne dik dik bakmamış.

Sahipkiran'ın kaderi üzerine daha fazla üzülmeye ne hacet? Ta ki yanında işte bu ilk eşi — Bibi Hanım, gönül sarayı, gönül mülkü, gönül kafesi hanımı varmış, onunla birlikte nefes alıyormuş, devlet kuşu saltanat tahtından asla ayrılmayacak! Saltanatındaki bütün vatandaşlarının dilinde güzelliği ve gençliği ile kahraman emir ve beyler, vezir ve komutanlar arasında akı ve zekâsı ile şaşkına çeviren Saray Mülk Hanım varmış, yedi iklimi nur saçan devlet güneşi asla sönmeyecek!

O gizemli sestem, gaipden gelen haberdan yüreği paramparça olan kadın kocasından ayrılıyormuşçasına huzursuz oldu. Bu taç ve taht, bu devlet, şan ve şöhreti ebediyen sürecek olan bu saltanat — hepsini ama hepsini o şimdi canından çok sevdiği aziz Timurbek'in ömrünü korumak için kurban etmeye hazırды.

— Ne oldu size, hanım? — diye fısıldadı Sahipkiran.

— Gençliğim aklıma geldi, beyim.

Ama Timurbek bu sesteki gönülsüzlüğü kalbinde hissetti.

— Benden şu an bir şey gizliyorsunuz, hanım...

Timur'un sözlerinde bir yalvarma ahengi vardı. Yok, yok. Saray Mülk Hanım bu gizemli sese asla cevap vermedi. Derin muhabbetine, hürmetine de. Kadın bütün mahareti ve üstün idare gücü ile kocasının dikkatini başka şeylere çekmeye çalıştı.

— Ne zaman sizden bir şey sakladım, yüce emirim? — dedi sevgi dolu bir sesle.

— Sizin bilmediğiniz bir sır var mı bu âlemde, Sahipkiran?

Timurbek'in karısına yönelen dikkatli bakışları kibar bir tebessüm barındırıyordu. Saray Mülk Hanım genellikle insanlara korku, bazen dehşet bazen de sevgi ve şefkat salan kocasının yüzüne açıkça baktı.

Sahipkiran'ın birden gözleri parladı, kalbi yerinden oynadı. O, gizemli sözleri tekrar duyar gibi oldu. Ona o gizemli “şans dolu bakış” bakıyordu. Sadece ölüm öncesinde ona görünen, varlığı ile ortaya çıkan bir kişi bakıyordu.

Yeniden bir düşünce belirdi. Sonra o — Timurbek Koregan bu kadın sayesinde taç ve tahta sahip olmuş bir hükümdar değil mi? İşte sana kaderin bilmececi!

Karı kocanın yüzünde semavi bir nur parıladı.

1404 yılının Eylül sabahı geçiyordu.

2.58. GÖKYÜZÜ OĞLUNUN DAVASI

Değerli hocası Mir Said Bereke'nin vefatından sonra derin bir yasa gömülen Timurbek ana vatanı Keş'te bir süre tek başına kalmak istedi.

O, yüksek bir kayalıkta çadır kurdurarak orada vezirlerinin getirdiği haberleri dinledi. Divan beyi Çin hakanının — Çin imparatorunun gönderdiği yeni elçinin geldiğini haber verdi.

— Huzurumda toplanın!

Zayıf ve kısa boylu elçi Timurbek'e hükümdarının mektubunu ulaştırdı.

— Biz şunu biliyoruz ki, — okudu çevirmen Çin imparatorunun mektubunu, — sen, Timurbek bize karşı hamle yapmayı düşünüyorsun. Boşuna bu işe başlıyorsun. Çünkü Çin'e gelmek için çok fazla engelden geçmen gerek. Sınırsız, haddi hesabı olmayan bir çölden ve çorak yerlerden geçmen gerek. Çin'de biliyorsun, on iki bin şehir var. Her birinde on iki bin asker hazır bekliyor. Biz, şu anda Cengiz Han dönemindeki gibi çaresiz Çinliler değiliz. Bu yüzden de sana iyi bir tavsiye veriyoruz. Tehlikeli işlere girişme. Tehlikeli yerlerde yürüme. İnan, sen memleketimize gelirsene utanç dolu bir şekilde helak olacaksın.

Timurbek elçiye çadırdan çıkmasını söyledi. Şaşırılmış bir halde kalan elçi önce Sahipkıran'ın masa örtüsünü alarak yere bıraktı. Hemen etrafındaki Barlas beyleri ve has askerleri yüksek kayadan aşağıya bakarak kendilerini bıraktılar.

— Görüyor musun, elçi, — dedi Timurbek gurur ile — insanlar hayatlarını tehlikeye atsalar da asla tereddüt etmiyorlar. Halkımın sadakatini gördün. İşte bunların hepsini vatanına geri dönünce, kendisini bilmiyorum neden, Gökyüzü oğlu olarak adlandıran kişiye ulaştır. Ayrıca ona söyle, ben Hanbalık'ta bahar ayında onun halkının sadakatini sınavarak göreceğim. Sana başka bir cevabım yok. Güle güle.

Çin elçisi saygı gösterdikten sonra geriye döndü. Timurbek ağır adımlar atarak çadıra döndü.

Çin. Yedinci iklim memleketi. Onu ele geçirmesi bütün arzularına ulaşması demektir. Bir âlem iki padişaha dar geliyordu. Bu onun sözleri.

Genişleyen don dar gelmez. Yine de o, Çin’e sefer düzenlemeyi hayallerinde çoktan tecrübe etmiş ve buna kesinlikle ahdetmiş olsa da kurultayı toplamalıydı. Eski safdaşlarının, emir ve beklerin de fikrini almalı, onların ne düşündüğünü öğrenmeliydi.

Çadırda onu Emir Aziziddün bekliyordu.

— Timur!

O, dostunun yüzünde bir endişe gördü.

— Aziz, ne oldu?

— Korkunç bir durum, ikimizin arasını bozarak huzursuzluk çıkmasının sebebidir.

— Söyle, ne oldu? Biliyorsun, her zorluğu kolaylaştırma gücüne sahibim.

— Biliyorum, dostum, — diyerek derin bir iç çekti Azizüddin, — ama bu sıkıntıyı çözersen minnettar olurum.

— Aziz! Senin hizmetini, benim için nice nice savaşlarda gösterdiğin cesaretini unutur muyum?!

— Yok, biliyorum. Sen alicenap, merhamet konusunda eşi benzeri olmayan bir hükümdar ve insansın. Tamam, dinle o halde.

Dost acı söyler. Sen daima acı gerçeği övgüden daha üstün görüyorsun.

Bil ki ticaret ehli, pazar, kısacası, halk savaşa karşı. Çin ile yapılacak olan savaşın sonuçları hepsini endişelendiriyor. Halk arasında yayılan çeşitli söylentiler boşuna yayılmamış. Beşaret sahipleri de ortaya çıktı.

— Haberim var dostum, — diyerek güldü Timurbek, — bir bebek doğup, üç defa “Allahu Ekber” diye ağlamadan ölmezmiş. Böyle bir bebeğin doğduğu, üç defa bağırıldığı da doğru.

— Ben ise bunun üzerine buna benzer korkunç bir rüya gördüm, Timurbek. Bunu söyleyerek seni uyarmaya geldim. Rüyamda seninle beraber bir mağaranın önünden geçmiştik. Sen sordun: —Bu mağarada kim yaşıyordu? Hiç kimseden ses çıkmayınca bana baktın. Sonra ben bu mağaraya girmişim. Bir an baktım ki karanlık yok oldu ve güzel bir menzilde durmuşum. Tertemiz bir pınarın altında bembeyaz türbanlı on iki molla oturuyordu. Akçaağacın gölgesinde ise beyaz giyinmiş Yusuf gibi güzel bir yiğit

tahtirevanda oturuyordu. Tebessüm ile beni karşıladı ve elime küçük bir kutu verdi, bizzat Timurbek'e ulaştırmamı buyurdu. Sonra karşında belirdim, kutuyu vermişim. Sen onu açıp bana hayran hayran baktın. Ben küçük kutudan sadece üç kelimeyi okudum. "Hepsi mahvoldu". Sıçrayarak uyandım. Rüyamda senin sorununu çözmeye çalıştığını hatırlayıp düşündüm. Galiba, kâinatın sahibi Allah beni uyarıyordu. Benim yorumuma göre beyaz türban, beyaz giyimli on iki molla seni on iki bölüme ayıran devletimiz. Tahtirevandaki yiğit ise senin kaderin. Çin ile savaşmak bütün devletini yerle bir ediyor, demek bana göre.

Azizüddin tekrar derin bir iç çekti.

— Sağ ol, dostum, — diyerek kıpırdanıp yerinden kalktı Timurbek. Şiltede sessizce otururken düşünceye dalan Azizüddin'e acı ile baktı. Neden hayat, zaman böylesine acımasız? Babayiğit dostu çok güçsüzleşmişti. Saçları kar gibi bembeyaz. Hani, eski pehlivan Aziz?

— Yarın Semerkant'a gideceğim, Aziz. Orada bu konu üzerine yeniden sakın bir şekilde konuşuruz.

— Yok, Sahipkıran, — diyerek yerinden kalktı emir, — ben burada, ana vatanımda kalacağım. Ben on gün kalan ömrümü ibadet ile geçirmek istiyorum. Helallik almaya gelmişim. Hakkını helal et, Sahipkıran!

Timurbek kalkıp gitti. Rüya mı yoksa gerçek mi? Aziz'den ayrılmak? Hiç akla hayale sığmayacak acı bir gerçek?

— Neden beni bırakıp gidiyorsun, dostum?

Azizüddin yaşlı gözleriyle dostunu kucakladı.

— Ölüm vaktimin geldiğini bütün bedenimde hissediyorum, Timur. Artık elim kılıcı eskisi gibi tutamıyor, kıymetlim. Ama seni yalnız bırakmıyorum. Torunum yanında, benim gölgem gibi arkada yürüyecek.

— Hangi torunun? Neden tanımıyorum?

— Hatırlıyor musun, avdaki kaplanı? Torunum Timur'u görüp has askerlerinin arasına almıştın?

— Evet, hatırlıyorum. O zamanlar onun gözlerinde bir ışık görmüştüm. Şimdi bildim. Ne kadar mütevazı ve utangaçsın, dostum!

— Razı ol, Timur. Şimdi benim gitmem gerek.

— Binlerce kez razıyım, dostum. Sen de benden razı ol.

Azizüddin elini göğsüne koyarak saygı gösterdi.

— Bil ki Timur, aklım fikrim daima seninle. Senin için dua edip Allah'tan ömrüne ömür katmasını dileyeceğim. Güle güle, sağlıcakla kal, iyi şanslar!

Timurbek onun arkasından sessizce bakakaldı. Birbiri ardına eski can dostları, şehzade çağlarındaki safdaşları sahadan ayrılıyordu. O ise hala hayat diye adlandırılan bu büyük meydana at koşturuyor. Aziz, Azizüddin! Acaba onunla birlikte saf çocukluğu, yoğun gençliğiyle de mi vedalaştı?

2.59. KADER

Çin imparatorunun ölümüyle ilgili haberi getiren istihbarat komutanı Timurbek'in yüzünde hiçbir değişiklik görmedi.

— Kader! — dedi o düşünceli bir şekilde.

Bu haberin onun kararını değiştirmediğini komutan anladı.

Kurultay katılımcıları Sahipkıran'ın sözlerini soğukkanlılıkla dinledi.

— Biraderler! İşte tacı giymemin üzerinden ne kadar yıl geçti. O uzun dönem içerisinde günaha girecek çok işler de yaptım. Çin'e sefer düzenleme fikrini sizlerle paylaştım.

Timurbek'in emri vacip. Komutanlar bol ganimet ümidiyle birbirlerine memnun bir şekilde baktılar. Timurbek'in söylediği zafer, bolca ganimet demek.

Mücadelelerde sınavdan geçen, daha sonra savaflara katılan, en yetenekli ve tecrübeli yirmi tümenin süvarileri fermanı aliye hazır. Piyade sipahilerinin de haddi hesabı belli değil.

Büyük ordu cengâver bir şekilde komutanların emri için hazır duruyordu. Gizli toplantılarda sefer planı askeriyeden takip ediliyordu. Timurbek'in torunu Mirza Halil

Sultan ve Mirza Ahmet önderliğindeki sağ kanatta yer alan ordu Taşkent, Şahruiye ve Sayram'da kışlıyordu. Mirza Sultan Hüseyin kumandanlığındaki sol kanattaki ordu ise Türkistan ve Sarban şehirlerindeki sınırlarına yerleşmişti. Sahipkıran ise merkezi ordu ile Aksultan'a yerleşmişti. Merkezi ordu tümenlerine tecrübeli komutan ve emirler — Melik Şah, Şeyh Nureddin ve Hoca Yusuf liderlik yapıyordu.

Bu plana göre ordu, 27 Kasım 1404 tarihinde Semerkant'tan uzun bir sefere çıktı.

Başlangıçta yürüyüş güvenli ve sakin bir şekilde ilerledi. Atlar çevik, askerler ise güçlüydü. Geceleri kazanlar kaynıyor, ateş yanıyor. Ama Taşkent'in kuzeyini geçtiklerinde sert kışın azap dolu kılıcı kınından çıktı. Asker her kadar kışlık kıyafetler giymiş olsa da şiddetli soğuk etlerini dondurarak keyiflerini bozuyordu. Ama en kötüsü çöl rüzgârıydı. Engebesiz çölde sert soğukta yere kar düştüğü anda çok tehlikeliydi. Rüzgâr çıktığında her şey bembeyaz oluyor, gün doğumundan bir farkı kalmıyordu. Zaman ve mekân kavramı yok oluyordu.

Kırgız-Kaysak Çölü'nde ordu işte böyle bir belanın habercileri ile karşılaştı. Rüzgâr şiddetleniyor, sert soğuklar artıyordu. Böyle zamanlarda ateş de sıcak yemek de olmuyordu. Askerler atlarından inerek daire oluşturmak için fırsat kolluyorlardı.

Timurbek'in kumandanlığındaki merkezi ordu pek çok seferde tecrübe kazanmış, şiddetli soğuklara, kavurucu sıcaklara alıştıkları için de çok fazla kayıp vermeden Otrar'a ulaşmışlardı.

Kuş tüyünden montlara sarılıp telpaklarını takan askerler çabucak çadırlarına girdi. Ateş, meşale gibi parlıyordu.

Kumandanın itibarının kendine has bir durumu olduğunu iyi bilen Timurbek Otrar şehrindeki kaleye girip sıcak bir evde yaşamayı kendisine layık görmüyordu. Çadırını kar yağın ordugâhının tam ortasına diktirdi. Tıpkı otağa benzeyen çadırdaki Deşti Kıpçak'tan gelen elçiyi kabul etti.

Moskova'da Hristiyan dinini kabul edip ibadet eden Kara Hoca Toktamış Han'ın güvenilir yardımcısıydı. Bir Moskova bir Litva hükümdarından yardım isteyip sığınmak için bir yol arayan eski Altın Orda hanı artık son ümidini Timurbek'e bağlamıştı. Kara Hoca onun mektubunu Otrar'da Sahipkıran'a ulaştırdı.

— Meşhur Edige nasıl? — diye sordu Timurbek.

— O, şu an Altın Orda'nın gerçek hükümdarı. Kutluğ Timur öldükten sonra onun oğlu Şadıbek'i tahta geçiren de komutan Edige.

— Prense ne oldu? — diye bir şeyler hatırlayarak sordu Timurbek. —Bizden yardım isteyip huzurumuza baş eğip gelen Rus?

Kara Hoca dikkat kesilip düşüncelerini tüm gücü ile bir noktaya topladı. Evet, Sahipkıran biliyordu; hafızası güçlü, hiç kimseyi ve hiçbir şeyi unutmuyordu. Bu onun imtihanı.

— Rus Prensi Simeon Kirdiyapa Moskova'da üç yıl önce öldü.

— Kutluğ Timur ve Edige'ye o prensi memnun etmeleri için emir vermiştik. Ben ona Moskova'yı hediye etmiştim. Fermanımı yerine getirdiler mi?

Kara Hoca sevincini gizleyemeden cevap verdi:

— Yok, Sahipkıran. Edige'nin kendisi Moskova'yı almak istiyor.

Elçi, Timurbek'i Altın Orda hanına karşı kışkırtma fırsatı eline geçtiği için sevinerek sözüne devam etti:

— Kutluğ Timur ve Edige fermanınızı unutarak prensi hor gördüler. Ona yardım etmediler. Çaresiz Prens mecburen Moskova Prensi'ne kendi isteği ile gidip teslim oldu ve zulüm içinde öldü.

Şeyh Nureddin Timurbek'e bakarak ekledi:

— Sahipkıran! Böylesine bir nankörlük cezasız kalmamalı. Hatırlıyor musunuz bundan yirmi sekiz yıl önce Toktamış, Edige ve Kutluğ Timur sizden yardım istediklerinde onları izzeti ikram ile karşıladığınızı? Onlara emir ünvanı verdiniz. Koruyup kolladınız. Bunun karşılığında ise onlar yedikleri kapa tükürerek nankörlük ettiler.

Emir Şah Melik onaylarcasına başını salladı:

— Gösterdiğiniz merhameti unutup emrinize itaat etmeyen alçaklar ağır cezalara müstahaktır, Sahipkıran.

Timurbek elçiye baktı:

— Kara Hoca! Duydun mu emirlerin düşüncelerini? Toktamış üç defa ihanet etmiş olmasın rağmen biz onu affettik. Hanına söyle. Çin seferinden sonra biz ona Altın Orda tahtını tekrar alıp vereceğiz.

Elçi duyduğu memnuniyetten sonra Timurbek'in ayaklarına kapanarak öptü.

— Nezaketiniz çok yüce, Sahipkıran. Biz ölene dek sizin köleniziz, dünya efendisi! Adaletin koruyucusu! İslam'ın kılıcı!

Şeyh Nureddin kendisini gülmekten alamadı:

— Sen Nasranî olduğunu unuttun, Kara Hoca. Ayrıca Moskova'da vaftiz yaptığını unuttun mu?

Elçi kızarıp bozardı ve sıkılıp büzülerek çıkınca Timurbek de kahkaha atarak güldü. Sonra emirlerine dönüp:

— Askerin keyfi nasıl? Neden neşeli kahkahaları duyulmuyor?

Şeyh Nureddin, Emir Şah Melik'e soru sorarcasına baktı. O ise “cevap ver” dermişçesine Emir Hoca Yusuf'a bakışlarını çevirdi.

— Hepsi soğuktan bıkmış. Onbaşılardan binbaşılara kadar yola çıkmama derdindeler, Sahipkıran.

Timurbek düşüncelere daldı. Evet, onlar doğru söylüyor. Zaten tecrübeli asker de zorlanıyorsa iş gerçekten ciddi demektir. Aslan yolundan yiğit sözünden dönmez. Geri dönüş yok artık. Başka bir çare bulmak gerek.

Emirler pür dikkat ondan cevap bekliyordu.

Timurbek alkışladı. Has askerlerin başı Barlas beyi huzurunda saygıyla durdu.

— Berberi çağırın. Buraya değil, otağın önüne.

Hayrete düşen emirler cevap olarak ise şunu dedi:

— Asker soğuktan korkuyor mu? Demek ki, korkmaması için bir ibret lazım. Saçımı sakalımı açık havada kestireceğim.

Altlarına keçe koyup ateşe yakın oturan bahadırlar bu soğuk havada başı açık bir şekilde otağdan çıkan hükümdarlarına hayretle baktılar.

Berber soğuktan titreyerek yavaşça işini yapmaya başladı.

Onbaşılardan binbaşılara kadar bu ilginç durumu görmek için gelenler saygı ile Sahipkıran'ı tebrik ettiler.

Timurbek, ordusunun cesaretlendiğini hissetti. Berber işini bitirdikten sonra memnuniyetle yerinden kalktı. O anda yüzüne rahatsız edici bir soğuk vurdu, vücudu titredi. Hiç kimseye bu durumu fark ettirmedi, otağına güçlü adımlarla girdi. Bu ne hal? İhtiyarlık mı? İçinin titremesi bütün bedenini sardı ve rengi değişmeye başladı.

Timurbek alkışlayarak komutanı çağırdı:

— Çabuk ilaç getir!

Belki bu titreme böylece geçer.

Has askerlerinin yüzbaşısı olan askerın saygı ile tuttuğı kâseyi bir iki kere yudumladı. Ama tesirini hissetmedi. Kâsedekini bitirmiş olmasına rağmen şarabın etkisini anlamadı. Titremesine baş ağrısı eklendi, ağrıları artmaya başladı. Ateşi çıktı. O beklenmedik bir irade gücü ile alkışladı. Hazır bekleyen yüzbaşısıya zar zor emir verdi:

— Bibi Hanım'ı çağırın!

Daha sonra ise şilteye uzanınca hayale daldı.

Timurbek kendisine gelip gözünü açtığında yanında Saray Mülk Hanım'ı ve Doktor Mevlana Fazlullah Tebrizi'yi gördü.

— Hayırlar olsun, — diyerek derin bir nefes aldı Bibi Hanım, — Mevlana, bütün ümidimiz sizsiniz. Merhamet sahibi Allah'ım elleriniz ile belki şifa gönderirse...

Mevlana Fazlullah öncülüğündeki doktorlar çeşitli tedavilere başladılar.

— Ordudakiler durumumu bilmesin, — dedi sakince Timurbek sevgili refikasına.

— Başüstüne, beyim, — dedi yalvaran gözlerini ayırmadan Bibi Hanım.

Ama kötü haber yıldırım hızında otağdan otağına yayıldı. Her yerde bek ve emirler gizlice görüşmelere başladı. Otuz beş yıldır Timurbek'in adaletli elinin altında rahatsız olan fitne devleri kıpırdanmaya başladı. Çöl ve çorak yerlerde kaybolup yoldan çıkan yolcunun düşmesini bekleyerek etrafta iz süren kuzgunlar gibi komutanlar, emir ve bekler, şehzadeler ve onların babalıkları Sahipkıran'ın otağının etrafına yığıldılar.

Günler geçip gitse de hastalığı yenemiyor, hastalığı önceki halinden daha da fazla şiddetleniyordu. Hasta yatağının üstünde gece gündüz uyumadan oturan Bibi Hanım'ın ise ümidi hala sönmemişti. O, Allah'a durmadan dua ederek bir mucize bekliyordu. Bu gece o mucize yaşandı.

Timurbek tam gece yarısında sıçrayarak uyandı. Ne olduğunu anlamadığı bir güç onu yerinden kaldırdı.

Omuzuna ceketini alır almaz çadırdan çıktı. Ayakları onu bir yere doğru götürmeye başladı.

Dışarıda bekleyen has askerleri şaşırıp kaldılar. Hükümdar hastaydı hani?

Küçük bir tepenin üstüne çıkan Timurbek arkasındaki karaltıya döndü.

— Sahipkıran!

Has askerlerinin onbaşısı, dostu Azizüddin'in torunu Timur'u tanıdı. Dostu haklı. O, gerçekten de karanlıkta dahi onun gölgesi oluyordu.

— Geri dönün, Sahipkıran!

Timurbek onun sesinde sevgi dolu bir rica hissetti. Bu Aziz'in sözleri... Gerçekten hepsi harap olursa? Aziz'in rüyası gerçekleşirse? Bugün kendisine üzüntü veren rüyası da dehşet vericiydi.

— O nasıl söz, yüce emir?

Bibi Hanım sıçrayarak uyanıp Sahipkıran'ın peşinden koşmuştu.

— Kahreden kış, bu rüzgârlı gecede hasta halinizle burada neden bekliyorsunuz?

Timurbek geriye dönüp yatağa yatınca bu soruya yavaşça cevap verdi:

— Korkunç bir rüya gördüm. Her iki tarafı yüksek sazlıklarla çevrilmiş büyük bir yolda at koşturuyordum, birden yol kenarındaki kamışlar hışırdamaya başladı, o tarafa doğru baktım. Baktım ki ne göreyim, şaşkınlıktan dizginleri çekip durdum. Sazlıktan saygıdeğer babam acele ile geliyorlardı. Ben hayretler içinde attan inip babamın geldiği yöne doğru yürüdüm. Ama hürmetli babam beni görmezden gelerek önümden geçi gitti, atımın koşumlarını çıkarıp aldı ve geldiği yoldan geri dönüp sazlıkta kayboldu... Ben büyük yolda kafam karışmış bir halde yalın ayak atın yanında dururken uyandım...

Kendime gelince bedenimin her bir uzvu titreyip yanıyordu. Bu kötü rüyanın korkusuyla dışarıya çıktığımı fark etmedim. Vaktim dolmuşa benziyor...

— İyi düşünün, emirim, hastalık başka şey, ecel başka şey. Şükür sağlığınız iyi,
— diyerek teselli verdi gözleri yaşlı Bibi Hanım.

Zeki Sahipkıran refikasının gözlerinin dolduğunu fark etti. Bu yaşların ağlamaya dönüp yüreğini paramparça etmemesi için yavaşça şöyle dedi:

— Ağlamak ne fayda, hanım. Kaderi değiştirmez. Şükür, güneş de doğmaya başladı. Muhafızlara söyleyin; Emir Şeyh Nureddin, Emir Şah Melik ve Emir Hoca Yusuf sabah erkenden huzuruma gelsinler.

Timurbek güçsüz kalan gözlerini yumdu. O korkunç rüyanın devamını anlatmadı. Rüyasında Emir Taragay'dan sonra Olcay'ı gördü. İlk gözünü açar açmaz gördüğü, sevdiği eşi ona kederle baktı.

— Bibi Hanım'dan neyim eksikti, beyim? Neden ona görkemli bir cami yaptınız ve bana hiçbir hatıra bırakmadınız? Neden buna layık değil miydim?

Bunları söyleyen Olcay kederli yüzünü çevirerek gitti.

— Dur, Olcay! Affet beni, bu günahkâr zevcenî. Ben senin torununa bu günahım için bütün tacımı ve tahtımı vereceğim.

Giderek daha fazla uzaklaşan Olcay'ın sesi duyuldu:

— Yazık, artık çok geç. Çok geç!!!

Timurbek tekrar bağırmak istediğinde uyandı.

Artık gözüne uyku girmiyordu. Ya ilk piri Şemsüddin Külal yanlış bir tahminde bulunmuşsa? Sonra o, ona yedi iklim padişahlığını vadetmişti hani?

İnsanların sesi Timurbek'i hayal girdabından çıkardı. Timurbek ayak ucunda yarış halinde olan emir ve beklere baktı. Hal ve hatırlarını sorduktan sonra emrini açıklamaya başladı:

— Bildiğiniz üzere Cihangir Mirza'nın oğlu Pir Muhammed Mirza'yı veliaht olarak tayin ediyorum, Semerkant tahtı ve devlet erkânı onun emrinde olacak. Memleketin ve milletin barışı, ordunun yeteneğinin mükemmelliği, vatandaşın huzuru için gerekli önemler alınsın. Buna göre sizler de itaat ve saygı konusunda kendisine

sadakatinizi bildirerek saltanatın yönetimi, halkın huzuru, Müslümanların barışı için dayanışma içinde olup yardımlaşmalısınız. Bu şekilde sizlerin dayanışması ve birlikteliği ile yaptığımız işler uzaktaki ve yakındaki dost ve düşmanlar tarafından bilirse aralarında anlaşmazlık kalmayacak. Bilakis aralarında anlaşmalar yapılacak, anlaşmazlıklar bitecek. Yani benim uzun yıllar boyunca olan çabalarım boşa gidecek...

Emirler, bekler ve halkın yüceleri, burada hazır bekleyen şehzadeler, melikeler hükümdarın bu vasiyetini en iyi şekilde yerine getirmeye yemin ettikten sonra Emir Şeyh Nureddin söze başladı:

— Eğer büyük kararname yerine getirilirse Taşkent, Semerkant ve Çin'e haber gönderirsek sevgili evlatlarınız — şehzadeler hemen gelip, zatı muhteremlerin hüsnü teveccühlerinden mutluluk duyarak, mücevher gibi parlayan nasihatlerinizi can kulağı ile dinleyip içtenlikle itaat ederseler faydasını görürler.

Timurbek hasta gözlerini açarak emirlerine kederli gözlerle bakarken önce işaret parmağını, sonra orta parmağını kaldırarak gösterdi ve elini indirip gözlerini yumdu. Emirler Sahipkıran'ın işaretinin ne anlama geldiğini anlamayınca Bibi Hanım'a soru soran gözlerle baktılar. Sanki onların aklından geçenleri okumuş gibi Timurbek gözlerini açıp sık sık nefes alarak konuşmaya başladı:

— Zaman daraldı, bir ya da iki günlük ömrüm kaldı. Ne yazık ki onları görmek nasip olmadı. Artık görüşmek kıyamete kaldı.

Komutanlar, şehzade ve bekler, bütün silah arkadaşları hayretler içinde Sahipkıran'ın ölüm arifesindeki iradesini ve cesaretine yürekten övgüler söyledi. Ölüm ile çoğu kez burun buruna gelen Timurbek'in hayatının son dakikalarındaki gibi hükümdarlık mevkisini elinde tutması ve bilgece vasiyette bulunması herkesin harcı değildi.

Timurbek gözlerini açıp bir işaret ile Molla Heybetullah'ın Kur'an'dan sure okumasını istedi.

Emirlerin şaşkınlığı iyice arttı. Kudretli cihangir Müslüman bir kul olarak da kendisinin yüceliğini gösterdi.

Kur'an surelerinin büyüğü arasında Timurbek canını teslim etti. 18 Şubat 1405 yılında akşam ile yatsı namazı arasında Maveräünnehir'deki gökyüzünün parlak yıldızı

söndü. Tarihçi Şerefüddin Ali Yezdî'nin tarih sayfalarında Sahipkiran, büyük şans yıldızının sahibi, hümayun — şefkatli, cesur, kamkori oftob davlati türk — Türk devletinin kudretli güneşi ve hazretleri — yüce şahı olarak tarif ettiği Emir Timur dünyaya gözlerini yumdu.

Onun son sözü “La ilahe illallah Muhammedü Resulullah” oldu.

2.60. DÜNYA GÖZÜNDE SAHİPKIRAN'IN ŞÖHRETİ GRAND TİMURBEK

“Timur’u Aleksandr Makedonski ile bir tutmak lazım. Bu karşılaştırma onların hayat yolları ve ulaştıkları başarılarına bakarak değil; belki de onların insanlığı, istila ettikleri yerlerin ölçüsü, cesaretleri ve onların alçakgönüllü olmaları yönünden de benzemelerindedir.

Yunan ve Fars medeniyetinin yükselme döneminde büyüyen Aleksandr Makedonski, Timur’a göre eğitim ve kültür yönünden öndeydi. Ama Timur ondan komutanlık ve ele geçirilen ülkeler ve halkların yetenekli hükümdarı olması ile de üstündür. Aleksandr yaşamı zorlaşan halkları kendisine itaat ettirirken Timur savaşçı padişahlıkları ele geçirdi. Aleksandr tahtta dünyaya geldi, Timur ise kulübede. Dünya sahnesine çıkmasındaki bu farka bakılmaksızın demir gibi kararlı, mükemmel bir şekilde kendi kendini yöneten ve gözü açık olan Timur’un gücü zirveye ulaştı ve bu özellikleri onu hayatının son dakikalarına kadar terk etmedi”.

Hammer

Fransa Kralı VI. Karl ve onun sarayındaki yetkililer Uzak Doğu ülkesinden Paris’e gelen rahibin hikâyesini dikkatli bir şekilde dinlediler. Uzak Sultaniye başpiskoposu⁴² II. Johannes namı dillere destan olan Timurbek’in elçisi olarak Fransa’ya gelmişti.

Müslüman padişahın elçisinin Hristiyan bir rahip olması şaşırtıcı bir durumdu. Onun otobiyografisinde de saray görevlilerinin olması son derece ilgi çekiciydi. O,

⁴² Katoliklerde piskoposların başı olan din adamı (TDK, 1998: 241).

Nahçıvan'da Ermenilerin lideri olmuş. Sultaniye'de piskopos⁴³ olduğunda Emir Timur'un askerleri tarafından esir alınmış.

II. Johannes kralın huzuruna çıktığında başından geçenleri hiç şikâyetçi olmadan detaylı bir şekilde anlattı. Zevkle nasıl Timur'un huzuruna çıktığını ve onunla nasıl sohbet ettiğini anlattı:

— Ben Timurbek ile açık bir şekilde konuştum. Onu kan emici, cellat olarak adlandırdım. O esnada çok acıkmış, halsiz ve karamsar bir haldeydim. Ne dediğimi de bilmiyordum.

Saray görevlileri birbirlerine bakıp gülmeye başladılar. Bu rahip onlara güven vermiyordu. Söyledikleri de tuhaf ve saçma. Ama kral onu pür dikkat dinliyordu.

— Ben ölümü göze alarak konuştum. Ancak o benim sözlerime itibar göstermeyip bana üç gün ziyafet vermelerini hizmetçilerine emretti. Üç gün emirlerden birinin çadırında yaşadım. Sonra beni onun karargâhına götürdüler.

— Ben kan emici ve cellat mıyım? — diye sordu.

Ben ölümü göze aldığım için söylediklerimi onayladım. Ama o hiç istifini bozmadan beni kendi hizmetine almayı teklif etti. Ve ben o an Timurbek'e hayran oldum. Teklifini kabul ettiğimi bildirdim.

Başpiskopos Semerkant'ta bulunduğunu, Timurbek sarayı ve ailesi ile iletişim kurduklarını hatırladı.

— Timurbek'in serveti o kadar çok ki istese yeryüzünü altın ile kaplayabilir. Kendisine ait olan bir meyve suyu dükkânının günlük masrafı bir bin miskal⁴⁴ altına eş değer.

Kral VI. Karl kendisinin bomboş hazinesini hatırlayınca iç çekti.

Ona bağımlı olan ülkelerin genişliği o kadar büyük ki bir insanın onun memleketinde doğudan batıya kadar bir yıl hiç durmadan yürümesi lazım. Bu kadar geniş bir mesafenin içindeki sınırları şehir ile şehirler arasında, ülke ile ülkeler arasında, iklim ile iklimler arasında düzen kurulmuş. Misafirler ve kervanlar için mükemmel bir

⁴³ Katoliklerde, bir bölgenin din işlerine liderlik yapan, papazlığın en yüksek aşamasındaki din görevlisi (TDK, 1998: 1806).

⁴⁴ 4,810 gram olan bir ağırlık ölçü birimi (Ma'rufov, 1981: 486).

güvenlik önlemi alınmış. Eğer herhangi bir yerde bir kervan haydut çetesiyle karşılaşırsa o ülkenin emirine Timurbek'in emri ile ölüm cezası veriliyordu. Timurbek'in ilmine ve bilgi seviyesine göre bir ülkenin emiri haydutlar ile karşılıklı anlaşmamışsa onlar büyük bir yolun üstündeki kervana ya da bir misafire saldırmıyorlardı. Bu kişi güç kuvvet sahibi olduğu için bugüne kadar yapılan savaşların hepsinde zafer elde etmiş. Hiçbir padişah ya da kale bu kişiye karşı gelememiş. Timurbek isterse bir milyon kişiyi savaşa hazırlayabilirdi. Onun atlarının sayısı iki milyondur. Develerinin haddi hesabı belli değildir. Hindistan'ı aldıktan sonra elinde yüz adet zincire bağlanmış fil oldu.

Saray görevlilerinin arasında onun hikâyesini hepsinden daha çok Mareşal Busika dikkat kesilmiş dinliyordu. O, bundan birkaç yıl önce Nikopol'un girişinde Türk sultanı Yıldırım Bayezid ile savaşta esir alınmış ve çok büyük bir rüşvet karşılığında bağımsızlığına kavuştuğu için bu hikâye ona çok ilginç gelmişti. Onu daha çok Bayezid'in kaderi şaşırtmıştı.

— Timurbek Türk sultanının ona nasıl hakaret ettiğini umursamadan ona şahlara özgü lütuf gösterdi. Başkentinde yaşamasına izin verdi. Ziyafetlerinde yanına oturmasına izin verip izzeti ikramını esirgemedi.

— Timurbek gerçekten de bir asilzade — Grand! — dedi kral ve gülümsedi: — Biz onun için altından bir heykel inşa ettiririz.

Başpiskopos da niyetini söyledi:

— Ben Timurbek hakkında kitap yazacağım. Onu Avrupa'nın tanınması lazım.

Gerçekten de Timurbek'in adına Avrupa'nın kurtarıcısı diye adlandırılan heykel inşa edildi. II. Johannes'in hatırası da yazıldı.

O, günümüzde Paris Milli Kütüphanesi'nde saklanmaktadır.

2.61. BÜYÜK ŞÖVALYENİN YANINDA

Yıl 1396. Almanya. Şövalye Hadfridin'in Bayern Münih'teki eski kasrında asilzadeler için eğlence düzenliyor. Yer altı depolarında uzun yıllar boyunca saklanan şaraplar, sert biralar ve diğer etkisi güçlü içecekler misafirlerin gönüllerinin kilidini açmış.

Şövalye Hadfridin Haçlı seferine alınmadan önce dostlarına ziyafet verip varını yoğunu ortaya dökmüş. Eşsiz yemekler, envaiçeşit nimet sofraya birbiri ardına getirildi. Hepsinin keyfi yerinde. Yüce gönüllü Hadfridin'in şerefine kaldırılan kadehlerin sonu gelmiyordu. Bütün Almanya'da yetenekli bir kılıç ustası, iyi bir at binicisi ve keskin nişancı olarak tanınan Hadfridin'e hepsi övgüler yağdırdı. Şövalye mukaddes Nasranî dininin düşmanı, Türk sultanı Bayezid'e karşı Haçlı seferine davet eden Rim Papası IX. Banifatsi'nin bu yüce davetine ilk olarak "evet" diyerek cevap verdi. Bu nedenle onun ziyafetine uzaktan yakından birçok tanınmış asilzadenin teşrif etmesi boşuna değil.

— İmparatorluk sizin gibi şövalyeler ile ne kadar gururlansa azdır, aziz Henrih!
— diyerek yerinden kalktı Baron Schiltberger.

— Ben bu kadehi zaferle sonuçlanan seferin için içiyorum. Yaşasın Hadfrid!

— Yaşasın zafer! — diyerek hep bir ağızdan bağırdı şövalyeler kadehlerini havaya kaldırarak. Baron Schiltberger, Hadfridin ile kadeh tokuşturdu:

— Henrih, şimdi bir ricam var, — diyerek Hadfridin kadehini bitirip ona döndü.

— Kulağım sende, Zigfrid.

— Oğlum Johannes seninle gelse...

Biliyorsun, o erginlik yaşında. Cesaretini gösterip kahraman olmak istiyor, gece gündüz Haçlı Seferi'ni düşünüyor. Ben onun fikrini değiştiremiyorum.

Hadfridin, babasının söylediklerini can kulağı ile dinleyen gence, ilgi ve gurur dolu bakışlarını ondan ayırmadan Johannes'e sınama yaparcasına baktı. Merakla bakan gözlerine, çevik gövdesine bakıp başını salladı:

— Ben gözlerinde ilginç bir gelecek görüyorum, Johannes. Biz Doğu'ya gidiyoruz, genç dostum! Bu seferde sen benim silahtarım olacaksın.

— Teşekkürler, azizim! — dedi Baron Schiltberger heyecanlanarak. — Oğlumu sana, seni ise Allah'a emanet ediyorum.

Onların sohbetine kulak kesilmiş bir halde oturan Şövalye Vilgelm de Mine yerinden kalktı.

— Değerli Baron, — dedi o Schiltberger'e bakıp, — oğlunuzun elini sıkıp ona şövalye duasını yapması için izin vereceksiniz.

Vilgelm bunu söyleyip gümüş saplı hançerini gence uzattı:

— Drang nach Osten!⁴⁵ Biz Doğu'ya gidiyoruz. Lanetli sarasinler⁴⁶, Muhammed ümmetinin yüreğine korku salacağız!

Vilgelm güçlü elini gencin omzuna attı:

— Biz seninle savaş meydanında daha çok karışılacağız, Johannes! Bunu unutma, sen cesur Tevton⁴⁷ şövalyelerinin evladısın. Namına asla leke getirme! Âmin!

Genç, şövalyenin öğütlerini kıpırdamadan dinledi. O anda o da Vilgelm de onların gerçekten karşı karşıya geleceklerini ancak bu karşılaşmanın altı yıl sonra tamamen farklı bir şekilde, uzak bir yerde gerçekleşeceğini akıllarına getirmemişlerdi.

Baron Schiltberger ise bu iki cesur şövalyenin oğluna itibar göstermesinden etkilendi ve gözleri yaşardı.

— Sağ salim git gel, oğlum! — dedi sevinçten yüzü kızarıp gözleri parlayan baba, oğlunun alnından öperken, — tez zamanda yeniden görüşeceğimizi ümit ediyorum, yavrucuğum!

Baron'un bakışlarında çocuğa karşı sonsuz bir sevgi belirdi. Bu temiz kalpli Alman asilzade çocuğu ileride kaderini nasıl dehşetli ve ilginç sınavların beklediğini bilseydi!!!

Böylece, 1396 yılının güz mevsiminde Johannes Schiltberger, onurlu Haçlı Seferi'ne hazırlanan Almanya'nın altı bin şövalyesinin arasında yer aldı.

2.62. YILDIRIM YUTAN DEMİR

1396 yılının Ekim ayında Alman şövalyelerinin silahtarı Johannes Schiltberger'in kaderi tamamen değişti. O, İslam dinini kabul ederek Müslümanlığa uygun bir isim aldı. Şimdi onu sultan sarayında Frengi Yunus diye çağırıyorlardı. Müslümanlığı kabul eden Sırplar da onun gibi hizmete başladılar.

⁴⁵ Almanya'yı Orta ve Doğu Avrupa'nın Slav topraklarına genişletmek isteyen 19. yüzyıldaki Alman milliyetçi programı (Demir, 2022: 21).

⁴⁶ Batılılar tarafından Arapları ve genel olarak Müslümanları tanımlamak amacıyla kullanılan isim (Tomar, 2009: 116).

⁴⁷ Eski Alman kabilelerinden biri (Bekmuhamedov, 1986: 224).

Aradan yıllar geçti. Ancak Nikopol'daki savaş — XIV. asrın en büyük savaşı Frengi Yunus'un aklından çıkmadı. O, çok büyük bir tarihi olaya tanıklık ettiğini iyi biliyordu. Ama tekrar büyük bir olaya tanık olmak, yani XV. asrın büyük savaşı — Sultan Bayezid ile Sahipkiran Emir Timur arasında Ankara girişindeki muharebeye katılmanın da kaderine yazılması akla hayale gelmezdi.

1402 yılının yazında Frengi Yunus Şehzade Musa'nın güçlü ordusundan bir grup ile Çubukabad arazisine doğru ilerledi. Ankara'nın kuzeydoğusundaki bu arazide bir zamanlar Roma imparatoru Pompey, Doğu Hükümdarı Mitridat ile savaşmış. İşte bu tarihi meydanda yine iki büyük asker karşı karşıya geldi. Türk ordusunun seçilmiş Sırp savaşçılardan oluşan sağ kanadına Sultan Bayezid'in kayınbiraderi Stefan Lazareviç kumandan oldu. Sırpların geneli ateş açar silahlara ve iyi derecede askeri tecrübeye sahipti. Ordunun sol kanadına Bayezid'in oğlu Şehzade Süleyman Çelebi, merkezine ise Sultan Bayezid'in kendisi kumandanlık yaptı. Merkezin çekirdek cengâverleri mükemmel bir şekilde silahlanmış olan Musa, İsa ve Mustafa'nın yeniçerilerinden oluşuyordu. Bayezid'in bir oğlu da — Mahmut Çelebi yedekte bekleyen atlılara rehberlik yapıyordu.

Emir Timur'un ordusuna karşı ilk olarak Sırp atlıları hücumla geçti. Süleyman Çelebi'nin atlıları da onların peşinden geldi. Sırplar üstün geldi ve Emir Timur ordusunun sol kanadı geri çekilmeye başladı. Frengi Yunus Şehzade Musa'nın muhafızı olarak sürekli savaştı. O artık güçlenmiş, yirmi bir yaşında güçlü genç bir şövalye olarak kendisini göstererek komutanını memnun etti. Mücadele ise zaman geçtikçe hararetleniyordu. Bir milyona yakın askerin arasında kılıç kullanıyor, mızrak saplıyordu. Ankara savaşı vatandaşın savaşına döndü. Türk, Sırp, Tatar, Alman, Eflak, Özbek, Kıpçak, Moğol, Gürcü, Türkmen — hepsi ama hepsi iki tarafta hayat memat savaşına girmiş, can veriyor can alıyordu. Asrın muharebesi Sahipkiran'ın büyük zaferi ile sonuçlandı. Dünya tarihçileri ise onu “Yaşini (Yıldırım'ı) Yutan Demir'in (Timur'un) Savaşı”, olarak değerlendirdiler.

2.63. “EMİR TİMUR - BÜYÜK ŞÖVALYE!”

Tarumar edilen Türk ordusunun komutanları ve Sultan Bayezid oğulları ile birlikte esir alındı. Şehzade Musa ve onun silahtarı Frengi Yunus da esir alınanların arasındaydı.

Sahipkıran kendi töresine göre cesurca savaşp, esir düşenleri affedip özgür bıraktı.

Frengi Yunus şanı dünyaya yayılan Emir Timur’a büyük bir merak, hayret ve derin bir saygı ile bakıyordu. Bu gencin bakışı Sahipkıran’ın dikkatinden kaçmadı. Yunus nedense zamansız, yirmi yaşında dünyadan göçüp giden, yüreğini dağlayan büyük oğlu Cihangir’i hatırlatıyordu. Yunus’un Frengi olması bu ilgisini daha da arttırdı ve Sahipkıran onu divana tercüman olarak tayin etti.

1402 yılının Aralık ayında Emir Timur Nasranî şövalyelerinin Ege Denizi kıyılarındaki son sığınağı olan Smyrna Kalesi’ni kuşatmaya aldı. Frengi Yunus elçinin tercümanı olarak müzakere için kaleye gönderildi. Kutsal Yuhani mezhebine mensup şövalyelerin himayesindeki Smyrna Kalesi çok güçlü bir savunmaya sahipmiş. Şimşek gibi hızlı ve şiddetli Yıldırım Bayezid yedi yıl boyunca ele geçirmeye çalışmasına rağmen başarılı olamamış. Sahipkıran’ın elçisi Emir Şah Melik ve Yunus’u kalenin komutanı — kumandan huzuruna kabul etti.

Şah Melik Sahipkıran’ın kayıtsız şartsız teslim olmasıyla ilgili teklifini yüksek sesle söyledi. Şövalyelerin arasında duran komutan ona gurur dolu bir bakış attı. Ama Frengi Yunus’un saf Alman dilinde, üstüne üstlük, Bavyeraca lehçesindeki tercümesinden irkildi. O, şahane görünümdeki tercümana sertçe baktı. Bütün şövalyeler de ona hayretler içinde bakakaldılar.

— Siz kimsiniz?

— Sahipkıran Emir Timur’un görevlisiyim, dünya efendisi!

Komutanın hayreti gittikçe arttı. Ne yani bu yabani sarasinlerin içinde saf Bavyeraca lehçesinde konuşmayı bilen birisi mi vardı?

Frengi Yunus kendisine ana vatanını hatırlatan bu dergâhta tanıdık yüzleri görünce heyecanını gizleyemedi. Açıkçası komutan içindeki güçlü duyguları harekete geçirdi.

— Drang nach Osten, Villi amca!

Komutan titredi, çevirmene doğru iki adım attı. Onun belindeki kemerde asılı duran gümüş saplı hançeri görünce dili tutuldu.

Vilgelm de Mine bir zamanlar Baron Schiltberger'in oğluna hediye ettiği hançeri tanıdı.

— Aman Tanrım! Johannes? Biz seni uzun zamandır öldü sanıp kiliseye mum yakmıştık! Bu sen misin?

Frengi Yunus kendisini zor tutarak başını salladı. Sessizliği Emir Şah Melik'in yüksek sesi bozdu.

— Yunus! Yurttaşlarına cömert Sahipkıran'ın merhametinden yüz çevrilmeyeceğini iyice anlat. Aksi halde kılıçlarımız devreye girecek, ne olacağını sen de biliyorsun.

Johannes boğuk bir sesle onun sözlerini tercüme ederken kendisi de samimi bir şekilde düşüncelerini söyledi:

— Teslim olursanız şövalyelik namusunuza asla leke gelmeyecek, Villi amca! Gerçek bir şövalye sözü veriyorum! Emir Timur gerçekten de büyük bir zat ve büyük bir şövalye!

Şövalyelerin arasında sesler yükseldi. Bu Asyalı yabani nasıl oluyor da kendisini şövalye olarak adlandırıyordu? Hangi cüretle bu sarasın böylesine yüce bir adı lekeliyordu?

Vilgelm amirane bir sesle elini yukarıya kaldırdı:

— Yoldaşlar! Karşınızda gerçekten de asilzade bir Alman soylusu Baron Johannes Schiltberger duruyor. İlahi takdir ile o, Nikopol savaşında zeval görmeyen bir şövalye olarak düşman tarafında duruyor.

Sakinleşen şövalyeler ona şaşırılmış bir şekilde bakıyorlardı.

— Hükümdarına söyle, Johannes! Biz kanımızın son damlasına kadar savaşaacağız. Sen gerçek şövalyelerin helak olmadığını kendi gözünle görüp daha sonra bunu halkımıza anlatacak olursan da şaşırma! Komutan şövalyelere bakıp konuşmaya başladı:

— Efendiler! Asilzade Baron Schiltberger, yoldaşımıza saygı gösterin!

— Villi amca! Düşünün! — dedi canı gönülden Yunus.

— Şövalyelik sözümüz bir tane ve bu kadar! Elveda, Johannes!

Şah Melik ve Frengi Yunus kıpırdamadan duran şövalyelerin arasından geçerek kaleyi terk etti. İki hafta süren mücadeleden sonra ise Smyrna'da Sahipkıran'ın bayrağı dalgalandı. Frengi Yunus ise Emir Timur divanında mirza, tercüman ve farklı görevlerde güvenilir bir memur olarak itibar kazandı.

Sahipkıran'ın bakışları insan seçiminde asla yanılmıyordu. Yunus da kendi döneminde bütün Avrupa'da meşhur olan bu Maverünnehir hükümdarına karşı duyduğu sevgiyi canı gönülden hissediyordu. Eski Alman asilzadesinin beş vakit namazını asla terk etmemesi etrafındaki görevlilerin ve komutanların dikkatini çekti. İspanya, İngiltere, Bizans elçilerini beklemek ve onlarla yapılan müzakereler esnasında Yunus'un öyle hizmetleri oldu ki onu Sahipkıran'ın bizzat kendisi birkaç defa takdir etti. Onunla şehzadelerden özellikle Şahruh Mirza çokça konuşuyordu. Emir Timur'un bu genç oğlu dindar ve kitap aşığı olup Yunus'a uzak ülkelerle ilgili sorular sormaktan hiç çekinmiyordu. Frengi Yunus Sahipkıran'ın yaptığı bahçelerdeki ziyafetlerde, eğlenceli merasimlerde ve düğünlerde Emir Timur ile ilgili pek çok hikâye duyuyordu. İşte bugün Otrar'daki eğlencede de Sahipkıran'ın emirleri arasındaki konuşmaları dikkatle dinliyordu.

Komutanlar kendi hükümdarlarının sıradan bir asker gibi tevazu sahibi olduğunu anlatıyorlardı.

Tümen komutanı Şeyh Nureddin hepsini dikkatlice dinlemiş.

— Sahipkıran'ın çok dikkatli ve düşünceli olmasına rağmen İskender Zülkarneyn gibi risk almasına şaşırdım. Hindistan'a doğru sefere çıkmasını hatırlıyor musunuz? Günlerden bir gün Ganj Nehri'nin karşı kıyısında on bine yakın Hintli piyade ve atlı

savaşçının olduğunu duyan bu zat tamamı bin kişiden oluşan has askerleri ile nehri geçip düşmana saldırdı, onları darmaduman ederek kaçmaya mecbur bıraktı.

Komutanlar bir kazanıp bir kaybederek üç yıllık ve yedi yıllık savaşlarda Emir Timur'un gösterdiği cesaret ile ilgili konuşuyordu. Yunus bu hikâyeleri dikkatle dinliyor ve düşünüyordu. Bu sözlerin iltifat ve pohpohlama olmadığını Frengi Yunus iyi biliyordu. Bunun için de o, kalbindeki derin bir hisle iç çekti. İşte o böyle bir hükümdarın hizmetlisi.

İki elden alkışlar yükseliyordu. Askerin sevgisi ve sadakati boşa değil. Zaten Sahipkıran mert yiğitlerden oluşan bütün ordusuna bir baba gibi şefkatliydi. Gerçek bir baba. Çünkü bundan 35 yıl önce Maverâünnehir bağımsızlık kazanmış, özgürce yaşamaya başlayan halk o yıl dünyaya gelen bebeklere bağımsız ve özgür devletin kurucusu Timur'un adını vermişti. İşte o Timurlar bugün bütün ordunun temelini oluşturmuş.

Çin seferi öncesinde de Sahipkıran'ın ordusu sıkıntı çekmiş, birçok tedbir almıştı. En büyük sıkıntı askerın yemek bulmasıydı. Bundan sekiz yıl önce sınırındaki bir şehir olan Karaşar halkının nüfusunun arttırılmasını emrederek kırk bin ata sahip olan birkaç bin aileyi göç ettirmişti; onlara orada çiftçiliği ve ticareti geliştirmelerini, kaleler inşa etmelerini ve ellerinde ne varsa kullanarak yiyecek depoları hazırlamalarını talimat verdi.

Çin'e giden yollarla ilgili çokça bilgi topladı, dağlardan ve çöllerden geçmek için kolay yollar oluşturdu. Sefer planı da eksiz işlemişti. Sahipkıran Taşkent'ten Karaşar'a sağ kanat savaşçılarını göndermeyi düşündü. Onların Kaşkar üzerinden Aksu, Kuçar ve Bunur'a gitmesi ve Karaşar'ı fethetmesi gerekiyordu. Bu ordu öncü kısım olarak kabul edildi ve Karaşar'ı ele geçirdiklerinde esas güçleri beklemelerine karar verildi. Emir Timur'un ağır yük sarılan arabalar ile Otrar'dan Gulca'ya, oradan ise Yıldız Nehri üzerinden Muzdağ yamacının güneyine gitmesi gerekiyordu. Askere kolaylık olması ve sefer için gerekli şeyleri satın almak için yollardaki köylere çeşitli mal kervanına sahip olan tüccarlar davet edildi. Sahipkıran onlardan binlerce at, silah, özellikle, sefer için gerekli olan bütün ekipmanları satın alıp, temin edemeyen savaşçılarla paylaştı. Bununla birlikte binbaşı ve tümen komutanlarına savaşçıların durumuyla ilgili gerekli bilgileri toplamalarını, en iyi şekilde çokça yiyecek ve silah almalarını, sefer esnasında

askerlerin hiçbir şeyden mahrum kalmamaları için gerekli koşulların sağlanmasını emretti. Sahipkiran neredeyse elli yıl boyunca savaş ve mücadelelerde edindiği tecrübesine güvenerek bu seferi düzenlerken bütün hünerini gösterdi. Hatta ordunun gerisinden tohum ekilen binlerce arabanın gitmesini, daha sonra ordu döndüğünde faydalanmasının mümkün olduğu kolay yerlere ekin ekilmesini de hesaba katmıştı. Bunun dışında beklenmeyen durumlar için binden fazla dişi devenin askerin arkasından gitmesini, zor durumlarda onların sütünden yiyecek olarak faydalanılması ihtimalini de düşünmüştü.

Otrar'a geldiği günden bu yana her akşam Sahipkiran ordu komutanına, ordunun durumunu ve keyfini soruyordu.

— İşte gerçekten büyük bir şövalye! — diyerek yüksek sesle konuştuğunu da fark etmedi.

Otrar'da Emir Timur'un en son güne kadar yanında bulunarak gördüklerini kayıt altına alıyordu. Büyük hükümdarla ilgili daha sonra, nasip olursa, vatanına döndüğünde büyük bir eser yazmaya niyetlendi.

Sahipkiran'ın vefatından sonra Yunus; Mirza Şahruh ile Herat'ta, ardından Mirza Uluğ Bey huzurunda — Semerkant'ta, daha sonra Mirza Ebubekir'in hizmetinde yer aldı.

Bayern'in bu ilginç şehzadesi —Johannes Schiltberger, Sahipkiran ve onun oğulları ile torunlarının hizmetinde uzun süre yaşadı. Ve nihayet onun halis niyeti gerçek oldu. Johannes Schiltberger ana vatanı Bayern'e dönmeyi başardı. Otuz yıl süren ayrılıktan sonra anne babası, ablaları ve kız kardeşleri, abisi ve erkek kardeşleri ile bir araya geldi. Daha sonra ise Emir Timur ve onun savaş sanatıyla ilgili hatıralarını yazdı, Sahipkiran'ın namını bütün Avrupa'ya tanıttı. Johannes Schiltberger ilk Alman Timurşinas olarak tarihte yerini aldı.

2.64. SAHİPKIRAN'IN FİLOSU

(Timurbek'in Otobiyografisinin Farsça metni “Ben, Fatih Timur” elyazması sayfalarından)

Emir Timur 1402 yılında Türkiye Sultanı Yıldırım Bayezid'i yenerek Smyrna (İzmir) Kalesi'ni fethederek deniz yolunu açmıştı. O, Doğu Roma İmparatorluğu — Vizantiya başkenti — deniz kraliçesi olarak şöhret kazanmış olan Konstantinopolis'i ele geçirmeyi aklına koymuştu. Bu konuda düşmanırken dostu olan Sultan Bayezid ile sohbet ediyordu. Ona fikrini sordu. Bununla ilgili Timur'un kendisinin yazdığı hatıralar Sahipkiran'ın yüz yıl sonra "Büyük İpek Yolu"nun gerilemesine yol açacağını ve saltanatın geleceğinin deniz yoluna ulaşmasına bağlı olduğunu bir dâhiye has olan sezgileri ile anladığına işaret ediyordu.

Olayların beyanı Timur'un dilinden, aynı el yazmasından değişiklik yapılmadan alınmıştır.

Ben: "Bizans büyük bir bandargah (liman) değil mi?" — diye sordum. Yıldırım Bayezid: "Doğru, büyük bir liman" — dedi Ben: "Bu limana gelen gemiler hangi yoldan giriyorlar? — diye sordum. Yıldırım Bayezid: "O gemiler Mısır ve Frengi ülkelerinden geliyorlar ama onların girmesine ya da girmemesine bizim gücümüz yetmez", — dedi.

Ben: "O kişilerin sizin memleketinize gelip gittiği yollar yok mu?" — diye sordum. Yıldırım Bayezid olumlu bir cevap verdi: "Bizans ile bizim memleket arasında düzenli olarak gidip gelen gemiler kayık şeklindedir. O kayıklara orduyu bindiremeyiz. İkinci olarak, Mısır ve Frengi ülkelerinden Bizans'a gelip giden gemiler bizim kıyılarımıza yaklaşmıyorlar", — dedi.

Ben: "Bu ülkede gemi yapmak için imkân yok mu?" — diye sordum. Yıldırım Bayezid: "İki çeşit ağaç lazım. Onlardan biri meşe palamudu, bu bizde yok; diğeri koruluk çam (karaçam) ağacı, gemilerin gövdesindeki odunu bunlardan yapılıyor", — dedi.

Ben: "Bunların dışındaki ağaçlardan yapmak mümkün değil mi?" — diye sordum. Yıldırım Bayezid: "Büyük gemilerin gövdesindeki tahtayı tabriz⁴⁸ ağaçlarından yapmak mümkün olsa da çok sert bir rüzgâr çıktığında kırılma tehlikesi var. Ama koruluklardaki çam ağaçlarının odunu Frengi memleketlerinde çokça bulunuyor, çok sağlam oluyor. Çok güçlü rüzgârlarda eğilse de kırılmıyor. Tabriz ağaçlarından geminin gövdesi

⁴⁸ Özbekistan'da yetişen üzüm ağacı çeşitlerinden biri (Ma'rufov, 1981: 103).

yapılabilir fakat üç haftadan fazla suya dayanamaz. Ortadan ikiye ayrılır. Meşe palamudu ise elli yıl su da kalsa bile hiçbir şey olmaz, çok dayanıklı”, — dedi.

Ben: “Elli yıl dayanmasa da orduyu Bizans’a ulaştıracak bir gemi olsa kalanını fetihten sonra görürüz. Bunun için tabriz ağacından yapılan gemi de olur. Çünkü ordum nehirdeki işinin hepsini bir iki gün içinde tamamlayabilir”, — dedim. Yıldırım Bayezid: “Ben sizin emirlerinize itaat edeceğim. Emredin, yerine getireyim”, — dedi.

Yıldırım Bayezid ile sohbetimizin bu esnasında Nahçıvan’da Sultaniye Katolikos’u Şam’dan döndü, diye haber verildi.

Katlaköz’ün (Katolikos⁴⁹) lehçesi Farsçadır. Doğu memleketlerinde Hristiyan Mesihi uskufine (başpiskoposuna) katalikos diyorlardı. Ben onu Frengi padişahına elçi olarak göndermişim. Bu kişi önceden Nahçıvan’da yaşıyordu. Cengiz evlatlarından biri kendi payitahtını Azerbaycan’daki Sultaniye’ye taşıdıktan sonra Mesihi katlaközünü de Sultaniye’ye götürmüştü. O zamandan beri katlaközün Sultaniye’de yaşaması kaçınılmaz olmuş. Ben Şam’a gelince Sultaniye katlaközü de Şam’a gelmişti. Orada bana “Frengi ülkeleri ile ticaret yaparsanız sizin memleketiniz için çok faydalı olmaz mı?” — diye arz etmişti.

Ben ona “Frengiler memleketi diyerek nereleri kastediyorsun?” diye sordum. Sultaniye katlaközü Frengiler karanlık deryanın (Atlas Okyanusu) kıyılarında yaşıyorlar”, — dedi. Ben ona: “O memleketin halklarının ne tür malları var?” — diye sorduğumda: “Frengi kabilelerinin her türlü malı mülkü vardır. Özellikle yetenekleri ile çiniden yaptıkları ürünleri, Çin ürünlerinden daha da ilgi çekicidir”, — dedi.

Şam’da Frengilerin dilinde konuşan ve onların mektuplarını yazıp okuyan kişilerin sayısı çoktu. Frengilerin dilinde mektup yazılmasını ve hediyelerle gönderilmesini emrettim ve Sultaniye başpiskoposuna bu mektubu hediyelerle götürmesi için görev verdim.

Mektubun içeriğinde: “Frengi tujjorlarının (tüccarlarının) bizim memleketimize mallarını getirerek satmalarının mümkün olduğunu ve bizim tüccarlarımız da sizlerin memleketlerine mallarını getirerek satsınlar, böylece iki memleketin ihtiyaçları

⁴⁹ Gregoryen Ermenilerinin, Gürcü Ortodoks ve Arnavut (525 yılında) kiliselerindeki patriklerinin ünvanı (Bekmuhamedov, 1986: 117).

karşılancak, demiştim. Sultaniye başpiskoposu mektubum ile hediyelerini Frengi padişahına ulaştırıp, onun yazdığı cevabı ve onun hediyelerini alıp gelmişti.

Sultaniye başpiskoposu Roma'ya gidip geldiğinde ben Kilikiya yolu üzerinden Bizans'a gitme niyetindeydim ve gemiler yapmak istiyordum. Bu amacın farkında olan başpiskopos bana: "Dünyanın en iyi gemileri Frengistan'da yapılıyor, ihtiyaç duyarsanız ne kadar gemi lazım ise bakır ile yapılabilir. Frengilerde bakır olmadığı için o çok değerlidir: Hâlbuki bizlerde bakırın bir önemi yok", — dedi. Ben: "Frengi padişahı kaç tane gemi verebilir?" diye sordum. Sultaniye başpiskoposu: "Frengistan'da gemi o kadar çok ki bin tane talep etseniz bile alınır", dedi. Ben bin geminin az olduğunu söylediğimde Sultaniye başpiskoposu açıklama yaptı: "Frengistan gemileri çok büyüktür. Her bir gemiye beş yüz kişi sığar. Frengistan padişahı beş yüz gemi verse bile sizin bütün ordunuz için yeterli olur", — dedi.

Ben: "Frengiler ne tür bir bakır kullanıyorlar?" — diye sorunca Sultaniye başpiskoposu: "Her türden bakır onlar için uygun. Frengiler bakırı eritip, tüm mallarında kullanarak lazım olan şeyleri yaparlar. Onların çok sayıda tüccarı Şam ve Roma halkından bakır alıp, kendi gemilerine yükleyerek Frengistan'a getiriyor", — dedi.

Sultaniye başpiskoposunun verdiği bilgilere binaen bana bağlı olan memleketlere, özellikle, İran'a ve dağlık ülkelere — bakır madenleri olan ülkelere bilgi verdim: "Her kim bakırı iyi bir fiyata satmak isterse Roma'ya ya da Şam'a satsın", — diyerek haberdar ettim.

Sultaniye başpiskoposunu ikinci defa mektup ve hediyeler ile Frengi padişahının huzuruna gönderdim. Mektubun içeriğinde: "Benim himayemdeki ülkelerde bitip tükenmeyen bakır madenleri var. Ne kadar isterseniz gönderebilirim. Buna karşılık en iyi durumdaki gemilerden beş yüz tanesini Roma limanından bana ulaştırmanızı bekliyorum. Gemilerin kaptanları bana hizmet eder ve geri gitmezlerse onlara iyi bir maaş vereceğim." — diyerek ifade etmiştim.

Başpiskoposu yola çıkardıktan sonra kendim Kilikiya'ya gidip oradan Bizans'a gitmek (Emir Timur'un "İran" olarak ifade ettiği Rey, İsfahan ve Kuş şehirleridir. Günümüzde bu şehirler Simnan, Damğan, Şahrud olarak adlandırılıyor. Dağlık ülkeler ifadesi ile Azerbaycan, Kürdistan, Kirman kastedilmiş) istedim. Ben Bizans hakkında

önemli haberleri ve bilgileri toplayarak, Bizans ile Roma ülkesi (Türkiye'nin Asya kısmı) arasındaki genişliği hemen hemen altı yüz ya da yedi yüz ziroa (tahminen 450-525 metre) genişliğinde olan boğazın derinliğini (eski zamanlarda bu boğaz öküzleri o taraftan bu tarafa geçirmek için tesis edilmişti. Çünkü öküzler suda yüzemiyordu) öğrendim.

Bosfor Boğazı İstanbul ile Asya arasında öküzlerin ve sığırların geçmesi için kullanıldığından “Bos-ozor”, yani öküz olarak adlandırılıyordu.

Bu bilgilere göre: “Öküz geçen güzergâhtan neden orduyu geçiremeyeyim?”, diye hayret ediyordum. Bizans’a doğru yola çıktığımda Yıldırım Bayezid de benimle birlikte geldi. Bunun temelinde iki şey vardı: Birincisi eski padişahı kendime yol arkadaşı yaparak onun itibarını korudum, ikincisi eski padişahı Roma halkının bana karşı isyan çıkarmalarına karşı elimde rehin olarak tutmuş oluyordum.

Seferimizde deniz görünen bir yere vardığımızda Bizans şehrinin batısı göründü. Şehir ile ordunun durduğu yerdeki boğazın mesafesi altı yedi yüz ziroa kadardı. Boğazın benim durduğum doğu tarafı da eskiden Bizans’ın elindeymiş, o zamanki Roma sultanlarının buraları özgür bıraktığını, günümüzde ise Bizans’ın doğuda bir tane eski yeri bile olmadığını söylediler.

Benim esas maksadım için Bizans şehrini görmeye gittiğim günün dörtte biri geçmişti. Oftob (güneş) benim arkamdan şehre düşüyordu. Böylece iki bin ya da bin beş yüz yıldan bu yana zenginliğini biriktiren bu şehri net bir şekilde görüyordum. Aslında ben, şehri daha iyi görmek için bir tepenin üstündeydim. Durduğum yerden şehre baktığımda şehrin genişliğinden onun son noktasını dahi göremiyordu. Şehrin ortasında bir Haliç (koy) görünüyordu. Ona “Altınşah” Haliç’i diyorlardı. Haliç’te de binlerce kayık şehrin etrafındaki ulaşımı sağlamakla meşguldü. Şehrin sokaklarına altından yapılmış güldesteler yerleştirilmiş, onların üzerine düşen güneş ışıklarının yansımalarından gözlerim kamaşıyordu. Bu altın güldestelerin her birinin Bizans’a hükümdarlık yapmış olan her bir padişah kalisoning (kiliseyi) kendisi için özelleştirip kendi adını vermiş ya da savmaa (manastır) yaparak altın ile süslemiş. Bu binalarda binlerce terki dünya kadın ve erkek yaşar, bununla birlikte her bir kilise ya da manastırın kendisine has özel vakıfları olup o vakıfların geliri ile idare edilirmiş.

Bazı manastırların erkek veya kadınlardan oluşan zahit ve zahideleri ömür boyu bu kilise ya da manastırdan dışarıya çıkmadan öldükleri için onların cesetlerini mübarek kabul ederek oraya gömüyorlarmış. Bunun için her bir manastırın içinde kendisine has kabristan oluyormuş. Bizans'ın bazı manastırlarında et yenilmiyormuş. Bu manastırlarda yüz yirmi yaşına giren kişiler çok bulunuyor, diyorlardı.

Kilisenin zenginliği hakkında böyle diyorlardı. Bazı kiliselerin içinde üç harvar (bir eşek yükü) mücevher ile yapılmış salib (haç) ya da kandil ve altın kadehler oluyormuş (dini merasimleri eda ederken mukaddes şarabı koyuyorlarmış, bu kadehi Bizans —Yunan dilinde kolus olarak adlandırıyorlardı).

Benim bu şehri izlediğim günlerde haber getirenlerden bazıları: “Eğer siz bu şehri ele geçirirseniz sadece kiliselerden yüz eşek yükünden fazla altına sahip olursunuz. Bunun dışında Bizans'ın pek çok kalesinde ganj (hazinler) olduğu gibi şehrin birçok ailesinin de şahsi hazineleri var. Bu hazinelerin çoğu gizli bir şekilde saklanıyor. Defnedilen yerlerin bazıları kalenin içinde yer alırken bazıları dışarıda yer alıyor, diyorlardı.

O tepenin üstünde benimle konuşan kişinin söylediklerine bakılırsa Bizans şehrinin halkı iki sınıftan oluşuyormuş, biri —yönetici, diğeri — köle (hizmetçi) imiş. Zengin sınıfındaki kişiler ömür boyu çalışmadan yer içer, uyur, eğlence ile hayatlarını geçirirmiş, hatta yüzlerini bile hizmetçileri yıkarmış. Diğer tabadaki hizmetçi sınıf köle — esirlerden oluşuyor, babadan oğula, anadan kıza kadar hepsinde kölelik devam edermiş. Ölene kadar zenginlerin hizmetinde çalışarak yaşarlarmış. Şehrin bütün hareketliliğini, ticaret işlerinin hepsini köleler sağlarmış.

1500 ya da 2000 yılından bu yana kendi ellerine su değdirmeyen bu zenginler sınıfının ağaçtan yapılmış insan olarak düşünülmesini, mücadele konusunda ellerinden hiçbir şey gelmediğini komutanlarımdan biri söyledi ve böylelerinin bin kişiyi esir aldığını ifade etti. Köleler yüzyıllar boyunca özgürlüklerinden mahrum kalmışlar. Eğer özgür olacaklarını duyarsalar düşünmeden teslim olurlardı. İşte bütün bu olanlara göre Bizans'ı ele geçirmek çok kolay. Bunu zorlaştıran şey — sadece çevresinin deniz ile çevrilmiş olmasıdır. Eğer bir tarafı açık olsaydı ele geçirilmesi çok kolay olurdu, diyerek sonuca vardılar.

Ben tepenin üstüne yanımda Yıldırım Bayezid'i de getirdim. Tepeden görünen Bizans şehrini gösterdim ve edindiğim bilgilerime dayanarak ona aktardım: “Bizans şehrinde zengin sınıf ellerini bir işe sürmezmiş, askeri işlerden uzaklarmış. Kölelerin ise özgürlüğe muhtaç oldukları için teslim olacakları belliymiş. Sadece şehrin etrafını saran deniz zorluk çıkarıyormuş, sadece. Sen bunlara dayanarak Roma ülkesinin padişahı olarak neden bu şehri ele geçirmek için harekete geçmiyorsun?” — dedim.

Yıldırım Bayezid: “Ey Emir, ben size bu konuyla ilgili olarak söylenenlerin bazılarını daha önceden de bildirmiştım. Şimdi bunun dışında şunu da söylemem gerekiyor, bu şehrin içindeki zengin sınıfın savaşamadığını biliyorum ama şehir birkaç devletin orduları tarafından korunuyor. Bu şehrin varlığı çok olduğundan onlar dış ülkelerden birçok ordu efradını kiralayarak şehirlerini koruyorlar. Şehrin ordusu (koruyucuları) birkaç ülke halkının katılımıyla oluşmuş”, — dedi. Ben: “Bu dış ülkelere bağlı olan ordular hangi isimle kumanda ediliyor?” — diye sordum.

Yıldırım Bayezid: “Bu ordunun hepsi Mesihiler, yani, Venezia adında bir ordu, rehin alınan askerlerden başka bir ordu daha kurulmuş, Suvas askerleri adıyla başka bir ordu daha var”, — dedi.

Ben bu ülkelerin isimlerini daha önce duymadığım için onların nerelerde olduğunu sordum. Yıldırım Bayezid işaret parmağı ile batıyı gösterip “Bu tarafta, deniz yolu ile birkaç haftalık, orman yolundan birkaç aylık uzaklıkta olan ülkelerin vatandaşları kira karşılığında asker olarak gelmiş. Onlara kim daha fazla maaş verirse o sahibin adına savaşır. Onların arasında kahraman olarak ün kazanmış kişiler de oldukça fazla. Yani Bizans padişahının Venez, Lombard, Suvesliklerden oluşan orduları var”, — dedi.

Ben Yıldırım Bayezid ile tepenin üstünde sohbet ederken Bizans sınırlarına öncülük yapması için gönderilen komutanım Tukat'ın gemilerinden duman yükseldiğini gördüm.

Yıldırım Bayezid: “Ey Emir, sizin gönderdiğiniz komutanın gemileri ateşe verildi, diye düşünüyorum. Bu ateşe verme olayı şunu gösteriyor, Bizans padişahı sizin buraya geldiğinizi öğrendi”, — dedi. Ben: “Gemiler kendi kendine alev aldı”, — dedim.

Yıldırım Bayezid: “Yok, ey Emir, ateş su üzerinde sizin gemilerinize düşmüş. İşte bakın, gemileriniz geri dönüyorlar”, — dedi.

Gerçekten de Tukat kumandanlığında deneme amacıyla gönderilen gemiler geri dönüyorlardı. O gemilerin arasındaki iki tane gemi diğerleri gibi geriye dönemiyordu, o gemiden duman yükseliyordu.

Yıldırım Bayezid: “Ey Emir, kesinlikle, düşmanlar gemilerinizi ateşe verdi”, — diye tekrarladı. Öğlen olmuştu. Tepeden inip mescidime gittim ve namaz kıldım. Camiden çıkarken heyecan içinde bekleyen Tukat’ı gördüm, ona neler olduğunu sordum.

Tukat cevap verdi: “Ey Emir, biz hiçbir olayla karşılaşmadan ilerliyorduk, İskelelerin ve şehrin kalelerinin karşısından geçerek dosdoğru Altınşah Halici’nin yakınlarına ulaştığımızda denize ne olduğunu bilmediğim — bir şey atıldı. Sonra geminin kürekçileri kürek çekme yönünü değiştirerek geriye döndüler. Biz, denize atılan “şey”in olduğu tarafa baktık. Önden giden iki gemimizi ateş etkiledi. Ben, bu ateşin başka gemileri de etkilememesi için geriye döndüm. Yanan gemileri söndürmek için ne kadar su döksem de söndürmek mümkün olmadı. Su döktüğüm halde sönmeyen bir ateşi hayatımda görmemiş, duymamıştım”.

Tukat’a alev alan gemilere ne olduğunu sormuştum. “İki gemimiz suyun üstünde yandı, onun içindeki kişileri kurtaramadık, öldüler”, — dedi.

Daha sonra “Yıldırım Bayezid ile birkaç tane yerli halktan kişiyi, akıl ve bilgi sahiplerini huzuruma getirin” — diye emir verdim. Onlar hazır olduktan sonra her birine etrafımda oturmaları için yer gösterdim. Sonra iki tane gemimizin yandığını, su dökmemize rağmen sönmeyen ateşin sırrını sordum. Hepsinden önce Yıldırım Bayezid cevap verdi: “Ey Emir, bu ateşin bileşimini Bizans âlimlerinden birisi yapmış. 2200 yıldan beri Bizans şahlarının arasında büyük bir sır olarak saklanmakta. Her bir Bizans padişahının vefatından sonra tayin edilen veliahdına örneğini göstererek onun sırlarını öğretiyorlar. Ateşin yapısını oluşturan temel noktaları öğrettikten sonra bu sırrı hiç kimseye anlatmaması için yemin ettiriyorlar.

Sonra, benden sonra bu taht sana kaldı, bu tahtı koruyan iki unsurdan biri bu “ateş”in bileşimi, bununla deniz üzerinden sana saldıran düşman gemilerini yakıyorsun. İkincisi ise şehre girilen yerdeki denize gerilen zincirlerdir. Eğer bu bileşimi paylaşırsan ya da onun sırrını senden başkası öğrenirse düşmanın suda sönmeyen ateşi yapma imkânı bulması ile birlikte kendi taht ve saltanatının yarısını kaybetmiş olursun. Her

zaman zincirleri kullanamazsan devletinin geri kalan yarısını da kaybetmiş olursun, diye vasiyet etti”, dedi.

Ben: “Demek ki Muaviye’ye Bizans’ı fethettirmeyen de bu gizemmiş ha”, — dedim.

Yıldırım Bayezid: “Ben Muaviye’ye ne olduğunu bilmiyorum ama 1200 yıldır her kim Bizans şehrini ele geçirmeye kalkıştıysa onun bu ateş ve zincir engeli ile karşılaştığını biliyorum”, — dedi.

Ben: “1200 yıldan bu yana bu ateşin sırrını çözümlememiş olmasına şaşıyorum”, — dedim.

Toplantıdakilerden biri: “Bizans padişahlarının her biri tahta oturmadan önce bu sırdan bihaberdir. O belgenin alfabesini ve dilini şehzadenin gençliğinde öğretiyorlar”, — dedi. Ben konuşan adama: “O belgenin harfleri gibi dili de mi farklı?” diye sordum. Konuşan adam “Evet, şehzadeler o belgeden bihaber oldukları halde onun alfabesini ve dilini öğreniveriyorlar. Eski padişah öldükten sonra hazinede saklanan belgeye de sahip oluyor. Ne zaman bu ateşin hazırlanması gerekirse o padişah tek başına sönmeyen ateşi hazırlıyor”, — dedi.

Ben: “Sanırım o ateşin belgesini padişaktan başka kimse okuyamasa bile ateş için gerekli olan maddeleri hazırlamak, ateşi yapmak ve yakmak için yardımcılara ihtiyacı oluyordur. Bu durumda ona yardım eden kişilerin bu sırrı öğrenme imkânları olmuyor mu?” — dedim.

Sultan Yıldırım Bayezid’in cevabı şöyle oldu: “Ateş için gerekli maddeleri has padişahın kendisi hazırlıyor. Hazırlanan ateşi yakmak için başka kişilere veriyor” — dedi.

Toplantı uzunca bir süre devam etti. Sonra güneş batmadan önce Bizans şehrini gözden geçirmek için deniz kıyısındaki tepeye çıktım. Güneş batıda olduğu için güneş ışıkları gözlerimi kamaştırıyor, şehri göremiyordum. Gözlerim şehri izlese de aklım suda sönmeyen ateşle meşguldü. Düşüncelerimin gitmediği sokak, görmediği sokak, çıkmadığı dağ kalmadı. Birden kendi vatanımda su ile sönmeyen ateşin olduğu gözümün önüne geldi. O Badkubo (Bakü)’daydı Orada yanan ateş, insanlar kendini bildi bileli yanıyordu. O ateş de su ile sönmeyeceğinden yerli halk ateşin sıcaklığına

dayanamadıkları için yaklaşmıyordu. Sadece büyük ateşin etrafındaki ateşleri toprak ile söndürüyorlardı. Söndürülen ateş bir süre sonra yanmasa bile yerin altındaki menfezleriyle oraya gelen büyük ateşin etkisi ve alevleri ile tekrar yanıyordu.

Hala o ateş yanıyor, sönmüyor, hiç kimse söndürememiş de. İnsanların ateşte yemek pişirmeyi bilmediği zamanlarda, ateşten faydalanmayı Badkubo (Bakü) ateşinde yemeklerini pişirip yemeyi öğrenmişlerdi. Kendi elimin altındaki Bodkubo ateşini düşünerek Bizans şehrine baktım. Az önceki düşüncelerimin nihai kararı olarak “Bizans’ın elindeki suda sönmeyen ateş Bakü’deki ateşin aynısıymış, bu da toprak ile sönüyor olsa gerek!” diye aklımdan geçirdim.

Ben güneş battıktan sonra da o tepedeydim. Şehrin ışıkları yanıyordu. Akşam namazının vakti geçmesin, diyerek tepeden aşağıya inip namaz kıldıktan sonra bir lokma yemek yedim. Kumandanlarım gelip gittikten sonra yatmaya hazırlandım. Başımı yastığa koyup “Bizans’ın ateşlerini toprak ile söndürebilsek onun etkili savaşçısına çözüm bulmuş ve onun etkisinden kurtulmuş oluruz”, — diyerek kendi kendime konuştum.

Ateşi toprak ile söndürme konusu beni son derece meraklandırdığı için uyuyamadım. Tukat’ı çağırttım. O geldikten sonra: “Sen sabah beş tane gemi ile Bizans şehrini keşif için şehrin yakınlarına gideceksin. Kendini Altınşah Halici’ne zarar veriyormuş gibi göstereceksin. Gemilerinin hepsine toprak yüklenmen lazım. Ben tepeden sizi izleyeceğim”, — dediğimde Tukat ortada bir yanlış olmaması için şüphe ile sordu: “Ey Emir, gemilerinde toprak olsun dediniz mi?”, — diyerek şaşkınlıkla benden cevap bekledi.

Ben tekrar: “Evet, gemilerde toprak olsun, — dedim ve anlattım: — Sen gemileri yola çıkarmadan önce gemilerin içini bol miktarda toprak ile dolduracaksın, Altınşah Halici’ne ulaştığında daha önceki gemiler gelip sana ateş atacak. Sen ateşin yakınına giderek yanındakilerle ateşe toprak atacaksın. Çünkü ben o ateşi toprak ile söndürebiliriz, — diye düşünüyorum. Sadece yanındakilerle çok hızlı bir şekilde hareket edip, kısa bir zamanda oldukça fazla toprağı serpererek ateşi söndürmeye başla”, — dedim. Kumandan Tukat: “Tamam, ey Emir, emirlerinizi yerine getireceğim”, — dedi.

Sabahleyin erkenden ordu için gerekli olan işleri bitirip deniz ve şehri en iyi gördüğüm tepeye çıktım. Güneş ışıkları arkamda olduğu için denizi, şehri ve diğer yerleri çok iyi görüyordum. Tukat'ın beş gemisi Altınşah Halici'nin ağzına ulaştı. Tukat verdiği görevleri yerli yerinde yapıyor ve kendisini Haliç'e girmeye çalışıyor gibi gösteriyordu. Önceki gün Haliç'ten çıkan Bizans gemisinin hızla Tukat'ın gemilerine doğru geldiğini gördüm. O gemi, Tukat'ın gemilerine bakarak bir şey attı. Atılan şey denize düştü, Tukat'ın gemileri suya atılan şeye doğru gidiyordu. Yaklaşınca ateş yandı. Onlar da yanan ateşe toprak atmaya başladılar. Toprak atmayı hızlandırarak ateşin etrafından geçtiler. Tukat'ın gemilerinden biri yanıyordu, ona da toprak atarak ateşi söndürdüler. Tukat'ın gemilerinin benim emrime binaen Haliç'e girmemesi gerekiyordu. Onların görevi sadece Bizans ateşinin toprak ile sönüp sönmediğini test etmektir. Denememiz başarılı bir sonuç verdi, beş gemi sağ salim geri döndü.

Ben o gün 1200 yıllık sırrı çözememiş olsam da onun Bodkubo (Bakü) ateşinin aynısı olduğunu öğrendim, toprak ile söndürülebildiğine inandım.

O gün ikindi vaktinde Yıldırım Bayezid'den bir tebrik mektubu aldım. Onun içeriği şöyleydi: “Ey Emir, siz Bizans saltanatının gizemini ve o sultanın üstünlüğünü bozmak için bir çare bulduğunuzdan Bizans şehri, kaleleri ve bahçeleri, hazine ve mücevherleri sizin oldu”. Bayezid'in tebrik mektubundan bir saat geçtikten sonra güvercin ile bir haber aldım. Şöyle bir haber getirmişti: “Roma bölgesinin Magnisya ülkesinin emiri Tuğrul Saruhan Sarıkamış'ın Kürtlerden ve Roma Tatarlarından oluşan bir ordu ile benim üstüme yürümekte olduğu” haber verilmişti. Ben bu haber karşısında şaşırmadım. Her zamanki gibi dışarıdan gelen bir padişah bir ülkeyi ele geçirip padişahını esir aldıktan sonra oranın eski görevlilerinden bazıları isyan etmiş olmalı. Elbette, Roma iklimi büyüktür. Orada oldukça fazla umaralar⁵⁰ da var. Söylenenlere göre o Saruhan — Sarıkamış emiri, Roma Tatarlarının emiri gibi büyük grupların üstündeki umaraların sayısı fazla. Magnisya emirinin adamları çok olmasa da varlıklı bir insandı. Onun büyükbabası tarafından iki yüz yıllık itibarı var.

Magnisya emirliğinin isyanında Yıldırım Bayezid'in de bir parmağı olsa gerek, diye bir şüphe duyuyorlardı. Belki bu isyanın sebebi Bayezid'in kendisidir. Geriye kalan grup emirlerine de Magnisya emiri ile iş birliği yaparak isyan çıkarmalarını

⁵⁰ Üst düzey askeri görevdeki kişiler için kullanılan bir ünvan (Ma'rufov, 1981: 274).

emretmiş olabilir, diyerek şüphelendim. Bunun için Yıldırım Bayezid'i çağırımlarını söyledim. Ona: “Senin cesaretlendirmen ile Magnisya emiri isyan çıkarttı, dört grup bir araya geldi. Ben onları cezalandırmadan önce seni burada ölümle cezalandıracağım”, — dedim.

Yıldırım Bayezid Magnisya emirinin isyanından tamamen bihaber olduğunu söyleyip yemin ederek söylediklerini destekledi ve şöyle dedi: “Tuğrul yardıma gelip beni kurtaramadığı için bu fırsatı ganimet bilerek bütün Roma ülkesine padişah olma hayaline kapılmış. Söylediklerine göre Magnisya umaraları her zaman Roma'ya sultan olma arzusunu gönüllerinde saklıyordu. Ama Osmanlı hanedanının sultanları güç sahibi oldukları için o arzularına ulaşamadılar. Bugün ise o hayallerine ulaşmak için bir yol açılmış gibi hissediyorlar, Tuğrul Roma padişahı olmak için isyan çıkarmış olmalı”, — dedi.

Ben Bayezid'in sözüne inanıyormuş gibi davranıp yine onun üzerinden büyük bir oyun oynamayı planlayarak ona şöyle söyledim: “Tamam doğru söylüyorsun, Tuğrul'u cesaretlendirmediyse onla dikkat çekici bir mektup yazacaksın. Mektubun içeriğinde orduyu dağıtıp benim huzuruma gelmesini talep et ve benim adımla söyle eğer ordusunu dağıtıp huzuruma gelirse kendi konumunu ve devletini koruyacak. Aksi halde çıkardığı isyanın cezasını çekecek”. Yıldırım Bayezid o anda, huzurumda mektubu yazıp mühürleyerek bana verdi. Ben onu Tuğrul'a gönderdim.

Tuğrul itaat edip ordusunu dağıtmak ve huzuruma gelmek yerine Roma ülkesinin merkezi yerlerine doğru gitti. Onun bu hareketi benim için büyük bir hata demekti. Çünkü Tuğrul bu hamlesiyle Roma'nın merkezi kısımlarından Şam'a ulaşmış gibi görünse de bütün Roma ülkesine padişah olmasının dışında benim dağlık — Dağıstan ve Irak ülkelerine geri dönme yolumu da engelliyordu. Bunun için hepsinden önce benim bu komplodan kurtulmam gerekiyordu. Daha sonra iki bin yıllık Bizans şehrinin kıyılarını geçmem gerekiyordu. Bu durumda benim Tuğrul isyanını tamamen ortadan kaldırıp sonrasında diğer işlere bakmaktan başka çarem yoktu.

Ben Bizans'ı fethetme hazırlığı için kurduğum ordugâhımı toplayarak kendi yoluma yöneldim ve hızla Tuğrul'a yetişmekten başka bir şey düşünmedim. Çok hızlı hareket ettim. Seferimin birinci akşamında ordugâhı gözden geçirip bütün durum ve

düzeni kendim kontrol ettikten sonra çadırıma geldim, dinlenmek için uyudum. Öyle bir rüya gördüm ki ömrümde böyle bir rüya görmemiştim.

Rüyamda küçüklüğümdeki hocamı Abdullah Kutb'u gördüm, üzgün görünüyordu. Ben onun üzüntüsünün sebebini çocuklarının geçim sıkıntıları, yaşamaktan sıkılmış olması, diye düşünerek, “Çocuklarınıza kesintisiz maaş tayin etmişim, hizmetçilerim vermedi mi?” — diye sordum. Abdullah Kutb: “Sizin tayin ettiğiniz maaşı ulaştırmamaya kimse cüret edemez. Benim üzüntümün sebebi bu değil, sizin ölümünüz”, — dedi. Ben kendimi ölümden kaçan ya da korkan insanlardan saymıyorum: “Allahutaala'nın emri ne zaman gelirse hazırım, diyerek Semerkant'ta kabrimi de yaptırdım. Dünyaya gelip de ölmeyen var mı, hocam?”— dedim. Abdullah Kutb yüz ifadesini hiç bozmadan: “Üç yıl içinde öleceksiniz”, — dedi. Hocamdan bu sözü duymam ile Delhi'deki Brahman'ın yedi yıl içinde öleceksin haberini hesapladım. Gerçekten de üç yıl kalmıştı. Bunun ne anlama geldiğini sormak istediğimde hocam kaybolmuştu. Ben tekrar rüyamda aylar, yıllar geçirdim. Üç yıl da geçti. Kendim geniş bir evde, ordugâhımın ortasındaymışım, güney ufkunda çok yakınlarda bir yerde karanlık bir çizgi göründü. Komutanlarımdan birisi bu çizgiyi göstererek: “Bu duvarın bir başı Jiayugan'a diğer bir başı Hotan ülkelerine uzanır”, — dedi. Ben: “Çin Seddi dedikleri o mu?” diye sorduğumda: “Evet”, diye cevap verdi. Bence: “Çin Seddi dedikleri ne kadar sağlam olursa olsun İsfahan, Delhi, Dimaşk hisarlarından sağlam (roq) olamaz. Ben o kaleleri aldım. Çin duvarından da geçerim”, — dedim.

Bu rüyadan uyandım. Namazı kılıp hemen yola devam ettirmek istiyordum. Ama yerimden kalkamadım. Tekrar mafosil (eklem ağrısı) hastalığım mı başladı, diye düşündüm. Sadece yerimden kalkamadım. Vücudumun hiçbir yerinde ağrı yoktu. “Biri varsa gelsin!” diye bağırdım, ancak ağzımdan çıkan cümleler anlaşılır değildi.

Sesimi duyan köleler içeriye girdiler. Beni ayağa kaldırdılar, ayaklarımın üstünde duramadım. İçlerinden iki kişi gidip ordu doktorunu getirdi. Doktor nabzıma (damar atışıma) baktı, dilime baktı, göz kapaklarıma baktı, sonra başını kulağıma yaklaştırıp: “Ey Emir, felç olmuşsunuz, iyileşene kadar yerinizden kıpırdayamazsınız”, — dedi.

Ben: “Burada durmam düşmanın zaferine sebep olur. Beni tahtırevana alıp yola çıksınlar”, demek istedim, söyleyemedim. Bu halde çadırda yedi gün yedi gece geçirdim. Çevremdeki kişiler beni ölmüş sayıyorlar gibi hissettim. Onların arasındaki

konuşmalar kulağıma geliyor, onlar benim ölümü Semerkant’a ulaştırma konusunda fikir alışverişi yapıyorlardı. Ben bu esnada ölen cesedimi keçeye sarılmış gibi hissediyordum. Bu durumdayken bir gün seher vaktinde kendime geldim. Şafak sökmeye başlamıştı.

Gördüğüm rüyadan korktum. Ancak ortada bir şey yoktu, kadınlar gibi başımın yastıkta durmasına üzuldüm çünkü benim gibi bir meydan adamının evin içinde yatakta yatması değil, meydanda olması lazım. Ordu doktoru yavaşça kulağıma fısıldayarak: “Ey Emir, felçlisiniz”, diyerek — hastalığın (bu illetin) tehlikeli olduğunu söylüyor, başkaları da haberdar olsun, diyormuş gibi bir anlam çıkıyordu. Bunların hepsi benim ölümümün geldiğini gösteriyordu.

Abdullah Kutb’un söyledikleri ile Delhi’deki Brahman’ın söylediklerini karşılaştırdığımda da üç yıl ömrüm kaldığı anlaşıyordu. Ancak Allahutaala’nın Kur’an’ı Kerim’deki “lâ yestehirûne sâ’a(ten)(s) velâ yestakdimûn(e)⁵¹” ayetinde verdiği haber “Her kimin zamanı geldiyse bir saat sonrası olmayacak” sözü boşa değil, sadece Allah’ın yazdığı ecele iman etmek gerekiyordu. Ama hayatının bir dakikası kalmış olsa bile sonsuza dek yaşayacak bir insan gibi hayati görevlerin vaktinde yerine getirilmesi gerek, diye düşündüm. Bunu düşünerek yerimden kalktım. Namazımı kıldım. Magnisya emirinin peşinden yola düşmek için ordu sorumlularına emir verdim. Derhal ordu harekete geçti. Yıldırım Bayezid’i her ihtimale karşı yanıma alıp ilerledim. Ben gece gündüz askerlerimin dinlemesine izin vermeden Tuğrul’un peşinden gidiyorum, Tuğrul ise bir yerde durmuyordu. Hangi ülkeye gitsem Tuğrul’un oradan daha yeni ayrıldığını duyuyordum.

Tuğrul’un hangi şehre, hangi köye ayak basarsa o bölgenin zenginliklerini, hayvanlarını yağmaladığını, atlarını da ordusu için gasp ettiğini görüyordum. Bölge halklarının tek isteği Tuğrul’un kellesinin kesildiğini görmektir.

Ben kendi kumandalarım vasıtasıyla “Boşuna ölmek yerine teslim olursalar kendi canlarını kurtarırlar”, diyerek haber gönderdim. Tatarlar teslim oldu. Ama Saruhan, Sarıkamışhan, Kürt komutanları teslim olmadılar.

⁵¹ A’raf: 7/34.

Bu yüzden biz güneş batana kadar Tuğrul'un ordusunu yok etmek için savaşımaya mecbur kaldık. Savaş sonunda Saruhan, Sarıkamışhan ve Kürt komutanlarından tek bir kişi bile sağ kalmadı. Tuğrul'un kendisi de birkaç yerinden yaralanıp esir düştü.

Bugünkü savaşta askerlerimden dört bin kişi öldü. Bunun karşılığında büyük bir tehlikeyi ortadan kaldırmıştık. Eğer Tuğrul ölmemiş olsaydı askerleri ile Azerbaycan'a gidip oranın padişahı ile iş birliği yaptığında yok etmesi mümkün olmayan oldukça büyük bir güç ortaya çıkmış olacaktı.

Akşam namazından sonra Yıldırım Bayezid'i çadırına çağırttım. Onunla olan sohbetimde: "Senin ülkende bu kadar cesur, savaşçı, teslim olmaya razı olmayan kişiler varken sen neden bunlardan faydalanmıyorsun? Eğer bunlardan güçlü bir ordu kurarsan seni hiç kimse yenemez", — dedim.

Yıldırım Bayezid: "İnsan her nimetin değerini onu kaybettiğinde öğrenir. Ben de şimdi öğrendim, böylesine cesur kişilerden faydalanmak gerekirmiş. Ama faydalanamadım", — dedi.

Yıldırım Bayezid ile tekrar biraz sohbet ettikten sonra çadırına gitmesi için izin verdim. Tuğrul ağır yaralı olduğu için onu tahtirevanla getirdiler.

Ona bana karşı isyan çıkarmak için Yıldırım Bayezid'den emir alıp almadığını sorduğumda Tuğrul nefret ile şöyle dedi: "Yıldırım Bayezid'de cesaret gösterecek bir şey değil kuru gürültü çıkaran bir isim var sadece. Bunun dışında bir karakterin varlığından haberdar değilim. Kendisini er olarak bilen bir adam Yıldırım Bayezid'in komutanları ile hareket etmez", — dedi.

Tuğrul bu sözleri öylesine ciddi bir şekilde söyledi ki ben onun söylediklerinin doğru olduğuna inandım. Yıldırım Bayezid'e karşı duyduğum şüpheyeye dair onun söylediklerinden sonra aralarında bir şey olmadığını anladım.

Ben ona: "Ey kahraman kişi, sen bana düşmanlık yapmış bir insansın. Bugünkü savaşta binlerce askerimin ölümüne sebep oldun, ben senin kahramanlığını göz önünde bulundurarak senin için ölüm emri vermiyorum.

Eğer benimle dost olursan Magnisya saltanatını sana geri veririm", — dedim. Ancak Tuğrul savaşta aldığı yaralardan dolayı üç gün sonra öldü.

Patak Boğazı'nın başladığı yerdeki savaşta ölenlerin cesetlerini gömdürmek, yaralananları tedavi ettirmek için beş gün bekledim.

Patak Boğazı'ndan ayrılmadan Tuğrul tarafından talan edilen halkın mallarını mümkün olduğunca sahiplerine geri verdim. Satuk ülkesinin mallarının tamamını geri verdikten sonra yola çıktım.

Diyarbakır yolunda Yıldırım Bayezid'in hastalığı sebebiyle seferde yürüyemediğini haber aldım. Ben onun hakkında “Koruma altında Diyarbakır'da kalsın!” — diye emir verdim. Bununla ilgili olarak Yıldırım Bayezid'den Farsça yazılmış bir mektup geldi. O mektubunda: “Hastalandım. Belki bu hastalık yüzünden yakın zamanda ölebilirim.

Geleneklere göre, eski zamanlardan bu yana her esir düşen padişah esaret altında ölmüş. Eğer beni hastalık öldürmezse esaret öldürecektir. Ey yüce Emir, benim ölümle Osmanlı hanedanının saltanatının yıkılmasına razı olmazsınız. Ben ölüm arifesindeyim, sizden tek bir ricam var. Bizim asırlar boyunca yanan ışığımızın sönmemesi için oğlumu yerime tayin ediniz, ben size kesin bir söz veriyorum: O size sadık olacak, asla size isyan etmeyecek”, — yazmıştı.

Hastalığı sebebiyle huzuruma gelmediği için üzülen Yıldırım Bayezid'in mektubuna cevaben: “Oğlunu bana vergi ödemek şartı ile padişah yapacağım. Diğer şartlarını kabul ediyorum”, — dedim.

Ben Azerbaycan'a ulaşmadan Yıldırım Bayezid'in “öldü” haberi geldi. Kendisi ölmeden önce cesedinin büyükbabalarının yanına gömülmesi için razı olsunlar, diye vasiyet etmiş. Ben onun bu isteğini ikinci defa kabul ettim.

Kış mevsimi yaklaşmıştı. Azerbaycan ile Roma ülkelerinde kışın soğuğu sert olduğu için Bizans'ı fethetme niyeti ile orduyu arkaya (batıya) geri döndürmenin imkânı yoktu. Komutanlar ile bu şiddetli soğukta orduyu toplayamadık. Çabucak Maveraünnehir'e dönerek, orduyu kendi vatanıma getirip bahar mevsiminin başlaması ile Bizans'a karşı harekete geçmeyi düşündüm. Frengi padişahından alınan gemilerim de gelmiş olurdu.

Roma limanında yapılan gemiler de o zamana kadar bitmiş olurdu. Elimde Bizans'ı ele geçirmek için yeterli sayıda gemi olmuş olurdu.

Ne yazık ki Sahipkiran'ın planı gerçekleşmedi. Onun düşündüğü deniz savaşı filosu kurulmadı. Sahipkiran'ın 1405 yılının Şubat ayında Çin seferinde ölmesi bu planı bozmuştu. Eğer o filo kurulmuş olsaydı Maveräünnehir tarihi tamamen başka bir hal alır mıydı? Bu tarihi bir bilmecedir.

SONUÇ

Tarih içerisinde pek çok hükümdar dünyaya gelmiş ve yaptıkları ile kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz olarak sonraki nesiller tarafından adından söz ettirmiştir. Emir Timur da bu kahramanlardan biri olmuştur. Her ne kadar Müslüman ülkelere yaptığı seferleri eleştirilere sebebiyet vermiş olsa da bu büyük cihangirin asıl amacı daima cihan hâkimi olmak olmuştur. Emir Timur'un genelde Türk tarihindeki yeri, özelde Özbek halkı için olan önemi hem bilimsel çalışmalarda hem halk edebiyatı ürünlerinden olan efsane ve rivayetlerde yerini almıştır.

Bu tez çalışmasında Emir Timur'un hayatıyla ilgili bilgiler verildikten sonra altmış dört anlatının epizotlarına göre özetleri verilmiştir. Bu anlatıların her birinin altı başlıkta incelemesi yapılmıştır. Tarihi unsurlara göre yapılan incelemede kaynaklarda ve anlatılarda birçok benzerliğin olmasının yanında farklılıkların olması da dikkat çekmektedir. Özellikle tarihi kaynaklar ile anlatılar arasında tespit edilen farklılıklar Özbek halkının ataları olarak gördükleri Emir Timur'u ne denli yücelttiklerini ve aynı zamanda Emir Timur'a ne denli önem verdiklerini göstermektedir.

Müslüman bir komutan olan, cihat ve gaza anlayışı ile seferler düzenleyen Emir Timur ile ilgili anlatılarda İslam inancı ve hâkimiyeti altına aldığı bölgelerdeki halkların inançlarına dair dini unsurlar tespit edilmiştir.

Halkın ürettiği efsane ve rivayetlerde birçok halk kültürü unsuruna yer verilmiştir. Bu unsurlardan deyimler, atasözleri, ev araç gereçleri, savaş aletleri, Özbek halk kültürüne ait doğum uygulamaları, saç geleneği ve halk hekimliği uygulamaları ile misafir ve misafirperverliğin önemi üzerinde durulmuştur.

Ayrıca günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz aşk, sevgi, kıskançlık, ihanet, adaletli olmak, esaret ve özgürlük gibi sosyal unsurlara da anlatıların oluşturulmasında başvurulmuştur. Özellikle Emir Timur'un sahip olduğu olumlu özellikler ve rakiplerinin sahip olduğu kimi olumsuz nitelikler sonucu ortaya çıkan unsurlar sosyal unsurları oluşturmuştur.

Efsane ve rivayetler içerisinde olağanüstülükler barındıran halk anlatılarıdır. İncelemesi yapılan metinlerde olağanüstü unsurlara çok sık yer verilmemiştir. Emir

Timur'un gaipden duyduğu sesler, ordusunun geçtiği yerde gökyüzünde görülen değişiklikler ile anlatılar olağanüstü unsurlar bakımından zenginleştirilmiştir.

İncelenen metinlerin son olarak fonksiyonları tespit edilerek bu fonksiyonlarda Emir Timur'un vurgu yapılan özelliklerine yer verilmiştir. Tespit edilen bu fonksiyonlardan ortak ve benzer olanların bir arada değerlendirilmesi ile dört ayrı tablo oluşturulmuştur. Aşağıda yer verilen bu tablolar sırasıyla şu şekildedir:

1. Emir Timur'un Olağanüstü Kişiliği.

Bu tabloda yer alan anlatı fonksiyonlarının ortak özelliklerine bakıldığında Emir Timur henüz dünyaya gelmeden mucizeler yaşanmaya başlamıştır. Dünyaya geldikten sonra da daha çocuk yaşlarından itibaren tüm yaşlılarından farklı olmuştur. Bu farklılıklar hem iki elini kullanmasındaki üstünlükle hem sahip olduğu kişilik özellikleri ile belirgin bir şekilde anlatılarda yansıtılmıştır. Adalet kavramı ile küçük yaşlarda tanışmış ve vefat edene dek adaletli davranmak için çaba gösteren bir insan olmuştur. Bunun dışında Emir Timur; yardımsever ve iyi niyetli olmasıyla, iyilikleri ve kötülükleri karşılıksız bırakmamasıyla, insanlara cömert davranmasıyla hem eşine hem de çevresindekilere sadık olmasıyla da dikkat çekmektedir.

2. Emir Timur'un Olağanüstü Dinî Temsil Kabiliyeti.

Emir Timur ahiret inancına sahip bir insan olarak dini sorumluluklarının gereklerini her zaman yerine getirmiştir. Henüz küçük yaşlarda Kur'an'ı Kerim'i ezberleyerek hafız olmuştur. Çıktığı seferler öncesinde Kur'an'ı Kerim'i okumuştur. Sefere gittiği yerlerde dahi ibadetlerini aksatmamıştır. Tüm hayatı boyunca da İslam inancının yayılması için elinden geleni yapmıştır. Girdiği mücadelelerde gaza ve cihat anlayışının da esas olması İslam inancına bağlılığının bir göstergesi olmuştur.

3. Emir Timur'un Olağanüstü Askeri Yeteneği.

Emir Timur askeri özellikleri, savaşları ve cihan hâkimiyeti anlayışı ile tarihte adından çokça söz ettiren bir hükümdar olmuştur. İncelemesi yapılan efsanelerde de Emir Timur'un askeri özellikleri ön plana çıkartılmıştır.

O, düşmanlarını tanıyan bir hükümdar olduğundan daima stratejik planlar yapmıştır. Bu stratejik planları arasında düşmanları ile uzlaşma yoluna giderek dost olma çabası olduğu da görülmektedir.

Emir Timur, mücadelelerini cihan hâkimi ve yedi ilim hükümdarı olma gayesi ile yapmıştır. Bu gaye için sadece kendisi savaşmamış aynı zamanda kendisini seven ve kendisine sadık olan asker ve komutanlar da yetiştirmiştir. Emir Timur'un varlığı dahi ordusuna daima cesaret aşlamıştır.

Çin üzerine yürümek Emir Timur'un gerçekleşmemiş olsa dahi hazırlıklarını ölüm anına değin yürüttüğü ve yola çıktığı son seferidir. Anlatılarda da bahsi geçen bu seferden de anlaşılacağı üzere Emir Timur hiçbir zaman mücadeleden vazgeçmemiştir. Son nefesinde dahi mücadelesine devam etmiştir.

4. Emir Timur'un Çevresinde Bulunan Kişiler ve Emir Timur'un Bu Kişilerle Etkileşimi.

İncelemesi yapılan anlatılarda Emir Timur'un çevresindeki kişiler ve onun bu kişilerle etkileşimine belirgin bir şekilde yer verilmiştir.

Din adamları, pir ve şeyhler, âlimler, emir ve komutanlar başta olmak üzere Emir Timur'un vefatına değin çevresinde birçok kişi olmuştur. Emir Timur'un çevresindeki bu kişiler hem onun akıl danıştığı önemli isimler hem de onun en büyük destekçisi ve yardımcıları olmuştur. Öyle ki Sahipkiran Emir Timur daima din adamlarının meclislerine katılmış, askeri özellikleri ile ön plana çıkıyor olmasına rağmen âlimlerle önemli sohbetler yapmıştır. Katılacağı önemli mücadelelerde pir ve şeyhlerinin, emir ve komutanlarının fikirlerini almayı ihmal etmemiştir. Emir Timur'un din adamlarına ve âlimlere verdiği öneme tarihi kaynaklarda da sıklıkla değinilmiştir.

Emir Timur'un bu özellikleri halkın gözünde de önemli bir yere sahip olmuştur. Bunun bir neticesi olarak da halkın oluşturduğu efsane ve rivayetlerde bu durum sıklıkla yansıtılmıştır.

Tablo 1. Emir Timur'un Olağanüstü Kişiliği.

Anlatı Fonksiyonu	Anlatı Başlığı	Doğumu öncesi mucizeler yaşanır, çağdaşlarından farklıdır, iki elini kullanır. Kötü olayları önce rüyasında öğrenir.	Adaletli, cesur, cömert ve mert bir insandır.	Hafızası ve ezber yeteneği kuvvetlidir.	Yardımsıver, iyi niyetli, merhametli, misafırpıver, iyilikleri unutmaz.	Yakınları için üzölür. Sadık bir eştir, eşi için öfkesine hâkim olur.	İyilik ve kötölükleri karşılıksız bırakmaz.
Tuhaf Rüya		X					
Sihirli Merdiven		X					
Öğretmenin Müjdesi		X					
İlk Zafer		X	X				
Çocukluk Dersleri			X				
Ayrılık Acısı			X				
Ölüm İle Karşı Karşıya			X				

Tablo 1 (Devam). Emir Timur'un Olağanüstü Kişiliği.

Beşinci İklim Memleketi		X				
Ödül ve Ceza		X				
Hafız Timur			X			
Bayramda Dökülen Kan				X		
Kan Yutan Baba				X		
Volga Kıyısındaki Kutlama				X		
Edige'nin Niyeti				X		
İnsanlık ve İnalet				X		
Timurbek'e Sığınan Prens				X		
Üç Yüz Birinci Asker				X		
"Emir Timur" Büyük Şövalye				X		
Bozulan Dostluk					X	
Saray Mülk Hanım					X	
Karabağ'daki Matem					X	
Tuhaf Dağların Zehri						X
Komutanın Teklifi						X
Kötülük Eden Değerini Kaybeder						X

Tablo 2. Emir Timur'un Olağanüstü Dinî Temsil Kabiliyeti.

Anlatı Fonksiyonu Anlatı Başlığı	Dini inançları ile yaşar ve ölür. İbadetlerini yerine getirir.	İslam'ın yayılmasına öncülük eder. Hristiyanlar tarafından düşman olarak görülür.
Çöldeki Mücadele	X	
Faziletli Şehir İnsanları	X	
Gizemli Şifacı	X	
Gizemli Şarap	X	
Kader	X	
Sahipkıran'ın Filosu	X	
İslam'ın Hoşgörüsü Geniş		X
Büyük Şövalyenin Yanında		X
Müslüman Olan Hintliler	X	

Tablo 3. Emir Timur'un Olağanüstü Askeri Yeteneği.

Anlatı Fonksiyonu	Anlatı Başlığı							
		Düşmanlarını tanır, onlardan korkmaz.	Rakipleri ile önce uzlaşma yoluna gider, kimi zaman dost olur.	Tedbirli ve zekidir. Stratejik planlar yapar.	Mağlubiye rağmen öfkesine yenilmez.	Güvenilir, askerini koruyan ve cesaret veren, asker yetiştiren ve sevilen bir komutandır.	Cihan hâkimi ve yedi iklim hükümdarı olmayı amaçlar.	Önemli zaferlere imza atar, şanını tüm dünya duyar.
Komutan Luni'nin Oyunu	X							
Gökyüzü Oğlunun Davası	X							
Tehlikeli Silah		X						
Yılan Kale Muhafızları		X	X					
Yıldırım Bayezid		X						
Anlaşmada Gizlenen Hile			X					

Tablo 3 (Devam). Emir Timur'un Olağanüstü Askeri Yeteneği.

Bağımsızlık ve Adalet Yolunda			X					
Timurbek'in Amacı			X					
Taşkent'teki Mesele			X					
Volga Kıyısındaki Kutlama			X					
Kan Yutan Baba			X					
Mağlubiye Dönüşen Zafer				X				
Kılıç ve Tuz					X			
Ramazanın Onuncu Gecesi					X			
Soyguncuların Cezası					X			
Son Savaş					X			
Gaipten Gelen Ses					X			
Brahman'ın Kehaneti					X			
İslam Âleminin Önde Gelenleri						X		
Yıldırım ve Demir						X		

Tablo 3 (Devam). Emir Timur'un Olağanüstü Askeri Yeteneği.

Litva Prensinin Gerçekleşmemiş Rüyası					X			
Gökyüzü Oğlunun Davası						X		
Külün Altındaki Köz							X	
Patan'daki Tehlike							X	
Oğul Olan Kral							X	
Bahtiyar Cihangir							X	
Dünya Gözünde Sahipkiran'ın Şöhreti-Grand Timurbek							X	
Yıldırım Yutan Demir							X	
Sahipkiran'ın Filosu								X
Faziletli Şehir İnsanları								X

Tablo 4. Emir Timur'un Çevresinde Bulunan Kişiler ve Emir Timur'un Bu Kişilerle Etkileşimi.

Anlatı Fonksiyonu Anlatı Başlığı	Emir Timur'un din adamları ile iyi ilişkileri vardır, meclislerine katılır, pirlerden ve din adamlarından yardım alır.	Emir Timur âlimlere değer verir, meclislerine katılır.	Emir Timur; emirlerinin, komutanlarının ve yakın çevresindekilerin fikirlerine önem verir.
Baba Fetvası	X		
Bağımsızlık ve Adalet Yolunda	X		
Kaplan ile Karşı Karşıya	X		
Sahipkıran'ın Son Bilmececi	X		
Âlimler Kurultayı		X	
Fars Diyarındaki Görüşmeler		X	
Taşkent'teki Mesele			X
Beşinci İklim Memleketi			X
Dağlık Karabağ'da			X

DİZİN

- Abdal Gilzayi, 126, 127, 133, 331, 332, 333, 334, 341
 Abdullah, 50, 54, 55, 247, 248, 249, 355
 Abdullah Kutb, 141, 210, 212, 355, 447
 Abdullah Vali el-Mülk, 136, 147, 363
 Abdülaziz, 185, 402
 Ağa Begi Hanım, 197
 Ahriman, 142, 355
 Ak Koyunlular, 7
 Ak Marburj, 38, 236
 Ak Orda, 99, 138, 288, 289, 290, 291, 350
 Aka Begi Hanım, 5
 Akdeniz, 308, 317
 Aksu, 16, 20, 43, 101, 116, 122, 164, 195, 435
 Aksulat, 197
 Aksultan, 418
 Aktöbe, 112, 308, 309, 317
 Alaşir, 135, 136, 137, 347, 348, 349, 367
 Aleksandr Makedonski, 201, 425
 Alexandos, 18
 Alişah, 115, 314
 Allahdad, 115, 132, 315, 342, 358
 Allahdad Hüseyin, 116
 Almaklı Şemseddin, 113, 311
 Alman, 168, 169, 204, 352, 353, 374, 384, 429, 430, 431, 432, 433, 436
 Almanyay, 428, 429, 430
 Altın Orda, 99, 102, 103, 105, 112, 114, 115, 116, 117, 119, 123, 137, 138, 139, 151, 152, 153, 154, 197, 198, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 301, 308, 309, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 320, 321, 350, 351, 352, 353, 369, 370, 371, 372, 385, 419, 420
 Altın Orda Devleti, 112
 Altınşah, 440, 442, 444, 445
 Amara, 335
 Amuderya, 41, 42, 48, 59, 65, 243, 253, 257
 Anadolu, 1, 8, 15, 18, 19, 158, 180
 Andrey Polotskiy, 353
 Ankara, 4, 9, 156, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 174, 202, 205, 206, 207, 211, 382, 430, 431, 479
 Ankara Savaşı, 4, 9, 156, 166, 167, 168, 170, 171, 202, 205, 206, 207, 211, 387
 Arab-ı Irak, 158
 Aral Denizi, 5
 Arap, 19, 215, 232, 300, 306, 307, 340
 Arapşah, 111, 304
 Argos, 373
 Aristo, 17, 18, 20, 219
 Arnavut, 155, 437
 Arslan Baba, 35, 186, 403, 404
 Astarhan, 372
 Asur, 318
 Asya, 323, 383, 389, 439
 Ata Yesevî, 35
 Atabek Efrasib bin Yusuf Şah, 268
 Atabek Efrasiyab bin Yusuf Şah, 82
 Atina, 18
 Atlas Okyanusu, 437
 Avesta, 142, 355
 Avrupa, 156, 173, 180, 183, 202, 203, 317, 323, 353, 373, 374, 375, 383, 384, 387, 389, 391, 397, 398, 399, 400, 402, 428, 429, 433, 436
 Avrupalı Yunus, 168, 384
 Ay-Çiçek Hatun, 18
 Ayşe Hatun, 35, 186
 Azat, 45
 Azerbaycan, 6, 158, 309, 311, 345, 437, 439, 449, 450, 451
 Azizüddin, 45, 46, 47, 48, 49, 89, 90, 91, 92, 115, 117, 124, 132, 147, 158, 159, 165, 166, 178, 193, 194, 195, 199, 241, 244, 245, 246, 276, 277, 278, 279, 280, 312, 314, 327, 341, 363, 364, 377, 383, 396, 415, 416, 417, 422
 Ba'lebek, 8
 Babil, 318, 401
 Bağdat, 8, 34, 86, 149, 165, 328, 375, 382
 Bahadır Osman, 116, 316
 Bahâeddin, 35

- Bahâeddin Nakşibend, 29, 35, 47, 233, 477
 Bahaüddin Halebi, 111, 303, 306
 Bakü, 210, 212, 444, 445
 Balkan, 19
 Barku, 112, 114, 301, 308, 317, 318
 Barku Saray, 112, 114, 118, 119, 120, 122, 301, 308, 309, 317, 318, 320, 327
 Barlas, 12, 13, 21, 54, 56, 119, 123, 195, 215, 217, 222, 223, 238, 249, 251, 279, 322, 341, 365, 395, 415, 421
 Baron Schiltberger, 203, 204, 209, 428, 429, 430, 432, 433
 Baskaklar, 309
 Basra, 178
 Batı Avrupa, 308
 Batlamyus, 34
 Batuhan, 4
 Bavyeraca, 432
 Bayern, 428, 436
 Bayern Münih, 428
 Bedir Savaşı, 108
 Belh, 40, 42, 43, 44, 46, 48, 71, 73, 76, 77, 79, 159, 185, 238, 239, 240, 242, 262, 263, 265, 267, 336, 376, 405
 Belh Nehri, 48
 Belsk, 353
 Belucistan, 293
 Berkuk, 7, 8, 113, 162, 165, 310, 380
 Bestina, 378
 Beyhak, 64
 Beytullah, 83, 267
 Beytül Haram, 303
 Beytül Mukaddes, 303
 Bibi Hanım, 5, 73, 263, 413, 421, 422, 423, 424
 Bibi Hanım Mescidi, 9, 38, 199
 Bibi Meryem Haççı, 120
 Bilge Zal, 17, 217
 Binbaşı Latif, 126, 127, 146, 332, 333, 362
 Bişruya, 90, 277, 279
 Bizans, 156, 210, 211, 212, 318, 433, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 451
 Bizans İmparatoru, 156, 211
 Boris, 123, 320
 Bosfor Boğazı, 439
 Bosna, 155
 Boyar, 93, 94, 281, 283, 284, 286, 287, 323
 Boyarlar, 93, 95, 317, 324, 353
 Brahman, 144, 145, 146, 148, 168, 169, 170, 210, 212, 359, 360, 361, 363, 364, 365, 385, 447, 448
 Brahmanizm, 145
 Bryansk, 353
 Buhara, 7, 12, 13, 19, 29, 35, 47, 87, 89, 100, 220, 243, 274, 290
 Buhara Emirliği, 100
 Bulgaristan, 155, 317, 373
 Bunur, 435
 Burhan, 19
 Bursa, 162, 171, 378, 389
 Burulday, 55
 Busika, 201, 202, 203, 374, 427
 Buşruya, 281
 Büyük İskender, 18, 201
 Cafer, 323
 Caku, 45, 91, 104, 132, 147, 241, 323, 341, 365
 Caku Barlas, 45, 132, 147
 Celâleddin Hârizmşah, 18
 Celaleddin Mengübertî, 18, 20, 220
 Celayir, 7
 Celayirli Sultan Ahmet, 158
 Ceneviz, 375
 Cengiz Han, 4, 32, 33, 69, 70, 171, 184, 249, 260, 261, 264, 288, 289, 293, 308, 309, 340, 386, 387, 414
 Cengiz İmparatorluğu, 33
 Cenova, 174, 201, 309, 391
 Ceyhun, 22, 48
 Ceyhun Irmağı, 22
 Cihan Şah, 132, 315, 342, 358
 Cihangir Mirza, 5, 45, 100, 102, 177, 198, 207, 424
 Claviyo, 171, 172, 180, 181, 182, 183, 184, 397, 398, 399, 400, 401, 402
 Cuci, 308, 313
 Cundişapur Mektebi, 34
 Çağatay, 4, 12, 32, 33, 75, 229, 260, 261, 262, 264
 Çağatay Han, 4, 32, 99, 229

- Çağatay Hanlığı, 33, 48, 51
 Çamur Savaşı, 64, 66, 68, 256, 257
 Çek, 155
 Çınar, 9
 Çin, 9, 34, 92, 180, 182, 183, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 208, 209, 210, 277, 308, 317, 318, 365, 401, 402, 414, 415, 416, 417, 418, 420, 424, 434, 435, 438, 451, 454
 Çin Seddi, 447
 Çinaz, 64, 256
 Çolpan Mülk Aka, 5
 Çubuk, 166
 Çubukabad, 205, 430
 Çungarya, 249
 Dağıstan, 18, 102, 103, 104, 294, 295, 447
 Damğan, 439
 Davut Sofi, 116, 314
 Dede Korkut Hikâyeleri, 29
 Dehâs Irmağı, 42
 Delhi, 135, 141, 144, 145, 146, 147, 345, 346, 354, 355, 357, 358, 359, 361, 362, 363, 368, 369, 447, 448
 Deşt, 250
 Deşti Kıpçak, 1, 118, 120, 325, 419
 Dilgûşâ, 9
 Dilgûşa Sarayı, 185
 Dilşad Aka, 5
 Dilşat, 97, 288
 Dimaşk, 7, 8, 109, 110, 111, 165, 302, 304, 322, 382, 447
 Diocletianus, 120, 323, 325, 374
 Dirse Han, 29
 Diyarbakır, 7, 212, 450
 Dmitri Donskoy, 118, 291, 317, 320, 321
 Dmitri Konstantinoviç, 320
 Dmitri Trubçevski, 353
 Dmitrov, 371
 Dnipro, 316
 Doğu Çağatay Hanlığı, 51
 Don, 118, 316, 317, 321, 322, 325
 Dori Abjard, 128, 129, 335, 336
 Dulkadiroğulları, 7
 Ebû Muslim, 18, 20, 220
 Ebû Muslim-i Horasânî, 18
 Ebubekir Kalavi, 66, 67, 257, 258, 259
 Edige, 113, 114, 115, 117, 137, 138, 140, 151, 152, 153, 154, 197, 198, 311, 313, 316, 350, 351, 353, 370, 371, 372, 419, 420, 456
 Eflak, 431
 Eflatun, 18
 Eflatun Akademisi, 18
 Ege Denizi, 171, 431
 Emevi Hanedanlığı, 18
 Emir Azad, 93
 Emir Bekir, 46, 47, 243
 Emir Caku, 45, 91, 92, 104, 105, 132, 280, 296
 Emir Davut, 104, 105, 296
 Emir el-müslüm Harun er-Reşid, 403
 Emir Hacı, 12
 Emir Hoca Yusuf, 125, 327, 420, 423
 Emir Hudad Hüseyin, 315
 Emir Hüseyin, 40, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 55, 59, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 104, 164, 242, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 263, 381
 Emir Kazagan, 4, 12, 40, 41, 42, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 238, 239, 240, 247, 248, 249, 408
 Emir Latif Bey, 94, 284
 Emir Muhammed Azad, 93, 94, 95, 132, 284, 285, 342
 Emir Said Külal, 29, 35, 57, 58, 72, 228, 249, 261, 385
 Emir Şah Melik, 104, 160, 198
 Emir Taragay, 4, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 40, 54, 55, 57, 58, 107, 169, 182, 199, 214, 215, 216, 219, 220, 221, 223, 224, 225, 226, 229, 230, 231, 237, 238, 248, 249, 267, 385, 423
 Emir Timur, XVIII, XIX, XX, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,

- 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 288, 294, 308, 317, 329, 333, 337, 350, 353, 357, 359, 371, 372, 410, 412, 425, 426, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 439, 452, 453, 454, 456, 458, 459, 460, 461
- Emir Timur İbn Emir Taragay, 4
 Emir Toy Hoca, 96, 288
 Emir Toy Hoca Oğlan, 96
 Emirzade Bahadır Süleyman Şah, 358
 Emirzade Sultan Bahadır Hüseyin, 358
 Erdebîlî, 190
 Ermeni, 391
 Ermenistan, 173, 175, 309, 311, 318, 375, 391, 394
 Ermitaj, 107, 298
 Evliya Haydar Mezarlığı, 177, 393
 Fars, 7, 85, 90, 104, 111, 112, 273, 276, 281, 308, 335, 345, 349, 425, 461
 Ferec, 158, 375
 Firuz Tuğluk, 7
 Firuzabad, 126, 127, 331
 Firuzabad Kalesi, 332
 Foça, 9
 Fransa, 201, 202, 211, 374, 397, 426
 Frengi, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 430, 431, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 451
 Frengistan, 210, 211, 213, 438
 Gani Hurta, 363
 Ganj Nehri, 5, 434
 Gayo, 80, 82, 83, 85, 268, 269, 270, 272, 273
 Geographica, 34
 Gevher Şehnaz, 35
 Gıyaseddin Tarhan, 132, 342
 Gil, 90, 91, 276
 Gilan, 89, 90, 91, 92, 276, 279, 280
 Gilzayi, 126, 127, 130, 132, 146, 331, 333, 347
 Gorodets, 320
 Gök Saray, 9
 Grejuva ateşi, 211
 Gulca, 435
 Gûr-ı Emîr, 38
 Gur-i Emir Türbesi, 71
 Güney Fars, 310
 Güney İran, 7
 Gürcistan, 8, 158, 159, 160, 173, 175, 310, 311, 375, 391, 394
 Gürcü, 431, 437
 Hacı Bahşi, 315
 Hacı Barlas, 55, 56, 249
 Haçlı Seferi, 203, 429, 430
 Hadfridin, 203, 204, 205, 428, 429
 Hâfız-ı Şîrâzî, 274, 276
 Halep, 110, 165, 382
 Haliç, 440, 445
 Hâlid b. Velîd, 83
 Halife Mansur, 34
 Halife Osman, 178
 Halife Osman ibn Affan, 305
 Halife Ömer, 111, 121, 326
 Halife Ömer Mescidi, 111, 305
 Halil Sultan, 133, 144, 197, 342, 358, 359, 418
 Hama, 8, 110
 Hanbalık, 318, 415
 Hanzade, 8, 314
 Harezmi, 6, 50, 60, 78, 96, 97, 99, 248, 253, 265, 292, 293, 355, 387
 Hârizmşâh Muhammed, 18, 171, 387
 Hârûnürreşîd, 122, 185, 323
 Harzemşâh, 59, 60, 253
 Hatem Tay, 17, 87, 177, 217, 274, 394
 Hayber Geçidi, 338
 Hazreti Ahmet Yesevi, 233, 402
 Hazreti Osman, 111, 187, 305, 306
 Hazreti Ubeydullah, 125, 329

- Herat, 46, 47, 49, 78, 159, 190, 242, 243, 244, 245, 265, 331, 376, 435
Herat Nehri, 329
Hırvat, 155
Hıtaylar, 38
Hızır, 128, 129, 190, 337, 407
Hicaz, 267
Hindikuş, 159, 376
Hindistan, 1, 5, 6, 7, 8, 35, 93, 124, 128, 130, 133, 134, 136, 138, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 152, 153, 159, 160, 162, 164, 165, 166, 186, 208, 281, 287, 308, 317, 327, 328, 330, 334, 337, 345, 355, 364, 367, 369, 376, 380, 381, 382, 383, 404, 427, 434
Hinduizm, 134, 136
Hint, 18, 35, 135, 146, 150, 328, 345, 354, 358, 362, 365, 376
Hive, 60, 253
Hoca Ahmed, 35, 492
Hoca Ahmet Yesevi, 9, 13, 32, 35, 184, 185, 186, 188, 233, 403, 404, 405
Hoca İlğar, 4, 11, 13, 215
Hoca Yusuf, 197, 418
Hokand, 102, 103, 295
Horasan, 6, 42, 48, 54, 55, 56, 111, 112, 246, 249, 256, 293, 308, 329, 335
Hotan, 447
Hristiyanlık, 111
Humus, 8, 110
Hülagühan, 328
Hürmüz, 335
Hüseyin, 1, 2, XVIII, XIX, XX, 21, 40, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 55, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 91, 96, 99, 127, 132, 238, 240, 242, 243, 244, 247, 249, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 277, 279, 292
Hüseyin Bahadır, 342
Hüseyin Baykara, 21, 127
Hüseyin Sofi, 60, 96, 99, 292
Hüseyinabad, 270
Hz. Ali, 20, 35
Hz. Davud, 48, 242
Hz. Muhammed, 29, 35, 59, 60, 62, 63, 83, 88, 108, 121, 125, 130, 186, 189, 191
Hz. Osman, 178, 187
Hz. Yusuf, 194
I. Lazar, 168
II. Joan, 180
II. Johannes, 201, 397, 426, 428
II. Mahmud, 7
III. Henry don Enrique, 170, 171, 172, 173, 386, 387, 388, 389, 390
Irak, 111, 112, 308, 326, 447
IX. Banifatsi, 204, 428
İbn Haldun, 111, 302
İbn Hurdazbin, 34
İbn Ümmü Mektûm, 29
İbn-i Haldun, 306
İbrahim, 35, 159, 376
İbrahim İbni Mahmut, 186
İbrani, 300
İdiku, 113
İku, 45, 241
İlyas Hoca, 48, 51, 57, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 90, 247, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 279
İlyas Hoca Oğlan, 48
İmam Hüseyin bin İshak, 91
İmameddin Mağrubi, 111, 302, 306
İngiltere, 374, 397, 433
İoan, 389, 390
İpek Yolu, 48, 436
İran, 18, 57, 64, 87, 141, 159, 250, 256, 293, 300, 306, 307, 308, 309, 317, 328, 355, 356, 438, 439
İrtiş, 288
İsa, 116, 121, 205, 430
İsa Bey, 116, 311, 313, 315, 316
İsabek, 113, 116, 117
İsabek Noyan, 113
İsfahan, 18, 310, 322, 377, 439, 447
İsfan, 93, 283
İskender, 17, 18, 20, 178, 304
İskender Zülkarneyn, 17, 18, 217, 219, 434
İslam Bahadır, 21, 220
İslam Barlas, 222
İspanya, 180, 182, 183, 184, 317, 374, 375, 389, 397, 398, 400, 401, 433

- İspanya Katedrali, 120
İsrail, 302
İsrailoğulları, 48
İstanbul, 5, 156, 157, 211, 212, 374, 439
İstanbul Boğazı, 5, 157, 374
İyzetegirman, 82, 83, 268
İzmir, 9, 174, 175, 207, 436
İzmir Kalesi, 211
İzmir Kuşatması, 174
Jamna, 346
Jiayugan, 447
Jilyon, 293
Johannes Schiltberger, 168, 204, 205, 208, 384, 430, 433, 436
Jumba-Yılan Kalesi, 134, 343
Kâbe, 83, 111, 303, 304
Kabil, 331
Kabul Şah, 69, 70, 71, 72, 75, 260, 261, 262, 264
Kadı Burhaneddin, 7, 8
Kadirberdi, 372
Kâdiriyye, 35
Kafkas, 311, 376, 380, 391
Kafkasya, 19, 316
Kalender Gilzayi, 362
Kalka, 138
Kamalay, 238, 408
Kamalay- Olcay, 238
Kamereddin, 97, 288
Kara Hacı, 151, 153, 370
Kara Hoca, 197, 198, 199, 200, 419, 420
Kara Koyunlular, 7
Kara Yusuf, 8, 158, 161, 162, 163, 375, 380, 381
Karabağ, 158, 161, 175, 177, 376, 382, 391, 456, 461
Karaca Barlas, 21, 223
Karaçar Noyan, 32, 229
Karahıtaylar, 37, 39, 234, 235, 236
Karahıtaylar Devleti, 38
Karahisar, 392
Karamanoğulları, 7
Karamazar Dağı, 48
Karasaç, 186, 403
Karaşar, 209, 434, 435
Karatal, 99, 291
Karl, 156, 157, 375, 426, 427
Karsakpay, 107
Karsakpay Yazıtı, 107
Karşı, 59, 60, 244, 253, 257, 461
Kartor, 132, 142, 143, 148, 149, 150, 151, 342, 356, 357, 365, 366, 367, 368, 369
Kâsım-ı Envâr'ı Gilân, 190
Kastilya, 170, 386, 390, 397, 400
Kaşka Derya, 41
Kaşkar, 288, 435
Kat, 60
Katalonya, 293
Kayseri, 7, 165
Kazagan, 41, 50, 51, 53, 55, 238, 247, 248, 249, 412
Kazan, 29, 263, 372
Kazan Han, 41, 73
Kebek Han, 51
Kemah, 165
Kerimberdi, 372
Keş, 4, 9, 13, 22, 56, 77, 147, 193, 195, 216, 225, 233, 239, 267, 340, 414
Keyhüsrev, 73, 293
Kıpçak, 325, 431
Kırgız-Kaysak Çölü, 418
Kırım, 19, 308, 309, 316, 317, 372
Kiev, 139, 353, 370
Kiev Prensligi, 353
Kilikiya, 438, 439
Kiprian, 120, 318, 320, 374, 389
Kirman, 356, 439
Kirman Yezdi, 356
Kiros, 349
Kolomensk, 371
Konigil, 193, 406
Konstantinopolis, 156, 210, 374, 436
Kont Lazaroni, 155, 373
Kor, 127, 128, 131, 132, 133, 135, 146, 147, 331, 332, 333, 334, 338, 341, 347, 348, 357, 361, 362
koregan, 5, 32, 33, 75, 77, 189, 265, 266
Kosova Savaşı, 155
Kostroma, 291
Köktepe, 288
Könce Oğlan, 116
Kral Sigismund, 155, 374
Kremlin, 317
Kres, 328

- Kuçar, 435
 Kûhibâbâ Dağı, 42
 Kulikovskaya, 99, 101, 119, 139, 291, 319, 321, 353
 Kulikovskaya Meydanı, 291
 Kulikovskaya Savaşı, 99, 101, 119, 139, 352
 Kumkent Kalesi, 350
 Kunduzca, 6, 71, 106, 107, 299, 314, 370
 Kunduzca Savaşı, 153
 Kur'an'ı Kerim, 9, 19, 21, 22, 24, 26, 27, 34, 36, 39, 88, 107, 108, 110, 111, 122, 146, 147, 160, 178, 187, 276, 301, 302, 305, 306, 307, 355, 362, 448, 453
 Kura Nehri, 294
 Kuruş, 328
 Kustanti, 379
 Kuş, 419, 439
 Kutlu Bek, 152
 Kutluğ Timur, 41, 114, 115, 117, 118, 120, 121, 137, 138, 139, 151, 152, 154, 197, 313, 325, 350, 351, 352, 353, 370, 419, 420
 Kutluğ Timurhan, 118, 119, 321, 323, 350, 351, 371
 Kutluk Boğa, 97
 Kutluk Kaba, 350
 Kutluk Terken Aka, 91, 279
 Kuzey Çin, 38
 Kuzey Kafkas, 311
 Küçük Lur, 80, 267
 Kürdistan, 439
 Kürt, 449
 Kvita, 135, 136, 146, 147, 148, 363, 364
 Kvita Sultanlığı, 135, 345
 Labi Havzası, 144, 359
 Leh, 353
 Leon, 170, 386, 390, 400
 Liao İmparatorluğu, 38
 Lidya, 328, 349
 Litva, 103, 139, 140, 153, 291, 297, 299, 351, 352, 353, 370, 419, 460
 Litvanya, 113, 138, 309, 310, 317, 350, 351
 Lombard, 441
 Loy Jangi, 64
 Ludmila, 169, 385
 Luni, 131, 132, 133, 136, 142, 149, 150, 341, 342, 343, 346, 458
 Luni Kalesi, 131, 132, 133, 136, 149, 150, 341, 342, 343, 349, 368
 Luristan, 80, 82, 83, 85, 268, 270, 271, 272
 Macar, 155, 156
 Macaristan, 156, 373
 Madrit, 172
 Magnisya, 445, 446, 448, 450
 Mağrip, 309, 385
 Mahan, 59, 61, 254
 Mahan Hanı Alibek, 59
 Mahant, 335
 Mahmud Târâbî, 19, 20, 220
 Mahmud Târâbî İsyânı, 19
 Mahmut, 18, 80, 83, 96, 104, 107, 145, 166, 205, 268, 288, 297, 302, 334, 369, 431
 Mahmut Çelebi, 205, 431
 Mahmut Şahabeddin, 80, 83, 104, 107, 268, 297, 302, 334
 Mahmut Şahap Horasani, 96, 288
 Mahmut Târâbî, 18
 Makedonya, 18, 155, 201, 373
 Malatya, 8
 Mali Han, 358
 Malik Georgi, 375
 Malu Han, 144, 145, 359
 Mamay, 99, 101, 291, 319
 Mangal Ovası, 310
 Mangışlak, 96, 288
 Mangıt, 350, 372
 Manuel, 156, 157, 173, 174, 175, 176, 211, 374, 389, 391
 Marath, 135, 341, 343, 346
 Marath Kalesi, 135, 343, 347
 Mardin, 7
 Mareşal, 201, 202
 Marya, 167, 168, 169, 170, 384, 385
 Marya Alivera, 168, 384
 Maşrik, 309, 385
 Maveraünnehir, 4, 6, 13, 41, 44, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 69, 70, 71, 77, 96, 134, 135, 136, 211, 212, 216, 218, 220, 231, 238, 240, 242, 245, 246, 247, 248, 249,

- 251, 253, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 264, 266, 267, 271, 278, 281, 286, 288, 290, 292, 294, 295, 309, 312, 314, 315, 331, 335, 343, 345, 349, 350, 358, 368, 370, 375, 384, 391, 393, 402, 425, 433, 434, 451
- Maveraünnehir Çağataylıları, 51
- Mazenderan, 7
- Me'cuc, 34
- Mecusi, 141
- Mecusilik, 141
- Medine, 29, 306
- Mekke, 83, 178, 306
- Melik Fahriddin, 61
- Melik İzzeddin, 82
- Melik Şah, 197, 418
- Memlük, 163
- Mengil Bika, 5
- Merv, 18, 78, 265
- Meryem Ana, 118, 324
- Mescid-i Atık, 88, 273
- Mesihi, 397, 437
- Metropolit Kiprian, 119, 291, 318, 319, 324
- Mevlana Abdullah-ı Tebrizi, 198
- Mevlana Fazlullah Tebrizi, 198, 422
- Mevlana Hurdaki Buhari, 67
- Mevlana Nasireddin Ömer, 145, 358
- Mevlanazade, 66, 67, 125, 257, 258, 259, 328, 329
- Mevlanazade Semerkandi, 67
- Mısır, 1, 162, 163, 165, 306, 307, 310, 318, 375, 380, 382, 436
- Midilli, 174, 391
- Miloš, 155, 157, 373
- Mir Said Bereke, 9, 69, 71, 74, 76, 77, 78, 79, 108, 121, 173, 175, 176, 178, 184, 186, 187, 192, 193, 194, 260, 261, 262, 265, 266, 299, 301, 324, 325, 326, 392, 394, 402, 403, 414
- Mir Said Külal, 32, 33, 35, 231, 232, 233
- Mirañşah, 5, 8, 102, 103, 125, 133, 149, 150, 208, 295, 299, 327, 366
- Mirañşah Mirza, 5, 45
- Mirza Ahmet, 197, 418
- Mirza Cihangir, 100
- Mirza Ebubekir, 8, 149, 208, 435
- Mirza Halil, 197
- Mirza Ömer, 8
- Mirza Sultan Ebû Said, 127
- Mirza Sultan Süleyman, 197
- Mitridat, 383, 430
- Moğol, 4, 11, 13, 16, 38, 41, 51, 66, 68, 69, 76, 96, 102, 220, 222, 223, 247, 248, 249, 258, 260, 264, 288, 289, 291, 295, 299, 309, 313, 315, 316, 328, 340, 431
- Moğol Hükümdarlığı, 216
- Moğolistan, 1, 249, 308, 317
- Mojaysk, 292
- Molla Alibek, 23, 24, 26, 27, 224, 226
- Molla Heybetullah, 196, 199, 425
- Moskova, 99, 102, 118, 119, 120, 151, 153, 154, 172, 198, 291, 292, 309, 317, 318, 319, 320, 321, 324, 325, 352, 370, 371, 372, 374, 375, 389, 419, 420
- Muaviye, 443
- Muhammed Azad, 93, 94, 115, 132, 284, 285, 286, 314, 341
- Muhammed b. Mesleme, 29
- Muhammed Cihangir, 45, 46, 116, 125, 144, 177, 242
- Muhammed İbn Müslim er-Razi, 111, 304, 307
- Muhammed Sultan, 116, 125, 174, 176, 177, 315, 382
- Muhammed Taragay, 24, 224, 232
- Multan, 135, 136, 159, 345, 346, 376
- Munk, 41
- Musa, 35, 171, 205, 207, 209, 388, 389, 430, 431
- Musa Çelebi, 171, 205
- Musa Şeyh, 35
- Mustafa, 205, 430
- Musul, 7
- Mutasim, 328
- Mûte Savaşı, 83
- Muzaffer Barlas, 21, 224
- Muzdağ, 435
- Nahçıvan, 309, 426, 437
- Nakşibendi, 35, 43, 59, 62, 71, 125, 253, 260, 261, 402
- Nakşibendiyye, 35, 47, 240

- Nâsirüddin, 38
 Nasranî, 204, 303, 420, 428, 431
 Nasreddin Aremir, 104, 296
 Nasreddin Ömer, 134, 135, 344, 360
 Nasrettin Mahmut el-Arami, 96, 288
 Navarrskiy, 156, 374
 Niğbolu Savaşı, 155, 156, 168, 204, 481
 Nijniy, 119, 292, 319, 320, 325, 371
 Nijniy Novgorod, 119, 292, 319, 320, 325
 Nikopol, 155, 373, 427, 430, 433
 Nizameddin Şâmî, 86, 111, 273, 304
 Nogay Hanlığı, 372
 Nuh, 34, 229
 Nureddin, 102, 104, 125, 132, 208, 295, 296, 314, 315, 326, 327, 341, 342, 358, 418, 420, 423, 424, 434
 Oka Nehri, 119, 291, 321
 Oktay, 116
 Oktay Han, 117
 Oktay Noyan, 113, 311
 Olcay, 5, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 64, 69, 70, 72, 73, 74, 120, 125, 128, 169, 189, 196, 199, 200, 238, 240, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 256, 259, 260, 263, 324, 328, 336, 385, 423, 424
 Olcay Terken Ağa, 5, 40, 41, 42, 47, 48, 50, 51, 53, 69, 70, 72, 73, 74, 120, 125, 128, 169, 189, 259
 Oleg, 291, 292
 Orda, 243
 Orta Asya, 35, 48, 173, 180, 249, 260, 390, 391
 Osman Bahadır, 82, 268
 Osman İbn Affan, 306
 Osmanlı, 165
 Osmanlı Devleti, 8
 Ostey, 291, 292
 Otrak, 113, 312
 Otrar, 97, 98, 196, 197, 198, 207, 208, 209, 289, 290, 370, 419, 434, 435
 Oyrat, 55
 Ömer ibn Hattab, 304
 Ömer Şeyh Mirza, 5, 45
 Özbek, XVIII, XX, 1, 3, 13, 14, 15, 16, 23, 79, 84, 112, 163, 293, 308, 317, 371, 431, 452
 Özbek Han, 112, 293, 308, 317
 Özbekistan, XVIII, XX, 1, 2, 5, 11, 18, 38, 40, 47, 48, 199, 437
 Paris Milli Kütüphanesi, 180, 428
 Parya, 141, 142, 354, 355, 364
 Patak Boğazı, 450
 Patan, 130, 131, 338, 460
 Patan Irmağı, 130, 337, 338
 Pekin, 38
 Pella Sarayı, 18
 Pera, 156
 Pereyaslav, 291, 292
 Pir Muhammed, 328, 358, 359, 376
 Pir Muhammed Mirza, 125, 144, 159, 165, 196, 198, 327, 328, 424
 Pîr-i Türkistan, 35
 Podil, 310
 Polat Han, 371
 Polatbek, 151, 152, 371
 Polotsk, 353
 Pompey, 374, 383, 430
 Prens Georgi, 158, 159, 375
 Prens Kirdiyapa, 119, 120, 319
 Rabati Han, 281
 Ray, 379
 Resulullah, 27, 191, 192, 199, 226, 252, 307, 329, 409, 410, 411, 412, 425
 Rey, 439
 Rilsk, 353
 Rim, 204, 428
 Rodos, 390
 Roma, 157, 212, 318, 325, 373, 374, 383, 391, 430, 436, 438, 439, 441, 445, 446, 451
 Rostov, 371
 Ruh Perver Aka, 5
 Rum, 156, 365
 Rus, 103, 118, 139, 154, 169, 297, 299, 301, 309
 Rusya, 93, 292, 298, 309, 319, 353
 Ruy Gonzáles de Clavijo, 170, 171, 172, 180, 182, 183, 184, 387, 389, 390, 397, 400, 401
 Rüstem, 17, 45, 125, 132, 217, 241, 315, 328, 342, 358
 Ryazan, 99, 169, 370, 385
 Sadr-ı İslam, 307
 Safeviyye, 190

- Safiyüddîn-i Erdebîlî, 190
 Sahipkıran, XX, 1, 5, 7, 8, 38, 45, 77, 82, 104, 117, 120, 122, 145, 160, 170, 174, 185, 188, 207, 209, 233, 237, 242, 269, 271, 274, 294, 295, 296, 299, 301, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 334, 336, 339, 340, 341, 342, 350, 358, 361, 365, 368, 369, 370, 372, 373, 375, 376, 378, 381, 385, 392, 394, 395, 396, 400, 401, 402, 404, 405, 406, 407, 408, 410, 412, 413, 414, 415, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 451, 454, 457, 460, 461
 Said Vakkas, 131, 132, 133, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 341, 342, 343, 356, 357, 360, 365, 366, 367, 368, 369
 Sakız Adası, 174
 Sali Saray, 41, 55
 Sâmânîler, 13
 Samir Tarhan, 28, 29, 30, 31, 37, 38, 39, 82, 145, 149, 169, 226, 227, 228, 229, 234, 235, 236, 237, 241, 359, 368, 386
 Saray, 112
 Saray Batu, 112
 Saray Berke, 112
 Saray Mülk Hanım, 5, 33, 73, 74, 75, 77, 169, 188, 189, 190, 192, 199, 263, 264, 385, 406, 407, 408, 410, 411, 412, 413, 414, 422, 456
 Saray-ı Cedit, 112
 Sarban, 197, 418
 Sarıkamış, 446
 Sarıkamışhan, 449
 Saruhan Sarıkamış, 445
 Satuk, 450
 Savran, 6, 97, 103, 289
 Sayram, 35, 186, 197, 403, 418
 Sebzevar, 64, 65, 256
 Sefîdrûd Nehri, 90, 91, 276
 Semerkant, XX, 1, 5, 9, 13, 32, 33, 38, 47, 51, 54, 55, 59, 60, 64, 66, 67, 69, 73, 77, 86, 87, 89, 104, 106, 108, 110, 125, 126, 129, 130, 147, 151, 152, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 183, 187, 193, 194, 197, 199, 232, 234, 235, 238, 243, 247, 248, 249, 251, 252, 255, 256, 257, 258, 267, 274, 277, 278, 279, 280, 287, 302, 327, 330, 336, 338, 340, 343, 365, 369, 382, 388, 389, 391, 393, 394, 395, 397, 398, 400, 402, 404, 416, 418, 424, 427, 435, 447, 448
 Semizkent, 398
 Serbedarî Hareketi, 65
 Serbedarîler, 64, 65, 256, 257, 258
 Serpuhov, 291, 371
 Sevin Bek, 176, 177, 393
 Sevinbike, 99, 102
 Seyf, 335
 Seyit Ali Ata, 189
 Seyit Ali Baba, 191, 409
 Sezar, 374
 Sıġnak, 103, 295
 Sırp, 155, 166, 168, 373, 383, 384, 431
 Sibirya, 153, 370
 Siddhanta, 34
 Sigismund, 156, 373
 Simeon, 118, 119, 121, 122, 123, 137, 138, 139, 292, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 350, 351
 Simeon Kirdiyapa, 119, 120, 138, 197, 198, 292, 320, 350, 351, 419
 Simnan, 439
 Sind Irmaġı, 159
 Siraj İskender, 111, 303
 Siriderya, 41, 97, 185, 254, 289, 295, 402, 405
 Sistan, 59, 61, 254, 293
 Sivas, 7, 8, 163, 165, 382
 Sivas Kalesi, 8
 Sivestiya, 318
 Slav, 34, 317, 353, 429
 Smolensk, 353
 Smyrna Kalesi, 173, 174, 175, 207, 208, 210, 390, 391, 431
 Sosna, 322
 Sova, 380
 Stefan Lazareviç, 166, 383, 430
 Sûhârî, 29
 Sultan Abdullah Vali el-Mülk, 345
 Sultan Ahmet, 7, 8, 86, 158, 309

- Sultan Ahmet Celayir, 86
 Sultan Baht Begim, 5
 Sultan Bayezid, 179, 372, 382, 384, 385, 386, 389, 394, 410, 411, 412, 430, 431, 436
 Sultan Hüseyin, 125, 197, 418
 Sultan Hüseyin Bayındır, 132
 Sultan Mahmut, 144, 145, 152, 165, 166, 358, 359, 365, 384
 Sultan Muhammed, 173, 174, 175, 390, 391, 392, 393
 Sultan Murat, 155, 157, 373
 Sultan Üveys Şeyh Hasan Celayirli, 97
 Sultaniye, 177, 180, 201, 202, 203, 210, 212, 309, 397, 426, 437, 438, 439
 Sultaniyeli Johannes, 201, 202
 Suriye, 7, 8, 110, 158
 Suru, 335
 Suvas, 441
 Suyurgatmış, 5, 70, 75, 264
 Suzdal, 99, 319, 320, 325
 Süleyman Çelebi, 205, 430, 431
 Süyün, 99, 293
 Şadıbek, 151, 152, 154, 197, 370, 371, 419
 Şadmanbey Kalesi, 50, 248
 Şah Efrasiyab, 80
 Şah Mansur, 7, 85, 86, 273, 310
 Şah Mansur Muzafferî, 85, 88, 273, 310
 Şah Melik, 104, 125, 132, 158, 160, 165, 198, 207, 297, 326, 327, 341, 358, 378, 382, 420, 423, 432, 433
 Şahlan Dağı, 189, 190, 191, 409
 Şahrud, 439
 Şahruh, 208
 Şahruh Mirza, 5, 110, 130, 132, 208, 302, 310, 342, 433
 Şahruhiye, 197, 418
 Şam, 111, 112, 178, 307, 308, 437, 438, 447
 Şehrazat, 192, 407
 Şehrisebz, 11, 13, 32, 33, 40, 43, 47, 54, 55, 56, 73, 215, 217, 229, 238, 240, 243, 249, 251, 255, 263, 343, 365
 Şehzade Bek Yoruk, 116, 314
 Şehzade Fridrih Gogentsollern, 374
 Şehzade Günce, 116, 314, 315
 Şehzade Hanzade Gülce, 116
 Şehzade Mustafa, 207
 Şehzade Süleyman, 205, 380
 Şehzade Yorik, 116, 316
 Şemseddin Fahirî, 24, 25, 71, 224
 Şemseddin Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî, 86, 274, 276
 Şemseddin Muhammed Şîrâzî, 275
 Şemsüddin Külal, 13, 22, 54, 56, 57, 71, 169, 183, 198, 215, 221, 250, 424
 Şer Bahram Marvazi, 143, 145, 348, 356
 Şey Muhammed İku Timur, 132
 Şeyh Hasan, 64, 65, 256
 Şeyh İbrahim, 35, 186
 Şeyh İbrahim İbni Mahmut, 403
 Şeyh Kutbul Arifin Sadreddîn-i Erdebîlî, 188, 409
 Şeyh Muhammed İku Timur, 342
 Şeyh Nureddin, 104, 115, 132, 197, 198, 200, 208
 Şeyh Ömer, 103, 295
 Şeyh Şemseddin Fahirî, 260
 Şeyh Şemsüddin, 225, 226
 Şeyh Şemsüddin Külal, 9, 11, 13, 21, 22, 169, 182, 198, 401
 Şeyh Zeynüddin Ebubekir Taybadi, 9, 34, 126, 190, 329, 407
 Şimal, 9
 Şiraz, 85, 86, 87, 88, 93, 110, 273, 274, 275, 283, 302
 Şirvan, 159, 309, 376
 Tagay Türkan Aka, 5
 Tahircan, 309
 Taht-ı Karaca, 9
 Tanrı Dağları, 5
 Târâb, 19
 Taragay, 11, 12, 13, 15, 18, 30, 40, 54, 55, 57, 58, 107, 169, 199, 214, 216, 217, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 240, 249, 298
 Tarmaşirin, 51
 Taşkent, 1, 48, 103, 105, 106, 197, 243, 297, 343, 402, 418, 424, 435, 461
 Taştemir, 116, 316
 Tatar, 118, 119, 122, 123, 309, 321, 387, 431
 Tatar Binbaşî Aytek, 118, 119, 122, 321

- Taybadlı Şeyh Zeynüddin Ebubekir
Taybadi, 32, 231
Tekina Hatun, 4, 11, 12, 24, 40, 43, 169,
214, 224, 237, 241
Temir Han, 370
Terek, 312, 370
Terek Irmağı, 312
Teselya, 155, 373
Tibet, 288
Tiflis, 158, 159, 309, 376
Timur, XX, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11,
13, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40,
41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
51, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
110, 111, 112, 113, 114, 115, 116,
117, 118, 119, 120, 123, 124, 125,
126, 127, 128, 129, 130, 132, 133,
134, 135, 136, 137, 138, 139, 141,
143, 144, 145, 146, 147, 149, 150,
151, 152, 153, 155, 156, 158, 159,
160, 161, 162, 163, 164, 165, 166,
168, 169, 171, 172, 173, 174, 175,
176, 177, 178, 179, 180, 181, 182,
183, 184, 185, 187, 188, 189, 190,
191, 192, 193, 194, 195, 196, 197,
198, 199, 200, 201, 202, 203, 207,
208, 209, 210, 211, 212, 213, 221,
222, 223, 224, 225, 226, 227, 228,
229, 230, 231, 232, 233, 234, 235,
236, 237, 238, 240, 241, 242, 243,
244, 245, 246, 247, 248, 251, 255,
258, 265, 267, 270, 271, 272, 273,
276, 280, 288, 293, 295, 297, 298,
302, 303, 307, 311, 312, 314, 315,
317, 318, 319, 320, 325, 329, 330,
332, 336, 338, 342, 343, 344, 348,
349, 353, 359, 362, 367, 368, 369,
370, 373, 375, 376, 377, 380, 381,
383, 384, 385, 386, 388, 391, 393,
396, 401, 406, 407, 410, 411, 413,
414, 415, 417, 422, 425, 426, 431,
434, 436, 452, 453, 454, 456, 461
Timur Hacı Akbuka, 115, 315
Timur Melik, 99, 291
Timur Melik Oğlu, 99
Timurbek, 78, 79, 138, 183, 185, 192,
198, 247, 248, 249, 250, 251, 252,
253, 254, 255, 256, 257, 258, 259,
260, 261, 262, 263, 264, 265, 266,
267, 268, 269, 270, 271, 272, 273,
274, 275, 276, 277, 278, 279, 280,
281, 282, 283, 284, 285, 286, 287,
288, 289, 290, 291, 292, 293, 294,
295, 296, 297, 298, 299, 300, 301,
302, 303, 304, 305, 307, 308, 309,
310, 311, 312, 313, 314, 315, 316,
320, 321, 322, 323, 324, 325, 326,
327, 328, 329, 330, 331, 332, 333,
334, 335, 336, 337, 338, 339, 340,
341, 342, 343, 344, 345, 346, 347,
348, 349, 350, 354, 355, 356, 358,
359, 360, 361, 362, 363, 364, 365,
366, 367, 368, 369, 372, 373, 375,
376, 377, 378, 379, 380, 381, 382,
383, 384, 385, 386, 387, 388, 389,
390, 391, 392, 393, 394, 395, 396,
397, 398, 399, 400, 401, 402, 403,
404, 405, 406, 407, 408, 410, 411,
412, 413, 414, 415, 416, 417, 418,
419, 420, 421, 422, 423, 424, 425,
426, 427, 428, 436, 456, 459, 460
Timurlu Devleti, 21, 42, 195
Timurlular, 4, 41, 47, 48, 83, 104, 267,
281
Timurlular Devleti, 4, 77, 83, 86, 181,
195, 267
Toktamış, 6, 7, 71, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 104, 106, 107, 108,
112, 113, 114, 115, 116, 117, 119,
132, 137, 138, 139, 140, 151, 152,
153, 154, 169, 196, 198, 200, 288,
289, 290, 291, 292, 293, 294, 295,
296, 297, 298, 299, 301, 302, 309,
310, 311, 312, 313, 314, 315, 316,
318, 319, 320, 350, 351, 352, 353,
369, 370, 371, 372, 385, 420
Toktamış Han, 6, 7, 99, 102, 151, 152,
153, 154, 288, 291, 309, 324, 350,
351, 352, 370, 419
Tökel Bahadır, 59, 62, 253

- Trabzon Rum İmparatoru, 156
 Tuğluk Demirhan, 41, 50, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255
 Tuğluk Hanedanlığı, 7
 Tuğrul, 210, 211, 212, 213, 445, 446, 447, 448, 449, 450
 Tukat, 210, 211, 212, 442, 444, 445
 Tulun Aka, 5
 Tuman Ağa Hoca Seyfeddin, 102, 295
 Tuman Aka, 5
 Tuna Nehri, 373
 Turmuş Aka, 5
 Tuva Han, 70
 Tükel Hanım, 5
 Türk, XX, XXI, 1, 4, 14, 15, 18, 26, 34, 36, 38, 84, 87, 88, 95, 108, 156, 157, 170, 171, 184, 329, 374, 383, 385, 386, 389, 391, 394, 425, 427, 428, 430, 431, 452, 485, 495
 Türkistan, 1, 12, 15, 19, 32, 33, 84, 100, 109, 163, 184, 187, 197, 233, 290, 402, 404, 418
 Türkistan Piri, 35
 Türkiye, 310
 Türkmen, 47, 57, 59, 244, 245, 250, 254, 380, 431
 Türkmen Alibek, 107, 253, 298
 Türkmenistan, 18
 Tver, 370
 Ubeydullah el-Buhari, 12
 Uluğ Bey, 32, 130, 131, 208, 339, 340, 435
 Uluğ Muhammed Han, 153
 Ural, 290, 325, 372
 Urus Han, 96, 97, 98, 99, 101, 116, 288, 289, 290, 291, 314, 350
 Uryan, 309
 Uzun Hasan, 38
 Vafadar, 315
 Van Kalesi, 309
 Vasili, 118, 119, 120, 123, 309, 317, 318, 319, 320, 321, 374
 Vasili Dmitrieviç, 118, 119, 172, 317, 320, 321, 324, 371, 375, 389
 Vefadar, 115
 Venedik, 201, 309, 374, 375
 Venez, 441
 Venezia, 441
 Vilgelm, 173, 205, 390, 391, 429, 433
 Vilgelm de Mine, 432
 Vişnu Tanrısı, 134, 344
 Vitovt, 113, 137, 138, 139, 140, 310, 351, 352, 353
 Vizantiya, 173, 175, 374, 375, 389, 391, 436
 Vladimir, 118, 119, 292, 317, 319, 320, 321, 324
 Vladimir Andreyeviç, 371
 Volga, 112, 124, 291, 299, 300, 308, 310, 317, 318, 321, 370, 372, 389, 456, 459
 Volga Nehri, 112, 299, 308
 Volok, 292
 Vorskla Nehri, 352, 353
 Yafes, 34, 229
 Yağlıbay, 116, 316
 Yahudi, 303
 Yahudilik, 111
 Yahya Hoca, 116
 Ye'cuc, 34
 Yedisu, 59, 62, 253
 Yeh-lü Ta-şi, 38
 Yelts, 322
 Yesevi, 253
 Yesevilik, 35
 Yesi, 9, 35, 186
 Yevdokiya, 320
 Yılan Kale, 458
 Yılanşah, 218
 Yıldırım Bayezid, 7, 8, 9, 113, 154, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 189, 202, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 311, 372, 379, 381, 387, 431, 436, 437, 439, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 448, 449, 450, 458
 Yıldız Nehri, 435
 Yuhani, 208, 209, 431
 Yunan, 18, 378, 425, 440
 Yunanistan, 373
 Yunus, 169, 205, 206, 207, 208, 209, 384, 430, 431, 432, 433, 434, 435
 Yusuf Sofi, 96, 99, 100, 292, 293
 Zaferşan Vadisi, 177, 393

Zalim Dahhak, 17, 217
Zend, 142, 355
Zerdüşt, 27, 226
Zerdüştçülük, 142, 355

Zigfrid, 429
Zincir Saray Köşkü, 41
Zülkarneyn, 17, 18, 19, 178, 397
Zvenigorod, 292

KAYNAKÇA

- Acar, Serkan. (2010). “Vladimir Meryem Ana Tasviri Menkıbesi ve Timur Beg'in Rüyası”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 25 (1), 3-14.
- Aça, Mehmet. (2014). “Türk Halk Edebiyatı El Kitabı”. M. Öcal Oğuz (Ed.), *Halk Şiirinde Tür ve Şekil* (ss. 239-286) içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Açıkgöz, Merve Ünal. (2016). *Tanzimat Döneminin Sonuna Kadar Osmanlı Devletinde Padişahlık Makamı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ağar, Murat. (2006). “İslam Coğrafyalarında Yedi İklim Anlayışı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (2), 195-214.
- Aka, İsmail. (2012). “Timurlular”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XL, 177-180). Ankara: TDV Yayınları.
- Aka, İsmail. (2022a). *Turan Sultanı Timur*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Aka, İsmail. (2022b). *Timurlular Orta Asya'nın Parlak Devri*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Akalın Eryavuz, Şebnem. (2022). “Kervansaray”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (V, 229-302). Ankara: TDV Yayınları.
- Akkuş, Mustafa, Zeki, İzzetullah. (2019). “Timur'un Mutasavvıflarla İlişkileri”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 367- 382.
- Aksu, Belgin Tezcan, Akalın, Şükrü Halûk, Toparlı, Recep. (2022). *Türk Atasözleri Sözlüğü*. (1. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alan Akbıyık, Hayrunnisa. (2003). “Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi”. *Bilig*, (27), 117-156.
- Alan, Hayrunnisa. (2019). “Sâhipkıran”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. (III- Ek-2, 443-444). Ankara: TDV Yayınları.
- Alan, Hayrunnisa. (2020). *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular* İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Algar, Hamid. (1991). “Arslan Baba”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (III, 400). Ankara: TDV Yayınları.

- Algar, Hamid. (1991). “Bahâeddin Nakşibend”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (IV, 458-460). Ankara: TDV Yayınları.
- Algar, Hamid. (1995). “Emîr Külâl”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XI, 137-138). Ankara: TDV Yayınları.
- Algar, Hamid. (2006). “Nakşibendiyye”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXII, 335-342). Ankara: TDV Yayınları.
- Ali, Muhammad, (2008). *Amir Temur Solnomasi*. Taşkent: Alisher Navoyi Nomidagi Özbekiston Milliy Kutubhonasi Nashriyoti.
- Alptekin, Mehmet. (2018). “Meddah Behçet Mahir’in Halk Anlatılarında Halk Hekimliği ve Baytarlığı”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (3), 879-893.
- Altunbaş, Ahmet Deniz. (2022). *Sultaniyeli Johannes Timur’un Sarayında Fransa’ya Gönderdiği Elçinin Kaleminden Emir Timur’un Hayatı, Devleti ve Halkı*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Alyılmaz, Cengiz. (2002). “Eski Türk Şehirleri ve Semerkant”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 303-311.
- Arat, Reşit Rahmeti. (1970). *Baburnâme –Babur’un Hatıratı- I*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arı, Bülent, Top, Mustafa Burak. (2017). “Hatay’da Sağlık Sorunlarını Gidermek İçin Başvurulan Başlıca Halk Hekimliği Uygulamaları”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (33), 55-67.
- Arıkan, Metin, & Kallimci, İsmail Turan. (2008). “Kutsal Kırgız Kalpağı”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (2), 33-42.
- Arslan, Hammet. (2018). “Buhara: Türkistan’da Çok Kültürlü Bir Kent”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (48), 29-41.
- Aslan, İlhan, Yıldız, Onur, Topcu, Nizameddin, Sertkaya, Sema, Yılmaz, Remziye, Mutaliyev, Meiirbol. (2020). “Bir Ömre Sığınlar: Genç Tarihçilerin Gözünden

- Prof. Dr. Mustafa Kafalı'nın Eserleri". *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 229-254.
- Ateş, Süleyman. (1966). "Zikir". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (1-4), 235-244.
- Ateş, Süleyman. (2002). "Kutub". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XXVI, 498-499). Ankara: TDV Yayınları.
- Avcı, Casim. (2006). "Nâib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XXXII, 311- 312). Ankara: TDV Yayınları.
- Aydın, Ömer Hakan. (2020). *Timurlu Devletinde Emirlerin Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydınlı, Osman. (2009). "Semerkant". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XXXVI, 481-484). Ankara: TDV Yayınları.
- Ayduslu, Nevin (2016). "Tandır ve Tandırda Çanak-Çömlek Pişirimi". *Sanat Dergisi*, (27), 19-27.
- Aytaş, Gıyasettin. (2017). "Ahmet Yesevi'nin Divan-ı Hikmeti'nde İnsan" [Bildiri]. Ahmet Kartal (Ed.). *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2016, (ss. 877-891), Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (1. bs.), İstanbul: Kubbealtı Lugatı.
- Azizov, F. (2020). "Amir Temur- Buyuk Davlat Arbobi va Sarkarda". *Oriental Art and Culture Scientific-Methodical Journal*, (2), 114-117.
- Balcı, İsrail. (2009). "Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur'ân, Hadis Ve Tarih Verilerine Göre Kritiği". *İstem*, (13), s. 85-124.
- Başar, Fahmeddin. (2020). "Mûsâ Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XXXI, 216-217). Ankara: TDV Yayınları.
- Baydemir, Hüseyin. (2009). "Özbekistan'da İskender, Zülkarneyn, Lokman Hekim Ve Hatem Tay İle İlgili Halk Anlatıları". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16 (41), 109-130.

- Baydemir, Hüseyin. (2011). *Özbek Efsaneleri*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Begic, H. Nurgül, Öz, Ceren. (2020). “Türk Kültüründe Çobanlık ve Çoban Giysisi-Kepenek, Çoban Kürkü”. *Türkoloji*, (102), 105- 124.
- Bekmuhamedov, H. Y. (1986). *Tarix Terminlarining İzohli Lug’ati*. Toshkent: O’qituvchi.
- Beydili, Celal. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Beydilli, Kemal. (2009). “Schiltberger, Hans Johannes”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXVI, 228). Ankara: TDV Yayınları.
- Bezer, Gülay Ögün. (2010). “Şâmî, Nizâmeddin”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXVIII, 330). Ankara: TDV Yayınları.
- Bikkul, Ahat Ural. (1961). “Topkapı Sarayı Müzesindeki Türk Kılıçları Üzerinde Bir İnceleme”. *Türk Etnografya Dergisi*, (55), 20-28.
- Bobojonova, Barno. (2022). “Amir Temur- Buyuk Shoh ve Sarkarda”. *Central Asian Academic Journal Of Scientific Research*, 2 (6), 557-561.
- Boborahimov, Shoxruhbek Innoyatillo o’g’li. (2022). “Amir Temur Zamondoshlari ve Yevropa Elchileri Nigohida”. *Science and Education Scientific Journal*, 3 (7), 100-102.
- Bostancı, Fatih. (2021). “Altın Orda Devleti’nde Yerleşik Hayatın İlk İzleri: Saray Şehri”. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3 (6), 229-240).
- Bozkurt, Nahide. (1997). “Hârûnürreşîd”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XVI, 258-261). Ankara: TDV Yayınları.
- Bozkurt, Nebi. (1993). “Çadır”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VIII, 158-162). Ankara: TDV Yayınları.
- Celal, Vahit. (2016). “Maveraünnehir’de Astronomi ve Ulugbek Mektebi”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 221-227.
- Cengiz, Alim Koray, Türkan, Hüseyin K. (2019). “Beslenme Antropolojisi Bağlamında Hatay Ovakent Özbek Türklerinde Pilav ve Kimliğin İnşası” . *Folklor/Edebiyat*, 25 (100), 953-969.

- Coşkun, Derya. (2016). *Serbedârî Devleti'nin Siyasi, İctimai ve İktisadi Tarihi (1336-1382)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, Derya. (2020). "Moğol Yönetimine Karşı Ortaya Çıkan Bir Halk Hareketi Semerkand Serbedârîleri". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (64), 327-335.
- Çelik, Ali. (2017). "Hoca Ahmet Yesevî'nin Hikmetlerinde Tebliğ ve İrşad Metoduna Âit Bazı Tespitler" [Bildiri]. Ahmet Kartal (Ed.). *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016*, (ss. 129-143), Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Çetin, Nihad M. (1992) "Beyit". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VI, 66). Ankara: TDV Yayınları.
- Çinar, O. (2022). "Batı Türkistan'da Ulus Emirlerinin İktidar Mücadeleleri (1343-1370)". *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8 (56), 1259-1263.
- Çinar, Orhan. (2019). *Çağatay Devleti Zamanında Türkistan'ın Siyasî, Askerî ve Sosyal Durumu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çinar, Orhan. (2020). "Doğu Çağatay Hanlığı'nın İlk Hükümdarı: Tuğluk Timur Han ve Dönemi Hakkında Bir İnceleme". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (106), 201-208.
- Çolak, Mıhrıcan. (2018). "Türkçenin Söz Varlığında "Kılıç"". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7 (4), 2154-2188.
- Çoruhlu, Yaşar. (2009). "Semerkant". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXVI, 484-486). Ankara: TDV Yayınları.
- Daş, Abdurrahman. (2004). Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 141-167.

- Delibalta, Yavuz. (2019). “Karahıtay Devleti'nin İnhitâtı Ve Nayman Veliahtı Küçlük'ün Doğu Türkistan Tahakkümü (1211-1218)”. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2 (4), 33-54.
- Demir, Hakan. (2022). “Bir Panslavizm Çeşidi Olarak Austroslavizm (1848-1849)”. *Rusya Araştırmaları Dergisi*, (8), 17-29.
- Demir, Necati. (2017). “Ahmet Yesevi'nin Temsilcisi Saltık Gazi'nin Yesevilik Anlayışının Evrenselleşmesine Katkısı ve Günümüze Yansıması” [Bildiri]. Ahmet Kartal (Ed.), *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016*, (ss. 157-181), Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Demirci, Kürşat. (1998).”Hinduizm”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XVIII, 112-116). Ankara: TDV Yayınları.
- Dinçel, Ekin, Ünver Alçay, Ayla. (2017). “Kurut ve Türk Mutfağında Kullanımı” . *Aydın Gastronomy*, 1 (2), 31-39.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli* (12. bs.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Doğan, Oğuz. (2023). “Diyadin ve Doğubayazıt Yöresi Halk Hekimliğinde Kullanılan Yabani Bitkiler”. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 13 (1), 86-97.
- Durmuş, İlhami. (2017). “Bozkır Kültür Çevresinde At, Göçer-Ev ve Demir”. *Asya Araştırmaları Dergisi*, 1 (1). 19-34.
- Durmuş, İlhami. (2021). “Türk Kültür Çevresinde At”. *Asya Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 1-12.
- Durmuş, İsmail. (2010). “Şehâbeddin Mahmûd”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXVIII, 417-418). Ankara: TDV Yayınları.
- Elçin, Şükrü. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emecen, Feridun. (2002). “Kosova Savaşları”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXVI, 221-224). Ankara: TDV Yayınları.
- Emecen, Feridun. (2007). “Niğbolu Savaşı”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXIII, 89-92). Ankara: TDV Yayınları.

- Eraslan, Kemal. (1989). “Ahmet Yesevî”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (II, 159-161). Ankara: TDV Yayınları.
- Eraslan, Kemal. (1995). “Ahmed-i Yesevi”. *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 7 (21), 799-820.
- Ergin, Muharrem. (1969). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Esin, Emel. (1991). “Amuderya”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (III, 98-99). Ankara: TDV Yayınları.
- Esin, Osman. (2017). “Orta Asya Ön Asya Ve Anadolu Ekseninde Eski Türklerin Hayatında Önemli Bir Figür: At”. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (14), 1315-1334.
- Fayda, Mustafa. (1997). “Hâlid b. Velîd”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XV, 289-282). Ankara: TDV Yayınları.
- Fayda, Mustafa. (2007). “Ömer”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXIV, 44-51). Ankara: TDV Yayınları.
- Fayziyev, Turg’un. (1995). *Temuriylar Shajarasi*. Toshkent: Yozuvchi Nashriyoti-“Xazina”.
- Fehd, Tevfik. (2000). “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXII, 124-126). Ankara: TDV Yayınları.
- Fırat, Oytun Ayberk. (2021). “Çağdaş Sırp ve Dubrovnik Kayıtlarına Göre I. Kosova Savaşı”. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (36), 83-96.
- Golden, Peter B. (2018). *Dünya Tarihinde Orta Asya*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gök, Ömer, Türker, Özgür. (2022). “Çağatay Hanlığı’nın Dağılması Sonrası Tuğluk Timur Han’ın Merkezileşme Politikası ve Emir Kamerüddin İsyanı”. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 112-128.
- Gökcan, Melike. (2020). “Bilim Tarihi Perspektifinden ‘Yedi İklim’ Nazariyesi ve Kültür ve Edebiyatımızdaki Yansımaları”. *Erdem Toplum ve İnsan Bilimleri Dergisi*, (78), 127-150.
- Grousset, René. (1980). *Bozkır İmparatorluğu Atilla/Cengiz Han/ Timur*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Gülensoy, Tuncer. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II* (1. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güler, Sibel. (2010). “Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 24-30.
- Gümüş, Şule. (2021). “Türk Kültüründe Sihir/Büyü Ve Fal: Türk Destanlarından Örneklerle”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (50), 1-20.
- Gümüşçü, Osman. (2019). “Yaylak ve Kışlak”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (EK II, 669- 670). Ankara: TDV Yayınları.
- Gündüz, Şinasi. (2003). “Mecûsîlik”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXVIII, 279-284). Ankara: TDV Yayınları.
- Gürbüz, Osman. (2012). “Celâleddin Hârizmşâh’ın Son Günleri”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (37), 29-46.
- Güvenç, Ahmet Özgür. (2009). “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme” . *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16 (41), 85-97.
- Halaçoğlu, Yusuf. (1991). “Ankara Savaşı”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (III, 210-211). Ankara: TDV Yayınları.
- Harman, Ömer Faruk. (1994). “Dâvûd”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. IX, 21-24). Ankara: TDV Yayınları.
- Harman, Ömer Faruk. (1996). “Hac”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XIV, 382-386). Ankara: TDV Yayınları.
- Harman, Ömer Faruk. (2013). “Yâfes”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XLIII, 174-175). Ankara: TDV Yayınları.
- Harman, Ömer Faruk. (2013). “Yûsuf”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XLIVC, 1-5). Ankara: TDV Yayınları.
- Işık, Metin, Bilici, Erdal. (2020). “Konar-Göçer Türk Geleneğinde Çadır” [Bildiri]. Nurettin Güz & Bünyamin Ayhan (Ed.). *Uluslararası Türk Kültür ve Sanatı Sempozyumu*, 29-30 Ekim 2020, (ss. 121-139), Ankara: Etimesgut Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları.

- İbrohimova, Gulxumor Zohidjon qizi, Usmanova, Shoxista Shavkat qizi. (2022). “O’zbek Xalq Cholg’u Sozlarining Taraqqiyoti ve Turlari”. *Science and Innovation International Scientific Journal*, 1 (6), 119-122.
- İğüs, Esmâ. (2016). “Balkanlar’dan Anadolu’ya Boza ve Türleri ile Türkiye’deki Balkan Kökenli Bozacılar”. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 101-111.
- İlimli Usul, Dilber. (2016). *İlhanlı Döneminde Uygurlar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnalcık, Halil. (1992). “Bayezid I”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (V, 231-234). Ankara: TDV Yayınları.
- İnalcık, Halil. (2007). “Padişah”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXIV, 140-143). Ankara: TDV Yayınları.
- İpekten, Halûk. (1996). “Gazel”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XIII, 440-442). Ankara: TDV Yayınları.
- İşankul, Cabbar. (1997). “Özbekistan Folklorunda Rüya Motifi”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. (Akt. Selami Fedakar), (4), 119-124.
- Johannes Schiltberger. (1997). *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394- 1427)*. (Çev.: Turgut Akpınar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kafalı, Mustafa. (1970). “Cuci Sülâlesi ve Şu’beleri”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (1), 103-120.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kamalov, İlyas. (2008). *Altın Orda-Rus İlişkileri ve Altın Orda’nın Rusya’ya Etkileri (Altın Orda Devleti’nin Yıkılışı ve Çarlık Rusyası’nın Kuruluş Sürecinde)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kamilov, Muxiddin Baxriddin o’g’li. (2022). “Amir Temur va To’xtamishxon O’rtasidagi Diplomatik Aloqalar”. *Международный научный журнал «Научный импульс»*, 1 (2), 723-727.

- Karabulut, Ferhat. (2017). “Hoca Ahmed Yesevi’de Zaman ve Mekân: Yokluktan Varlığa Bitmeyen Yolculuk” [Bildiri]. Ahmet Kartal (Ed.). *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016*, (ss. 475-512), Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Kâşgarlı Mahmut. (2018). *Dîvânu Lugâtî’t-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar- Dizin*. (Haz.: Ahmet B. Ercilasun & Ziyat Akkoyunlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, Mahmut. (1991). “Aristo”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (III, 375-378). Ankara: TDV Yayınları.
- Kaya, Mahmut. (2000). “İskender”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXII, 555-557). Ankara: TDV Yayınları.
- Kayabaşı, Onur Alp. (2013). *Taşeli Yöresi Geçiş Dönemleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kehya, İrfan. (2018). *Nakşibendilikte Murâkabe ve İhsan*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kemaloğlu, İlyas. (2009). “Saray”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXVI, 121-122). Ankara: TDV Yayınları.
- Kemaloğlu, İlyas. (2012). “Toktamış Han”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XLI, 231-232). Ankara: TDV Yayınları.
- Keren, L. (1999). *Amir Timur Saltanatı*. Taşkent: Manaviyat.
- Keskin, Ahmet. (2017). “Türk Kültüründe “Selamlaşma” ve “Vedalaşma” Hakkında Genel Bir Değerlendirme”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (43), 125-146.
- Keskin, Mustafa Çağhan. (2014). “Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı Sonrası Bursa Sarayı'nın Yağmalanması”. *Belleten*, 78 (283), 891-906.
- Kızıloğlu, Müjdat. (2021). “Türklerin Ad Verme Kültüründe Ad Verici Profili”. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 45-64.
- Koca, Selçuk Kürşad. (2018). “Mevlûd Süleymanlı'nın Göç Romanında Geçen Halk Kültürü Unsurları”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 742-765.

- Koçak, Muhammed Emin. (2020). “Türk Kültüründe Yağmal Toy: Timurlular Örneği (1370-1405)”. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 153-169.
- Koçak, Muhammed Emin. (2020). *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak, Muhsin. (2007). “Ömer”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXIV, 51-53). Ankara: TDV Yayınları.
- Konukçu, Enver. (1992). “Beyhak”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VI, 57-58). Ankara: TDV Yayınları.
- Köşklü, Zerrin, Özkul Fındık, Nurşen. (2021). “Erzurum Kırsalında Tandır Kültürü ve Tandır Ekmeği”. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 17 (132), 262-285.
- Kurt, Sinan. (2018). “İslam Kaynaklarına Göre XIV. Yüzyıla Kadar Türkler”. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 77-93.
- Kurtoğlu, Orhan. (2009). “Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği”. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 21 (81), 89-99.
- Kurtuluş, Rıza. (2003). “Lur-ı Büzürg”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXVII, 225-226). Ankara: TDV Yayınları.
- Kutlutürk, Cemil. (2016). “Hinduizm’de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samskara)”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8 (1(15)), 177-196.
- Küçük, Mehmet Alparslan. (2018). “İslâm Öncesinden Sonrasına Türk Geleneğinde Bir Yaşam Stili: “Okçuluk””. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 178-191.
- Küçükbekir, Esin. (2017). “Küçük Luristan Atabeyliğinde Kadın Bir Hükümdar: Devlet Hatun”. *Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 15-23.
- Ma’rufov, Z.M. (1981). *O'zbek Tilining İzohli Lug'ati I-II*. Moskova: Rus Tili Nashriyoti.
- Macit, Ensar. (2012). *Timurlu Devleti’nin Askerî Teşkilatı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Macit, Ensar. (2021). *Timurlular*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Mahdi, Mohammad Yasir. (2011). “Türk-İslam Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”. *İstem*, (18), 219-241.
- Maşalı, Mehmet Emin. (2020). “Mushaf”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXI, 242-248). Ankara: TDV Yayınları.
- Meral, Hasancan. (2017). “Mîrza Mîranşâh ve Askeri Faaliyetleri”. *History Studies International Journal of History*, 9 (1), 145-156.
- Muhammadjonov, A. (2017). *O'zbekiston Tarixi (IV Asrdan XV Asr Boshlarigacha) 7-Sinf*. Toshkent: “Sharq” Nashriyot.
- Muhammadjonov, Abdulahad. (1994). *Temur ve Temuriylar Saltanati*. Toshkent: Komuslar Bosh Tahririyati.
- Muhammedcanov, Abdullah. (2011). “Taşkent”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XL, 145-148). Ankara: TDV Yayınları.
- Okassova, Adiya. (2019). *Ahmet Yesevi'nin Hikmetlerinde Tasavvuf Mertebeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Onay, İbrahim. (2015). “İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 516-525.
- Orhonlu, Cengiz. (1971). “Lipkalar”. *Türkiyat Mecmuası*, 16, 57-87.
- Orta, Fatih. (2019). *Çağatay Hanlığı'nda Gelenek ve Değişim: Tarmaşirin Han Dönemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ögel, Bahaeddin. (1978). *Türk Kültür Tarihe Giriş I - Türklerde Köy ve Şehir Hayatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ögel, Bahaeddin. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş VIII- Türklerde Devlet ve Ordu Mehteri (Hunlardan Osmanlılara) -Resimler Ve Sözlükler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

- Öngören, Reşat. (2008). “Safeviyye”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,(XXXV C. 35, 460-462). Ankara: TDV Yayınları.
- Öngören, Reşat. (2010). “Şeyh”. Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, (XXXIX, 50-52). Ankara: TDV Yayınları.
- Öngören, Reşat. (2013). “Zikir”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XLIV, 409-412). Ankara: TDV Yayınları.
- Öngül, Ali. (1992). “Burhan Ailesi”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (VI, 430-432). Ankara: TDV Yayınları.
- Özbayraktar, Aykut. (2017). “Mahmud Târâbî İsyanı (1238)”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, (84), 211-227.
- Özdemir, Erol. (2022). *Ruy Gonzalez Clavijo'nun Seyahatnamesi Ve Kritiği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özen, Gökçen Çatlı. (2016). “Kapalı Toplumsal Yapı: Kast Sistemi Üzerinden Tabakalaşma”. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 2 (3), 59-65.
- Özgüdenli, Osman Gazi. (2003). “Mâverâünnehir”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXVIII, 177-180). Ankara: TDV Yayınları.
- Öztürk, Ali Osman. (2020). “Orta Çağ'da Yaşamış iki Alman Esirin Gözünden Osmanlı-Türk Toplumunda Sosyal Değerler”. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, (85 Jahre Germanistik in der Türkei), 18-35.
- Öztürk, Mustafa. (2013). “Zülkarneyn”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. (XLIV, 564-567). Ankara: TDV Yayınları.
- Pala, İskender. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (9. bs.). İstanbul: L&M Yayıncılık.
- Paydaş, Kazım. (2009). “Emir Timur'un Fetihlerinde Haber Alma Teşkilatının Önemi”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28 (46), 35-52.
- Qadirov, Pirimqul. (2007). *Amir Temur Siymosi*. Toshkent: O'zbekiston.

- Ramatov, J. S, Nazarova, N.J., & Hasanov, M. N. (2023). “Amir Temur ve Temuriylar Saltanatidagi İjtimoiy Tarkib”. *Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural And Social Sciences*, 3 (1/2), 205-210.
- Razak Uulu, Dastanbek. (2019). “Türkistan’ın Kayboluşu” [Bildiri]. Burak Yuvalı, Mehmet Yıldırım & Taha Eğri (Ed.). 4. *Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi, 22-24 Kasım*, (ss. 275-296), İstanbul: İlmi Etüdler Derneği (İLEM).
- Ruy Gonzáles de Clavijo. (1993). *Anadolu Orta Asya ve Timur*, (Çev.: Ömer Rıza Doğrul). İstanbul: Ses Yayınları.
- Saluk, Reyhan Gökben. (2018). “Hz. Ali Cenknâmeleri Ve Bir Metin: “Esed İle Şâh-I Merdân Cengi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, (85), 71-85.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II* (1. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saray, Mehmet. (1989). “Altın Orda Hanlığı”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (II, 538-540). Ankara: TDV Yayınları.
- Sarıaydın, Nuhile. (2021). *Elazığ İli Baskil İlçesi Halk Hekimliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıkavak, Kazım. (2017). “Türk-İslam Geleneğinde Yaşlılara Verilen Değer”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 281-287.
- Saygı, Elif. (2018). *İnebolu Halk Kültüründe Halk Hekimliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shavqatulloev, Do’stmuhammed, Toshboltayev, Zarif Shuhrat o’g’li, & Jo’ramurodov, Islambek Gulshanbek o’g’li. (2022). “Amir Temurning Harbiy Faoliyati”. *Academic Research in Educational Science*, 3 (4), 978-983.
- Shoymardonov, İ., Eshpulatov, B., Sultonova, H. (1996). *Amir Temur Jahan Tarihida*. Taşkent: Şark Naşriyoti Matbaa Kontserni.
- Solmaz, Erhan. (2018). “Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler”. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 127-136.

- Suçıkar, Tarkan. (2017). “Emîr Timur’un Meclisinde Mara Despina: Bir Rivayetin Tarihî Gelişimi”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17 (2), 129-140.
- Sümer, Faruk. (2001). “Karakoyunlular”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXIV, 434-438). Ankara: TDV Yayınları.
- Süren, Tufan, Kızılelli, Mehmet. (2021). “Geleneksel Türk İçecekleri”. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 46-71.
- Şakirov, Kutlukhan, Aslan, Adnan. (2010). *Timur’un Günlüğü –Tüzükât-ı Timur-Sahipkıran Emîr Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şerefüddin Ali Yezdî (2013). Emîr Timur (Zafername). (çev. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Şeşen, Ramazan. (1992). “Buhara”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VI, 363-367). Ankara: TDV Yayınları.
- Şimşirgil, Ahmet. (2017). *Otağ II: Emir Timur*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taneri, Aydın. (1993). “Celâleddin Hârizmşah”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VII, 248-250). Ankara: TDV Yayınları.
- Taşağıl, Ahmet. (2001). “Karahıtaylar”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXIV, 415-416). Ankara: TDV Yayınları.
- Taşağıl, Ahmet. (2022). “Keş”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXV, 314-315). Ankara: TDV Yayınları.
- Taşkıran, Hasan. (2020). “Timurlu Devlet Adamlarından Emir Şah Melik”. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 12 (3)(28), 518-535.
- Tatçı, Mustafa. (Ed.). (2017). *UNESCO 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına Dîvân-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî* (1. bs.). Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Tekindağ, Şehabeddin. (1992). “Berkuk”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (V, 511-512). Ankara: TDV Yayınları.
- Tezcan, Mehmet. (2007). “Timur Devrinde Din-Devlet İlişkileri ve Timur’un Din Adamlarına Bakışı” [Bildiri]. Abdulvahap Kara & Ömer İşbilir (Ed.). *Ölümünün*

600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu 26-27 Mayıs 2005, (ss. 419- 450), İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Togan, A. Zeki Velidi. (2019). *Umumi Türk Tarihine Giriş En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Togan, Nazmiyye. (1973). “Temür Zamanında Aristokrat Türk Kadını”. *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 5 (1-4), 3-14.
- Togan, Zeki Velidi. (1972). “Emîr Timur’un Soyuna Dair Bir Araştırma”. *Tarih Dergisi*, (26), 75-84.
- Tomar, Cengiz. (2009). “Sarasinler”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXVI, 116-117). Ankara: TDV Yayınları.
- Tombuloğlu, Tuba. (2020). “Timurlu Devletinde Yapılan Evlilikler ve Kurulan İttifaklar”. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4 (2), 322-324.
- Toprak, Abdulhamit. (2019). “Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/ Sofra Çekmek (Samsun Örneği)”. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 74-81.
- Torun, Ali. (2005). “Yûnus Emre ve Halk Kültürü”. *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 17 (68), 18-31.
- Tosun, Necdet. (2007). “Timur ve Timurlular’ın Tasavvuf Ehli ile Münasebetleri” [Bildiri]. Abdulvahap Kara & Ömer İşbilir (Ed.). *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu 26-27 Mayıs 2005*, (ss. 407- 418), İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Tosun, Necdet. (2013). “Yeseviyye”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XLIII, 487-490). Ankara: TDV Yayınları.
- Tursunova, Gavhar. (2020). “Amir Temur Hayoti ve Ulkan Saltanatning Vujudga Kelishi”. *Oriental Art and Culture Scientific-Methodical Journal*, (4), 45-51.
- Tursunova, Nilufar Hamroqul qizi. (2021). “Amir Temur Bolaligi”. *Oriental Renaissance: Innovative Educational, Natural And Social Sciences*, 1 (10), 75-80.

- Tülücü, Süleyman. (1997). “Hâtim et- Tâî”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XVI, 472-473). Ankara: TDV Yayınları.
- Tümer, Günay. (1992). “Brahmanizm”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VI, 329-333). Ankara: TDV Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük I-II* (9. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uçar, Şahin. (1986). “Müslümanlar’ın İstanbul’u Fethetmek İçin Yaptıkları İlk Üç Muhasara”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (1), 65-83.
- Uludağ, Süleyman. (1998). “Hızır”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XVII, 409-411). Ankara: TDV Yayınları.
- Ulutürk, Veli. (1992). “Binbir Gece”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VI, 180-181). Ankara: TDV Yayınları.
- Üşenmez, Emek, Boltabayev Saidbek, B., Tuğlacı, Gülşah. (2016). *Özbekçe Türkçe Sözlük*. İstanbul: Türk Dünyası Vakfı.
- Yağlı, Ali Rıza. (2016). *Timur Tüzükatı Bozkırın Töresi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Yağlı, Ali. (2020). “Timurlu Devleti Emîrleri I- Barlas Boyu: Caku Barlas”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (Hütad)*, (32), 221-232.
- Yangılar, Filiz, Oğuzhan, Pınar, Çelik, Pınar. (2013). “Eşsiz Bir İçeceğimiz: Kımız” . *Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 223-234.
- Yaşaroğlu, Kâmil M. (2001). “Kâbe”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXI, 21-22). Ankara: TDV Yayınları.
- Yazıcı, Tahsin. (1992). “Belh”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (V, 410-411). Ankara: TDV Yayınları.
- Yazıcı, Tahsin. (1996). “Gılân”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XIV, 68-69). Ankara: TDV Yayınları.
- Yazıcı, Tahsin. (1997). “Hâfız-ı Şîrâzî”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XV, 103-106). Ankara: TDV Yayınları.
- Yıldız, Hakkı Dursun. (1994). “Ebû Müslim-i Horasânî”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (X, 197- 199). Ankara: TDV Yayınları.

- Yıldız, Mustafa. (2017). “Ahmet Yesevi ve Türk Bilgelik Geleneği” [Bildiri]. Ahmet Kartal (Ed.). *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016*, (ss. 333-346), Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Yılmaz, Cuma Ali. (2016). *Büyük İskender'in Hayatı ve Faaliyetleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Murat. (2018). “Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (60), 460-481.
- Yiğit, İsmail. (2007). “Osman”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (XXXIII, 438-443). Ankara: TDV Yayınları.
- Yurt, İrfan, Achilova, Dilorom. (2022). “Özbekistan’da Yöresel Bir Lezzet: Taşkent Düşün Pilavı” . *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 6 (2) , 398-411.
- Yuvalı, Abdülkadir. (1993). “Çağatay Han”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VIII, 176-177). Ankara: TDV Yayınları.
- Yuvalı, Abdülkadir. (1993). “Çağatay Hanlığı”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (VIII, 177-178). Ankara: TDV Yayınları.
- Yüce, Mehmet, Khamrabaeva Luiza. (2020). “Özbek Türklerinin Milli Geleneklerine Genel Bakış” . *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 319-341.
- Yüksel, Musa Şamil. (2004). “Arap Kaynaklarında Timur”. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 85-126.
- Yüksel, Musa Şamil. (2007). “Timur, Tarih ve İbn Haldûn” [Bildiri]. Abdulvahap Kara & Ömer İşbilir (Ed.). *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu 26-27 Mayıs 2005*, (ss. 89-106), İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Yüksel, Musa Şamil. (2008). “Arap Kaynaklarına Göre Timur ve Din”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 23 (1), 239-258.
- Yürekli, Tülay. (2022). “Orta Çağ Müslüman Türk Dünyasında Münecimlik Üzerine Notlar”. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 327-335.

İNTERNET KAYNAKLARI

1. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16.06.2023).
2. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Had%C3%AEd-suresi/5097/22-25-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 16.07.2023).
3. <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/TIMUR-HAN/3172> (Erişim Tarihi: 16.07.2023).

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Esmâ ÖZELÇİ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	